

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת האזינו תחילת תשפ"ב
אספקלריא לחג הסוכות תשפ"ב
אספקלריא לשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב
מאמרים לפרשת וזאת הברכה תחילת תשפ"ב
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה
תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה] יב

אספקלריא לפרשת האזינו תחילת תשפ"ב יב

בואי שבת / הרב חיים שולביץ יב
זמירות שבת יב

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' .. יז
פניני עיון בפרשת האזינו יז

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס כא
יגיעת משה רבינו בתורה כא

ימה של תורה / הרב ישראל מאיר העריס כג
הדרך להרחבה פיננסית – בביטול העבודה-זרה הפיננסית כג

מאור החיים – בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי,
מח"ס 'שירת הפסח' ו'צידה נתן' ושא"ס, בני ברק כו
שמים וארץ – שני מצבים בעבודת ה' כו

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
ל ל
שתקו והאזינו ל

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד לב
השליחות של כל זוג בחיים לב

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד לז
בענין בטחון היא תכלית הכל לז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית מב
הדפסת דברי תורה – שמירת דברי תורה בזמנינו [הכרת הטוב על הדפסת

כתביו] מב

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי מג
חובת הכרת הטוב – מזמור לתודה! מג

אספקלריא לחג הסוכות תשפ"ב..... מז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... מז

מאמר לכבוד חג הסוכות: 'זיהיה כעץ שתול על פלגי מים' – מנין שהכוונה

לעץ אתרוגים?? ואיך יבואר בזה דמיון האתרוג ללב??..... מז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

..... נ

"חג האסיף", האם יש שייכות בין "חג האסיף" ל"חג הסוכות"?..... נ

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי..... נו

בדברי הגר"א שסוכות הוא זכר לחזרת ענני הכבוד..... נו

בואי שבת / הרב חיים שולביץ..... סג

זמן בעיטה..... סג

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,

ירושלים..... סט

בטעמי מצות סוכה וארבעת המינים..... סט

תיקון רכב במועד..... עה

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... עח

גדר מצות סוכה..... עח

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות

בת ישראל'..... פב

דינים ומנהגים לחג הסוכות תשפ"ב..... פב

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... צג

קיבל אתרוג במתנה ואח"כ מצא מהודר יותר, האם יוסיף עד שליש ממונו

כדי להחליף?..... צג

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק..... ק

"אין מערבין שמחה בשמחה"..... ק

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,

מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... קד

בשר ויין למי שאין לו חוש טעם..... קד

בדיקת אתרוג בתאורה מיוחדת..... קד

כלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת ההלל..... קו

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... קיג

יישוב שיטת הפוסקים שאתרוג ירוק שעתיד להצהיב כשר..... קיג

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס..... קטז

חג הסוכות – חג הדבקות בה'..... קטז

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... קכג

מצטער הוא "פטור מן הסוכה", או כל שמצטער "אינו חייב לשבת בסוכה"..... קכג

כיום יאיר / הרב נח גדליה קוצקוב..... קל

ארבעת המינים – הקשר בין החי לצומח בהלכה ובאגדה..... קל

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) קלד

הכנה דרבה מכח מה שאין אומרים תחנון שבין יום כיפור לסוכות..... קלד

איך זוכים לשמוח בעשיית המצוות?!..... קלו

מאור החיים – בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי, מח"ס 'שירת הפסח' ו'צידה נתן' ושא"ס, בני ברק..... קלט

"סוכות כנגד יעקב"..... קלט

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית..... קמז

הימים שבין יום הכיפורים לסוכות..... קמז

חג הסוכות..... קמח

צלא דמהימנותא..... קנ

הושענא רבה..... קנד

אתרוג מהודר או אביון..... קנז

גדרי לכם..... קנח

ד' מינים..... קנט

בגדר מצות תשבו כעין תדורו..... קסג

הכשרת פרגולה לסכך..... קסה

סכך שאינו עומד ברוח..... קסו

לבוד להחמיר..... קסז

סכך משום צל ומשום דבר אחר..... קסז

בפטורא דהולכי דרכים..... קסז

לצאת מהסוכה באמצע הסעודה..... קסח
 לסגור גג אזבוסט..... קסח
 לקט דברים בעניני ארבעת המינים בשביעית..... קסח
 דין אתרוג בשביעית..... קסח
 בזמנינו אם יש קדושת שביעית באתרוג..... קעא
 הידור מצוה ליטול אתרוג הקדוש בקדו"ש..... קעד
 אוצר בית דין..... קעד
 המלאכות המותרות..... קעט
 נעבד באיסור אי כשר לנטילה ואי שרי לברך עליו..... קפב
 אתרוג - זמן ביעורו..... קפג
 אם צריך שיהיה דעתו לאוכלו בעת שקוטף..... קפו
 אתרוג בוסר..... קפו
 כמה אופנים איך למנוע מאנשים מלקטוף אתרוגים בשביעית..... קפז
 זכיה באתרוג בעודו מחובר..... קצ
 קדו"ש בלולב..... קצא
 להלכה קי"ל דאין קדו"ש בלולב..... קצד
 קדושת שביעית בהדסים..... קצה
 לקנות מחשוד..... קצו

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
 אהרן'..... קצז
 שו"ת בדיני ארבעת המינים הנוגעים לדיני ממונות..... קצז
 הערה למעשה..... קצז
 המוכר נעלם - האם יכול לברך על הלולב?..... קצז
 לקח אתרוגים בעשי"ת לבדוק וחפץ להחזירם יום קודם החג והמוכר טוען
 שהזיקו כי המחיר הוזל..... קצח
 נתקל בלולב והלולב נפסל, האם חייב לשלם?..... קצח
 מכר אתרוג בזול על סמך דעתו של רב מסוים שהאתרוג חסר, ואחר כך
 שאר הרבנים טענו שאינו חסר..... קצט
 האם אפשר לקנות ערבות מילד קטן?..... קצט
 האם יש מקום להקפיד ביותר לשלם על ארבעת המינים לפני החג דווקא?
 רא.....
 האם יש דין אונאה באתרוגים?..... רא

קיבל אתרוג בריבית.....רב
סיכם לקנות כמות אתרוגים וחזר בו באמצע הקניה.....רב
הזיק אתרוג יקר באמצע סוכות.....רג
האם אתרוגים נקנים בכסף.....רד
נפל הפיטם בדרך חזרתו מהרב.....רד
מוכר אתרוגים שנתן אתרוג אחר בטעות.....רה
מוכר אתרוגים שהתנה שיש ביטוח בחג.....רה
נטל אתרוג להראות לרב ואביו הציע לו אתרוג אחר בחנם.....רו
קנה אתרוג בחמשים שקלים ותיקנו.....רו
שאלות בעניני סוכה.....רח
התנגדות לסוכה בגג משותף.....רח
דיני עשיית סוכה הנוגעים להלכות שכנים.....רט
החזיק לעשות סוכה בחצר המשותפת.....רט
מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש).....רי
האם ניתן לאגוד את הלולב בעלי דקל הקנרי?.....רי
מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'.....ריד
יצא מהסוכה בגלל קורונה אם דומה לעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו. ריד
מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה
בהתיישבות.....רטז
מצוה ליטול אתרוג של שביעית.....רטז
האם עוקץ האתרוג בכלל מצות נטילה.....ריז
משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור
המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה.....ריט
העיקר חסר מן הספר.....ריט
מתורתו של הצפנת פענח הרוגז'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק,
מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית.....רכב
חג הסוכות: גשמים בחג - שפך לו קיתון על פניו.....רכב
סוכה לאכילת לחם הפנים בעזרה.....רכב
שמחת בית השואבה: ניסוך היין והמים - תורה שבכתב ושבע"פ. ענין
השיתין.....רכג
ושאתם מים ב'ששון' - ביאור.....רכד

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... רכה

ענין הסוכה לדעת מיהו בעל הבית – אם ד' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. וענין הנענועים – הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו – ואמרו הושיענו רכה

ענין בהלכה / ראובן אליאך, מודיעין עילית..... רכז
לולב עם 'קור"א' האם הוא לכתחילה..... רכז

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חוי, שבילי דירחא, ושא"ס רל.....
גירא בעיניה דסיטנא..... רל

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... רלו
לחשוב על הזולת!..... רלו
בזכות מצות לולב..... רלח

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל' ו'הליכות עולם', מאנשעסטער..... רמא
הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת..... רמא
שובע שמחות את פניך – אלו שבע מצוות שבחג..... רמג

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק.... רנב
האם הכהנים בנו סוכות בבית המקדש..... רנב

אספקלריא לשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב.... רנט

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'..... רנט
דינים ומנהגים לשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב..... רנט

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.... רסב
מחיית כפים בסעודה בשמחת תורה..... רסב

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... רסה
שו"ת שמחת תורה..... רסה

"שנים מקרא" של "וזאת הברכה"..... רסה

התאמצות בריקודים – סגולה לילדים צדיקים..... רסו

על מה יש לי לשמוח?..... רסז

דגל התורה – ריקוד עם דגלים..... רסז

מסחר וכסף בשמחת תורה..... רסח

כיבוד כהנים בהקפה הראשונה..... רסח
אין דבר כזה "הספר לא בשבילי"..... רסט
ישיבה בזמן ההקפות..... רסט
האם להשאיר ספר תורה אחד בחוץ?..... רע
"קידוש" בסוכה..... רעא
לכבד שני אחים בהקפה אחת..... רעא
לקפוץ ב"משה אמת"..... רעא
לערנען און לערנען..... רעא
קריאת התורה בליל שמחת תורה..... רעב
קדושת בית הכנסת בחלוקת ממתקים..... רעב
איסוף סוכריות בשמחת תורה..... רעג
להקשיב שוב ושוב לעליות..... רעג
קריאה ברחבת בית הכנסת..... רעג
הסדר שבקריאת ה"הוספות"..... רעד
תקנה גדולה: "כל הנערים" מיד לאחר הקריאה הראשונה!..... רעד
"עליות" הילדים..... רעה
"המלאך הגואל" ב"כל הנערים"..... רעה
הגבהה הפוכה..... רעו
90 פעם מנגינת "משיב הרוח" ו"ותן טל ומטר לברכה"..... רעו
הקפות שניות..... רעז

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... רעח

"אני ואתם נשמח יחד"..... רעח

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער..... רפא

לזכות ל"הרחבת הדעת" ברוחניות ובגשמיות..... רפא

לנפש תדרשנו / הרב נפתלי שמואל רייך, משגיח רוחני ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק..... רפה

ריקוד החיים של איש יהודי..... רפה

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... רצד
בענין שמיני עצרת הוא יום של דביקות בהשי"ת - וכל מה דבעי שאיל יהיב ליה..... רצד

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה.....רצט
מהו הסוד של אתה הראת.....רצט

מתורתו של הצפנת פענח הרוגז'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית.....שה
קהלת: אם נקראת מגילה.....שה

הושענא רבה ושמיני עצרת: חיוב העינוי ביום הכפורים גם בחנוכת בית המקדש והבאת פר העלם דבר בהושענא רבא על הוראת בי"ד של שלמה
שה.....שה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי.....שז
זמן שמחתנו - כוחה של "שמחה של מצוה"!!.....שז

צוף התורה / הרב נעם לטר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים.....שט
תפילות שלוש רגלים.....שט

מאמרים לפרשת וזאת הברכה תחילת תשפ"ב..... שיב

בואי שבת / הרב חיים שולביץ.....שיב
צדקתך.....שיב

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' שיח פניני עיון בפרשת וזאת הברכה.....שיח
שיח.....שיח

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס.....שכג
צדקה שקיים משה רבינו.....שכג

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'.....שכה
ביאורים בשמונה פסוקים דפטירת משה.....שכה

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'.....שכח
הבולם עצמו בשעת מריבה.....שכח

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד.....שלב
הבוטח בה' זוכה להשראת השכינה.....שלב

מתורתו של הצפנת פענח הרוגז'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית.....שלו
משה רבינו קידש אויר ארץ ישראל לעולם.....שלו

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף שלח

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי..... שלח

שינה בראש השנה..... שלח

אכילה קודם תקיעת שופר..... שמב

חולה קורונה ביום-הפיפורים..... שמו

חינוך שנא

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

..... שנא

זה טעים לי!..... שנא

חידות שנג

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס

לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... שנג

שאלות בפרשת האזינו..... שנג

חידותא דאפטרטא האזינו (שמואל-ב כב)..... שנג

תשובות לפרשת וילך..... שנג

תשובות לחידותא דאפטרטא וילך-שובה (הושע יד, יואל ב)..... שנה

חידותא דמועדא – שאלות לחידודא על הקריאות למועדות / הרב בנימין צבי

יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... שנו

קריאה לא' דסוכות (ויקרא כב-כג)..... שנו

חידותא דאפטרטא א' דסוכות (זכריה יד)..... שנו

תשובות לקריאה לא' דסוכות (ויקרא כב-כג)..... שנו

תשובות חידותא דאפטרטא א' דסוכות (זכריה יד)..... שנה

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ..... שנט

כתב חידה לחג הסוכות..... שנט

פיתרון כתב החידה לפרשת נצבים: 'מלח'..... שנט

מלה צפונה / הרב יוסף שפר..... שסא

חידה לפרשת האזינו ולחג הסוכות..... שסא

חידה לחג הסוכות..... שסא

חידה לשמחת תורה ולפרשת וזאת הברכה..... שסג

פתרון חידת 'מלה צפונה' לשמחת תורה ולפרשת וזאת הברכה..... שסד

פולמוס שסה

פולמוס / הרב נסים יחיאל בן שמעון, ורבני ולומדי אספקלריא שסה
בשיעור שבעה על שבעה בשינה בסוכה..... שסה

פולמוס / הרב ישראל חיים בלומנטל מג"ש בכולל תורת מרדכי, ורבני ולומדי
אספקלריא שעג
מקור לרמוז בפסוק ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר..... שעג

סיפור שעה

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק..... שעה
"כי יצפנני בספה" – סיפור מיוחד לחג הסוכות..... שעה
פרק ראשון – כאבים בלתי מזוהים..... שעה
פרק שני – השתלת כבד..... שעז
פרק שלישי – טיסה לקולומביה..... שעט
פרק רביעי – סוכות בבוגוטה..... שפ
פרק חמישי – התורם מתאים..... שפב
פרק שישי – המקדים רפואה למכה..... שפד

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו
וזאת הברכה]

אספקלריא לפרשת האזינו תחילת תשפ"ב

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

זמירות שבת

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת (לב, מד)

שיר השבת ושירת משה

בזהר (ח"א רפד:) הובא שרבי אבא דקדק, למה 'האזינו', שהוא השיר של משה, נקרא 'שירה' בלשון נקבה, ואילו 'מזמור שיר ליום השבת', נקרא 'שיר' בלשון זכר, והלא, שנינו כל הנביאים כולם לגבי משה כקוף בעיני אדם, ואם כן משה היה לו לומר 'שיר', והנביאים יאמרו 'שירה'. והשיב לו רבי שמעון בר יוחאי, משה ודאי היה בדרגה מעל כולם, משה עלה ממטה למעלה, ואמר שירה שבח המלכה שהיא משבחת למלך, ואילו הנביאים ירדו ממעלה למטה, שאמרו שיר, שהוא השבח שמשבח המלך למלכה.

וביאור הדברים, כי כל עניינה של 'שירה' הוא התעוררות של תשוקה בעת גילוי הנהגת הייחוד, כאשר כתב רמח"ל במקומות רבים (אדיר במרום עמ' עא, אוצרות עמ' רלד, מאמר הגאולה עמ' סז) שכל העולים אינם עולים אלא בשירה, והיינו כי בעת שנעשים ניסים לישראל, ומפציע קרן אורה של הנהגת הייחוד בתוך תהפוכות הנהגת המשפט, אזי מתעלים ישראל לחמוד ולהשתוקק לעליה אין קץ בהנהגה קבועה של הייחוד השלם, עד כדי התחושה המופלגת שטבע במשכני עליון (גנזי רמח"ל עמ' קעח) שהוא סוד הענין של אישך תשוקתך, כי השירה מעוררת האהבה והחמדה מאד.

ואמנם ב'שיר' יש מעלה על 'שירה', כי השיר הוא על גילוי התכלית, ועניינו הוא לעתיד לבא, כמו ששנינו במכילתא (שירה א) ובתנחומא (בשלח י) במנין השירות, שהעשירית היא לעתיד לבא, כאמור (ישעיה מב י) שירו לה' שיר חדש תהלתו מקצה הארץ, (שם מח כ) אמרו גאל ה' עבדו יעקב, כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היו אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכך קרואה בלשון זכר. והיינו, שכאשר תהיה השגה בשלימות ההטבה העליונה, אזי ישירו 'שיר', שבו נכלל גילוי כבוד השי"ת, בהכרת שפע הקדושה באופן קבוע.

^א וראה לשונו במאמר הקיווי 'שכל התחוננים מצפים לשפעת עליונים על ידי תפלה או שיר', לאמור כי קיום הקיווי ע"י שהמקבל מעלה מ"ן לקבלת השפע.

^ב מדברי המהר"ל (אור חדש עמ' סב) מבואר שחלוקה זו טבועה בתוספת אות ה' מ'שיר' ל'שירה', כי הרי בה' ברא הש"י עולמו, כדכתיב (ישעיה כו ד) 'כי בי-ה' צור עולמים', והויות העולם הזה מוכן לחמשה דברים שיש בהם הויה אשר יש בהם השנוי והם צער, ולא כמו עוה"ב שנברא בי' שהיא אות קטנה כמו נקודה, ולא תחלק, אבל אות

אכן, לעומת מעלה זו, שמגיעה מכח איתערותא דלעילא, גדולה היא מעלת משה שאמר 'שירה', בעת קריעת הים ובשעת מותו, כי בשירה מתגלה תפיסת הנבראים, שהשיגו כיצד הבריאה מתעלה מתוך הנהגת המשפט המתנהלת ע"י הנהגת הייחוד, וכאשר אמרו (פסחים קיז.) 'שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל תקנו נביאים שביניהן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן. ומסקינן (שם קיח.) כי אף שטעם אמירת ההלל הוא משום 'שיש בו חמשה דברים הללו, יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים וחבלו של משיח'. והיינו, שענין ה'שירה' היא העלאת הבריאה לפי השגת הנבראים בכל שלב של הארה המביאה לתכלית ההטבה, ועליה זו היא על ידי שבח המלכה שבתשוקתה היא משבחת למלך מ'מטה למעלה'.

חילוק זה בין 'שיר' ל'שירה' טבוע בצורת כתיבתן, כי ה'שיר' נכתב ברצף אחד, לפי שהוא בהשגת העתיד לבא, אחר שיתברר כי אין טוב ורע, אלא השגה אחת לכל. אולם השירה נבנית כאריח על גבי לבינה, והיינו שהכתב מורה על גילויי החסד העליון, ובין כתב לכתב בא רווח, שאף הוא נכלל בשירה, אך ההכרה בחסד שבכל עת היא רק מתוך עתות החסד המקיף את זמני הביניים, ולכך בשירה זו סיימו ישראל 'ה' ימלוך, כי רק לעתיד לבא יראו שמעולם לא היה צד דין, אלא הכל נכלל בחסד ורחמים, ואז יאמרו 'ה' מלך'.

הה"א שאינו נקודה קטנה, שייך בה חילוק, ולפיכך נברא מזה הזמן, שהוא מתחלק ומזה מתחדשת ההווה, אשר בזה שנוי ומגיע מזה הצרה. הרי שאות ה' מורה על הרחבה וגילוי, והשלב שממנו באה ההרחבה, בו יש צער כמו בטרם לידה, כי כך נטבע בסדרו של עולם.

³ על שירת האזינו כתב הרמח"ל (דע"ת לר) 'פי עליון מעיד בעצמו ומודיע כי כל הנלקט מכל מסיבותיו הגדולות אשר הוא מתהפך בעולמו, הלא הוא גילוי יחודו הגמור הזה, כענין אמרו (דברים לב, לט), 'ראו עתה כי אני הוא ואין אלקים עמדי', ומקרא זה נאמר אחר שכלל כל סיבוב הגלגל, שהיה עתיד ומזומן להיות סובב בעולם, שנכלל הכל בדברי השירה ההיא של האזינו, וכמו שפשטן של כתובים עצמן מוכיח'. ועוד כתב (שם מח) 'כי ההעלם אינו אלא אמצעי כדי לבא אל הסוף של הגילוי, וכבר גזר מראשית אחרית אשר תכלינה כל אלה, וישאר יחודו מגולה, וטובת העולם קבועה לנצח נצחים. אם כן, כל יום ויום שעובר, נמצא העולם קרב יותר אל שלמותו, ולא עוד, אלא שהקב"ה מסיבות מתהפך בעומק עצתו, ומגלגל גלגלים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזה, הרי שענין השירה הוא לגלות את הנהגת הייחוד, ולהורות שככל שהקושי גדול יותר, הרי הוא מורה על קרבה נוספת לשלימות.

⁴ ואמנם החסד שבכתב ניכר גם מצד הנהגת המשפט, ואילו הרווחים מסמלים את צד הנהגת הייחוד, שאין מעשיה נראים עתה כחסד מצד עצמם, לפיכך בעת חירוף טיטוס ביציאתם לגלות, אמרו 'מי כמכה באלמים', כי עתה מתחילה הנהגת הסתר, כביכול אין לנו פה, אך היא כוללת בתוכה את הפרטים שיתגלו בהנהגת הייחוד בעתיד.

⁵ כאמור בפסחים (נ.) 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו האידנא לאו אחד הוא, אמר רבי אחא בר חנינא לא כעולם הזה העולם הבא, בעולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב, וביאר הצ"ח שבדאי אין כוונת רב אחא לומר שבעולם הזה אין שמו אחד ח"ו, אלא שלעת עתה אינו נגלה, וכאדר יתגלה לעתיד לבא, יתברר למפרע שלא היה חילוק בהנהגותיו, אלא כל מה שהיה נראה כדין, אף הוא היה כלול בחסד.

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

מזמור 'שיר' ליום השבת

אמור מעתה, כי ה'שיר' שנקבע ליום השבת, הוא שבח של המלך אל המלכה, והיינו כי יום השבת הוא מעין העתיד לבא, ואז יהיה הגילוי שהכל אחד, ואינו תלוי בהנהגת המשפט, לכך נקרא 'שיר'.

ואמנם כל כח השירות והתשבחות בשבת נובע מהנשמה היתרה הניתנת בה [כדלהלן], וכבר אמרו (זו"ח בראשית יז). שנפש יתירה הנוספת באדם בשבת היא מאותו רוח שעתיד לשרות על הצדיקים לעתיד לבא. ובזהר (ח"ב פח:) אמרו שיש בה כל השלימות כדוגמת העולם הבא.

אמנם, בשבת קודש אף ה'שיר' קובע עליה לתחתונים, וכדלהלן.

זמירות השבת

בשאלות דרב אחאי (שאלתא א): השבת לא ניתנה אלא דוגמא לעולם הבא, מה שבת לא ניתנה אלא לאכילה ושתייה ולקלס להקב"ה, אף לעולם הבא אין לו לאדם אלא לאכול ולשתות ולקלס להקב"ה, שכן יואל הנביא אומר (ב כו) 'ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיכם'.

ובספר חסידים (רעא, תט) כתוב 'ויברך אלקים את יום השביעי' אין אנו יודעים במה ברכו אלא נלמוד ממה שקלל איוב את יומו (איוב ג) וכל האמור שם נאמר להפך גבי שבת, וכיון שנאמר שם 'יקחהו אופל יחשכו ככבי נשפו יקו לאור ואין', הרי שכנגדו בירך הקב"ה את השבת באורה, וכן יש ללמוד מהאמור שם 'אל תבא רננה בו', שיש לו לאדם לישב בשבת באורה ולרוץ בשירות ותשבחות, ולכן נאמר (תהלים צב א) 'מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון'.

והנה השירות והתשבחות בשבת קודש הוזכרו לגבי שלש שירות:

א. לגבי 'ברכת השיר', היא 'נשמת כל חי', אמרו בזהר (ח"ב רה.) 'האי יומא, יומא דנשמתין איהו, ולא יומא דגופא וכו', ועל דא בעי לאשתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון, ולאשתדלא באורייתא. האי יומא איהו יומא דנשמתין, דאתעטרא ההוא צרורא דנשמתין, בגין כך משבחי בתושבחן, תשבחתא דנשמתא, והיינו נשמת כל חי תברך את שמך הוי"ה אלקינו ורוח כל בשר וכו', ולית תושבחתא אלא בסטרא דנשמתא ורוחא, והאי יומא קיימא ברוחא ונשמתא ולא דגופא'.

¹ ראה בפסחים (קיא.) שנחלקו אמוראים מהו 'ברכת השיר', ובדעת הסובר שהוא נשמת, כתבו תוס' (ד"ה רבי) שנקרא 'ברכת השיר', לפי שבשבת אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה. והרוקח (ח"ב עמ' תצז) והמנהיג (סי' יט) נקטו שהחסידיים נהגו לאומרו כל יום. אכן, יתכן דהיינו כמבואר בזהר (ח"ג כט.) שנפש ת"ח נקראת שבת, כי יש בו נשמה יתירה השולטת בגוף של ימי החול, והיא נשמת כל חי, ואמנם בלבוש (סי' רפא) וסדר היום (עמ' קיז) כתבו שענין אמירת נשמת בשבת היא מפני תוספת נשמה יתירה. [ולגבי יו"ט נחלקו רשב"ל ותוס' (פסחים קב:) אם יש בו נשמה יתירה], ואכמ"ל.

ב. לגבי התוספות בקדושה, הביאו תוספות (סנהדרין לז: ד"ה מכנף) בשם תשובת הגאונים, שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב (ישעיה ו) גבי חיות 'שש כנפים לאחד', וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום, רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר 'מכנף הארץ זמירות שמענו'.

ג. לגבי הזמירות בסעודת שבת, כתב הרוקח (סי' נד) 'אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה', והובא להלכה במשנה ברורה (סי' רפט סק"ה). ובגמרא (מגילה יב:) דרשו 'ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, אמר רבא יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין ומתחילין בדברי תורה ובדברי שירות ותשבחות', ובמדרש (שה"ש ח) הוסיף 'כשישראל אוכלין ושותין ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, הוא מקשיב לקולן ומתרצה', והמקור שברכות וקילוסין אלו הם בזמרה, הוא מדברי הזוהר (ח"ג רעב:) שמנה בין עשרת העניינים המתקיימים בסעודת שבת, 'וצריכין לאתערא שירה וחדוה לפתורא לגבה'.

הנה כי 'תשבחות הנשמה' בשבת, הם המעלות אף את הארץ אל הקודש, ומועילות להעמיד אף את הסעודות לריצוי. וניכר בזה שהשירה הנובעת מהנשמה היתירה בשבת, קובעת חיבור פנימי, באדם בזמן ובמקום.

והענין מבואר מדברי רש"י (ביצה טז.) שהנשמה יתירה יש בה 'רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו', והתבאר כמה פעמים, שאין הכוונה להגשמת השגת הענג בתחושות הגוף, כי אם להיפך, שהנשמה היתירה מזככת את הגוף, ונותנת לו יכולת להכיל את עוצם הארתה, עד שאין הנפש קצה בגשמיותו, ועל כך אמרו (תיקו"ז כב:) 'את השבת לדורותם, זכאה איהו מאן דמתקן לה דירה נאה בלביה, וכלים נאים באיברים דיליה, ואשה נאה דאיהי נשמתיה, דבגינה שריא שכינתא עלאה דאיהי נשמת כל חי עליה', לאמור, כי בשבת הגוף נעשה דירה ראויה לנשמה יתירה.

¹ באור זרוע (שבת אות מב, מוצאי שבת אות פט) וסידור הרוקח הובא מדרש זה לענין אמירת 'נשמת'.
² ראה בשערי תשובה (סי' תכג סק"ג) שבשבת ויו"ט נוסח קדושת 'כתר' הוא 'עם עמך ישראל', ואילו בר"ח 'ועמך ישראל', כי בשבת ויו"ט ישראל הם עיקר. והוא כמבואר במדרש, שבשבת עיקר אמירת הקדושה היא בישראל, כי למלאכים יש רק שש כנפים, ונמצא שהם צריכים לומר את הקדושה 'עם' ישראל, ואילו בר"ח שהוא ביום חול, מלאכי מעלה מקדישים וישראל מצטרפים אליהם.

³ ובהמשך שם אמרו 'ובהאי חדוה ותקונא, גרמין דאשתארת שפחה בישא בחשוכא, ברעבון, בבכיה, בהספד. בלבושין אוכמין כארמלתא. דאי מלאה זו, חרבה זו [-ובזאת החדוה והתקון גורמים שנשארת שפחה רעה בחשך, ברעבון, בבכיה, בהספד, בלבושים שחרים כאלמנה. שאם מלאה זו חרבה זו].

⁴ ראה לשון רבנו בחיי (בראשית ב ג) 'יום השביעי נקרא עולם הנשמות, כי שם כח הנשמה ושורשה, והנה היא מעין הברכות, והנפש בימות החול דוגמת אכסנאי בלא ביתו וביום השבת דוגמת אכסנאי בביתו'.

וכבר התבאר (בפר' כי תבא) כי מה ששירת ישראל מעלה את הארץ, הוא לפי שעבודתם היא לתקן עולם במלכות שד"י, וכמו שכתב הגר"א (שה"ש פ"א ג-ו) ש'ישראל נפשותיהם מן הארץ', ורק מי שלוקח מן האדמה, יכול להעלותה אל תיקונה. וכיון שגילו הגאונים שהעלאתה היא ע"י שירה, שמהותה ביטוי תשוקת התחתונים לעלות, הרי ששירה זו מתמזגת עם ה'שיר' הבא מן הנשמה העליונה, ונמצא שאופן העליה בשבת, נקבע ע"י זיכוך הנשמה יתירה, המכינה את הגוף והארץ לשורר 'שירה', בהיותם דירה ראויה ל'שיר' של נשמה יתירה.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת האזינו

לב, א: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ.

נקט בשמים "האזינו" לשון רבים ובארץ "ותשמע" לשון יחיד. וכן הנביא ישעיה אומר "שמעו שמים והאזינו ארץ", ונראה הטעם בזה על פי מה דאיתא בחגיגה [יב, ב] דרב יהודה אמר שני רקיעין הן דכתיב בשמים ושמי השמים, וריש לקיש אמר ז' רקיעין הן, וכתב בבן יהוידע דנראה לי דלא פליגי אלא דרב יהודה נקט רקיע אחד הוא אשר נגלה לעינינו ורקיע אחד לכל אותן רקיעין שאין לעינינו, וריש לקיש פרט אותן שאין נגלין לעינינו ועלה בידו שבעה, ורב יהודה תפס דרך הכתוב השמים הוא רקיע הנגלה לנו, ושמי השמים כל אותן רקיעין שאין נגלים לעינינו עכ"ד.

ולפ"ז שפיר יש לומר דנקט הכתוב בשמים "האזינו" לשון רבים ומיעוט רבים שנים כדרב יהודה דב' רקיעין הן וכאמור דריש לקיש אינו חולק עליו אלא שפירט אותן, אבל בארץ נקט "ותשמע" לשון יחיד משום דסדנא דארעא חד הוא [עיין קידושין כו, א].

*

לב, ד: קל אמונה ואין עול.

עיין רש"י קל אמונה, לשלם לצדיקים צדקתם לעוה"ב, ואין עול, לשלם לרשעים צדקתם בעוה"ז.

יש להקשות אי הטעם שאין משלמין לצדיקים שכרם בעוה"ז הוא מפני ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי השכר הוא גבוה מאד ואין אפשרות כלל לשלם כאן בעוה"ז, וא"כ איך לרשעים אפשר לשלם.

מובא בשם החפץ חיים שתירץ על פי פסחים [נ, ב] רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדך, וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך, הא כיצד, כאן בעושיין לשמה כאן בעושים שלא לשמה. וא"כ רשעים שעושים שלא לשמה השכר שלהם הוא מתחת לשמים דשייך לשלם להם כאן בעוה"ז, משא"כ הצדיקים.

*

לב, ג: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו.

א. בברכת התורה יש ב' ברכות, וברכה ראשונה אשקב"ו לעסוק בדברי תורה לכאורה היא ברכת המצוות, וברכה שניה אשר בחר בנו כתב הב"ח [בסימן מז ומ"ש דא"ר יהודה וד"ה ועוד] שהוא "על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום כדי שתתדבק נשמתנו בעצמיות קדושת התורה

ורוחניותה", והיינו ברכת השבח והודאה על התורה שניתנה לנו, וכ"כ הפני יהושע [ברכות יא, ב ד"ה רבי יוחנן].

ב. בחידושי מרן רי"ז הלוי [סוף הל' ברכות] כתב והנה כבר הקשו אהא דנשים מברכות ברכת התורה והא פטורות מתלמוד תורה, וביותר קשה לדעת הרמב"ם שפסק בפ"ג מהל' ציצית דעל מצוות שהנשים פטורות אינן רשאות לברך עליהן, ואיך יברכו ברכת התורה כיון דפטורות מתלמוד תורה. ושמעתי מפי אאמו"ר הגאון החסיד זללה"ה שאמר דברכת התורה אין הברכה על קיום המצוה של תלמוד תורה **רק הוא דין בפני עצמו דתורה בעי ברכה...** ונשים פטורות רק מהמצוה של תלמוד תורה אבל אינן מופקעות מעצם החפצא של תלמוד תורה ולימודם הוי בכלל תלמוד תורה, ושפיר יש להם לברך על לימודם כיון דלא אתינן עלה מכח לתא דקיום המצוה כלל עכ"ד.

ושמעתי בשם הסטייפלר זצ"ל שהעיר דדברי מרן הגר"ח מתאימים להנ"ל עם הברכה השניה אשר בחר בנו שהיא שבח והודאה על נתינת התורה לנו ולא על עצם קיום המצוה של תלמוד תורה, אבל על הברכה הראשונה שהיא ברכת המצוות לכאורה הדרא קושיא לדוכתא איך יאמרו הנשים וציונו אם אין מצוות לעסוק בדברי תורה.

ג. ונהיה מוכרחין לתירוצו של האגור שהנשים מצוות ללמוד דינין והלכות שנוגעות להן למעשה או כהגר"א דלאשכנזים לא גרע ממה שמברכות הנשים על שאר מצוות עשה שהזמן גרמא. [ועיין עוד באגרות משה או"ח ח"א סימן כ] ויהיה נפק"מ בין התירוצים האם אשה יכולה להוציא איש בברכת התורה, דלאגור כיון שחייבת לברך מפני הדינין שלהן שצריכה ללמוד מקרי מחוייב בדבר ויכולה להוציא את האיש, אבל להגר"א זו מצוה קיומית בלבד ולכן אין יכולה להוציא את האיש שמחוייב בזה.

ד. והנה כידוע אסור ללמוד ללא ברכת התורה, **אולם נראה שאחר ברכה אחת כבר מותר ללמוד** ואין מעכב מה שעדיין לא בירך את חברתה, וזה יש ללמוד ממה שנהגו מרנן הגראי"ל שטיינמן והגר"ח גריינמן זצלה"ה לקום באמצע הלילה ולברך ברכה ראשונה של תלמוד תורה וללמוד, ואחר איזה זמן לישון שוב, וכשקמין בבוקר מברכין הברכה השניה שלה, ועשו כן כדי לעשות לכו"ע ולצאת ידי פלוגתת האחרונים בזה אי אחר שהשכים היום חוזר ומברך או לא [הובא במשנה ברורה סקכ"ט] ודו"ק.

*

לב, ז: זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. יש לדקדק למה זכור ימות עולם אמר בלשון יחיד ואילו **שנות דור ודור הוא בלשון רבים**, וכן שאל אביך ויגדך הוא בלשון יחיד, זקניך ויאמרו לך הוא בלשון רבים.

מובא בשם הגר"ר יהונתן דוויד שליט"א ליישב על פי חגיגה [יא, ב] **דאין דורשין במעשי בראשית בשנים רק ליחיד**, וא"כ זכור ימות עולם הוא מעשי בראשית ולכן נכתב ביחיד, ועל זה נאמר שאל אביך ויגדך ביחיד, ואילו שנות דור ודור זה על המשך הדורות וזה שרי ברבים לכך כתיב ויאמרו לך עכ"ד.

*

לב, ח: יצב גבולות עמים למספר בני ישראל.

פירש"י שכשרצה הקב"ה להעניש את דור ההפלגה, לא העבירם מן העולם, בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם. ובאילת השחר עה"ת הקשה לפירש"י למה לא כתוב יצב עמים ולא גבולות עמים, שהרי העיקר זה מה שלא העביר את האנשים מן העולם, ובזה שהפסוק מגדיר את ע' אומות העולם במילים אלו של יצב גבולות עמים משמע שאומות העולם לא נחשבין לאומה אם אין להם גבול ומדינה, משא"כ כלל ישראל שאינם תלויים במדינה ובגבולות וכמש"כ הרס"ג שאין אומתנו אומה אלא בתורתה.

*

לב, יא: על גוזליו ירחף.

פירש"י כשבא ליתן התורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות, שנאמר ה' מסיני בא, וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן, ואתה מרבבות קודש, אלוך מתימן יבוא זו רוח רביעית [ספרי].

בשערי אהרן כתב שהתיבות "ואתה מרבבות קודש" אינם בדפוס ראשון וכן ליתא בספרי, כי ואתה מרבבות קודש פירושו שהביא עמו מרבבות מלאכים, אבל לא שבא מצד רבבות קודש, והארבע רוחות הם סיני, שעיר, פארן, תימן. אמנם בשפתי חכמים המלא אות ד' כתב "מסיני בא" אינו מן מנין ד' רוחות, אלא שיצא מסיני לקראת ישראל.

*

לב, יג: ירכיבהו על במותי ארץ.

עיי' רש"י שהוא על שם שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ולכאורה זה מסביר רק אמאי נקרא "במותי ארץ" לשון גובה אבל לשון "ירכיבהו" צריך ביאור. שוב ראיתי בספר הרמזים לרבינו יואל שפירש כלומר השכינה על גבם, וכעין זה במדרש חסירות ויתרות דלכך כתיב ירכבהו חסר יו"ד.

ובמדרש פתרון תורה לרבינו האי כתב רכיבה היא לשום מלכות שנאמר [תהילים סו, יב] הרכבת אנוש לראשנו, במותי ארץ גבורי ארץ הן שהמליכם הקב"ה את ישראל על כל ממלכות ועממין שבארץ ישראל והאכילם ביזת אויביהם עכ"ל. ולפי זה הבנתי יותר את דברי רבינו יואל הנ"ל ד"שכינה על גבם", דפירושו שהקב"ה מולך על במותי ארץ שהוא על גבם.

*

לב, מג: וכפר אדמתו עמו.

כתב בטעמא דקרא בירושלמי כלאים [פ"ט ה"ג] איתא כיון שהן מגיעין לא"י [המתים שמביאין מחו"ל] הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו דכתיב וכיפר אדמתו עמו [ולכן מוליכין לקבור בא"י], אבל זה רק בישראל אבל בגויים אמרו בפרקי דר"א [פל"ד] וכל

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

המתים מן הגויים בא"י נפשותן נשלחות בכף הקלע חוץ לארץ וכו', ולעתיד לבוא הקב"ה אוחז בכנפות א"י ומנער אותה מכל טומאה כאדם שמנער את הבגד ומשליך כל מה שבתוכה ומשליך אותן לחוץ שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, אבל בישראל אמרו בירושלמי שם אפילו כגון ירבעם בן נבט וחביריו כיון שנשרפה א"י נעשית בהן מידת הדין והן חיינן לימות המשיח וזהו וכיפר אדמתו דוקא עמו.

*

לב, נא: על אשר מעלתם בי וגו' במי מריבת קדש וגו'.

בספר בכור שור כתב שחטאו שלא פירשתים לבני ישראל כי אני נותן להם המים אלא אמרתם המן הסלע הזה נוציא לכם מים משמע דדבר זה אינו יכול להיות, וכשבאו המים סברו מקרה הוא ולא הקדשתם אותי, ולכך הוצרכת להכות שתי פעמים כי המים היו מתעכבות על אשר לא דברתם כהוגן, אבל על מה שהיכה לא נענש שהקב"ה ציוה לו להכות דכתיב והכית בצור כי אני אומר כי מעשה אחד הוא כדמוכחי קראי כמו שפירשתי [לעיל כ, ח], והכי מסתברא דאי כבוד המקום בלא הכאה מאי שנא הכא שציוה שלא להכות ומאי שנא התם שציוה להכות עכ"ל.

אולם הר"ן [בדרוש ח] ביאר שבפרשת בשלח שזו הפעם הראשונה שהסלע נתן מים לפיכך היה צריך להכותו, אך לאחר שכבר הורגל לתת מים ונסתם מספיק היה לדבר אליו והמשיל זאת לתינוק אשר בתחילת לימודו יכהו מלמדו במקל ורצועה ואחרי אשר לומד, אם יסיח דעתו די אם יראו לו את הרצועה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

יגיעת משה רבינו בתורה

יעֶרף פֶּמָטֶר לְקַחִי (לב, ב)

בספרי (כאן, וכן בילקוט רמז תתקמ"ב) איתא: "אמר להם משה לישראל, שמא אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתני בה, כענין שנאמר (שמות לד, כח): "ויהי שם עם ה' ארבעים יום" וכו', כשם שלמדתי אותה בצער, כך אתם תהיו לומדים אותה בצער, ע"כ.

מבואר שמשנה רבינו יגע ועמל בתורה (וראה בדרשות בית הלוי (דרוש י"ח) שמשנה עמל בתורה בארבעים יום, כל מה שבמציאות האנושי להיות מיגע עצמו על התורה, ונמצא גם הוא זכה לה על ידי יגיעתו, עיי"ש).

ויש להקשות, מהא דאיתא בירושלמי (סוף הוריות) אקרא: "אתם נצבים היום כלכם וגו' ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם" (לעיל כט, ט), מפני מה הקדים משה ראשים לזקנים, ואילו אצל יהושע כתיב (יהושע כד, א): "ויקרא לזקני ישראל ולראשיו", הנה הקדים יהושע זקנים לראשים, אלא משום שלא התייגע משה בתורה, הקדים ראשים לזקנים, משא"כ יהושע שנתייגע בתורה, עכת"ד, עיי"ש (וראה עוד בנדירים (לח, א), שהתורה ניתנה למשה במתנה, כדכתיב (שמות לא, יח): "ויתן אל משה ככלתו לדבר איתו", ומשמע נמי שלא הוצרך משה ליגיעה).

וצ"ע, כיצד כתב הירושלמי כי משה רבינו ע"ה לא נתייגע בתורה, הרי מדברי הספרי והילקוט מפורש, כי משה רבינו מעיד על עצמו כמה צער נצטער ועמל בתורה.

ת. נראה כי דברי הירושלמי הכותב כי משה רבינו לא נתייגע בתורה, אינם באים לקבוע ח"ו על דרגת יגיעת התורה של משה רבינו ע"ה ויהושע תלמידו, מי הם נתייגע יותר. אלא הם באו לבאר מדוע יהושע "הקדים זקנים", הם הזקנים, זה קנה חכמה, הרבנים מוסרי התורה, ל"ראשים", הם ראשי העם ופרנסיו, משא"כ משה רבינו שנהג בהיפך, והיה מקדים את הראשים לזקנים.

ולפיכך, על שינוי הנהגה זו ביאר הירושלמי, כי משה רבינו קיבל את התורה מפי הקב"ה, ועל ידי עמלו העצמי, העביר הוא את התורה לתלמידיו דרך הזקנים, וכמו ששנינו באבות: "משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים" וכו', לפיכך העמיד את ישראל בסדר מדרגותיהם לפי גילם, הראשים וחשובי העם, ואח"כ הזקנים שאמנם הם חשובים ולומדי תורה, אך אינם ראשי ומנהיגי העם.

אמנם יהושע בן נון, היה בבחינת "נער לא ימיש מתוך האוהל", ושימש את משה רבינו וקיבל תורה מפיו, ונראה כי מכיון שהיתה בו מידת ה"לא ימיש מתוך האוהל", הרי

יגיעת משה רבינו בתורה

שקיבל תורה גם משאר זקני ישראל, בפרט לפני שנתמנה למנהיג על ישראל, בעת אשר מסר משה את התורה דרך אהרן ובניו והזקנים. לפיכך, כיון שאת חכמתו ותורתו קיבל יהושע ממשה רבינו ואף מהזקנים, כאשר עלה לגדולה נהג בהם כבוד, והקדים את רבותיו הזקנים לראשי העם.

וזהו מ"ש המדרש, כי "משא"כ יהושע **שנתייגע בתורה**", ר"ל היינו שהיה צריך אנשים ליגיעתו בתורה ולקבל מהם, ואלו הם הזקנים, ולכן הקדימם. אבל משה רבינו "שלא התייגע בתורה" מהבחינה הזאת של לעמוד ולשמש זקני תורה, שהרי קיבל את תורתו בסיני מפי הקב"ה, לפיכך לא היתה לו חובה לכבד את הזקנים יתר על המידה כיהושע.

ימה של תורה / הרב ישראל מאיר העריס

הדרך להרחבה פיננסית – בביטול העבודה-זרה הפיננסית

ה' בְּדַד יִנְחֲנוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֶכֶר (לב, יב)

ובבעל הטורים: "ינחנו, ב' במסורה. 'בדד ינחנו' (דהכא), 'מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו' (משלי יח, טז). לומר, מי שנותן צדקה, הקב"ה בדד ינחנו (רות רבה ה, ד)".

בנוהג שבעולם כאשר אדם נמצא בשעת דוחקו, כאשר יושב על המאזן השנתי ודוח ההוצאות והכנסות ומגלה שהוצאותיו גדולות מהכנסותיו, מתחילים הקיצוצים, ובחברות ענק מתחילים הפיטורים וקיצוצי התקציב.

בתקופה כעין זו פונה האדם אל חבריו, מתקשר לבנקאי ולבעל הגמ"ח לקבלת אשראי והלוואה, ודוקא בשעה זו מגלה שחבריו ומכריו בל עמו, בשונה מהזמן שהיה עשיר ואמיד אז הכל היו מתדפקים על דלת משרדו, אז היו רודפים ומכבדים אותו וחפצים בקרבתו, עתה, בשעת דוחקו הכל נחפזים לצדדים ומתרחקים, והוא נשאר לבדו במערכה אל מול הנושים ובעלי החוב.

גם המשולחים ודופקי הדלתות יודעים שעל דלת ביתו של יורד מנכסיו אין טעם לדפוק, הרי בין כה-וכה אין בכיסו די פרוטה לצדקה, וגם מאיתם נשאר יושב בדד.

כיצד יחלץ האדם החש שקרקע המציאות קורסת תחתיו, שמצבו הפיננסי והכלכלי נוטה ליפול והוא יושב בדד שקוע בהרהוריו, בוהה בערימת הדוחות ודפי החשבון שעל שולחנו.

*

בדד ינחנו – ע"י ריבוי נתינה

בפרשת השבוע אנחנו מוצאים דבר מפליא, 'ה' בדד ינחנו, את אותו אדם החש במציאות של בדידות נוראה, הקב"ה מנחה בכבודו ובעצמו, הקב"ה מוליך אותו מחזקו ומחזיקו.

אמנם זאת שואל האדם, כיצד, היאך אני זוכה לאותה הנחיה בידי הקב"ה? כיצד אני יחוש את ידו המלאה הפתוחה והרחבה של הקב"ה בחשבון הבנק שלי?

על זאת בא בעל הטורים ועונה בדבריו "ינחנו – ינחנו", כתוב כאן 'בדד ינחנו', וכתוב במשלי 'ולפני גדולים ינחנו'. הדרך לקבל את ההנחיה בידי הקב"ה הינה הנתינה, ככל שתתן יותר תקבל יותר.

ויסוד דבריו טמון בתחילת הפסוק "מתן אדם ירחיב לו", מהו האופן להגיע להרחבה וחירות פיננסית וכלכלית? על ידי מתן אדם!

”מתן אדם ירחיב לו, פן תעזב את הלוי (דברים יב, יט) וסמיך ליה כי ירחיב (שם, כ).
לומר לך מתן אדם ירחיב לו” (בעל הטורים במשלי יח, טז).

הבעל הטורים מגלה את היסוד, דוקא בשעה שדחוק לך, זו לא השעה לצימצומים במתן צדקה כדרך עולם העסקים, אם רצונך לשוב לאיתנך הפיננסי והכלכלי, עליך לתת, וככל שתיתן יותר הקב”ה ירחיב לך.

וזו עדות נאמנה של עשירים בעולם היהודי ואפילו גויים, שדואגים בכל עת שיופרש מכספם לקרנות צדקה, ומעידים שדוקא בשעה שצמצמו במתן צדקה בשעת קריסות עולם העסקים והבורסות, שכולם היו בפחד וחרדה שכל הונם ורכושם יירד לטמיון, אזי ירדו מנכסיהם ופשטו את הרגל, אולם כשהירבו בהפרשת כספי בצדקה לאותם קרנות ופיזרו את ממונם לעניים ונוקקים, אף בשעה שהכלכלה בעולם רעדה, ראו בכך את קרש ההצלה שאחזו בו בטלטלה העולם וקריסתו, ולהם היתה הרווחה פיננסית וחזו לאיתנם ואף התעצמו יותר משהיו.

*

א גאט-פארכטיקער ייד – בביטול אל הנכר הפיננסי

אלא שיש להתבונן בעומק הדברים, מהיכן נובע בנפש האדם הכח ותעצומות הנפש בשעת משבר פיננסי להמשיך ולתת ואף להוסיף בנתינה, דבר שנראה קשה מעל לכוחותנו?

נראה, כי התשובה לכך נמצאת בפרשת השבוע, בסוף המקרא ”בדד ינחנו ואין עמו אל נכר”, אדם שמתחיל להתעסק ולטעום מהעושר הפיננסי, קוצר הוא הצלחות בעסקאות, עליו נאמר ’אוהב כסף לא ישבע כסף’, כל כולו מושקע בעסקים וראשו קודח כסף ופיננסים, עד שמחריב בכך את כל עולמו, ואין בעולמו אלא כסף! הכל נקבר – המשפחה, החברים, הקהילה, עד שר”ל נאמר עליו הפסוק ’וישמן ישורון ויבעט’, הוא עוזב את הקב”ה ותורתו.

כיצד אם כך יוכל האדם להתעסק בכספו באמונה ולהישאר יהודי ירא שמים, א גאט-פארכטיקער ייד?

”ואין עמו אל נכר”, כאשר אדם משריש בנפשו ורוחו שהקב”ה הוא האלו’ ואין עוד! כאשר אין בנפש האדם פינה ששמורה להצבת עבודה זרה הנקראת בשם ’כסף’, ממון, ביזנעס, אז יכולה להתפרץ מכיסו הנתינה, ואף תוספת הנתינה בשעת משבר ודוחק פיננסי.

כאשר אדם רואה את חשבון הבנק שלו לא יותר מצינור להעברת השפע הניתן מהרבש”ע לברואיו הנוקקים לממון לכדי פרנסתם ומחייתם, אזי יכול האדם להוציא, לתת ולא לכבוש את ידיו בכיס ולהתקמצן.

כך האדם מגיע לאותה דרגה שאין עוזב את הלוי, את האדם הממונה בעולם להיות עבד ומשרת לרבש"ע בבית המקדש, מי שעומד לשרת את עם ישראל בהוראה ומסירת התורה.

ורק כך זוכה האדם לנאמר בפסוק 'בדד ינחנו', כך ראוה האדם השגחה פרטית מופלאה וקוצר הצלחות בעסקאות כלכליות גדולות, וה' מרחיב את כיסו, וזוכה בכך ל הרחבת הדעת ומנוחת הנפש בעבודת ה'.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: YSHTORA1@GMAIL.COM

מאור החיים – בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי, מח"ס 'שירת הפסח' ו'יצידה נתן' וש"ס, בני ברק

שמים וארץ – שני מצבים בעבודת ה'

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרִי פִי (לב, א)

בפסוק זה בו פותח משה את שירת האזינו רבו הדקדוקים, ובאור החיים על אתר מנה ו' דקדוקים וקושיות, וביניהם למה חילק בין השמים והארץ ולא כללם יחד באמירת 'האזינו השמים והארץ' או 'שמעו שמים וארץ', ועד כמה שנבין חלוקתם עדיין תמוה מדוע לשמים אמר לשון האזנה ולא רץ אמר לשון שמיעה, ומדוע לשמים אמר 'ואדברה' שמשמעו דיבור קשה ואילו לארץ אמר 'אמרי פי' אמירה רכה.

ואחד המהלכים שבהם כתב ליישב את כלל קושיותיו הוא דהכתוב מדבר כנגד האדם ובלשונו:

"עוד נתכוון שדיבר עם שני הרכבות שמהם בנוי האדם, אחד חלק הרוחני שיתיחס בשם השמים, ואחד חלק הגופני שיתיחס בשם הארץ, וכדרך שרמזו רבותינו ז"ל (סנהדרין צא, ב) בפסוק (תהלים נ, ד) יקרא אל השמים מעל וגו'.

וכשדבר לרוחניות שבאדם קרא אליו ואמר האזינו השמים פירוש חלקי השמים שלהיותם טמונים בנסתר לזה קראם להאזין, ואמר כנגדו דבור קשה כי הנפש תסבול מרות בעניני הבורא כי תכיר חיובה, וכנגד הגוף שהוא בנגלה אמר ותשמע הארץ פירוש חלקי הארץ אמרי פי כי הגוף להיות טבעו רחוק מהמושכלות צריך אמירה רכה לשמוע"

והנה המתבונן בדברי האור החיים יראה שאין כוונתו, לשני סוגי אדם, שיש כאלה שהשליטו על עצמם את הגשמיות ולכך הינם עמי הארץ דחלק האדמה והארציות הוא העיקר בהם, ולעומתם יש את כאלה שהשליטו את הקדושה על החול ובעיקרם הינם חלק אלוקה ממעל, דזהו ישוב בפני עצמו כמובא בהמשך דבריו שם.

וכאן כוונתו לכל אדם ואדם באשר הוא, שמורכב הוא משני חלקים עפר מן האדמה ונשמה חלק אלוקה ממעל.

ותחילה וראש נתבונן בדברי הגמ' בסנהדרין שהזכיר, המביאה דין ודברים שהיה בין אנטונינוס לרבי:

"אמר ליה אנטונינוס לרבי, גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין. כיצד, גוף אומר: נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת: גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באוויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו בכורות נאות, והושיב בו

שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס, בא והרכיבני ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס, אמר להן בכורות נאות היכן הן, אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן, אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות, מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. שנאמר יקרא אל השמים מעלי^א ואל הארץ לדין עמו. יקרא אל השמים מעל - זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו - זה הגוף^ב.

ולכאורה צריך להבין את דברי אנטונינוס, כלום אין הוא מבין שביכולתו של הקב"ה לחבר את הגוף והנשמה יחדיו ואז לדונם, ומה ס"ד לפוטרו מן הדין, הלא פשוט וברור שמאחר וחטא בהיותו בחיי חיותו, קרוץ חומר ובעל נשמה, כך יש להענישו.

ובפשטות הבנתו היתה, שעל אף שהגוף מורכב מרוח וגשם, נשמה חלק אלוקה ממעל וגוף עפר מן האדמה, בכדי לעמוד למשפט צריך להחליט מה העיקר שאותו מעמידים לדין על המעשים, ומאחר ואין כאן עיקר וטפל, דהא בלא הא אי אפשרי אזי אין את מי לתבוע על מעשה החטא.

וזהו מה שאומר הגוף "נשמה חטאה שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם", היינו אני קרוץ מחומר עכור, ממני אין מה לתבוע שאני כאבן נזזה מעין מה שאנו אומרים באבינו מלכנו – זכור כי עפר אנחנו], אם כבר צריך לתבוע מהנשמה.

ומאידך זוהי גם טענת הנשמה "גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באוויר כצפור", הנה מיום שנפרדתי הריני עולה ומתעלה כציפור, בלא מעכבים ובלא מעצורים, כבת מלך שכל רצונה לחזור אל מקורה, ואם כן זה עצמו מורה שאם חטאתי אין זה ברצוני, אלא מחמת הגוף העכור.

אכן, רבי בדבריו ביאר לו שאין הכי נמי, באמת יש כאן שני חלקים, שהקב"ה שהינו מפליא לעשות הרכיבם וקיימם יחד, ברם זה גופא התביעה – על שניהם – הורכבתם יחד בדווקא כדי שתצליחו לנצל את הטמון בכם למלאות את תפקידכם!

אתה לבדך כאבן אבל עבור זה הורכבת עם הנשמה, כדי להתעלות, עד לבדך כציפור, אבל זה גופא הורכבת עם הגוף כדי להעלותו!

^א והרחידי"א בפתח עינים כ' ש'השמים' גימטריא נשמ"ה.

^ב ויעויין בתורת חיים שם נראה דהיינו הא דכתיב (תהילים יט, י) "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" אמשפט גוף ונשמה קאי שאלו היה דן כל אחד לבדו יכול כל אחד לפטור עצמו מן הדין אבל כיון שדן אותן יחדיו לכך הוי משפט אמת וצדק", ולפי זה דקדק נמי לשון הכתוב, דנקט קרא בלשון רבים 'משפטי ה'', דיש כאן ב' משפטים על ב' החלקים אלא שדן אותם יחדיו. ובערול"נ פי' עפ"י את הכתוב בירמיהו (לא, ז) "הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתיים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו הנה", שהתחיה לעת"ל תהיה בגוף ונשמה יחדיו.

חיגר וסומא – מעלה או חסרון?

וביתר ביאור והרחבה, דהנה בהקדם יש להתבונן בדברי רבי, מדוע דימה את שני החלקים האמורים לחיגר וסומא ובתורת חיים על אתר כתב וז"ל, "המשיל את הנשמה לחיגר ואת הגוף לסומא ונראה דהיינו הא דכתיב (תהילים קטז, ח) "כי חלצת נפשי ממוות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי", נתן הודאה לשם על שהציל נשמתו וגופו מעונשן של גיהנם וזהו שאמר את עיני מן דמעה, רמז לנשמה שיש לה עינים ואין לה רגלים את רגלי מדחי רמז לגוף שיש לו רגלים ואין לו עינים".

ובדבריו נתעוררתי שיש לעיין אמאי המלך שם את החיגר והסומא יחדיו כשומרים, דהיה מקום לומר ששם אותם שם יחד בכדי שלא יגנבו משדהו, דהחיגר לא יוכל לעלות לאילנות והסומא אינו יכול לראות את הפירות לקחתם, שהרי הרבה שלוחים ושומרים יש למלך ומדוע יקח דווקא שומרים כאלה, ברם יתכן שעיקר מה ששםם באופן זה הוא בכדי שישמרו על השדה, וזה עיקר תפקידם ולכך שם אותם יחד, באופן זה כי לחיגר אמנם אין רגליים אך יש עיניים, ולסומא אמנם אין עיניים אך יש רגליים, ויחד יוכלו לנצל את כוחם ויכולותיהם לשמור על השדה – ומה שיש לו שומרים נוספים, זה הוא עיניו שלו, אך הוא בחר ביכולות שלהם!

ונתעוררתי לזה ממה שכתב התורת חיים – "זהו שאמר את עיני מן דמעה, רמז לנשמה שיש לה עינים ואין לה רגלים את רגלי מדחי רמז לגוף שיש לו רגלים ואין לו עינים", ההסתכלות של דהמע"ה בהודאתו היא על מה שיש, הנשמה יש לה עיניים, הגוף יש לו רגליים וכך גם היו צריכים החיגר והסומא במשל להסתכל מה יש בנו כדי שנוכל להצליח בתפקיד שלשמו נשלחנו, אך הם הבינו שאדרבה בגלל החסרונות שלחו אותנו לתפקיד כדי שלא נוכל לגנוב, אז ממילא ניסו להתגבר על החסרון ולגנוב.

וכן יש לדקדק בדברי רבי, ממה שפתח במלך וסיים ב'בעל הפרדס', דלכאורה מה בא להורות בכך, אכן להאמור א"ש, דבא להורות שכל מטרתו בשמירה נבעה מהיותו בעל פרדס ומרצונו שישמרו לו על הפרדס.

לאמור כי אדם נשלח לעולם לא בגלל השלילי אלא בשביל החיובי, לא נשלח כשאין לו את זה ואין לו את זה וממילא צריך לתקן ולתקן, אלא נשלח כשיש לו את זה ואת זה וצריך הוא להשתמש במה שיש להשיג ולהשתפר.

ואכן לעתיד לבוא תחילת הדין, אינה על מה שקלקלנו רח"ל, אלא על מה שלא הישגנו! כדאמרינן בשבת (לא, א) "אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורבייה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר", תחילת הדין אינה על ההפסד, על הקלקולים והפירות שנאבדו ונלקחו מהפרדס, אלא על מה הישגת! נשאת! קבעת! עסקת! צפית! פלפלת!

ושם אין גם לחיגר ולסומא תירוצים – כי לך יש עיניים ולך יש רגליים - קיבלת יכולות, קיבלת כוחות, קיבלת כשרונות – כל אחד וכשרונותיו ומעלותיו – מה הישגת איתם, מה פעלת איתם!

לא כמלך שעיקר מה שמענין אותו הוא שלא ימרדו בו, אלא כבעל הפרדס שבא לפרדסו ובודק תחילה מה עם הפירות האם הם גדלים כמו שצריך, ורק כשרואה שחלילה אין פירות, שואל הוא מה ארע עמם...

נמצא שלעולם הסתכלות האדם על עצמו צריכה להיות – מה ביכולתי להשיג, לאן ביכולתי – גם במצבי עתה, יהיה אשר יהיה – לטפס ולהתעלות.

"האזינו השמים" "ותשמע הארץ" – ימי האהבה והשנאה

אכן גם בזה יש חלוקה, דאם נשוב לדברי האור החיים שבדברי משה ואמירתו "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" – פנה כנגד ב' חלקי האדם, יש לתמוה דעד כמה שמורכב האדם יחד ואין ביכולתו להבדיל האחד מהשני, מדוע צריך ב' דיבורים וב' אופנים – האזנה ושמיעה, דיבור ואמירה.

וכמדומה שבזה בא משה לדבר כנגד שני מצבים הנמצאים באדם – העליה והירידה, או כפי שקראו זאת רז"ל ימי האהבה וימי השנאה, דאמנם כל אדם מורכב משני חלקים, אך יש זמנים שבהם החלק הפועל יותר הוא החלק הגשמי ויש זמנים שבהם החלק הפועל יותר הוא החלק הרוחני.

לאדם הנמצא בהתלהבות של קדושה בעליה רוחנית פונה הוא ב"האזינו השמים ואדברה" – הוא אפשר לדבר עמו דברים קשים "כי הנפש תסבול מרות בעניני הבורא כי תכיר חיובה", דווקא אז בזמני העליה ניתן לדרוש מהאדם להתקדם ולהשיג עוד ועוד, אז פנוי הוא לטעום יותר ויותר מצוף התורה ומתיקותה, כי באהבתה ישגה, ואז רשאי וצריך הוא לתקן דברים נוספים ולהתרכז גם בהם.

ברם כנגד הזמנים של הירידה, כשנמצא הוא במרה וחש שאינו מתקדם, שאינו מתעלה, כשחלילה באמת נופל הוא ממדרגתו או אז, חלילה לדבר דברים קשים, כי עתה הגוף שולט, כביכול החומר העכור הוא הנותן קולו, או אז "ותשמע הארץ אמרי פי" בעינן לדברי דברים רכים המושכים את הלב, להתבונן ולראות מה כן הצליח האדם עד עתה, להזכיר את ההשגים, להזכיר את טוב השכר הצפון לו על הישגיו עד עתה, להזכיר את ה'פעם אחת בצער יותר ממאה שלא בצער', את ה'לפום צערא אגרא' ועוד, "כי הגוף להיות טבעו רחוק מהמושכלות צריך אמירה רכה לשמוע".

וכמדומה שהוא יסוד נפלא בדרכי החינוך ועבודת האדם עם עצמו, בבחינת "חנוך לנער על פי דרכו", על פי דרכו באותו הרגע ובאותו הזמן..

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

שתקו והאזינו

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי (לב, א)

איתא במדרש תנחומא (ורשא) לפרשתנו: "האזינו השמים ואדברה". אשרי ילוד אשה שאומר למלאכת השמים כמלך שאומר לעבדיו: 'האזינו ושמעו לדברי!' כך הוא אומר לשמים וארץ: 'שתקו עד שתכלה כל דברי'."

משה רבינו רוצה שהשמים יאזינו לדבריו ולכן אומר לשמים: "שתקו!" וכו'.

מי שלא שותק לא יכול לשמוע!

כדי לשמוע צריך לשתוק!

משה רבינו לא מתחיל לדבר עד שהשמים שותקים. קודם "האזינו", כלומר "שתקו". רק אחר כך "ואדברה".

כי אין טעם להתחיל לדבר אם לא שותקים ומקשיבים.

מלה שווה סלע רק אם השומע שותק ומקשיב.

בינה זאת!

*

עוד בפרשתנו:

שְׁאֵל אָבִיךָ וַיַּגִּדְךָ וַיִּזְכְּנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ (לב, ז)

חז"ל אמרו ש"זקניך" הם הנביאים, אך אין מקרא יוצא מידי פשוטו שעל האדם לשאול את אביו ממש (רבינו מיוחס).

כמה אחריות זה מטיל על האבא, וגם על האמא (כפי שיבואר), לדעת כיצד ואיך להשיב לבנם או לבתם!

וכך כותב בשו"ת "יד אפרים" (סימן יח): "הורים שכל חפציהם בודאי הוא שילדיהם יתחנכו בדרך טובה וישרה, חובה עליהם לשמש דוגמא נאה לילדיהם בדרכי חייהם ובמעשיהם, כי מבלי שימת-לב קולטים הילדים לתוך-תוכם את המעשים והשיחות של ההורים, המשאירים רושם עמוק בנשמותיהם הצעירות.

חז"ל הזהירו על כן את ההורים נגד כל מתן הבטחה שהיא לילד ואחרי כן לא לקיים אותה. 'אמר ר' זירא, לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב משום דאתי לאגמורי שיקרא' (סוכה מו ע"ב). מזה ילמד הילד שמותר לרמות ושאפשר גם לתת הבטחה בכונה תחילה לא לקיים אותה. וראה מדרש רבה (ויצא ע, יט) "רמייתא בת

שתקו והאזינו

רמאה", דאם האבא הוא רמאי, אין פלא שהבת לומדת ממנו מדה זו. והרמב"ם כתב (הלכות שבועות יב, יח): 'צריך להזהר בקטנים הרבה וללמד לשונם דברי אמת, וזה הדבר חובה על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות'.

כלל חנוכי זה נשנה גם בסוף סוכה (נו ע"ב): 'שותא (דיבור) דינוקא בשוקא דאבוה או דאימיה'. וברש"י: מה שהתינוק מדבר בשוק - מאביו או מאמו שמע, וזה הן לטוב והן לרע (ראה שם).

במיוחד משמשת האם דוגמא לבניה היות והיא נמצאת תמיד בבית: 'איתתא שכיחא בביתא' (תענית כג ע"ב). על כן אומר הנביא (יחזקאל טו, מד): 'כאמה בתה', וברד"ק: 'כמעשה האם כן עושה הבת'. וכן בכתובות (סג ע"א): 'רחילא בתר רחילא אזלא, כעובדי אמה כך עובדי ברתא', והיינו דבתו של ר' עקיבא שלחה את בעלה בן עזאי ללמוד תורה, בדיוק כמו שאמה עשתה דבר זה לאביה ר' עקיבא.

בענין זה פירש רבי שלום מבעלז זצ"ל, את הפסוק (שמות י, ב): 'ולמען תספר באזני בנך וכו', וידעתם כי אני השם'. ערך גדול יש בודאי לספר באזני הבן על נפלאות השם, אמונה וכדומה, אבל בתנאי שיראה שהאבא עצמו חדור אמונה זו, מכיר ומאמין 'כי אני השם', אז 'תספר באזני בנך'. דברים אלו היוצאים מלב טהור ותמים, בודאי ימצאו נתיבות ללב הבן, כי הילדים משגיחים בעיקר על מעשיהם היום-יומיים של ההורים.

כשבא מלאך השם לאשת מנוח - אמו של שמשון - לבשר לה שתזכה לבן, אמר לה (שופטים יג): 'הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן, ועתה אל תשתי יין ושכר כי נזיר אלקים יהיה הנער'. לכאורה יש להבין, אם רק 'נזיר אלקים יהיה הנער', רוצה לומר שעליו יהיה להתנזר מהיין וכו', משום מה בא צווי זה גם לאם 'השמרי נא ואל תשתי יין? הלא בנה יהיה נזיר ולא היא! אלא, הסביר רבי מאיר שפירא זצ"ל מלובלין, כשנמסר לאם תפקיד קדוש לחנך את הבן בקדושה ובנזירות עליה לשמש לבנה דוגמא בהנהגה זו! אם היא תתנזר מן היין יש לקוות שתצליח בתפקידה לחנך גם את בנה לנזיר אלקים. הדוגמא של האם קובעת את חנוך הבנים".

מבואר שיש חינוך בדיבור... מלה בסלע!

אך לא פחות, ואולי יותר, יש חינוך בשתיקה - מעצם ההנהגה שהבן או הבת רואים בבית אבא ואמא... שתיקה בתרי!

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

השליחות של כל זוג בחיים

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן נּוּן (לב, מד)
יש לשאול, מדוע כאן התורה קראה ליהושע בשמו הקודם הושע הרי כבר הוחלף שמו
ליהושע במשך פרשיות רבות ומדוע דוקא כאשר מקבל את ההנהגה חזרו לקוראו בשם
הישן?

אחד מאתגרי החיים לא להסתחרר מגדולה

הנה כאשר נתבונן כל בית אשר מתחיל לבנות את חייו הרי הוא רק בתחילת דרכו
ועדיין אין לו או לאשתו מעמד מכובד ונוהג ככל האדם כלפי כולם, אולם במשך שנותיו
ישנם שזוכים להתפתח ולהתקדם בחכמה בעושר ובכבוד ומעמדם משתנה כלפי אחרים,
רבים כאשר מגיעים למקום של גדולה משנים את התנהגותם כלפי אחרים ובהתאם
למעמדם מחליפים חברה ומתנכרים לכל חברתו הקודמת שאינה מתאימה לרמה שלהם
והדבר בא לידי ביטוי פעמים רבות גם כלפי בני המשפחה שאינם באותה רמה, אולם
תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שהגדולה של האדם נמדדת כאשר יודע ומבין שכל
תפקיד הוא רק שליחות של הקב"ה ואין שום סיבה להשתנות ולשנות התנהגותו כלפי
אחרים, אלא לעבוד על עצמו ולהמשיך לכבוד כל אדם באשר הוא כאשר נבאר.

ללמדנו גדולת יהושע שנהג בענוה בגדולתו כלפני גדולתו

ובזה נבוא לבאר הפסוק, כתב לתרץ רש"י שם (מד) הוא והושע בן נון וכו' ולמה קוראו
כאן הושע, לומר שלא זחה דעתו עליו, שאף על פי שנתנה לו גדולה, השפיל עצמו כאשר
מתחלתו: וכן הוא במדרש תנאים לדברים פרק לב פסוק מד הוא והושע בן נון יכול שטפה
רוחו עליו משנכנס לגדולה ת"ל הוא והושע בן נון הוא יהושע עד שלא נכנס לגדולה
והוא יהושע משנכנס לגדולה שאע"פ שנתמנה פרנס על הצבור הוא יהושע בצדקו:
וכיוצא בו אתה אומ' (שמות א ה) ויוסף היה במצ' וכי אין אנו יודעין שיוסף היה במצ'
אלא הוא יוסף עד שלא נכנס לגדולה והוא יוסף משנכנס לגדולה שאע"פ שנתמנה מלך
על כל ארץ מצרים הוא יוסף בצדקו: וכיוצא בו אתה אומ' (ש"א יז יד) ודוד הוא הקטן וכי
אין אנו יודעין שדוד הוא הקטן אלא הוא דוד עד שלא נכנס לגדולה והוא דוד משנכנס
לגדולה שאע"פ שנתמנה מלך על כל ישראל הוא דוד בצדקו: ללמדנו שגדולת האדם
כאשר מקבל תפקיד כמו יהושע שהחליף את משה נהג בענוה ואינו מתרברב על אחרים
אלא ממשיך באותה הנהגה כבעבר לפני קבלת התפקיד.

השליחות של כל זוג בחיים

וכן מצינו אצל יוסף

כמו כן התורה משבחת את יוסף, בשמות פרק א (א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
מִצְרָיִם: אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: (ה) וַיְהִי כָּל נַפְשׁ יִצְאֵי יִרְרָךְ יַעֲקֹב שְׁבַע עָשָׂר נַפְשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה
בְּמִצְרַיִם: וּפְרָשׁוּ שְׁמוֹת פֶּרֶק א פסוק ה ויוסף היה במצרים והלא הוא ובניו היו בכלל
שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו
של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד
בצדקו: ביאור הדברים הרי אין ספק שהיו ליוסף מצבים שונים וברור כאשר נמכר לעבד
נפשו היית שפילה בהיות מושפל ומתענה, אך כאשר הגיע למלכות היית לו סיבה
מספקת להרגיש מורם מעם ולהתרברב על אחרים מאחר ועל פיו ישק כל דבר במצרים
ובלעדיו אין מי שיוכל להרים יד, ומצינו כאשר נגלה לאחיו שזה הזמן להראות גדולתו
וכוחו כלפיהם נהג בהן בחום ואהבה כבעבר ואמר להם לא אתם שלחתם אותי כי
האלוקים שלח אותי להחיות אותכם, פירושו של דבר אין לי שום טענה כלפיכם בהיות
והקב"ה עשה אותי שליח עבורכם בכדי שאוכל לפרנס אותכם, כך שזו שליחות ואין שום
מקום להתרברב ולהתגדל עליכם.

כמו כן אצל דוד

כמו כן אומר המדרש גם אצל דוד מלך ישראל אשר כותב עליו המקרא ודוד הוא הקטן,
ושואל המדרש וכי לא יודעים שהוא הקטן באחיו ומה לפסוק להדגיש את הדבר, אלא
ללמדנו שאותו דוד שהיה לפני שקיבל את המלכות נשאר באותה הנהגה גם לאחר
שנעשה מלך על ישראל, וזו גדולתו.

וכן הוא אצל משה ואהרן

וכן משבחת התורה את משה ואהרן במידה זו. בשמות פרק ו (כו) הוא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה
אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבֹאתָם: (כו) הֵם הַמְדַבְּרִים
אֶל פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: וּפְרָשׁוּ שְׁמוֹת
פֶּרֶק ו פסוק כו הם המדברים וגו' הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן הם
בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף: הרי לנו שוב שמעידה התורה שמשה ואהרן
נשארו באותה דרגה והתנהגות הן בתחילת שליחותם והן אחרי קבלת תפקידם ועמדו
בפני המלך פרעה לא ויתרו על כלום מקיום התורה והמצוות, והוא מוסר השכל לכל
אדם שעולה לגדולה שלא יבעט כדכתיב וישמן ישורון ויבעט, אלא מושל ברוחו וממשיך
בצדקותו כבתחילה ועי"ז מאריך ימים על ממלכתו.

וכן בנסיון המיילדות

כמו כן מצינו במיילדות כיצד עמדו בנסיון ומה השכר שקיבלו על זה, בשמות פרק א
פסוק (טו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֹדֹת הָעֵבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית
פּוּעָה: (טז) וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֹכֶן אֶת הָעֵבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמֶּתֶן אֹתוֹ וְאִם

השליחות של כל זוג בחיים

בת היא וְחִיהָ: (יז) וּתִירָאֵן הַמִּילְדַת אֶת הָאֱלָקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיךָ מִלֶּךְ מִצְרַיִם
וּתְחַיֶּינָךְ אֶת הַיְלָדִים: (יח) וַיִּקְרָא מִלֶּךְ מִצְרַיִם לַמִּילְדַת וַיֹּאמֶר לָהֶן מְדוּעַ עָשִׂיתֶן הַדְּבָר הַזֶּה
וּתְחַיֶּינָךְ אֶת הַיְלָדִים: (יט) וּתֹאמְרֵן הַמִּילְדַת אֶל פְּרַעֲהָ כִּי לֹא כִנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הֶעֱבַרְיִת כִּי
חַיּוֹת הֵנָּה בְּטָרֵם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּילְדַת וַיִּלְדוּ: (כ) וַיִּיטֹב אֱלָקִים לַמִּילְדַת וַיִּרְבֶּה הָעָם וַיַּעֲצְמוּ
מְאֹד: (כא) וַיְהִי כִּי יִרְאוּ הַמִּילְדַת אֶת הָאֱלָקִים וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם בָּתִּים: (כב) וַיִּצְוּ פְּרַעֲהָ לְכָל עַמּוֹ
לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיֶּינָהּ: פֶּרֶשׁ"י וַיִּיטֹב לַמִּילְדוֹת הַכּוּוֹנָה
לוֹיַעֲשׂ לָהֶם בָּתִּים, וַיֵּשׁ לַהֲקִשׁוֹת. א] אִם כֵּן מְדוּעַ הַפְּסִיק הַפְּסוּק בּוֹרֵב הָעָם וְכֵן וַיְהִי כִּי
יִרְאוּ הַמִּילְדוֹת? ב] עוֹד קִשָּׁה כִּיּוֹן שֶׁשָׁכַר זֶה קִיבְלוּ עֲבוּר שִׁירָאוּ אֶת הַשֵּׁם, א"כ מְדוּעַ
כִּפְלָה הַתּוֹרָה שֶׁהָרִי כָּבֵר בַּפְּסוּק יִז כְּתוּב וּתִירָאֵן הַמִּילְדוֹת וּמְדוּעַ שׁוּב בַּפְּסוּק כֹּא כְּתוּב
וַיְהִי כִּי יִרְאוּ הַמִּילְדוֹת?

ההבדל בין שני מצבים שעמדו המילדות

והנראה בביאור העניין שהרי בעצם יש להם ציוי מפרעה כל הבן הילוד היאורה
תשליכהו ואם לא יקיימו את ציוי המלך הם בסכנה, ומצד שני אם יקיימו את ציוי פרעה
יהיו בסכנה מצד בני ישראל שברור שיהרגו אותן, ונמצא אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי
דממ"נ הן בסכנה, ומאחר ובלאו הכי הם בסכנה ודאי שעדיף לא לקיים את ציוי פרעה
ולכאורה אין הוכחה שהן יראי השם, אולם בכל זאת יש קצת יראת השם כי יתכן
שסכנת המלך יותר מסכנת בני ישראל, בהיות והמלך יכול לתת להם שמירה וכבוד
ושכר, ולמרות זאת העדיפו לפחד מהשם ולא מפרעה, ולכן על יראה זו מתכונת התורה
בפסוק יז כאשר היו בתחילת דרכן, והשכר לזה היה כמבואר בפסוק כ וַיִּיטֹב וַיִּרְבֶּה הָעָם
וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד, וַהֲיִינוּ כִּי אַחֲרֵי הַכֹּל הָיוּ חֲשׂוֹדוֹת בְּעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּא הוֹרְגִים חֶלֶק מִפְּחָד
הַמֶּלֶךְ, וְכִדִּי לְטָהָר אֶת שִׁמְם עֲשֵׂה לָהֶם הַשֵּׁם נֹס שִׁילְדוֹ שֶׁשָׂה או שִׁישִׁים בְּכֶרֶס אַחַת וּרְאוּ
כֹּלָם כִּי אֲדַרְבָּא מֵאִז הִלְכוּ וְהִתְרַבּוּ וְלֹא הִתְמַעְטוּ וּזְכוּ לַהֲעֲרֹכָה גְדוּלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אולם
אחר הנס הזה נוצר מצב חדש ונסיון גדול כיון שהיו כל הזמן בסכנה מצד פרעה, וכעת
יכולים לצאת מהסכנה בזה שיהרגו חלק ועדיין הדבר כלל לא יהיה מורגש אצל בני
ישראל, ולמרות זאת יראו את השם גם במצב החדש וזה היה נסיון חדש ויכלו לנצל את
מעמדם הנכבד שנבחרו על ידי פרעה המלך ולהתנכר לאחיהם, לכן כותבת התורה שנית
ויהי כי יראו המילדות, כיון שזו יראה גדולה מאוד לעומת היראה הקודמת, ולכן על
יראה זו זכו לשכר ויעש להם בתיים.

סוד ההצלחה להקטין את עצמו

עוד נאמר במדרש בראשית רבה פרשת לך לך ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם,
אברהם, ואעשך לגוי גדול יצא לו מוניטין, ומהו מוניטין שלו זקן וזקנה מיכן בחור ובתולה
מיכן, יהושע (יהושע ו) ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ יצא לו מוניטין בעולם
מהו שור מיכן וראם מיכן ע"ש (דברים לג) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, דוד (דברי
הימים יד יז) ויצא שם דוד בכל הארצות יצא לו מוניטין בעולם, ומה היה מוניטין שלו

השליחות של כל זוג בחיים

מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן ע"ש (שיר השירים ד) כמגדל דויד צוארך, מרדכי (אסתר ט) כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות, יצא לו מוניטין, ומה מוניטין שלו שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן. ופירש במהרש"א בח"א דהכל קאי על אברהם ושרה ועשה מטבע זכר לנס שחזרו לנערותם וילדו. וכוונת חז"ל בזה ללמדנו על מנהיגי עם ישראל שלעולם אינם שוכחים את קטנותם גם לאחר שקיבלו גדולה ומעמד אלא אברהם שם תמיד לנגד עיניו שהיה כבר זקן ונעשה להם נס שחזרו כבחור ובתולה, דוד גם בגדולתו זכר את מקלו שהיה רועה את הצאן, יהושע עשה לו סימן שהכל בזכות אבות יוסף הצדיק, ומרדכי גם בגדולתו זכר את שקו, ובזכות זה שמקטינים עצמן וזוכרים את עברם וחסדיו של הקב"ה זוכים שיש קיום לגדולתם, היות ורק כך יודעים לנצל את מעמדם ותפקידם לשרת את כלל ישראל. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ד - יורה דעה סימן כב שמיישב כיצד אברהם עשה צורת אדם על המטבע שמדובר רק בתמונה שאין בליטה או רק כתוב כך בלי תמונה.

ההבדל בין הנהגת גדולי ישראל לגדולי אומות העולם:

עוד מבואר במסכת חולין דף פט ע"א אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בר' שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת, [דברים ז'] לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני [בראשית י"ח] ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן אמר [שמות ט"ז] ונחנו מה, לדוד אמר [תהלים כ"ב] ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד אמר [בראשית י"א] הבה נבנה לנו עיר, לפרעה אמר [שמות ה'] מי ה', לסנחריב אמר [מלכים ב' י"ח] מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר אמר [ישעיהו י"ד] אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור אמר [יחזקאל כ"ח] מושב אלקים ישבתי בלב ימים ע"כ. הראת לדעת הדרך הנכונה בהנהגה היהודית להקטין עצמו ואילו דרכי הגויים ההפך להגדיל את עצמן ולהתרברב.

עוד מבואר במדרש במדבר רבה (וילנא) פרשת בלק פרשה כ-א וירא בלק בן צפור זש"ה [זה שאמר הכתוב] (דברים לב) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט לא הניח הקב"ה לעובדי כוכבים פתחון פה לע"ל לומר שאתה רחקתנו, מה עשה הקב"ה כשם שהעמיד מלכים וחכמים ונביאים לישראל כך העמיד לעובדי כוכבים, העמיד שלמה מלך על ישראל ועל כל הארץ, וכן עשה לנ"נ [לנבוכד נצר], זה בנה בהמ"ק [בית המקדש] ואמר כמה רננות ותחנונים, וזה החריבו וחרף וגדף ואמר (ישעיה יד) אעלה על במתי עב, נתן לדוד עושר ולקח הבית לשמו, ונתן להמן עושר ולקח אומה שלימה לטובחה, כל גדולה שנטלו ישראל את מוצא שנטלו האומות, כיוצא בה העמיד משה לישראל, ובלעם לעובדי כוכבים, ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי עובדי כוכבים, נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העבירות, שנא' (יחזקאל ג) ואתה בן אדם צופה נתתיך וגו', ונביא שעמד מן

השליחות של כל זוג בחיים

הגוים העמיד פריצה לאבד את הבריות מן העולם, ולא עוד אלא שכל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל עובדי כוכבים, שכן ירמיה אומר (ירמיה מח) לבי למואב כחלילים יהמה, וכן יחזקאל (יחזקאל כז) בן אדם שא על צור קינה, וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלימה חנם על לא דבר. הראת לדעת כי יש שני סוגי מנהיגים יש מנהיגי ישראל כיצד מנצלים את מעמדם להטיב ולשרת את העם מאחר ומבינים שזה שליחות מאת השם, ומאידך מנהיגי אומות העולם מנצלים את מעמדם לרעה בחושבם שהשיגו והצליחו להגיע לגדולה ומעמד בכוחם וחכמתם ומנצלים את הבמה למלא את תאותם ורצונם.

מוסר השכל:

עלה בידנו להבין ולהשכיל מהיא דרכה של תורה אשר כל בית יהודי שנבנה צריך לאמץ דרך והנהגה זו שגם כאשר זוכים לחכמה גדולה עושר וכבוד שלא תזוח עליהן דעתם וישנו את התנהגותם כלפי הסובבים אלא חייבים לדעת שזו שליחות אך ורק למען להטיב עם הבריות ואסור לשכוח את העבר, ולהמשיך ולכבד כל אדם באשר הוא, וכמאמר הנביא ירמיהו פרק ט פסוק (כב) פֶּה אָמַר ה' אֵל יִתְהַלֵּל חֶכֶם בְּחִכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגְּבוּר בְּגִבּוּרָתוֹ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ: (כג) פִּי אִם בִּזְאת יִתְהַלֵּל הַמְתַּהַלֵּל הַשָּׂכֵל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי ה' עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ כִּי בְּאֵלֶּה חֲפָצְתִּי נְאֻם ה': כיון שהכל הוא שליחות ממני ויעשה חסד עם הכלל ובזה ממלא את תפקידו ויעודו בעולמו. יעזור השי"ת שנזכה כולנו כל אחד באשר הוא בכבודו ובמעמדו לעשות רצון השם ולמלא תפקידנו ותכליתנו בעולמנו ובזה תמשיך הברכה וההצלחה תאיר לנו פנים בשמחה ובששון וטוב לבב כל הימים אמן ואמן.

בידידות ואהבה, בברכת שבת שלום וחג שמח

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד ת"ו

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד בענין בטחון היא תכלית הכל

וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פְּנֵי מַהֶם אַרְאָה מֶה אַחֲרֵיהֶם כִּי דוֹר תִּהְיֶה הַמָּה בְּנִים לֹא אֲמֵן בָּם (לב, כ)

וביאר הגר"א (אדרת אליהו) וז"ל: " וזה שאמר "דור" - פי' על כל הדור אעפ"י שעוסקין בתורה. "לא אמן בם" - לשון קיום, שלא נתקיימה תורתם בידם מחמת חסרון בטחון, כמ"ש (סוף מס' מכות) בא חבקוק והעמידן על אחת והוא בטחון שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה, וכן אמרו העולם על עמוד א' הוא עומד שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ומבואר מדבריו שכוונת הגמ' שבא חבקוק והעמידן על אחת, אינו רק על "אמונה", אלא קאי גם על "בטחון".

אמונה - בטחון

לבאר החילוק ביניהם, מהו 'אמונה' ומהו 'בטחון', כבר כתב החזון איש (אמונה ובטחון פ"ב, אות ב') וז"ל, "האמונה - היא המבט הכללי של בעליה, והבטחון - המבט של המאמין על עצמו, האמונה בבחינת הלכה, והבטחון בבחינת מעשה", עכ"ל. ויש לציין עוד, שמי שאינו נוהג בבחינת הלמעשה חסר לו גם בעיקרי האמונה, כדאיתא בסוטה (מח, ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר - אינו אלא מקטני אמונה", ע"כ. הרי להדיא מבואר, דמי שאינו בוטח בהשי"ת ודואג על פרנסת מחר, הרי הוא חסר בעיקרי האמונה.

והדברים צ"ב, מדוע נימא הכי, דמי שמחוסר מדת הבטחון בהשי"ת, אין תורתו מתקיימת בידו? אה"נ דלית ליה בטחון, וזהו עוולה גדולה, אבל אמאי מגרע מתורתו? וכן מובא מהגר"א (אבן שלמה פ"ג) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שעי"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל.

המאמין בה' כאילו מקיים כל התורה כולה

הריטב"א (שם) כתב לבאר דברי הגמ' ז"ל, "בא חבקוק והעמידן על אחת - שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוינו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי (כד הקמח ענין בטחון) וז"ל, "מאחר שאתה מתחבר באמונה נמצא שאין אתה מתבטל מן המעשה הטוב אפי' שעה אחת שהרי אתה מקיים מצות האמונה שאתה כולל

בה כל התורה כולה. וכמו שדרשו ז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד): וצדיק באמונתו יחיה, עכ"ל. [נוע"ע במש"כ הבעל הטורים על הקרא "תמים תהיה" שהוא מקור למצות אמונה ובטחון וז"ל, "תי"ו גדולה - שאם תלך בתמימות, כאילו קיימת מאל"ף ועד תי"ו", עכ"ל.] ודבריהם תמוהים מאוד, מדוע המקיים מצות האמונה בהשי"ת הרי הוא כאילו קיים כל התרי"ג מצוות?

ומצינו מקור לדברי הראשונים שהמקיים מצות האמונה הוא כאילו מקיים כל התורה כולה מדברי המכילתא (שמות טו, כו): "והישר בעיניו תעשה - זה משא ומתן, שכל הנושא ונותן באמונה, ורוח הבריות נוחה הימנו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה", עכ"ל. הרי מפורש בדברי המדרש כדברי הראשונים.

בעל הבטחון נקרא צדיק

מצינו בדברי חז"ל שהבוטח בה' נקרא בשם "צדיק". רבינו בחיי (פתיחת פרשת פנחס) כתב וז"ל בא"ד: "וידוע שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו, כענין שכתוב (משלי כח, א): "וצדיקים ככפיר יבטח", עכ"ל.

וכן מבואר מדברי המדרש (שמות רבה פ"ז, ו) וז"ל, "ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: תן לי צדיקים, אין לי עסק ברשעים, שנאמר: שנאתי השמרים הבלי שוא (תהלים לא, ז). ולמי אני מבקשת, לאותן שהיו בטוחים על שמך, שנאמר (שם): ואני אל ה' בטחתי. ועתידה גהינם להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא, שנאמר (משלי ל, טו): לעלוקה שתי בנות הב' הב", עכ"ל. הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקשת צדיקים, ומי הם הצדיקים שהיא מבקשת, הם הצדיקים הבוטחים בה! הרי חזינן להדיא, שמהותו של צדיק תלוי - "במדת הבטחון".

וכן מבואר ממה דאיתא במכילתא (פר' בשלח): "בבעלי אמנה מהו אומר? "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו, ב), השער הזה כל בעלי אמונה נכנסין בו", ע"כ. ופ"י הנצי"ב (ברכת הנצי"ב) וז"ל, "פ"י להכי כתיב גוי צדיק, ללמד דשער הזה שצדיק בא בו, כל שומר אמונים נכנס בו, אפילו אינו צדיק במעשיו, אבל אמונתו גדולה ושומרה בלבבו", עכ"ל. דברים נוראים! אפילו מי שאינו צדיק במעשיו, אם הוא בכלל הבעלי אמונה, הרי הוא זוכה ליכנס בשער שכל הצדיקים נכנסים בו! והכוונה כנ"ל, שמצד האמונה ובטחון הרי הוא נקרא צדיק. אמנם צ"ב מדוע מי שיש לו מדת הבטחון נקרא צדיק?

עיקר נתינת התורה לישראל כדי שישימו בטחונם בה'

הגר"א במשלי (כב, יט) וז"ל, "ועיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי שישימו בטחונם בה' כמ"ש וישימו באלקים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו'", עכ"ל. וצריכים להבין, מהו יסוד החשיבות של אמונה ובטחון, עד כדי כך, שנחשב לעיקר היסוד בנתינת התורה לישראל?

מדת בטחון הוא דביקות בהשי"ת

ונראה לומר עפ"י מה שיסד המשך חכמה על הפסוק "ובו תדבק" שלמד מפסוק זה מצות ה"בטחון", וביאר שמדת הבטחון הוא דביקות בה', ונעתיק כאן מקצת מתוך אריכות דבריו הק' (דברים י, כ) וז"ל: "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון, שהפליג ירמיהו וקלל (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו". ודוד בכל תהלותיו אחז בה (תהלים כו, א) "בה' בטחתי לא אמעד", (שם קטו, ט) "ישראל בטח בה'". וישעיהו אמר (כו, ד) "בטחו בה' עדי עד". והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם. ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה. ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו. כל אלה הענינים נקבצו אצל השי"ת "הוא מלכנו, הוא אבינו", אם כן "הוא יושיענו" (ע"פ ישעיהו לג, כב). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמדות והחולי, והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר". והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם ... וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק לההשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל", עכ"ל.

השלימות האמיתית - בדביקות בה'

המהר"ל (מכות שם) ביאר דברי הגמ' (סוף מכות) וז"ל, "ואמר בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וגו', ביאור זה כי ע"י אמונה יש לאדם דביקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה רק הדביקות בו יתברך שהוא מאמין בו ומתדבק בו יתברך באמונתו ואין דבר זה ענין חלקי. כי כל הדברים אשר אמרנו למעלה ע"י אחד מהם יש לאדם דביקות בו יתברך במה, והאמונה היא עצם הדביקות ולא נחשב זה דביקות במה, ולכך העמידן על אחת היא האמונה ובמקום אחר (נתיב האמונה פ"ב) פרשנו עוד. והבן הדברים האלו אשר אמרנו כי אין לבאר יותר מזה, אך כאשר תעמיק כל הדברים מבוארים, נמשכים מן החכמה ומגיעין עד הבינה ואל הדעת, ובדרך זה נמשכים אל יסוד ואמת ואמונה והבן זה", עכ"ל.

וכעין זה כתב המסילת ישרים (פרק א') וז"ל, "וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג, כח): "ואני קרבת אלקים לי טוב". ואומר (שם כז, ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש

שבתני בבית ה' כל ימי חיי וגו', כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה. אמנם לכשיזכה האדם לטובה הזאת, ראוי שיעמול ראשונה וישתדל ביגיעו לקנותה, והיינו שישתדל לידבק בו יתברך בכח מעשים שתולדתם זה הענין והם הם המצות", עכ"ל. ומבואר מדבריו הק' ששלימות אמיתית הוא רק ע"י הדביקות, וכ"כ בעוד כמה ספרים הק'. ולפי"ד מובן שפיר דברי הגר"א הנ"ל, שעיקר נתינת התורה היה כדי ששימו בטחונם בה', דהא רק ע"י בטחון אמיתי שייך להגיע לאותה שלימות אמיתית.

תכלית של כל המצות

וכל זה מפורש בדברי המאירי במכות (שם) ז"ל, "כל המצות פונות אל תכלית אחת והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו, והוא הכונה לעבודת השם, והוא שאמרו: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שדרשו בכאן על כלל המצות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ר"ל שכל המצות הוא לתכלית אחת והיינו אמונה בהשי"ת.

הנה קודם כל מצוה שאנו עושין אנו מברכים "אשר קדשנו במצותיו..." וביאר האבודרהם נוסח הברכה וז"ל, "ויש מפרשים שהוא לשון אירוסין וקידושין שקדשן הקב"ה לישראל במצות שנאמר (הושע ב, כא): וארשתיך לי באמונה, והמצות נקרא אמונה שנאמר (תהלים קיט, פו): כל מצותיך אמונה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שקיום המצות הוא קיום הקשר ויחס עם הקב"ה. והכוונה כנ"ל, שמצות אמונה ובטחון הוא להיות דבק עם הקב"ה, וכל המצות כולם הם לתכלית זו, לקיים אותו דביקות עם השי"ת. וזהו עיקר הטעם של נתינת התורה לכלל ישראל כמו שכתב הגר"א. וזהו מה שאנו מברכים, בברכת המצות "אשר קדשנו במצותיו" – שע"י המצות אנו דביקים עמו ית', כמו אירוסין וקידושין.

הבוטח בה' – הרי הוא צדיק

ומבואר מכל הנ"ל דמי שאין לו בטחון בהשי"ת - יש לו חסרון בעיקר התכלית של עבודת ה'. שכל התכלית של קיום המצות הוא לתכלית אחת, והיינו להיות דבוק בהשי"ת. ועל כן, מי שאינו בוטח בה', אפילו אם לומד תורה – התורה לא מתקיימת בידו, שהרי אינו בוטח בה', ומחוסר בעיקר עבודתו. ומי שיש לו בטחון בהשי"ת, אפילו אם הוא עובר עבירות חמורות, הרי הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון ועוסק בתורה, שהתכלית אינו רק עשיית המצות, רק התכלית של עשיית המצות הוא הדביקות בהשי"ת, ומי שאין לו בטחון בהשי"ת חסר בעיקר התכלית. ומטעם זה, הבוטח בה' נקרא "צדיק" שהרי הוא מקיים תכלית כל המצוות, ומי שמקיים תכלית של כל המצות הרי הוא ראוי לזכות לגן עדן כדברי המדרש הנ"ל.

וזהו הביאור מדוע מי שמקיים מצות אמונה כראוי הרי הוא כאילו מקיים כל תרי"ג מצוות, שהרי זהו התכלית שכל כל תרי"ג מצות – להיות דבוק בהשי"ת.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

הדפסת דברי תורה – שמירת דברי תורה בזמנינו [הכרת
הטוב על הדפסת כתביו]

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכֹל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַעֲיֵד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תֵּצְאוּ אֶת
בְּנֵיכֶם לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת פֶּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת (לב, מו)

ספרי פיסקא שלה: אמר להם צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי אף
אתם צריכים להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחריכם.

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל בבואו להודות להגאון רבי נטע אולבסקי זצ"ל רבה של
אירקוטסק- סיביר, על שקיבל להדפיס את תשובות רבינו אליו בספרו חיי עולם נטע,
מציין לדברי הספרי הללו. ומוסיף ממקורות נוספים שתורה שבעל פה צריכה שמירה.
קידושין דף ל"ז ע"א תשמרון זו משנה. ורש"י בדף מ' מביא זאת לגבי שכרו של אדם על
ד"ת שנאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו. דישמרו קאי
על הד"ת. וכן מבאר את דברי הירושלמי פאה פ"ב ה"ד. וחרנא אמר אם שמרת בפה
וקיימת מה שבכתב אתה מקבל שכר. דהכונה שדברי תורה שבעל פה כיון שלא נכתבו
לכן צריך לשנן כדי לשומרם. ומהא דערובין דף כ"א ע"ב דשלמה המלך למד את התורה
בסימני טעמים. ומעוד מקורות. וכותב: וזה הכל מעשה הדפוס למען יעמדו ימים רבים.
ומאוד אני מחזיק לכבודו טובה ע"ז כי כעת עיקר החזקת התורה למען יעמדו כו' ומביא
מספרי עקב פיסקא מ"ח שבזכותם של שפן ועזרא ורבי עקיבא, שעמדו בשעתן (שהיתה
שעת סכנה מיוחדת לשכחת התורה) וספרו כל אותיות שבתורה היתה התורה להשתכח
ח"ו מישראל.

ובנוסף נוסף כתב רבינו בפתיחת המכתב: והנה ע"ד הדפסה, מאוד אני מחזיק לו טובה
על זה, כי ממש תשובתיי הם מפוזרות לאלפים בכל קצ[ו]ני ארץ, וזה בעצם השמירה
למען יעמדו ימים רבים וכו'.

ובמכתב נוסף לשמש העיר ר' יצחק צבי ברודוצקי ז"ל כתב רבינו: על דבר הדפסה כבר
כתבתי להרב שיחי' שאני מחזיק תשואות חן לו שידפיס, ואבקש כבודו ליתן כל
המכתבים שהשבתי לו כמה שירצה, אף אם ירצה מה שכתבתי לו בדברי דרוש כי כמה
פנינים יקרים יש בה. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"א בתחילת הספר (לפני הסימנים)
וח"ג מכתב ט"ז]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

חובת הכרת הטוב – מזמור לתודה!

וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֵט שְׁמֵנָה עֲבִית פְּשִׁית וַיִּטֵּשׂ אֶל-לוֹ-הֶ עָשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ (לב, טו)

בית הכנסת "שתילי זיתים" בבני ברק, הוא מבתי הכנסת הוותיקים והמוכרים בעיר. מתפללים רבים באים בשערי בית הכנסת מידי יום, כאשר רבים מהם נמנים על קבוצת הזריזים המקדימים למצוות ומתפללים עם שחר במניין ה"ותיקין" בשעת הנץ החמה. למתפללים אלה, סיפורנו לא יחדש דבר. הן הוא כבר התפרסם בקרבם בשעת מעשה, הם היו עדים לו ממש. אך עבורנו, סיפור זה יכול להוות תמרור מאיר עיניים.

במניין ה"ותיקין" בבית הכנסת, עובר לפני התיבה הרב עזרא מזרחי, הוא בעל המעשה. כבר יותר משני עשורים שהוא החזן הקבוע, בחורף כבקיץ, כשהנץ החמה חל בשעה מאוד מוקדמת כמו בימים שהנץ החמה בשעה יותר מאוחרת. באופן קבוע הוא ניצב לפני התיבה, מתחיל בשעה היעודה לתפילה, מכבד את ה' מגרונו בתפילתו המשובחת.

התפילה – שעתה, נוסחה והחזן שלה – כה קבועים, עד שכל שינוי במתכונתם נחשב לחדשה מרעישה. ולכן, כאשר ביום בהיר, החליט הרב עזרא לנהוג לומר בנעימה את "מזמור לתודה" הנאמר מידי יום בתפילת שחרית, שיתף את המתפללים ששמחו להיות שותפים להנהגה המרגשת: "גיליתי הלכה שאינה מפורסמת דיה, אך היא הלכה לכל דבר ונפסקה בשולחן ערוך על ידי מרן הבית יוסף. וכך הוא פוסק בסימן נ"א: "מזמור לתודה מצווה למשוך אותו בנגינה ולנגן". כלומר, את "מזמור לתודה" – מזמור ההודאה לה' יתברך שאנו אומרים מידי יום, צריך לשיר בניגון, מתוך הודאה מעומק הלב לה' יתברך. לפיכך, מה דעתכם כי מהיום ואילך נתחיל לשיר את "מזמור לתודה"? זה מזמור קצר, נצמיד לו ניגון מהיר ועליו שלא יעכב את התפילה, ונמצאו נשכרים בקיום ההלכה בד בבד עם הודאה לבורא עולם בשמחה ובהתרגשות".

המתפללים שמחו לשמוע את דבר ההלכה, ועוד יותר מכך שמחו להיות שותפים לקיומה. אכן, כך נאה וכך יאה בשעה שמודים לבורא עולם – לעשות זאת בניגון שמח, ולפיכך ששו על ההזדמנות להצטרף להודאה המשמחת... שירת ה"מזמור לתודה" היומיומית, מעולם לא הפכה לשיגרה. למרות שהחזן כבר סיגל לעצמו ניגון קבוע, ושירת ה"מזמור לתודה" עם הקהל כבר נחשבה לעובדה קיימת – עדיין היא מרגשת ומשמחת את המתפללים מידי בוקר מחדש... חלפו כמה שבועות, שהפכו לחודשים שהצטברו ליותר משנה.

החזן, הרב עזרא, החל לחוש כאבים לא מובנים. משככי כאבים נלקחו גם נלקחו, גם תורים אצל הרופא נקבעו, אך הסיבה לכאבים התכופים לא התבררה. לאחר תקופה, שלח רופא המשפחה את הרב עזרא לבדיקה אצל רופא מומחה, שהפנה אותו לבדיקות

מקיפות. הרב עזרא ערך את הבדיקות, ועדיין שום חשד לא התעורר בליבו. יש כאבים, עושים בדיקות, מקסימום מקבלים מרשם, לוקחים תרופה, וזהו... אלא שבמקרה זה, לא זו היתה התוצאה...

כשישב הרב עזרא לפני הרופא המומחה לאחר הגעת התוצאות, שום דבר לא יכול היה להכין אותו למה שהוא הולך לשמוע. "אני לא רוצה להדאיג אותך מדי" אמר הרופא כשהוא מקמץ במילים "אבל אתה צריך להיות במעקב, כי משהו פה לא תקין. אני מציע שבעוד שלושה שבועות תערוך שוב סידרה של בדיקות וצילומים, ולפי התוצאות אז נדע אם החשש שלי מתבדה או מתאמת...". אי אפשר לומר שהמילים של הרופא לא הדאיגו את הרב עזרא. הרופא רמז היטב למה הוא מתכוון, למרות שניסה לקמץ במילים. ככל שנקפו הדקות והרופא מוסיף ומתבונן בבדיקות, החושך בעיניו הלך והתפשט... הוא הטיב את משקפיו, שב ובדק, בחן והתבונן, וכל אותה עת יושב מולו הרב עזרא, ליבו אמר לו שאינן מבשרות טובות... "אני לא יודע איך לומר לך" כחכח הרופא בגרונו שוב ושוב, "אתה יודע, אני כבר הרבה שנים רופא, ועדיין קשה לי להודיע לאנשים בשורות כאלה..."

ההקדמה הזו יצרה בו את התחושה שהוא יודע מה הרופא הולך לומר ועדיין הוא כסס את ציפורניו במתח... "תשמע" פתח הרופא בניסיון להרגיע, "זה עוד לא סופי, צריך לעשות מעקב בעוד שלושה שבועות...". עוד כמה דקות של שקט, ואז שב הרופא וכחכח בגרונו, בורר את מילותיו בקפידה. "קח את זה בפרופורציות", ניסה שוב להרגיע, "יש היום טיפולים מאוד מתקדמים, אולי לוקח זמן, אבל בעזרת השם אפשר לצאת מזה... איך אומרים את זה בלי להזכיר את המילה המפורשת – המחלה הנוראה...". בחדר השתררה שתיקה רועמת. הרב עזרא נבהל קמעא, אך לא איבד עשתונות.

"החיים עד עכשיו היו דבש" הרהר "תודה בורא עולם על השנים הארוכות והבריאות שזכיתי להן עד עתה. בוודאי, כפי שנתת לי כל כך הרבה שנים טובות ומאושרות, לא יפלא מהשם דבר להעניק לי אורך ימים ושנות חיים נוספות".

הוא יצא מהרופא בצעדים מדודים, אך בוטחים ומחוזקים. בפיו פיזם את הניגון המוכר של "מזמור לתודה"... חלפו שבועיים, שבועיים ויום, שבועיים ושלושה ימים. הרב עזרא מתכוון לבדיקה באמצעי ייחודי – מידי בוקר הוא מרנן ביתר התרגשות "מזמור לתודה", וגם במהלך היום הוא אינו פוסק מלחשוב על כל הטוב שגמל עמו ה' עד עתה, מתוך ביטחון וחיזוק שחסד ה' לא יעזבנו גם מעתה ואילך... ביום שלפני הבדיקה, באמצע התפילה, ניעור בו ברק, ניצוץ של תקווה. "מזמור לתודה", הוא שורר בקול, כמנהגו מידי יום בשנים האחרונות. "גם ברגעים האלה אני מודה לך בורא עולם" הרהר "כי יש כל כך הרבה טוב שעשית איתי".

באותו רגע, נצנץ בו רעיון, אותו קם וביצע מיד אחרי התפילה. הוא הודיע כי ייעדר מסדר יומו ומיהר לצאת לצפת, להשתטח על ציונו של מרן ה"בית יוסף" זי"ע, לחלות פני

בורא עולם בציון הקדוש של מחבר השולחן ערוך וקובע ההלכה היהודית... מיד כשהגיע לצפת ועלה לציונו של ה"בית יוסף", נפרץ סכר דמעותיו. הוא הודה מעומק הלב בהתרגשות ובבכי על השנים היפות והטובות להן זכה, על המשפחה שזכה להקים, על החיים ועל הבריאות ועל הפרנסה ועל כל מה שיפה ותקין, ואולי הוא שיגרתי אבל באמת שהוא לא מובן מאליו... ואחר כך, שפך על הציון הקדוש את דאגתו מפני הבדיקה ביום המחר. בין הרי הגליל והנופים המשכרים עמד והתחנן על נפשו, על נפש ילדיו הזקוקים לאבא בריא, על בריאותו ועל הבדיקה מחר.

ואז, פרצה מפיו הזעקה: "מרן הבית יוסף! הלכות רבות קבעת ופסקת, ועם ישראל מקפיד לקיימן. אך הלכה אחת לא מפורסמת דיה, ההלכה כי יש לשיר ב"מזמור לתודה", הלכה אותה אימצתי בכל ליבי, וכבר כמה שנים שאני משורר מידי בוקר את "מזמור לתודה" בהתרגשות רבה...". הרי הגליל דממו סביבו, אף נפש חיה לא היתה בסביבה. העצים הנידו ענפיהם ברחמים, אך הוא לא הביט סביבו, כולו מרוכז בזעקה: "לא הסתכלתי מה יאמרו, גיליתי את ההלכה הזו, פעלתי על פיה וזכיתי עוד יהודים ממתפללי המניין שהצטרפו אלי, והחלו גם הם מודים לה' בשירה ובזמרה מידי בוקר, כפי שפסקת. אנא, למען אוכל לקדש שם שמים בהמשך הודאה מעומק הלב לה' הטוב, זכני לעבור מחר את הבדיקה למישרין, ויתברר כי לא גידול ולא מחלה, לא דאגה ולא חולי, רק בריאות רווחה ושמחה!". הרב עזרא סיים את תפילתו המרגשת בכמה פרקי תהילים וגם שם, למרות שלא היתה זו שעת תפילה, שב ושורר בהתרגשות את "מזמור לתודה" ולא נחה דעתו עד שעמד ורקד סביב הציון בהודאה מרגשת לבורא עולם. רק כשחש כי הוא רגוע יותר, סמוך ובטוח בחסד ה' ובישועתו, שם פעמיו חזרה לבני ברק.

הגיע יום המחר, הבדיקה נערכה במכון רפואי מתקדם ונבחר וההמתנה לתוצאות החלה. הרב עזרא ממתין במתח ובחרדה, אך גם בביטחון ובאמונה. הוא לא פוסק מלהתפלל, אך פיו אינו פוסק מלהודות... ואז הוא נקרא אל הרופא...

"תשמע, בכל הקריירה הרפואית שלי, לא היה מקרה כזה. זה מאוד מוזר, אין לי הסבר, אבל אלה הנתונים", אמר הרופא, והחווה בידיו על הצילומים: "ראה, זה הצילום מלפני שבועות. אתה רואה כאן וכאן גידול, ופה – מסביב – אלו גרורות. כך נראית המחלה, אלה פניה הלא נעימות בכלל...". הרופא נשם עמוקות והמשיך: "והנה, עכשיו בוא נביט בצילום מאתמול. אתה רואה כאן וכאן? אין לא גידול ולא זכר ממנו. גם הגרורות אינן, ואפילו בדיקות הדם תקינות... זה פשוט לא ייאמן!" קרא לפתע הרופא בקול רם, "איך זה יכול להיות שאתה אותו בן אדם? איך יתכן שגידול נעלם, שגרורות אובדות, שהגוף שלך חזר להיות תקין ובריא כלא היה? גם אחרי טיפולים אנחנו לא מקווים בכלל לתוצאות כאלה, על אחת כמה וכמה בלי טיפול, ועם גידול שהיה נראה מתפשט ללא אבחנה..."

הרופא הוסיף עוד כמה משפטי התפעלות, עד ששם לב שרבי עזרא כבר לא שומע אותו... הוא פשוט היה שקוע בשירתו, בניגון האהוב והמוכר והיומיומי, "מזמור לתודה", מכל הלב, ברגש רב, כמעט יוצא בריקוד מחדרו של הרופא!...

בימים אלו בם אנו מסיימים שנה ועומדים לקראת חג הסוכות אשר כולו מלא הודאה
להשי"ת עלינו לזכור ולהפנים שהשי"ת הוא טוב ומיטיב. הבה נזכור את כל טובותיו עמנו
ולא נפסיק מלהודות לו ולשבחו על כל טובותיו אשר גמלנו!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

אספקלריא לחג הסוכות תשפ"ב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
מאמר לכבוד חג הסוכות: 'והיה כעץ שתול על פלגי מים' –
מנין שהכוונה לעץ אתרוגים?? ואיך יבואר בזה דמיון
האתרוג ללב??

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו
יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח, לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו
רוח (תהלים א).

מבואר בדרשות חתם סופר (חלק א, דף כד ט"ד)³¹: הרשע גם כשלומד אין תורתו מניבה
פירות (מעשים טובים), שהיא רק מהשפה ולחוץ (כמוץ). בשונה מהצדיק שנאמר בו
'והיה כעץ וגו' אשר פריו וגו'', שהוא כעץ, שתכונת העץ שנותן פרי ששווה לעץ עצמו
'(אשר יתן פרי ישוה לו)', שמרומז בכך שפיו ולבו שווים, שתורתו אינה מן השפה ולחוץ
כמו הרשע.

והנה בלשונו 'אשר יתן פרי ישוה לו' יש לעיין, שכפשוטו הכוונה שטעם העץ כטעם
הפרי, וקשה שהרי אין זו תכונת כלל האילנות, רק באתרוג (סוכה לה):³²

עץ שתול על פלגי מים - אתרוג

ואולי 'ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח' מורה שאכן מדבר מזמור זה בעץ
אתרוגים, שגם לעליו ועצו יש טעם כמו לפרי, ו'עץ שתול על פלגי מים' מורה על עץ
אתרוגים, שצריך שיהיו לו מים רבים כדי שגידולו יצליח, ואין דיו במי הגשמים (סוכה
לה. "גדל על כל מים") לעומת שאר האילנות שריבוי מים יותר מדי כלל אינו טוב
עבורם!³³

³¹ השוה: זהר חדש רות צוב, (תרגום): כמו"ץ אשר תדפנו רוח. זו התורה שלהם וכו'. מה שאין כן בישראל, מה
כתוב? והיה כעץ שתול על פלגי מים. ושמה דברי החתם סופר מקורם משם, אולם שם יש לפרש (כדברי ספר קרנים
מאמר ט; וכמובא במתוק מדבש שם) שהכוונה לתורת השקר שלהם.

³² ופלפלין (סוכה שם), וכן הדס (סוכה לב:), ותלתן (ביצה יג.). ושמה לכן גם נוטלים הדסים, כי אף ההדס טעם עצו
ופריו שוה, אמנם אמרו חז"ל שנחשב אין בו טעם ויש בו ריח.

³³ וכפי שהקשו המאירי ור"מ אלמושננו (תפלה למשה, מאמר ב, חלק ב, ד"ה 'והיה') על המזמור, וכדברי ר"מ
אלמושננו הביא ר"י יעבץ על אבות (גו), בשם 'אחד מגדולי הדור', מהו 'והיה כעץ שתול על פלגי מים' הרי ריבוי
מים אינו טוב לעץ, עיי"ש תירוציהם, וראה מאירי על המזמור שנשמר מזה.

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
מאמר לכבוד חג הסוכות: 'והיה כעץ שתול על פלגי מים' – מנין שהכוונה לעץ
אתרוגים?? ואיך יבואר בזה דמיון האתרוג ללב??

ואף 'ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח' מתאים בעץ אתרוג, ראה בספר 'מעשה
טוביה' לרבי טוביה הרופא (ר"ט כ"ץ, חלק 'פרדס רימונים', אות ו):

"אתרוג וכו', כך עזו מושלם, חי כל ימות השנה ועלהו לא יבול ועומד ביפיו, מעצו וכו'
בלי ספק ברא מזכוי אבא, על כן יאמרו המושלים בלשון תוגרמיים "אלמא אגאג' דאן
איראק דוש מים", ר"ל התפוח אינו נופל רחוק מן העץ. ולענ"ד וכו' אם יחתך חתיכה מן
העץ ויעשו ממנו בישול יחזיק הגוף למצוא תרופה לנפשו בזה"
[כמו כן נראה ליישב בכמה אופנים נוספים, ראה הערה טו].

^{טו} אכן נראה ליישב בכמה אופנים נוספים:

א. יתכן שכוונתו שכל עץ מוציא פרי כפי מין העץ, כגון עץ תפוח יוציא תמיד תפוחים, ולא שטעם עזו ופריו שוים.
ב. גם יתכן שכוונתו שכמו שבעץ בחלק מהמקרים יש את תכונה זו, כך הצדיק הזה תמיד.
ג. עוד יש לבאר דברי החתם סופר, שהרי גם עץ החיים טעם עזו ופריו שוים לפי המובא בכמה ספרים, והתורה
הלוא נמשלה בפסוק זה לעץ החיים (מדרש שו"ט, תרגום, תקוני זהר תקון יג, דף כז, ב) [אמנם הכלי יקר (בראשית
ב, ט) כתב שעץ החיים אין לו פירות כלל, רק טעם עזו כטעם פרי].
[ואף עץ הדעת טעם עזו ופריו שוים (בראשית רבה [בראשית] פרשה טו, ז. ובנחמד למראה: "ומעץ הדעת טוב"
702) בגימטריא "אילן אתרוג" (701 + עבור הכולל)], וראה תהלות ישראל (ר"ש קלוגר, מזמור א) שמקשר בין עץ
הדעת לתורה].

ד. גם שמא יבוארו דברי החתם סופר על פי דברי חז"ל (בראשית רבה [בראשית] פרשה ה, ט) שהיתה צריכה הארץ
להצמיח את כל האילנות באופן שיהיה טעם עזו ופריו שוים, שכך צויה אותה ה' ("עץ פרי"), והיא לא עשתה כך
בכל האילנות. ויבואר "כעץ שתול וגו'", שצדיק זה אין תורתו מן השפה ולחוץ, שנמשל כמו העץ ששתל ה'
מתחילה על פלגי מים בבריאת העולם במטרה שבעתו יתן את פירותיו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח,
שנטעו ה' בכוונה שיהיה טעם עזו כפריו.

ושמא אפשר לבאר לפירוש זה את כלל המזמור: **אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'** – אמר אדם הראשון,
היה אשרי אילו לא הייתי הולך בעצת הנחש, ובדרכו ומושבו (מדרש שו"ט) **כי אם בתורת ה' וגו'** – אלא הייתי
מתגבר על פיתוי הנחש על ידי שהיה חפצי רק בקיום תורת ה', וכך הייתי הוגה יומם ולילה להבין לאשורו את
הציווי שלא לאכול מן העץ ולא היה הנחש מצליח להטעותנו וכך להכשילנו, **והיה כעץ שתול וגו'** – וכך בשעה
שהייתי עוסק בתורת ה' היו פי ולבי שוים ולא היתה תורתו מהשפה ולחוץ, כמו העץ ששתל ה' מתחילה על פלגי
מים בבריאת העולם במטרה שבעתו יתן את פירותיו, שנטעו בכוונה **שעלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח**, שיהיה
טעם עזו כפריו. **לא כן הרשעים כי אם כמוץ וגו'** – אמנם מציאות הרשעים בעולם גרמה לכך שכלל העץ לא יהיה
בו טעם, ויהיה רק כמוץ, כדברי הש"ה (שני לחות הברית, חלק ג, 'תורה שבכתב – אור חדש', דף ד ט"ד) שמה
שגנזה הארץ את טעם העץ היה מפני שראתה שגם ה' גזו את אור שבעת ימי בראשית מפני שראה שיהיו רשעים
בעולם. והטעם שה' בכל זאת לא רצה לגנוז זאת, **על כן לא יקומו רשעים במשפט** – אנו, אדם וחיה לא חוטאים
בחטא זה שעל ידו יצאנו מורשעים במשפט ונענשנו, **וחטאים בעדת צדיקים** – ואם לא היינו אוכלים מעץ הדעת טוב
ורע לא היו חטאים בקרב עדת צדיקים, **כי יודע ה' דרך צדיקים** – לכן לא רצה ה' לגנוז את טעם העצים, כי יודע ה'
את דרכנו היא דרך צדיקים ולא היינו חוטאים באכילה מעץ הדעת לולי טעות זו שנגרמה עקב כך שאין טעם
לעצים, כדברי הש"ה. ואילו – באשר למה שהיתה סבורה הארץ שיש לגנוז את טעם העצים מפני שיהיו רשעים
בעולם כדברי הש"ה – **דרך רשעים תאבד** – ה' מצידו העלים בענין זה את דרכם של הרשעים מנגד פניו [כמו
שכתוב במדרש שו"ט על פסוק זה שכך נהג ה' כדי לברוא את כלל העולם].

ה. ויתכן כעין זה, שהכוונה לעתיד לבוא, שגם לעתיד לבוא יהיה כן (ילקוט בחוקותי רמז תרע"ב), ואף נתנבא
יחזקאל (מזיא) "והיה וגו' ועלהו לתרופה", ויבואר שזה **אשר פרינו יתן** – לשון עתיד, כלומר, לעתיד לבוא – **בעתו**,
שביום שיזרע יצמיח (ילקוט שם), וכן שאז עצי סרק יתנו פירות (בכתובות קיב, ב) [על האילנות שבארץ ישראל];
תורת כהנים בחוקותי כו, ד), **ועלהו לא יבול** – יהיה העץ עצמו נאכל, ועלהו לתרופה. כמו עץ שיהיה לעתיד לבוא
שעצו נאכל. כך היא תורת הצדיק שנותן פרי שוה לעץ.

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האיזינו וזאת הברכה]

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
מאמר לכבוד חג הסוכות: 'והיה כעץ שתול על פלגי מים' – מנין שהכוונה לעץ
אתרוגים?? ואיך יבואר בזה דמיון האתרוג ללב??

הזמן לקיים את ההבטחות!!

ואולי זהו דמיון אתרוג ללב, שאמרו חז"ל שדומה ללב, על דרך רמז שיהיו פיו ולבו שוין,
כמו עץ האתרוג שתולדותיו כיוצא בו, ויש בו טעם ויש בו ריח.

והדברים אמורים בפרט בחג הסוכות שבא אחר היום הקדוש, יום הכיפורים, שבו
הבטיח כל אחד הבטחות טובות וקיבל על עצמו מה שקיבל לחזור בתשובה שלמה, כעת
בחג הסוכות זהו זמן שמחתנו שמבררים שאכן פיו ולבנו שוין, לא יחל איש דברו ככל
היוצא מפיו יעשה, כעת הזמן לתת ביטוי מעשי שלם להבטחותינו!!

חג כשר ושמח!!

[הערה נחוצה: בכמה מהמקורות הנזכרים לא נאמר שטעם העץ שוה לטעם הפרי, רק נאמר שגם העץ נאכל כשם
שהפרי נאכל, אולם תמצא בספרים והמפרשים שהתייחסו גם למקורות אלו בלשון 'טעם עצו ופריו שוין' או 'טעם
העץ כטעם הפרי']

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"חג האסיף", האם יש שייכות בין "חג האסיף" ל"חג הסוכות"?

וְחַג הָאֶסְף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפֵּךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה (שמות כג, טז)
"חג הסוכות" ו"חג האסיף"

א) בתורה מצינו שני שמות לחג "חג הסוכות" ו"חג האסיף". ומחמת שיש לחג שני טעמים, לכן הזהירה התורה על השמחה בחג הסוכות יותר משאר המועדים.

כך מבואר בילקוט שמעוני (אמור רמז תרכו) שאמרו: אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח"¹⁷, "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת למה כו'. אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת שהנפשות נידונות ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו. אבל בחג לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם", ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות, "ושמחת בחגך, ושמחתם לפני ה' אלקיכם", "והיית אך שמח".

וע"ע בדעת זקנים (ויקרא כג, לט) עה"פ "אך בחמשה עשר יום לחדש", שכתבו ש"אך" בא למעוטי פסח ועצרת שאין חייבין לעמוד בירושלים כי אם יום אחד, מפני טירוד לקיטת תבואה. אבל בסוכות "באספכם את תבואת הארץ" שכבר אספתם את כל תבואת הארץ, בבית וגם עבר יום הכפורים ונמחלו עונותיכם, יש לכם להוסיף שמחה על שמחה ולהתעסק בה עכ"ד.

וזה גם הטעם מדוע חג הסוכות מוגדר "זמן שמחתינו", הגם שגם בשאר המועדים יש בהם חיוב שמחה כמבואר בגמ' (פסחים קט, א) וברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז). וכמש"כ בדרשות ר"י אבן שועיב (ליום א' של סוכות) וז"ל, ויש לשאול מה טעם אנו אומרים "זמן שמחתינו" בזה החג, יותר משאר החגים שאנחנו מצווים לשמוח בהן כמו בזה החג. התשובה בזה, כי בעבור שישראל יצאו נקיים מהעוונות והפשעים כמו שאמרנו, ובזה הזמן נמחל עון העגל ונצטוינו בהקמת המשכן שהוא צל עליון מצורף לזה, ועוד שהוא זמן האסיף ואדם שמח מתבואותיו, ולכן צוה השם שנזכור נפלאותיו ולא נבעט כדרך

¹⁷ בגמ' בסוכה (מח, א) מרבה מינה לילי יו"ט האחרון לשמחה, ובמקו"א הבאנו בשם הג"ר צדוק הכהן לבאר שאי"ז סותר לדברי המדרש. וברש"י (דברים טז, טו) כותב שלפי פשוטו אי"ז לשון צווי אלא לשון הבטחה, ועפ"ז ביאר הגר"י (החדשים סימן סט) את נוסח תפילת מוסף לג' רגלים "והשיאנו כו" את ברכת מועדיך לשמחה ולששון כאשר רצית ואמרת לברכנו" והיכן אמר לברכנו? ולפי פשוטו שהוא ברכה ניחא.

שאמר משה "וישמן ישורון ויבעט", ונניח בתינו ונשב בצלו ר"ל בסוכה, ונודה למי שהכל שלו ואנו מניחין הכל לעבודתו וליטול לולב כו' עכ"ד.

ומבואר, שיש תוספת שמחה בחג הסוכות, מחמת מחילת העונות ביוה"כ, ומחמת אסיפת התבואות.

מצות ד' מינים

(ב) גם לגבי מצות ד' מינים, מצינו שנאמרו בזה שני טעמים (מצד שני הענינים הנ"ל).

מחד גיסא החינוך (מצוה שכד) כותב וז"ל, וכמו כן מצות הלולב עם שלשת מיניו מזה השורש היא, לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה, ומפני כן נקרא "חג האסיף", וצוה האל לעמו לעשות לפניו חג באותו העת לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו. ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלקים בעת ההיא, ציונו השם לקחת בין ידיו דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו. והיה מרצונו להיות המזכיר מין המשמח, כמו שהעת עת שמחה, כי צדק כל אמרי פיו, וידוע מצד הטבע כי ארבעה המינים כולם משמחי לב רואיהם. ועוד יש בארבעה מינים אלו ענין אחר, שהם דומים לאיברים שבאדם היקרים כו' לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו כו' עכ"ד.

ומאידך גיסא מובא במדרש (ויק"ר ל, ב), משל לשנים שנכנסו אצל הדיין, ולית אנן ידעין מאן הוא נצוח, אלא מאן דנסב באיין בידיה אנן ידעין דהוא נצוחיאי. כך ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקב"ה בר"ה, ולית אנן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן אנן ידעין דישראל אינון נצוחיאי. לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם "ולקחתם לכם ביום הראשון".

(ג) ועלינו לבאר האם באמת נתקבצו שני ענינים לפונדק אחד, או שיש שייכות בין שני הענינים הנ"ל.

נקדים בדברי המשך חכמה (שמות כג, טז) שמדקדק, שרק מפרשת אמור ואילך מוזכר בתורה שם החג "חג הסוכות", אבל קודם לכן בפרשיות משפטים (כג, טז) וכי תשא (לד, כב) מוזכר רק "חג האסיף".

והטעם מבאר המשך חכמה עפ"ד הגר"א בשיר השירים שמבאר שחג הסוכות בא כנגד מה שחזרו ענני הכבוד, וזה היה כשניתן לוחות השניות שירד משה מן ההר בדברות השניות.

ולכן קודם לכן נקרא החג רק "חג האסיף", ורק אח"כ מוזכר שם החג "חג הסוכות" עכ"ד.

ובפשטות משתמע שבאמת שני ענינים נאמרו בחג, מהות החג הוא "חג האסיף", ורק כשחזרו ענני הכבוד בלוחות השניות, אז נתווסף גם מהות "חג הסוכות".

"בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה"

וע"ע בחתם סופר (תורת משה פר' אמור) שמדקדק את מקראות התורה בפרשת אמור, שנאמר "דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו כו".

ושוב נאמר, "אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון".

ויש לדקדק, מה שנאמר מתחילה תיבת "הזה" שלכאורה הוא מיותר, וגם ששם לא הזכיר כלל את היום השמיני. ואח"כ מתחיל ענין חדש "אך בחמשה עשר כו", ושם מזכיר את יום השמיני שבתון, ולא נאמר "השביעי הזה" אלא "באספכם את תבואת הארץ".

ומבאר החת"ס, שבפסח הוא שמחת יצא"מ וגם זמן האביב, והקב"ה שמח עם בניו. שבועות זה זמן מתן תורה וגם זמן קציר, והקב"ה שמח עמנו. אך בחג הסוכות יש ב' מיני שמחות:

א] בחודש השביעי "הזה" דייקא, ו"הזה" הכונה מה שנוצר לעיל, שהיה ר"ה ויה"כ ונמחלו עוונותיכם, ואז ישמח ה' במעשיו ששבו אליו בתשובה ונתקבלו. על כן "בחודש השביעי הזה" דייקא, "חג הסוכות שבעת ימים לה'" דייקא, כי שמחתנו הוא למעלה ברקיע עוזו.

ב] "בחודש השביעי באספכם את תבואת הארץ שבעת ימים", שמחת ישראל על אסיפת תבואתם כי ברכם ה'.

נמצא הקב"ה שמח בפני עצמו על תשובתם של ישראל עם קרובו, וישראל שמחים בפני עצמן על ברכת ה' היא תעשיר, ואין מערבין שמחה בשמחה. ולכן ביום השמיני עצרת שמייחד הקב"ה לשמוח עם עם קרובו עכ"ד.

מועדי ישראל בתקופת האביב, הקציר, והאסיף

ד) אולם מצינו בדברי המהר"ל (גבורת ה' פרק מו) שמבאר שהענין של "חג האסיף" אינו ענין נפרד מ"חג הסוכות", ואדרבה זה מביא את זה. ונעתיק כאן לתועלת המעיינים את תורף דבריו:

מצאנו אלו שלש רגלים קבעה התורה זמנם בתבואת הארץ. כתיב "למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים", "וחג הקציר בכורי מעשיך", "וחג האסיף בצאת השנה". הרי לך שלשה זמנים, האביב, והקציר, והאסיף שאוסף התבואה לבית. ודבר זה צריך תלמוד מה ענין המועדים אל תבואה.

דע כי הזמן יש לו יחוס אל הגשם, ודבר זה מבורר למי שעיין בחכמה כי ההמשך והחלוק אשר יש לזמן הוא דומה להמשך וחילוק הגשם, שכל גשם יש לו משך והוא

נחלק. ועוד כי הזמן נתלה בגשם כי הזמן מתחדש מן התנועה והתנועה היא לגשם, והמעייין ידע כי הזמן והתנועה והגשם משתתפים מתיחסים בכל דבר כו'.

ודע כי כל שנה ושנה בפני עצמו יש בה הויה מיוחדת כאילו בכל שנה ושנה יש בה בריאה בפני עצמה, ולכך השנה מתיחסת ומתדמה אל העולם. וזה כמו שיש לעולם התחלה שנמצא נברא, כך יש בשנה התחלה, וזאת ההתחלה היא בזמן האביב שבו התחלת הוית הנבראים. וכמו שיש לעולם שלימות הויה ודבר זה זולת התחלת ההויה, כי התחלת הויה התחלה בלבד והשלימה מצד שהוא שלם, וכך יש לשנה שלימות הויה, וזהו בזמן הקציר שהתבואה היא בשלימות ראויה אל הקציר. ויש לעולם חזרה ואסיפה שאחר תכלית הכל העולם נאסף אל המקיים, שאין עמידה לעולם בעצמו ונאסף אל המקיים שבו נתלה, וכן יש בשנה בצאת השנה הוא תקופת השנה אין להוית השנה עמידה, ויש זמן אסיפה שנאסף אל המקיים כמו שיתבאר.

ומצד שלש בחינות אלו יש לעולם מדריגה אלקית, כי במה שהוא נמצא מושפע מאתו יתברך יש לו הצטרפות אל השי"ת. והשני הוא הפך זה שהעולם הוא חוזר ונאסף אל סבתו המקיים אותו, במה שהעולם נתלה בו יתברך ואין לו קיום זולתו יתברך ובוזה כל המציאות שב אל השי"ת. וכמו שהענין הראשון במה שהנמצאים הם מושפעים נמצאים מאתו יש לעולם דביקות בו, כן דבר זה במה שהם שבים אליו תלויים בו יש לעולם דביקות בו יתברך. השלישי שיש לעולם דביקות והצטרפות אל השי"ת בשביל הנמצאים עצמם שיש בהם השלימות ובשביל שלימותם יש להם דביקות בו יתברך כו'.

וכאשר התבאר זה, יש לך לדעת כי כאשר אמרנו כי השנה מתיחסת אל העולם בכללו, ויש בשנה התחלת הויה וזהו בחודש ראשון שהוא חדש האביב שבו יתחדשו הנבראים בכל שנה. ויש זמן האסיף והחזרה, וזהו בתקופת השנה שהוא זמן האסיף. ויש זמן שהעולם הוא בשלימות ההויה וזה בזמן הקציר, וזה שבישול התבואה הוא השפע מאתו יתברך שהוא יתברך מניע השמים והשמים מגדלים על ידי השמש את התבואה עד תכלית בישול שלה, וכל זמן שהיא מחוברת בארץ נחשב זה השפע שנמצא מאתו יתברך, אבל הקצירה שהוא כאשר נשלם הפרי ונקצר וזה כאשר כבר נשלם על תכלית שלימותו, וזה שלימות הויה.

ומפני זה ראוי שיהיו הזמנים האלו קודש לה', כי אף שהאביב הוא דבר טבעי הרי גבוה מעל גבוה שומר כי יש עוד הויה על הויה יותר כמו שיתבאר והוא הדביקות בו יתברך, וכן זמן הקציר שיש בו שלימות הוית העולם הטבעי, עוד יש שלימות יותר עליון במעלה והוא שלימות האחרון, ועל ידי אותה שלימות הדביקות בו יתברך זמן האסיף שיש להויה אסיפה, עוד יש אסיפה למעלה מאסיפה עד שהכל נאסף אל הסיבה הראשונה, ולפיכך ראוי בעצמו שיהיו הזמנים האלו מקודשים אליו יתברך. וזה כי ההויה שהיא למעלה מן הויה שהוא מהשי"ת הוא הויה ישראל שנעשו לעם, כי זאת הויה היא הויה למעלה מן הטבע ודבר זה הויה עליונה כו'. ואסיפה האחרונה עליונה הם גם כן ישראל תחת כנפי השכינה.

ולכך בחג המצות בו יצאו ישראל ממצרים שאז היו ישראל כאילו נולדו ונתהוו לעם כו'. חג השבועות בו נתנה התורה לישראל. וחג הסוכות הושיב אותם בענני הכבוד, וזהו נראה שישראל נאספים אליו יתברך ותחת כנפיו יחסו. לפיכך מצות סוכה לצאת מביתו של אדם שהוא מקומו לשבת בצל סוכה כי צריך האדם להסתופפות, ולפיכך צריך לישוב בסוכה שהסוכה היא הסתופפות גם כן והבן זה היטב.

אמנם מה שתמצא בחג השבועות מה שלא תמצא בשני החגים, ששני החגים הוקבע להם זמן בחדש, אך חג השבועות לא הוקבע לו יום בחדש רק הכתוב תלאו בחג המצות לספור המשים יום כו'. וכן הקציר נתלה באביב שידוע שאחר זמן של האביב הוא הקציר, והאביב מביא הקציר ואין לו זמן מיוחד. ולא כן האסיף שאינו תולה בקציר ולא באביב אלא כאשר מתחילין ימי גשמים כו'.

ואלו שלשה מועדים נקראים זמני שמחה, כי כל הויה גורם שמחה וכל הפסד גורם צער כדכתיב (תהלים קד, לא) "ישמח ה' במעשיו" והפך זה (בראשית ו, ו) "ויתעצב ה' אל לבו", לכך השמחה הוא באלו הזמנים שכלם הויית העולם, שבכל רגל ורגל יש דבר הויה בעולם. בפסח הוא הויית האביב, ובשבועות הוא הקציר, ובחג האסיף אסיפתה הוא ג"כ תיקון התבואה מביא אותה לבית שלא יהיה הפסד לה, לכן ראוי שיהיה בהם השמחה, כי הזמן שהוא להויה נקרא זמן של שמחה.

וכאשר עוד תבין תדע כי המועדים הם בחדש ניסן ובחדש תשרי, וזה כי שני אלו הזמנים שהם חדש ניסן ותשרי הוא זמן ממוצע זמן שוה שהרי היום והלילה שוים הקרירות והחמימות בשוה, ואין זמן הזה יוצא לשום קצה מן הקצוות. ובשביל שאין הזמן יוצא לשום קצה ראוי שיהיה מוכן לקבלת הקדושה ביותר, אבל זמן אשר הוא יוצא לקצה מן הקצוות אינו מיוחד לקדושה האלקית, אבל הוא מוכן להיות הפך הקדושה כמו ט' באב וי' בטבת כו'.

והתבאר לך כי בפסח יש להם שלימות אלקי נבדל, ולפיכך אסור בחמץ ושאור. ובחג השבועות קנו מעלת השכל שהיא התורה. וכמו שקנו ישראל מעלת השכל בחג השבועות, קנו עוד מעלה עליונה בחג הסוכות הוא רוח הקודש השורה עליהם¹¹, ולכך היו ענני כבוד עליהם שהשכינה חופף עליהם וכל מקום שהשכינה נמצאת שם ענני כבוד כמבואר בכתוב. וזהו אמרם למה נקרא "שמחת בית השואבה" שהיה בחג הסוכות? שמשם היו שואבים רוח הקודש כו' עכ"ד.

נמצא מבואר מדברי המהר"ל שמהות הזמן הוא "חג האסיף" – שהוא זמן מוטבע של אסיפה, וזה עצמו היה הסיבה לזכות בזמן הזה להיות נאספים אליו יתברך ותחת כנפיו יחסו שהושיב אותנו בענני הכבוד.

¹¹ מבואר מדברי המהר"ל שהדרגה של רוח הקודש חזר רק בסוכות. ובמקו"א הבאנו בשם הגר"א שדרגת הנבואה ורוח הקודש חזר כבר בי' בתשרי ואילו ענני הכבוד חזרו רק בט"ו בתשרי.

וגם מבואר מדבריו שזה הסיבה שנצטוינו במצות סוכה – כדי שהאדם יצא מביתו שהוא מקומו לשבת בצל סוכה, כי צריך האדם להסתופפות, ולפיקך צריך לישב בסוכה שהסוכה היא הסתופפות.

ה) ויש לצרף בזה את יסודו המפורסם של הבית הלוי (פר' בא) לגבי אברהם אבינו שקיים את מצות הפסח, הגם שזה היה עוד קודם שארע במציאות כל התהליך של יציאת מצרים^ט.

וכך הוא כותב וז"ל, דגם בהמצות שאנו יודעין בהם הטעם, וכמו במצה שאמרו בה טעם "על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שגאלם", וכן מרור שבא לזכר "שמררו המצריים חייהם", ופסח "על שפסח על בתי אבותינו". מ"מ בודאי דאין זה עיקר יסודה של המצוה ולא מטעם זה נתחדשה המצוה, והטעם אינו רק דבשביל זה מוטל עלינו החוב לקיים ולעשות מצוה זו ולא נהיה כפויי טובה. וכן דקדקו רבותינו ואמרו "מצה זו שאנו אוכלין כו' על שום שלא הספיק בצקם כו'" דהוא רק טעם דמש"ה אנחנו מקיימים מצוה זו.

אבל עיקר יסודה של המצוה למה כך היא המצוה, איננו בשביל זה מה שהיה במצרים, דהרי התורה קדמה לעולם וגם קודם העולם היתה התורה והיה כתיב בה מצות מצה, וגם אברהם אבינו וכל האבות קיימו התורה כולה עד שלא ניתנה, וא"כ הוא בליל ט"ו בניסן אכל אברהם מצה ומרור אע"ג דאז היה קודם גלות מצרים.

ועל כרחק מצות אלו לא נצמחו מגאולת מצרים רק הוא להיפוך, דמזכות מצות פסח ומצה ומרור שיש בלילה הזאת נצמחה גאולתן ממצרים בלילה זו. וזהו דמשיב להרשע על חקירותיו "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", לא אמר לו "בעבור שיצאתי ממצרים" אני עושה המצוה, רק להיפוך בעבור מצות אלו נתחדש לנו יציאת מצרים.

ומסיים הבית הלוי – שזהו הכלל בכל טעמי המצות, דלא בשביל הטעם נעשה המצוה, רק להיפוך דבעבור המצוה בא הטעם. וכמו דראינו דבזכות פסח ומצה ומרור שיש בלילה זו זכו להיגאל ושלא הספיק בצקם להחמיץ, וכן זכינו לבטל עבודה זרה של המצריים בפומבי לעין כל ולא יחרץ כלב לשונו, וכן הוא בכל המצות עכ"ד.

וכן יש לבאר גם בנוגע לנידוד^ד, שלא ה"ענני כבוד" ו"סוכות ממש" הם אלו שהצמיחו את מצות הסוכה, אלא להיפך מכח זמן האסיפה ומצות הסוכה שיש בזמן הזה, צמח הענני כבוד.

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

^ט ראה גם מש"כ הגר"ז בספרו תורה אור פר' לך לך ד"ה אך לפ"ז.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

בדברי הגר"א שסוכות הוא זכר לחזרת ענני הכבוד

בפרשת אמור כתבה התורה"ק את הטעם למצות ישיבת סוכה, "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כג, מג). ומקשים הראשונים, הרי ענני הכבוד הגיעו כבר בניסן מיד כשיצאו ממצרים, ומדוע ציוותה התורה לעשות להם זכר רק בתשרי. ומבאר הטור (או"ח סי' תרכ"ה) שהטעם הוא כדי שיהיה היכר שעושים רק מפני ציווי השי"ת, כשכבר אין הדרך לצאת מביתו לסוכה.

אך עדיין יש להבין, שיעשה רק עם כוונה לשם מצוה, ומה איכפת לי מה שיחשבו אנשים. [עייין בהקדמה ל"מתיבתא" על מסכת סוכה שהביאו על זה כמה תירוצים, ובהערה שם ציינו לדברי הרוקח שהתורה רצתה שיהיה בתחילת השנה חג להשם, עיי"ש].

עוד צריך ביאור, דעדיין לא נתבאר לפי תירוץ הטור הנ"ל מדוע מצות סוכה היא רק בט"ו לחודש.

וידועים דברי הגר"א (בביאורו על שיר השירים א, ד) שמיישב כל הענין, [ושור' בהקדמה ל"מתיבתא" שם שמובא כדברים הללו בשם דרשות ר"י אבן שועיב], שהטעם שהחג נקבע בתשרי הוא משום שלאחר חטא העגל פסקו ענני הכבוד ולא חזרו עד בט"ו תשרי בשנה שלאחריה, שחזרו רק לאחר שהחלו במלאכת המשכן, דהנה משרע"ה ירד ביום הכיפורים ולמחרת בי"א תשרי הקהיל משה וציוה על מלאכת המשכן, וכתוב (שמות לו, ג) 'והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר', הרי שעברו עוד שני ימים י"ב וי"ג בתשרי, ובי"ד נטלו כל חכם לב ממשה רבנו את הזהב במנין ומשקל, ובט"ו התחילו בעשייתו, ואז חזרו ענני הכבוד.

איך התחילו לבנות ביום טוב

אך יש מקשים, שלפי ביאור זה נמצא שהתחילו לבנות בט"ו שהוא יום טוב, ואיך דחה בנין המשכן את איסור מלאכה ביו"ט. [ואין לומר שהיתה הוראת שעה, דהא רש"י בפר' כי תשא (שמות לא, יג) כתב ע"פ דברי המכילתא בריש פרשת ויקהל בזה הלשון: ואתה אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה. הרי דקאי על מלאכת המשכן ולא רק לדורות].

ובשו"ת הריב"ש (סי' צ"ו) כתב בתו"ד שלא נצטוו על שביתת המועדות עד לאחר שהוקם המשכן, וביאר דבריו הגאון רבי שמואל אויערבאך זצ"ל, כי מאחר ועיקר

המועדות הוא הקרבת הקרבנות של המועדות, ממילא לא נצטוו על שמירת המועדות קודם הקמת המשכן, דכל עוד שלא נהגו קרבנות המועדות גם לא נהגו המועדות עצמן.

קושיה מפסוק בנחמיה וביאור שהיו שני סוגי עננים

ובעיקר דברי הגר"א זי"ע שמחמת עוון העגל נסתלקו ענני הכבוד, כבר הקשו על כך רבים מפסוק מפורש בספר נחמיה שמבואר שגם לאחר העגל לא פסקו כלל הענני כבוד, דכתיב (נחמיה ט, יח-יט) "אָף פִּי עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּכָּה וַיֵּאמְרוּ זֶה אֱלֹקֵינוּ אֲשֶׁר הָעֵלְךָ מִמִּצְרַיִם וַיַּעֲשׂוּ נַאֲצוֹת גְּדוֹלוֹת. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּיּוֹם לֹא עֲזַבְתָּם בְּמִדְבַּר אֶת עַמּוּד הָעֲנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם לְהַנְחִיחָם בְּהַדְרֶךְ וְאֶת עַמּוּד הָאֵשׁ בְּלִילָה לְהַאֲרִיר לָהֶם וְאֶת הַדְרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָּהּ".

וכן אמרו חז"ל (במד"ר כ' ט') "אלא אפילו באותה שעה לא זו מחיבתן לזה להן ענני כבוד". ואם כן קשה כיצד ניתן לומר שמחמת עוון העגל נסתלקו ענני הכבוד?

וכעין זה הקשה בספר 'לשם שבו ואחלמה' (ספר הדעה ח"ב, דף קלג-ד בהגה"ה) מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת בא (יב, לז), ובפרשת בשלח (יג, כ) וכן במכילתא שם, דמשמע שענני הכבוד הגיעו מיד ובקביעות. וכתב בסוף דבריו חז"ל: "והמיישב דברי הגר"א בזה רוב ברכות ינוחו על ראשו" עכ"ל. ואמנם כדברי הגר"א שבעגל פסקו העננים כן מפורש בתרגום ירושלמי בשה"ש עה"פ ונסו הצללים (שה"ש ב, יז). וצ"ע.

אולם כבר שמעתי לבאר בזה, שבאמת היו שני סוגים ובחינות של 'ענני כבוד', האחד עננים גשמיים, שהיו הולכים לפנייהם להנחותם הדרך, וכן לשמש להם כהגנה מן השרב ונחשים ועקרבים, ויישרו להם הדרכים וגיהצו הבגדים וקיבלו את החיצים והבליסטראות, וכמש"כ בתיב"ע בפ' בא (י"ב ל"ז), ואלו אכן לא פסקו מעולם, וזהו גם כוונת הפסוק בנחמיה.

אולם מלבד זאת היו עוד סוג של עננים רוחניים יותר, שכל עיקרם היו ל'כבוד' ממש, ועל כן נקראו 'ענני כבוד', באשר הם הביאו לישראל השפעות רוחניות אדירות, ובאו לכבודם של ישראל להיות עליונים על האומות.

והדברים מבוארים בדברי הגר"א עצמו בספרו 'אדרת אליהו' בפ' כי תשא עה"פ נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' (שמות ל"ד י'), שאותם ענני הכבוד שבאו מתחילה, לא כל ישראל יכלו לראותם אלא הנביאים שבהם, כי היו עננים רוחניים יותר מלשון 'וכבוד ה' מלא את המשכן כי שכן עליו הענן', והיו משעת יצי"מ עד קריעת י"ס.

וכדי שלא יסתרו דברי הגר"א אלו עם מה שכתב בביאורו לשיר השירים הנ"ל שהעננים פסקו בחטא העגל, על כרחך צריך לומר שאותם ענני כבוד שהיו לכבודם של ישראל היו ביציאתם ממצרים בתור לוייה מיוחדת מאת השי"ת, ועד קריעת ים סוף שאז נשלמה גאולתם [כלשון הירושלמי בפרק ערבי פסחים], ונחשב שעד אז היתה היציאה ממצרים, ועל כן פסקו אז, ולאחר מכן חזרו במתן תורה, ואז כולם כבר ראו זאת, ועננים אלו נסתלקו לדעת הגר"א בחטא העגל, וחזרו בתחילת עשיית המשכן.

והוסיף שם הגר"א בפ' כי תשא, שאותם העננים שחזרו לאחר המחילה על חטא העגל, (היינו בט"ו תשרי), היו נעלים ונשגבים הרבה יותר מאותם ענני כבוד שהיו קודם לכן, וז"ל: זו היא הפלא הגדול וכו', ונפלינו לשון פלא וכו', וראה כל העם אשר אתה בקרבו וכו', שזו הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת וכו'. עכ"ל. ומבואר שהטובה העצומה שהיה לבני ישראל מן העננים שחזרו, היתה כה גדולה ונפלאה, שלא היתה להם כך לא קודם לכן ולא לאחר מכן.

ראיות ליסוד הנ"ל שהיו ב' סוגי עננים

וכן נראה מבואר מדברי השפתי חכמים, דהנה בסוף פרשת בלק כתיב "ויאמר ד' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לד' נגד השמש" (במדבר כה, ד), וכתב רש"י 'ומדרש אגדה השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו'. והקשה השפתי חכמים על דבריו בשם החזקוני, דהא כשמת אהרן נסתלקו העננים (כדפירש רש"י חוקת כא, א) ולא מצינו שחזרו כמו הבאר. [ולכאורה אין דבריו מובנים, דהרי בתענית (ט). איתא להדיא שחזרו בזכות משה]. ותירץ דאף שנסתלקו העננים, הענן שהיה מיסך עליהם מפני השרב והשמש שלא יכה על ראשם ובפרט במדבר שהיה החום גדול ושלא ינשבו הרוחות וכו', אותו הענן לא נסתלק. עכ"ד. ומבואר מדבריו כהנ"ל שהיו שני סוגי עננים, וכשמת אהרן נסתלקו רק העננים הרוחניים שסימנו את השראת השכינה, ולא העננים שמגינים עליהם.

ובזה יבואר עוד מה שביאר הט"ז בספרו 'דברי דוד' על התורה בפרשת בלק על הפסוק 'וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו' (כד, ב), ופירש"י ביקש להכניס בהם עין רעה. והקשה הט"ז אמאי דוקא עתה ביקש להכניס בהם עין רעה ולא קודם לכן. וביאר שישראל לא היו נראים לשום אומה כי כיסה אותם הענן תמיד, וכדפירש"י גבי מיתת אהרן שכשנסתלק הענן הם נתגלו ויכלו לראותם. וממילא כשבלעם הזכיר כאן את חטא העגל, כמו שכתוב 'וישת אל המדבר פניו' וכתרגומו שהזכיר את העגל, נסתלק הענן ונתגלו וע"כ רצה להכניס בהם עין רעה ששולט על כל דבר מגולה, אלא שזה נתבטל מחמת קדושת ישראל אפילו בלא כיסוי הענן, כיון שלא היו פתחיהן מכוונים כדי שלא יהיה מגולה מה שיש באהל חבירו, ובזכות זה לא שלט עליהם עין הרע של בלעם. עכת"ד.

וראיתי מקשים, היאך יתכן שכאשר רק הזכיר בלעם את חטא העגל נסתלק הענן, הלא גם במעשה העגל עצמו לא סר הענן מעליהם, וכדכתיב בקרא דנחמיה הנ"ל.

אמנם להמבואר אתי שפיר, שכשהזכיר את חטא העגל נסתלקו רק העננים שהיו לכבודם של ישראל, וכהעננים שנסתלקו במיתת אהרן שעל ידי זה יכלו לראותם, והנ"ל נתגלו בני ישראל ע"י הזכרת חטא העגל ואז רצה בלעם להכניס בהם עין רעה.

מהותם של העננים הרוחניים

ובענין מהותם של אותם ענני הכבוד הרוחניים, ראה מה שכתב הרמח"ל בספר דרך ה' (ח"ד פ"ח ב') שכתב בטעם מצות הסוכה וזה לשונו: ענין הסוכה והלולב הוא, כי הנה ענני הכבוד שהקיף הקב"ה את ישראל, מלבד תועלתם בגשמיות, שהיה לסכך עליהם ולהגן בעדם, עוד היתה תולדה גדולה נולדת בהם בדרכי הרוחניות, והוא, כמו שעל ידי העננים ההם היו נמצאים ישראל מובדלים לבדם ונשואים מן הארץ, כן היה נמשך להם מציאות הארה המשכנת אותם לבד נבדלים מכל העמים, ומנושאים ומנוטלים מן העולם הזה עצמו, ועליונים ממש על כל גויי הארץ. ודבר זה נעשה בשעתו לישראל, להגיע אל המעלה העליונה הראויה להם, ונמשכת תולדתו זאת לכל אחד מישראל לדור דורים, שאמנם אור קדושה נמשך מלפניו ית' ומקיף כל צדיק מישראל, ומבדילו מכל שאר בני האדם, ומנשאו למעלה מהם, ומשימו עליון על כולם, ומתחדש דבר זה בישראל בחג הסוכות על ידי הסוכה. עכ"ל. ומבואר שעל ידי ענני הכבוד השיגו ישראל גם מעלות רוחניות. ולפי מה שנתבאר לעיל בדברי הגר"א נמצא שבמהותם היו מחולקים זה מזה, וענני הכבוד שחזרו בסוכות היו רק אלו הרוחניים.

ונראה שלכו"ע כן הוא דגם ענני הכבוד הראשונים מלבד ההגנה הגשמית גרמו גם להטבה רוחנית, וכדברי הרמח"ל הנ"ל, [וכמו שגם הזמן והבאר שסיפקו להם את צרכיהם הגשמיים, מ"מ היה בהם גם תועלת רוחנית כידוע]. אולם השניים שחזרו בסוכות היו רק למעלות רוחניות.

וממילא מיושבים דברי הגר"א, דבפסוק בנחמיה וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל מדובר על העננים אשר שימשו להם להגנה מהשמש ומן החיות והאוייבים, ואילו מה שכתב הגר"א שהעננים פסקו וחזרו מדובר על הענני כבוד היותר רוחניים. ונראה שזה מוכח בדברי הגר"א שמדבר על הסוג השני של ענני כבוד שלא באו להגנה עליהם, שהרי הגר"א כתב שהעננים שחזרו היו מעולים ונשגבים יותר מהראשונים, ואם מדבר על העננים הראשונים ששימשו להם להגנה, מה שייך לומר שהם הגנו יותר מהראשונים, הרי לא מסתבר לומר שהיה חילוק ברמת ההגנה, כי הלא כבר היתה להם מיד הגנה מושלמת, ומוכח שלהגר"א מדובר על העננים שלא שימשו להגנה.

ועכ"פ מבואר בדברי הגר"א שע"י הריצוי של יוה"כ נהיינו בקשר חזק ואמיץ יותר עם הקב"ה, וזהו סוד חג הסוכות בו אנו נמצאים כביכול יחד בצילא דהימנותא.

ובזה יתיישב ממילא מה שראיתי מקשים על הגר"א בתירוצו הנ"ל שחג הסוכות נקבע כזכר לאותם ענני הכבוד שחזרו לאחר יוה"כ, דהא זה גופא טעמא בעי, מדוע לא נעשה זכר לענני כבוד הראשונים, מה בכך שפסקו בחטא העגל, ומהו העדיפות לעשות הזכר דוקא לענני הכבוד השניים שחזרו. ואולם לפימש"נ בדברי הגר"א עצמו הנ"ל שהבאנו שענני הכבוד השניים שחזרו לא היו אותם העננים ששימשו להגנה, אלא רק למעלות רוחניות, י"ל דשפיר נקבעה מצות סוכה דוקא לאחר שחזרו, כדי להדגיש שאין עושים

הזכר לאותם העננים שהיו חיוניים לשמירה על ישראל, (דאלו הרי נשארו כל הזמן), אלא לאותם העננים שהשפיעו עליהם מעלות רוחניות. [אלא שלפי"ז יל"ע, לפי מש"כ הב"ח (ברי"ש סי' תרכ"ה) דיש חיוב לכווין במצות ישיבת הסוכה שזה זכר לענני הכבוד, האם יש לכוין דוקא לזכר אותם ענני כבוד הרוחניים שהיו].

יישוב עפ"ז מדוע עושים זכר רק לענני הכבוד

והנה הקשו האחרונים [החיד"א (בראש דוד פ' אמור עמ' שמ"ו), וכן המבי"ט (בבית אלוקים שער יסוד"ת פל"ז) והבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י' אות י"ד)], מדוע קבעה התוה"ק לעשות זכר רק לנס ענני הכבוד ולא למן ולבאר, [ואמנם נחלקו בסוכה (יא). אם הסוכה היא זכר לענני כבוד או דסוכות ממש עשו להם, מ"מ לר"א שהוא זכר לענני כבוד קשה, ובפרט לפמש"כ הב"ח שבזה הלכה כר"א].

ואולם לפי מה שנתבאר בדברי הגר"א שכל עיקר הזכר שאנו עושים בחג הסוכות הוא דוקא לאותם העננים הרוחניים שחזרו בט"ו תשרי, יש לבאר דבזה גופא החילוק, שבעוד שבמן ובבאר היה להם גם הטבה גשמית, הרי שהזכר שעושים בסוכות הוא על דבר שהביא להם רק הטבה רוחנית המבדלת אותם מן האומות להיות עליונים על כל גויי הארץ. וכדברי הגר"א בפ' כי תשא הנ"ל שלא היתה הטבה גדולה מזו.

אולם בספרים הנ"ל תירצו על קושייתם, כי בעוד שהנס של המן והבאר היו תלויים בו חיי נפש, שהרי א"א להתקיים בלי זה, הרי שענני הכבוד לא היו הכרחיים לקיומם, וע"כ דוקא בהם ניכר גודל החיבה והאהבה של הקב"ה לישראל, משל לאדם שנתן לחבירו סעודה שלימה ולבסוף הוסיף לו מיני מתיקה, שבזה הראה לו חיבה יתירה מכל הסעודה שהיתה הכרח. וכן מתבאר בדברי ה"רבינו בחיי" בספרו "כד הקמח". ובזה גם נעוץ

². ויש ע"ז כמה וכמה תירוצים, ואכ"מ. ולכאורה יש לומר בפשיטות, דבשלמא לגבי המן והבאר לא ניצטוינו לעשות להם זכר, כי הקב"ה בעצמו כבר דאג שיהיה להם מזכרת לדורות, דלגבי המן כתבה התורה להדיא שהיה ציווי למשרע"ה ליתן מן בצנצנת למשמרת לדורותיכם (שמות טז, לב-לג), והיינו לזכרון לדורות. וכן לגבי הבאר איתא בשבת (לה). הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וכו', הרי שיש מזה זכר. ורק לגבי ענני הכבוד שאין מהם כל זכר ציוותה התורה שבנ"י בעצמם יעשו הזכר. וע"ע טללי אורות (סוכות עמ' קכב) עוד כמה תירוצים על קושיה זו, והביא מהמהר"ם חביב שאה"נ שיש גם זכר לבאר ע"י מצות ניסוך המים, וכן למן ע"י המנחות.

אולם ביאור קושיית האחרונים הנ"ל הוא, דאף אמנם שיש זכר גם למן ולבאר, מ"מ רק על ענני הכבוד יש לנו מ"ע לזכרם, משא"כ על שאר הניסים אע"פ שאכן יש מהם זכר אבל לא על דרך של מצות עשה לזכרם. ועיין בית אלוקים להמבי"ט שדן האם בנ"י קיימו סוכות במדבר, וכתב דהדבר תלוי במחלוקת בגמ' אם היו סוכות ממש או ענני כבוד. ויש לדון הרבה בדבריו במש"כ שם. ולכאורה למ"ד דהיו סוכות ממש, צ"ב לשם מה יש לעשות זכר לזה, וצ"ל שמ"מ ג"ז היה ע"ד נס, כדתיב להדיא "כי בסוכות הושבתני", דהיינו הקב"ה, וכנראה כי בלי נס לא היה שייך למצוא סוכות במדבר, ואולי הכוונה למה שהביאו התוס' בחולין (פח: סד"ה אלא, וכ"ה במדרש) שבמקום שהגיעו שם בנ"י היה מצמיח, וא"כ מחמת נס זה היה להם גם עצים לסוכות. ולזכר זה עושים סוכות. כמו"כ יש לעיין למ"ד שהסוכות במדבר הכוונה לענני כבוד, מה שייך לומר שבנ"י קיימו במדבר מצוה שכל מטרתה זכר, הרי היה להם אז את הדבר עצמו. וצ"ל ד'זכר' אין הכוונה למנוע שכחה, אלא לעשות דבר אשר ישריש ויקבע בלב את הרגש וההשגה של האמונה ע"י מעשה בחוש. [וכיוצ"ב מצאנו שנצטוו בנ"י לליל יציאתם ממצרים לאכול הקרבן פסח על מצות ומרורים, ואע"פ שהמרור הוא זכר לשעבוד, והרי לא יעלה על הדעת שהיו כאלו שבאותו דור שכבר לא זכרו מן השעבוד, ואפ"ה עשו זכר, ועל כרחק צריך לומר כהנ"ל].

החילוק שהיה ביניהם, שהמן והבאר היו גם לערב רב, ואילו ענני הכבוד היו מיוחדים רק לבני ולא לערב רב. [וכן תירצו החיד"א וה'בני יששכר' שם אות ט"ו].

והנה מתירוצם זה מוכח דגם הם נקטו ככל מה שנתבאר לעיל שהיו שני סוגי עננים, רוחניים וגשמיים, דאל"כ לא מובן מה שכתבו דהעננים לא היו הכרחיים לקיומם כהמן והבאר, דהא הענן ההולך לפנייהם ליישר להם הדרכים ולהגן מן החמה והנחשים וכו' הרי שפיר היה נצרך והכרחי לקיומם. וע"כ מבואר בדבריהם כמו שביארנו בדברי הגר"א הנ"ל, שהזכר שאנו עושים בסוכות הוא באמת לעננים שלא היו חיוניים להגנתם, אלא למעלות הרוחניות, דהרי כתבו דכל מה שהיה חיוני להצלתם כמו המן והבאר לא נצרך לעשות לו זכר.

ובזה מבואר גודל החיבה שהראה הקב"ה לישראל באותם ענני הכבוד שחזרו לאחר יום הכיפורים, דדוקא משום שלא היו הכרחיים לקיומם כמן ובאר, אלא שבעצם מהותם הורו על פיוס ומחילה מוחלטת על חטא העגל, וזהו היסוד שעושים זכר לאותם ענני כבוד שחזרו, שהם הביאו לישראל מעלה עליונה שלא היתה בהם קודם לכן, ובזה מובן גם השייכות ליוה"כ.

והנה עמדו כבר בספרים מדוע סוכות מוגדר כ'זמן שמחתנו' יותר משאר המועדים שגם בהם יש מצות שמחה. ועוד, דבשלמא בפסח ובשבועות הדבר מבואר מה היה המאורע ההיסטורי לאבותינו שמחתנו נקבע היו"ט, בפסח היה יציאת מצרים, ובשבועות מתן תורה. אך איזה מאורע היה בט"ו תשרי שבגינו נקבע היו"ט. ולפי דברי הגר"א הנ"ל הרי הדברים מבוארים היטב, שביום זה חזרו ענני הכבוד שהיו במעלה עליונה יותר וכמו שנתבאר.

גילוי החיבה לבני ישראל

והנה איתא בגמ' (ב"מ פו:) בשכר שלשה זכו לשלושה וכו', בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן. וצ"ב דבשלמא מה שזכו למן ולבאר הוי מדה כנגד מדה למה שהביא בקר ומים, אולם מהו המכ"מ על מה שהיה עומד עליהם^{כא}. עוד צ"ע מהא דאיתא בפ"ק דתענית (ט.) דענני הכבוד היו בזכות אהרן, ואילו כאן אמרינן שהיה בזכות אברהם.

ולהנתבאר שהיו שני סוגי עננים היה אפשר לומר דאחד היה בזכות אברהם ואחד בזכות אהרן, דהנה כבר הבאנו לעיל את דברי החזקוני שהעננים שהיו בזכות אהרן ושנסתלקו במיתתו, היו אותם העננים שהיו רק לכבוד ולא להגן מפני החמה, וא"כ י"ל בזכות אאע"ה זכינו לענן ששימש להגנה.

^{כא}. וכעין זה איתא במדרש (ב"ר פ' מ"ח י') אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך וכו' (תהלים קה) פרש ענן למסך, הרי במדבר, בארץ מנין (ויקרא כג, מב) בסוכות תשבו שבעת ימים, לעתיד לבוא מנין, שנאמר (ישעיה ד, ו) וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. וצריך ביאור כנ"ל, מה השייכות של מצות סוכה למה שאאע"ה היה משמש את האורחים.

ובאמת שזה תלוי בביאור הפסוק 'והוא עומד עליהם תחת העץ', דלכאורה צריך ביאור דבשלמא לחם וחלב ומים היה צורך האורחים, אולם מהו הפירוש 'עומד עליהם', ורש"י על אתר לא פירש דבר, אולם הדבר מבואר ברש"י בפרשת חיי שרה על הפסוק 'והוא עומד על הגמלים' (בראשית כד, ל) שפירש "לשומרן, כמו 'והוא עומד עליהם' לשמשם".

ולפי זה יש לפרש שאברהם אבינו מלבד עצם המאכל והמשתה שנתן לפנייהם, גם הראה חיבתו לאורחים בזה שעמד עליהם תחת העץ, שזו הוראת חיבה מיוחדת, וכך גם הקב"ה הראה לבני ישראל חיבתו על ידי עמוד הענן. ולפי זה נמצא שגם העננים שזכו בזכותו, אלו אותם העננים שבאו מחיבת הקב"ה לבני ישראל, וכדנתבאר לעיל, ולא מה ששימשו להגנה והצלה. [ודלא כהחזקוני].

אולם בתוספות על התורה בפרשת וירא שם כתב שלא היה שם כלל אילן, וביאור "תחת העץ" הוא מלשון 'עין תחת עין', והיינו שהוא עצמו היה סוכך עליהם ומגין מהחמה. מבהיל על הרעיון. ולפי"ז הרי הפשט שהיה זה הגנה מהשמש והשרב שהיה באותו יום, ולפי זה יש לבאר שבזכות אברהם זכינו לענן ששימש להגנה, ובזכות אהרן לענן הכבוד. [וכדברי החזקוני].

אולם מדברי המהרש"א בבבא מציעא שם מבואר להדיא שבזכות אאע"ה זכינו לאותם העננים שנסתלקו במיתתו של אהרן, אלא שמצד זכותו של אאע"ה לא היו זוכין אלא לפי שעה ובזכות אהרן זכו לארבעים שנה. עכ"ד. [והיינו דיש זכות שיוצרת את הנס, אולם צריך זכות נוספת שתהיה לו המשכיות, וישנם הרבה דוגמאות לזה, וכמו בפרשת לך לך דכתיב (יז, ח) שאאע"ה זכה בארץ ישראל בזכות המילה, אבל יתקיימו בה בזכות הקרבנות, כמו שהביא רש"י שם לעיל (טו, ו) מהגמרא בתענית כו:].

ועל כל פנים לדבריו מוכח דס"ל שאלו העננים היו מה שבאו לכבוד ולא שימשו להגנה. והיינו שבהם הראה הקב"ה את חיבתו לישראל. והמדה כנגד מדה הוא שכשם שעשה דבר רק מתוך חביבות המצוה, כן היו ענני הכבוד ענין של חביבות יתירה, וכמו התירוץ שהבאנו לעיל מהחיד"א ושאר אחרונים מה טעם נעשה זכר רק לענני הכבוד ולא לבאר ולמן, מפני שהיו דברים הכרחיים.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

זמן בעיטה

בשלהי סוכה תנו רבנן, מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל, ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק, וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה, ואמר אביי, כדאמרי אינשי שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה. ויש להעיר, למה נענשה משמרה זו על מעשה זה דוקא, כאשר רוב העם היו מתיינים, וכי כל המתיינים לא היו מעשיהם בכלל שותא דינוקא דאבוה או דאימיה. וגם עצם הבאת מעשה זה במס' דסוכה אומרת דרשני, שכן מקובלנו שכל האגדתא דמסכתא היא בעניינא דהאי מסכתא, ומה עניינא של עלובה זו לסוכה.

והנה בשבת שקודם סוכות, קורין פרשת האזינו, ונודע שקדושת המועד החל באותו שבוע נמשכת מן השבת שבתחילתו, וראה רש"י על הכתוב (דברים לב טו) 'וישמן ישורון ויבעט, שמנת עבית כסית ויטוש אלו-ה עשהו וינבל צור ישועתו', שהבאי מה ששנינו (סוכה נא:): שבעת שמחת בית השואבה, שאבו מים לניסוך, וכשהגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהם למערב [לצד העזרות וההיכל] ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה [בבית הראשון, היו כופרין, ולא היו פניהם לבית, אלא אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש (יחזקאל ח טז), ואנו ליה עינינו. והיינו ש'וישמן ישורון ויבעט' יש בו גינוי וביזוי של כפירה. ולכאורה תמוה, מה הענין להשכיר בשמחת בית השואבה את חטא אבותיהם שנעשה באותו מקום, ומה לו ולחג הסוכות.

לביאור שתי מימרות אלו, יש ללמוד מה שאמרו ריש ע"ז (ג.), שלעתיד לבא עתידין אומות העולם לומר לפני הקב"ה 'תנה לנו מראש ונעשנה', והוא אומר להם, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, ומקשינן, והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, ומשני, נהי דפטור בעוטי מי מבעטי. מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן. ומכאן הסיק הרמ"א (תרלט ז) שכשיוצא מן הסוכה מכח גשמים אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע, כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו. ונבואה לבאר משמעות הביעות, ועומק עניינו.

המאירי (ר"ה טז.) כתב שבכל מועדי תשרי, נדונים על גופם בחייהם ובמיתתם בעונג ובצער בריוח ובהפסד, וסבת בחירת זה הזמן נודע למבינים, ואחת מן הסבות מתוך שהוא זמן הבעיטה וזמן התגאות האדם על אסיפת גרניו ועל הכנסת הטוב באוצרותיו, היה מחכמת דרכי הדת לעוררו ולהבינו לבל יקשה ערפו, וכל עוד אשר יגדל טובו ירך לבו מפני פחד ה' ומהדר גאונו. וכן הביא השל"ה (בסוף מס' סוכה דיליה) בשם מנורת המאור ש'באמרם צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, היתה כוונתם שבאה מצות סוכה זאת

ללמדנו שלא ישים אדם בטחונו בגובה ביתו וחוזקו ותיקונו הטוב, ואף כי יהא מלא מכל טוב, ולא יבטח בסיוע שום אדם, אע"פ שיהא אדון ומושל הארץ, אבל ישים בטחונו במי שאמר והיה העולם, כי לו לבדו היכולת והאמונה וכו' ולו לבדו המחסה והמסתור, כדכתיב "והבוטח בה" חסד יסובבנהו. ולהעיר לאדם על זה, באה מצות סוכה בזמן הזה - אחר אסיפת גורן ויקב בארץ ישראל, כמו שנאמר "באספך מגרנך ומיקבך", לפי שבזמן הזה הוא זמן בעיטה לכל, שהאוצרות מלאים כל טוב, והאדם כבר נאסף לעיר ומטיח את גגו ומחזיק בדק ביתו להשמר בו מזרם וממטר ומשאר פגעים, לפיכך ציוה לצאת מביתו החזק וישב בסוכות כדי שיתעורר וישים מבטחו בה' יתברך ויתן אל לבו כי כל הטוב שהגיע אליו מן היוצא בשדה הכל בא לו ברצון ה'. עכ"ל.

הנה כי זמן האסיף, מסוגל להיות זמן בעיטה, ככתוב 'וישמן ישורון ויבעט', כי אז אדם קרוב לסמוך על כחו ועוצם ידו, ובמצות סוכה, יכול לתקן את מצב הביעוט, ולהפכו כלפי לייא, כנגד תאוות עוה"ז, להורות שדוקא בעת שכל אשר יחפוץ יש בידו, הרי הוא יוצא מביתו ויושב בדירת עראי. אולם אם בעת ירידת גשמים או בעת הקדרת חמה הוא מבעט ויצא מהסוכה, הרי שאינו מצטער על בטול עניינה, ומוכיח שהוא עומד בתנועת הביעוט כלפי שמים, שאותה מטרת הסוכה לבטל.

ולזה בשמחת בית השואבה, שבה היה בירור גמור, כי הצדיקים היו מרקדים בתווך, וכל העם עומדים ומכירים בגדלותם, ואין איש מבעט לומר אני ראוי להיות בתווך תחת רבי, הרי אז ראוי להזכיר ענין זה שנכשל אצל אבותיהם, כדי להדגיש שכל שמחתם בחג היא על בטחונם בהשי"ת בלבד, ובאופן זה שואבים רוח הקודש, ובכך מבטלים את ענין הביעוט, ואמרים 'אנו ליה עינינו'.

והנה בחגיגה (ה.) מובא שאחד מתלמידי רבי אלסנדרי מת בהיותו בחור, ואמר רבו שאילו רצה לא היה מת, ומקש הגמ' הלא נאמר 'הן בקדושו לא יאמין, ותירצה שהיה מבעט ברבותיו, וביאר רש"י שרבי אלכסנדרי הכיר בו שלא היה מן הקדושים, וכתוב 'וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלקים' (קהלת ח) ותניא במסכת קדושין (לג:): מורא זו איני יודע מהו, כשהוא אומר 'זהדרת פני זקן ויראת מאלקיך' (ויקרא יט) הוי אומר מורא זו כבוד חכמים, הרי שלא יתכן אצל אדם קדוש שיהיה מבעט ברבותיו, והטעם לכך מבואר בהוריות (ג:), שהמבעט בהוראה, חייב אף כשעשה ע"פ הוראת חכמים, ופירשו ר"ח ורש"י שכיון שהיה דרכו לבעט בהוראת חכמים ושלא לסמוך עליה, הרי אף כאשר עשה על פיהם חייב, כי מפי עצמו הוא עושה, הרי שהביעוט עניינו ניתוק, והמבעט אין לו חיבור לרבותיו, אף בענין שבו הוא מסכים לדרכם, כי מאחר שביעט נכרת מקשר העליון, והרי הוא ישות בפני עצמה לכל דבר וענין, וחטאו ישא לבדו.

ולפי המבואר, הרי כל עניינה של מסכת סוכה הוא גילוי הבעיטה של בעלי הממון, ואמנם כל המתיוונים הלכו אחר חכמת ייוון ותרבותם, אך זו אינה בכלל בעיטה, אלא תאוות כל אדם לעצמו, ואינה תלויה בשותא דינוקא, ורק עלובה זו שביטאה את כפירתה

בבעיטה מחמת ממון, הרי היא גילתה שותא דינוקא מקולקלת, כי אילו היו אביה ואמה נשענים על הקב"ה, ולא בטוחים בכוחם ועוצם ידם, לא יכלה לבא לידי בעיטה, שהיא הביטוי המרחיק ביותר מאמונה, והוא בהכרח טבוע בנפש מדור קודם שניתק ונכרת מחיבור העליון.

לפיכך מובטחנו כי כאשר תעבור ממשלת זדון, ויתגלה היחוד השלם, אז יבעטו הצדיקים ברשעים, כאמור במלאכי (ג כא), וְעֲסוּתֶם רְשָׁעִים פִּי יִהְיוּ אָפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר ה' צְבָאוֹת, וביארו המפרשים שהוא לשון בעיטה, שהצדיקים על במות הרשעים ידרכו, וכן מצינו במגילה (טז). שמרדכי כאשר עלה לגדולה, גחין המן ועלה עליו מרדכי, וכאשר עלה בעט בו, לקיים מה שנאמר ואתה על במותימו תדרוך, ומבואר בגמ' שם שהמן אינגד ואיתנח אמר גברא דהוה חשיב ליה למלכא מכולהו רברבנוהי השתא לישוייה בלאני, ויתכן שמחמת טענה זו בא מרדכי לקיים בו בעיטה, כי כל עניינה של טענת החשיבות אין בה שום טעם, אלא רק בעיטה בהנהגה עליונה, מחמת שובע, ומצוה לבעוט בה, כדי להנתק ממנה לגמרי, ובכך להורות את היחוד העליון, שאין בו שום צד רע.

*

ישיבת סוכה תשלומין ל'השענו תחת העץ'

במדרש (ב"ר וירא מח) 'יקח נא מעט מים, ר"א בשם ר' סימאי אמר, אמר הקב"ה לאברהם, אתה אמרת 'ורחצו רגליכם' חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא, במדבר מנין שנאמר (יחזקאל טז) 'וארחצך במים', ביישוב מנין, שנאמר (ישעיה א) 'רחצו הזכו', לעתיד לבא מנין, שנאמר (שם ד) אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. אתה אמרת 'והשענו תחת העץ', חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא, במדבר מנין שנאמר (תהלים קה) 'פרש ענן למסך', בארץ מנין, שנאמר (ויקרא כג) 'בסוכות תשבו שבעת ימים', לעתיד לבא מנין, שנאמר (ישעיה ד) 'וסוכה תהיה לצל יומם מחורב'.

מדרש זה אומר דרשני, כפי שהעיר השב שמעתתא בהקדמתו 'התשלומין האלה לא ישוו זה לזה, כי בשלמא במדבר כתיב 'וארחצך' וכן לעתיד לבוא 'אם רחץ ה', והיינו שהקב"ה בעצמו רוחץ, אולם ביישוב נאמר לישראל 'רחצו', ומה זה תשלום גמול אם הם רוחצים את עצמם' [ויישב שהובטח על התשובה, שיהיה יכולת בידם לרחוץ ולהזדכך] ותמיהתו קיימת גם במצוות סוכה, כי בשלמא פריסת סוכתו עלינו במדבר ולעתיד לבא נחשבת כשכר, אך ישיבת סוכה בארץ, הרי ישראל הם המקיימים בה מצוה, ולמה תחשב עבודתם כתשלומין לאברהם.

*

אור המקיף של כל מצוה ושל סוכה

אכן, כל בר בי רב מבתי מתיבתא דנפש החיים (ש"א פ"ו) ידע כי על כך נטבע מטבע של ברכת המצוות 'אשר קדשנו במצותיו', וכן 'קדשתנו במצותיך', כי מעת שעולה על רעיון

האדם לעשות מצוה, תיכף נעשה רישומו למעלה במקור שרשה העליון, וממשיך משם על עצמו אור מקיף וקדושה עליונה חופפת עליו וסובבת אותו, וע"י הקדושה והאור המקיף הוא דבוק כביכול בו יתברך גם בחייו, כאמור 'אתם הדבקים בה' אלקיכם' גם בעודכם 'חיים כלכם היום', והאור המקיף הוא לו לעזר לגמור המצוה. גם מושכת וגוררת את לבו מזה לסגל עוד כמה מצות. אחר שהוא יושב עתה בגן עדן ממש חוסה בצל כנפי הקדושה בסתר עליון, ואין מקום ליצה"ר לשלוט בו ולהסיתו ולהדיחו מעסק המצות.

ולענין הסוכה נודע בשם הגר"א שאמר, שכל המצוות נעשות באבר מסויים שהוא נעשה מרכבה להשראת כבוד השי"ת, ורק שתי מצוות נעשות בכל גופו, והן ישיבת סוכה וישיבת ארץ ישראל, ככתוב 'ויהיי בשלם סוכו ומעונתו בציון', וכבר העירו, כי גם כהן גדול מצווה להכנס בכל גופו לקדש הקדשים ביוה"כ, ואף כל טמא מצווה להכנס בכל גופו למקוה טהרה. אמנם עומק ענין הוא, כי בכל המצוות הקיום תלוי במעשה האדם, ועל ידי עבודתו הוא ממשיך עליו אור עליון, ואף הכניסה לקה"ק אינה ביאה ריקנית, אלא טעונה עבודת קטורת והזית דמים, והטהרה במקוה אינה בעצם הכניסה, אלא שבכך עושה מעשה רחיצה [ואמנם מצוות עניינם הוא רק בשעת מעשה, ואם הכניסו אחר לא קיים, כמבואר בחולין לא.], וגם מצד הסכנה באלו אינו יכול לשהות בהם ככל שירצה], אך בישיבת סוכה וארץ ישראל, המצוה מתקיימת בעצם השהות בתוכם, ואף בעת שינה, ולא במעשה הכניסה לתוכם, כי כל עניינם הוא לקבל את קדושת המקום, כפי שקבלו ישראל משבעת ענני הכבוד, שנקראו סוכות, כאמור (תהלים יח) 'סביבותיו סוכתו', וכמו שדרשו חז"ל מהכתוב (שם ס) 'ועמק סכות אמדד' וכבר האריך בזה רבנו בחיי (כד הקמח, סוכות).

התשלומין לאברהם בסוכה

והנה בהבטחה לאברהם הוקדמה ההבטחה על 'רחצו הזכו', למצוות ישיבת סוכה, ואמנם אף שקיום מצוות סוכה הוא בעצם השהות בתוכה, הרי התועלת בקדושתה נמשכת רק למי שהתקיים בו 'רחצו הזכו' בתשובה, עד שהשלים בשבעה כורתי ברית, והם באים להיות אושפיזין בסוכתו, כי רק במיצוע קדושתם ניתן לישראל לקבל אור המקיף יותר מכפי ערכם, כאמור (זהר ח"ג קב:): 'כל מאן דאיהו משרשא וגזעא קדישא דישראל ישבו בסכות תחות צלא דמהימנותא', והרי אלו תשלומין נפלאים בזכות אברהם.

וכבר נודע בשם הגר"א שביאר את כפלות הלשון 'קדשנו במצותיו וצונו', כי הציווי במצות הוא שעל ידם יחובר אל הקדש, ותשמר הקדושה האופפת על האדם [וע"ע עולת תמיד בכוונת הברכות], והיא מצות 'קדושים תהיו, כי קדוש אני'. ועם דבריו בענין הסוכה, נמצא כי בעוד בכל המצות קודם 'קדשנו במצותיו' ל'צונו', הרי שבסוכה קדם ה'צונו' ל'קדשנו במצותיו', כי אין אור המקיף של הסוכה חל אלא אחר שלימות מעשה התשובה, נמצא איפה שאף אלו תשלומין בזכות אברהם, כי רק בזכות שהקדים 'רחצו

רגליכם, זכו ישראל ליכולת להכין עצמם באופן הראוי לקבל אור נעלה יותר מהמשכת עבודתם בכל המצוות.

זכות כורתי הברית מסייעת ב'זמן הבעיטה'

ההכרח לסדר קדימה זה, מבואר מדברי המאירי (ר"ה טז.) שבכל מועדי תשרי, נדונים על גופם בחייהם ובמיתתם בעונג ובצער בריוח ובהפסד, וסבת בחירת זה הזמן נודע למבינים, ואחת מן הסבות מתוך שהוא זמן הבעיטה וזמן התגאות האדם על אסיפת גרניו ועל הכנסת הטוב באוצרותיו, היה מחכמת דרכי הדת לעוררו ולהבינו לבל יקשה ערפו, וכל עוד אשר יגדל טובו ירך לבו מפני פחד ה' ומהדר גאונו, [וכלשון זו כתב גם השל"ה (בסוף מס' סוכה דיליה) בשם מנורת המאור], והכוונה לבעיטת אומות העולם (ריש ע"ז ג.), שלעתיד לבא עתידין לומר לפני הקב"ה 'תנה לנו מראש ונעשנה', והוא אומר להם, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, כי זמן האסיף, מסוגל להיות 'זמן בעיטה', ככתוב 'וישמן ישורון ויבעט', וכבר הביא רש"י בפס' זה, ש'אחוריהם אל היכל ה', אין לך ניבול גדול מזה, והיינו כאמור (סוכה נא:) שבעת שמחת בית השואבה, שאבו מים לניסוך, וכשהגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהם למערב, ואמרו 'אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה', ואנו ליה עינינו', כי בעת זו שאדם קרוב לסמוך על כחו ועוצם ידו, היא עת הבחירה, שישראל נכנעים בה, ומצטרפים לדרכם של כורתי הברית, ובזכותם ישיגו השפעת אור הסוכה, וכל שאינו מזרעם, בהכרח בעת הזאת מבעט ויוצא.

ר"ה שחל בשבת

והנה בשנה שהיא רשה בתחילתה, ואין תוקעים בה, תחילת הארתה כבר מראשיתה, כי כבר כתב הצ"ח (ר"ה כז:) שכאשר חל ר"ה בשבת הקב"ה דן יחידי, וכעין זה כתב המשך חכמה (דברים לא כט) במעלת תפילת נעילה, שבה ניתן לכפר אף על עוון חילול ה', כי אז השי"ת דן יחידי, ושורש אחד לדבריהם, כי יוה"כ עניינו הוא לעלות לעולם הבא, הנקרא עולם החירות, כי בו אין מקום לממשלת זדון, ולכן בו שחרור עבדים, ובו תיקון החטאים בהשגת חירות מכל רע, כמבואר בהרחבה בנפש החיים (א יב, ב ח), ואמנם גם מעשה תקיעת שופר עניינו המשכת רחמים, אך ביום הכיפורים אין זו רק המשכה, אלא עצומו של יום מעלה את ישראל להכלל במקום שורש הרחמים, ועדיין עומדים בדין, עד עת כריתת ברית שכולה רחמים, בה השי"ת דן יחידי.

*

חילוקי מעלות השבת ויום הכפורים

אכן יש מעלה בדין בר"ה שחל בשבת יותר ממעילת יוה"כ, כי כבר כתב הגר"א (ספד"צ פ"א ופ"ה), שמחד השבת היא רק מעין עולם הבא, שהוא מאיר לה, ואילו יום הכפורים הוא ממש כעולם הבא שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן, אך לאידך יש בשבת צד

נעלה, שבו ישמחו ישראל לבדם, ויאכלו שלש סעודות של שבת, והיא כנגד שמיני עצרת, והיינו שמעלת הענ"ג בשבת היא חיבור למקור עליון, שאינו תלוי בעבודה, אלא רק בחיבור להשפעה שהיא קביעה וקיימא, ואם כן אף שכאשר תוקעים בשופר מעוררים את הרחמים, כאמור (ר"ה כו.). 'שופר כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי', הרי אוזן שומעת תשמע מילין, שכאשר אין הדבר תלוי במעשה, אלא כולו 'זכרון תרועה', הרי הוא בפנים ממש, ושם הקב"ה דן יחידי, כי זה הוא עניינו של ענג השבת, שממנו נמשכת מנוחת השבת, שאינה העדר מלאכה גרידא, אלא ביטוי לשלימות הייחוד, כי כל הנע ונד ממקור חיותו הרי הוא מחוסר מנוחה, וכששב לשורשו ועומד במקום תיקונו, בא למנוחה, כאמור (רות א ט) 'ומצאן מנוחה אשה בית אישה', אך היינו רק אחר מציאת המנוחה, כשהיא קביעה וקיימא ונמשכת כסדר הענ"ג, ובוה מעלת השבת גדולה מיוה"כ שבו הייחוד הוא רק לשעתו, עדי ימצא מנוחה בשמיני עצרת.

ויתכן לבאר בזה את כוונת הרמח"ל (קה"כ מועדים) בטעם שאין צורך בתקיעת שופר בשבת, כי 'כשחל יו"ט בשבת אז קדושת יו"ט גוברת, וכל הכוונות מכוונים כמו יו"ט ממש', והיינו כי השבת שהיא קביעה וקיימא מקדשת את הזמן, ויכולה לעלות את כל ענייני היו"ט שחל בה, וא"כ כשחל ר"ה בשבת, הרי הדין הוא כהנהגת הייחוד, בה יתגלה שהכל לטובה, וכח זה אינו ביום הכפורים, שאף שהיום עצמו הוא לה', 'ולו אחד בהם', הרי כיון הוא תלוי בעבודת ישראל באותה שעה, אינו יכול להגדיל את ענייני היו"ט, ולכן אינו חל בו לעולם [ואולי לכן היו עושים יום טוב לכהן גדול רק אחר יוה"כ, ואכמ"ל].

ימי הסוכות כשבת

והנה בפסיקתא אמרו שהמקיים מצות סוכה, זוכה לאכול מראשו של לויתן, וכבר האריכו המהר"ל (ב"ב עה.), דרך חיים ג טז, באה"ג ה) והגר"א (אבן שלמה פי"א, בכורות ח.) לבאר את ענין סעודה זו, שמהותה הוא באיחוד כוחות הגוף והנפש, אשר בה יתקשר רוחני בגשמי, ותתקיים השבת הדעת אל הלב, ובעוד ביו"כ מצינו בתנחומא (ויקרא ח) שיונה אמר ללויתן 'לעתיד לבא אני עתיד לתת חבל בצוארך ולהעלותך לסעודת הצדיקים', וכבר התבאר שעניינו של יונה ששרתה עליו רוח"ק משמחת בית השואבה, היה צד גילוי של הנהגת הייחוד, שהיא הנהגת יוה"כ, ובה ניתן רק ל'תפוס בחבל' את הלויתן, אך אכילת עצמו ובשרו היא רק בעת שיהיה הקשר קביעה וקיימא כשבת קודש, בה יהיו סועדים על שולחנו של ממ"ה הקב"ה.

נמצא איפוא, שבשנה זו, שמתחילתה היא רשה, וכל תענוגיה הם בסעודות של שבת, ממילא מתמעטת בה תנועת הבעיטה, ודאי יזכו בה ישראל להארת עולם של חירות, והרי היא ראויה יותר לקבל בה אור הסוכה באופן נעלה מכל שנה ושנה, עדי 'סוכה תהיה לצל יומם מחורב'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

בטעמי מצות סוכה וארבעת המינים

למען ידעו דרתיכם פי בספות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם מארץ מצרים
(ויקרא כג, מג)

בטעמי המצוות מצאנו לרבותינו שפעמים שגילו לנו טעמים של מצוות ופעמים הסתירו את הדבר, ולדוגמא מצות שופר שכ' הרמב"ם שעיקרה גזירת הכתוב היא, טרח חד מן קמאי הרס"ג, וכ' לנו עשרה טעמים למצות שופר [נדפס באבודרהם עניני ר"ה], אמנם במצות ארבעה מינים שהכל טורחים ויגיעים בה ומדקדקים בה ביותר, וישראל קדושים מוציאים ומפזרים עליה ממון רב, מ"מ לא מצאנו לרבותינו שיפרשו לנו ענינה וטעמה של מצוה זו והדברים עלומים מאוד. [עי' במורה נבוכים להרמב"ם ח"ג [פרק מג] שנתן קצת טעם למצוה זו. ובפי' הרשב"ם לתורה ועדיין צ"ע].

ונראה, דהנה חג הסוכות הוא בא כהמשך לימים הנוראים, וכבר הקשו בספרים הקדושים, מה הטעם שחג הסוכות אינו בזמן הקיץ שבו יצאנו ממצרים, והאריכו בתירוץ.

ויש לבאר עוד, דחג הסוכות כולו המשך להמלכתו של השי"ת בר"ה ויוה"כ. וכן במזמור לדוד ה' אורי וישעי [תהילים כז], מתבאר שחג הסוכות הוא המשך לימים הנוראים, וכאיתא במדרש תהילים [שוחר טוב כ"ז י"ד]: לדוד ה' אורי וישעי, "אורי" זה ר"ה, "ישעי" זה יוה"כ, "כי יצפנני בסוכו" זה סוכות. ועל דרך זה ביארו בספה"ק, דהנה בסיום ברכת אבות אנו חותמים: "מלך" "עוזר" "ומושיע" "ומגן", וכ' בסה"ק, דהדברים מכוונים אל מול מול פני הימים הנוראים. ד"מלך" מכוון כנגד יום ר"ה, שבו מתגלית מלכותו של השי"ת, ועיקר העבודה היא באמרו לפני מלכותו כדי שתמליכוני עליכם [ר"ה טז]. "ועוזר" מכוון כנגד עשי"ת, אשר על ימים אלו דרשו חז"ל בגמ' ר"ה [יח.]: דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב [ישעי' נה ו]: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. והובטחנו שיעזור ה' לשבים, וכמש"כ ר"י בריש ס' שע"ת. "ומושיע" זה מכוון כנגד יוה"כ"פ, וכנאמר במדרש הנ"ל: ישעי זה יוה"כ"פ. ותיבת "ומגן" זה מכוון כנגד חג הסוכות, שבו הקב"ה מגן עלינו מפני הדין דיוה"כ"פ, וכנאמר במזמור לדוד ה' אורי וישעי: כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני. וכן הוא בזה"ק [פ' אמור דף ק:]: וכיון דיתבו בסוכות הא אשתזיבו מן מקטרגא. וכו'. עכ"ל. [כן איתא בספה"ק. ולע"ע לא ידעתי מקור הדברים. ומצאתי כן בשם משמואל סוכות עמ' קפט].

ועד"ז ביאר בס' דברי יחזקאל [לשמ"ע] את הפסוק: אלקים ה' עוז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק [תהילים קמ ח'], דאלקים שמורה על מידת הדין זה יום ר"ה ראש

השנה, שהוא יום הדין, ה' עוז זה עשרת ימי תשובה, שיעזור ה' לשבים ויתן להם עוז, ישועתי ביום הכיפורים, שהוא יום הישועה לישראל, סכותה לראשי בסוכות. וע"ש עוד.

ומעתה נראה, איתא במד"ר [פרשת אמור פרשה ל']: א"ר אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין מאן הוא נוצח, אלא מאן דנסב באיין בידיה, אנן ידעין דהוא נצוחייה, כך ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקב"ה, בר"ה ולית אנן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה, ולולביהן ואתרוגיהן בידן, אנו יודעין דישראל אינון נצוחייה. לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם ולקחתם לכם ביום הראשון.

ומפורש בד' המדרש, שבזה שישראל נוטלין את ארבעת המינים בידיהם, יש בזה ניצוח על אומות העולם. ויש להבין פשוטן של דברים.

וביאור הענין, דהנה גילה לן גאון עוזינו מרן החיד"א בס' ראש דוד [פ' אמור] הקדמה יקרה, בשם הגאון החסיד מהר"ח הכהן בעל תורת חכם, דהנה איתא במדרש רבה [פרשת בראשית פרשה י אות ו']: א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל. וכן מפורש בזוה"ק [פ' קדושים דפ"ו]: ולית לך אפי' עישבא זעירא בארעא, דלית ליה חילא עילאה לעילא, ופי' במתוק מדבש: דאין לך אפי' עשב קטן בארץ שאין לו כח ומלאך עליון למעלה. וכל זה בכל הצמחים והעצים והפירות וכל מין ממיני הצומח, אבל ארבע מינים הללו, המה מיוחדים מכל הצומח, שכביכול הוא ולא מלאך מושל ומשגיח בהם. עכ"ד.

ונמצא שחידש מהר"ח הכהן, שהמיוחד בארבעה מינין הללו, שהקב"ה מושל ומשגיח בהם במיוחד ובמסוים, ואין להם שר או מלאך שמושל עליהם, וסיים הרב חיד"א שזה הביאור במה דאיתא במדרש תנחומא [פרשת אמור סימן כ] עה"פ ארבעה הם קטני ארץ [משלי ל' כד], ארבעה הם קטני ארץ אלו ארבע מינים הללו, והמה חכמים מחוכמים שהן גדולים לפני הקדוש ברוך הוא. וכ' החיד"א: והכונה, כי האדם יראה לעינים, הני ד' מינין כי מעטו קטנים ככל הצמחים שם וירק עשב, אבל הם גדולים כי אין מושל עליהם שר או מלאך כשאר אילנות וירקות, אלא כביכול הקב"ה מושל ומשגיח בהם, ואין גדולים בכל הצמחים כהם.

והנה אף שדברי המדרש שהביא מהר"ח הכהן לא מצאתים, מ"מ כבר הביא כן הסדר היום [כוונת הלולב עמ' רכד] בשם "עוד שמעתי", וז"ל: עוד שמעתי כי לכל אילן ואילן או עשב או ירק יש שר שולט עליו ואומר לו גדל, וד' מינים אלו לא השליטם הקב"ה ביד שר ושופט, אלא כביכול מכוחו ומהשגחתו הפרטית הם גדלים, ולזה צוה לנו ליקח אלו הד' מינים מיוחדים לו בחג, להראות לכל שעם ה' אלה, והנה הנם בידו, שאין להם פחד ואימה משום בריה בעולם, ואפילו לס"מ אין לו כח לשלוח יד בהם, אחר שהם מצויינין ומסומנים בסימן של מלך. עכ"ל. ומצאתי שגם הפמ"ג בספרו המגיד [ליוה"כ עמ' קלד] מביא כן בשם מהר"ם אלשיך. ע"ש. וע"ע בסה"ק חמדת ימים [סוכות פ"ה].

ועי' במגלה עמוקות [לסוכות, דף סז.]. שהביא דברי המדרש הנ"ל, והוסיף לבאר עפ"ז, דכמו שהד' מינים הם נשלטים ע"י הקב"ה בעצמו, כמו"כ ישראל נשלטים ע"י הקב"ה בעצמו, כיון שחלק ה' עמו, ובזה ביאר את הפסוקים העוסקים במצות ד' מינין [ויקרא פרק כג]: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים, וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים.

והביאור הוא, ולקחתם לכם, לעצמכם, ושמחתם לפני ה' אלוקיכם דווקא, ולא לפני שום שר ומושל, כיון שבד' מינין אלו אין שום שר ומושל, וזה הביאור בפסוק: עבדו את ה' בשמחה, דהיינו בחג הסוכות, הנקרא זמן שמחתנו, ובואו לפני ברננה, והיינו לפניו ולא לפני שום שר ומושל, ושמחתם לפני ה' אלוקיכם, לפני ה' ולא לפני שר ומושל.

ומוסיף המגלה עמוקות לפרש לפ"ז את הפסוק: [תהלים פרק צו] ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלואו. יעלוז שדי וכל אשר בו, אז ירננו כל עצי יער, לפני ה' כי בא כי בא לשפט הארץ, ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו. ע"כ. ויש לבאר דמה שאמר ירננו עצי היער, אין הכוונה לכל עצי היער, אלא כמו שמפרש: מלפני ה', ור"ל רק אותם העצים שאין שליטה לשום שר ומושל עליהם, ורק הקב"ה אדון יחיד עליהם, אלו הד' מינין, כי בא לשפוט הארץ בר"ה ויוהכ"פ, וע"ש עוד במג"ע דברים נפלאים בענין זה.

ומעתה זכינו להבין היטב את הטעם שציונו הקב"ה ליטול ארבעה מינין הללו בחג הסוכות, כי אחר שהמלכנו את השי"ת בימים הנוראים וקיבלנו מלכותו, ומעיקרי המלכת השי"ת הוא לדעת כי אין עוד מלבדו, וכמ"כ בספר משנת רבי אהרן ח"ב [עמ' קצח] וזת"ד, עיקר הענין הוא מצד הכרת מלכותו שהוא המשפיע היחידי בכל העולמות, ולכל אדם בפרט, ובפרטי עניניו, וכל המגיע לו בין לטוב בין בהפכו, הרי זה מושג בפרטיות מאת הבורא ית"ש, ובלא גזירת הבורא לא יועיל לו כל העולם כולו, וכן לא יוכל להזיקו, ובזה אנו מקבלים ומושפעים לגמרי. וזה הגדר דמלכיות שאמרו חז"ל אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, דהיינו הכרה חזקה וברורה שהכל מאת הבורא ית"ש, וכמ"ש דוד המלך בתהלים [ע"ג כ"ה] מי לי בשמים, ועמך לא חפצתי בארץ. היינו דלא רק משום המציאות דאין עוד מלבדו, אלא גם לא חפצתי השפעה אחרת, לו יצויר דהקב"ה הי' נותן כח השפעה אחרת.

וכעין זה כ' בס' אור יחזקאל - אלול [עמ' קט] וז"ל, וזה הביאור בדברי הגמ' אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, כי בעת שממליך את הקב"ה ומכיר כי הכל שלו ואנו עבדיו, ואין מאומה ללא רצון השי"ת, מכיון שהכל שלו ומאיתו, לכן יתן לכל אדם ואדם כל צרכיו, שהרי המלך דואג ומבקש טובת עבדיו, שהוא יסוד המלכות וקיומה, בדאגת המלך לעבדיו. וכן זכרונות עד"ז להאמין שהקב"ה משגיח ומדריך את האדם על כל צעד ושעל, וכלשון הרמב"ן [סו"פ בא] כי אין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים, ואין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל וכו', אלא הכל השגחתו ית' וממילא שהוא המשגיח לכן ישגיח עלינו לטובה. והוסיף עוד [שם עמ' קי"א] וזה יסוד היחוד השלם, שמקבל עליו מלכיות, שאין כל מקרה בעולם, והכל הוא משפט ה' וכאשר

האדם זוכה וחי על פי אמונה זו, בזה מקיים את רצונו, וזה הוא כבודו, והיא כל תכלית הבריאה שנברא לכבודו יתברך, והחיים עפ"י האמונה במלכות, היא כבודו. וע"ש מש"כ עוד בענין זה, ונתבארו הדברים בסה"ק כתר מלכות [עמ' קנג] ע"ש בארוכה.

ומעתה מבואר מאוד מדוע אנו צריכים ליטול את ארבעה מינים הללו בדווקא, שבזה אנו מראים שאנו המלכנו את השי"ת המלכה גמורה ושלימה בימים הנוראים, ואנו מאמינים בהשגחתו הפרטית, ולכן אנו נוטלים ארבעה מינים הללו שאין כל שר ומלאך שולט עליהם. ומבואר מאוד מדוע נסמך חג הסוכות לימים הנוראים.

וע"פ האמור מבאר בסה"ק בני יששכר [מאמרי חודש תשרי מאמר יא - אות חיים] את המדרש הנו' בראשית דברינו, שנטילת הד' מינים מורה על הנצחון של ישראל בדין, וז"ל: נראה עפ"י אשר חכמים הגידו ואבותינו סיפרו לנו על פי קבלתם הלא הוא בספרי המקובלים הראשונים אשר ארבעה מינים הללו אין שר שולט עליהם רק הם מתגדלים בהשגחתו ית"ש בלי אמצעי, ממילא סימנא מלתא ניתן לאות חיים לישראל עם קרובו שהם ג"כ אינם תחת ממשלת השרים, וכתוב בהם ואתם הדבקים בהוי"ה אלקיכם חיים כולכם היום. עכ"ד. וביאור דבריו, דע"י שאנו מכירים שאנו תחת השגחתו הפרטית של השי"ת, זה עצמה הסיבה לנצח בדין, והדבק בהשי"ת לא יאונה לו כל רע, והדברים ארוכים בדברי רבותינו, וידועים ד' הרמב"ם במו"נ ח"ג [פרק נא], והנפה"ח [ש"ג פי"ב], ויסוד דבריהם הקדו' המה, שבמידה שהאדם מצליח לדבק טוהר מחשבתו באמונת "אין עוד מלבדו" כן יספיק ה' בעדו לשעבד את כל הכוחות הקמים עליו שלא יוכלו להזיק לו, ולא יוכלו לשלוט בו בשום אופן. ויהיה מושג מהשי"ת בהשגחה פרטית. ונתבארו הדברים בסה"ק כתר מלכות [מאמר יד].

ולחביבות הדברים אעתיק מש"כ רבנו הלש"ם הקדוש בספר הדע"ה [דף מ"ח ע"ג] וזת"ד, והוא ענין גדול לקבוע בליבו תמיד, כי רק הוי"ה הוא האלוקים בשמים ובארץ, וכל הכוחות החיצוניים הם כאין נגדו, וכאפס ותוהו נחשבו לו. וגם כל כוחם ופעולתם הנראה מהם, הנה הוא תמיד רק ע"י תמצית שפעו ית' שמשפיע בהם בסוד "ואתה מחיה את כולם", כדי לנסות בהם את הבריות, כי לעתיד יתבטלו מכל וכל. וכאשר קובע האדם מחשבתו בזה תמיד, עושה תיקון גדול ומלחמות ה' הוא נלחם, כי בזה מחליש את כח החיצוניים הרבה מאד. ע"כ. והן הן הדברים.

ומשהגענו עד הלום, נבין היטב שייכות ענין זה לחג הסוכות, שעיקרו זכר לענני כבוד, וכמש"כ הבני יששכר במקו"א [מאמרי חודש תשרי מאמר י - צלא דמהימנותא אות כד]: דמצות סוכה זכר לענני כבוד, ללמדנו שהשי"ת הולך לפנינו בלא אמצעות שום שר, וזהו הטעם לנטילת ד' מינים, שצונו השם יתברך ליטול בימים ההם בזמן הזה, כיון שעל אותן הד' מינים אין שולט עליהם שום שר כדרך שאר המינים, והוא הוראה נפלאה לישראל שאינם נתונים תחת השרים. ומסיים הבני יששכר: ותבין לפי"ז מה שאמר השם יתברך לבנ"י במדבר: הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו' אמר אז כי לא אעלה בקרבך, אמר לשון אעל"ה ר"ת איתרוג ע'רבה ל'ולב ה'דס [זוה"ק ח"ג רפ"ג ע"א], ע"ש.

אמנם אף שראינו להרבה מגדולי רבותינו שהביאו חידוש נפלא ונשגב זה על ד' מינין מדברי רז"ל, לא מצאתי דברי חז"ל במקורם. וחפשתי בס' תורת חכם למהר"ח הכהן שהביא מרן החיד"א [ומתחילה חשבתי שדברי מכוונים להרב מהר"ח דילהרוזה בעל תורת חכם בסודות התורה, ודורשי רשומות אמרו דשם משפחתו הוא בא לרמז דכל אות שניה משמו היא אות א' משם הוי"ה על הסדר, אמנם לא מצאתי שם, ושוב הראוני שמקור דברי מרן החיד"א שהביא מס' תורת חכם, אינו ס' תו"ח הידוע של מהר"ח דילהרוזה, אלא בס' תורת חכם למהר"ח הכהן מארם צובא בעל טור ברקת, שקדם לו בזמן [נדפס בוניצייה שנת "מקור חיים" תנ"ד לפ"ק], ושם [דף תסה ע"ג] הערה מקורו מד' הזוה"ק [פ' ויחי דף רכ.]. וז"ל [עם ביאור מתוק מדבש בקיצור]: תא חזי [ישעיה מ"ג] כל הנקרא בשמי, כמה עלאין עובדי מלכא קדישא [כמה גדולים מעשיו של הקב"ה] דהא באינון בריין דאיהו עביד לתתא [כי את אלו הנבראים שהוא ברא למטה בעוה"ז] קטיר לון במלין עלאין דלעילא [קשר אותם בדברים עליונים למעלה] וכד נטלין לון לתתא ועבדי בהו עובדא [וכשנוטלים אותם למעלה ועושים בהם מצוה] אתער ההוא עובדא דלעילא דקטיר בה [מתעורר שורשם העליון למעלה ונמשך משם אור גדול] כגון אזובא עץ ארץ והא אוקימנא מלי [כגון אזוב ועץ ארז וכבר העמדנו ד"ז].

ואית מנייהו דאחידן בשמא קדישא [ויש צמחים שאחוזים בשם הקדוש הוי"ה] כגון לולב ואתרוג הדס וערבה, דכולהו אחידן בשמא קדישא לעילא [שכולם אחוזים בשם הקדוש למעלה] ועל דא תנינן לאחדא לון [ולכן צריך ליזהר ולאחדם כדי שעיי"כ יתחברו אותיות הוי"ה] ולמעבד בהו עובדא [ולעשות בהם מצוה] בגין לאתערא חדוה ההוא דאחיד ביה [כדי לעורר את שורשם העליון שהוא שם הוי"ה].

ואחר שהביא הרב תו"ח את ד' הזוה"ק הנו', סיים מהר"ח הכהן וכ' וז"ל: הרי מפורש הדבר, כי ד' מינים הללו הם נאחוזים בשם בן ד' אותיות, ובזה נסתלק הספק מפני מה ציוה הקב"ה על ד' מינים אלו מזולתם דווקא, מפני שהם תלויים בשמו הגדול. ומוסיף התו"ח לתרץ, דבזה מובן מפני מה צריכים ד' מינים ולא די במין אחד בלבד, לפי שצריך כנגד כל אותיות שם הוי"ה.

ומעתה נראה עוד, דהנה בגמ' תענית [ב.]: אמר רבי אליעזר: הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים. וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים - כך אי אפשר לעולם בלא מים. ע"כ. וצ"ב מדוע דוקא ארבעה מינין הללו באים לרצות על המים דווקא.

ונראה, דהנה בגמ' שם [ב.]. איתא: אמר רבי יוחנן: שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים. מפתח של גשמים - דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו. ונמצא שהגשמים מורים על יחודו יתברך.

ויתר על כן כ' הגר"א באדרת אליהו [פרשת וזאת הברכה בתחלת האופן השני] ולכן אמרו רבותינו ז"ל [ברכות לג.] מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים, ואמרו מתוך שהיא שקולה כתחית המתים לפיכך קבעוה בתחית המתים. והענין כי הגשמים אינו עפ"י הטבע כלל כי כל הדברים שבעולם אומרים הפילוסופים שהוא על פי הטבע אף זריחת השמש ושקיעתה, אבל על הגשמים מודים שאינן על פי הטבע כלל כאשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום, ולכן נקראת גבורות גשמים שבזה ניכר גבורות ה' יותר מכל הדברים וזה שאמרו מתוך שהיא שקולה כתחית המתים כי גם תחית המתים מודים כולם שהוא אינו על פי טבע שעל פי טבע לא יתכן שיהא האדם הנרקב מזמן רב לחזור ולחיות בתחית המתים. עכ"ל.

ונמצא שארבעה מינים הללו שהקב"ה בלבד מושל עליהם, שהמה מורים את עוצם יחודו ית', המה באים לרצות על המים, שירידת הגשמים זהו המורה על עוצם יחודו יתברך. והבן.

ובאמת שמפורש בהעמק דבר ויקרא טז כט שהדין של דידן נצח של ישראל שהובא במדרש הנ"ל זה על מי יזכה להיות בחלקו של השי"ת ונחלתו, ישראל או אומה"ע, וכן הוא בחכמת שלמה בשו"ע סי' תקפא הובא בזמן שמחתנו לגרד"כ מאמר כ במהודרה הישנה ובחדשה מאמר כא.

ועתה נבין היטב מה שהביא הבית יוסף [סי' תרנא] וז"ל: ה"ר מנחם מרקנ"ט כתב בפרשת אמור (ד"ה ולקחתם) צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפרידה מן הבנין, וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יו"ט הראשון של חג הסוכות, בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הרב ר' יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א והיה מרחיק הה"א אחרונה מן השלש אותיות הראשונות, ואמרתי לו מה זה עשית, והשיב כך נוהגים במקומינו, ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם, ואשתומם על המראה ואין מבין, למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג, והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו. ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה (פר' אמור ל ט) פרי עץ הדר (ויקרא כג מ) זה הקב"ה שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו, כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח, וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר (זכרי' א ח) והוא עומד בין ההדסים, וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות, תראה שכל המינים האלו רומזים בשם יתברך. עכ"ל הב"י. ולמש"כ הדברים מאירים.

והנה ידוע דתיבת סוכה עולה בגי' צ"א כמנין הוי"ה אדנ"י, וכמ"ש המקובלים, והקשה בהגהות חשק שלמה על הש"ס [ריש מס' סוכה] דהמעייין בכל התנ"ך יראה שתיבת סוכה כתובה חסר וא"ו, באופן שאין כאן גי' של צא. ופירש החשק שלמה, דכל זמן שאין השם שלם אין הכסא שלם, ואימתי יהיה שלם רק לעת"ל, וביאר בזה לשון הפסוק: ויהי בשלם סוכו, ומעונתו בציון. והיינו איתי יהיה ה' שלם, והסוכה תהיה שלימה, אימתי שתהיה מעונתו בציון. ודפח"ח. ובס' דברי יהושע [שרבני] הביא דיש לבאר בזבה מה שאומרים

תיקון רכב במועד

בהושענות אני ו"הוא" הושיעה נא, דהיינו שיושלמו אותיות "הוא" מהכסא אזי תהיה הישועה השלימה. וכמש"כ ענין זה בס' כתר מלכות. [נוזה למקצת גירסאות דגרסי והוא, ואנן גרסינן והו בלי אלף בסוף].

וזה הפי' שאנו חוסים בצילו של השי"ת, דסוכה בגי' צא.

ובהגה לסדה"י שם כ' עוד וז"ל: הגאון בעל חוות דעת זצ"ל אמר לשר בית הזהר מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל כי ראה בספר קדמון ששרשי אילן האתרוג מונחין וגדלין בארץ בצורת אותיות של הוי"ה ב"ה. והוסיף שם המגיה: א"ה אולי בזה יבואר מש"כ [בזח"א דף ר"כ:]: כל הנקרא בשמי היינו דכתיב: פרי עץ הדר. עכ"ל. וד"ל. [חקדמה לסה"ק צבי לצדיק זידיטשוב].

ונראה הביאור בזה, דהנה כתיב [א' יא]: ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן. ופרש"י: עץ פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא (פסוק יב) ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה.

אמנם עץ האתרוג כן שמע בקול השי"ת, וכמ"ש בגמ' סוכה [לה.]: פרי עץ הדר - עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג. ונמצא שזהו העץ היחידי שלא חטא בחטא האדמה, ויש לומר דמשו"ה חקוק בו שם הוי"ה ב"ה וכל הנקרא בשמי היינו עץ הדר ששמע בקול השי"ת. ונכון בס"ד.

*

תיקון רכב במועד

שאלה: מי שהתקלקל רכבו במועד האם מותר לתקנו במעשה אומן?

תשובה: כ' בשו"ע [תקלו א']: מי שצריך לרכוב במועד לטייל או לצורך המועד, ולא נסה ללכת ברגליו, יכול ליטול צפרני הסוס ולתקן ברזליו, ולתקן כל צרכי רכיבה, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ע"כ.

ויש להסתפק אם ההיתר לתקן כל צרכי רכיבה הוא אפי' מעשה אומן או רק מעשה הדיוט. ולכאור' לא מצאנו שהתירו מעשה אומן רק לצורך או"נ ומכשירין, או דבר האבד, וע"כ דהתירו כאן רק מעשה הדיוט. ומד' הנימוק"י [דף ד. מדפי הרי"ף] נראה קצת שהבין שכל ההיתרים בסוגיא שם [י:]: מדובר במעשה הדיוט. וכן נראה מד' ס' הנייר [ח.]. ויש לדחות. ומ"מ כן הבינו כמה אחרונים. וכמש"כ בס' שולחן עצי שיטים [סי' א' ס"ב], דאיירי במעשה הדיוט. ועוד.

אכן גם אם נפרש שההיתר של צרכי רכיבה הוא רק במעשה הדיוט, עדיין קשה, דהשו"ע הגביל את ההיתר לתקן במעשה הדיוט רק למי "שלא ניסה ללכת ברגליו". ואי נימא דהוי מעשה הדיוט, היה לו להתיר בפשיטות לכל אחד כיון שהוא צורך המועד. ואמנם יש מהראשונים שפירשו דאיירי בדבר האבד, ולכן אפי' מעשה אומן מותר, יעוי'

תיקון רכב במועד

בסמ"ג [לאוין עה], והשיבולי הלקט [סי' רכג], ובשיטה לר"י מפאריש, ובהגה"מ [פ"ח אות נ'], ועוד. וביארו דבריהם, דכיון שנתקלקלו ברזליו של הסוס, אם ימשיך לילך בצורה כזו הוי דבר האבד, ולכן מותר מעשה אומן כדין דבר האבד. ולשיטה זו לא מצאנו היתר בצרכי רכיבה במעשה אומן אם אינו דבר האבד.

ובדעת השו"ע שלא פירש דדוקא במעשה הדיוט מותר, משמע אפי' במעשה אומן, כ"כ באורל"צ ח"ג [פכ"ד ה"ה]. ויש שכ' לדחות, דכיון שד' הסמ"ג הובאו בב"י, והסמ"ג מתיר משום דבר האבד, א"כ אפשר דרק בכה"ג השו"ע מתיר [כ"כ בס' הל' חג בחג עמ' ר']. ואין דחיה זו מוכרחת כלל, כיון דבשו"ע אין כל רמז לזה דהוי דבר האבד, ואם השו"ע מתיר רק בדה"א, היה לו לפרש ולא לסתום. ויתכן דהשו"ע מתיר מעשה אומן אפי' שאינו דבר האבד, כיון שמקור דבריו המה מהרא"ש, והרא"ש סיים וכ': וכן מותר לתקן האוכף והרסן אם הוא צריך לרכוב לצורך המועד. וברור שבאוכף ורסן אין כאן דבר האבד, דאין זה דומה לברזלים שמתקלקלים מחמת הרכיבה, וע"כ דמה שהתיר השו"ע אינו מטעם דה"א. [אמנם תיקון האוכף והרסן, מסתבר דהוא מעשה הדיוט]. ובפרט שלא נתפרש בשו"ע שום תנאי שצריך שיהיה דבר האבד. וכן יש לדקדק ממש"כ בשו"ע דיש להתיר "כל צרכי רכיבה". ובפשטות זה אפי' דבר שאינו אבד, ואפי' דבר שהוא מעשה אומן.

ומסתברא, דסתימת הפוסקים שלא חילקו, ולא פירשו אם זה מעשה אומן או מעשה הדיוט, משום שהיה פשוט להם מציאות הדברים, אם יש בזה מעשה אומן, או שאפי' הדיוט יודע לתקן זאת. ובשו"ת ויוסף אברהם [סי' יז] כ' בתו"ד, דה"ז מעשה אומן. וע"ש מה שרצה ללמוד מדין זה. ובערוה"ש [ס"א] הביין שמותר ג"כ לתקן את "העגלה". ולכאור' תיקון העגלה זה מעשה אומן. ומגדול אחד שליט"א שמענו ששאל לפני רבות בשנים את בעלי הסוסים, ואמרו לו שלתקן את ברזליו וליטול צפרניו הוא מעשה אומן גמור.

ובס' חוט שני [עמ' רט] כ' להתיר אפי' מעשה אומן, וביאר דבריו, כיון דהוי צורך או"נ, וכמ"ש הרמב"ן [ליקוטי מו"ק] וז"ל: וקשוט הגוף נראה שעשו אותו כאוכל נפש, לפיכך עושה אשה תכשיטיה במועד, ואלו שמנו חכמים שמותרין להסתפר מיד אומן כדרכו והנאת הגוף הוא, ודומיא דאוכל נפש. עכ"ל. ונמצא מבואר, דמה שהתירו חכמים לצורך או"נ מעשה אומן אינו דוקא ממש אוכל נפש, אלא כל צורך חשוב ונצרך מאד לאדם, והאדם נהנה מזה, עשו אותו כמו צורך או"נ, שהתירו מעשה אומן. עכ"ד.

והנה אי נימא כדבריו שמותר מעשה אומן לצרכי רכיבה כדין צרכי אוכל נפש, יש להבין קצת, דהא לצרכי אוכל נפש מותר אפי' לכיון מלאכתו במועד, ואין צריך לטרוח ולדאוג שהכל יהיה מוכן בערב המועד [סי' תקלג ס"א], אבל בצרכי רכיבה מפורש בשו"ע כאן: ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. וא"כ קשה, דאיך יתכן לומר דהוי כאו"נ. כן הק' בס' מעדני אשר [סי' עג]. וצ"ל דאף דהוי כצורך אוכל נפש, מ"מ אינו כאוכל נפש ממש, אלא כמכשירי או"נ, וכ' במ"ב [סי' תקמ ס"ק כו], דבמכשירי או"נ אין היתר לכיון מלאכתו במועד. ודוגמא לדבר, דאף שמותר לתקן משקפיים במועד משום דהוי כצרכי

תיקון רכב במועד

או"נ [וכמ"ש באג"מ ח"ג סי' לח, ובשה"ל ח"ד סי' ריד], אבל ברור שאסור לכוין מלאכתו למועד, וה"ה לצרכי רכיבה.

וביאור הדברים, דצרכי רכיבה בזה"ז אינו דומה לגמרי לרכיבה על סוס בזמן חז"ל, ומי שרגיל ומוכרח לנסוע ברכב, ואין לו רכב במועד, הוא צער גדול מאוד, ומצאנו בכמה דוכתי שחז"ל הקילו במקום צורך גדול לדונו כצורך אוכל נפש, וכמ"ש הרמב"ן הנ"ל שמטעם זה מותר לאשה לעשות תכשיטיה במועד, וכ' הריטב"א [ח:]: דכיון שהוי צורך הגוף וכעין או"נ, לפיכך עושה כדרכה ובלא שינוי, ובטירחא רבה, והובא בבאה"ל [סי' תקמו ס"ה]. ובריטב"א [י:]: הסביר הטעם שאסור לעשות קישורי בית הידים במועד וז"ל: משום דסגיא לה לאשה בלאו הכי, ואין זה דומה לעושה אשה תכשיטיה במועד שהוא קשוי בגופה ממש. ע"כ. ונמצא דדבר שהוא צורך גדול דווקא התירו. וכיו"ב כ' עוד הריטב"א [ח:]: שאם באו גשמים וידלוף הבית, מתקן כדרכו שאין אדם דר בדירה סרוחה. והובא בבאה"ל [תק"מ ס"ג ד"ה סדקים]. והיינו משום שזה צורך גדול.

ולפ"ז נתבאר היטב טעם המתירים, כיון שצרכי רכיבה זה צורך גדול מאוד, ודמי לצורך אוכל נפש.

להלכה: דעת הגרי"ש אלישיב דאין להתיר לתקן מכונית במעשה אומן לצורך טיול [לשכנו תדרשו ח"א עמ' רצ, ועוד], וכן דעת החזו"ע [עמ' ?] והגרש"ז בשש"כ [פרק סו סנ"ט]. והבאר משה ח"ז [סי' צט].

אמנם בס' חוט שני [עמ' רט] מתיר אפי' מעשה אומן, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג [פכ"ד ה"ה]. [ומגדול אחד שליט"א מחשובי תלמידי הגרב"צ שמעתי, דדעת הגרב"צ היתה לאסור מעשה אומן לצורך טיול וכדומה, ורק כשנתקע באמצע הדרך רחוק מביתו, התיר הגרב"צ מעשה אומן].

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

גדר מצות סוכה

בַּסֶּפֶת תֵּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּפֶת (כג, מב)

הטור (תרלט ס"ח, תרמג ס"ב) הביא לאביו הרא"ש (סוכה פ"ד סי' ג') שמצות סוכה אינה דוקא הישיבה, וישיבה דנקיט קרא היינו עכבה. וכ"כ הרמב"ן והר"ן בפסחים (ז: ד"ה כל) והג"מ (פ"ו מסוכה ס"ק ק') משם רבינו שמחה. וכן נראה לדקדק בלשון השו"ע (ס"ס תרלט) ד"נהגו לברך רק על האכילה", משמע שלא רק האכילה היא המצוה רק המנהג לברך עליה. וכן הוא בדבריו בב"י שם.

וצ"ע, דמאידך מוכח שם בלשון הזהב דהרא"ש בכמה אופנים דהאכילה היא המצוה. ועוד צ"ב מש"כ שם שאין מברכין על שינה, שמא אינו יכול לישן והוי ברכה לבטלה, ולדבריו שהמצוה היא העיכוב מה איכפ"ל שלא ישן, הא עכ"פ התעכב בסוכה ולמה הוי ברכה לבטלה.

גם מהרשב"א בתשובותיו (ח"ג רפז) משמע דעיקר המצוה היא האכילה והשתיה, ושאפילו בזה אין מחוייב להכניס עצמו, דז"ל: "והגע עצמך, הרי שהוצרך לדבר מצוה כל הימים, או שהייה הולך בדרך ונפטר מן הסוכה, ויום אחרון של חג חזר ויכול לעמוד בלא סעודה ובלא שינה, אין אנו מחייבין אותו לסעוד ולישן כדי לקיים מצות סוכה, שלא חייבתו התורה בכך".

ויש לברר גדר הדברים.

ומה שנראה בזה דודאי דמצות סוכה היא גם בעיכוב ושהייה בסוכה בלא אכילה, וכמש"כ הרא"ש ד"תשבו" בלשון התורה היינו נמי "עיכוב", אלא שאז אינו בתורת חובה דאינו חייב ליכנס לסוכה רק בשביל לשהות בה כדנראה מדבריו המפורשין של הרשב"א, ואינו מבטל עשה אם אינו נכנס, ורק כשבפועל אוכל או ישן רמיא עליה בתורת חובה - שמבטל עשה אם אוכל או ישן חוץ לסוכה.

וטעם החילוק שבין אכילה ושינה לעיכוב סתמא, דאכילה [ושינה] הם עיקר הקביעות בסוכה כלשון ר"ת (טור תרלט ס"ח) ומר רב צמח גאון (שם תרמג ס"ב).^{כב} וכע"ז כתב המנ"ח (שכה סק"י ד"ה ואם), דכנראה הם עיקר הקביעות של אדם בביתו, לכן הם עיקר הקביעות בסוכה.

^{כב}ומהרא"ש פ"ק דברכות (סי' יג) נראה, דברכה על אכילה בסוכה פוטרת שינה מדין עיקר וטפל, ולא מחמת שדעת המברך גם על שינה. אך שעדיין צ"ב דגם בעיקר וטפל היסח הדעת גורע ומפסיק.

וכך עולה ומוכח ממש"כ התוס' בברכות (יא: ד"ה שכבר) והמרדכי שם (ס"ס כז), למה בת"ת סגי לברך פעם אחת ביום ובסוכה מברכין בכל פעם שמסיח דעתו. דבת"ת מחוייב כל היום משא"כ בסוכה יש קביעות זמן לסעודה. ואכתי, אם חיוב דסוכה היא רק באכילה מובן תירוצם, אבל אם החובה היא ליכנס לסוכה גם בלא אכילה איזה חילוק נמצא בינה לבין מצות ת"ת, הא גם בסוכה מחוייבים כל היום. וש"מ דברים מפורשים להריב"ק בערכי תנאים ואמוראים (ח"ב עמ' תקד): "דישיבת סוכה בלא אכילה ובלא שתייה ובלא שינה אינה חובה". [ואין הכוונה להביא ראיה מגברא אגברא, אלא שמצאנו דברים מפורשים כהנ"ל באחד מרבותינו הראשונים].

ומעתה מיושבים דברי הראשונים, איך פעמים נראה מהם שהמצוה רק באכילה ושינה ופעמים נראה שהמצוה בכל עיכוב ושהייה, וגם אי"צ לומר דאיכא פלוגתא בין הראשונים אם העיקר הוא העיכוב או דוקא אכילה ושינה, דהיכא דשמעינן שהמצוה היא בכל שהייה ועיכוב כוונת קדשם ל"מצוה", והיכא דשמעינן שרק האכילה והשינה היא המצוה היינו "חובה".

וכן מבואר למה אין לברך על שינה ולא סגי בעיכוב כשלעצמו, דנהי דמקיים מצוה גמורה בעיכוב לבדו מ"מ חובת המצוה היא רק בשינה או אכילה, וברכה שייכא לפ"ז רק על חובת המצוה. ואף שמברכין גם על מצוות שאינם חובה כשחיטה ונט"י, צ"ל דמצוות שיש בהם חיוב ורשות מברך דוקא על שעת החיוב, משא"כ מצוות שאף פעם לא יהיו חובה מברך כשהם רשות, שאם לא כן מתי יברך עליהם.

ואף שהבא לישון מתכוין להכניס עצמו ב"חובת" המצוה, ומאי שנא משאר מצוות חיוביות שמברכין לפניהם ולא חיישינן לתקלה. צ"ל בפשטות דשינה אינה בידו. וראיה לזה מהראשונים שהעדיפו להפסיד דין עובר לעשייתן במצוות התלויות באחרים כמילה ואירוסין, ולברך אחר תחילת המעשה, שמא ימלך המוהל או האשה. הרי דהיכא שאין הדבר בידו אין לברך קודם לדבר, וממילא על שינה בסוכה נתבטלה הברכה לגמרי, דלא שייך לברך אחר שנרדם.³²

והמהרי"ל בהל' חג הסוכות (סוף אות ב') כתב: "כל מה שהוא יושב מקיים בסכות תשבו שבעת ימים", אך נראה דמוכרחים לומר שאין כוונתו לחובה, דלעיל מינה (הל' סוכה אות ד') כתב: "ויעשה הסוכה במקום שיוכל להיות תדיר שם, הן לאכול שם הן ללון שם", ואם המצוה היא בכל עיכוב ושהייה למה הזכיר רק אכילה ולינה, ע"כ דתורף

³² ודאיירינן בזה נמצא פרפרת נאה שמביאים מהרמ"ע מפאנו (כתבי הרמ"ע מפאנו, מאמר היסודות) וז"ל: ובוה אשכילך ואורך דרכי היונים וסכלותם, שהם אצל חכמי ישראל כקוף לפני האדם! שמע אחד מיוחד שבהם, ומנו אפלטון, מה שאמרו התנאים (אבות ב) מרבה ישיבה מרבה חכמה, ודבר ה' בפיהם אמת שאין ישיבה אלא עכבה, רצו בזה ההשכמה עם הקביעות והשקידה רבה עד סוף היום, שלא אמרו מימיהם הגיע עת לעמוד מבית המדרש (פסחים ק"ט). וזה עני הדעת פירש דבריהם על מבחר הספסלים, ישיבתם ושכיבתם, כאילו בחדר המטות שנינו, והיה לומד מיושב כסבור להתדמות אליהם לפיכך קראתיו איש מנוחה.

המצוה הקובע כשרות הסוכה [שבזוה דין שם] הוא רק באכילה ולינה. ולפ"ז צ"ל כן גם בדעת כל הראשונים שמציינים שם בהערה, המרדכי (סוכה סי' תשם) ואגודה (שם סי' יח) והג"מ (ריש פ"ו מסוכה) משם היראים (סי' תכא) שהקובע כשרות הסוכה הוא שעת אכילה ולינה.

ובפנ"י (סוכה כה. ד"ה במשנה שלוחי וכו') כתב דכל שעה ושעה שאינו בסוכה "עובר על מ"ע דסוכה", ואפשר לפרשו כנ"ל, דמבטל המצוה הקיומית שיכול לקיים בכל רגע ורגע ואינו עושה, אך שלשון "עובר" משמע איסור ביטול עשה. וכן בקצה המטה שעל המטה אפרים (תרכה ס"ק כט) הרבה להשיב דמצות סוכה מקיימים כל שבעה אף בישיבה בלחוד ואי"צ דוקא לאכילה, והוקשה לו על הנך דמשמע מהם שאינה חובה. אלא שעל כמה ראיות שכתב שם אפש"ל כנ"ל, דאף דאיכא מצוה בישיבת הסוכה אבל עדיין ליכא ראי' דחובה היא.

ובהגהת סמ"ק שהביא המג"א (תרלט סקי"ז) כתב על היושבים בלא אכילה שאינו תשבו כעין תדורו, משמע שאינה מצוה כלל. וצ"ע. וע"ע באבני נזר (או"ח תפא סק"ה) דסוכה הוי כשחיטה טבילה שהם מתיר, דהיינו שעל ידה אפשר לאכול ולישן בחג הסוכות.

ב.

אך שוב דנראה דכן יש בזה פלוגתא מן הקצה אל הקצה, דלכמה מרבתינו מצוה זו איכא חיוב להכנס בה אף כשאינו אוכל או ישן, ואיכא דס"ל דמברכין על סוכה רק בגלל שא"א שלא לישן ג' ימים, כ"י חזינן דעת קדשם דאפילו מצד אכילה נחשבת מצוה זו שאינה חובה ואפילו כשאוכל.

וסברת המחייבים ליכנס בסוכה אף בלא אכילה ושינה, לכאורה היא ממה שבגמ' הוגדר חיוב מצוה זו - "תשבו כעין תדורו", וכיון שאדם נכנס ויוצא בביתו איכא חיוב להכנס ולצאת בסוכה. ואף מלשון ר"ת ורצ"ג שהביא הטור "שהאכילה היא עיקר הקביעות בסוכה", יש לדקדק דהאכילה היא רק עיקר ה"קביעות" אבל לא עיקר ה"מצוה". וסברת הפוטרים מסוכה כשאינו אוכל, נראה מהרשב"א והגהות סמ"ק דרק בכה"ג הוי תשבו כעין תדורו. ומבעל המאור וסיעתיה שאפילו כשאוכל נראה שאינה חובה, לכאו' סברתם היא משום שאינו מחוייב להכניס עצמו באכילה זו, לכן אף שבשעת אכילה היא חובה גמורה מ"מ כיון שאין חיוב להכניס את עצמו בזה דיינינן לה בתר מעיקרא. כמו שנראה ברמב"ם לענין מצות כיסוי הדם, דאע"פ שתמיד באה לאחר השחיטה והיא כבר חובה

^{כ"ד} גם העיכוב חיוב: ס' הפרדס (סי' לט) וחי' המאירי (סוכה כז. ד"ה אמר המאירי, סוד"ה ועוד) ובעה"מ (סוף פסחים) ואבודרהם. גם הרמב"ם (פי"א מברכות ה"ב) מנאה במצוות החיוביות ולא חילק בין אכילה ושינה לשאר עיכוב. ברכה רק על שינה: בעה"מ (פסחים כז: מדפי הרי"ף) ומאירי (סוכה כז. סוד"ה ועוד) וא"ר (תרלט סקי"ד) ומהר"ש קלוגר בס' החיים (ר"ס תרכה, בנדמ"ח ח"ב עמ' תתרנד).

גמורה, מ"מ מנאה בכלל מצוות רשות (ברכות פי"א הט"ו), כיון שאינו מחוייב לאכול בשר ולהביא עצמו למצות שחיטה שתעורר עליו מצות הכיסוי.

ובתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן שט) איתא, דלא מחייבי ישראל למעבד סוכה אלא בביתיה בדירתיה, היכא דאכיל ושתי וגאני תמורת דירתו של כל השנה כולה, אבל בתי כנסיות ובתי מדרשות אין מיוחדים אלא לישיבה לתפילה ולתורה. אבל אם עושין בשביל עוברי דרכים שאוכלים שם וישנים שם יפה הם עושים, אבל בני העיר לסמוך על סוכה של בית הכנסת לצאת בה ידי חובתן אין יוצאים אלא בסוכה של כל או"א בביתו, לפיכך כשעושים סוכה בבית הכנסת א"צ לברך עליה שלא לעצמן עושין אלא לעוברי דרכים.

ועולה חידוש גדול בדעתם, דאיכא גוונא דאפילו הוא אוכל או ישן לא הויא מצוה חיובית ואינו יכול לברך עליה. וצ"ע אם אין מצוה כלל אפילו מצוה קיומית, דהא בהדיא איתא (סוכה כח:) שגם מטייל ולומד בסוכה. ואף גם בבית הכנסת פעמים שאוכלים, א"כ למה כשאוכל שם בימי הסוכות אינו נחשב כעין תדורו, ואולי גם כל השנה אינו כעין תדורו אלא שעושה בבית הכנסת מעשים הראויים לביתו, לכן בחג הסוכות אסור לברך על כך. ועוד יש להבין בדרות קדשם, שלכאורה נתת דבריך לשיעורין, שתושבי המקום אינם יוצאים בה יד"ח ועוברי דרכים כן, ולכאורה יכולים לברך על כך, ואולי ס"ל דעוברי דרכים בלא"ה אין מברכין אחרי שהם פטורים מסוכה, אך א"כ לשם מה בונים להם סוכות בבתי כנסיות, וכפי הנראה מברכין דזהו ה"כעין תדורו" שלהם ואין כאן נתינת דברים לשיעורין.

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

דינים ומנהגים לחג הסוכות תשפ"ב

שבת - פרשת "האזינו" - י"ב תשרי

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:06 מרכז - 6:22 צפון - 6:15 ובדרום - 6:26

הפטרה: וידבר דוד וגו' (שמואל ב, כ"ב). אין אומרים אב הרחמים ואין אומרים צדקתך צדק וגו'

צאת השבת: ירושלים - 7:17 במרכז בצפון ובדרום - 7:19 רבנו תם - 7:57

בני אשכנז - אין אומרים ויהי נועם וגו' בני ספרד - אומרים.

לקראת כניסת חג הסוכות

הימנעות מאכילה ושינה בערב החג: כתב הרמ"א תרל"ט, ג: "ולא יאכל ביום, מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון" וכן כתב בא"ח (א) האזינו, ג. אמנם הכרעת הפוסקים, דהיינו מתחילת שעה עשירית (3:35) - משנ"ב, כ"ז. אלא שבכל ערב שבת ויו"ט "מצווה להימנע" ובערב סוכות הוא איסור. בעל "תרומת הדשן" לא היה ישן בערב סוכות בצהרים, כדי שיוכל לישון לתיאבון בלילה (לקט יושר סוכה, ז).

לפני כניסת החג, כדאי להתנות: "אין אנו בדלים [מקצים דעתנו] מנוי הסוכה כל בין השמשות של שבעת ימי החג". כדי שיהיה מותר להסיר את הקישוטים כשיבואו גשמים ושלא ייאסרו בטלטול ביום טוב ובשבת (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומשנ"ב, כ"ד). אכן, לעניין הסרת נוי סוכה בשבת ויו"ט, יש לזכור שאסורה הורדתם אם מחוברים לדפנות הסוכה או לגג ע"י מסמרים או נעצים, וכן אם נקשרו בקשר שעל גבי קשר, משום בונה וסותר ומתיר קשר (משנ"ב שי"ד, ח), ואף ניתוק חוט דרך קלקול מותר רק שלא בפני ע"ה (משנ"ב שי"ז, ז) ואף כשמחוברים בסיכות כיוון שהחיבור לשבוע - ספק אם מותר להסירם בשבת ויו"ט (ראה פסקי תשובות" שם, כ"ב).

אגידת הלולב המנהג לאגוד את הלולב ומיניו בערב יום טוב, כשמותרת עשיית קשר על גבי קשר (ליקוטי מהרי"ח). שלדעת החת"ס בחידושו לסוכה ל"ו ע"א ד"ה במינו וכו' ודעת ה"בכורי יעקב" ז-ח האיגוד צריך שיהיה דווקא בקשר ע"ג קשר. [וכיום, רבים נוהגים להשתמש ב"קוישיקלך"].

כניסת החג

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:02 במרכז - 6:18 בצפון - 6:11 ובדרום - 6:23

מכסים את השולחן במפה נאה לכבוד החג, גם את השולחן שבבית, ולא רק שבסוכה (פמ"ג ומט"א תרכ"ה, ל"א). ויש שמכסים את השולחן במפה כל ימי חול המועד, לכבוד החג.

הערה: יש להדליק את נרות החג בתוך הסוכה (שו"ע תרל"ט, א). ונשים המדליקות בסוכה ומבקשות מאחר להעבירם לבית [או ביום טוב שחל בחול מעבירות בעצמן את הנרות לתוך הבית] - "לא יפה הן עושות" אפילו מעבירים למקום שמשתמשים לאורם (משנ"ב רס"ג מ"ח בשם החיי אדם). **הסוכה קטנה** וחוששים לדלקה, ואין קופסת זכוכית - טוב להעמיד הנרות בחלון הפונה אל הסוכה (משנ"ב שם, ח וראה תרכ"ז, ט"ו).

מברכים על הנרות: **"להדליק נר של יום טוב"** ובנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנר **ובנות ספרד** עדיף שתצאנה בברכת **שהחיינו** שבקידוש.

אכילה בסוכה בליל ראשון של סוכות

חובה. לקדש ולאכול "כזית" פת לפחות, בליל חג ראשון של סוכות, כנלמד מהיקש ט"ו - ט"ו מחג המצות (שו"ע תרל"ט, ג ומשנ"ב, י"ט) ויש להמתין עד שיהיה לילה ממש - 15:7. ונכון לכתחילה, לאכול "כביצה" פת [לגר"ח נאה זצ"ל - 57 גרם ולהחזו"א זצ"ל 100 סמ"ק], לצאת ידי הסוברים שהחיוב ב"כביצה" (מ"ב, כ"ב).

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - **אינו הפסק** (מנחת שלמה תניינא, ס), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). מכל מקום, מי שענתה אמן נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלוי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

וכך הכריז מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל לפני הקידוש בליל ראשון: "יש לכוון בשמיעת ברכת אשר קדשנו במצוותיו לישב בסוכה, גם על מצות אכילת כזית פת בלילה זה בסוכה, ולכן רצוי שלא להפסיק בדיבור משעת הקידוש ועד אכילתו, וכן להיזהר לאוכלו בתוך כדי אכילת פרס [כ 4 דקות, ולקטן יש לסמוך עד 9 דקות], ולכוון בקיום מצות סוכה לשם זכירת יציאת מצרים, כדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים, ושהם זכר לענני הכבוד" (הליכות שלמה סוכות ט, ג וכה"ח, נ).

יש שפסק, שבלייל א' אין יוצאים ידי חובה כי אם בפת שיוצאים ידי אכילת מצה, ולא ב"עשירה", ומעט מלח מותר וצ"ע (פמ"ג סוס"י תרמ"ג). ואכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים א, פ"ו), שיש להדר ולא לאכול ל"כזית" ראשון חלה מתוקה

[ולבני ספרד, כמובן, אפילו חלה "חצי מתוקה" אין ברכתה המוציא, כל השנה], למעשה, אף שהנ"ל הידור בלבד, מכל מקום, כתב מטה אפרים תרכ"ה נ"ב: "ומצווה מן המובחר ללעוס ולבלוע בשעת המוציא, את כל ה"כזית" ביחד" כבאכילת מצה (ראה משנ"ב תע"ה, ט). ובאלף למטה תרכ"ה, פ"ז שיש לאכול "כזית" ראשון לבדו בלא דג או סלטים, ותוך כדי "אכילת פרס" - 4 דקות.

הכוונה בעת האכילה והישיבה בסוכה

הכוונה לצאת ידי חובת מצוות סוכה כתיקונה, לכוון בעת הברכה האכילה והישיבה: שציונו הבורא, לישב בסוכה, לזכור יציאת מצרים, וגם זכר לענני כבוד שהקיף הקב"ה את עם ישראל, להגן עליהם מן השרב והשמש, מפני שהתורה כתבה בפירוש, "למען ידעו דורותיכם וגו'", ואף שלמעשה, כל שכיוון לצאת ידי המצווה בלבד, **בדיעבד** יצא מכל מקום, יש לאדם לצאת במצווה חביבה זו בדקדוק כדי לצאת ידי כל השיטות (מ"ב תרכ"ה, א). ובמ"ב תע"ז, ה בשם השל"ה: "ראיתי בני עליה, מנשקים הסוכה בכניסתם וביציאתם".

חובת אישה במצוות ישיבת סוכה

בנות ונשים פטורות ממצוות סוכה - כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, ואעפ"כ, **בנות אשכנז** כשיושבות בסוכה - רשאיות אף לברך "אשר קדשנו וכו' על ישיבת סוכה (רמ"א תש"מ ומ"ב, א עפ"י שיטת ר"ת בתוס' ר"ה ל"ג ע"א. מאידך, **בנות ספרד** - אסורות לברך (עפ"י שיטת בעל השו"ע שם), כדברי הרמב"ם: "ואיך תאמר וציונו, והרי לא ציונו"? **"מכל מקום**, מצווה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להסתופף בצל השכינה ולהודיעם חסדי ד' עם עמו, כדי שתהיה אהבתו ויראתו על פניהם" (כף החיים תר"מ, ה). ובמנהגי חתם סופר ח, י"א: "כל בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו אכלו עמו בסוכה כל ימי החג", ופשוט, שעל ידי ישיבת הנשים בסוכה, על כל פנים בלילה הראשון, מקיימים גם האנשים יותר בהידור "תשבו כעין תדורו".

אחר שחרית: אומרים הלל שלם, כל משך חג הסוכות טעו וקראו הלל בדילוג - חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. **הלל** נאמר, **בדיעבד** - **עד השקיעה**, שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבואו, מהולל וגו'".

נטילת לולב

ארבעת המינים בתחילת שמיטה: כל האתרוגים הנמכרים השנה נקטפו לפני השמיטה, כיוון שרק באתרוג, יש "קדושת שביעית" כיון שראוי לאכילה (שו"ת שבט הלוי ג, קנה ו ז, נ"ז) ונחלקו הראשונים אם הולכים אחר חנטה או אחר לקיטה (ראה רמב"ם שמיטה ויובל ד, יב וראב"ד שם ובאור הגר"א ליו"ד של"א, קצ"א) ונהוג להחמיר כשתי השיטות, בין נלקט בשביעית בין חנט וכל שכן לקראת סוכות תשפ"ג כשגם חנט וגם נלקט בשביעית - יש בו קדושת שביעית (חזון איש שביעית יא, ז), מכל מקום, מותר לתולשו מן האילן אף כשהוא ירוק ואין זה נחשב כאילו גורמים להפסדו (שלחן שלמה שביעית עמ' רכ"ד).

בדיקת ד' המינים לפני הנטילה: אין צריך לבדוק בכל יום את המינים לפני הנטילה, כיון שהוחזקו להיות כשרים, אלא אם כן נפלו או קיבלו מכה (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

אחיזת המינים

"ימין ד' רוממה", על כן, אוחזים הלולב עם ההדס והערבה [שלש מצוות] ביד ימין, החשובה יותר, ואת האתרוג [מצווה אחת] ביד החשובה פחות, שמאל. איטר יד [שמאלין]: **בן ספרד** - נוטל ככל אדם לולב, בימין ואתרוג בשמאל. **בן אשכנז** - נוטל הלולב ביד שמאלו והאתרוג בימינו.

אכילה ושתייה לפני נטילת לולב

אין לאכול לפני הנטילה, פת או מזונות יותר מ"כביצה" - 56 גרם (שו"ע תרנ"ב, ד). ואף בפחות, אין להקל אלא בצורך גדול (משנ"ב, ז). **שתיית קפה או תה ליישוב הדעת**, מותרת לפני הנטילה (ערוה"ש שם, ה). **בנות ונשים:** מותרות לאכול ולשתות לפני נטילת לולב, שאף כשנוטלות לולב, לא קיבלו על עצמן, את איסור האכילה (א"א מבוטשאטש תרמ"ח ד"ה עוד).

נטילת לולב לאישה

אישה פטורה ממצות לולב (רמ"א תרנ"ח, ט) ככל מצות עשה שהזמן גרמא, אולם **בנות אשכנז** רשאיות אף לברך על הלולב (משנ"ב תרנ"ד, א ותרנ"ח, מ"א) ויש שכתב שנחשבת מצוה זו לגביהן, כאילו קיבלוה על עצמן כחובה (שו"ת רע"א בהשמטות לסי' א). **ובת ספרד**, יש אומרים שלא תברך (ברכי יוסף תרנ"ד, ב בשם רבו הגאון רבי יונה נבון זצ"ל, וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל ראה שו"ת יחוה דעת א, פח-פט).

אכן, יש הסוברים שגם בנות ספרד תברכנה על הלולב כדברי "ברכי יוסף" שם ובספרו יוסף אומץ סי' פ"ב "נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעיר הקודש, הגם שמרן פסק שלא יברכו, נראה דאילו שלטו עיניו הקדושות בתשובת רבי יעקב ממרוי"ש וכו' ודאי כן היה פוסק ומנהיג" וכן כתב כף החיים תקפ"ט, כ"ג, שכן היה מנהג ותיק בירושלים שהנשים הספרדיות גם הן ברכו על הלולב, ובשו"ת רב פעלים ח"א בסוד ישרים סי' ב שכן היה מנהג הנשים בבבל. מפורסם, שמרן הגר"ע יוסף בבחרותו כשהיה בבית הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראה שאימו ע"ה ברכה על הלולב, ולשאלתו, הרי אסור לאשה לברך על הלולב? ענתה: "כך הורה לי לברך מרן הבן איש חי בעצמו, ומצוה עלי לקיים דברי חכמים"

הסרת טבעות היד בנטילת לולב

הכרעת המשנה ברורה (תרנ"א, לו) מן הדין יש לחשוש ולהסיר את הטבעות בעת שמברכים על הלולב, ואם נטלו בלא להסיר הטבעת - יחזרו וייטלו בלא ברכה. וכן כתב בילקוט יוסף מועדים עמ' קס"ד: "נכון להסיר את הטבעת מעל האצבע בשעת נטילת לולב, אף שמעיקר הדין אין לחוש".

סדר ההושענות השנה: יום שלישי א' סוכות - "למען אמיתך", יום רביעי - "אבן שתיה", יום חמישי - "אערוך שועי", יום ששי - "א-ל למושעות", שבת - "אום נצורה" ויום ראשון - "אדון המושיע".

הקפות עם הלולב למתפלל ביחידות המתפלל ביחידות בביתו, יניח ספר תנ"ך על השולחן ויקיף השולחן (בן איש חי האזינו, ט"ו וראה אשל אברהם בוטשאטש מהדו"ת תרנ"א)

צאת החג: ירושלים - 7:13 מרכז צפון ודרום - 7:15 רבנו תם - 7:49

מבדילים על הכוס בלא בשמים ובלי נר. וכדי לצאת מספק לעניין "ברכת לישיב בסוכה" בהבדלה, נהוג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואז ברכת "לישיב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה. ויש לציין, שמו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר לידינו יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישיב בסוכה" לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק (כנדפס ב"הליכות שלמה" סוכה ט, י"א).

"שמחת בית השואבה"

מותר לבן חו"ל להשתתף בשמחת בית השואבה בא"י במוצאי יו"ט הראשון של החג, אף שמנגנים שם בכלי זמר, אבל אסורים לדבר עם בני א"י בענייני חול או משא ומתן, [ולא ידברו עם בן א"י היושב ברכבו, דרך החלון, משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" ומשום זלזול בקדושת יו"ט שני]. אבל, התירו הפוסקים, לבן א"י לצלם בן חו"ל שאצלו יום טוב שני, אם הוא עושה זאת ביוזמת עצמו, מבלי שציווה עליו בן חו"ל.

אבל ר"ל, יימנע מלהשתתף בשמחת בית השואבה, כשמנגנים שם בכלי נגינה, וכאשר רק רוקדים בלא תזמורת - יש להקל (דעת הגר"ש וזנר זצ"ל כמובא בספר חוה"מ כהלכתו עמ' ת"ג). ובספר "גשר החיים" כ"ג, ג אות ז מתיר רק לומר "שיר המעלות" אך לא לרקוד.

טעות בתפילת חול המועד

בחול המועד מתפללים ערבית שחרית ומנחה כבחול, בהוספת "יעלה ויבוא". שכח לומר יעלה ויבוא: אם נזכר בתוך הברכה - חוזר ליעלה ויבוא. נזכר לפני "יהיו לרצון (השני) - חוזר לרצה וכו'. נזכר לאחר שסיים תפילתו - חוזר ומתפלל. הטועה והתפלל תפילת יום טוב - לא יצא (שו"ת הל"ק א, ד נלב חיים ב, ט"ו).

שבת חול המועד סוכות

הדלקת הנרות: ירושלים - 5:57 במרכז - 6:13 צפון - 6:05 ודרום - 6:17

יש נוהגים לומר מקצת ממזמורי קבלת שבת, ובנוסף אשכנזי אומרים "מזמור שיר ליום השבת בלבד. כל תפילות השבת, בנוסף שבת כרגיל, בהוספת "יעלה ויבוא", פרט למוסף שבנוסף יום טוב ובהזכרת שבת (שו"ע תרס"ג, ב).

המתפלל בטעות בערבית, שחרית או מנחה נוסח של חג, במידה והזכיר עכ"פ שבת - יצא (הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא כבשו"ת אג"מ או"ח ד, כ"א שלא יצא. המתפלל בטעות במוסף, של שבת, והזכיר "יעלה ויבוא" - נראה שיצא (ראה חיי אדם כ"ח, י"ב ושו"ת רבבות אפרים ד, צ"ח).

סוכה במקום שאין עירוב

סוכה הנמצאת בגינה פתוחה, שאינה מוקפת מחיצות, או בשדה בסמוך לבית, ואין עירוב, אסור להוציא בשבת מהבית לסוכה או מהסוכה לבית דרך רשות הרבים או כרמלית (משנ"ב תרל"ד, ח). כמו כן, שתי סוכות בחצר אחת ולא עירבו שם "עירובי חצרות", ואין עירוב כללי של "שיתופי מבואות" - אסור לטלטל מזו לזו אלא על ידי נוכרי. ויש לציין, שסוכת החג בחג אינה חשובה דירה, לאסור על בני החצר שם בלא עירוב (משנ"ב, ש"ע, ד וראה רע"א בשער הציון שם, ג).

הלכות הנוגעות לסוכה בשבת

נפל הסכך או התפרקו הדפנות בשבת של סוכות, אף שביום טוב מותר לתקנם ב"אמירה לנוכרי", בשבת, אפילו בשעת הדחק גדולה, כשאין סוכה אחרת ויתבטלו משמחת יום טוב - אין להקל (הכרעת המשנ"ב תרכ"ו, כ עפ"י שו"ת בית יצחק, י"ג שרק ביו"ט התירו, בצרוף שיטת התוס' שבונה ביו"ט הותר מן התורה).

אכילת עראי מחוץ לסוכה בשבת

כל ימי סוכות, אסורה אכילת מיני מזונות, עוגות, חביתיות, קוסקוס, בורגול דייסות קוגל אטריות וגרנולה (מחמשת מיני דגן) יותר מכשיעור ביצה [כ 56 גרם] מחוץ לסוכה (ראה "פסקי תשובות תרל"ט, ח). ובשבת נכון להחמיר שלא לאכול אף לא "כזית" מהם מחוץ לסוכה, אם הוא עדיין לפני סעודת השבת הקבועה (לוח א"י, שאף שהמ"ב לא חילק בין שבת לחוה"מ אבל הגרע"א בהגהותיו נקט כשיטת הצ"ח לסוכה מ"ט ע"ב).

נטילת לולב בשבת

אין נוטלים את הלולב בשבת, אפילו חל יום ראשון בשבת, שגזרו חכמים, שמא ייטול את הלולב בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, כדי להראותו לחכם ולשואל הלכות נטילתו (שו"ע תרנ"ח, ב).

טלטול ארבעת המינים בשבת

שו"ע תרנ"ח, ב: "ואסור לטלטל הלולב [ההדסים והערבות] בשבת, דהוי כאבן, אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו". אמנם כיום שאין נוהגים להריח באתרוג ואינו עומד לכך, ואדם מקפיד על האתרוג, הכרעת הפוסקים, שאף האתרוג אסור בטלטול כמוקצה מחמת חיסרון כיס בין בשבת שבחג בין בשבת שלפני החג, וכל שכן האתרוגים וההדסים העומדים לסחורה (הכרעת ערוה"ש ש"ח, י"ז ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ כ"ב, הערה נ"ה והגרי"ש אלישיב זצ"ל בשלמי יהודה א הערה, מ"ז).

הוצא הלולב בטעות מתוך המים בשבת, אסור להחזירו למים, ואף שמוקצה, כל זמן שהוא בידו מותר להניחו במקום שירצה, כיוון שכשיחזיר הלולב למים - יטלטל את המים המוקצים והאסורים בטלטול, ושיכשוכם זהו טלטולם (שער הציון תרנ"ד). טוב להדר שלא יהיו הלולב ומיניו כבושים במים "מעט לעת" [משך 24 שעות רצופות], כך נהג להחמיר החת"ס בתשובתו חלק יו"ד, פ"א: "וכן אנו נוהגים בלולב ומיניו בשבת שבחג, להסירם מן המים ע"י גוי בסוף היום, שלא יהיו כבושים" והובא במנהגי חת"ס, פ"ח.

הקפות באמירת ה"הושענות" בשבת

בשבת אין מקיפים את הבימה ואף לא מוציאים ספר תורה, בזמן אמירת ה"הושענות", אלא פותחים את ארון הקודש, ואומרים "אום נצורה" - ההושענא המיוחדת לשבת, ולאחר מכן אומרים "כהושעת אדם וכו' הושיעה את עמך וכו' (רמ"א תר"ס, א ומשנ"ב).

קריאת קהלת

קוראים קהלת בשבת חול המועד לפני קריאת היום (רמ"א תרס"ד, ב). יש המברכים על קריאתה ממגילה כשרה "על מקרא מגילה" (משנ"ב ת"צ, י"ט עפ"י מג"א) ומכל מקום, אין מברכים "שהחיינו" (ראה תשובות והנהגות א, שכ"ג) פרט לשיטת הגר"א שמברכים גם "שהחיינו" (מעשה רב, קפ"א) וכן נהגו החזון איש והגרי"י קנייבסקי זצ"ל (אורחות רבנו ב, עמ' קי"ב). **אין אומרים אב הרחמים ולא צדקתך וגו'**

צאת השבת: ירושלים - 7:08 במרכז - 7:10 בצפון ובדרום - 7:09 רבנו תם - 7:48

אשכנזים - אין אומרים ויהי נועם וגו' ספרדים - אומרים

הבדלה במוצאי שבת: כבכל מוצ"ש, **בני אשכנז** - מברכים "לישב בסוכה" ויש מביאים מזונות לאכילתם אחר ההבדלה

בני ספרד - אין מברכים "לישב בסוכה" על ההבדלה.

הבדלה: מבדילים כבמוצאי שבת. וכדי לצאת מספק לעניין "ברכת לישב בסוכה" בהבדלה, נהוג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואז ברכת "לישב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה. **ויש לציין**, כנ"ל במוצאי יו" ראשון, שמו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר לידי"נ יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישב בסוכה" לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק (כנדפס ב"הליכות שלמה" סוכה ט, י"א).

קיצור דיני חול המועד

שולחן ערוך תקכ"ט: "ימים שבין ראשון לשביעי של פסח ושבין ראשון של סוכות וכו' הם הנקראים חולו של מועד וכו' וחייבים בשמחה, כנאמר: ושמחת בחגיך וגו' (דברים ט"ז, י"ט) ושמחה זו מצות עשה מן התורה".

חייבים לכבד חולו של מועד במאכל ובמשתה [חייב אדם לשתות יין בכל יום - משנ"ב תקכ"ט, ט"ז וביה"ל ד"ה כיצד ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דווקא יין ולא מיץ ענבים

וראו לשתות "רביעית" ויש ללבוש כסות נקיה ולא ינהג כמנהג של חול, לבאה"ט בשם המהרי"ל והחיי אדם קו, א – **יש ללבוש בגדי שבת ויום טוב**. אמנם, במשנ"ב תקכ"ט ובתרס"ד, ט – שיהיו חגיגיים יותר משל יום חול (גם בטיולים ומסלולים), ובמשנה אבות ג, יא: "המבזה את המועדות, אין לו חלק בעולם הבא" ובבאר היטב שם: שמתנהג ומתלבש בהם כבימות החול. "ותהיה מפה פרוסה על השולחן כל ימי החג – ערוה"ש וכף החיים שם.

תפירה רקמה וסריגה – אסורים. תיקון (כפתור שנתלש, מכפלת שנשרה או קרע) – כשזקוקים לבגד במועד, מותרים (אפילו יש בגד אחר). ובת ואישה תתפורנה בשינוי ("כשיני הכלב", תפר יוצא ותפר נכנס, תפירה לא סימטרית), שלא תהיה "מלאכת אומן".

כיבוס – מן הדין אסור, אפילו לצורך יו"ט אחרון, ואפילו לא ע"י נוכרי (שו"ע תקל"ד, א) **בגדי קטנים** [עד גיל 6-7] **וזקנים** או סיעודיים המלכלכים תדיר, **מותר ואפילו במכונה**, ומותר לתלות בגדי הקטנים בפרהסיה (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). הערת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: עבור קטנים המלכלכים מותר אפילו רוצים בגד נאה יותר, והנוסעים, אינם צריכים לקחת מביתם הרבה בגדים לצורך הקטנים כשיש בזה טורח, כדי שלא יצטרכו לכבס. **כיבוס לגדולים**: כשנגמר כל המלאי, מותר **גרביים, ולבנים**, למחליפים כל יום, וכן מטפחות הידיים ומגבות מטבח – לפי הצורך בדיוק, ולתלות בצנעה. אבל חולצה אסור, אא"כ אין יותר, ומרגישים תחושה מאד לא נעימה (שו"ת שבט הלוי ח, קכ"ד). **ניקוי כתם**: מותר, לא בניקוי כללי, בהשריה במים ומעט סבון, בפרט בכתם שאם לא ינוקה, קשה יהיה בכלל לנקותו (שש"כ ס"ו, ע"ג). **גיהוץ** – בבגד שרוצים ללבוש במועד והוא מקומט, מותר לגהץ באופן שטחי, בלא שימוש באדים – (הגר"ח פ שיינברג זצ"ל).

תספורת וגילוח: אסורים. אפילו גילחו לפני המועד, ואף לא ע"י נוכרי (שו"ע תקל"א, ב וביה"ל) יש מתירים חלאק'ה בזמנה. **קציצת ציפורניים**: לבני ספרד - מותר כרגיל. **לבני אשכנז** - רק אם קצצו לפני המועד (משנ"ב, ב), ואפילו נטלו כמה ימים לפני המועד, מותר בחוה"מ, כיון שלא היה לו מה ליטול בערב החג (ערוה"ש שם, כשהם חציצה לנטילה, או לצורך מצווה ולמוהל - מותר ובכל אופן, מותר בשינוי, ביד או בפה).

קניות בגדים כלים ונעליים: מותרים לצורך המועד (אפילו לתת מתנה), או בב"דבר האבד", מכירה זולה או כשלא יימצא אחר המועד.

כתיבה: אסורה. אא"כ לצורך מצוה (פרסום שעורים, השבת אבדה וכדומה), או ל"דבר האבד" (רשימה לקניות, מספר טלפון גורלי, מרשם רפואי וכדומה) וזה מותר בלא שינוי. ושמעתי מהגר"ק כהנא זצ"ל שראה בכיס מרן החזו"א בחול המועד עט, ולשאלתו ענה מרן: "אם אשמע על חולה ר"ל או יולדת שצריך להתפלל לשלומם שאוכל מיד לרשום השם". **שימוש במחשב** (חסום): אסור להוציא במדפסת, אא"כ לצרכי מצוה או צרכי רבים או דבר אבד, הקלדת חומר יש להקליד רק לשמירה זמנית (בדיסק-און-קי), ולא לתוך החומרה (הארד דיסק), משום שזה כבונה (דעת הגר"שז אויערבך והגר"ש ואזנר

זצ"ל שליחת דואר אלקטרוני – מותרת (אותיות פורחות באוויר). **ציור ומלאכות:** מותרים לילדים עד גיל 8 אם ישתובבו משעמום.

מלאכות המותרות במועד

א. צרכי המועד- במעשה הדיוט, נגינה, פקע מיתר, מותר לתקן במעשה הדיוט לא ע"י תקן מקצועי. צילום הקלטה (מבלי לפתח התמונה). תיקון תקר (פנצ'ר) לצורך המועד אבל לא תיקון הגלגל החילופי ה"ספער" (מעשה אומן). אין לתקן אופניים, אלא אם נחוצים לצורך קניית אוכל. **ב. צרכי רבים** – תיקון כבישים חשמל מים, מעלית בבניין רב קומות **ג. צרכי אוכל נפש** – כולל תיקון מקרר, כיריים **ד. דבר אבד** – רק כשייגרם הפסד (אפילו ספק הפסד), כגון השקיית עציצים וגינה בימי שרב. **ה. פועל שאין לו מה שיאכל** (אפילו זקוק לשלם חובות ואם לא יעבוד, יחסר לו להוצאות החג).

כל צרכי בריאות הגוף וצרכיו – מותרים, כגון טיפולים רפואיים, בדיקות חיוניות, אך לא לכוון למועד, רק כי יש אז זמן פנוי. מותר חיתוך נייר טואלט, ניקוי הבית, כל הנוגע להיגיינה. מותרת שמירה על קטנים (בייבי סיטינג), אבל יש להשתמש בחלק מהתשלום להוצאות החג (שמענו מהגרי"ש אלישיב זצ"ל)

בישול בסוף חול המועד: אסור להכין לקראת הימים שאחרי המועד אבל אין צריך לצמצם, ואם יישאר - מותר (שו"ע תקל"ג,א). בישול בחול המעד **לצורך אורחים החוגגים יום טוב שני:** לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל - מותר (שו"ת מנחת שלמה א, י"ט).

עליה לרגל בזמן הזה

שו"ת הרשב"ץ ח"ג כ"א: "גם בזמן הזה קיימת כעין מצות עליה לרגל, שאף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן עלו ממצרים ושאר ארצות לחונן מקום מקדשינו. **רמז לדבר**, במדרש שיר השירים פרק א': "עינייך כיונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזלה מתחתיה - אינה מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה. על כן, יש המשתדלים לבוא אל פני שריד בית מקדשנו ואומרים: "ומפני חטאינו גלינו וכו'" ו"אבינו אב הרחמן בנה ביתך כבתחילה וכו' והעלינו לתוכה ושמחינו בבנינה וכו', ואומרים שיר המעלות.. עומדות היו רגלינו בשערייך וגו'

הושענא רבה

יש נוהגים להיות ערים בליל הושע"ר [בפרט נוהגים כן, בני ספרד] מפני שהוא ליל גמר החתימה (משנ"ב תרס"ד,א פע"ח שער כ"ט ושער הכוונות דף קב), יש נוהגים לקרוא ספר דברים - **משנה תורה**, ויש הקוראים אותו בציבור מתוך ספר תורה בלא הברכות, ובמנהגי האדר"ת זצ"ל עמ' קלט "ליל הושע"ר קראתי משנה תורה בהסוכה שלי, בס"ת שלי וכו' ולהשערתי קבעו זאת רבותינו הראשונים ז"ל לזכר מצות הקהל שקרא המלך משנה תורה בבית המקדש בחג הסוכות". נשים רשאיות לומר התיקון, שיש בו חותם הדין, "וגם נשי בעי חיי" (בא"ח ובשו"ת רב פעלים).

קריאת תהילים: הנוהגים לגמור תהילים בהושענא רבה, יש המתחילים אחר חצות הלילה: (12:30) אף שמן הדין התירו לקוראם אף קודם חצות, מפני שהם ימי רחמים ורצון (שו"ת לבושי מרדכי או"ח קפ"ו ושו"ת בצל החכמה ד,מ"ד), **והמקדימים** נזהרים להתחיל עכ"פ רק אחרי זריחת אור הלבנה – 9:47.

בשחרית: משכימים לבית הכנסת, מרבים בפסוקי דזימרה כבשבת ויום טוב, ואומרים גם "מזמור לתודה", אבל אין אומרים "נשמת" (שו"ע תרס"ד, א ומשנ"ב, ב). והנעורים במשך הלילה יזהרו שלא להתפלל בטרם זמן תפילה [הנץ -]. ובשע"ת תרס"ד, מעשה בעיר מגנצה שטעו ונתעטפו בטלית ותפילין [בחול"ל] בטרם עלות השחר וסיימו פסוד"ז וכו' ובערב ראש חודש ציוו לגזור תענית על שאמרו פסוד"ז והניחו טלית ותפילין והתפללו בלילה, הובא במהרי"ל הל' סוכה.

הפרידה מהסוכה

סיימו לאכול בסוכה, ביום הושענא רבה, מכל מקום אין לסותרה, שכל היום עומדת לאכילה ולשינה (שו"ע תרסו, א) לאחר הגעת זמן מנחה קטנה - 3:49 מוציאים הכלים והשולחן וכו' שצריכים להיום טוב בבית מן הסוכה (שו"ע שם פמ"ג וכף החיים, ב) ולעת ערב נפרדים מהסוכה בטעימה בה, בישיבה, ולאחר מכן אומרים את ה"יהי רצון וכו'" הנדפס בסידורים (רמ"א תרס"ז, א). ומנהג חסידים ואנשי מעשה בטרם יוצאים מהסוכה מנשקים לה, ויוצאים בהליכה לאחור (כף החיים שם, ח).

המעוניינים לאכול או לישון בסוכה בשמיני עצרת-שמחת תורה, יסירו לפני כניסת החג, במקום אחד בסכך ד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ), ואמר לי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלדעתו די להניח בסוכה קדירה גדולה במקום בולט שע"י זה ניכר שאין האכילה או השינה למצווה.

סגולת עלי הערבות: כתב בספר מנורת המאור פרק ז נר ג, ד: "שמעתי שיש בערבה של הושענא רבה סגולת שמירה למתכוון בה, בסכנת דרכים, כפי כושר מעשיו וטוב כוונתו" על כן, יש הנושאים ברכבם מעלי הערבה. וכן כתב הגר"ח פלאגי זיע"א בספר מועד לכל חי: "יש בערבות סגולה להינצל מליסטים, וישא אצלו או במעילו מהערבות, או יניחם בבית במקום שידוע לו היכן מונחות, ובשעת סכנה, יחשוב בהן, ויינצל מכל רע.

נגיסה מן האתרוג, כסגולה ללידה קלה

אחר התפילה, כששבים מבית הכנסת, יש מעוברות שנהגו, לתת לצדקה, ולנגוס מהפיטם של האתרוג [שיש האומרים, שעץ הדעת, אתרוג היה], ואומרות התפילה הבאה: "ריבונו של עולם, בשביל חוה שאכלה מעץ הדעת גרם אותו החטא מיתה בעולם, ואם הייתי באותו זמן לא הייתי אוכלת ולא הייתי נהנית ממנו, כמו שלא רציתי לפסול אתרוג זה בז' ימי החג שעברו, והיום שפסלתי אין בו מצווה, ותקבל ברצון את תפילתי ותחינתי שלא אמות מלידה זו ותושיעני לילד בנחת ובלי צער, ולא יהיה לי ולוולדי שום נזק, כי אתה הא-ל המושיע" (מטה אפרים באלף המגן שבסוף הספר סי' תר"ס סעיף ו מספר נזיר שמשון בשם כתב יד).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

קיבל אתרוג במתנה ואח"כ מצא מהודר יותר, האם יוסיף עד שליש ממונו כדי להחליף?

א). ראיתי לחכם אחד שליט"א שכתב לדון במי שקיבל אתרוג במתנה ומוצא לקנות אתרוג מהודר הימנו אם נימא דיש לו להחליף האתרוג שקיבל ולהוסיף עד שליש, או דכל הא דאמרו עד שליש היינו דוקא בהיכא שקנה האתרוג, אך כל שקיבלו במתנה תו ל"ש גביה הא נוהאי ספיקא הוי למעשה עפימ"ש המ"ב סי' תרנ"ו סק"ה משמי' דהגר"א זצ"ל]. תו יש לדון בגוונא דקנה אתרוג בחמשה זוזים, אך מחירו האמיתי של האתרוג הינו עשרים זוזים [ואך שהוא מצאו באיזה דרך שתהיה] ושוב מוצא אתרוג מהודר הימנו, היאך משערין בהא לשיעורא דעד שליש, מי נימא דניזיל בהא בתר מאי דשילם בפועל ואם כן נמדד זה לפי חמשה זוזים או דנימא דאזלינן בהא בתר שוויו האמיתי של האתרוג ואם כן נמדד זה לפי עשרים זוז, וצ"ע. ולהיות ויש בספיקות אלו נ"מ למעשה בכמה גווני, ולא מצינו בפוסקים שידברו מזה. ע"כ חקירתו.

א). ביסוד דין הידור עד שליש במצוה, איתא בגמ' בב"ק דף ט' ע"א בהידור מצוה עד שליש, ואמנם בביאור הידור מצוה עד שליש מצינו כמה ביאורים, א). בר"ח פירש שאם נזדמן לו לולב בסכום מסויים ולולב אחר מהודר יותר עליו להוסיף שליש בדמיו ולקחת לולב נאה, וכן נראה מפירש"י ומהירושלמי בפאה פ"א, ב' בתוס' בב"ק שם ביארו שאם מצא אתרוג כאגוז כמו ששיעורו חכמים ואחד גדול ממנו שליש יקנהו, ג' ברא"ש (פ"א סימן ז') כתב שהשליש הוא בדמים יעו"ש, ובשו"ע סימן תרנ"ו ס"א כתב, אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום כגון שהוא כביצה מצמצת ואח"כ מצא גדול ממנו מצוה להוסיף עד שליש מלגו בדמי הראשון כדי להחליפו ביותר נאה, ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדר מחבריו יקחההדר אם אין מיקרים אותו יותר משליש מלגו בדמי חברו, ומדברי השו"ע דנקט ליה בשם יש מי שאומר משמע שאינו לדינא אלא לחומרא בעלמא, ויעו"ש עוד במשנ"ב, ובמה שהארכתי בדין הידור מצוה עד שליש בדעת הרמב"ם בספר דברי"י עמ"ס בב"ק באריכות יעו"ש.

ב). וגם יש לדון שיש מקום לומר שיקנה אתרוג חדש, וגם שהוא מהודר, מחמת שאין לעשות מצוות חינם,

הנה בעיקר האיסור לקיים מצוות בחינם, איתא בזוה"ק ריש פרשת תרומה שמצווה שעושים בלא תשלום הן הולכים לסט"א וז"ל: האי מאן דבעי לאשתדלא במצוה ולאשתדלא ביה בקודשא בריך הוא אצטריך דלא ישתדל ביה בריקנייא ובמגנא אלא אצטריך ליה לבר נש לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה וכו', ואי תימא הא כתיב (ישעיה נה א) לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב דהא איהו

במגנא ואיהו אשתדלותא דוקב"ה אלא אשתדלותא דאורייתא כל מאן דבעי זכי בה, אשתדלא דקודשא בריך הוא למנדע ליה כל מאן דבעי זכי ביה בלא אגר כלל אבל אשתדולתא דקדושא בריך הוא דקיימא בעובדא אסיר לנטלא ליה למגנא ובריקנייא ובגין דלא זכי בההוא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקודשא אלא באגר שלים עכ"ד, ונראה מדברי הזוה"ק דאין ע"ז מצוה.

ובספר אגרא דפקרא לבני יששכר (אות קצט) כתב דמה הלכתא גברותא איכא למשמע מדברי הזוה"ק, חדא דאישתדולא דאורייתא ואישתדלותא למינדע לקודשא בריך הוא יכול למצוה אפילו בחינם ואין צריך להוציא מעות ע"ז בדוקא אבל השתדלות של מעשה המצוות צריך דוקא שיוציא ע"ז מעות ואינו דומה המניח תפילין וטלית שאולין למניח תפילין שלו, וכלן נראה שלא יברך על טלית שאולה, וכתב שעוד נראה מזהה"ק שאם יזדמנו לפניו ב' מצוות מצוה אחת שיצטרך להוציא מעות ואחת בחינם ישתדל באותה שיוציא מעות, והסויף שם עוד שתתבונן בדבר מה שתראה ע"ם הרוב אנשים שאינם מושלמים והם שקועים במדות רעות אשר הם חשודים לעבור על כל התורה משתדלים לעשות המצוות בחינם כגון למול את הבן ושיעלו לתורה תחילה וכמה קטטות ומריבות עושים עבור זה כשתראה כזאת תדע אשר הם כדים מלאים קיטמא כי אם רצונם וחשקם למצוה הלא כל הארץ לפנייהם לקיים מצות בוראם בצדקה וגמילות חסד וכיוצא.

ועוד כתב שנראה מהזוה"ק שאם ירצה האדם לפעול ע"י מעשה המצוות להעביר ממנו מדות רעות כגון כעס וגאווה ותאוה שמורגל בה וקנאה ושנאה שכל המידות הרעות באים לו מחמת שהשרה על צמו הרוח מסאבא וכשרוצה להעביר ממנו הרוח מסאבא אזי כישקנה איזה מצוה יתן כל מה שיבקש ממנו בפעם הראשונה, ועוד שיכין את המעות ויאמר זה אני מכין למצוה פלונית יעו"ש עוד.

ובעיקר הדברים שאין לעשות מצוות בחינם וכדברי הזוה"ק, כתב בספר טעמי המצוות (פרשת ראה) הביא מהאריז"ל כשהיה קונה דבר מצוה היה נותן למוכרם בכל מה ששאלו ממנו בפעם הראשונה ולא היה מסרב ונושא ונותן במחיר.

ובשו"ת באר משה ח"ה סימן ה' כתב להביא לדברי הפוסקים שכתבו כן וכתב לציין לדברי הגמ' ביומא דף נא ע"ב לגבי הפר של יום הכיפורים אחיו הכהנים אי לאו דקנו בגויה היכי מכפר להו הרי שאם לא שלמו לא מהני, ויעו"ש עוד שציין לדברי הט"ז או"ח סימן שסט סק"ב וג' שאדם מעדיף לעשות מצוות בשכר ולא בחינם יעו"ש

וכה"ג מצינו בשו"ע או"ח סימן נג סכ"ב שכתב שעדיף לקחת שליח ציבור בשכר מאשר לקחת בחינם יעו"ש ואמנם התם הוא מטעם אחר

וכן כתב בספר חרדים בהקדמה למצוות אות ד' י"ז תנאים לקיום המצוות בשלמות שבקיום מצוות אסור לקחת אותם בחינם, וכן כתב בחיי אדם (כלל סח אות טז) וז"ל: לא יעשה מצוה בחינם אלא יקנה אותה בשכר שלם כמו שכתוב (שמואל ב' כד כה) ויאמר המלך וכו' ולא אעלה לה' אלוקי עולות חינם עכ"ד.

וכן ראה בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב בחידושים וליקוטים אות ח' שכתב שלא יצטער האדם על כמה מצוות אשר הוא טורח בהונו בגופו וממונו עד שיגיע לידו המובחר ביותר כגון מצות אתרוג ולולב ומיניו וכיוצא כי יקרה היא מפנינים וכל המוסיף מוסיפין לו שכר שהרי אין בזה שליטה לסטרא אחרא והכל דיליה הוא לעושה המצוה עכ"ד

ובספר מועד לכל חי סימן כג אות מג) כתב להביא מש"כ בספר נוהג כצאן יוסף (דף עט ע"ב) שלפי הזוה"ק סדר תרומה הוא שלא לברך על האתרוג שלוקחו בחינם דהקליפות יונקים מאותן המצוות הבאות בחינם עכ"ד, ואמנם הוא חידוש גדול שלא יכול לברך על האתרוג

ובשו"ת רביד הזהב ח"ב חאו"ח סימן נא כתב להקשות ע"ד שהרי חזינן לרבנן קשישאי שהיו מקבלים במתנה אתרוגים כשרים ומהודרים והיו מברכים עליהם כראו, וכתב שלענ"ד נראה לומר שלכתחילה מצוה גדולה היא עד מאוד לקיים מצוות בממונו הוא ושכרו אינו כשל הקונה אתרוג בממונו אבל לעיכבוא קאמר, וכתב שכן כתב בספר טהרת המים בשירי טהרה מערכת מ' אות צו בשם הרב יוסף אברהם דף לה ע"ב שהבא לעשות מצוה בחינם כגון שנתנו לו במתנה אינו מקבל שכר מאותה מצוה שמקיים ע"ש.

וכתב ששוב ראה להשדי חמד חלק ה' מערכת מ' כלל קצח, שכתב להביא דברי הגר"ח פלאג"י וכתב עליה דמצד הסברא נראה שלא נאמרו דברים אלו לעכב ולבטל המצוה או הברכה מפני זה אלא שכן ראוי לעשות להראות חבתו בתורה ובמצוות בגופו ובממונו ע"ש, וכתב שם עוד ברביד הזהב דהרי לכאורה גמרא ערוכה היא בסוכה דף מא ע"ב אין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט הראשון של חג בלולבו של חבירו אלא א"כ נתנו לו במתנה ומעשה דרבן גמליאל עם שלשלת הרועים התנאים הגדולים יוכיח שכולם יצאו יד"ח באתרוג של רבן גמליאל וכמ"ש בשו"ע סימן תרנ"ח ס"ג שאם נתנה לו במתנה יצא ידי חובתו ויעו"ש עוד.

וכן כתב בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ב סימן לה) וז"ל: המ"ב סימן תקפ"ד סק"ח כתב, במטה אפרים ראוי לכל גבר ירא ה' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים ואף במקומות שמוכרין מצוות יקנה אותו בדמים כפי יכולתו ואדרבה יש עילוי יותר במצוה שבאים אליו בדמים ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף עכ"ל,

ובביאור הלכה סו"ס תרנ"ו בד"ה ועיין לקמן כתב שמצוה לקנות משלו, וז"ל: פרוש דשם איתא שמצוה לכל אחד לקנות אתרוג לעצמו, וכתב המג"א אם אין בידו אלא ה' סלעים וצריך לפדות בנו ולקח אתרוג יקנה אתרוג שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת יעו"ש עוד בהיכא שיש לו ליטול לולב של אחר אף שמצוה לקנות משלו מ"מ פדיון הבן קודם, כן כתב בשם הביכורי יעקב.

ג). והנה לענין לקיחת ד' מינים ששילם עליהם ממון אבל פחות מהודרים ממה שיש לו בחינם.

וראה עוד בחוות יאיר סו"ס רלב, שכתב שנכון להזהר ליקח ממונו יין לקידוש וד' כוסות וקמח למצה וכל כה"ג אפילו שקיבל בחינם יותר יפה, מ"מ טפי הידור ודקדוק מצוה הוי אם קונה הדבר מכיסו דלא מסיטרא דחינם ואף שמסתברא מילתא יש לנו עוד ראייה מהזוהר עכ"ד, ומבואר מדבריו דאם לאדם יש אתרוג מהודר, אבל הוא בחינם לאו מהודר הוא, ואולם לכאורה מבואר מדברי החוות יאיר דהוא מדינא, ואולם במחצית השקל סימן קלב סק"ב ד"ה מי שיאמר, שכתב בשם ספרי המוסר שמצוה שהיא בחינם אינם חשובה כ"כ, ונראה דהוא לאו מדינא אלא מספרי המוסר, כאילו מוסר והלכה לאו חדא הוא, ואמנם מה שנראה ברור שאינו רק ענין קבלי בעלמא אלא הוא דין.

ובעיקר דברי החוות יאיר, בקיצור שו"ע (סימן קלו ס"י) כתב שמי שאין לו כל הד' המינים מובחרים טוב לו יותר לצאת בשל חבירו עכ"ד, וכן מבואר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שטו וז"ל: שאלה: יש לו משלו אתרוג כשר בלי פקפוק ויכול לקבל מאחר במתנה ע"מ להחזיר אתרוג נאה ומהודר, על איזה עדיף לברך.

והשיב בזה"ל: מצוה להדר באתרוג נאה שנאמר "זה אלי ואנוהו" ובגמרא ב"ק (ט ב) איתא שמחוייבין להוסיף עד שליש המצוה מלבר או מלגיו ע"ש, ולפי זה תמהני שלכאורה כל אחד חייב לחפש בבית הכנסת האתרוג הכי נאה ולבקש ממנו במתנה ע"מ להחזיר שיקיים המצוה באתרוג הכי נאה כמצותה.

ונראה שבד' מינים מצות התורה לקיימם ב"לכם", ואף שיוצאין במתנה ע"מ להחזיר וחשיב לכם, מ"מ יש הידור שתהא "לכם" בלא תנאי, ויוצאין במתנה ע"מ להחזיר כשאין לו כסף או בספינה כמעשה דר"ג, שמקיים כה"ג המצוה אף שאין ה"לכם" בהידור, אבל מצוה מן המובחר שתהא שלו לגמרי, וכשם שמצוה להדר באתרוג נאה כך מצוה להדר ב"לכם", והיינו שיהיה שלו ממש ולא לזמן לבד. ולכן ברמב"ם פ"ח דלולב (ה"י) מביא במתנה ע"מ להחזיר ש"יצא" בו, אבל לא פירש שיוצאין בו לכתחילה, וכן בש"ע תרנ"ח (סעיף ד') שיוצאין אם נתנו לו, אבל הידור מצוה בשלו.

אמנם אלו הנוהגין גם לכתחילה על אתרוג של הרב שפיר קעבדי. דטעמם שבחזקתו שמדקדק בכל דקדוקי הלכה, ובשל עצמו אין סומכין דבודאי כשר, אבל מדינא נראה שאם יש לו אתרוג כשר בלי ספק אבל לא כ"כ מהודר ואפשר להשיג נאה בשל אחר, יברך בשלו דמה שזהו שלו זהו גופא הידורו.

וביאור הדבר נראה, דלכם במצוה זו הוא חלק בקיום המצוה, ובמתנה ע"מ להחזיר אף דשלו למצותו הלוא אינו שלו לגמרי לאכלו, ולכן לא מהודר לקיים בו מצות אתרוג, ולכן משובח בגופו עדיף ממשובח במראה וכמבואר בירושלמי ריש פ"ו דיומא, ולכן שפיר העלינו ליקח שלו אם אין ספק בכשרותו ולא מכוער, אף שיש אחר מהודר שיכול להשיג במתנה ע"מ להחזיר. (ואף שלכאורה אין חיוב לבקש מאחרים לקיים מ"ע. וכמבואר בירושלמי ריש פיאה דאין לו פטור, ורק בפירסומי ניסא חייבין לחזור על הפתחים, אמנם היינו לחזור על הפתחים ממש מפני שמבוזה לשאול על הפתחים לא חייבו למ"ע, אבל

לבקש במתנה ע"מ להחזיר לא מבוזה ולא חשיב נצרך לבריות וחייב לבקש כשאינן לו אתרוג). עכ"ד

וכדבריו כן נראה באליה רבה סו"ס תרנ"ח שכתב בשם קיצור השל"ה שיש לזיהר עד למאוד שלא ליטול מחבירו ביום הראשון אפילו אם הוא מתנה ע"מ להחזיר ומשמע שהוא חסרון בלכם, ואמנם בא"ר דחה דבריו וכתב

ובשו"ת משנה שכיר חאו"ח סימן קפא, כתב להביא מח' הקיצור שו"ע ובחיי אדם, וכתב שם שכל הטעם שהחיי אדם הוא משום שאנשים לא בקיאים להקנות, ומאידך יש הידור של לכם, וסיים עוד שאמרו ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה וגם כאן נוח לו לעשות מצוה בממונו מלקח בחינם ויעו"ש עוד.

ואמנם מצאתי בשו"ת חכם צבי (סו"ס מה) שכתב שמי שיש בידו אתרוג שאינו מהודר ואח"כ הגיע אליו בחינם אתרוג מהודר צריך לברך על היפה ועל המהודר ויוצא בו ידי חובתו אפילו אם כבר לקח בידו את האתרוג שאינו מהודר לברך עליו עכ"ד, ולפי"ז יש לדון דדוקא היכא שהוא בחינם, אבל לשלם כסף אין ראייה.

ואמנם יש לעיין בעיקר דבריו שיכול להניח את האתרוג שאינו מהודר בידיו, הרי קימ"ל דאין מעבירין על המצוות, ויש להאריך עוד בזה בפנ"ע.

ובשו"ת בתורה לשמה סימן נ', כתב הבא"ח בזה"ל: והלכתא אחריתי אגב אורחאי אמינא לכו כי ע"פ דברי זוה"ק הנז' שהפליג בשבח המצוה שאדם קונה בממון עד שאמר בדרך ההפלגה בזה"ל, אבל אשתדלותא דקב"ה דקיימא בעובדא אסיר לנטלא ליה למגנא ובריקנייא וכו' הנה מזה יש לנו ללמוד ענין אחר שאם האדם קנה אתרוג כשר קודם יום טוב כדי ליטול אותו ביום טוב ואח"ך שלחו לו במתנה חלוטה אתרוג אחר מעיר אחרת ונעשה אצלו שנים לא יברך הוא אלא על אתרוג שקנה בדמים ואף על פי שאתרוג הב' שבא לו במתנה הוא הדור יותר ומשובח מאד, וארו"ל הדור מצוה עד שלישי עכ"ז יתרון זה שיש באתרוג שקנה בדמים הוא עדיף טפי ויברך עליו אך מאחר שאתרוג הב' הוא הדור הרבה יטלנו אחריו ויעשה בו נענועים ועכ"ז הנענועים של ההלל והקפות יעשה באותו שקנה בדמים וכל זה לדידיה אבל לאחרים שרוצה ליתן להם במתנה ע"מ להחזיר ודאי אותו ההדור עדיף. עכ"ד, ומדברי הבא"ח מוכח דהטעם שהוא מצוה בחינם.

ואמנם בילקו"י (ארבעת המינים תש"פ עמ' תצט) כתב להוסיף בזה עוד טעם שהוא משום חיבת המצוה שחביב לו מה ששילם עליו ממיטב כספו ומרגיש שמחה יותר, ולפי"ז כתב שאם האתרוג השני מהודר יותר מאוד שלבבו חומר עליו רשאי לעשות כן.

ואמנם יש להעיר שמדברי הבא"ח שלא הביא טעם זה, ולפי"ז סו"ס יש לומר שיטול את האתרוג ששילם עליו, ומיהו ראיתי אח"כ בהמשך דברי הילקו"י שהביא שמרן הגרי"ש אלישיב מיאן לקבל מגבירים גדולים ואתרוגים מהודרים מאוד שקנו לכבודו בממון רב וביקש לשלם ואמר שמעדיף לקיים מצות ולקחתם לכם בהידור רב, והקשה הרי סו"ס הרי הוי שלו לכל דבר, וכתב ששמא י"ל שסו"ס על מה ששילם מתקיים בפשוטו ולקחתם

לכם אבל זה חידוש, ומ"מ ציין בזה למש"כ בספר כפות תמרים (סוכה דף מא ע"ב) שמהפסוק ולקחתם לכם נראה שהוא לשון קנייה דהיינו מקח, וכתב שבע"כ טעמו של הגריש"א הוא משום חביבות, וזה לא נראה.

ואיתא במשנה בסוכה דף מא ע"ב שרבן גמליאל קנה אתרוג באלף זוז, ועיין עוד בספר ראשית חכמה בפרק המצוות שער חמישי אות ב' במש"כ לבאר בזה.

ואולי יש לבאר שמה שאסור לקחת הד' מינים בחינם, משום שיש אנשים שסומכים על אתרוגי הקהל, וכמ"ש בפלא יועץ (ערך סוכה) וז"ל: ועוד יש מצות הנלוות ונעשות בחג הסוכות כגון נטילת לולב ועשיית הנענועין בשעת ברכה ובהלל והקפת התיבה באמירת הושענות עם ד' מינין שבידו והם דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם שי שמקומות שאף מי שהשיגה ידו ליטול לולב לעצמו אינו נוטל רק סומך על לולב הקהל, ואף מי שנוטל לולב אינו עושה נענועים שסוברים שאין זה אלא מנהג חכמים וחסידים ולא ידעו שזו עיקר מצוה דהא תנן סוכה מב: קטן היודע לנענע אביו לוקח לו לולב ותנן נמי היכן מנענעים בהודו ואנא וכו' יעו"ש עוד.

ועוד יש לדון מהו בהפקר, האם הוא בכלל חינם או לא. וכן מה הדין באתרוג של שנת השביעית שהרי יש מעליותא לקחת אתרוג של שנת השביעית כמו שאמרו חז"ל "הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה מצוה אחריתי" ולכן יש מעלה לקחת אתרוג של שביעית ומקור האי דינא במה שאמרו חז"ל איתא בגמ' בברכות דף לט ע"ב רב אמי ורב אסי כי הוה מרתמי להו ריפתא דעירבוא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי ע"כ, וכע"ז איתא בגמ' בשבת דף קיז ע"ב רבי אמי ורבי אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו עילויה אמרי הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחרתא עכ"ד, וכן מבואר לגבי אתרוג מדברי הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד עמ"ס ב"ק דף ט' ע"ב, שכתב לדון באחד שיש לו ב' אתרוגים אחד מהודר ויפה מחו"ל ואחד אתרוג פחות מהודר מאר"י והסיק שיקח את היותר מהודר, אבל עכ"פ מוכח דהיכא שהאתרוג הוא משביעית יש בו מעליותא כנ"ל, ועוד בכל גדרי הדין הואיל וכו' ראה מה שהאריך בזה הגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א בספר מעדני יו"ט ח"ג סימן טו, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק טז במאמרו של הגאון רבי יהודה שטזנר שליט"א. ומ"מ

ותבנא לדינא: אדם שלוקח מחבירו אתרוג יותר מהודר כגון אתרוג מרוקאי לברך עליו האם ראוי לעשות כן דהא סו"ס הוא בחינם ולאו מקח הוא, יש פוסקים שכתבו שלא יברך עליו, ואמנם מנהג העולם לברך עליו וכמ"ש בילקו"י שהרי סו"ס אדם שמח בכזה אתרוג, ויש להוסיף דכ"ש אם אדם נוטל אתרוג ממרוקו שיש עליו מסורת ומברך עליו ולא מברך על אתרוג שלא מבורר המסורת שלו, ויכול להיות שהוא מורכב, ואולם כ"ז במקרה הנ"ל אבל אם יש לו גם אתרוג ממרוקו לדוגמא ושילם עליו ממון הרבה וחבירו יש לו אתרוג יותר מהודר, אבל שניהם מהודרים עדיף ליטול את שלו לפי דברי הזוה"ק,

קיבל אתרוג במתנה ואח"כ מצא מהודר יותר, האם יוסיף עד שלישי ממונו כדי להחליף?

ואולם לפי דברי הפשט נראה דהיכא שיש לו כבר אתרוג אבל רוצה אתרוג מהודר ביותר, יכול ליטול גם את חבירו, אבל לדינא נראה דבכה"ג עדיף שלא יברך עליו. ולענין החקירה הנ"ל נראה דכיון שיש ענין לקנות אתרוג שיהיה שלו, ממילא כ"ש שיש דין להדר באתרוג, ועיין.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"אין מערבין שמחה בשמחה"

[א] הנה בגמ' במועד קטן (ח, ב) מבואר ש"אין מערבין שמחה בשמחה" – ומשום כך נפסק שאסור לישא נשים במועד, וכן מצינו בשלמה המלך לא המתין לחנוך את ביהמ"ק והמזבח עד חג הסוכות, כדיש לא לערב שמחה בשמחה (עי' מלכים א ח, סה).

ובאמת לפי מש"כ התוספות הרא"ש (מו"ק ט, א): "אע"ג דלא כתיב שמחה בחנוכה המקדש אלא הבאת קרבנות, מ"מ כשמביאין קרבנות צריך להיות שם שמחה כדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת" – נמצא שדוקא כשיש הבאת קרבנות ישנה שמחה, אבל בחנוכה הבית לחוד אין חיסרון של מערבין שמחה בשמחה.

אבל רבינו חננאל שם כותב: "שמחת חינוך לבד ושמחת החג לבד". כלומר שהשמחה הוא חנוכה בית המקדש גופא. ומעתה לפי דברי רבינו חננאל עלינו לבאר, כיצד נוהגים לפעמים לקבוע "חנוכה בית הכנסת" בחג הסוכות.

אך נראה שיש לחלק שהגם שיש בבית הכנסת השראת השכינה, עכ"ז "חנוכה בית המקדש" שהיא שמחה גדולה ואמיתית שבעה ימים (כמבואר במלכים שם), ואילו אנו עתה בעוה"ר זוכים רק לחנוך בית המקדש מעט, ולכן לא נראה שיהיה בזה עירוב שמחה בשמחה. וע"ע בקרן אורה (מו"ק ח, ב) מש"כ שבכל שמחה של תורה אי"ז בכלל הכלל של "אין מערבין שמחה בשמחה".

שייכות והקבלות בין המקדש לחג הסוכות

[ב] ועתה נבוא לציין שמצינו שייכות והקבלה בכמה וכמה עניינים בין המשכן בין המקדש בית הכנסת וחג הסוכות.

דהנה שניהם מקום השראת השכינה, כמבואר בגמ' בברכות (ו, א) "מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר אלקים נצב בעדת א-ל". ואסור לדבר שיחה בטילה בבית הכנסת כמבואר בשו"ע סי' קנא, וכותב שם המשנ"ב שבזוה"ק הפליג מאד בגודל העון הזה. ומבואר במשנ"ב (קנה, ו) שעצם ההעכבה בביהמ"ד מצוה היא.

וכך גם הסוכה היא כנגד ענני הכבוד, וידוע שעצם הישיבה והעמידה בסוכה היא מצוה (משנ"ב תרלט, מו ושעה"צ שם אות ד), ומבואר במשנ"ב שם שמחמת קדושת הסוכה ראוי למעט בה לדבר דברי חול. וראוי להבין איזה קדושה יש בסוכה, והרי בשאר מצות

"אין מערבין שמחה בשמחה"

לא מצינו זהירות כזו. וראה בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק יד) שמביא שרבו הרמ"ך היה נוהג שלא לדבר בסוכה כי אם בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושה גדולה, והעדות על זה כי עצי סוכה אסורין כל שבעה וחל עליהם קדושה. וכפי שאמרו בזה (ג, קג, ב): "תא חזי בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא צלא דמהימנותא שכינתא פרסא גדפהא עליה מלעילא".

ובספר משנת יעקב (או"ח סימן תרלח) מביא בשם הפמ"ג שאין לעשות את הסוכה קפנדריא כמו שאסור בבית הכנסת, כי גם הסוכה היא מקדש מעט.

עוד מצינו בגמ' בסוכה (ט, א) איתא: כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר "חג הסוכות שבעת ימים לד'" מה חג לד' אף סוכה לד'. ומינה ילפינן התם דעצי סוכה אסורין כל שבעה (ראה במשנ"ב תרלח, א. וראה בעונג יו"ט סי' מט ובספר הערות עמ"ס סוכה ט, א).

עוד מצינו בגמ' בסוכה (ה, א) שהמקור דסוכה שהיא פחותה מי' טפחים שהיא פסולה, ילפינן לה מהארון שהיה עשרה טפחים, ותניא רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. וי"מ (חסד לאברהם מעין ד נהר נח; שפ"א תרמ"ב ד"ה כתיב אשרי) שזה גם טעם הפסול בסוכה מאחר שאין שכינה שורה למטה מעשרה פסולה הסוכה, ויש תנאי מעכב בסוכה שתהיה ראויה לשכינה.

ובספר המנהגים למהרי"ל (הל' סוכות) מובא שמהרי"ל ראה שרבו מהר"ש היה מסמן הדפין למחיצת הסוכה א' ב' ג' כדי לראות סדר עמידתם, שלא לשנותם משנה לשנה. והובא זה בבאר היטב (תרל, ו) והוסיף שכן איתא בירושלמי עה"פ (שמות כו, ל) "והקמות את המשכן כמשפטו" וכי יש משפט לקרשים? אלא קרש שזכה ליתן בצפון ינתן לעולם בצפון. וכך הביא המשנ"ב (ח, ט) בשם המג"א לגבי ציצית שנהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו כמו שאמרו חז"ל קרש שזכה בצפון היה לעולם בצפון.

סעודת ברית ופדיון הבן

ג] ולעצם הדין של "אין מערבין שמחה בשמחה", הנה כאמור במקור הדין זה מובא כלפי מה שאין נושאים נשים במועד, ונבוא להרחיב עוד בזה.

ויסוד הדבר מבואר בתוס' (מו"ק ח, ב ד"ה לפי): "וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה, וכן שמחה בשמחה יהיה לבו פנוי בשמחה".

^{כד} אך שם סיים המשנ"ב שבכתבי האר"י מובא שלא היה הארז"ל מקפיד על זה. גם בנידו"ד כתב בביאור הלכה (סי' תרל ד"ה לעשות) על דברי הבאר היטב שבביכורי יעקב כתב שלא ראה מי שחש לזה ומפקפק על ראיתו ממשכן.

"אין מערבין שמחה בשמחה"

עוד מבואר בתוס' (שם ד"ה מפני) שמותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה מאחר שאין בה שמחה, ודנו גם להתיר סעודת פדיון הבן, ובסו"ד כתבו "דלא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד".

ומבואר מדבריהם שרק שמחה גדולה יש חיסרון של "עירוב שמחה בשמחה". ובשו"ע סי' תקמד מביא את הדין של "אין מערבין" רק לגבי אירוסין ונישואין שהם שמחות גדולות.

שמחת בית השואבה

דן ולגבי "שמחת בית השואבה" שעושים בחג הסוכות ודאי אין חיסרון של "אין מערבין שמחה בשמחה", מאחר שזה חלק משמחת החג.

וכך כותב הרמב"ם (פ"ח מהל' סוכה הי"ב): "אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים", וכיצד היו עושין ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה".

ומאחר שזה נלמד מהמקרא "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" – א"כ ברור שזה חלק משמחת החג וקיום השמחה הנצרכת "לפני ה' שבעת ימים".

וכן מבואר להדיא בדברי הרמב"ם בסה"מ (עשין מצוה נד) שכותב: "וכולל באמרו "ושמחת בחגך" מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה כו' ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה, זה כולו נכנס תחת אמרו "ושמחת בחגך".

ובקונטרס מרן הגרי"ז (עמ"ס סוכה בסופו) מוכיח מדעת רש"י בסוכה שעיקר שמחת בית השואבה היתה על ניסוך המים^כ, אבל דעת הרמב"ם כאמור שכל עיקר השמחה היא קיום מצות שמחת החג לקיים "לפני ה'".

אך באמת זה ברור שגם להרמב"ם יש בשמחת בית השואבה שייכות למים, שהרי כל השם 'שואבה' מיוסד על שאיבת המים. וכן מפורש ברמב"ם בפה"מ (סוכה פ"ה, א) שכותב: "'בית השואבה" – שם המקום שהיו מתקינים לשמחה ולזמר וקראוהו בשם זה

^כ יש להעיר שהדברים מפורשים להדיא ברש"י (סוכה נ, א ד"ה בית): "כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים, כדמפורש ושאתם מים בששון". וכ"כ רש"י (שם מב, ב ד"ה החליל) "שמחת בית השואבה היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים". וע"ע בגמ' בסוכה (נה, א) שאמרו: ביום הראשון היו אומרים פרק כט "הבו לה' כו". ופרש"י: "כל המזמור על שם שהיום תחילת שמחת בית השואבה, דהיינו כבוד ועז, ובאותו מזמור "קול ה' על המים" על שם ניסוך המים".

"אין מערבין שמחה בשמחה"

כמו שנאמר "ושאבתם מים בששון כו"'. והנה אם ננקוט שאין לשמחה זו שום שייכות לעסק המים, ודאי לא היו קוראים את המקום על שם המים.

וראה בעמק ברכה (ענין שמחת בית השואבה) שמבאר: "מפני שהיו ממשיכין בזאת השמחה עד הבוקר, והיו מסמיכין אותה עם מילוי וניסוך המים כו', על כן היו קוראין אותה בשם "בית השואבה" על שם מילוי וניסוך המים".

וכנראה שהביאור הוא ע"פ מה שאמרו בגמ' בתענית (ז, ב): "אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אא"כ נמחלו עונותיהן של ישראל, שנאמר (תהלים פה, ב) "רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה". ופרש"י שם "רצית ה' ארצך" – במים".

ודבר נפלא כתב בשפ"א "דאפשר דלכך בחג נידונין על המים אחר הסליחה ביום הכפורים". – ובזה נפתח לנו פתח הדבר, דהטעם שנתקן הדין על המים בחג הסוכות הוא, משום שזה הזמן הראוי לבקש על המים אחרי שנמחלו עונותינו ביום הכפורים.

והרי הטעם שהיה בחג הסוכות שמחה יתירה הוא מחמת מחילת העוונות, וכפי שמפורש בילקו"ש (אמור רמז תרכו) שאמרו: "אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת למה כו'. אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת שהנפשות נידונות ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו. אבל בחג לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם", ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות, "ושמחת בחגך", "ושמחתם לפני ה' אלקיכם", "והיית אך שמח".

ומבואר להדיא, שיש תוספת שמחה מיוחדת בחג הסוכות מכח כפרת יום הכפורים, ולכן א"ש שכל עסק המים שבא במיוחד אחרי מחילת העוונות, מישך שייכא לעצם מהות החג.

ולכן צ"ל שאמנם עיקר המחייב של "שמחת בית השואבה" הוא "לפני ה'" וזה עצם מצות השמחה ולכן לא שייך "אין מערבין שמחה בשמחה, אבל גם ניסוך המים הוא טפל וכאמור חלק בעיקר שמחת בית השואבה.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

בשר ויין למי שאין לו חוש טעם

שאלה: אחד שאינו טועם טעם בשר בגלל הקורונה ה"י. האם יש לו חיוב לאכול בשר ביום טוב ?

וכן אם לא טועם טעם יין, בגלל הקורונה, האם יש לו חיוב לשתות רביעית יין בחג ?
בברכת כהנים באהבה, כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

*

תשובה:

כבוד הגר"ג שליט"א

יש מקום גדול לומר שחיוב בבשר ויין, משום שמעלת הבשר היא הייתובי דעתיה שבשר עושה לגוף האוכל, וכן היין מעולה לא רק משום טעמו, אלא בגלל האלכהול והתסיסה שבו, וגם מי שאינו חש טעם ביין - משתכר מהיין.

וידוע מחלוקת הגרי"ש אלישיב ומו"ר הגר"ח קניבסקי בדין שתיית מיץ ענבים מדין שמחת יו"ט. וי"א שענין היין הוא משום דאין אומרים שירה אלא על יין ומיץ ענבים בכלל זה, אך אם הוא כמשמעות הש"ס בפסחים ק"ט דאין ישמח לבב אנוש, זה ל"ש במיץ ענבים. ולכאור' אדם שאין לו טעם ביין, אכתי שמח הוא ביין משום האלכהול שבו, וכנ"ל.

בברכת חג שמח שמואל ברוך גנוט

*

בדיקת אתרוג בתאורה מיוחדת

ב"ה, להגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א

רציתי לשאול מוכר אתרוגים שלא עושה בחנות שלו תאורה חזקה של חשמל, כי לא רוצה שיבחינו כל כך בכל הנקודות הקטנות שיש על אתרוג
האם מותר לו לעשות כך או שצריך כן לעשות אור חשמל חזק מאד בחנות שיראו היטב האתרוג לפני שקונים זאת?

בברכת כהנים באהבה, כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ

*

תשובה:

מוכר אתרוגים צריך לשים בחנותו אור שגרתו שיש בכל חנות. הוא אינו חייב להתקין אור מיוחד לבדיקת האתרוגים וכל באי החנות אמורים לדעת שזאת חנות רגילה עם תאורה שגרתית.

ומדברי הפוסקים נראה שמציאות שאינה נראית לעין אלא רק בהגדלה או באור מיוחד וכדומה - אין להתחשב בה כלל. והואיל וכל פסול חיסרון באתרוג הוא דרבנן, נראה שאין להחמיר אם יש באתרוג חסרון כזה השנוי במחלוקת. דהתורה הק' נתנה כפי ראות העין כשלעצמו, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות, דאל"כ לפי הראות בזכוכית מגדלת יש בכל מים תולעים, ובכל סכין של שחיטה יש פגימה, וכ"כ לענין נגיעה בספר תורה שנראה רק ע"י זכוכית מגדלת, וכן לענין מראה פסולה באתרוג וכדו'.

אמנם אם רואה האדם "פגם" באתרוג ומתעורר אצלו ספק אם יש כאן חסרון או לא - אזי, אם מסתבר שחדי הראות יכולים לזהות בעיניהם את החיסרון - יתכן שיש לסמוך על המגדלת אף להחמיר ולפסול במקרה שרואים בה חיסרון. וכך יש לנהוג בנקב שנעשה ע"י קוצים ונראה לעינינו, אלא שאנו מסופקים אם הגליד כולו או מקצתו. ומכ"ש שאדם שהוא קצר ראייה ומשתמש בזכוכית מגדלת או במשקפיים כדי להשלים את החיסרון שבעיניו ולהחזיר להן את כושר הראייה הטבעי, רשאי לעשות כן לכל הדעות, עיין בזה בדברי הגרש"ק בשו"ת טוטו"ד (תנינא קונ"א סי' נג), ערוה"ש (יו"ד סי' פד סע' לו), שו"ת אג"מ (יו"ד ב קמו ד"ה ומה שכתר"ה), שו"ת שבט הלוי (ח"א או"ח סי' ז אות ח), שבט הלוי (הל' נידה דף י), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו פי"ד אות י), יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' כא), יחזה דעת (ח"ו סי' מז). ועי' חכמ"א (כלל קנא סע' ב) שבספק חיסרון אזלינן לקולא. ועי' שואל ומשיב (ח"א סי' קלא). ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"א או"ח סי' ז אות ח). וכן יש להוכיח משו"ת שאלת יעב"ץ (סי' קכה). וע"ע במוספים וביאורים במשנ"ב הוצאת דרשו ד' פוסקי זמנינו שאין להביט באתרוג אל מול השמש, אלא במקום מוצל שיש בו אור שמש.

וידועים דברי שו"ת המבי"ט שהמשנ"ב נסמך עליו, שבודקים ד' מינים לפי צורת החזקת הד' מינים בנטילתם ולא צמוד כ"כ לעין, וכבר האריכו בזה ואכמ"ל.

בברכת חג שמח

ידידו

שמואל ברוך גנוט

*

כלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת ההלל

אלעד, חוהמ"ס התשפ"ב

לכבוד ידידי איש רב פעלים לתורה וללומדיה

גבאי ביהמ"ד החשוב.... בעיר... הרב... שליט"א

מועדים לשמחה!!

אמש פנה אלי כת"ר בדבר מה שפרסמתם בעיתון המקומי על תפילה חגיגית בביהמ"ד החשוב שלכם ובו בזמן תפילת ההלל ינגנו הבוקר בכלי נגינה, ומאחר שפנו אליכם כמה אברכים יקרים ומחו על השינוי ממסורת ישראל בדבר, רציתם לדעת מה עמדת ההלכה בזה. ואמרתי לכת"ר שכבר דנו בזה כו"כ מהפוסקים ואסרו משום הדמיון לרפורמים שר"י ומפני שתפילה עם כלי נגינה אינה נחשבת כעומד לפני המלך, ואמנם הייתי סבור לחלק בין תפילה לבין שירת ההלל, שהרי אף הלוויים שוררו בנגינה בזמן שירת ההלל במקדש, א"כ לא ראו בזה חסרון של 'עומד לפני המלך', ולכאן הדמיון לרפורמים לא שייך כאן בארצה"ק ואין חשש שנלך בחוקותיהם. וכידוע שאצל הגה"צ רבי דב קוק שליט"א בטבריא משוררים בכלי נגינה בשירת ההלל.

לכן סיכמנו שיתלו פתק בבית המדרש, שתפילת ההלל תיערך בכבוד ראש וברוממות ובלא קלות ראש וצילומים וכו', וגם שיכתבו שהדבר צריך בירור, וכיון שכבר פורסם הדבר ברבים וא"א לבטל מהרגע להרגע, ייעשו זאת באופן חד פעמי, ולגבי הפעמים הבאות נברר אצל גדולי הפוסקים לדעתם בזה.

והנה הלום ראיתי בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' פד שדן בהרחבה בנושא זה, ורוב תשובתו עוסקת במנהג הרפורמים שר"י בהעמדת עוגב בבית הכנסת, והשואל כותב ש"שבני קהלתינו הם יראים ושלמים שומעים לקול מורי הוראות סובלי' עול יראה ה' בדיצה ובחדוה עכ"ז זה שנים רבות שהחל הנגף המינות במקצת קציני העם עוברי מות ה' ביד רמה מחללי שבתות בפרהסיא ואין בידינו למחות אבל בעו"ה חדשים מקרוב קמו עדה הרעה הזאת ותקנו להם בית התפלה לשבתות ולמועדים לבד כפי הנעשה בברלין מחדש" וכו' וכו', מלחמתו הנודעת ברפורמים מרשיעי ברית וכו'.

אך כתב בתוכ"ד וז"ל: "גם ממה שראינו שאבותינו מתקני התפלות לא תקנוהו בכלי שיר אף על גב שמאתנו יצא השיר הזה בעבודת בהמ"ק אפ"ה הזניחוהו אבותינו ש"מ לא הוי ניחא להו בהו, מטעם מיום שחרב בהמ"ק אין שמחה לפניו. וכבר כתבתי במקום אחר כי לפענ"ד מ"ש איך נשיר שיר ה' על אדמת נכר ולא אמר לפני בני נכר ש"מ בא לשלול אפי' לפני ה', כיון שהוא באדמת נכר. ואם הותר קצת לשמוח בני אדם חתן וכלה כי המה עגומי הגלות והותר לשמחם, אבל בבית ה' אין שמחה לפניו", עכ"ל.

והחת"ס בסי' פ"ו כתב וז"ל: "וא"כ אחר החורבן די לנו לשמש זכר למקדש בשירא דפומא שהי' מעכב ואין בו יתרת שמחה כ"כ, אבל זמרא דמנא שאינו מעכב במקדש

ואית ביה שמחה יתירה, אפשר דלא הותר", עכ"ל. ועיין גם בחת"ס חו"מ סי' קצ"ב בד"ה לנגן.

והחת"ס (ח"ה השמטות סי' קצב) כפל רעיונו הנ"ל וכתב: " לנגן בבה"כ בכינור ועוגב לפע"ד הוא מנוע מפ' על נהרות בבל כי בודאי לשורר בפני הכשדים חשובים לבד הי' די באומרם איך נשיר שיר ה' לפני בני נכר מאי על אדמת נכר אע"כ הי' רוצים שישוררו לה' בהודות והלל על ישיבתם בבבל בהשקט אחר החרבן כדכתיב בנו בתים ונטעו כרמים ובמדרש איכה סוף פתיחה כ"ד כשירד וכו' וגלתו של צדקיה בידו הי' גלותו של יכני' יוצאים לקראתו ומקלסין בחדא ידא וכו' יע"ש שנראה שהי' צריכי' להראות לפני המלך יאוש מלחזור לירושלים וכאלו מודים לה' שזכו לחסות בצלו ומ"מ לא רצו לזמר בתפלתם כדרך שעשו בבהמ"ק כאלו שכחו ירושלים ונתיאשו ממנה וזהו שאמר שם ישבנו בהשקט ואפ"ה גם בכינו בזכרינו את ציון כי אפי' אם הותר לשמחת חתן וכלה לשמח לב עגומי הגלות אבל במקדש מעט אין נכון להראות שמחה לפני' כעין שמחת ציון כי אין שמחה ואין שחוק לפני' ית"ש עד יושב בשמים ישחק כמבואר פ"ק דע"ז", עכ"ל.

הרי לנו שדעת רבינו החת"ס זי"ע שמלבד כל ענייני הדימוי לרפורמים ודומיהם, אין נכון להראות שמחה בכלי נגינה בבתי כנסיות, ועבודת הלוויים בכלי שיר התבטלה בדווקא בבתי מקדש מעט, אחר חורבן ביהמ"ק.

ובשו"ת מלמד להועיל ח"א או"ח סי' טז דן בענין ניגון העוגב והעמדת כלי זמר בביהכנ"ס כמנהג המתפרצים בדורותם, וכתב: "עיר אחת הסכימו הפרנסים להעמיד בביהכ"נ שלהם כלי שיר הארגעל (=עוגב) הידוע, והרב אשר שם אף שהשתדל בכל כחו לא עלתה בידו לבטל הסכמה זאת, אשר ע"כ רצונו לבחור הרע במעוטו ולהתיר להם שינגנו בארגעל בימי החול, כגון בחתונות וביום הולדת של המלך יר"ה וע"י זה יגרום כי לכל הפחות לא יחללו שבתות ומועדות. חוץ מזה הוא חושש שאם יניח את משרת הרבנות ויעזוב את מקומו בשביל הארגעל, יבוא לשם רב אחר אשר לא לבד הארגעל יתיר להם כי אם יגרום עוד קלקולים אחרים גדולים, וע"כ שואל הרב דעיר הנ"ל, אם יכול לשבת במקומו ולהניח לנגן בארגעל בימי החול".

והביא ש"הבד"צ דהאמבורג אסף מכתבים ופסקים מכל גדולי הדור ויחוקו דבריהם בספר הידוע אשר נקרא בשם: אלה דברי הברית. ושם קמו הגאונים חסידים וקדושים לאסור איסור על שלשה פשעים, ואחד מהם הוא אסור לנגן בביהכ"נ בשום כלי שיר בשבת ובי"ט אפילו ע"י אינו ישראל. והנה הגאונים דשם הסכימו כולם פה אחד שאסור לנגן בכלי שיר בביהכ"נ בשבת ובי"ט אפילו ע"י נכרי; אך אם מותר לנגן בחול בארגעל או אסור לא ראיתי הסכמה ביניהם. ואחרי העיון מצאתי שם בין הגאונים שלש שיטות. יש מהם שכתבו סתם שאסור לנגן בשבת וי"ט, ולענין חול לא פסקו כלום, ואפשר דס"ל דבחול שרי, או אפשר דספוקי מספקא להו ולא רצו לחלוט הדין לאיסור או להיתר. ואלה הם: בד"צ דק"ק האמבורג (ריש ספר אלה דברי הברית) ר' משולם זלמן הכהן בעל בגדי

כלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת ההלל

כהונה (אדה"ב צד א'), ר' אליעזר בעל שמן רוקח (שם צד כ"ג), ר' אברהם טיקטין ברעסלא (שם צד כ"ה), ר' אהרן יושע ראויטש (שם צד כ"ט), ב"ד דק"ק פאדובא (שם צד נ'), והגאון ר' עקיבא איגר כתב בפירושו (שם צד כ"ח): גם בחול עדיין אין ההיתר ברור, עיין מ"ש בבאר שבע סי' ע"ד טעם שאין אנו מתפללים בפרישות כפים ומדמה לאיסור דלא תקים לך מצבה יע"ש. וזה הטעם שייך גם בארגעל עכ"ל. ובכן אפשר דלכל הגאונים הנ"ל לא היה ההיתר ברור.

"ויש מהגאונים שהתירו בפירוש לנגן בחול ואלה הם: ב"ד דק"ק פראג ה"ה ר' אליעזר פלעקלש, ר' שמואל לאנדא, ר' ליב מעליש, וכתבו (שם צד י"ז): ומה שמנגנים בכלי שיר (ארגעל) בשבת קדש איסור גמור הוא לנגן, אפילו ע"י נכרי בשום כלי זמר, והמנגנים בקהלתנו בכלי זמרים בקבלת שבת, המנהג פה שמחוייבים המזמרים להסיר ולסלק מידם כלי זמר חצי שעה קודם ברכו עכ"ל. (ואפשר דלא התירו בחול אלא בשאר כלי זמרים ולא בארגעל) וכן פסקו עשרה רבנים דק"ק ליווארנא החתומים שם (שם צד ס"ז) וז"ל: וכולנו יחד אסרנו איסור לבלתי ינגנו (בארגעל) ביום ש"ק וי"ט ח"ו. ולא התרנו רק בחוה"מ וערב שבת וערב י"ט קודם שתכנס קדושת שבת וי"ט לצאת ידי כל הדיעות בידוע וגם את זה לא התרנו כי אם ע"י ישראלים אנשים אשר יראת ד' בלבם וכו' עכ"ל.

"ויש מהגאונים הבאים על החתום שאסרו בפירוש לנגן בארגעל בביהכ"נ בין בחול בין בשבת. ואלה הם: ר' הירץ שייאר (אדה"ב צד ה') אפשר נדנוד איסור משום איך נשיר וכו' וגם כן גדר קדושה עיין שם. הגאון בעל הח"ס (שם צד ט') במכתבו הראשון כתב **מדלא תקנו אבותינו כלי שיר בתפלה אף על גב שמאתנו יצא השיר בעבודת בית המקדש ש"מ לא הוי ניחא להו בהא מטעם מיום שחרב ביהמ"ק אין שמחה לפנינו וכו' איך נשיר וכו', ובמכתב שנית למד איסור חדש מדברי רב ספרדי בס' נוגה צדק (אשר החליט להתיר) והעלה דאסור משום חוקותיהם, ועיין בשו"ת חת"ס חלק ו' סי' פ"ד עד צ"ו ובמה שנרמז שם על שו"ת ח"ס חח"מ, גם הגאון מהור"ר מרדכי בנעט (שם צד י"ח) כתב דאסור גם בחול משום חוקותיהם וסיים וז"ל ולפענ"ד הספק עצום ויש לאסרו עכ"פ מצד הספק, וכ"כ הגאון מהור"ר ר' יעקב ליסא בעל חוות דעת (שם צד פ"א) שאיסור גמור הוא לשיר בעוגב בבית הכנסת הן בחול והן בשבת ע"י נכרי, וכן פסקו הגאונים מוהר"ר שמואל אב"ד דק"ק אמשטרדם (שם צד ס"א) ומהור"ר משה טוביה מזונטהיים האנויא (שם צד ע"ו, מפקפוק שלא תתבטל הכוונה) ומהור"ר הירש לקא"ב ווינטצענהיים בעל שו"ת שער נפתלי (שם צד פ"ה). ועיין בספר שו"ת מהר"י אסאד שם מובא תשובה ח' א"ח סי' נ"ט מרבו מהר"ם בנעט שאוסר בשבת לנגן בארגעל ולא הזכיר דאף בחול אסור, עיין שם ואפשר דכך היה השאלה לענין שבת ומשום דבחול ספוקי מספקא ליה לא הזכיר מזה".**

בהמשך דן המלמד להועיל האם כלי המגריפה שהיה במקדש, הוא העוגב הידוע, ופילפל בזה, וכתב בסו"ד: "אמנם כן אף אי היו משתמשין בו במקדש, לא עדיף ממצבה שהיתה אהובה בימי האבות ואחר כך נעשית שנואה מפני שעשאוה חוק לעבודה זרה". ודן בהרחבה מדין 'בחוקותיהם לא תלכו'. ולכא' זה שייך רק בנגינת העוגב במקובלת

בבתי הנוצרים, דהוא דבר המיוחד לע"ז, אך לא בכלי נגינה אחרים, ובצורה שונה לחלוטין, וצ"ע.

וביפה ללב לרבי רחמים ניסים יצחק בן הר"ח פלאגי (או"ח רסב סק"ג): כתב וז"ל: "ועל כי עניין שבת הוא השראת השכינה עלינו, לכן ראוי לקבל שבת בשמחה ובשירים. ובכמה מקומות מארצות אשכנז בקבלת שבת מנגנים בכלי זמרים נבלים וכנורות כבמזמוטי חתן וכלה. וכ"ז מפני שכל ענין שבת הוא קיבול פני שכינה, ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל' ע"ב), כמו שנאמר והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלוקים", עכ"ל.

ואמנם בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' לד) כתב כך על דבריו: "ובמחילה מכ"ת נתן בזה בלא יודעים יד לפושעים, כי כידוע המקומות באשכנז שנהגו בכזאת לנגן בקבלת שבת בכלי זמרים נבלים וכנורות היו אלה המשכילים שהתחילו לפרוץ גדרי הקדושה והטהרה בבתי הכנסת, ולא ממקור טהור הביאו והכניסו מנהג זה, וכל גדולי ישראל יצאו נגדם ונגד זה במקלם ותרמילם ולחמו בכל כח תוקף ועוז לגרש נגע צרעת זאת שהתחיל להתפשט בקרב בתי הכנסת בהשפעת של מרשיעי ברית, עד שחפץ ד' הצליח בידם לעמו דבפרץ ולגדור גדר. וברור על כן בלי שום צל של ספק שאילו היה מגיע שמץ כל שהוא מזה לאזני הגאון בעל יפה ללב ז"ל, לא היה מעלה על דעתו כלל וכלל לעשות למו זכר בספרו הקדוש, ועל כן יהיו דבריו אלה כלא היו וירדו לתהום הנשיה", עכ"ל.

ועי' סקירה מקיפה אודות כמה וכמה קהילות חשובות באשכנז שנהגו לנגן בהם בכלי נגינה בביהכ"ס, בפרט בסדר קבלת שבת, בקובץ בית אהרן וישראל (עג תשנ"ח קיט-קלד, עד, קמז).

בשו"ת שרידי אש (ח"א סי' טז אות כא-כב) דן "האם מותר לעשות קונצרט דתיים כגון מזמורים ותפלות בכלי שיר דזה מותר מצד הדין, והשאלה אם מותר בביהכ"נ. והנה אף שמג"א בסי' תק"ס סק"י כותב בשם ליקוטי מהרי"ל דשלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג לשמחת מריעות, כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר, כדאיתא בסנהדרין ק"א, א עי"ש, ולא התירו אלא בביהכ"נ בשעת התפלה, ומשמע דאפילו שלא בשעת משתה אסור דהרי אנן פסקינן לאסור דבכלי שיר אסור אפילו שלא בשעת משתה.

ועוד, דהא הטעם משום דהתורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר שייך אפילו שלא בשעת משתה, מ"מ כבר נהגו להקל בזה וסמכו בזה עמ"ש בספר שמן המשחה בהלכות תענית סי' מ"ח שמותר לנגן פסוקים דרך שבח והודיה להשי"ת, ומ"ש בסנהדרין הנ"ל שהתורה חוגרת שק וכו', היינו בעושים כן דרך שחוק והיתול אבל דרך שבח והודיה מותר ועיין בשד"ח מערכת זי"ן".

וכתב: "מ"מ ירא אני להתיר מאימתו של רבנו שבגולה מרן החת"ס ז"ל בח"ו סי' פ"ד מתשובותיו שלא נחה דעתו שישתמשו בכלי זמר בשעת התפלה אפילו בחול עי"ש בד"ה

כלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת ההלל

ואם יאמרו, שכותב בזה"ל: גם ממה שראינו שאבותינו מתקני התפלות לא תקנוהו בכלי שיר אף על גב שמאתנו יצא השיר הזה בעבודת בית המקדש אפ"ה הזניחוהו אבותינו ש"מ לא הוי ניחא להו בהו מטעם מיום שחרב ביהמ"ק אין שמחה לפניו כי לפענ"ד מ"ש איך נשיר שיר ד' על אדמת נכר ולא אמר לפני בני נכר ש"מ בא לשלול אפילו לפני ד' כיון שהוא באדמת נכר, ואם הותר קצת לשמוח חתן וכלה כי המה עגומי הגלות והותר לשמחם אבל בבית ד' אין שמחה לפניו וכו'. עכ"ל הטהור. והביא עוד מד' החת"ס הנ"ל.

וכתב: "ואם כי טעמו של החת"ס ז"ל הוא אף שלא בביהכ"נ ואנחנו נוהגים להתיר שלא בביהכ"נ לשיר בכלי שיר אם השירים הם תפלות ותשבחות וכנ"ל בשם שמן המשחה וכן משמע מלשונו של רב האי גאון המובא בטור או"ח סי' תק"ס ובריי"ף ריש פרק אין עומדין עיי"ש מ"מ לא מלאני לבי להתיר בביהכ"נ אפילו קונצטרים דתיים ומי שכחו יפה יותר ממני יבוא ויתיר".

בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' פה) כתב: "לא ידענא היתר לקבוע כלי שיר בביהכ"נ" שבביל שמחת חתן או שאר כל שמחות של מצוה. כי ביהכ"נ בית ה' הוא מיוחד לתורה, לתפלה, לשבח והודי' ולהשתפכות הנפש לפני אדון כל ית"ש, ואין להשתמש בו לצורך דברים אחרים. ואף דמבואר בשו"ע (או"ח סי' קנ"א סעי' ד') שמותר לאכול ולישן בביהכ"נ אפי' לצורך מצוה אחרת שאינה צורך ביהכ"נ ממש, מ"מ הרי מבואר במג"א (שם סק"ה) דהיינו דוקא סעודה קטנה כגון פת וקטניות אבל סעודה גדולה לא, עיי' במחצהש"ק שם. מבואר דגם בדליכא חששא דשיכרות אסור בסעודה גדולה. וכן מוכח גם ממש"כ בפרמ"ג (שם), דביש בה שכרות אפי' בביהמ"ד"ר ואפי' לסעודת יתום ויתומה או לסיום מסכת אסור ע"ש. ועיי' מג"א (שם סקי"ד) דלאכילה ושתי' אפי' תנאי דמעיקרא בשעת הבנין לא מהני להתיר, דהוי תנאי לקלות ראש. ועיי' בס' שבילי דוד (או"ח סי' קנ"א אות א') דמש"כ בשו"ע (שם) ביהכ"נ אסור בו שחוק והיתול, היינו כגון לשמחת נשואין דאל"כ גם בלא ביהכ"נ אסור בו שחוק והיתול", עכ"ל, והאריך לאסור הדבר, עיי"ש.

בשו"ת משפטי-עוזיאל (ח"ח סי' יח) הוסיף על דברי החת"ס הנ"ל וכתב בזה דברים נחרצים, וז"ל: "וכן אמרו: "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר", והכוונה מתוך דבריהם שאסור לשיר שיר ה' שהיה נאמר במקדש מפיהם של הלויים למשמרותיהם, ולפיכך הרי היא ככל עבודות המיוחדות במקדש שאסור לעשותן חוץ למקדש, ככל עבודת הקרבנות והקטורת וכיוצא בהם, ולא עוד אלא שעשייתן על ידי ישראל במקדש, או אפי' עיי' הלוויים עצמם שלא התמנו לשירה, היא אסורה בהחלט, וכדגרסינן התם (ערכין יא,ב) משורר ששיער חייב מיתה ומסתברא שהוא הדין לשוער ששורר... ומכאן אתה למד שאסור לכל אדם מישראל או אפילו הלוויים לעשות עבודה זאת מחוץ למקדש, וכ"ש על אדמת נכר. וזאת היתה באמת תשובתם של ישראל והלויים בתוכם, שלא לשיר שיר ה' באדמת נכר... מכאן למדנו שיש איסור בדבר להכניס כלי זמר ולזמר במקדש מעט שהוא בית הכנסת, הואיל וזמרה בכלי שיר היא מעבודות שבמקדש ואינם מתקיימות בחורבנו,

כלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת ההלל

אלא בדבר שפתיים, וכמו שנאמר: "ונשלמה פרים שפתינו", וזהו טעמם של אבותינו הקדמונים בכל הדורות, ובכל קהילות ישראל בכל פזוריהם, שנמנעו מהכניס כלי זמר בבית הכנסת, וכ"ש הוא שאסור לזמר בהם. וכל המשנה ממנהגם של ראשונים - אינו אלא טועה ומטעה ועתיד ליתן את הדין, ולא עוד אלא הוא מפר שבועת האבות בשעת גלותם, שאמרו: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". ומכלל הזכירה היא להמנע מכל דבר שהיה נעשה בבניין המקדש אשר בירושלים, בבית הכנסת, שהוא ממלא מקום מקדש, בתפילה והזכרת קרבנות תמידין ומוספין... מכלל הדברים למדנו, שאין להתיר לשיר בכלי זימרה בבית הכנסת בשעת התפילה, כי התפילות צריכות להאמר בגילה שיש בה רעדה, ולא בשמחה של כלי זמרה", עכ"ל עיש"ע.

וכבר האריכו בדבר הפוסקים, והגראי"ה בשו"ת אורח משפט או"ח סי' לו כתב בזה כך: "והרי אנו רואים שכשמשנים ממנהגי ישראל ועושים כמנהג שמקפידין עליו המינים חוששין עליו שמא מינות נזרקה בו, ומשו"ה אמרי' במשנה מגילה כ"ד האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור, בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור, ואמרי' התם בגמ' הטעם משום דחיישינן שמא מינות נזרקה בו, וכתב רש"י מפני שהאפיקורסים היו מקפידין בכך, וה"ה בנ"ד בעוגב האפיקורסים הם מקפידים גדולים בזה מפני שהיא כל מגמתם להדמות להגויים ולצאת מן הדת והאמונה מורשת אבות. ע"כ פשוט שאסור לחקות אותם באין שום הבדל בין ספרדים לאשכנזים. ובתשובת הריב"ש סי' רכ"ד, הובא בכס"מ שם, כתב עוד שאפשר שאפילו אין דרך האפיקורסין להקפיד בזה חוששין שמא רוח אפיקורסות נזרקה בו, כיון שזה מקפיד במה שאין ישראל מקפידין, וק"ו בענין העוגב שכל ישראל הכשרים מקפידין בזה עד מאוד, ואינם נכנסים בשום אופן בביהכ"נ שיש בו עוגב שאין שום היתר להנהיג אותו בבתי הכנסות באין הבדל בין אשכנזים לספרדים. וזהו כלל גדול בתורה, שכל מה שאנו יכולים להפריש את עצמנו מדרכים המביאים לידי עבודה זרה ולידי מינות דמשכא חייבים אנחנו לפרוש מהם, ועל כיוצא בזה אמרו בירושלמי ע"ז פ"א ה"ג על ענין משתה של נכרים גרדאי שאלון לרבי אסי משתה של נכרים מהו וסבר משרי להון מפני דרכי שלום, א"ל רבי בא והתני רבי חייא יום משתה של נכרים אסור, א"ר אמי אילולא רבי בא הי' לנו להתיר ע"ז שלהן, וברוך המקום שריחקנו מהם. ומזה אנו צריכין ללמוד על כל דבר שיש בו משום שמץ דרכי ע"ז שצריכין אנו להתרחק מזה מאד, וברוך המקום שריחקנו מהם ובחר בנו להיות לו עם סגולה מכל העמים, וזאת היא תהילתינו ותפארתינו להיות עם לבדד ישכון, וידעו כל עמי הארץ כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו לעולמים, ובזכות זה יחיש לנו גואל צדק ויבנה לנו כמו רמים מקדשו בהר ציון אשר אהב סלה במהרה בימינו אמן", עכ"ל.

והנה היה עדיין מקום שלא לדמות שירת העוגב לכלי נגינה ומוזיקה בזמן שירת ההלל, ואף חלק ניכר מהפוסקים אסרו בזה משום מורא מקדש, ואסרו אף לנגן בכלי זמר בביהכנ"ס בשעת חופה וקדושין, ולפי"ז יש לדון כיצד הותר לנגן בכלי שיר בכל חגיגות זכר לשמחת בית השואבה והכנסת ס"ת המתקיימים בבתי הכנסת.

ושאלתי את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (א' דחווהמ"ס התשפ"ב, ע"י נכדו ידידי
הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי), האם אפשר לנגן בכלי נגינה בבית הכנסת בזמן שירת
ההלל, ואמר מרן שליט"א: אין ראוי.

בברכת מועדים לשמחה

שמואל ברוך גנוט

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

יישוב שיטת הפוסקים שאתרוג ירוק שעתיד להצטייב כשר

אמרינן בסוכה ל"א ע"ב: "ולא בעי הדר, והא אנן תנן הירוק ככרתי רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל, לאו משום דבעי הדר, לא משום דלא גמר פירא", וכתבו התוס' ד"ה הירוק: "ואותם אתרוגים הבאים לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחוזרים למראה שאר אתרוגים אפילו בתלוש לאחר ששהו בכלי זמן מרובה דודאי גמר פריים", וכ"כ הרא"ש.

והב"ח סי' תרמ"ח כתב דירוק פסול גם משום שאינו הדר, וכ"כ הקרית ספר פ"ח מלולב, ולפ"ז גם אם ידוע שסופו להצטייב פסול, אך המג"א סי' תרמ"ח ס"ק כ"ג הוכיח מהמהרי"ל דפסולו רק משום דלא גמר פריו, וכתב שכן משמע בתוס' והרא"ש הנ"ל, וכ"כ הט"ז שם ס"ק י"ח, וכן דעת הלבוש והא"ר שם, וכן פסק המשנ"ב שם, וכן מנהג העולם להקל בזה.

ובפמ"ג סי' תרמ"ח (בא"א ס"ק כ"ג ובמ"ז ס"ק י"ח) כתב דראוי לכתחילה להדר כשיטת הב"ח, וכ"כ הביכורי יעקב שם ס"ק מ"ט: "מ"מ נ"ל שבעל נפש יחוש לעצמו כדעת הב"ח שלא ליקח אתרוג שעדיין יש בו ירוקת ככרתי אף שיודע שישתנה לבסוף וגם התחיל כבר להוריק", וכן דעת המשכנות יעקב סי' קנ"ו, וכן מנהג בריסק להחמיר בזה.

וסברת הב"ח וחבריו היא דכיון דלס"ד דגמ' ירוק אינו הדר, ואין שום הכרח שהגמ' חזרה בה מזה, א"כ מהיכ"ת לדחות סברא זו מההלכה, וסברת החולקים היא שכיון שר"מ מכשיר הרי דס"ל דהוי הדר (דדוחק לומר דס"ל דלא בעי הדר, דהא מבואר בכמה משניות דבעי הדר, וסתם משנה ר"מ), וכיון שלפי המסקנא אין הכרח שר' יהודה חולק עליו בזה ממילא יש לנקוט בזה כדעת ר"מ.

והבית מאיר שם כתב דלפי דברי המג"א והט"ז תמוה מש"כ הר"ן בשם הראב"ד (וכ"כ הריטב"א בשם הראב"ד) דמנומר פסול דוקא בגוונים פסולים כמו שחור ולבן וירוק, ושם לא שייך טעמא דלא גמר פריו, דהא רוב האתרוג כבר צהוב, אלא על כרחך דס"ל דירוק אינו הדר, והדעת תורה למהרש"ם שם תירץ דכוונת הראב"ד שיש בו מראה ירוק ששהה זמן רב ולא חזר למראה אתרוג, ודבריו צ"ע, דמה בכך, הא מ"מ כיון שרובו צהוב ודאי גמר פריו, ואם תאמר שכל שיש בו מעט ירוק ככרתי לא גמר פריו, א"כ אין זה שייך לדין מנומר אלא הוא דין אחר לגמרי, ועל כרחך דס"ל לראב"ד דפסולו הוא משום שאינו הדר, וא"כ ודאי דלא מהני מה שיחזור אח"כ למראה אתרוג, ובחזו"א מועד סי' קמ"ח תירץ דכיון שאתרוג כשר אינו במראה זה, לכן גם זה הוי מנומר, וצ"ב הא אתרוג שסופו להצטייב הוא ג"כ במראה זה.

וכן ברמב"ן חולין מ"ו סע"א מוכח לכאורה כדעת הב"ח, שכתב: "ואי קשיא הא דאמרין גבי אתרוג ואדומות כשחורות... והכא בריאה האי שחור פסול הוא ומ"ט מכשרין אדומה... ולא קשיא התם שינוי הוא אבל כאן הני רבתייהו... והרי הירוק ככרתי שכשר בריאה ופסול באתרוג", משמע שגם באתרוג פסלות הירוק היא משום שינוי מראה, דאי משום גמר פרי מאי ס"ד כלל לדמותם (וכאן א"א לדחות כמ"ש החזו"א), אמנם אפשר לדחוק שראייתו היא מהא דס"ד דהוא משום שאינו הדר.

וכן רבינו יהונתן על המשנה לקמן ל"ד ע"ב כתב הירוק ככרתי וכו' פליגי אי הוי הדר או לא (אמנם דבריו צ"ע, דהא אמרי' בגמ' להדיא דר' יהודה לאו פסל משום זה), וכ"כ המאירי שם: "ירוק ככרתי ר"מ מכשיר ור' יהודה פוסל, והלכה כדבריו שאין זה הדר, וצריך שיהא הירקרקות צהוב נוטה לצבע חלמוני מעט, והוא הנקרא גורו"ק", וכ"כ בצרור החיים "ירוק ככרתי שקורין וירדי פסול דאין לו הדר".

והמשנ"ב בסי' תרמ"ח ס"ק נ"ה הביא את דעת הראב"ד דמנומר בירוק פסול, ושם ס"ק ס"ה כתב דירוק שידוע שדרכו לחזור למראה אתרוג כשר אף בעודו ירוק, וצ"ע דלכאנ' לפי דעת הראב"ד הנ"ל הוא פסול, וכיון שפסק כדעתו היה לו גם כאן לחוש לדבריו.

ובשו"ת משכנות יעקב סי' קנ"ו הקשה על דעת המהרי"ל והמג"א והט"ז שלפי דעתם פסולו רק מספק שמא לא יצהיב, והלשון "ר"י פוסל" משמע בודאי דומיא דכושי ולבן וכו', ועוד הקשה דעינינו רואות שרוב הגדולים חוזרין בסוף למראה אתרוג, וא"כ נימא דמסתמא גמר פרי, ובחזו"א או"ח סי' קמ"ח השיב שהראשונים היו בקיאים בטבעים וידעו להבחין אם סופו להצהיב או לא.

ועוד הקשה המשכנ"י מאי מהני הא דסופו להצהיב, הא יש פירות שמתבשלין אחר תלישתן כמו בושלי כמרי וכפניות, וא"כ אולי עדיין לא נגמר פרי, והחזו"א השיב שטבע האתרוג שלא מתבשל עוד אחר תלישתו.

ועוד הקשה המשכנ"י מה אכפת לן דלא גמר פרי הא קיי"ל אתרוג הבוסר כשר, ותימה לומר שקטן בוסר כשר, וגדול ירוק פסול, והחזו"א השיב שירוק חסר גמרו טפי, ודבריו צ"ב טובא, דלכאנ' ודאי בוסר קטן נתבשל הרבה פחות מאתרוג גדול וירוק.

ועוד הקשה המשכנ"י דקיי"ל דאתרוג ירוק חייב במעשר וא"כ ודאי פרי הוא לכל דבר, ומה בכך דלא גמר פרי, מ"מ פרי אמר רחמנא והא איכא, והחזו"א השיב דגבי אתרוג בעי פרי טפי, אך לא ביאר מה המקור לזה.

ועוד הוכיח המשכנ"י כדבריו מהסוגיא בסוכה ל"ו ע"א שאתרוג לד' מינים ולמעשר שוין לגבי גמר פרי, והחילוק הוא רק משום הדר, אמנם אי"ז ראייה כ"כ, די"ל כמ"ש התוס' בהרבה מקומות דבלאו הכי משני שפיר, וכע"ז כתב החזו"א.

והמע"יין יראה שרוב תירוציו של החזו"א דחוקים ומחודשים, ונדחק כדי ליישב את דעת התוס', אך מאידך דעת הב"ח ג"כ קשה טובא, דהא ר"מ סובר דהוי הדר, ור"י פליג רק משום גמר פרי, אך בהא דהוי הדר לא מצינו דפליג ר"י, וא"כ מנא לן לדחות את דעת

ר"מ מההלכה, ולפי מש"כ המשכנו"י דקיי"ל דא"צ גמר פרי, א"כ אדרבה נימא דלהלכה אתרוג ירוק כשר לגמרי, ובמשכנו"י נדחק בזה ותמה עליו בחזו"א.

ולענ"ד נראה ליישב את רוב קושיותיו של המשכנו"י לפי מה שכתב הצפנת פענח פ"א מכלאים ה"ו ומהד"ת עמ' 74 טור א' ע"פ הירושלמי והבה"ג דאתרוג שלא נגמר פריו אינו פרי אלא יֶרֶק, דאיתא בירושלמי כלאים פ"ה ה"ז: "אמר ר' יוסי הדא אמרה אתרוג אף על פי שאתה אומר עליו בורא פרי העץ את אמר על התמורות שלו בורא מיני דשאים", ובבה"ג הל' ברכות פ"ו כתב: "גשך עוקץ דאטרוגא, מאן דאכיל ליה בירקיה מברך שהכל", דהיינו שאוכל אותו בזמן שהאתרוג בוסר והעוקץ עדיין רך וראוי לאכילה (ואפשר דגדר זה שייך להא דקיי"ל דאתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד, משום דגדל על כל מים כירק, ועל כן לא יפלא שבקטנותו שיש לאתרוג שם ירק לגמרי).

ולפ"ז י"ל דמה שחייב במעשר הוא מדין ירק ולא מדין פרי, וכן לפי זה י"ל דהקובע לדינא אם הוא ירק או פרי אינו דוקא גמר גידולו אלא הקובע לענין זה הוא צבע האתרוג, שאם הצהיב או שיכול להצהיב בתלוש הוי פרי, ואם הוא ירוק ולא יכול להצהיב בתלוש הוי ירק.

ולפ"ז ניחא היטב הקושיא מאתרוג הבוסר, כי "גמר הפרי" דהכא אין הכוונה לגמר גידולו, אלא הכוונה שהגיע לזמן שפקע ממנו שם "יֶרֶק" וחל עליו שם "פרי", ולכן בוסר צהוב כשר כיון שהוא פרי, ואף דלא נגמר גידולו לא אכפת לן, דמ"מ שם פרי עליו, אך ירוק שאין עתיד להצהיב פסול אפילו אם הוא גדול שקרוב לגמר גידולו, דאנן "פרי" בעינן, וזה אינו "פרי" אלא יֶרֶק גדול.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

חג הסוכות – חג הדבקות בה'

א. בכתבי רבותינו מבואר, כי בחג הסוכות אנו מתחברים עם ה', בבחינת "וימינו תחבקני", וכ"כ בשער הכוונות (דרושי ר"ה דרוש א') וז"ל: "ראש השנה הוא בבחינת "שמאלו תחת לראשי, עד יום הכיפורים וכו', ובחג הסוכות בחינת "וימינו תחבקני".

ויש להבין, אם באים אנו לבאר כי בחג הסוכות אנו מתקרבים לה' בקירבה גדולה, מדוע נקטו רבותינו דווקא את לשון "חיבוק" בפסוק: "וימינו תחבקני", ולא לשון קירוב אחר.

ב. בגמרא בעבודה זרה מובא, כי לעתיד לבוא, כאשר יטענו הגויים כי לא ניתנה להם הזדמנות לקיים מצוות בעולם הזה ולקבל שכר, יתן להם הקב"ה את מצות סוכה כמצוה "נסיונית" שינסו לקיימה, וכך מובא שם:

"אמרו לפניו: רבש"ע, תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה וכו'. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר: (תהלים ב') ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו". והאמר רבא: מצטער פטור מן הסוכה! נהי דפטור, בעוטי מי מבעטי? מיד, הקדוש ברוך הוא יושב ומשחק עליהן, שנאמר: "יושב בשמים ישחק" וגו', ע"כ.

נראה מדברי הגמרא, כי נקודת ההבדל בין יהודי לגוי בקיום המצווה, אינה באה לידי ביטוי בעצם קיום מצות סוכה, שהרי גם גוי יכול לקיימה בפועל, אלא נקודת ההבדל ביניהם ניכרת דווקא כאשר הם נפרדים מן הסוכה, שזה מבעט ויוצא, וזה יוצא בנחת.

ויש להבין, הרי לכל הדעות כאשר יש חמה קשה, גם יהודי לא יכול לקיים מצות סוכה, שהרי הוא "מצטער" הפטור מן הסוכה. ואם כן כיצד בפרט שלכאורה הוא זניח, צורת היציאה מן הסוכה, יכירו כולם את ההבדל בין יהודי לגוי? מה לי כיצד יצא ה"מצטער" הגוי מסוכתו?

ג. ונראה, כי עיקר חג הסוכות ופרטי מצוותיו, באו להורות לנו על החיבור והדבקות הצריכה להיות בין האדם להשי"ת. ועל ציר זה סובבים הולכים על עניני החג.

וענין זה נלמד מעיקר מהותה של הסוכה, שהיא "צילא דמהימנותא", צל האמונה הסוכך עלינו. ונקדים את קושיית הזרע קודש (להרה"ק מרופשיץ, עמ' רמ"ה) בעיקר הדבר, וזה לשונו: "הנה מצינו שקראו חז"ל להיושב תחת הסכך של הסוכה שיושב בצל

סוכה, כמ"ש כמה פעמים בגמרא (ב' ע"א, ח' ע"ב). וכן בזה"ק (ח"ג ק"ג ע"א) נקרא צלא דמהימנותא.

ולכאורה לשון צל, שייך רק באינו יושב תחת הדבר המיצל, רק יושב קצת רחוק ממנו, כמו היושב סמוך לאילן, והצל של אילן מתפשט עליו. משא"כ היושב תחתיו, שייך לומר שיושב תחת האילן, וכן כאן היה לומר תחת הסוכה, ומה הורה לנו במה שקראו צל סוכה?"

ומבאר הרב, כי לא לחינם נקטו חז"ל כי במצות הסוכה יושבים אנו בצילו של הקב"ה, כיון דכתיב "ה' צלך", וכמו שכל פעולה שהאדם עושה, עושה גם הצל שלו, לכן באו ללמדינו על מעלת הפעולות הנעשים בעולמות העליונים בסוכה ומצוותיה.

ונראה לפרש לפי דרכינו, כי הטעם שנקרא ה' "ה' צילך", ונקראת הסוכה צל האמונה, הוא לפי שכמו שצל האדם מחובר אליו ומלווה אותו תמיד להיכן שילך, כך הקב"ה נמצא עם האדם בכל עת. וכאשר יושב האדם בצילו של הקב"ה הוא מתחבר ודבק אליו ביותר. ולכן נקטו את הישיבה בצל הסוכה בלשון צל, להורות לנו כי בקיום מצות סוכה אנו מחוברים עם השי"ת, ויושבים בצילו ובחיקו ממש.

ולפיכך נקטו בסוכות את הפסוק: "וימינו תחבקני", כי החיבוק הוא דרגת קירוב גדולה ביותר, של דבקות האיברים, וזה המתקיים בסוכות, שיכולים להגיע לקרבת ה' והדבקות בו ביתר שאת, ולהמשיך דרגה נפלאה זו לכל השנה.

ד. ונראה, כי משום כך ציוו חז"ל כי אין לעשות סכך עבה ביותר, אלא צריך שיראו הכוכבים דרך הסכך. כיון שטעם הדבר הוא כי בחג הסוכות ניתן להגיע בקל לדבקות בהשי"ת, לפיכך צריך האדם לעורר את עצמו להידבק בה', בעיקר בישיבתו בסוכה הקד', ולכן כאשר יושב בה ומסתכל לשמים, מתעורר הוא ביותר לאהבת ה' והדבקות בו, (וכמו שמובא בהל' תפילה כי יש לעשות חלונות בבית הכנסת, כדי שהאדם יתבונן בעדם לשמיים, ומזה יגיע לזכרון ה' ויראתו), שכן זוהי מהותה של הסוכה, הישיבה בצל ה', בחיקו ממש, "וימינו תחבקני".

ה. ובספר זרע קודש מצאתי דקדוק נוסף בזה, המתקשר אל הדברים כפתור ופרח. שכן גם בהלכה זו עצמה יש לדקדק, מדוע הצריכו לא לעשות סכך עבה, ושיעור כשרותו מובא בחז"ל שהוא כדי שיראו הכוכבים דרכו. מדוע נקטו הכוכבים, ולא נקטו שיראו השמים בעדו? (שהיא דרגה קלה יותר).

וביאר הרב שם, כי כוכב מורכב משנים: כ"ו – כ"ב, כ"ו הוא שם הוי"ה ברוך הוא, וכ"ב הוא כ"ב אותיות התורה. והיינו דכאשר אדם יושב בסוכה, ורוצה הוא להתעורר באהבת ה' והדבקות בו, יבוא הוא להסתכל בכוכבים, הרומזים לשם ה' יתברך, ולתורתו אשר ציוונו בה, שע"י העמל בה נדבקים כיביכול בו יתברך וברצונו הגנוז בתורה.

ו. וזה בעצם עומק הברכה: "הרחמן הוא יזכינו לישב בסוכת עורו של לויתן" לעתיד לבוא, כי "לויתן" לשון ליווי וחיבור הוא, שע"י קיום מצות סוכה מתעלים וזוכים להתקרב

לה', וגם לעתיד לבוא זוכים לחיבור ודבקות בה', הנרמז במילת "לויתן", וכדברי הגמרא כי לעתיד לבוא: "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ונהנים מזיו השכינה"

ז. ולכן סוכה היא גימטריא של ב' שמות ה', שם אדנות ושם הוי"ה ברוך הוא, ללמדינו כי המקיים את מצות סוכה כראוי, זוכה להתחבר להקב"ה בכל שמותיו הקדושים.

ח. ובזה ביאר הרב זרע קודש (עמ' רמ"ז) גם את לשון ה"ידעו" – ידיעה, דעת, שנאמרה בחג הסוכות, וז"ל: "למען ידעו דורותיכם", כי על ידי מצות סוכה נמשך לאדם דעת, לידע איך לעובדו יתברך שמו, כמ"ש: "דע את אלקי אביך ועבדהו" (דבה"י א', כ"ח, כ"ט) עכ"ל. נמצאת למד כי אם נמשכת לאדם דעת בסוכות, לצורך מה נמשכת, רק לעבודת ה'. כי זוהי מהותו של חג הסוכות, רק להידבק בה' ולהתחבר אליו.

ט. והשתא דאתינן להכי, נראה ליישב גם את הקושיה הידועה: אם הסוכות הם זכר לעני הכבוד שליוו את ישראל במדבר, מדוע לא עושים זכר אף לשאר הניסים שליוו את ישראל במדבר, כגון המן והבאר?

אלא הביאור הוא, כי מן ניתן לישראל ע"י הקב"ה מתוך הכרח וצורך. כיון שעדין הם מקיימים את שליחותם בעולם הזה, בגוף גשמי הנצרך לאוכל כדי לקיים את עצמו, לכן צריך לתת להם אוכל במדבר, וזה הגיע בצורת מן. וכן הבאר, זה נס שהגיע מתוך ההכרח, כיון שבני ישראל היו בני אדם, ובן אדם לא מתקיים במדבר ללא מים, לכן אם רצון ה' שישראל יהיו במדבר וישארו בחיים, מוכרח שיהיה להם מים זמינים, וזה התקיים ע"י הבאר.

אבל בענני הכבוד, היה נס מיוחד, שלכאורה לא היה מוכרח ונצרך דווקא לקיום ישראל במדבר, וכפי שמבאר החיד"א הקד' (בספרו חומ אנך, בשם השפתי כהן): "דישראל היו יושבים בעננים כמי שיושב בספינה, שהוא יושב במקומו, והספינה מוליכה אותו למחוז חפצו, והוא יושב ועושה מלאכתו. כן היו העננים מוליכות אותם, והם יושבים כמי שיושב בבית. וזה שאמר: "כי בסוכות הושבתי", דהיו יושבים בעננים, והעננים מוליכים אותם בלא טורח כלל" עכ"ל.

נס נפלא ומיוחד כזה, לא היה מחויב המציאות. שכן אם נגזר על ישראל לילך במדבר, אז שילכו, ולכל הפחות העננים יישרו להם את הדרך וירחיקו מהם מזיקי הדרך, שלא יסתכנו. אבל לשבת ב"ספינת עננים", מה ההכרח לזה? אלא ודאי שנס זה דווקא, הראה וגילה את החביבות המיוחדת שיש להקב"ה לעמו ישראל. לפיכך, בחג הסוכות, עושים אנו זכר דווקא לענני הכבוד, שגילו את הקשר המיוחד שיש בין השי"ת לישראל עמו. ולדברינו הדברים מתחברים, שכן דווקא בחג זה ובמצוה זו, שכל מהותה גילוי חיבוב הקב"ה לבני ישראל, ניתן להגיע יותר אל הדבקות בו יתברך.

י. ולא נמנע מהלביא כאן את החידוש הנפלא של הרה"ק מקוצק¹², המתאים מאוד ליסוד הדברים כאן, המבאר כי הטעם ש"מצטער פטור מן הסוכה", כיון שעיקר עניינה של הסוכה הוא "התבטלות" מוחלטת להשי"ת. ומשום כך יוצאים מדירת קבע ונוטשים את כל הבלי העולם, ונכנסים לחסות תחת כנפי השכינה. ולכן "מצטער פטור מן הסוכה", כי הרגשת הצער הגופני, מוכיחה שאינו "בטל" כל כולו להשי"ת, ולפיכך "פטור מן הסוכה", כי לא הגיע אל התכלית והמטרה אשר לשמה יושבים בסוכה.

וכל מהותה של מידת התבטלות זו, אינו לבטל את האדם ולהעלימו כאבק פורח, אלא לבטל את מציאותו הגשמית, ולהכניסו תחת כנפי השי"ת, להתבטל כל כולו להשי"ת ולהידבק בו, וזה נעשה בכח מצות הסוכה, שמתבטל האדם תחתיה ונכנס תחת צל השי"ת, לחיבור ודבקות של "וימינו תחבקני".

י"א. כעת, יבוארו דברי הגמרא בע"ז כמין חומר. המצוות לא נועדו רק לתת שכר טוב למקיימיהם. המצוות נקראים בשם זה, מלשון "צוותא" - חיבור. תכלית המצוות היא להתחבר אל השי"ת, ללכת בדרכיו ולדבקה בו. השכר הוא רק תוצאה של קיום המצוות, אבל אינו מכריח את הקיום.

כאשר הגויים יבואו לעתיד לבוא קיים את המצוות, זה יהיה רק בשביל מטרה אחת: גם אנו רוצים שכר. כאשר יתגלה לעתיד לבוא גדלו וכמותו של השכר העתידי העצום הצפון לצדיקים, שהוא כאין וכאפס לעומת הנאות העוה"ז הגשמי, גם הגויים יבואו בטענה, כי גם הם רוצים לטעום משכר מיוחד ומעולה זה.

ואז הקב"ה יבוא ויטען להם: אתם? מצוות? מצוות הרי זה מלשון צוותא וחיבור, מה לכם ולחיבור רוחני בכלל, לחיבור אל השי"ת? אבל כיון שהקב"ה לא בא בטרונאי עם בריותיו, הוא פשוט "יוכיח" להם שאין להם שייכות של "חיבור" אל המצוות. איזה מצוה הוא יבחר להוכיח להם זאת? מצות הסוכה, שהיא המסמלת יותר מכל את החיבור לה'.

והדבר יהא ניכר בעיקר בעת יקידת השמש, כאשר יחול דין "מצטער פטור מן הסוכה". היהודי המקיים את דבר ה', יודע כי אותו חיבור לה' שיש בישיבה בסוכה, אותו חיבור ישנו גם כאשר מקיימים את דבר ה' שאמר בפי עבדיו, רבותינו וחכמינו ז"ל ש"מצטער פטור מן הסוכה". הוא יודע שגם זה דבר ה', והקשר בינו לבוראו לא ניתק. הוא יוצא בהכנעה מן הסוכה, ומקיים את דבר בוראו גם בהימנעות מן הסוכה.

הגויים לעומתם, מחפשים מצוות עם הנאה, ולכן הם רצים לעשות סוכה "בראש גג", בישיבה באויר הצח. הם חושבים לעצמם: גם לשבת באויר הנעים, וגם לזכות בשכר... ואז מגיעה השמש, הגורמת להם לנטוש את הסוכה בזעם, כאשר הם חושבים: איזה מצוות קשות יש להם ליהודים, וכי אפשר לשבת בחום כזה...

¹² מובא בספר מסילות לאור החסידות, ח"א עמ' שד"מ.

גוי שלא שייך בחיבור לה', לא יבין מעולם הנאה רוחנית מה היא. כאשר ההנאה הגשמית נגמרת במצווה, גם הוא בעצמו נגמר... הרי לך, כי מצות סוכה היא זו אשר תבוא ותוכיח על המהות הפנימית, האם מקיימים את המצווה כי נוח לנו, או כי ה' ציווה ואליו אנו מחוברים, בכל דרישה אשר ידרוש מעמנו, תהא נוחה או לא.

י"א. בנוסף לכל זה, הנה מצינו בדברי חז"ל כי ארבעת המינים שאנו נוטלים בחג הסוכות, כוללם נקראים ע"ש הקב"ה, וא"כ אין לך גדולה מזו, כי זהו חג הדבקות בה'.

וכפי שמובא במדרש (ויקרא רבה פר' ל'): דבר אחר, פרי עץ הדר זה הקדוש ברוך הוא, שכתוב בו "הוד והדר לבשת" (תהילים ק"ד), כפות תמרים זה הקדוש ברוך הוא, שכתוב בו: "צדיק כתמר יפרח" (שם, צ"ב), וענף עץ עבות זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב: "והוא עומד בין ההדסים" (זכריה א'), וערבי נחל זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב ביה: "סולו לרוכב בערבות ביה שמו" (תהילים ס"ח) ע"כ. הרי לך, כי אף בעת שהאדם נוטל בידיו את ארבעת המינים, הרי הוא נזכר בהקב"ה ארבע פעמים, דבכל מצוה ומצוה שנוטל ומסתכל עליה, הרי הוא רואה בה את הקב"ה ממש, ואין לך דבקות בה' יותר מזו. הרי שלא רק ענין מצות הסוכה מסמל על הדבקות בה', אלא אף שאר ענייני ומצוות החג מרמזים זאת, כארבעת המינים.

י"ב. מלבד זאת, יש להביא ראיה ליסוד זה משמו של הלולב עצמו, שכן מצינו בחז"ל שביארו, שהטעם שנקרא הלולב בשם זה, הוא על שם הלב שלו הפונה אל ה', וכפי דברי חז"ל (ברכות נ"ז ע"א): "הרואה לולב בחלום – אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים". וכ"ה בסוכה (מ"ה ע"ב): "מה תמר זה אין לו אלא לב אחד" – ופרש"י, אין לו אלא לב אחד - כעין מוח יש בו, כגון בעץ האגוז והגפן, ואין לו אלא בעץ האמצעי הזקוף ועולה וגדל למעלה, ולא בחירותיו ומכבדותיו" ע"כ.

הרי לך כי אף הנושא את הלולב, כבר נזכר בשמו של הלולב בענין הדבקות בה', שבו נמשלו ישראל ש"כך ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמיים", כדמסיים בסוכה שם.

ובפרט ידוע, כי ארבעת המינים נקראים כולם על שם הלולב, כשם שברכתם היא "על נטילת לולב", לפי שהוא הגבוה והבולט מכולם, וא"כ הטעם שנאמר בו, שייך בעצם בכולם, והדברים הם ראייה ליסוד הנ"ל, כי כל ענייני החג מראים שמטרתם היא להגיע לדבקות וחיבור בה'.

י"ג. גם המזמור המיוחד לחג הסוכות, ממוכיח כי כל ענייני הוא רק הדבקות הכיסופין והכיליון לה', וכפי שביטא זאת דוד המלך ע"ה בלשון קדשו: "כאייל תערוג אל אפיקי מים, כן נפשי תערוג אליך אלקים, צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי, מתי אבוא ואראה פני אלקים". הרי לך כי אף המזמור כולו, ממשיך את אותה הבנה ההולכת כחוט השני לאורך כל ענייני מצוות החג לפרטיו, שהוא ענין הכליון והכיסופין לדבוק בה'.

י"ד. כעת נבין ג"כ, מדוע מבואר בגמרא (סוכה מ"ה ע"ב) כי יש לקחת את ארבעת המינים דווקא כאשר הם עומדים זקופים, וגם האתרוג שיהא ראשו כלפי מעלה, וזה עפ"י הכלל של: "כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן", וכנפסק בהלכה, שמלבד צורת המצוה הנאה שיש בזה, עוד י"ל דזה מרמז על ענין ה"נפשי תערוג" והכיסופין לה', שניכר אפילו במין הצומח, שתמיד צומח וראשו כלפי מעלה, להראות את כמיהתו לאור ה' העליון, הנותן לו את כח הצמיחה והגידול, והוא ענין חג הסוכות, שאפילו בצורת החזקת הד' מינים, יתעורר האדם ליקח מזה לקח ומוסר להידבק בה'.

ט"ו. ובזה יש לרמז ג"כ, את דברי חז"ל (סוכה כ"ב ע"ב), המצריכים שלכתחילה צריך שיהיו הכוכבים נראים מתוך הסוכה. דבאו ללמדינו, כי אע"פ שיושב האדם בסוכה, בצילא דמהימנותא, בצילו של הקב"ה, צריך הוא תמיד לישא את עיניו לשמיים ולהסתכל למרום, בחינת "שאו מרום עיניכם", וכאשר עיניו יהיו דבוקים בשמיים, ירגיש הוא יותר את הדבקות בה', כי זו בעצם מטרת המצוה בסוכה ובכל ענייני חג הסוכות, להיות דבק בה' בכליון ובכיסופין, בנשיאת עיניו למרום.

ט"ז. כרעיון המתקשר בחוליה אל השרשרת, נוכל גם לחבר את ענין מצות העליה לרגלף הקיים בכל ג' הרגלים ואף בחג הסוכות, שעניינו היה לחשוף את האדם להוד קדושת בית המקדש והעובדים בו, כדי שקדושתם תשפיע על האדם תוספת יראה וטהרה, ועל ידה יתקרב האדם אל ה'.

וכדברי החינוך (מצוה רמ"ז), שנותן טעם למצות נטע רבעי ודומיה, מדוע ציוו חז"ל להעלות דברים אלו ולאוכלם דווקא בירושלים, וז"ל: "ועוד יש תועלת לאדם בהיותו מצווה לאכול במקום ההוא קצת פירותיו, כגון זה ומעשר שני וגם מעשר בהמה כי מתוך כך יקבע מושבו או מושב קצת מבניו באותו המקום ללמוד תורה שם, כי שם מורי התורה ועיקר החכמה וכו' עכ"ל. הרי דגם העליה לירושלים עצמו, היה מקרב את האדם להידבק בה' ובתורתו.

י"ז. וזו בעצם גם מטרת שמחת בית השואבה, שהיתה נערכת בבית המקדש בכל שבעת ימי חג הסוכות, לקרב את האדם לה' ולשאוב מלוא חפניים רוח של קדושה וטהרה, וכדברי חז"ל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א) בטעם שנקראה השמחה "בית השואבה" "שמשם שואבים רוח הקודש", רוח של טהרה וכיסופין להידבק ולהתחבר לה'.

י"ח. כעת נוכל להבין ביתר עומק את דברי הגמרא (תענית כ"ה ע"ב), המבארת מה קורה בשעת ניסוך המים בסוכות: "אמר רבי אלעזר: כשמנסכין את המים בחג, תהום אומר לחבירו: אבע מימיך, קול שני ריעים אני שומע, שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריק" ע"כ. מכאן למדים, כי היתה איזו קריאה בין המים התחתונים שהיו בעמקי התהום מטה מטה, למים העליונים הנמצאים בשמיים. ויש להבין מה טיבה של קריאה זו.

ולאמור י"ל, שכל מטרת קריאה זו היתה הכיסופין של אותם מי תהום תחתונים, ליוצרים ובוראם, ולכן היתה להם איזו בחינת "קריאה" למים העליונים. וא"כ בחג הסוכות שהיו בעצם שואבים מאותם מים עליונים, וגורמים להם "ניסוך" והקרבה, ובכך היו מרוממים את אותם מים תחתונים, ואז היו יוצרים "חיבור" רוחני כלשהוא בין המים התחתונים לעליונים, היתה שמחה גדולה שעניינה שמחה רוחנית, כיון שחיבור המים ביטא את התשוקה להיכלל ולהידבק בה'. אותה תשוקה לדבקות בה' שמתבטאת במים, משפיעה בעצם על כל כלל ישראל בחג הסוכות, שכל מצוותיו וענייניו מורים הם על החיבור והדבקות בה'.

י"ט. כעת נבין את דברי הדרכי משה (או"ח סי' תרכ"ד) הכותב: "כתבו מהרי"ל (הל' סוכה סי' א עמ' שנט) ומהר"י ווייל (שם) יש שמתחילים לעשות הסוכה במוצאי יום הכפורים שנאמר (תהלים פד ח) ילכו מחיל אל חיל". ויש לתת טעם באותו "חיל אל חיל".

ולפי האמור הדברים מאירים, שהרי אנו ביום הכיפורים, הגענו למצב כ"כ גדול של דבקות בה', והיינו בגדר מלאכים, ללא אכילה ושתייה ומרבים בתפילה ורוחניות. וממילא כיון שגם החג הסמוך ליום הכיפורים, חג הסוכות, נתבאר שכל ענייניו ומצוותיו הם רק הדבקות בה', א"כ שפיר לפיכך יש להסמיכם זה לזה, כי עניינם אחד, ואת ההתקרבות לה' שהחלנו ביום הכיפורים, נמשיך ביתר שאת וביתר עוז בחג הסוכות.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

מצטער הוא "פטור מן הסוכה", או כל שמצטער "אינו חייב לשבת בסוכה"

עין שו"ע או"ח סוכה תרמ ג חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה; ולא חולה שיש בו סכנה, אלא אפילו חש בראשו, חש בעיניו; ויש מי שאומר שאין המשמשים פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם.

בטעם שפטור חולה מן הסוכה, כתב במשנ"ב תר"מ ס"ק ו בשם רבינו מנוח משום דכתיב תשבו כעין תדורו. ואם היה לו זה החולי כל השנה לא היה יושב בביתו דוקא אלא היה הולך למקום שנקל לו לחליו.

ומה שמשמשיהם פטורים מן הסוכה, כתב שהוא מדין "שהן עוסקין במצוה וכל העוסק במצוה פטור מן המצוה" ומקורו הוא מן הלבוש וכן הוא בשו"ע הרב.

עוד מבואר שלדעה ראשונה פטור המשמש אף בשעה שאין החולה צריך להם, ומשא"כ לשיטה שניה דוקא בשעה שהוא משמש לחולה.

ומדבריו מבואר ששני פטורים שונים נשנו כאן, חולה עצמו פטור מדין תשבו כעין תדורו, ומשמשיהם מדין עוסק במצוה. ובקוב"ש ח"ב סי' מו חידש שאף בחולה עצמו שייך טעם של עוסק במצוה לפי שהוא עוסק בהשבת גופו. ומקורו הוא מגמ' סנהדרין דף עג א: גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו!

וכתב הגרא"ו, שלפ"ז כל חולה יהיה פטור מכל המצוות מדין עוסק במצוה. אמנם מ"מ מדברי המשנ"ב מבואר שפטורו של חולה הוא מדין תשבו כעין תדורו.

ובפטורו של חולה מתוך שלא חילק השו"ע בין לילה ראשון לשאר לילות סוכה. מבואר שחולה פטור מן הסוכה כל שבעה. אכן, שם בסעיף ד כתב וז"ל: מצטער פטור מן הסוכה. ובמשנ"ב שם (ס"ק יג) מצטער פטור וכו' - דכעין תדורו [יז] בעינין ואף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער. וכתב שם הרמ"א אבל בלילה ראשונה אפי' מצטער חייב לאכול שם כזית.

ובטעם שמצטער חייב בלילה ראשון כתב המשנ"ב, "דיש ראשונים דס"ל דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות לגמרי גמרינן מה התם בכל גוויני בלילה ראשון וא"כ ה"ה בליל סוכות.

ולפי זה יש להקשות קושיה חמורה, שלעיל נתבאר מדברי המשנ"ב שחולה עצמו פטור, הוא מדין תשבו כעין תדורו. ונתבאר שמחמת פטור זה הוא פטור כל שבעה. ומאידך

גיסא לענין מצטער שאף שמצטער עצמו פטור מדין תשבו כעין תדורו, מ"מ לא פטר אותו אלא בשאר לילות ולא בלילה ראשון.

וצ"ב בזה איך יתכן ששני פטורים נשנו כאן מדין תשבו כעין תדורו. ומ"מ בחולה יהא פטור ובצטער יהא חייב^כ.

ובעיקר הדבר יש לדון בסברא מה הבדל בין חולה לבין מצטער. שחולה שפטור כל שבעה לבין מצטער שאינו פטור כל שבעה. ונראה יסוד ההבדל בין מצטער לבין חולה. דהנה רבא בגמ' סוכה שם חידש דמצטער פטור מן הסוכה. הרי דמצא גדר חדש שאינו בחולה אלא שהוא מצטער.

וביאור הדברים נראה, שיש לחקור ביסוד דין מצטער, אם פטורו הוא חלות שם פטור מן הסוכה, ופטור זה בשם מצטער יקרא, וכשם שחולה פטור נתחדש מציאות של "מצטער שאף הוא פטור מן הסוכה,

או שנאמר שמצטער אינו חלות פטור מן הסוכה, אלא שהחידוש הוא במצטער הוא חידוש בדין של "תשבו כעין תדורו", שבזמן שאינו יכול לישב בסוכה אינו צריך לישב שם ולפ"ז אינו פטור מן הסוכה, ולפ"ז כל שאין סיבת הצער קיימת חייב הוא לישב בסוכה.

ולצד הראשון שמצטער הוא חלות שם פטור מן הסוכה יקשה מדוע חייב בליל טו. ויש לומר שהגזירה של טו טו מחג הפסח, חדשה שיש שני חיובים בסוכות חיוב של ליל טו בחג הסוכות הוא חיוב אכילה מצד עצמו שאינו קשור לגדרי חג הסוכות אלא שיש חיוב אכילה מדין היום טוב, אלא שמכל מקום הואיל וחג הסוכות עכשיו צריך לאכל את אותו חיוב אכילה בסוכה.

ולפ"ז לכך המצטער צריך לאכל כזית ראשון בסוכה והוא חיוב שאינו קשור לסוכה. ולפ"ז כל הדין של תשבו לפטור מצטער לא נאמר, אלא אחר שקיים את חיוב אכילתו ויסוד פטורו הוא מדין סוכה ומשום כן נפטר הוא מן הסוכה.

אמנם לפ"ז יקשה מדוע חולה פטור הוא בליל טו מן הסוכה והרי ישנו חיוב אכילה. ובע"כ נראה דמצטער אינו פטור על "הגברא" מן הסוכה, אלא שבזמן שמצטער אינו חייב לשבת בסוכה. ובזה הוא חלוק מן החולה שחולה הוא "גברא הפטור מן הסוכה" שכל שהוא בחוליו אינו יכול ישב בסוכה שוב פטרוהו מן הסוכה, ולהבדיל מן המצטער אינו פטור מן הסוכה, אלא כל שמצטער אינו חייב לשבת בסוכה. ונמצא חילוק בין חולה למצטער אף ששיניהם פטורם הוא מדין תשבו כעין תדורו.

עצם היסוד שמצטער אינו פטור גברא, ביאורו הואיל ומצטער אינו דבר קבוע והוא דבר המשתנה בין איש. ואינו חפצא של חולי יש להביא ראיה, שבשו"ע (תרלט ס"ק ד) כתב וז"ל: כל שבעת הימים קורא ולומד בתוך הסוכה, וכשמבין ומדקדק במה שיקרא וילמוד,

^כ ולדברי הגרא"ו שלעיל שגם חולה יש לו דין עוסק במצה לא תקשי.

ויכול ללמוד חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. וכתב שם המשנ"ב שם ס"ק כט וז"ל מיושבת עליו - והכל לפי הענין דאם דעתו מיושבת בסוכה שיש לו מנוחה שם לומר בסוכה [ולפעמים מצוי שיש קור ומצטער אם ישב שם הרבה לקרות ולעיין בלימודו הוא פטור]. ואם יש לו טורח רב להביא ספרים הרבה ללימודו בסוכה אפשר דפטור, אכן אם יש לו מקום להניחם שם כל החג חייב דאין זה טורח:

ונמצא שדין מצטער הווא דבר שיכול להשתנות בין איש לאיש ובין מקום למקום, ואינו דבר מוחלט ולכך אף שפטורוהו מן הסוכה לא הוי פטור בעצם כמו חולי. אמנם חולי הוא דבר השוה לכל נפש שכל אחד שהוא חולה שוב נפטר מן הסוכה.

ומעתה יש לומר שגדר המצטער אינו פטור מן הסוכה, אלא שלא חייבוהו לישב בסוכה. ומעתה גז"ש של טו טו באה לשלול, שלילה ראשון יש חובת אכילה ואינו מחמת תשבו כעין תדורו. אמנם חולה לפי שהוא חולי א"כ יש בכח תשובו כעין תדורו לפטור לגמרי מן הסוכה.

ועוד ראייה ליסוד זה דדין מצטער אינו פטור בעצם. שבב"י סימן תרמ כתב וז"ל כתוב בארחות חיים: מצטער דפטור דוקא מלישן אבל לאכול לא מדאמרינן רבא שרי לרב אחא למיגני חוץ לסוכה משום בקי ולא קאמר למיכל ושמא היינו משום דאכילה אינה אלא לפי שעה.

ומתבאר שלפי שהאכילה אינה לזמן גדול וע"ז אומרים לו לאדם שיתגבר. והביאור בזה כפי שנתבאר שדין מצטער אינו פטור מוחלט מן הסוכה אלא כלש שהוא מצטער אינו צריך לישב בשעה שהוא מצטער אמנם ביסודו הוא שייך לסוכה ולכך שייך לומר נ"מ לחלק לא פטורוהו באכילה שהוא שיעור לזמן לבין שינה שהוא זמן ארוך ובזה פטורוהו. אכן להלכה לא פסקינן כך ובכל גוונא פטור מצטער.

עוד יש להטעים לפי זה. שידוע המעשה בר' חיים עוזר, שבאו אורחים לבקרו, ואמר להם להכנס לסוכה והוא לא יכנס מחמת שהוא מצטער והוא פטור מן הסוכה. אמנם לאחר כן נכנס ואמר שאף שנפטר מדין מצטער מ"מ הכנסת אורחים הוא חייב ונכנס לסוכה ולהגיש להם צרכיהם.

וזה צ"ב שאם הוא מצטער שוב פטור הוא מן הסוכה. וא"כ מהיכי תיתי לחייבו להכנס לסוכה. אמנם אחר דברינו יבואר היטב, שהואיל ומצטער אינו חלות פטור מן הסוכה אלא כל מצטער אינו חייב להיות בסוכה, שייך לומר שכל שיש סיבה אחרת להיות בסוכה שוב חייב הוא להכנס שם והוא כעין חיוב אכילה של לילה ראשון. ודו"ק

והנה נתבאר לעיל דעת המשנ"ב שפטור משמשי חולים הוא מדין "עוסק במצוה פטור מן המצוה. ובערוך השלחן הקשה לשיטות הסוברות שהפטור של משמשי חולים הוא מדין עוסק במצוה, שני קושיות חמורות חדא הק', שבעיקר הדין משמשי חולים פטורים נחלקו הפוסקים מתי פטורים של אלו וז"ל השו"ע חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה.

ושם עוד ויש מי שאומר שאין המשמשים פטורים אלא בשעה צריך להם. ומבואר, שלדעה ראשונה אף בשעה שאין צריך להם גם כן הם פטורים מן הסוכה.

ולפי זה הקשה מדוע הם פטורים הא בשעה זו אין הם עוסקים במצוה. עוד הקשה מילא משמש חולה העושה כן בחנם משום מצוה, אולם אם עושה כן בשכר לכאורה חייב שכיון שעושה בשכר שוב יש לומר לא נחשב כעוסק במצוה כדי לפוטרו, ולא מצינו חילוק זה בגמ' ובפוסקים:

ולכך כתב הערוך השלחן שכל פטורים של משמשי חולים הוא אחד, מדין תשבו כעין תדורו. וביאר ונ"ל דזהו הכל בכלל תשבו כעין תדורו דכשם שהאדם שדירתו קשתה לו לבריאותו יצא מדירתו כמו כן בסוכה וכמו משמשי החולה עוזבים ביתם ויושבים אצל החולה כמו כן בסוכה ואפילו עוסקים בשכר דלא גריעי משומרי פירות דפטורים כמו שיתבאר דלא עדיפא הסוכה מדירתו של אדם ולכן דיעה ראשונה סוברת דכמו שדרך המשמשים שאין עוזבים מיד את החולה לאחר שימושם אלא יושבים אצלו ומסיחים עמו כדרך בני אדם ואין חוזרים מיד לביתם כמו כן הוא בסוכה והיש מי שאומר סובר דמ"מ כשגמר שימושו למה לא יקיים מצות סוכה ואין זה בכלל תשבו כעין תדורו:

ומבואר שלדבריו פטור משמשי חולה מן הסוכה הוא דין מיוחד שנאמר בהלכות סוכה מדין תשבו כעין תדורו ולא מן הדין הכללי של העוסק במצוה פטור מן המצוה.

אכן מדברי המשנ"ב מבואר שהפטור של משמשי חולים הוא מדין כללי כללי של העוסק במצוה בפטור מן המצוה^ט.

והנה כאמור, נתבאר בשו"ע מחלוקת ובה שתי דעות, אם פטורים משמשי החולה אף היכא שאין עוסקים. ולדעה ראשונה מבואר דחשיב מתעסק אף בזמן שאין מתעסק חשיב עוסק במצוה.

ומאידך יעוין בשו"ע סי' לח ססיף ח' כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. וכתב הרמ"א הגה: ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, אז פטורין מק"ש

^ט ויש לזה כמה ראיות שהוא פטור מדין העוסק במצוה. מחגיגה ו א, ושם הק' לדעת ב"ש שקטן שיכול לרכב על כתפי אביו חייב בעליה לרגל. א"כ מדוע לא העלתה חנה את שמואל ושם תרצו ולטעמיה, תיקשי לך חנה גופה, מי לא מיחייבא בשמחה? אלא, חנה מפנקותא יתירתא דחנה ראתה בשמואל שהוא מפונק וחששה לו מפני טרחת הדרך. וכתב הר"ח שם משום הכי חנה מפנקותא יתירא חזת בשמואל וחששה משום חולשא דאמר חולין ומשמשיהם פטורים מן הסוכה. ובמגיה שם הק' דלא מצינו כן אלא לגבי סוכה, והיינו שקושייתו שכאן הוא מצות עליה לרגל ולא מצות סוכה.

אמנם בזה הוא תלוי דאי הוא מדין עוסק במצוה א"כ ה"ה נכון הוא אף לענין חנה לענין עליה לרגל. ב. ראה תשובת הגאונים דפוס ליק תרכ"ד - סימן נ"א "וחולה שאין יכול להתפלל, אם כבוד עליו החולי הוא ומשמשי פטורין, דילפינן מסוכה, דחולה ומשמשי פטורין, ומבואר בדבריו דדין משמשי חולין פטורים הוא דין כללי ולא רק בהלכות סוכה.

ותפלה ותפילין. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן.

ומבואר, שבשעה שעושה מצוה אין צריך לטרוח אחר מצוה אחרת אף שיכול הוא לקיים המצוה האחרת אינו צריך. ונקט השו"ע בסתמא דאף שיכול לקיים האחרת כל עוסק פטור הוא מן האחרת. ומשא"כ כאן לענין משמשי חולים חזינן שתי דעות, ויש חולקים וסוברים שכל שאין צריכים לו שוב יכול הוא לקיים ואינו נפטור. אכן, לדעה ראשונה חשיב מתעסק. אמנם לענין העוסקים במצוה מבואר שחשיב עוסק במצוה אף שיכול לקיים האחרת וכגון החופר קבר בשעה שהפסיק לחפור את הקבר, א"כ אינו עוסק במצוה. ומ"מ הלכה היא שפטור הוא וכן נפסק התם. ומעתה יקשה מה ההבדל בין משמשי חולים שהובאו בזה ב' דעות, לבין עוסק במצוה וכגון חופר קבר שנכתב בסתמא שלעולם הוא פטור אף בשעה שאינו חופר בפועל.

ואשר יראה בזה, שהנה נחלקו הראשונים בדין עוסק במצוה פטור מן המצוה מתי הוא נקרא עוסק במצוה. ובתוספות סוכה כה ע"א שם ד"ה שלוחי מצוה כתבו וז"ל: - הולכי בדבר מצוה כגון ללמוד תורה או להקביל פני רבו ולפדות שבויין פטורין מן הסוכה ואפילו בשעת חנייתן כך פי' בקונטרס. והקשו התוספות, ותימה אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורין דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטור. ומשום כן כתבו וצריך לומר דהכא נמי איירי בכי האי גוונא דאי מיטרדי בקיום מצות סוכה הווי מבטלי ממצות. אמנם הר"ן כתב וז"ל כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר ושם הביא הר"ן ראייה לדבריו מחופר בור למת המת פטור מתפילין ומק"ש ומכל המצות אף על פי שבדרך כלל נח הוא באמצע ואינו חופר ומ"מ פטור הוא לגמרי מכל המצוות באותה שעה. וסיים הר"ן את דבריו ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן ומהיות טוב אל יקרא רע. ומבואר שבשעה שעוסק במצוה כל שצריך לטרוח כדי לקיים את המצוה השניה שוב לדעתו פטור מן המצוה.

ואשר יראה בזה. ששני יסודות נשנו כאן האחד, שכל ש"עסוק" בחפצא של עשית מצוה אף שאינה גמר המצוה, זה חשיב כעוסק במצוה ופטור מן המצוה. והביאור בזה כתב הר"ן שכל שנמצא באמצע עשייה לא בעינן את העשייה בפועל אלא דאף שהוא נח באמצע מלאכתו, כיון שאף המנוחה היא זאת שנצרכת לצורך הדבר וכגון חופרי הקברים אף זה נכלל בכלל המצוה. ומחמת כן סברו רש"י והר"ן שכל שהוא טורח כדי

^ל ראה בביאור הלכה סי לח. שחופר קבר אף על פי שנח מעט שגם בשעת נוחו נקרא עדיין עוסק במצוה שע"ז יתחזק כוחו לחזור ולחפור ולכן הוא פטור אז אף על פי שיכול אז לתת פרוטה לעני העומד אצלו.

לקיים מצוותו וכגון ללמוד תורה או לפדות שבויים הרי הוא "עסוק" במצוות ושוב פטור משאר מצוות.

ולדעת התוס בודאי מסכימים שחופר בור למת אף בשעה שנח הרי הוא פטור, שזהו צורת החפירה שחופר ונח. אמנם סברי שכל שאין הטרחה באופן ישיר למצוה שוב אינו פטור בה.

אמנם יש לומר שכל זה שחוסר העשיה חשיב כעשיה הוא רק במקום שעצם האפשרות לעשות תלויה רק בו. וע"ז אומרים שכיון שהוא לצורך עשית המצוה אף המנוחה נחשבת כעשיה ואף על זה אומרים דין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

אכן, בחולה יש להסתפק אם בשעה שאינו עושה נחשב כעוסק ועוד שעצם שמוש החולה אינו תלוי בו אלא בשעה שהחולה יזדקק לו בזה יחשב כעוסק. וע"ז יש להתספק אם נחשב כעוסק במצוה פטור אף בזמן שאינו עושה. שמחד יש לומר דכל רגע ורגע יצטרך לו. ולזה סוברת הדעה הראשונה שאף זה נכלל בכלל עוסק במצוה אף שאין תלוי בו^{לא}. אמנם לדעה שניה רק בשעה שעוסק עשיה בפועל למען החולה וכל שאינו עושה שוב אינו נפטור מן המצוות.

וראה במאירי שכתב וז"ל ואף הם כתבו במשמשי חולה שאינם פטורים אלא בעת שהם צריכים לחולה ואין לבי מתישב בה שהמשמשים אף הם אינם יודעים בתשמישם זמן:

ומבואר סברת החולקים לפטור אף בזמן שאין צריך דכיון דמשמשי חולה הם משמשים חולה, ובכל רגע ורגע שמא יקרא להם שוב לעולם בכל רגע חשיבי כעוסקים במצוה כדי לפוטרים.

ומעתה מתורצות הקושיה שהק' הערוך השולחן. חדא. מדוע בזמן שאינו עסוק יהא פטור. ויבואר, שאף בזמן שאינו משמש את החולה בפועל, אף שאינו עושה חשיב כעושה כי שמא יקרא לו החולה, ולכך נחשב כעוסק במצוה ועצם המתנתו לחולה דנחשב כחלק מן המצוה ומשום כן נפטור מן המצוה. ונמצא ששלוש דרגות יש בעוסק במצוה שודאי בעוסק במצוה פטור מן המצוה. מחלוקת בעוסק במצוה מתי גדרו שנקרא עסוק. א. לדעה ראשונה רק בשעה שעוסק בפועל עצם ההתעסקות בפועל היא זאת הפוטרת מן המצוה והיא דעת התוס' וכל שאינו עוסק בפועל אינו נפטור מן המצוה.

^{לא} והנה יש לבאר שמשמשי חולה הפטורים מן המצוה אינו דווקא שעושים מעשה אלא אפילו שאינו עושה כלל. והביא בספר תורת היולדת שבעל שאשתו מפחדת בזמן הלידה ורוצה שיעמוד לידה הרי הוא פטור מן המצוה דבעצם הנוכחות שלו כאן זה חשיב כמתעסק ובוזה הוא נפטור. וראה עוד דעת הרב אלישיב לגבי חולה הובא בספר זכרון לרב זולטי זצ"ל ובו כתב. שרופא שנח כדי שיהא לו כח לרפאות אחר כן ואין מדובר בפקדון פטור לקבל קהל מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

אמנם לדעה שניה והיא דעת רש"י והר"ן העוסק במצוה אף בשעה שיכול לקיים מצוה אחרת שכל דבר שהוא לצורך התעסקות במצוה חשיב כמצוה אף שבפועל אינו עושה מצוה.

ודרגה שלישית הינה בעוסק במצוה במשמי חולה ששם הובאו ב' דעות בשו"ע, בדר שאין עשיתו תלויה בו, ויסוד הספק כיון דהיכולת לעשות אינה תלויה בו אלא בדעת אחרים אם באופן זה נחשב כעוסק במצוה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

ארבעת המינים – הקשר בין החי לצומח בהלכה ובאגדה

לעיני המעיין בהלכות ארבעת המינים שבפרק לולב הגזול, נראית תופעה מעניינת כאשר כשרות ופסול המינים השונים נקבעים לפי הלכות טריפות הבהמות שבמסכת חולין. באמת, הגמרא עצמה (סוכה לו, א) משוה את הדברים רק לגבי אתרוג שהוא מדמה עצמו אל הריאה: 'בעי רבא, נולדו באתרוג סימני טריפה מהו?' כשהגמרא מפרטת את הדמיון לריאה שנשפכה כקיתון.

אמנם, המגן אברהם (סי' תרמ"ה סק"ב) השוה גם דין לולב לדיני טריפות, כאשר פסק שלולב שנפרצו רוב עליו, שוה דינו לבהמה שנשברו רוב צלעותיה שהיא טריפה. והקשה עליו באליה רבה, שאי אפשר להקיש כל דיני ארבעת המינים לדיני טריפות חוץ ממה שהוזכר בגמרא, כי באותה שדרת בהמה נפסק שאם היא נשברה אך לא נפסק חוט השדרה היא כשרה, דבר שלא יתכן בלולב שאין בו כל חוט בתוכו, והדבר מוכיח שאין ללמוד כל דיני ארבעת המינים מדיני טריפות. ובכלל, הקשה בעמק ברכה (לולב ט') מהיכן הוציא המגן אברהם להשוות גם את הלולב לטריפות, כאשר בגמרא לא מצינו אלא השוואה לאתרוג. ועוד, שגם אם נאמר שפריצת חלק מן העלים אינה מטריפה בהמה, אין ספק שהיא פוסלת אל הלולב הואיל ואינו הדר, לא פחות מנקטם ראשו של הלולב, דבר שאינו נצרך כלל לבהמה שלא נאמר בה דין הדר, וכן הקשה בשו"ת שאלת יעב"ץ (סי' עא, ע"ש).

ובאמת, בסימן תרמ"ח העוסק בדיני האתרוג, מצינו כמעט בכל המפרשים והפוסקים שהרבו לדמות האתרוג לדיני טריפות, מה שפחות מצוי בשאר המינים. והסברא נותנת כן, כי בטבע הפרי שיש לו עור, בשר וחדרי הזרע, שהם המקבילים בעולם הצומח אל העור הבשר והאברים הפנימיים בגוף בעלי חיים, לכן יש טעם לדמותם. ואכן ראה בפמ"ג (תרמ"ח משב"ז ו') שדימה אף הקליפות הנזכרות ביו"ד הנקלפות מן הקורקבן שבעוף, לקליפות האתרוג לכל דיניהם. אמנם דמיון הלולב וכל עץ שהוא כענפי ההדס והערבה, לחלק הקשיח שבבהמה שהוא שדרתה ועצמותיה, יש בדבר יותר מן הריחוק, כי אין הענף דומה לכל מערכת אברי החיים, אלא לפרט מסויים מתוכה, ואין הכרח לדמותו לכך, כשם שאין הכרח לדמות כל מוט או מקל לשדרת אדם בשל הצורה והקשיחות שלו.

חידוש מפליג אף יותר, מצינו בדברי החכמת שלמה (תרמ"ח, יא), לפיו הדמיון לטריפות אינו רק דמיון מציאותי, דהיינו אברים שחיות החי תלויה בהם הדומים לאברים שחיות הצומח תלויה בהם, אלא גם דמיון דיני. ולכן, כשם שבטריפות יש כלל, שכל שתי ריעותות שכל אחת מהן כשלעצמה אינה מטריפה, אם יהיו שני ריעותות כאלה בבהמה היא תטרף, כך גם באתרוג, אם יהיו לו שני ריעותות שונות שכל אחת מהן אינה מספיקה לפסלו, יצטרפו שתיהן לפסול את האתרוג. ויש בדבר חידוש שכן הדמיון לטריפות איננו דמיון מופשט או גזירת הכתוב, אלא סברא האומרת שחיות האתרוג והגדרתו כאתרוג

תלויה בתנאים מסוימים שבאבדנם יאבד ממנו שמו וחיותו. אבל אין סיבה להקיש 'דינים' ולומר שאתרוג יהיה דומה לטריפות יותר משדיני סוכה ידמו לטריפות באוהת המידה. וצ"ע.

ובאמת על על מומים חיצוניים באתרוג כגון ה'בלעטלאך', מצינו שיש פוסקים שדימו אף אותם לדיני טריפות, ויש שסברו (תרומת הדשן) שאין מדמים לטריפות אלא בדבר שחיות האתרוג תלויה בו. ובאמת לשיטתם החזונית אינה פסול הדר, אלא אבעבוע הנובע מריקבון פנימי הבא לידי ביטוי בחיצוניות האתרוג ולכן יש לדמותו לטריפות מה שאין כן הבלעטלאך שאינם אלא גלד חיצוני שעל האתרוג ואינו מביע ריעותא פנימית שבו (ראה דע"ת תרמח, ט).

ויכוח כעין זה, עד כמה נדמה מיני הלולב והאתרוג לטריפות, אנו מוצאים גם בין הפלתי לחוות דעת. כאשר הפלתי (יו"ד סי' לו, ט) מקשה לפי דעת הרי"ף שריאת בהמה אינה מטריפה כשהיא נשפכת כקיתון אלא אם כן המים שבה סרוחים, שלו היה כן הדין באתרוג הוא היה נפסל מחמת היותו סרוח עוד לפני שיפסל מחמת המים שבו, ומה השוותה אותם הגמרא לענין תפיחתו בלבד. והגיב על כך החוות דעת (שם ז) שבלאו הכי נאלץ לומר שאין הדמיון בין טריפות לאתרוג דמיון מושלם, שהרי טעמיהם שונים. טריפות תלויות בשאלה האם הבהמה תוכל לחיות עמהם, בעוד שאתרוג תלוי בהדרו, האם החסרון פוגם בהדר האתרוג, נטענה זו מופיעה גם בתרומת הדשן (סי' צט) שלא לפסול בלעטלאך שעל האתרוג כדבר הדומה להם בטריפות הריאה]. ובכלל הוא תמה שהיכן ההחלטה שמצינו בגמרא לדמות את האתרוג לריאה ולא למוח או כליה, לכן הוא סובר שהדמיון אינו אלא כדי להוכיח שמיחוי בשר דבר והפיכתו למים מוציא ממנו את שמו, הריאה אינה נחשבת עוד לריאה כלל כאשר נמחה ממנה הבשר והפך למים, ואף אתרוג אינו נקרא עוד 'פרי' כאשר בשרו נמחה והפך למים, אך אין זה מפסולי ההדר שבאתרוג, אלא הוא מפקיע ממנו שם פרי, לכן אין להוכיח מפסול זה לשאר פסולי פרי האתרוג שהם מחמת הדר. נמצא לדעת החוות דעת, שאין כל השוואה בין דיני טריפות לדיני ארבעת המינים. ההשוואה שבגמרא היא נקודתית לגבי ביטול שם פרי מאתרוג, כשם שמתבטל שם ריאה מריאה שהפכה למים, ותו לא.

דומה לדבריו אך בהגדרה שונה, כתב גם הראי"ה (דעת כהן סי' כח), ולדעתו כל הפסד שהוא הפסד מיידי ועכשוי בגוף הבהמה ומחמת כך היא נטרפת, כי היא נחשבת כבר עתה כמתה, הוא המשווה אל האתרוג כי הוא מפקיע ממנו שם אתרוג כאילו אינו, כעין ריאה שנשפכה כקיתון שהוא פגם ממשי באותה הריאה שבשרה נימוח והפך למים. לא כן מים סרוחים שנמצאים בריאה או ריח רע, שמכוחם עתידה הריאה להנקב, וכן כל פגם שבבהמה שעתידי לבוא לידי טריפה, באלו אין להשוות את דיני האתרוג, כי אין הכרח שמה שקורה לבעל חיים יקרה גם לצמח העץ, ולענין זה לא השוים כלל. ובספר בית השואבה (דברים הפוסלים באתרוג) ציין לדברים שיש להשוותם בארבעת המינים

לדיני טריפות, ודברים שאין להשוותם זה לזה, והקו המנחה בכל הפרטים הנוכחים שם דומה לכלל זה האמור.

בחלק מתמיהותיו של החוות דעת, עמד גם הפני יהושע (סוכה שם), ואף לדעתו ההשוואה לדיני טריפות היא בהלכה זו של אתרוג שנשפך הקיתון בלבד, הוא מוכיח זאת מעצם העובדה שטריפות הבהמה מטריפות בחייה, בעוד שפסולי האתרוג אינם אלא לאחר תלישתו מן העץ שהוא המעשה המקביל להמתתו משורש חייו. לכן הוא מכריח שההשוואה אינה באה אלא ללמד פרט מסויים, שכשם שבריאה יש טריפה פנימית באבר שאינה נראית כלפי חוץ והיא מטריפה את הריאה, כי הריאה נראית מבחוץ שלמה ובריאה ובפנים היא נימוחה כמים, ואנו אומרים שדבר זה מטריף. כן באתרוג על אף שבצורתו החיצונית הוא שלם ללא פגם, אם הוא נימוח כמים בתוכו די בכך כדי להטריפו. אבל אין כל השוואה נוספת בין הלכות טריפות להלכות ארבעת המינים.

אכן, באגרות משה (או"ח ח"א קפה), דימה כל דבר הגורם לאתרוג להתקלקל, כגון הקפאתו בקור גדול, לאותה טריפת הריאה שהמים שבה גורמים לה שלא תוכל לשוב למצבה הראשון והבריאה. ולדעתו כל דבר שנעשה לאתרוג שיגרום לו שלא לחזור לרעננותו כשהיה, דומה לטריפה מקבילה הגורמת לאבר הבהמה שלא יחזור למצבו הראשון.

אמנם נתתי אל ליבי לדרוש, לשיטת המגן אברהם וסייעתו, המשוים לכל דבר דיני טריפות לדיני ארבעת המינים, לא רק באתרוג שנאמר בו בפירוש, אלא גם בשאר המינים כלולב, ואף בדיני ההדר שבו, וכן משמעות התוספות (כט, ב) המדמים יבשות בלולב ליבשות הריאה שהיא בשיעור נפרך בציפורן, על אף שאינו מצוי בלולב כמעט כמו שהעיר הראב"ד. מה סברת הדברים במשמעותם הפנימית להקיש חיי הבהמה לחיי הצומח ולתלותם זה בזה?

ידועים דברי המדרש (ויק"ר ל, יג) המשווה אברי האדם לצורת ארבעת המינים: 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב. השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם, וההדס דומה לעין, והערבה דומה לפה, והאתרוג דומה ללב. אמר דוד אין בכל האברים גדול מאלו שהם שקולים כנגד כל הגוף כל עצמותי תאמרנה'. וביאר ביפה תואר (שם) על ידי הלולב שהוא כנגד אברי האדם ישבחו לה, כי בתנופתו למעלה למטה ולצדדים, בזה רמז שראוי לו לאדם להכין כל חלקי אבריו וכוחותיו לעבודם שמים.

גם הרמ"א בספרו תורת העולה (ח"ג פל"ו), נתן טעם לדברים ואף הרחיב בפרטי הפסול הנוגעים לאותם האברים: הלולב מורה על הנהגת האדם, ואמר צדיק כתמר יפרח, וכמו שבאדם אברים ימניים ושמאליים, והעיקר הוא האמצע, כן הלולב יש לו עלים מימין ומשמאל, ולולב דסליק בחד הוצא פסול, וכן אם נטלה התיומת פסול, כי הוא דוגמת הראש והמוח שבו מתייחדים האברים, ושדרתו של לולב כדמות שדרה של אדם שממנו

משתרגים האברים והצלעות מימין ומשמאל. מצינו כי הרמ"א הולך בדרכו של בעל המגן אברהם, ומשווה גם את פסולי הלולב לפגמי האברים שבאדם וטריפותיהם של החיים בכל דיניו, ואינו רואה בכך רק השוואה לגבי פרט מסויים שבדין האתרוג, אלא פגם יסודי הפוגע בהשוואת דרך עבודת השם שמקבילה בעבודת נענוע הלולב ומינוי, לעבודת האדם באבריו, וכשהלולב פגום בדבר שכנגד האבר שבאדם, אין האדם יכול להשתמש בו כמקביל לאבריו בעבודת השם שלו.

הדבר גם משמע בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א), שנימק פסול לולב היבש, בפסוק 'לא המתים יהללו יה', ובמאירי כתב שאין זה טעם אחר מטעם ההדר המופיע בבבלי, אלא דרך הירושלמי להביא פסוקים דרך צחות לסייע לטעמי ההלכה ואף הוא מודה בטעם הדר. אמנם נראה, שלשון הירושלמי מבטאת את האמור, שלולב יבש הרי הוא נחשב כאבר מת בחי, וכשם שאין החי מהלל באברים מתים, כל הלולב שהוא מקבילו בעבודת חג הסוכות אינו יכול להלל באבר יבש ומת, כי כל פסולי לולב שייכים בענין זה לשיטתו.

הדבר מבואר גם על פי דברי הרמב"ן (בראשית א, כ): ולא הזכיר ביום השלישי בצומח נפש כלל, כי אין כח הגידול נפש, רק בבעלי התנועה היא. ועל דעת היוונים שאומרים כשם שאין הגידול במתנועע רק בנפש, כל הצומח בנפש יגדל, יהיה הפרש, כי זאת נפש חיה, כלומר נפש שיש בו חיות, כי יש נפש שאין בה חיות שהיא נפש הצומחת, והזכירו רבותינו באליני התמרים תאוה, ואולי הוא כח בצמיחה ולא יקרא נפש.

כלומר הרמב"ן מתחבט בשאלה האם יש דמיון בין הכח המפעיל את הגידול והרבייה של הצמחים לזה הפועל באדם פעולות אלו. הוא מסכים בחצי פה עם חכמי יוון המדמים את הדברים, אך מסתייג מצד שני להשוותם לחלוטין והוא מחלק בין נפש חיה, לבין נפש סתם שהיא כח פעיל. אמנם היוצא מדבריו שיש נקודת חיבור בין אברי הצומח המתאווים פרים רבים וגדלים, לאברי החי והאדם העושים כן במדרגה גבוהה יותר. וראה ברבינו בחיי (שמות לה, א).

בשל דמיון זה בעולם העבודה בין אברי הלולב ומינוי לאברי האדם, מנמק רבי יעקב עמדין (לחם שמים סוכה ספ"ג) מדוע יש לנענע את הלולב בהודו תחילה בסוף. הוא מקביל את הדין המחייב לשחות במודים עד שיתפקקו חוליות שבשדרה, כי דרך ההודאה היא בהשתחוייה, לחיוב של שדרת הלולב להשתחוות בעת ההודאה עד שיתפקקו חוליותיה שהם עליה [וראה יסוד יוסף (פרק עה) כעין זה].

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

הכנה דרבה מכח מה שאין אומרים תחנון שבין יום כיפור לסוכות

יש דברים שכולנו יודעים אבל לא תמיד יודעים הטעם. יודעים אנו שאין אומרים תחנון בימים שבין יו"כ לסוכות, כמש"כ הרמ"א בס"ס תרכ"ד, אבל בטעמא דמילתא מצינו דבר נפלא בדברי הבאר היטיב על אתר (ס"ק ו') בשם המהרי"ל וז"ל "שהם ימי שמחה שהיו מחנכין בהם המזבח בימי שלמה". ושורש הדברים במלכים א' פרק ח' כי שלמה המלך עשה חנוכת בית ראשון במשך י"ד ימים, ז' ימים לפני סוכות, וז' ימי הסוכות – וע' בסוגיא ערוכה במועד קטן ט. אודות מה שלא עשו כלל ישראל אותה השנה יום כיפורים, ואכלו ושמחו! קשה עבורינו לתאר גודל השמחה ששרו בכלל ישראל באותם הימים. שם בסוף פרק ה' מצינו המס של עשרות אלפי איש שהיו עוסקים בבניית הביהמ"ק, ובנה אותה במשך י"ג שנים (!) כמפורש בריש פרק ז'. ועיקר השמחה היתה שהייתה מקום להשארת השכינה – ועד היום שעומדים כבר אחרי חורבן בית השני, אין אומרים תחנון "שהם ימי שמחה!"

ביאור ההכנה

הלכה זו מעורר אותנו מתרי אנפי, ראשית, כי בשמחה זו מצינים אותנו לקראת היו"ט של סוכות הבעל"ט, שמצינו מובא בשם הגר"א שהפסוק (שיר השירים א', ד') "הביאני המלך חדריו" שהוא הסוכה, וע' בשם משמואל (שנת תרע"ג ושנת תרפ"א) שהסוכה דוגמת הבית המקדש. ושנית, כי ביהמ"ק הראשון היה זמן שכלל ישראל היו בשלימות המדריגה, והיו להם הרבה דברים יותר מבית שני כמבואר בספ"ק דיומא, ובימים אלו, אחרי הטהרה של יום הכיפורים, שפיר שייכים לשמחה זו של בית הראשון, הבית שבנה שלמה המלך.

דברים נפלאים של הביאור הגר"א

והנה בדברי הביאור הגר"א על אתר לפרש דברי הרמ"א למה אין אומרים תחנון בימים בין יוה"כ וסוכות כותב דברים נפלאים וז"ל "משום דהוי' יו"ט כמו יום היכפורים במקצת כמ"ש במדרש על פ' ולקחתם לכם ביום הראשון כו' מכאן ואילך כו' והם ימי חנוכת הבית וע' בפ"ק דמ"ק ובפ"ב דשבת". והאירוני שלכאו' כוונתו כי הטהרה והכפרה נמשכת בימים אלו (ורק בסוף דבריו מוסיף אודות שהם ימי חנוכת הבית וכנ"ל, אולם כנראה שזה ענין אחר), וצ"ב.

חידוש נורא במשנת היערות מדבש

ויש לצרף לזה דברי היערות מדבש (חלק שני - דרוש י') ובר' ימים שבין יום הכפור לסוכות אין לו (-לשטן) אחיזה, וגם יום ראשון של סוכות, כי בו אתרוג ולולב מנצחים לס"א כמבואר במדרש [ויק"ר ל' ב']: ובוזה תבין מ"ש חז"ל [יומא כ ע"א] השטן בגימטריא שס"ד, ויום אחד יום הכפור אין לו רשות, ויש להבין הא ה' דמלת "השטן" הוא רק משמש לפעולת ה' הידיעה, אבל עיקר שמו שטן, וכי שמו השטן, וא"כ עדיין חסרו ה' ימים, אבל זה הוא אלו ה' ימים, ד' ימים בין יום הכפור לסוכות, ויום ראשון דלולב ואתרוג מגין ואין לו רשות כנ"ל, ולכך אין לו רק שנ"ט ימים, וזו היא כוונת המדרש [ויק"ר ל' ז'] ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא, אלא ראשון לחשבון עונות, בשלמא אם הוא ראשון בחודש הוא ידוע, ראשון לבריאת עולם ולכמה דברים מסגולת ראשון בתשרי, אבל ראשון לחג מה הראשון, ומשני ראשון לחשבון עונות וכו', ובו ביום נלקח לולב שהוא גם כן כופה לסטרא אחרא, ולכך נרמז ה' בלולב ולא בסוכה ולהורות כי ה' ימים שאין לו אחיזה, ומזה תבין מ"ש איש אלקים קדוש מהרמ"ע כי נאמר [בראשית ג' טו] ואיב"ה [אשית], רמז לו ימים המסוגלים לתשובה, א' דראש השנה, יו"ד ימי תשובה, ב' דראש השנה, וה' דחק עצמו מהרמ"ע בעל כרחו לפרשו, אבל הוא הדבר שכתבנו, שכוון לה' ימים שאין לשטן בהם שליטה.

מה נעשה כאשר לא מרגישים השמחה

ועצם הידיעה יכול לעורר אותנו מאד להשתמש בימים אלו מתוך שמחה ומתוך ההכרה שיש המשך ליום הכיפורים. ואף אם לא תמיד מרגישים גודל השמחה של מחילת עוונות, מ"מ הא לך ביאורו הנפלא של החזקוני (ל"ב, ב') על הפסוק הנ"ל וז"ל יערף כמטר לקחי - דברים שאני אומר לכם אינם דברים בטלים אלא כשם שהמטר יורד ואין הנאתו וטיבו נכרין ונראין וסוף שמגדל פירות, אף כך לקחי ואמרתיו!! - עכ"ל.

ודבריו הקדושים מאירים כשמש בצהרים. וצריכים להשריש זאת בנו - אשר הגשם יורד והזרעים שזרענו לא מצמיחים מיד לעינינו! לא רואים ולא מרגישים שום דבר! ובכל זאת במשך הזמן הפירות יוצאים.. וכמו כן "לקחי ואמרתיו" וכמו כן בענינא דיומא נשמתינו מתטהרת ונקיה - ואף שלא רואים ולא מרגישים. אבל לבסוף נותן פירות.. זוכים להתקרב אליו במשך כל השנה מחמת טהרת יו"כ והיראת שמים של הימים נוראים. ידיעה זו יכול להחיות נפשות רבות עם כל חסרונן... כי אע"פ שלא רואים ולא מרגישים כראוי גודל האור המופלא של יום הכיפורים בכל זאת נשמתינו טהורה, ושפיר שייכים לגודל השמחה של חנוכת הבית הראשון.

*

איך זוכים לשמוח בעשיית המצוות!?

ידועים דברי חז"ל אשר הארבע מינים מרמזים על האברים של האדם, והא לך לשון המדרש (ויקרא רבה, פרשה ל' פסקה י"ד) "רבי מני פתח (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם וההדס דומה לעין וערבה דומה לפה והאתרוג דומה ללב אמר דוד אין בכל האיברים גדול מאלו שהן שקולין כנגד כל הגוף הוי כל עצמותי תאמרנה". ומצינו ביאור לזה בחינוך (מצוה שכ"ד) "ועוד יש בארבעה מינים אלו ענין אחר, שהם דומים לאיברים שבאדם היקרים. שהאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו. והלולב דומה לשדרה שהיא העיקר שבאדם, לרמוז שיישיר כל גופו לעבודתו ברוך הוא. וההדס דומה לעינים, לרמוז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו. והערבה דומה לשפתים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדבור, לרמוז שישים רסן בפיו ויכוון דבריו, ויירא מהשם אף בעת השמחה. זאת אומרת שמרמזים לנו לעבדו יתברך כראוי – ואף בעת השמחה שבקל יכולים לכשול מעוררים אותנו בזה. ויש לציין לזה לדברי השו"ע סוף הלכ' יו"ט (או"ח תקכ"ט, ד') עד כמה יש לזהר ולהזהיר שלא להיות להיות נמשך להוללות וסכלות ביו"ט בעת שמחה.

והנה ברבנו בחיי (ויקרא כ"ג מ') מוסיף בזה עוד נקודה, וז"ל "ועוד לפי הדרך הזוה, ארבעה מינים הללו רמז לארבעה איברים שבגוף האדם שהם עיקר כל פעולותיו, הן לכל המצוות הן לכל העבירות, והם העינים והלב, וכמו שדרשו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ליבא ועינא תרי סרסורי דחטאה נינהו, שנאמר (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, והשפתים גם כן מצוות הרבה וכנגדן עבירות הרבה תלויות בהן, והשדרה גם כן כי היא עיקר הגוף והכח הנשפע בה מהמוח. וזהו שאמרו במדרש (ויקרא רבה ל, יד) אתרוג דומה ללב לולב לשדרה הדס לעינים ערבה לשפתים". ומוסיף בזה ביאור ברור לכוונת המדרש "והכוונה בזה כי בהכשל האדם בעבירות של ארבעה איברים אלו ימצא כופר בארבעה מינים אלו שהם כנגדן ודומין להן, לפי שבכל עבירה תמצא כפרה כשיעשה האדם מצוה כנגדה". עכ"ד.

דברי רבינו יונה על דרך ביאורו של רבינו בחיי פשט בדברי המדרש

ולכאור' ביאור דבריו, כי כאשר לוקחים הארבע מינים שהם מרמזים לעיקר האברים של הגוף, הרי בזה יתעורר האדם לעשות מצוות בהם לכפר על הבירות שנעשו הבאלו האברים. ויש לציין לזה דברי רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ראשון אות ל"ה) בהאי ענינא "להיטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו. אם הסתכל בעריות - יתנהג בשחות העינים, אם חטא בלשון הרע - יעסוק בתורה, ובכל האברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצוות, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (שמות רבה כג ג): הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו הם מתרצים. עוד אמרו (ויקרא רבה כא ד): אם עשית חבילות של עברות עשה כנגדן חבילות של מצוות, רגלים ממהרות לרוץ לרעה - יהיו רצות לדבר מצוה,

איך זוכים לשמוח בעשיית המצוות?!

לשון שקר - אמת יהגה חכו ופיו יפתח בחכמה ותורת חסד על לשונו, ידיים שופכות דם - פתוח יפתח את ידו לאחיו לענייו, עינים רמות - יהיה דכא ושח עינים, לב חורש מחשבות און - בלבו יצפון אמרי התורה ויהי הגות לבו תבונות, משלח מדנים בין אחים - יבקש שלום וירדפהו".

ארבע מינים ושמחה

אולם יש להציע עוד ביאור בדברי המדרש, ובהקדם להבין מה שמצינו גודל ענין השמחה דייקא בחג הסוכות, וביותר בארבע מינים וכמש"כ (ויקרא פרק כג, מ') "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֶרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים". וידוע מה שהנשר הגדול הרמב"ם מרבה בענין שמחה במצות בסוף הלכ' לולב.

מחפשים שמחה..

והנה מליוני אנשים בעולם מחפשים שמחת החיים, יש אנשים שמקצוע שלהם ופרנסתם להועיל ולעזור אנשים לזכות לקצת שמחה חיים (ואשריהם ואשרי חלקם כאשר עושים כן בכוונה טובה לשם שמים שיכולים להיות בני עולם הבא כמבואר בגמ' תענית כב. "אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי" ולכאו' פשוט דה"ה אלו שמגיעים לאותה מטרה בלי בדחנות, אלא להבין ולהשכיל סיתבת העצבות ומביאים אנשים לידי שמחת החיים). והנה המסילת ישרים מסר לנו מרגליות בהאי סוגיא, דברים ידועים, אבל נפלאים ביותר (וכידוע מהקדמתו, כי לא חיבר ספרו ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו אלא להזכירם את הידוע להם כבר, ולכן אף שיש נקודה זו אולי היה דבר חידוש פעם הראשון ששמענו ממנה, אבל כמדומה לרוב אנשים, הוא ידוע, ויהיה התועלת כאשר אמנם זוכה להתשמש בעצתו הלכה למעשה..), וככונתי לדבריו בפרק ז', והא לך לשונו הזהב:

לשונו הזהב של המסילת ישרים

"ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשיית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. ואמנם, התבונן עוד, שכמו שהזריזות הוא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן מן הזריזות יולד ההתלהטות. והיינו, כי מי שמרגיש עצמו במעשה המצוה כמו שהוא ממחר תנועתו החיצונה, כן הנה הוא גורם שתבער בו תנועתו הפנימית כמו כן, והחשק והחפץ יתגבר בו וילך. אך אם יתנהג בכבדות בתנועת איבריו, גם תנועת רוחו תשקע ותכבה. וזה דבר שהנסיון יעידהו.. ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת לזהטת בו כראוי, עצה טובה היא לו שיזדרז ברצונו, כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונה מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו, יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תולד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון".

ביאור חדש בדברי המדרש

ולכן כאשר חגים חג הסוכות, ומצווים אנו במצות שמחת יו"ט וממנה לזכות לשמחה כל השנה, וכמש"כ רש"י עה"פ (דברים ט"ז, ט"ו-ט"ז) ושמחת בחגך.. והיית אך שמח "לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה", ורצונינו לדעת, איך אמנם נזכה לשמוח בשמחה של מצוה, נדע כי אומר לנו התורה"ק "ולקחתם לכם" וחז"ל הרחיבו ולמדו לנו לא רק להגביה הארבע מינים אלא לנענע אותם למעלה ולמטה ולכל רוחות השמים, וחז"ל הוסיפו לגלות לנו כי המינים האלו מרמזים לאברים העקריים של האדם, הרי אולי נכלל בזה הוראה ועצת המסילת ישרים, כי אם רוצים לקיים מצות מתוך חשק ורצון הלב "עצה טובה היא לו שיזדרז ברצונו, כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונית מעוררת הפנימית", ויקח אלו האברים וינענע אותם, ובזה יזכה כי לבו יתעורר לעבדו בלבב שלם! ו"תולד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון!".

ענין הרקידה בסוכות

בספר העמק דברי להנצי"ב זצ"ל (דברים ט"ז ט"ז) כתב דבאג הסוכות יש דין ומצוה מיוחדת של ריקוד חוץ מעצם מצות השמחה ולמד כן בפסוק שבעת ימים תחוג לה' אלוקיך דהלשון "תחוג" הוא מלשון "מחוג" דהיינו ריקוד ומחול וכלשון הפסוק שמות ה' א' ויחוגו לי במדבר וגו', ע"ש. והנה בקונטרס בעניני חג הסוכות ושמחת תורה מהג"ר חנוך קרלנשטיין (מאמר ג') מרחיב בזה לבאר כי רק אחרי יו"כ שזוכים למחילת עוונות יכול האדם לבוא להמדריגה להוציא שמחתו מן הכח אל הפועל. אולם לאור המבואר י"ל עוד, כי התורה"ק מלמד אותנו הדרך לבוא לידי שמחה, עצה שיכולים להתשמש בה במשך כל השנה, והוא כי "שיותר מסורה בידו היא החיצונית מהפנימית" ולכן יש ענין מיוחד לרקוד, כי ע"י תנועותיו יתעורר לבו להשמחה.

ליקח ההתעוררות של חודש תשרי על כל השנה

בחודש תשרי לומדים איך להמשיך הקדושה עילאה וההתעלות במשך כל השנה, "ולקחתם לכם" לקיים הנענונים, לא רק בהארבע מינים שהם משלים על האברים, אלא לחיות עם הנמשל, עם האברים עצמם, ולנענע אותם ולזכות בזה להתעורר הלב בפנימיות. כאשר מתעורר האדם ומרגיש בעצמו כאתרוג היבש, הרי לא המתים יהללו י-ה, ואינו יודע איך להלדיק את לבו בשלהבת י-ה, הרי לומדים אנו בדברי המסילת ישרים, עצה נפלאה, להזדרז, ולעשות בעצמינו הנענועים, ולרקוד מתוך הכוונה לעורר הפנימיות ולזכות לעבדו בלבב שלם.

מאור החיים – בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי, מח"ס 'שירת הפסח' ויצידה נתן' וש"ס, בני ברק "סוכות כנגד יעקב"

ידועים דברי הטור בהלכות ראש חודש (סימן תיז) משם אחיו לבאר ענין המועדים וראשי חודשים וז"ל:

"ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר, לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות פסח כנגד אברהם דכתיב (בראשית יח, ו) לושי ועשי עוגות ופסח היה שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לג, יז) ולמקנהו עשה סכת וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים וכשחטאו בעגל ניטלו מהם וניתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא"

וכבר רבים ראו כן תמהו, דמילא פסח כנגד אברהם מובן, דמעשהו של אברהם היה מעשה של הכנסת אורחים תוך מסירות עצומה, ביום השלישי ממילתו בהיותו כואב, ואף שבועות כנגד יצחק מובן, דמסירות נפשו של יצחק בעת עקידתו נזכרת ונזקפת לזכות ישראל בעת קבלת התורה, ברם מאי 'סוכות כנגד יעקב דכתיב למקנהו עשה סכת', מה המעלה בכך שעשה למקנהו סוכות, שמזה ילפינן שסוכות כנגד יעקב, מה יש בהנהגה זו ללמדנו על חג הסוכות, כלום רק לשון נופל על לשון איכא הכא.

ומרגלא בפומי דמרן ראש הישיבה שליט"א לבאר זאת על פי האמור בתרגום יונתן בן עוזיאל בהאי קרא, "ויעקב נטל לסוכות ואיתעכב תמן תריסר ירחי שתא ובנא ליה בי מדרשא ולגיתוי עבד מטלן בגין כן קרא שמא דאתרא סוכות".

לאמור, דה"ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת", נבע מהסתכלות רוחנית ומדרך חיים, דיעקב איש תם יושב אהלים למקנהו עשה סוכות – אך לעצמו בנה בית – בית מדרש. שכן ביתו האמיתי של יעקב אינו אלא בית המדרש, ועבורו ורק עבורו בונה הוא בית קבע, בעוד שעבור שאר מטלטליו, בתיו ועבדיו, שדותיו ובהמותיו, ואף למקום מגוריו לביתו שלו, די לו במבנה ארעי, בסוכה.

ובלשונו הזהב,

יעקב אבינו הכריז קבל עם ועדה, לא רק בנאומים ואמירות, אלא בעצם מהלך חייו, כי יסוד כל היסודות, הוא להכיר ולהבחין, בין קבע לארעי, ואין קבע אלא בית המדרש.

כל השאר, יהיו אשר יהיו, נכסים, ממון, אדם, בהמה – אלו, כמו כל עניני העולם הזה, על כל הכלול בו, הכל הכל, בר חלוף הוא – ארעי!

“סוכות כנגד יעקב”

וזהו התוכן הפנימי של חג הסוכות, “צא מדירת קבע ושב בדירת עראי”, צא מהרגשת הקבע של בני האדם הסובבים בעולם “וחשיב דיליה הוא”, והבן ש”סוף האדם למות”, ואין ארעי יותר מהקבע בו אתה יושב משך השנה כולה.

זהו המונח בדברי הטור הנזכרים ד”סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לג, יז) ולמקנהו עשה סוכות.”

והדברים נפלאים.

“סכות קיץ – בית חורף – סכות קיץ”

ולפום דבריו אפשר לבאר את כוונת רש”י שם, שכתב, “ויבן לו בית - שהה שם שמונה עשר חדש^{לב}, קיץ וחורף וקיץ. סכות קיץ, בית חורף, סכות קיץ”, וכתב עליו המזרחי שם, דלא ידע למה הביא רש”י ז”ל את דברי המדרש הללו, הלא בפשוטו הבית והסכות שניהן היו בזמן אחד, הבית לעצמו והסכות לבהמות, כדכתיב בקרא, ורש”י בפירושו כתב בפ’ בראשית, דמדרשי אגדה יש הרבה ואני לא באתי לפרש אלא לפי פשוטו כו’, עכת”ד.

והמהרש”ל פירש לפי שכתוב בקרא ב’ פעמים סכות ופעם אחת בית, רוצה לומר סכות קיץ בית חורף.

אלא דיש להבין אם עשה בית לחורף מדוע והצרך לפרקו ולעשות סוכות, ישאר בביתו גם בימי הקיץ שאחר החורף, דאמנם אין לתמוה אמאי מתחילה לא עשה בית והסתפק בסוכה, דאפשר שלא ידע שישאר באותו המקום גם לחורף, אך אחר שכבר בנה בית קבע בחורף למה יצא מדירת הקבע ויעבור לדירת עראי, לסוכה.

אכן להאמור, אפשר שיעקב עשה בית קבע רק עבור בית תלמודו, אך למקנהו משך הקיץ עשה סוכות ומשך החורף עשה בתים ולאחר מכן בקיץ שב ועשה סוכות.

והמונח בזה דאמנם לחורף חייבים לעשות מבנה שיש בו קירוי גמור ולא רק סוכה, אך משך הקיץ כבר אין צורך לזה, ויעקב ברצונו לחוש שאין קבע אלא תורה, ברגע שיכל עקר את מבנה הקבע למקנהו ובנה עבורו סוכות.

“על כן קרא שם המקום סוכות”

אלא שלאור כל האמור הכא, צ”ב בתרתי, ראשית צ”ב מדוע הכתוב מדגיש ש’למקנהו עשה סוכות’, הלא להאמור שרק למקום תלמודו עשה בית, הול”ל להדגיש שלא רק למקנהו עשה סוכות אלא אף לעבדיו ולבני ביתו עשה סוכות – להדגיש שלא רק הצאן והבקר הינם ארעיים וברי חלוף, אלא כל דבר שאינו תורה הינו ארעי.

^{לב} אם כי פשוט וברור שרש”י לא אזיל כתיב”ע, שכ’ שהיה שם י”ב חודש. ועיין.

זאת ועוד, בהמשך מעיד הכתוב “על כן קרא שם המקום סכות”, וג”ז צ”ת, דתינח שבשל הכוונה האמורה עשה למקנהו סוכות בעוד שלמקום לימודו עשה בית, בי מדרשא, אך מדוע יקרא שם המקום סוכות, אדרבה בשל כך שבית מדרשו הוא העיקר היה ראוי לקרוא למקום על שם הקבוע והעיקרי הנמצא בו, על שם הישיבה שנבנית בו ולא על שם הארעי, המקומות ששם למקנה.

“ולמקנהו עשה” - הקפדת יעקב על צער בעלי חיים

וכמדומה שעבור דבר זה צריכים אנו לדברי האור החיים הקדוש (שם):

“ואם תאמר וכי בשביל שעשה שם יעקב סוכה יקרא למקום כן, אולי כי עשה דבר חדש בחמתו על המקנה מה שלא עשה כן אדם קודם שיכין סוכה לבהמות ולשינוי חדש קרא המקום עליו”

ומדבריו למדנו, שמעשה זה בו עשה יעקב אבינו למקנהו סכות, היה חידוש מופלא – חידוש של מניעת הצער מבעלי החיים, דלפניו לא נעשה דבר כזה, להכין סוכות לבהמות, והוא הוא שחידש דבר זה.

והדברים מפורשים גם בפני דוד לרחיד”א שכתב כעין זה וז”ל:

“קדמונים אחזו צער דהו”ל לקרות שם המקום בית ישראל ולעשות העיקר עיקר והטפל טפל וכאשר הוכיח משה רעיא מהימנא לבני גד ובני ראובן שהקדימו מקניהם לטפם כמו שפירש רש”י פ’ מטות. ואפשר במאי דקי”ל צער בעלי חיים דאורייתא וכולי עלמא לא חיישי לעשות נחת רוח למקנה וזה דרכם להניח המקנה על פני השדה לחורב ולקרח, אבל יעקב שלימא חש על צער בעלי חיים ואחרי שפתח בעיקר כי תפארת אדם לשבת בית ונשיו וטפיו ובכך ויבן לו בית נתחכם לסלק הצער מב”ח ולעשו’ להם סוכות למחסה ולמסתור ומשום שהוא דבר חידוש ודקדוק פרטי לחוס על צער בע”ח נגד כל הגוים על כן קרא שם המקום סוכו’ להודיע לבני אדם שצריך לחוס ולרחם על בע”ח ולא קרא המקום בית ישראל כי אין זה חידוש לבנית בתים לשבת וכל אדם כן עשו אבל דבר חידוש הוא אשר למקנהו עשה סוכות ועל כן קרא שם המקום סוכות לומר ראה זה חדש שמעו מוסר וחכמו”

היינו יעקב בהנהגתו ביקש להימנע מצער בעלי חיים וחייש למקנה ולמצבו ולפיכך עשה למקנהו סוכות.

ואנו מוצאים שאף בניו למדו ממנו ונוהרו בכגון דא, דהכתוב אומר (לד, כז – כח) “בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם. את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו”, וכתב הנצי”ב בהעמק דבר דהטעם שלקחו הצאן ולא הרגוהו או הפקירוהו והותירוהו שם כפי שנהגו עם שאר החפצים הוא “באשר טבע צאן ובקר ובהמה שניזונים מיד בעלים, ואם אין להם בעלים ימותו ברעב, על כן משום צער בעלי חיים לקחו לעצמם, משא”כ שארי דברים”.

"סוכות כנגד יעקב"

והעירני ידידי עוז הגאון המופלג רבי ישי יצחק שרגא שליט"א, דזהו מה שאמר לימים ליוסף בנו (לו, יד) "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר", דלבד מהחשש לבניו חשש יוסף גם לשלום הצאן, וזהו מה שארז"ל בבראשית רבה (פ' פד, יג) "ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן, את שלום אחיך ניחא אלא מאי ואת שלום הצאן, הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בו הנייה ממנו"לג.

אכן יש להוסיף בזה כפתור ופרח, דכידוע אחד הדברים שטען יוסף על אחיו היה במה שאוכלים אבר מן החי, ובפשטות איסור אבר מן החי נובע מענין של צער בעלי חיים, כפי שכתב הרמב"ן בפ' בראשית (א, כט) והחינוך במצוה תנב שכתב שמשרשי מצוה זו דאבר מן החי שלא נלמד בנפשנו מידת האכזריות, דאין אכזריות גדולה מחתיכת אבר או בשר מבעל חי בעודנו חי לפניו ולאוכלו, עי"ש.

ומשכך מובן דמחמת שיעקב עמל על השרשת הענין של זהירות מצער בעלי חיים, ביקש מיוסף לראות את שלום הצאן שביד השבטים, אם לא פגעו בהם.

[ומשם הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א, ראיתי מובא שמחמת שיעקב אבינו ייסד הענין של צעב"ח, לפיכך נתבע על כך רבי יהודה הנשיא, שאמר לעגל זיל כי לכך נוצרת, כמובא בגמ' ב"מ (פה, א) דייסורין של רבי על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו.

דבנשמתו של רבי יהודה הנשיא היה ניצוצו של יעקב אבינו, כמובא בשם האר"י ז"ל, וכ"ה במגלה עמוקות (אופן פ"ד) שלכן נקרא רבי יהודה הנשיא, נוטריקון ניצוצו של יעקב אבינו"לד].

ויש להוסיף בזה עוד, דיעקב, ברום מעלתו כבחיר האבות, כעמוד התורה, לימדנו במעשיו מידה מיוחדת של 'תורת חיים', בה על ידי תורתו משתמש הוא ומעלה אף את העולם הזה, את שיא הארציות לידי מציאות של קדושה – לוקח הוא סוכה המשמשת אף הצאן והבקר ועמה משתמש למצוה, לחסד, לדאגה שלא לצערם.

ולפיכך תחילה 'ויבן לו בית' בי מדרשא, לאמור, דאין ספק שהתורה היא העיקר והיא לבדה קבע, אכן לאחר מכן 'למקנהו עשה סוכות' ובזה למדנו ב' דברים, האחד שהסוכה הבאה עבור גשמיות, עבור מקנהו, היא ארעית. והשני בעצם עשיית הסוכה כלל, למדנו שאין די להיות 'יושב אהלים' ולעמול בתורה, דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, לידי

^{לג} ואמנם יש להעיר דבתנחומא משמע דאין זה ענין של שלום הצאן מחמת דאגה מצעב"ח, אלא מחמת דאגה לפרנסתו שלו, דכך מובאת דרשה זו שם, "וכי הצאן יודעות, מהו שלום שאמר לו את שלום הצאן, אמר ר' אייבו צריך אדם שיהא מתפלל על מי שהוא משביר אותו, לפי שהיה יעקב משתכר מצאנו ואוכל החלב ולובש הגז, לפיכך נצרך לשאול בשלומן, לכך נאמר את שלום אחיך ואת שלום הצאן". ועיין.

^{לד} ועי"ש שהוסיף שבזכות יעקב ניתנה תורה שבכתב, ורבי סידר תורה שבעל פה. וכן הביא בילקוט חדש (ערך יעקב ודור שבימיו ובניו) עי"ש.

"סוכות כנגד יעקב"

קיום מצוות התורה, ואדרבה על הלומד על מנת שלא לעשות נאמר במדרש אגדה (פ' בחוקותי כו, סימן ג) שנוח לו שלא נברא בעולם.

ומעתה אפשר טעם לשבח נוסף אמאי נקרא המקום על שם ה'ולמקנהו עשה סוכות', לא רק כדי לפרסם האיסור של צער בעלי חיים, אלא לבאר עומק הדבר כיצד בדבר גשמי אפשר למצוא נקודה רוחנית שמעלה את הדבר למקורו.

סכת או סכות

ומעתה אפשר שזוהי הכוונה שחג הסוכות הוא כנגד יעקב, ונרחיב ונבאר הדברים.

ובהקדם אציגה נא דקדוקים נוספים שמצאתי בדברי הרחיד"א בנחל קדומים, שדקדק הדק היטב את לשון הכתוב "ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות". והקשה כקושיא הנזכרת, מאי 'על כן קרא שם המקום סכות', דהיל"ל קרא שם המקום בית יעקב, שהוא העיקר.

עוד תמה מאי 'ויבן לו בית', דתיבת לו נראית מיותרת ובפרט שנראה שאיננה צודקת כל כך, כלשונו שם, שהרי הבית אינו רק 'לו' אלא גם לנשיו ובניו והגם שהוא העיקר והכל כל יעקב.

ובשלישית הוסיף לתמוה, אמאי 'סכות' זה מלא אך 'ולמקנהו עשה סכת' חסר. ותשובתו בצידו:

"דידוע דכל קניני העוה"ז הבל המה וחסידיה הראשונים כל עצמם ודעתם ומגמתם שבתם וקימתם לעוה"ב ושם היו בונים בית ע"י תורתם ומצותם ודבקותם. ועניני העוה"ז היו להם עראי כאהל רועים. והיותר מופלגים בדבקותו ית' ובתורתו ובמצותיו עוד יוסיפו למעט מאד בעניני הגוף עראי דעראי. והנה כי כן יעקב בחיר שבאבות כל חשקו בבית העוה"ב הקיים. וז"ש ויבן לו דייקא לעצמו כי העושר המדומה לא יתיחס לו כי לא במותו יקחנו ולכן ויבן לו בית עיקרי וקיים. ולמקנהו כלומר כל קנינו עשה סכת חסר - עראי דעראי. על כן קרא שם המקום סכות להודיע כי כל עניני העוה"ז עראי. ומי שהוא בחוץ תכף לא יוכל לעשותם עראי דעראי כמותו על כן קרא שם המקום סכות מלא למען ידעו כי העולם הזה עראי. ואחר שכבר זכה לבחינה זו ולהודיע לרבים כתיב ויבא יעקב שלם כי קנה השלימות. וקצת מזה פירשו הראשונים ז"ל".

וקצת הוקשו לי דבריו, דאכתי מדוע קרא המקום על שם השלילה שבדבר – "הסכות", שהוא בחינה של סור מרע, להורות שעניני העוה"ז הינם ארעי, ולא על שום ה'ויבן לו בית', שענינו כלפי עשיית המצוות היינו העשה טוב.

“סוכות כנגד יעקב”

וחשבתי לבאר הדברים לפום דרכו אך בשינוי קצת, בשילוב כלל היסודות הנזכרים גם יחד, דלפונ"ד התיב"ע, הרי ש'ויבן לו בית' קאי על בית המדרש ואה"נ מונח בזה גם מה שבנה זאת 'לו' דייקא, דעל ידי שבנה בית מדרש בעולם הזה בנה לו בית לעוה"ב, בבחינת 'חכמות בנתה ביתה' וכפי שהביא מרנא הח"ח זיע"א בכמה וכמה דוכתי"ה את מאמר חז"ל במדרש משלי "בנתה ביתה זו תורה וכו' שכל מי שקנה לו דברי תורה קנה לו בית לעולם הבא וכו'".

ברם גם מה שהחל ועשה למקנהו סוכות, אף שנזכר בכתיב חסר, שענינו להורות על כך שדבר זה הוא ארעי, היה זה לשם שמים, למנוע צער בעלי חיים כנזכר באור החיים וכפי שאמר הרחיד"א עצמו בפני דוד.

וממילא בזה יתיישבו גם שאר קושיות רבינו החיד"א. דלמשנ"ת שהטעם שקרא המקום 'סוכות' הוא בשל כך שיעקב השכיל להפוך גם דבר הנראה כארעי לנצחי – דמדבר ארעי כסוכה למקנה הוציא מצוה שהיא נצח נצחים, מובן אמאי קרא שם המקום על שם הסוכות ולא על שם הבית, כי על אף שהבית עיקר אך תכלית הבית היא עבור הסוכה – היינו תכלית הלימוד הוא להביא לידי מעשה.

ולכך נזכר גם הסוכות בכתיב מלא, להורות שבעשיית הסוכות למקנהו לקח יעקב סוכות שנראים גשמיים והפך אותם לרוחניים, לחפצא של מצוה, ובזה לקח דבר חסר והפכו למלא, הפך דבר זמני וארעי לנצחי!

ללמד לבני תבל בכלל ולבני יהודה בפרט קשת, שבזה שהוריד אותנו הקב"ה מהעולמות העליונים אל העולם הגשמי, עולם המעשה אות וסימן הוא שחפץ הוא שנקדש את הגשם, שנפעל במעשינו, בתרי"ג מצוות שנתנו לנו להפוך גם דבר גשמי לרוחני.

“סוכות כנגד יעקב”

ומעתה נראה שמצאנו טעם לשבח נוסף בדברי הטור משם אחיו, ד'סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לג, יז) ולמקנהו עשה סכת".

דהנה במצוות הסוכה, אנו מוצאים שני גדרים המשלימים האחד את השני, מחד גדר של 'צא מדירת קבע ושב בדירת עראי', עד כדי כך שאם תעשה הסוכה באופן של קבע, שגבוהה היא למעלה מעשרים תהיה פסולה, ומאידך גדר אחר של 'תשבו כעין תדורו', כמובא בגמ' סוכה (כח, ב) "תנו רבנן, תשבו כעין תדורו. מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד, היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות

^{לה} עי' ח"ח בפתיחה במנין העשין בהערה, וכן בספריו תורת הבית (בפתיחה) שם עולם (ח"א פי"ד) וחומת הדת (פרק ח) ועוד.

"סוכות כנגד יעקב"

- מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה", היינו לשבת באופן של קבע אך בדירת עראי.

ועומק הענין הוא, שדירת הקבע מסמלת את חיי המעשה היומיומיים המרגילים את האדם לילך בעולם ולחשוב שהוא בעל הבירה ויחיה כך לנצח, וכנגדה הסוכה, דירת הארעי, מורה את היות העולם הזה ארעי, ד"מי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה'. ונצטוונו ב'צא מדירת קבע ושב בדירת עראי', להחדיר לנו את היותנו דיירים ארעיים בזה העולם.

ברם אם היינו עוברים לדור בסוכה, בדירת עראי, בצורה ארעית למשך שבעה ימים, לא היה בכך די, שהרי בתום ימי החג היינו שבים אל דירת הקבע ושוב היתה ההכרה בארעיות הולכת ונעלמת.

ועבור כך נצטוונו בגדר השני, ב'תשבו כעין תדורו', דעל ידי כך שגם בסוכה ממשיכים אנו לדור באותה הצורה של קבע - אך בדירת עראי, באים אנו להחדיר את ההכרה שהקבע שלפנינו הוא ארעי, ועמו עלינו לעבוד את ה', והכרה זו תמשיך עמנו גם כשנחזור למציאות היומיומית הרגילה¹⁵.

כי בכדי שהמעשה יפעל את פעולתו צריכים לעמול בשני מישורים – בבחינת סור מרע ועשה טוב – לסור מהרע היינו להפסיק להתבונן על העולם הזה כעולם של קבע, ולעשות טוב היינו להבין שהדבר היחיד שימשמש אותנו בארעיות הזו לנצח הוא המעשים הטובים והמצוות שנעשה בו.

זהו הגדר המדוייק של 'פרוזדור לטרקלין', עולם זמני וחולף שדרכו ורק דרכו עוברים אל הטרקלין אל העולם הנצחי, שכולו תענוג וקרבת אלוקים, דירת עראי שמשמשת אותנו בכדי להגיע לטרקלין לדירת הקבע הנצחית.

וזהו שסמכו ז"ל באבות (פ"ד, משניות טז – יז) ב' משניות יחד, "רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה".

¹⁵ והוא דבר נפלא, שלשון זו של 'אזרח' מצאנו רק במצווה זו כלשון הכתוב (ויקרא כג, מב) "בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת", וביארו המפרשים דאזרח ענינו מיושב, אפילו אזרחים מיושבים שיש להם בתים ופלטין גדולים, כלשון הבכור שור והחזקוני ועוד. ויתכן לדברינו שבא לומר שהמצווה באה בדווקא לאותם שהתאזרחו בחיי הגשם, שנטועים הם חזק ועלולים לחשוב שהעולם הזה הוא העיקר, כלפיהם בא הכתוב לתת את מצוות הסוכה, להוציא מחשבה זו מלבם. והבן.

"סוכות כנגד יעקב"

כאומר, דאמנם העולם הזה הינו ארעי – פרוזדור לטרקלין – אך יש דברים ששייכים רק בו וגביהם יפה כוחו יותר מהעולם הבא – "שעה אחת של תשובה ומעשים טובים", כי רק בפרוזדור אפשר להתכונן לטרקלין.

ובכדי לקנות הסתכלות זו נתנה לנו מצוות סוכה, על ידה יכולים וצריכים אנו לצאת מדירת הקבע – לצאת מהמלומדה שלנו, מהתבנית הקבועה אליה התרגלנו, שהעולם הזה בו אנו נמצאים הוא העיקר, ולהכיר בכך שאין זה אלא ארעי ובר חלוף ולהיכנס ולישב בדירת עראי, להבין שהדירת עראי הזו היא כלי דרכו ניתן לעבור לטרקלין, על ידי הפיכתה לצילא דמהימנותא, ל'סוכות' מלא, למקום שהוא משכן לשכינה.

והרי זה ממש כיעקב שסר מהרע ועשה טוב בכך שרק למקום לימודו בנה בית, אבל לא הסתפק בזה שההביל את הגשמיות אלא השתמש בה למצווה, שעשה למקנהו סוכות, למנוע מהם צער ובזה לקיים מצוות התורה^ל.

ומשכך מובנים ומאירים הדברים הנזכרים שסוכות כנגד יעקב אבינו שלמקנהו עשה סוכות.

ומי שיכנס לסוכה וידור בה שבעה ימים, מתוך מחשבה זו של קבע וארעי, יזכה שתשפיע עלינו לא רק בזמנים של עליה, בזמני החג בו מפסיקים אנו מהמהלך היומיומי הרגיל, אלא אף בימי החולין.

^ל ויש להוסיף בזה דקדוק הלשון שגבי המקנה נאמר עשה וגבי הבית אמר בנה, דלמקנה לצורך עוה"ז די בעשיה גרידא, אך בבית, שמשמש בית אולפנא לתורה ולתעודה, להעמיד תלמידים ולהפיץ תורה, צריך בניה ראויה, צריך השקעה נפשית ורוחנית וזהו בנה, על כל המונח בבניה כזו.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הימים שבין יום הכיפורים לסוכות

הרמ"א בסי' תרכ"ד כתב, במוצאי יום הכיפורים מיד בונים סוכה כדי לצאת מן המצוה אל מצוה. ובסי' תרכ"ה כתב הרמ"א, ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום הכיפורים. וכתב המג"א (הובא במ"ב סק"ב) דאף דכבר כתב לעיל בסוף סי' תרכ"ד דין זה, התם בלילה התחלה בעלמא, ולמחרת מתקן כולה אם אפשר וכו'. ועי' באליה רבה (הובא בשע"ת) שאין לעסוק בסוכה מכל וכל לפני יום הכיפורים. ויל"ע בכל זה, א' מה הענין להתחיל בסוכה רק לאחר יום הכיפורים ולא קודם, ב' מה הענין לסיימו למחרתו בדוקא. והעולם מבאר עפ"מ"כ האלף למגן (על המט"א שם), וז"ל: שמוצאי יום הכיפור אין לך אדם שאינו טהור, שלא זו בלבד שהסוכה תעשה מדבר שאינו מקבל טומאה רק שיהיה בגוף נקי כדי להשרות שכינה. וידוע דברי הגר"א שבנין שנבנה בקדושה וטהרה שורה בו קדושה יתירה, וכמו שהובא בספר מעלות התורה (עמו' קכ"ד) בשם אחיו הגר"א שאם הקרדום שחוטבים בו עצים לבניית ביהכנ"ס יעשה בקדושה ולשם שמיים גמור מובטח שכל מי שמתפלל בביהכנ"ס לא יהיה לו מחשבה זרה, ע"ש. וא"ש הענין לבנות הסוכה דוקא אחר יום הכיפורים ולסיימו באותו היום בזמן שכולו קדוש וטהור.

ומצינו עוד שבתחילה רצו לסמוך חג הסוכות מיד אחר יום הכיפורים, וכמו שכתב הקליר ביוצרות של יום שני דסוכות וז"ל: 'בארבעת יום שת גבול שיחה לבל לערב שמחה בשמחה', והיינו דמשום שאין מערבין שמחה בשמחה לכן סוכות אינו במוצאי יו"כ, והיינו כנ"ל שרצו להסמיך הטהרה של יוה"כ לחג הסוכות, דלאחר שהקב"ה זיכך אותנו, השלימות הוא במה שהקב"ה מכניסנו בצל ידו תחת כנפי השכינה, וכמ"ש"כ הזוהר דסוכה היא צילא דמהימנותא.

ובאמת מצינו שימים אלו הם ימי טהרה ומיגרר גריר בתר יום הכיפורים, השל"ה (מסכת סוכה תורה אור ב') כתב דד' ימים אלו הם ענפים של יוה"כ"פ, והן כימי חול המועד וראוי לשמוח בהם ולדבוק בו ית"ש, ע"ש. [וע"ע בביאור הגר"א בסי' תרכ"ד שביאר הטעם שאין אומרים תחינות ולא צדקתך מיו"כ עד סוכות, לפי דהוה יו"ט כמו יום הכיפורים במקצת, וכמ"ש"כ במדרש (ויקרא רבה פרשה ל' אות ז') עה"פ (ויקרא כ"ג, מ') ולקחתם לכם ביום הראשון כו', מכאן ואילך כו', עכ"ד]. עוד כתב השל"ה (שם אות ע') בהא דדרשו בר"ה דף י"ח ע"א מהפסוק 'דרשו ה' בהמצאו' – אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ, והקשה הא בין ר"ה ליוה"כ יש רק ז' ימים, וכתב לחדש דקאי מיום כיפור [ויה"כ נקרא ר"ה וכדמצינו ביחזקאל (מ, א) בראש השנה בעשור לחודש] עד הושענא רבא שאז נגמר התחימה, ללמדנו שגם הם ענפי תשובה, ע"ש. וע"ע ביערות דבש (ח"ב

דרוש י') שביאר הגמ' ביומא דף כ' ע"א השטן בגי' שס"ד ללמדינו שביודה"כ לית ליה רשות לאסטוני, והקשה הא השטן שמו 'שטן' (בלא ה') וא"כ אין זה כי אם שנ"ט ימים, וכתב שבאמת אין לו רשות לאיסטוני כי אם שנ"ט ימים, ואלו הם ד' ימים ימים שבין יוה"כ לסוכות ויום ראשון דסוכות, שימים אלו הם כדוגמת יו"כ ממש. ויש להוסיף מה שהובא בספרים דלית ליה רשות לאיסטוני הכוונה שאין יצה"ר, ודבר זה הוצרך כדי להכנס לסוכה בקדושה ובטהרה. [והנה ברש"י בר"ה דף טז ע"א למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן, ופרש"י דכשישמע השטן שישראל מחבבין המצוות מסתתמין דבריו, ע"כ. והנה בימים דבין יו"כ לסוכות בזמן שכל עם ישראל אוחזים בלחבב המצוות, בקניית לולב ואתרוג מהדורים ובבנית וקישוט הסוכה, ודאי זה עוד סיבה שבימים אלו השטן אינו יכול מקטרג].

*

חג הסוכות

בר"ה דף ט"ז ע"א תנן, בחג (הסוכות) נידונים על המים. ובגמ', מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. והיינו שחג הסוכות הוא שורש השפע של הפרנסה דכל השנה, דגשמים היינו פרנסה, וכ"ה בחתם סופר בדרשות (לג ע"ב) שמקבלים שפע פרנסה על כל השנה, ועי' בזהר פרשת צו 'בגין דבזמנא דא מברך לכל שתא', וכ"ה בלשון הפרי עץ חיים (שער חג הסוכות פ"א) 'ועיקר חג זה הוא להביא שובע לעולם'.

ועיקר התפילה הוא ביום הושענא רבה, ומצינו ברוקח (אות מה) שביאר ענין לא אד"ו רא"ש וכו', וז"ל: ולפי שזה היום גדול בעיני כל והכל נודרים הכל צריכים לגשמים וכו' כדי שלא יבא הושענא רבה בשבת כי היו בוכים ומתחננים על המים לכך לא יתכן בשבת ואם כשיבא בשבת היה נדחה ופעמים שתי שנים זה אחר זה בשבת וכו' והעם היו מצטערין כל השנה שלא התפללו עבור מים וכו'. ומבואר בדבריו דבר נורא, שעדיף שידחה שופר ולולב ביום הראשון שחיובם מה"ת והעיקר שהתפילות בהושענא רבה לא יתבטלו, ללמדך מה עוצם גודל התפילות בהושענא רבה, שהעדיפו לבטל מצות מה"ת והעיקר כדי שיוכל לבקש ולהתחנן בושענא רבה על המים.

ובשו"ע ר"ס תרס"ד סעי' א', **בְּיוֹם שְׁבִיעֵי, שְׁהוּא הוֹשַׁעְנָא רַבָּא, נוֹהֲגִים לְהַרְבוֹת בְּמִזְמוּרִים כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב.** הגה: וא"א נְשַׁמֵּת, וְאוֹמְרִים מְזִמּוֹר לְתוֹדָה, וְאוֹמְרִים אֵין כְּמוֹךְ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְכוּ, כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְאוֹמְרִים קְדִישׁ שְׁלֹאֲחָר תְּפִלַּת מוֹסֵף בְּגוֹנוֹן יוֹם טוֹב, וְאֵין רְגִילִין לְעֲשׂוֹת מְלֶאכָה שֶׁל חֵל עַד אַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. וּמְרַבִּים קֶצֶת בְּנֵרוֹת כְּמוֹ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים. הגה: וְהַמְדַקְדְּקִים נוֹהֲגִים לְטַבֵּל עֶצְמָן קֶדֶם עֲלוֹת הַשַּׁחַר כְּמוֹ בְּעֶרְבַּ יוֹם הַכְּפוּרִים, וַיֵּשׁ נוֹהֲגִים לְלַבֵּשׁ הַקִּיטֵל כְּמוֹ בְּיוֹם כְּפוּר, לְפִי שֶׁבְּחַג נִידוּנִים עַל הַמַּיִם. ומבואר כאן ב' דברים, א' דהושענא רבא הוא כעין יום טוב, ובפשוטו הוא לפי שהוא יום חיבוט ערבה, ב' שהוא כעין יום הכיפורים, לפי שבחג נידונים על המים ולפי שהוא חיתום הדין.

חג הסוכות

אולם בהגר"א מבואר שהסיבה שהוא יום הדין לפי שבחג נידונים על המים, וכל ימי הדין הוא יום טוב, הד' פרקים בשנה שהעולם נידון (פסח עצרת ובחג ובר"ה) הם יו"ט כדאיתא בר"ה דף ט"ז ע"א, וכמו שכתוב במדרש והירושלמי (פ"ק דר"ה ה"ג) איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיא כו' שבטוחין שיעשה להם נס, ומבואר שיום הדין גורם ליו"ט בזה שלובשים לבנים ובטוחים שיעשה להם נס. והיינו דאין זה ב' דברים חלוקים, אלא הכל הוא מסיבה אחת. והגר"א הוכיח שזה יו"ט מהא דתנן (סוכה דף מ"ה ע"א) שמיד תינקות שומטין את לולביהן ואוכל אתרוגיהן, ופרש"י שכך נהגו מחמת שמחה, ואף שבכל חול המועד איכא דין שמחה מ"מ משום זה לא היו עושים כן, אלא מחמת הדין יו"ט שבו. ומבואר שלמד שיום הדין מחייב נמי שמחה, והיא שמחה יתירה ממה דאיכא בכל יו"ט וחוה"מ. אולם יל"ע במה שתפסו שיש לו דין מחמת זה כיום הכיפורים, ולא כראש השנה, שהרי אחד מהד' פרקים שמנו הוא ראש השנה ולא יום הכיפורים, ועי'.

וראיתי דבר נורא בנצי"ב (העמק דבר פרשת אמור כ"ג ל"ד) שביאר מש"כ תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו (תהילים פ"א), וז"ל: ומשמעות חגנו אינו אלא סוכות שהוא סתם חג, משא"כ ר"ה לא מיקרי בלשון תורה חג כלל, והא דדרשו חז"ל (בר"ה דף ח') ע"ז המקרא איזה חג שהחודש מתכסה בו הוי אמר זה ר"ה, אינו אלא מדויק לשון בכסה בה"א דמשמע לשון כיסוי, והכי מבואר בזוה"ק, אבל מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו שר"ה והשופר הכנה ליום החג של סוכות, ופירוש בכסה לשון הכנה כמו (משלי ז' כ') ליום הכסא יבוא ביתו, והכי מבואר בסנהדרין דף צ"ו ע"ב אין כסא אלא זמן כמש"כ בכסה ליום חגיגו. ופירוש שהמשפט זה היום - הוא הכנה לחג הסוכות שאז נידונין על המים שבזה תלוי פרנסת כל השנה, ע"ש. נמצא לפי דבריו שכל ר"ה ויוהכ"פ הם הכנה לסוכות שאז כביכול עיקר הדין, שבו נידון על פרנסת בני אדם, ולדברי הגר"א יובן שרק סוכות נקרא זמן שמחתינו, דכגודל הדין כן גודל השמחה, ואם שיא הדין הוא בסוכות, ודאי שהוא עיקר היום טוב.

ובאמת יש עוד ענין שמחה דוקא בסוכות, שאז זכינו להיות רצויים לפניו כמו קודם החטא - שאז הוא גמר מחילת העונות ותחילת השראת השכינה, דידועים דבריו הנפלאים של השיח יצחק (סידור הגר"א) שמבאר ש"אתה בחרתנו" זה פסח, "אהבת אותנו" זה שבועות, ו"רצית בנו" זה חג הסוכות. וזה על פי דברי הגר"א בשיר השירים (שמבאר ליישב את קושית הטור מדוע חוגגים את סוכות בתשרי ולא בניסן בעת שיצאו ממצרים), שבעת חטא העגל נסתלקו ענני הכבוד, ולא חזרו רק בט"ו בתשרי הגם שכבר זכו למחילת העון בי' בתשרי ביום הכפורים. נמצא שלחזור לדרגה כמו קודם החטא זכו רק בחג הסוכות, וזהו "ורצית בנו" (ע"כ תו"ד). ודבר זה מבואר בשערי תשובה (א, מב) לרבינו יונה, שהביטוי של "רצון" הוא שהקב"ה ירצה את האדם כמו קודם החטא, וזהו הארת פניו, עי"ש.

והנה מר"ח אלול - שאז מתחילים בבקשת רחמים, עד יום הושענא רבה יש נ"א יום, וזהו שאומרים בהושענות הושע נא 'שואגים הושע נא' הושע נא, והיינו שמבקשים

צלא דמהימנותא

מהבורא עולם תושיע ותרחה על עמך שזעקו עליך 51 יום, ואל תשיבם ריקם מלפניך. וכע"ז ביאר הכף החיים בסי' תרס"ד מה שאומרים הושע-נא רבה, כלומר הושע יום נ"א רבה, שהוא יום הסיום והחיתום. נובאמת באמירת 'נא' לחוד בכוחו להושיע את האדם, וכמש"כ בנחל קדומים לרבינו החיד"א (פרשת ואתחנן אות ג') כי משה רבינו היה לו קבלה ממלכי מעלה כי אם אומרים ב' פעמים 'נא' נענים, ולכן כשהתפלל על מרים אחותו אמר קל נא רפא נא לה, ב' פעמים נא ונענה, ולכן אמר לו הקב"ה כאן: אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, היינו שלא יאמר שוב תיבת 'נא' ואז ע"כ יצטרך הקב"ה להכניסו לא"י, ע"ש].

*

צלא דמהימנותא

בַּסֶּכֶת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּכֶת, לְמַעַן יִדְעוּ דִרְתִּיכֶם כִּי בַּסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, (ויקרא כ"ג, מ"ב-מ"ג). בסוכה דף י"א ע"ב תניא (ויקרא כג-מג) 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' ענני כבוד היו דברי ר' אליעזר ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם (מפני החמה בשעת חנייתן היו עושים סכות, רש"י). ולהלכה פסק המחבר בסי' תרכ"ה סעי' א', וז"ל: בַּסֶּכֶת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים וְגו' כִּי בַּסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם עֲנֵנִי כְּבוֹד שֶׁהִקִּיפֶם בָּהֶם לְבַל יָפֶם שָׁרְב וְשָׁמֶשׁ, וביאר המ"ב ודוגמא לזה צוינו לעשות סוכות כדי לזכור נוראותיו ונפלאותיו, וכתבו האחרונים שיכוין בישיבתה שצונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וגם זכר לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש.

השאלה המפורסמת, במדבר היה לעם ישראל ג' נסים מפורסמים במשך שהותם שם, ענני כבוד המן והבאר, וא"כ מדוע אנו עושים זכר רק לענני כבוד, ולא לשאר דברים, (ומה שעושים לחם משנה זכר למן, זהו רק מד"ס).

ונאמרו בזה כמה דרכים, בפשוטו דחלוק הניסים בין לחם לאכול ומים לשתות שהם דברים הכרחים, ממחסה מהגשם ומהשרב שאינו הכרחי, ואפ"ה הקב"ה ברוב חסדיו הביא לנו. ומצאתי דבר זה בספרי האחרונים בכמה נוסחאות, החיד"א בספרו ראש דוד (פרשת אמור) כתב דהיות שבני ישראל קבלו את התורה והקב"ה אדוננו הרי אנו עבדיו וחייב לפרנסתו, ולכן בדין שיתן מים לשתות ומן לאכול, ואין עושים זכר לנס המוכרח להיות, אבל ענני כבוד - אינו מחויב לתת מחסה מהשמש והשרב לכן עושים זכר דוקא לנס ענני כבוד. המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות ל"ז, יג) כתב דאף דהמן והבאר הם מן הניסים המפורסות מ"מ הם הכרחיים שא"א בלעדיהם, משא"כ ענני הכבוד שלא היו הכרחים לכן תקנו זכר לדבר, להודיע שאף בדבר שאין בו הכרח עשה עמהם הקב"ה נס.

ושמעתי עוד לישב בכמה פנים, א' שזכר לנס עושים רק לדבר שלא קיים עתה, ומן קיים אף עתה לעמולי תורה, כמש"י רש"י עה"פ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֶמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמַרְתָּ לְדִרְתִּיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בְּמִדְבָּר

צלא דמהימנותא

בְּהוֹצִיאֵי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (טז, לב) פי' לדורותיכם - בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן, אמר להם אתם ראו דבר ה', שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו, ע"כ. ובמכילתא (בשלח פ"ב) איתא עוד, מכאן היה רשב"י אומר לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה, ומהיכן היה לובש ומכסה, ע"כ. ובאר של מרים נמי קיים עתה, כדאיתא בשבת דף לה ע"א א"ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים, ובמדרש רבה (אחרי מות פרשה כ"ב) אָמַר רַבִּי תַנְחוּמָא אָפְלוּ בְּמֵים הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ, מַעֲשֶׂה בְּמִכָּה שְׁחִין אָחָד שְׂיָרֵד לְטַבֵּל בְּטַבְרִיא וְאַרְעַת שְׁעָתָא וְטַפַּת לְבִירָא דְמַרְיָם וְאַסְחִי וְאַתְסִי, וְהִיכֵן הִיא בְּאַרְהָ שֶׁל מַרְיָם אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא כְּתִיב (במדבר כא, כ) וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן, שְׁפָל מִי שֶׁהוּא עוֹלָה עַל רֹאשׁ הַר יְשִׁימוֹן וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה קְטָנָה בְּיַם טַבְרִיא, זו היא בארה של מרים. ורק עניני כבוד אינם קיימים, ועל זה אנו עושים זכר. ב' ענני הכבוד שהלכו עמם במדבר, זהו המסמל על מה שבני ישראל הלכו במדבר בארץ לא להם, ובטחו עצמם על הקב"ה שלא יעזבם ולא יטשם, וכמש"כ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, וזה הנס שהיה על אמונתם, על מה שסמכו עצמם על הקב"ה, ואיך שהקב"ה שמרם, וזהו גם מהותו של סוכות כמו שיתבאר בהמשך, אבל מן והבאר הגם שזה ניסים מ"מ זה נעשה מכח בקשתם, וביותר דאחרי אמונתם בהקב"ה תו ודאי שידאג להם כל מחסרם, ואין בהם משום נס. וכע"ז כתב רבינו בחיי (בספרו כד הקמח - סוכה), שענני הכבוד הוא ביטוי לכל שהותם במדבר, עד שהתורה הוצרכה להאריך ולפרט כל המ"ב מסעות, והמים והמן התחילו יותר מאוחר אחרי שכבר היו במדבר. ג' עושים זכר לנס משום שיש בו גם משום כפרה, כמש"כ בילקוט (ויקרא רמז תרנ"ג) למה עושין סוכה אחר יום הכיפורים וכו' שמא יצא דינן של ישראל לגלות ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מבתיהן לסוכה וכו'. ד' עפמש"כ המהר"ל, שבתנ"ך יש הרבה מאוד ניסים שהיו לעם ישראל, מ"מ אין עושים זכר לנס רק לדברים שיש בהם אור החוזר, ורק בסוכות שזה יסוד האמונה אור האמונה מתנצנץ בו כל שנה מחודש, וזהו גם ענין של ענני כבוד. ה' עפמש"כ הגר"א (קול אליהו עה"ת פרשת אמור) דעושים סוכות בט"ו בתשרי לפי שאז חזרו ענני הכבוד לאחר שנסתלקו מהם בחטא העגל, שחזר בעת הקמת המשכן שהיה בט"ו תשרי, נמצא שהקב"ה הראה את חיבתו הגדולה לעם ישראל בהחזרת ענני הכבוד, ולזה עושים זכר שאע"פ שניטלו מיתנו חזר הקב"ה ונתנם לנו, אבל בשאר הניסים שלא ראו את חיבתו הגדולה אין עושים זכר.

והנה מהותו של סוכה הוא אמונה בהשי"ת, וכמש"כ בזוהר (ח"ג דף ק"ג) תא חזי בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא, צלא דמהימנותא, שכינתא פרסא גדפהא עליה מלעילא [בא וראה בשעה שהאדם יושב במדור הזה, שהוא צל האמונה, השכינה פורסת

צלא דמהימנותא

כנפיה עליו מלמעלה], והיינו שכמו שהצל מגין לאדם מהחמה כן מי שבא לחסות בצלו של הקב"ה, הרי הקב"ה מגין אותו מכל רעה ופגע ומחלה, ויזכה לישועת ה'. ולמתבונן הדברים גבוהים יותר, דבסוכה אנו ממש באותו הרגשת דבקות בהקב"ה, שפורס צלו עלינו כמו שהיה בענני הכבוד. ובתהילים (כ"ז, ה') כתיב **פִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֶפֶה בְּיוֹם רָעָה יִסְתְּרֵנִי בְּסֶתֶר אֱהָלוֹ בְּצוּר יְרוּמֵימֵנִי**, ואיתא במדרש (שם) דזה קאי על סוכות. וע"ע ברבינו בחיי (כד הקמח – סוכה) שביאר ענין צלתה מרובה מחמתה דבעינן להכשר סוכה, וז"ל: כל המקיים מצות סוכה ונכנס בה עיניו אל הסכך העשוי לצל ומסכים בדעתו כי הקדוש ברוך הוא צלן של ישראל והוא המגין עליהם כצל המגין מפני החמה הוא שכתוב (תהילים קכ"א) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך, וכתוב (שיר השירים ב', ג') בצלו חמדתי וישבתי, וזה שכתוב ושחמתה מרובה מצלתה פסולה, ע"כ. ובילקוט שמעוני (אמור רמז תרנ"ג) וסוכה תהיה לצל יומם, כי מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מיסך עליו מן המזיקין שלא יזיקו אותו שכן הוא אומר 'באברתו יסך לך, ע"כ. וביאר הכתב סופר (מאמר לחג סוכות) שהסיבה שרק מצות סוכה מגינה מפני הפורענות, דכתיב הבוטח בה' חסד יסובבנהו, ומי שאינו מאמין בהשגחה באמת אינו מושגח, כדכתיב ואם תלכו עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם וגו', ופי' הרמב"ם (מו"נ ח"ג פרק לו) בקרי לשון מקרה – שתאמרו הכל במקרה – אף אני אניח אתכם, וכבר כתבו בספרים כי מצות ישיבת סוכה לרמז שאנו חוסים בצל של הקב"ה ואנו מאמינים שמושגחים אנחנו מאתו ית"ש ואין תולים במקרה, ומי שמאמין בזה ועושה רמז לאמונה זו הוא באמת מושגח מאתו ית"ש, וזהו כונת הילקוט מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה שבו מראה כי מאמין שהכל בהשגחתו ית"ש, הקב"ה סוכך עליו מן המזיקים לא תאונה אליו רעה, ע"כ. ובשפת אמת (סוכות שנת תר"נ) וז"ל: סוכה נקרא צלא דמהימנותא בזוה"ק, יתכן לפרש כי כפי האמונה כך נתגלה הקדושה בסוכה כמש"כ במ"א פי' בצלו חמדתי, שעל ידי אמונת בני ישראל זכו שיתגלה הקב"ה ענני כבודו ולהנהיג אותם שלא בדרך הטבע, לכך כתיב חסד נעוריק שהיה ע"י התעוררות שלהם, וכן איתא בשם הבעש"ט פי' ה' צלך כפי הנהגת האדם כך מתגלה עליו צל הקב"ה, ע"כ. והנה בסוכה יש ב' ענינים, א' מתוך שחוסה תחת כנפי השכינה (וזה ע"י שיוצא לדירת עראי, ומגיע להכרה שאנו עראים בעוה"ז, וכל חיי העולם הזה הם רק פרודור כדי להיכנס לטרקלין בעולם הבא, ואין עוד מלבדו מאומה) זוכה להנהגה ושמירה מיוחדת מלמעלה, ב' מתוך שחוסה תחת כנפיו זוכה לרחמים אף לא לפי דרגתו, ואבאר, דהנה במדרש (הובא בנפש החיים ש"א פ"ז) איתא, ה' צלך כצלך – מה צלך אם משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך, אף הקב"ה צלך כשם שאתה הוה עמו הוא הוה עמך, ע"כ, וביאר מרן המשגיח הגר"י לונשטיין זצ"ל (אור יחזקאל אמונה עמו' קכ"ג) וז"ל: ומתגלה לנו יסוד מחודש באופני השגחת השי"ת, שיש ב' דברים, א' השגחה ובנוסף לכך יש השגחה מגדר שמירה, שאע"ג שהשגחת השי"ת על כל ברואיו השגחה פרטית, יש לצדיקים וכשרים השגחה נוספת מגדר שמירה, והשגחה זו תלויה לפי מעשי האדם, וכפי אשר אדם פונה אל השי"ת, ובשעה שאדם פונה כולו להקב"ה, משגיח

צלא דמהימנותא

הקב"ה ושומר עליו על כל מעשיו וכמו הצל כאשר אתה מראה לו כל גופך הוא מראה לך כל גופך, אך כאשר פונה אליו רק אצבע אף השגחת ושמירת ה' היא רק בדרך זו. והיינו שאף שהשגחת ה' על כולם ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ גוזרים עליו למעלה, אבל אף נקיפת אצבע זו מגיעה לאדם עבור מעשיו, וכאשר אדם פונה אל השי"ת בכל נפשו, שומרו הקב"ה אף מנקיפת אצבע, אך בשעה שאינו ראוי – דהיינו שאינו פונה אל השי"ת משגיחין עליו ונותנין לו חשבון נקיפת האצבע בעולם הבא, וזה יסוד האמונה בהשגחת צדיקים שהקב"ה משגיח עליהם ושומרם, עכ"ד. וענין ב' כתב המשגיח רבי נתן וואכטפוייגל זצ"ל (לקט רשימות אלול ימים נוראים ע'צו' קמ"א), דהנה בב"מ (דף פ"ה ע"א) איתא, דרבי ע"י מעשה באו אליו יסורין, מאי היא, דההוא עגלא דהו קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי, אמר ליה: זיל, 'לכך נוצרת', אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין. ולכאו' הא קי"ל (ברכות דף יז ע"א) דסוף בהמה לשחיטה, וא"כ מה הטענה על רבי, וכי כל השוחט בהמה נידון ליסורין, ובע"כ שאף שכל בהמה עומדת לשחיטה ואין שום טענה על מי שנוטל בהמה לשחיטה, מ"מ אם העגל בורח ובא בצל כנפיך ומבקש רחמים שתציל אותו, מידת הרחמים מחייבת שצריך לשמור אותו בצלך ולא לזרוק אותו. וזהו גם ענין הסוכה, שהיא 'צילא דמהימנותא' כדאיתא בחז"ל, וענינה החיסוי בצל ה', ואדם הזוכה לחסות בצלו יתברך זוכה לרחמים מיוחדים, אף שאע"פ דין אינו ראוי להם, והיינו שאנחנו באים בצלו של הקב"ה – ומבקשים רחמים, אף אם ח"ו נגזר עלינו משהו מ"מ מידת הרחמים מחייבת שלא זורקים מי שבא לחסות לתוך רשותך כי אתה ה' מחסי. [ואפשר דבענין חיסוי זה אנו זוכים לכפרה בהושענא רבה, דהנה בספר המנהגים (טירנא, סוכות רט"ז) איתא שהקב"ה אמר לאברהם אבינו 'אני יחיד ואתה יחיד, אתן לבניך יום המיוד לכפר בו עוונותיהם, וזהו הושענא רבה'. עוד כתב שם שהקב"ה אמר לאברהם אבינו 'אם אין כפרה לבניך בראש השנה יהיה ביום הכיפורים, ואם לאו יהיה בהושענא רבה', ע"כ. והיינו שיש כפרה ביום הזה בלא כח התשובה רק מכח עצם היום, ולהנ"ל אפשר דהכונה שבסוכות שאנו חוסים בצלו ומבקשים רחמים, זה עצמו סיבה לרחם עלינו ולתת לנו אף בלא עשיית התשובה. וע"ע בדעת תבונות (סי' ל"ו) שמעצם יחודו יתברך - למחול על העונות ולזכות בדין אע"פ שאין אנו ראויים, והוא מה שאמרו במידותיו של ה' הב"ה וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו ראוי ובמתנם חנם, ע"ש, וא"כ לפ"ז אפשר דבימים אלו שמתחזקים באמונה ביחודו ית"ש בעולם ובאין אין מלבדו, ושהכל תלויים בו כערבה התלויה במים, זה הסיבה לזכות בדין מכח מתנת חנם, וזהו בזכות אברהם אבינו ע"ה שגילה יחודו ית"ש בעולם]. -קטע זה נלקט מתוך מאמר באספקלריא מהרב אברהם דניאל עבשטיין שליט"א.

ולאחר הקדמה זו, שהסוכה ענינו אמונה, מובן שאנו עושים זכר לענני הכבוד, שאור החוזר שה' משגיח עלינו בפרטיות חוזרת רק בימי הסוכה, וכשיש אמונה אדם מקבל כל מחסורו ואינו חסר לו כלום, וממילא אין שום חידוש בנס של המן והבאר. ולפ"ז מובן עוד

הושענא רבה

מדוע רק סוכות נקרא זמן שמחתינו, דכידוע שהחסרון שמחה הוא לפי שהאדם מרגיש שחסר לו, אך בסוכות שמגיע לדרגת אמונה, שהכל הוא מאיתו יתברך, ממילא מרגיש וידוע שלא חסר לו כלום ולא מגיע כלום, ואז ממילא מתמלא שמחה.

והנה במה שכתב הגר"א שענני הכבוד נסתלקו בחטא העגל וחזרו בט"ו תשרי בבנית המשכן, מקשים ממקרא מלא בנחמיה (ט, י"ח-יט) שעמוד הענן לא סר מעליהם לאחר חטא העגל, אף פי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות, ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה, אך מאידך גיסא בתרגום לשיר השירים (פ"א) איתא שנסתלק העמוד הענן כדברי הגר"א. אלא שענני הכבוד היו ב' חלקים, חלק הרוחני שהוא השראת השכינה בתוכם, וזה גם בחינת הסוכה צילא דמהמנותא, וזה נתסלק בחטא העגל וחזר בבנית המשכן, והחלק הגשמי שהיה מאיר להם בלילה ומגביה הנמוך ומשפיל הגבוה, וזה נשאר גם אחרי החטא כמש"כ שהענן היה מנחה אותם בדרך ומאיר להם הלילה. ובסוכות אנו עושים זכר להשראת השכינה שהיה, ולא על השאר ניסים, לפיכך דבר זה היה רק בט"ו בתשרי וכדברי הגר"א.

*

הושענא רבה

הנה קודם שנתחיל בעיקרם של דברים, נחזור למה שכתבנו לעיל מהרוקח שחז"ל קבעו שהושענא רבה לא תחול בשבת כדי שיוכלו להתפלל על הגשמים, והדברים מפלאים וכי הדין על המים עדיף מהדין על האדם שלא איכפ"ל בזה שיחול בשבת, ובע"כ חזינן שגשמים מישך שייכי לתפילה יותר מעצם החיים שניתן מהקב"ה אף ללא שופר וכדו'. והדברים סתומים.

ונצטט כאן כמה מדברי הראשונים שכתבו בגודל מעלת היום, הגהות למנהגי טירנא אות רט"ז, וז"ל: למה נקרא שמו הושענא רבה – אמר הקב"ה לאברהם, אני יחיד ואתה יחיד אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עונותיהם וזהו הושענא רבה. פירוש שמי אהי-ה בגי' כ"א ואתה בכ"א עשרה דורות מאדם ועד נח, ועשרה דורות מנח עד אברהם והושענא רבה כ"א ימים לחדש תשרי. א"ל הקב"ה לאברהם, אם אין כפרה לבניך בר"ה יהיה ביו"כ, ואם לאו יהיה בהושענא רבה, וזהו אחדותו של שמי וזהו הושענא רבה, עכ"ל. ובהאריז"ל (שעה"כ דרושי סוכות דרוש ו') איתא, דאף מי שלא זכה להיחתם לחיים ביוה"כ יכול להיחתם לחיים ביום הזה, והיינו שביום הזה יש זכות מכח תפילה לחוד בלא שייכות למצבו הרוחני ומעשיו. וצריך להבין מה השייכות דין המים לדין האדם, שמכוחו יכול לזכות מחדש. [ומש"כ שהוא מכח שם אהי-ה, הנה מצינו ששם זה הוא שם של רחמים בעת צרה, שבו נגאלנו ממצרים, ובו יושעינו בעת גלותינו, וכמש"כ בברכות (דף ט' ע"ב) 'אהיה אשר אהיה', אמר לו לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם

בשיעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכויות, והכוונה בזה שבהנהגה זו שרוצה לגאלם עתה הוא בשם 'אהיה' יהיה עמהם לגאלם אף לעתיד לבוא, ולפיכך אנו מבקשים שאפי' אם ח"ו לא הצלחנו בר"ה וביו"כ, וח"ו נגזר עלינו.. אנו מבקשים שתושיע אותנו ביום הזה (כ"א בתשרי) מכח השם אהי-ה].

הריקנאטי (פרשת שלח י"ד ט') כתב וז"ל: סר צלם מעליהם, כתב הרב הגדול (הרמב"ן) ז"ל יתכן שירמוז למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא, ולכך יאמר כבר סר צלם ונגזר עליהם מיתה וכו'. וטעם הענין וסודו ארמוז לך, כבר הודעתין שאין דבר קטן וגדול למטה שאין לו כח למעלה, ובהיות כחו עמו מגין עליו ויש לו צל, כענין (תהילים קכ"א ה') ה' צלך על יד ימינך, ותסך עלימו ויעלצו בך אוהבי שמך (שם ה' י"ב), אומר לה' מחסי (שם צ"א ב'), ובסוד כחו מעליו צלו סר, ובסוד צלו מעליו הירח או השמש או האור שולטין בכל צדדיו. ובעבור כי הנהגת העולם השפל היא ע"י השכינה שנאמר (שם ט' ט') והוא ישפוט תבל בצדק, וכתוב (שם ל"ג ד') וכל מעשהו באמונה, והיא פועלת למטה בהשגחה פרטית על כל אדם ומעשהו, כענין שנאמר (בראשית י"ח י"ד) היפלא מה' דבר, וכתוב באשת חיל (משלי ל"א כ"ז) צופיה הליכות ביתה, א"כ כשצילתה עלינו אז השם יתברך שומרנו ומצילנו כענין שנאמר (ישעיה נ"א ט"ז) ובצל ידי כסיתך, אמנם כשהוא מונח למקרים, כענין (בראשית ד' י"ד) ומפניך אסתר, אין צילה על ראשו רק הוא הפקר, אף כי הכל תלוי בתשובה ומעשים טובים. אמנם הטעם בליל הושענא רבה יותר משאר לילות, הבנתי מדברי הר' אלעזר מוורמשא ז"ל כי בחג נידונין על המים, והוא יום אחרון שבחג שאז נחתם לחיים, כי כפי צורך החיים כך המים באים לעולם... ולכן יש אומרים ביום הושענא יחתמו, עכת"ד. ובביאור הגר"א בשו"ע סי' תרס"ד כבזה"ל: שאז גמר דין של האדם גם כן עם המים, שהמים חיים לעולם ואמרו עשרה דברים נקראו חיים כו' וכתוב ונסו הצללים סר צלם מעליהם, ע"כ. ומבואר שכיון שבחג נידונין על המים, אז כשם שביו"כ עיקר הדין הוא בחתימת הדין כן בדין על המים עיקר הדין הוא ביום זה שהוא חתימת החג, וכיון שהמים חיים לעולם א"כ נמצא שהדין על המים הוא ג"כ דין על האדם.

רבינו בחיי בכד הקמח (בערך ערבה) ביאר בענין אחר, וז"ל: ויש שביעי של ערבה זה הוא יום כ"א לתשרי כמספר שם יה"ו שבו נחתם העולם לשש קצוות, והוא יום כ"ו לבריאת עולם שנברא בכ"ה באלול, ונקרא היום הזה יום החותם הגדול, כנגד השם הגדול שבו נברא העולם, ולכך נקרא הושענא רבה... וצריך האדם ליתבונן בגודל כח היום הזה שהוא יום כ"א ויום כ"ו ויום תשלום שבעים פרים כנגד שרי האומות, כי כל כחות עתידין שישובו לסבתם הראשונה, והוא ג"כ יום החותם העליון מלבד החתימה הראשונה של יום הכיפורים, כי כל הדברים האלה יש ויש עקרים גדולים ושרשים עצומים, לא יכילם לב חושב ולא יעלו בידו מצד עיונו א"כ קבלם מפה אל פה והיה בידו מסורת החכמה, ע"כ. ומבואר שהושענא רבה הוא יום כ"ו לבריאת העולם, והוא נגד שם הוי"ה, ויום כ"א לבריאת האדם, והוא נגד שם יה"ו, והדברים סתומים.

הושענא רבה

וראיתי מאמר מהר"מ שפירא זצ"ל שביאר, דהנה בסנהדרין דף ו' ע"ב איתא היכי דמי גמר דין אמר רב יהודה אמר רב איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי, והיינו שעצם הדין הנידון על המקרה, וגמר דין פונה אל האדם האיך יצא דינו, דבתחילה דנים על המקרה מה הוא מחייב או מזכה, ואח"כ דנים על האדם עצמו שפונים אליו ואומרים לו אתה זכאי או להיפך. וזהו יסוד החילוק בין ר"ה ויו"כ שאז הוא עצם הדין אם מעשי האדם יש בהם כדי לזכותו או כדי לחייבו, ובהושענא רבה הדין הוא על האדם עצמו אם הוא ראוי לחיים או ח"ו להיפך. ולפיכך כיון שהדין הוא על האדם נתנו חכמינו סימן לדבר ע"י צל הלבנה, שבו ההתגלות גמר דין אל האדם. והנה המושג של חתימה היא חתימת שם כמו שמצינו גבי שטרות שהחתימה היא בשמו של האדם, וביום זה הוא יום חותם שמו על הבריאה, וכשהעולם מגיע למנין זה יכול כבר להיחתם שמו הגדול בעולם, והוא ב' חתימות, א' בעולם עצמו שהוא יום כ"ו לבריאתו, ב' באדם עצמו שעברו כ"א יום מבריאתו, והיינו שכידוע שכל העולם לא בראו הקב"ה אלא לכבודו, וכל בריאת העולם היא למען גילוי שמו יתברך, וכל הויית העולם היא גילוי הוייתו יתברך בעולם, והוייתו יתברך הביטוי שלה הוא בשם הוי"ה שזהו השם הגדול, שם העצם, ולכן שדנים מצד בריאת העולם הביטוי לזה הוא יום כ"ו, אבל כשדנים ביחס האדם הרי השם הוא רק יה"ו, אבל הה"א אחרונה נשלם ע"י האדם בעצמו שאת זה צריך האדם בעצמו לגלות, האדם הוא גילוי הה"א האחרונה כמש"כ הספרים, ולפיכך לגבי האדם המנין הוא כ"א, וזהו הושענא רבה שבו נשלם כ"ו יום לבריאת העולם, וכ"א יום לבריאת האדם, וזהו כונת רבינו בחיי.

ומעתה נחזור במה שבחג נידונים על המים, ומה דשייכא לנידון האדם, דהנה בבראשית עה"פ כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה, ופרש"י כי לא המטיר – ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים, והיינו שאין ירידת גשמים אלא מכח תפילות האדם. ושם עה"פ ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, פרש"י ואד יעלה – לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר, והיינו דלצורך יצירת האדם עצמו שאין עדיין מי שיתפלל לגשמים הוריד הקב"ה גשמים באיתערותא דלעילא, ובוזה נברא האדם, אבל מכאן ואילך אין ירידם גשמים אלא מכח עבודת האדם. [והיינו שמעיקר בריאת הגשם הוא תלוי בתפילה, ועי' בהגר"א בהדרת אליהו פרשת וזאת הברכה (לג, א' באופן הב') שגשם אינן עפ"י הטבע כלל. וע"ע בפירוש רבינו חננאל בריש תענית על הא דאמרו איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה, וכתב הר"ח איזו היא עבודה בלב 'שבשבילה המטר יורד' הוי אומר זו תפילה. וע"ע כתובות דף ה' ע"א דמפרש מאי דכתיב 'השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע' דה"ק מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד – הרקיע, ומאי ניהו מטר, ופרש"י

שהרקיע מעיד עליהם שהם צדיקים שמתפללין על הגשמים ומטר יורד, וביאר הגרי"ז (הובא בספר שי לתורה ח"ב) שגדר תפילה על הגשם אינה כשאר תפילה שהיא הדרך להשגת הדבר, אלא הכא התפילה גופא היא 'הסיבה' לירידת הגשם, וביאר בזה מה שמצינו ריבוי תפילות על הגשם וכן סדר תעניות, ע"ש. וע"ע רש"י בסוכה דף נ"ה ע"א על שיר של יום חמישי, שפי' הכתוב 'אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה' – על המים שנידונין עליהם בחג לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך 'על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם']. וכשמתבוננים בזה נראה שהאדם נברא בגשם שירד מלמעלה כדי שהוא ימשיך להוריד אותו, וכל מציאות האדם ויצירתו היא במים שאין להם מציאות בעולם אלא ע"י האדם שמתפלל עליהם, ומובן מזה שאמנם בורא העולם ברא את האדם ברצונו אבל מכאן ואילך הקיום של האדם לא יתכן אלא ע"י תפילה, נמצא שעצם בריאתו של אדם היא מכח דבר שאינו יכול להגיע אלא ע"י תפילה וא"כ כל המשך מציאותו לא תיתכן אלא ע"י תפילה. ויש בזה רמז נפלא בעיקר שם אדם [עי' ספר בניהו לבן איש חי בברכות דף ה' ע"ב], דהנה הנעלם בשם 'אדם' הוא אותיות 'מתפלל', שהרי אדם במילוי נכתב כך אל"ף דל"ת מ"ם ואותיות המילוי לבדם הם מתפלל, וזהו כפי שלמדנו שכל המקיים של מציאות אדם הוא רק מכח היותו מתפלל.

והנה הסימן בצל שנגלה בהושענא רבה, כתוב בהאריז"ל (שעה"כ דרושי חג הסוכות דרוש ז') שהצל הוא צלמו של אדם, צלם מלשון צל. ושורש צלמו מבואר בפסוק, ויברא אלוקים את האדם בדמותו כצלמו ויפח באפיו נשמת חיים, ומבואר שעוד לפני שניתנה באדם נשמה כבר נחשב צלם אלוקים, והיינו שמתחילה היה עפר חסר צורה ואחר שירד הגשם ממים העליונים נתגבל ונעשה צורת אדם, וזהו צלם אלוקים. והיינו ששורש צלם אלוקים שבאדם הוא מפעולת מים העליונים, וכיון שהחיבור לאותם מים שיוצרים את הצלם הוא רק ע"י תפילה, וכן גשמים כל הוויתם הוא רק מכח תפילה, לפיכך ביום הזה שהוא נידון על המים הרי הוא נידון ג"כ על האדם, דהיינו על הצלם שזה הויתו לאדם, נמצא שביום הזה בכח התפילה יכול לזכות לחיים גם אם לא זכה לזה מכח הדין דר"ה ויו"כ, שהוא דין על המקרה ולא על האדם, ומיושבים דברי הגר"א, ולפיכך כתב הרוקח שבשביל התפילת דיום זה קבעו חכמים שלא יצא הושענא רבה בשבת אף שעי"ז יחול ר"ה וסוכות בשבת ותדחה שופר ולולב מה"ת. ואפשר עוד, שהאדם שבתפילתו תלויה ירידת הגשמים הוא זה שמצטרף לגילוי שמו הגדול בבחינת ה"א אחרונה המצטרפת ליה"ו ונשלמת הויה שלימה בעולם, ולפיכך בחג שנידוניים על המים הוא גם גמר דין על האדם עם המים דהיינו עד כמה האדם ראוי, עד כמה הוא מתפלל.

*

אתרוג מהודר או אביון

במי שיש בידו סכום מעות כדי לקנות אתרוג, ויכול לקנות אתרוג מהודר בהרבה כסף, או ליתן את הפרש הסכום שרצה להוציא על ההידור לעניים, מה לעשות. השיב לו רבינו

ה'אילת השחר' זצוק"ל דאם קיימי עניים - היינו שיש עניים לפניו הנצרכים - צריך ליתן את המעות לעניים שזה חיוב וקודם להידור מצוה. ואמר רבינו דבימינו שיש קופת העיר וכדו' נחשב קיימי עניים.

*

גדרי לכם

ביום הראשון חיובו מה"ת וצריך שיהיה 'לכם' דאורייתא, לפיכך בעינן שיעשה קנין דאורייתא, דקנין דרבנן דעת המחנה אפרים (קנין משיכה סי' ב') דאינו מועיל לדאורייתא. ועי' במ"ב סי' תרנ"ח סק"י שכתב שיש לזכות בהם בקנין כסף דמהני מדאורייתא, ולפיכך אותם שקונים אתרוג ומשלמין לאחר החג לא יאות עבדי, ומה"ט יש שהקפידו לשלם במזומן ממש ולא בכרטיס אשראי, ומאידך יש שטענו דכיון שחברת האשראי משלמת מיידית למוכר בשביל הלוקח תו חשיב שהלוקח שילם מדין עבד כנעני כדמבואר בקידושין דף ז' ע"א. ויש שהעירו דכיום רוב המוכרים הם סוכנים ואין הסחורה שלהם, ופעמים רבות אין הבעה"ב בא לאסוף את כספו קודם החג ונמצא שלא בא הכסף מיד הקונה לבעלים. ולפיכך יש שכתבו שזוכה בהם בקנין חצר, וצריך שיכוננו לקנותם, כיון שאם חושב שכבר קנו בקנין כסף תו אין חצרם מועלת להם כדמבואר בתוס' בב"ב דף נ"ד ע"א. ולענין בני ביתו, לכה"פ צריכים הם להגביה ולזכות בד' מינים כדי לצאת בהם, וע"ש במחנה אפרים (בהשמטות) שכתב דהיכא דנטל כל החפץ בתוך ידו קנאו מדאורייתא, ובזה א"ש הא דמבואר בגמ' בסוכה דף מא ע"ב מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז נטלו רבן גמליאל ויצא בו ונתנו לרבי יהושע במתנה נטלו רבי יהושע ויצא בו ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו ונתנו לרבי עקיבא נטלו ר"ע ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל, ושם לא היה לא קנין כסף ולא קנין חצר, ובע"כ צ"ל שהם נטלו החפץ בידם כדרך שמחזיקים בו ועי"ז חשיב כמו שתפס כולו וחשיב חצרו. שו"מ בתוס' בע"ז דף עא ע"א (ד"ה פרדשני) שכתב דהא דמשיכה והגבהה אינם קונים מה"ת אינו אלא במקח וממכר אבל במציאה ומתנה דליכא כספא קני במשיכה או בהגבהה, ולפ"ז בשנותן לבני ביתו סגי מה"ת בהגבהה, וא"ש הסוגיא בסוכה דף מא ע"ב.

ביום הראשון יש שנוטלין ד' מינים מהרב, ומקנה להם במתנה ע"מ להחזיר, ומנענעין. וצריך להקפיד שכשמחזיר להרב, שהרב יזכה בהם, דבלא"ה לא חשיב שהחזיר, וכן אינו יכול הרב להקנות שוב לאחרים כיון שכל זמן שלא זכה בהם אין הם שלו. ועב"ז בביה"ל סי' תרנ"ח סעי' ד'.

ויש רבנים שמקבלים אתרוג במתנה, וחוששין להקנות זאת לאחרים מחשש שזה משנה מדעת הנותן, לפיכך אינם מקנים להם את האתרוג לגמרי, כ"א נותן לנענע במתנה ע"מ

להחזיר. דבר זה חידוש דלדין לכם סגי שזה שלו לענין הנענעין, ואין צריך שיהיה ממונו לשאר דברים.

אתרוג שהוא לכם רק מדין המוציא מחבירו עליו הראיה דנו האחרונים אי חשיב לכם, ומ"מ נראה פשוט דאתרוג שמעורב בו מעשר ראשון, אף לפמש"כ החזו"א (שביעית סי' ה' ס"ק י"ב) דבזה"ז שאין לנו לויי חזקה אין צריך ליתן את המע"ר ללוי דאמרי' המע"ה, מ"מ כיון שזה ודאי ממון הלוי אלא שאין הם יכולים לתובעו, לפיכך חלק זה לא חשיב לכם. וכן ראיתי מובא שהחזו"א הקפיד להוציא את המע"ר מו האתרוג מה"ט דלא חשיב לכם.

*

ד' מינים

*לולב: נחלק פסול, לדעת המחבר (תרמ"ה סעי' ג') הוא דוקא שנחלקו רוב עליו, אבל אם נחלק רק העלה האמצעי הר"ז כשר, ולדעת הרמ"א אף שנחלק רק העלה האמצעי הר"ז פסול, אך כתב דרק אם נחלק כולו (או רובו, הגר"א) הרי זה פסול, ומצוה מן המובחר שלא יהא נחלק אף במקצתו. ונחלקו האחרונים בדעת הר"ן שאף נחלק מקצתו פסול מהו שיעורו, דעת החיי אדם ורעק"א שהוא אפילו במשהו לפי דבעינן הדר טפי בלולב בראשו של לולב וכל פסולי הדר פוסלים במשהו, ודעת שאר האחרונים (הובא במ"ב ס"ק יט) דנחלק כל שהו כשר לפי דטעם הפסוק אינו משום הדר אלא לפי שעתיד להחלק כולו ע"י הנענעים, ולפיכך כתב הט"ז שרק בנחלק כשיעור טפח פסול אבל בפחות מזה כשר לכו"ע. ונפק"מ בנחלק אפי' כשיעור טפח וידביק אותם בדבק אי מהני, דלדעם הט"ז ודעימיה מהני, וכמו שמצינו לענין שופר בסי' תקפ"ו סעי' ז' דנסדק פסוק לפי שעתיד להיסדק אפ"ה מהני לכורכו בחוט או במשיכה כיון שכבר אינו סופו ליסדק, אבל לח"א ולרעק"א לא יהני כיון שברגע שנחלק כבר נפסל בעצם. ולדינא הביה"ל (בסעי' ז' ד"ה נסדק) הכריע כדעת הט"ז שדוקא שנחלק טפח הר"ז פסול, והחזו"א (סי' קמה סק"י) הכריע שכל שהוא ממש פסול.

ופסול דנחלק, לרבינו ירוחם הוא משום לקיחה תמה, והוא פסול חסר דנחלקה התיומת הוי כמו ניטלה, ולתוס' הוא פסול בהדר. ונפק"מ לגבי שאר ימים, דפסול דלקיחה תמה אינו אלא ביום הראשון, ופסול דהדר לדעת המחבר הוא רק ביום הראשון ולדעת הרמ"א הוא כל שבעה, [ולענין דיעבד עי' מ"ב סי' תרמ"ט ס"ק ל"ה], ולדינא כתב המ"ב בסי' תרמ"ה ס"ק יז דנחלקה התיומת אינו פסול אלא ביום הראשון לחוד. עוד נפק"מ היכא דהנחלק לא יהיה ניכר להדיא, דאם הוא משום הדר כשר כמש"כ המבי"ט לענין חזוית והובא במ"ב סי' תרמ"ח ס"ק מו, ואם הוא משום לקיחה תמה הר"ז פסול. היוצא לפ"ז דבשאר ימים לדברי הכל אם נחלק משהו באופן שאינו ניכר להדיא לדברי כולם כשר.

כשהלולב מחובר ע"י קורא יש שהחמירו דלא חשיב מחובר, אולם למעשה כיון שהוא מחובר כדרך גידלותו שפיר דמי לכו"ע.

*נקטם ראשו פסול, למחבר (סעי' ו') דוקא אם נקטמו רוב העלים העליונים, ולרמ"א הוא העלה העליון האמצעי, [ובאופן שהעלה העליון אינו האמצעי יל"ע אחר מה אזלינן]. וכתב המ"ב (ס"ק כז) דהפסול הוא משום הדר, ולפיכך אם אין הקטימא ניכרת להדיא הר"ז כשר. ועי' ברעק"א (כתבים שבסוף ספר דרוש וחידוש) ששיעור כלשהו בפסולי לולב תלוי בטעם הפסול, שאם הפסול משום 'הדר' אין לפסול בזה רק בנראה ע"י התבוננות העין, אבל אם טעם הפסול הוא משום לקיחה תמה פסול גם במשהו ממש. ועי' בפמ"ג (משב"ז סק"ז) שכתב וז"ל: ויש לזהר בזה טובא בעלה אמצעי לעיין ביה אם לא נקטם העלה כל שהוא, ויכול להכיר זה כשמעיין בה. וכ"ה בביכורי יעקב שצריך לעיין היטב אך בקל יכול להכיר. ובפשוטו דבר זה הוא דלא כמבי"ט, אך צ"ע אמאי באתרוג מקלינן כמבי"ט, ובלולב מחמירים. ויש שכתבו שמה שהצריכו לעיין הוא רק מה שיכול להכירו בקל וכלשון הביכורי יעקב, אבל יותר מזה באמת אין צריך.

*נסדק העלה האמצעי ונראה בהימנך, דהיינו שנתרחקו שני חלקי עלים זה מזה, ואף כשהם שוכבים זה על זה נראה כזה v פסול, והביה"ל מסתפק לומר דגם לדעת המחבר הרי זה פסול אע"פ שהוא לא יהיה ברוב העלין. והנה לדעת הרמ"א דנחלקה התיומת הוא בעלה האמצעית, ולשיטת החיי אדם ורעק"א שזה אפי' בכל שהוא, יל"ע מה נתחדש בפסול הימנך, בפשוטו באו לומר שאף כשהם מחוברים וממולאים בקורה מ"מ כל שנראה בהימנך הר"ז פסול. אולם בשעה"צ (ס"ק לג) הביא מהמג"א שתי' שגם באופן שהתיומת לא נחלקה כלל רק העלין שאצל התיומה העליונה נחלקו עד שנראה כשנים נמי יש לפסול, ובכונתו יל"ע אם הוא דוקא בלולב שיש בו ב' תיומת ואחד הולך לכאן ואחד הולך לכאן, או אף בתיומת אחת כל שהעלין שבצדם אחד פונה לכאן ואחד פונה לשם הרי זה חשיב כהימנך ופסול, וד"ז מצוי בלולבים שלנו, ויש להחמיר בו.

*נפרדו עליו, כל שלא נדלדלו כעלי החריות כשר, ומ"מ מצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי (רמ"א סעי' א'). ובמ"ב סק"ג הביא פלוגתא אם המצוה מן המובחר הוא שיהיה שוכבין זה על זה ולא לצדדין או שהעיקר שלא יהיו עליו תלויות למטה רק שעולין עם הלולב. ובזמנינו מצוי לולבין שיש מרחק כל דהו בין העלין, ויל"ע אם לשיטת המאמר מרדכי גם בזה יש להחמיר או דזה כשר לכתחילה ורק היכא שהם פרודין ממש יש להחמיר. ויש שהורו שהמבחן בזה, אם בעת שמניחים את הלולב על השולחן העלים מתחברים יחד חשיב כמחוברת, ואם גם אז אינם שוכבים זה ע"ג זה חשיב כפרודות, וצ"ע.

*יבש פסול, לדעת השו"ע בסעי' ה' הוא ברוב עלין, והרמ"א לא השיג ע"ז כלום, ובמ"ב (ס"ק כב) הביא שהראב"ד פוסל בעלה האמצעי, ובביה"ל (סעי' ז') הביא דברי הריטב"א (סוכה דף כט ע"ב) שאפי' שיבש משהו הר"ז פסול לפי שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג, [ויל"ע מהו ראשו, אם הוא העלה האמצעי או העלה הגבוהה]. ומראה יבש כתב המחבר שהוא בשיעור שילבינו פניו, ובזמנינו היבשות המצויה הוא שנעשה בצבע חום ולא לבן, והחזו"א (סי' קמה סוס"ק יא) דייק מלשון הריטב"א שכתב דכל 'שיבש לגמרי'

חוששין לו כאילו נקטם, שלא סגי בסתם יבשות אלא צריך שיבש לגמרי, ואולי כונתו דנופל במיעוץ מעט, עכ"ד.

*סוכה דף לב ע"א, אמר רבא האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול, בראשונים שם נאמרו כמה פירושים, הר"ן הריטב"א והמאירי פירשו שרוב עלי הלולב אינם כפולים אלא עולים אחד אחד, וכן דקדק הרא"ש מלשון הרמב"ם, ולהלכה פסק השולחן ערוך בסעי' ג' להחמיר כשני הפירושים. והנה לדעת הרמ"א דפסולי לולב קאי על העלה האמצעי, לפ"ז יש שרצו לפסול לולב שבראשו ב' העלים אינם מסיימים בשוה, לפי שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג, תו יש לפסלו מדין סליק בחד הוצא, ודבר זה מצווי בהרבה לולבים. ויש שרצו לחלק בין היכא שצד העליון הגבוה יותר ניכר בהדיא לעיין (בלי התבוננות), לבין היכא שאינו ניכר, ולכך כתבו שאם זה רק מילמיטר אחד יש להכשיר ויותר מזה יש לפסול. אולם כיון שבגמ' מבואר שסליק בחד הוצא אין פסולו מדין הדר כ"א מצד דחשיב בעל מום, ולכן כתבו הפוסקים דבזה לכו"ע הוא פסול אף בשאר הימים, לפיכך בזה אין דין שיהיה ניכר לעין, ויש לפוסלו אף בשבצד אחד הוא אינו כפול בכל שהוא. אולם מאידך יש לומר שכיון שדבר זה מוי בהרבה לולבים, א"כ אי אפשר לקרותו בכה"ג בעל מום, ולפיכך בכל גווני יש להכשירו.

עוד דנו רבותינו, בלולב שעליו כפולים, אך אין העלה מכסה כולו כ"א חלקו. יש שהורו שתלוי אם הוא מכסה את רובו על פני כולו הר"ז כשר ובפחות מכאן יש לפסול מדין סליק בחד הוצא. אולם יש שהכשירו, דהנה לשון השו"ע שם, בְּרִית עֲלִין שֶׁל לֹולֵב כֶּךָ הִיא, כְּשֶׁהֵם גְּדֵלִים גְּדֵלִים שְׁנַיִם וְדְבוּקִים מְגַבֵּן, וְגַב שֶׁל שְׁנֵי עֲלִין הוּא הַנִּקְרָא תִימָת. נִחְלָקָה הַתִּימָת בְּרֵב הָעֲלִין (טור וּבֵית יוֹסֵף) פְּסוּלָה, הָיוּ עֲלָיו אַחַת אַחַת מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ וְלֹא הָיָה תִימָת, או שְׁכָל עֲלָיו כְּפּוּלִים מְצֻדוּ הָאֶחָד וְצַד הַשְּׁנַיִ עָרַם בְּלֹא עֲלִין, פְּסוּל. ומבואר דהפסול דחד הוצא לפי שאין לו תיומת, ותיומת קרי בזה שהם דבוקים מגבן, א"כ כל לולב שדבוק מגבן תו לא חשיב חד הוצא וכשר. אלא די"ל דכל זה הוא לדעת המחבר, אבל לרמ"א דתיומת הוא העלה האמצעי א"כ אפשר דכל העלה קרוי תיומת, וא"כ כל שחסר מן העלה ואינו מכסה כולו חשיב סליק בחד הוצא, וצ"ע.

*בהדס יש להקפיד על שילוש העלין, דבלא"ה לא חשיב עבות, ופסול עבות הוי כל ז' ימים ולא כפסול הדר שנחלקו לגבי שאר ימים.

ולענין שילוש העלין, הובא בשם הגרי"ז הלוי דכל שיש חוט המקיף, דהיינו שאם יש חוט אחד שבו נוגעים כל שלושת העלים הרי זה משולש וע"ז אפשר לסמוך דהוי משולש. [ובני הרב מבריסק החמירו יותר שצריך שיהיה משולש ממש]. ועדות נאמנה שמענו שהחזו"א היקל יותר, דכל שנראה משולש אף שבעוקף אינם משולשים אף ע"י חוט המקיף חשיב משולש.

כשנשר עלה אחד מן הג' עלין, לדעת הר"ן אין זה עבות, ולדעת הרא"ה והריטב"א נשאר בו דין עבות (מ"ב סי' תרמ"ז ס"ק י"ח).

לכתחילה מקפידים שיהיו עלי ההדס ראשו בצד עיקרו, דהיינו שלא יהיה חלק מהקנה שאינו מחופה בעלין, וכדעת המור וקציעה בשע"ת ס"ג. ודבר זה מצוי בהדסים.

יבשות ההדס, המ"ב בסי' תרמ"ו סק"כ הביא פלוגתא ביבשות העץ והעלים עדין ירוקים אם הוא בכלל פסול יבש, ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא במ"ב דרשו שם) דכיון שהשעה"צ בס"ק ל"ג הביא מהראב"ד שיבש היינו בשדרתו ולא בעלים, ראוי לכתחילה להקפיד שאם השדרה התייבשה, אף שהעלים עדיין ירוקים הרי זה פסול. וד"ז מצוי שלאחר כמה ימים שדרתו של ההדס מתיבש.

*ערבה שנקטם ראשה פסול, ודלא כהדס דקי"ל דכשר לפי שהעלים מכסים את הקטימה, (מ"ב סקי"ב).

והנה בכל ערבה בתחילת גידולו יש בראשו לבלוב, ויש מהדרין לקחת ערבה שיש בראשו 'לבלוב', והעולם אין מקפידים בזה מאחר שזה נשר בשעת גידולו.

דעת הט"ז דערבה שנשר ממנה עלה אחד בתוך שיעור הג' טפחים כשרה רק בדיעבד ולא לכתחילה, וזהו שאמרו בסוכה דף לג ע"ב נשרו מקצת עליה כשרה דמשמע בדיעבד.

י"א דמצוה בערבה הגדלה בנחל ממש, (מ"ב סק"ג).

ברמ"א סי' תרנ"א ס"א ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה, וביאר הגר"א כמו שאמרו במדרש ההדס דומה לעינים והערבה דומה לפה, ור"ל דכמו שהעינים הם למעלה מן השפתים כן יש לקשור ההדס גבוה מן הערבה. ובשבלי הלקט (הלכות לולב סי' שנ"ח) ז"ל: ואין להגביה הערבה על ההדס ולא לחפותו בו, והמגביה והמחפהו בה עובר על דברי חכמים 'ומסתכן בעצמו', דתנן חומר דברי סופרים מדברי תורה... הלכך דייה לערבה שתשוה להדס ותו לא, שאין לנו אלא מה שאמרו חכמים, ע"כ.

*אתרוג, חסר פסול משום לקיחה תמה ולא משום הדר, ולכן פסולו אינו אלא ביום הראשון, ופסול אפי' כשאינו ניכר החסרון. ושיעורו נחלקו הפוסקים הוא בכאיסר או בכלשהו, ולדינא נקטינן שזה כל שהוא, אך בשעת הדחק הרמ"א מיקל, והיינו גם לברך עליו (סי' תרמ"ח סעי' ב' מ"ב ס"ק יב). ובספק חסרון משהו יש להקל (בצירוף השיטות דבעי שיעור איסר, מ"ב ס"ק י"א).

נקלף כשר, ולדעת המ"ב היינו הגלד השקוף שעל הירוק, אבל מהירק אף בכל שהוא חשיב חסר, ולדעת המ"ב הוא אף הקליפה החיצנה עד שמגיע ללבן.

אתרוג שנפל ויצא מיץ, לא חשיב חסר, כדחזי' דכדי לבדוק אם הוא יבש יעביר מחט ואם יש בו לחלוחית אינו יבש. אולם אין זה מוכרח, דאפשר דמיירי בשאר ימים.

נשתנה מראה האתרוג מהקילוף, דינו כחזזית, שפוסל בחוטמו בכל שהוא ולמטה מחוטמו רק בשנים ושלשה מקומות, וי"א דכ"ז דוקא אם נשתנה למראה פסול, (מ"ב ס"ק כ"ו).

בגדר מצות תשבו כעין תדורו

נפל העוקץ חוששים לחסר, נפל הפיטם חשיב ודאי חסר, ואם חסר מתחילת ברייתו כשר והסימון לזה הוא כשיש גומא במקום הפיטם, נויש שהידרו מה"ט לקחת אתרוג תימני, שכמעט כל האתרוגים שלהם נושרים בעודם על העץ בקטנותם, אך בשאר מינים הם נושרים מאוחר יותר]. נפל השושנתא המחבר מכשיר והרמ"א מחמיר במקום האפשר. נפל חלק מהדד (לדעת המחבר) המ"ב מיקל כשנשאר חלק מהדד, והמג"א מיקל אפי' כשנשאר רק הדד התחוב באתרוג. יש מהראשונים שכתבו דחוטמו של אתרוג היינו הפיטם ויש לבדוק בו שאין שם נקודה שחורה, ומצוי בזמנינו שהפיטם הבשרי מתייבש לאחר זמן ונעשה כעץ, ויש לדון לשיטות אלו אי דנינן כיבש שפסול בחוטמו במשהו.

בלאטלך הרמ"א מכשיר, והמהרי"ט כתב דאף שזה חזוית מ"מ יש להכשירו משום שזה מגלל דבר חיצוני. ולפ"ז יש שהכשירו ג"כ נקודות שחרות שנעשים ע"י ריסוס.

חוטמו לדעת המחבר הוא ממקום שמתחיל להשתפע, ויש אתרוגים שהם כמגדל וא"כ רוב האתרוג יהיה נידון כחוטמו.

*החזו"א היה אומר, רוב הלולבים פסולים ורוב האתרוגים כשרים, (עדות הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל).

*נשים שמברכות על הלולב, ראוי להקפיד שלא יהיה בידה טבעת משום חציצה, וכשלא הסירה הטבעת תחזור וינענע בלי ברכה (מ"ב סי' תרנא סעי' ז' ס"ק לו), וגם בנטילת הערבה בהו"ר יש להקפיד בזה.

*נהגו העם להדר באתרוג יותר משאר ד' הינים, ומקור הדברים הוא בסוכה (לא ע"ב) איתא שבני כרכין הורישו לולביהם הישנים לבניהם שלא תשכח תורת ד' מינים ואפי' שהוי לולב היבש מ"מ יוצאים בו בשעת הדחק. והקשו הראשונים (שם) מדוע בני כרכין הורישו רק את לולביהם הישנים ולא את אתרוגיהם הישנים, ורש"י (שם) בד"ה בבני כרכין כתב ליישב משום שהיו במקום שאין בו פרדסים ואין מצויים שם לולבים, וא"כ היו חסרים להם רק לולבים ולא אתרוגים. והריטב"א (שם) כתב ליישב דשאני אתרוג שנא' בו חיוב הדר "להדיא" ולכן לא יוצאים בו י"ח כשהוא יבש אפי' ע"י הדחק, משא"כ בלולב ושאר מינים שלא נא' בהם הדר להדיא אלא שילפינן להו מאתרוג לדין הדר, וע"כ יוצאים י"ח בשעת הדחק ביבש.

*

בגדר מצות תשבו כעין תדורו

דנו האחרונים בגדר המצוה, אי הוי מצוה בקום ועשה שצריך לאכול ולישון בסוכה, או בשב ואל תעשה דהיינו שאסור לאכול ולישון חוץ לסוכה. ובנוסח אחר, אם בשאוכל חוץ לסוכה איכא עליו מצוה להכנס לסוכה, וא"כ כשמבטלה חשיב כמבטל בשב ואל תעשה, או דאיכא עליו איסור לאכול חוץ לסוכה, דכשאוכל חוץ לסוכה הוי ביטול עשה בידיים,

בגדר מצות תשבו כעין תדורו

וא"כ כשמבטלה חשיב שעובר בקום ועשה. ועב"ז במנחת חינוך מצוה שכ"ה, אבני נזר או"ח סי' תפ"א, אור שמח הלכות מאכלות אסורות פט"ו ה"י, שערי יושר שער ג' פי"ג.

והנה הפמ"ג בסי' תר"מ א"א סק"י דן לענין אונן דפטור מכל המצוות, מה דינו לענין סוכה, די"ל דדוקא מ"ע שעובר בשוא"ת הוא דפטור אבל סוכה עובר בקו"ע כשאוכל חוץ לסוכה, ואף אונן חייב בזה, ע"ש, והעתיקו המ"ב שם סקל"א. ומבואר דס"ל דהוי ביטול בקו"ע. וע"ע בפמ"ג שם א"א ס"ק ט"ו שנסתפק אי חייב להוציא למצות סוכה כל ממונו דאכילה חוץ לסוכה הוי קו"ע ואוכל באיסור והוי כל"ת דצריך להוציא כל ממונו או דהוי ככל מ"ע שאין צריך לבזבו יותר מחומש, ע"ש. ואזיל גם כאן לשיטתו דחשיב קום ועשה.

והוכחה הידועה הוא ממתני' בדף כ"ה ע"א, העוסק במצוה פטור ממצות סוכה, אף שלעוסק במצוה לא הותר לו לעבור על איסורי עשה, ובע"כ דמצות סוכה הוא בקום ועשה, והא דאסור לו לאכול ולישון חוץ לסוכה משום שמבטל לעשה, ולעוסק במצוה ליכא כלל מצות עשה. וכעת הראוני בפני יהושע שם שכתב להיפך, דביאר דהלכה זו דעוסק במצוה נאמרה על מצות סוכה ולא על מצות פסח ומצה, לפי שבאו לומר דאף דבסוכה יש 'איסור' במה שאוכל חוץ לסוכה, אפ"ה עוסק במצוה מותר לו לעבור איסור, ע"ש. אולם טעמא בעי אמאי באמת מותר לעבור על איסור.

שו"מ כל זה בחידושי רעק"א שם, דהשואל שם הקשה אמאי שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה וילפינן לה מק"ש ופסח, והא התם הוי בשוא"ת אבל סוכה כשאוכל חוץ לסוכה עובר בעשה בידים ומנ"ל דאף בזה פטור. ותירץ ע"ז רעק"א וז"ל: במחכ"ת שגג בזה דאין על אכילה איסור כלל שלא לאכול חוץ לסוכה אלא דמוטל עליו לקיים מ"ע שיהיה אכילתו בסוכה, ואם אינו הולך לסוכה לאכול אכילתו שם מבטל מצות עשה וכו' וא"כ הוי רק שב ואל תעשה שאינו אוכל בסוכה, והרי אפילו מצות ציצית ס"ל להמרדכי דההולך בבגד ד' כנפות בלא ציצית דאינו עובר בעשה וכו' אלא כשהולך בבגד כזה מוטל עליו המצוה לעשות ציצית וכשאינו עושה מבטל המצוה בשוא"ת, עכ"פ בסוכה פשוט דמקרי רק שוא"ת, כנלענ"ד, עכ"ל.

ונפק"מ בזה, דהנה הביה"ל בסימן ס' סעי' ד' ד"ה וי"א כתב דאפשר דמי שעשה מצוה ולא כיוון כלל חשיב כאילו שלא עשה כלום, ולכן אם לובש ד' כנפות בציצית חשיב כאילו לובש ד' כנפות בלא ציצית וכן בסוכה כאילו שאוכל בלא סוכה. והמנחת חינוך חולק בזה דלא שייך ביה איסור. והנה כל הצד שחשיב כאכל חוץ לסוכה הוא אם נאמר שזה מצוה בקום ועשה, אבל אם זה מצוה בשב ואל תעשה א"כ אף אם לא קיים המצוה מ"מ סו"ס לא אכל חוץ לסוכה.

וע"ש בביה"ל שכתב שכל ספיקו הוא בשאר ימות החג, אבל בלילה הראשון שהמצוה היא באכילה, אז אף כשלא כיוון יצא יד"ח לפי דיש בזה סברא שכן נהנה כדמבואר בסי' תע"ה סעי' ד', וכ"כ המטא אפרים סי' תרכ"ה אות נ"ג. והנה בדבריו יוכרח דהמצוה בלילה הראשון מישך שייכי למצות ישיבת סוכה, ולכן בזה א"צ כונה ולא חשיב כאוכל

הכשרת פרגולה לסכך

חוץ לסוכה. אולם עדיין ילה"ק דהרי בכל שבעת ימים, כשיאכל בלא כונה ודאי דלא שייך למימר שכיון שנהנה חשיב כמתכוין לאכול בסוכה, כיון שמצות סוכה לא הוי ההנאה כלל, שהרי כמו שמצוה לאכול כך מצוה לישן ולטייל בסוכה, ומה שבאכילה איכא נמי הנאה לא עביד שהמצוה היא ההנאה דלכך לא בעי כוונה. וא"כ קשה בלילה הראשון אף דאיכא מצוה מיוחדת בכזית ראשון, מ"מ איכא נמי מצוה דכל לילה ולילה, וכשאוכל בלא כוונה, חשיב שמבטל את המצוה דאיכא בכל ז' ימים, וא"כ אף בלילה הראשון יהיה אסור לאכול בלא כוונה. ויש שרצו להוכיח מזה דדעת המ"ב שבליילה הראשון ליכא למצוה הכללי דאיכא בכל ז' ימים, וכל המצוה דתשבו כעין תדורו זה באכילת פת מצד החובה שיש בלילה הזה. אולם לאחר ההתבוננות, נראה דליכא ראייה, שהרי בלילה הראשון המצוה הוא באכילת כזית, ומצד הדין דכל שבעת ימים כל האיסור לאכול חוץ לסוכה הוי דוקא בכביצה, ומעתה אפשר דאיירי שאוכל כזית (ופחות מכביצה) שאז כל המצוה הוא מצד החיוב שיש בלילה הזה, אבל מצד המצוה דאיכא בכל יום ליכא כלל חסרון כיון דהוא אכילת עראי דהיינו פחות מכביצה. אולם לפמ"ש"כ המ"ב בסי' תרל"ט ס"ק כ"ב דבלילה הראשון שהוא חובה טפי אסור לאכול אף כזית חוץ לסוכה, שוב נמצא דאף אם יאכל רק כזית הוא מבטל עשה דסוכה.

ועי' בשעה"צ סי' תרכ"ו סק"ו שביאר מש"כ בשו"ע שאם אין צליתן מרובה מחמתה אלא על ידי האילן צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן, ואין בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה, לפי דאין כאן איסור דהא אין איסור מצד עצמו של הסוכה לישב בה, אלא שהיושב בה אינו יוצא ידי חובת המצוה (ט"ז). ויש שביארו דכונתו דלישב בסוכה לא הוי איסור עשה אלא מצוה עשה. ונראה דאין מכאן ראייה לכלום, כיון דאף אם זה איסור עשה מ"מ זה דין על הגברא, אבל במקום עצמו ליכא שום איסור, ולפיכך לא שייך ביה אין מבטלין איסור לכתחילה.

*

הכשרת פרגולה לסכך

בזמנינו מצוי מרפסות שמסככים ע"ג פרגולה, ויש שסומכים על הצללת הפרגולה כסכך ממש, ודנו אם יש בזה גזירת נסר אך שכל קרש הוא פחות מטפח (משום שבזמנינו כך משתמשים לתקרה לכל השנה) או לא. וראיתי שהגר"מ ויסבורד דן לפסלו מטעם שהדבר מקבל טומאת נגעים, שהרי המרפסת יש בה בג"כ ד' קירות ויש בה ד' אמות ויש בה עצים ואבנים ועפר והתקרה הרי היא קבועה, ולכאן שייך ביה טומאת נגעי בתים, ותו א"א להשתמש בו לסכך, ואפשר דאף למעמיד לאו ש"ד שהרי לכתחילה אין מעמידים על דבר המקבל טומאה. ואם זה נכון יש להעיר דא"כ כל הפרגולות שבנויות לכל השנה, אף שיחברם בתחילה ע"י דבר שאינו מקבל טומאה, מ"מ תו הוא מקבל טומאה, ותו לאו שפיר להשתמש בו בתורת מעמיד, וצ"ע.

סכך שאינו עומד ברוח

בזמנינו יש פרגלות שבצדדיו יש חיתוך להכניס שם קרש קרש, ועליו מתלבשים כל הקרשים ע"י לחץ וללא מסמרים, ודנו אם יש לו תורת כלי ואם זה חשיב בית קיבול.

ובהאי ענינא, הנה לכתחילה אין מעמידין ע"ג דבר שמקבל טומאה, ולענין מעמיד דמעמיד דעת המ"ב להקל ודעת החזו"א להחמיר. ועב"ז בסי' תרכ"ט סעי' ח' מ"ב סקכ"ו, ובב"י הביא מהר"ן הטעם דחששו שיבואו לסכך בהם, ולכן כתב שנהגו לסמוך ע"ג כתלים אף שאין מסככים בהם (שהרי אין גידולו מן הארץ) משום דלא שכיח לסכך בכיוצא בהם, והעתיקו המ"ב בס"ק כ"ב. ולפ"ז כתב האור לציון (ח"א סי' מ"א, בסופו) דלחבר המעמיד במסמרים אף לחזו"א דמעמיד דינו כמעמיד יש להקל, מאחר שאין ניכרים ואין רואים שהסכך נישען עליהם, ובכה"ג לא שייך לומר שגזרו חכמים לאסור שמא יבוא לסכך בהם.

ולחבר את הסכך במסמרים, השעה"צ בסי' תרל"ג סק"ו כתב דאסור לפי שצריך שהסכך יהיה עראי ולא קבע, ומה שהתיר בסי' תרכ"ט ס"ק כ"ו לקשור בדבר שאינו מקבל טומאה, צ"ל דע"י הקשירה אינו מהודק כל כך כמו ע"י מסמרים. ולפ"ז יש לדון עוד, לפסול קרשי הפרגולה שנכנסים בלחץ אויר, ועומדים בקביעות כל השנה, דלכאו' הוי כמו שמחברו במסמרים דפסול, וצ"ע.

*

סכך שאינו עומד ברוח

הנה אם הסכך אינו עומד ברוח מצויה, הרי זה פסול גם בזמן שלא עף. והוסיף המג"א (סי' תרכ"ט סק"ט) דלפיכך אין להניח סולם על הסכך כדי להחזיק הסכך שלא יעוף ברוח, לפי שהסולם הוא דבר המקבל טומאה ואין להעמיד את הסכך ע"ג דבר המקבל טומאה, והיינו דדין מעמיד אינו רק שמעמיד את הסכך אלא גם שמחזיקו שלא תעיפנו הרוח, ולפיכך מקפידים שלא לקשור הסכך בדבר המקבל טומאה.

ובסוכה שעומדת בתוך הבית, ולכן אינה זזה ממקומה, ואם היתה עומדת במקום פתוח זה לא היה עומד, נחלקו האחרונים, למג"א (סי' תר"ל סקט"ז) פסול, וכ"פ המ"ב, ולהלכות קטנות המובא בבאר היטב (סק"י) כשר, וכ"פ החזו"א. אולם דעת אאמו"ר זצ"ל שכל פלוגתם הוי לענין מחיצות, דמחיצה קלושה כזו שהרוח מנידה אותם תמיד אין עליה שם מחיצה ופסולה אפי' כשעשאה בבית שאין שם רוח כלל, אבל לענין סכך דלאו שם מחיצה עלה אלא שם סכך א"צ שתוכל לעמוד ברוח מצויה במקום פתוח. ולמעשה ההוראה המקבלת שיש לקשור בחוטים כשרים את הסכך שלא יעוף.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל"ז) כתב לחדש, שכל דינא דמג"א לענין עמדת הסכך ע"י סולם, הוי דוקא באופן שאינו יכול לעמוד כלל בלא המעמיד, אבל באופן שבדרך כלל עומד מעצמו והמעמיד רק מחזקו שלא תעיפנו רוח חזקה לא חשיב מעמיד אלא מונע וכשר, והוכיח כן מדברי החת"ס לענין מקוה. ומ"מ מסיק להחמיר בזה לכתחילה, ע"ש. ואדאמו"ר זצ"ל אמר להסתפק לפי דבריו, בעושה סוכתו בגג (או בקומות הגבוהות)

לבוד להחמיר

במקום שאין הסכך יכול לעמוד שם מעצמו בלי קשירה מחמת הרוחות המצויות שם, אמנם יכולה לעמוד אילו היתה למטה בארץ, דלענין סוכה דירת עראי הרי היא כשירה כדמבואר לענין ספינה דאם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה הרי היא כשירה, אמנם להעמידה בדבר המקבל טומאה יל"ע אם כה"ג חשיב נמי רק כמניעה, או דהכא חשיב כמעמיד ממש דאזלי' בתר המציאות והרי היא אינה יכולה לעמוד כלל בלא הקשירה.

*

לבוד להחמיר

המ"ב בסי' תרכ"ו ס"ק י"ז כתב לחוש לזה, ולכן כתב לעשות רוח בין העצים הדקים (שהם פסולים לסכך) כשיעור ג' טפחים. ולפ"ז דנו כשיש חוטי כביסה מעל הסכך ואין בין החוטים ג"ט, או כשיש סורגים ואין בין ברזל לברזל ג"ט אי ש"ד. אלא שפוסקי זמנינו כתבו כמה טעמים להכשיר חבלי הכביסה, א' שחבלי הכביסה לא נעשו לצורך מחיצה, ולא שייך לומר בהם לבוד, ודוגמא לדבר בשבת דף ח' ע"א בכוורת דאין בו תורת לבוד דלתוכן עשויות ולא לכופן כלפי מטה, אולם לענין סורגים יל"ע אי שייכא האי היתרא. ב' לפמש"כ הריטב"א בעירובין י' ע"ב דכל דבר העומד להיות פתוח לעולם ונעשה לכך לא אמרינן בו לבוד.

*

סכך משום צל ומשום דבר אחר

צריך להקפיד להניח הסכך לשם צל, ולא לשם כונה אחרת.

וכשמניח ב' שכבות של סכך, צריך שיכוין להניח הכל לשם צל, אבל אם מכוין כדי שלא יראוהו כתב בשו"ע הרב שאין יוצא בו יד"ח אא"כ עשויה לשם צל בלבד, אבל אם מכוין גם כדי להשתמש בו תשמיש של צניעות אין זה סוכה. וכשאינו יכול לכוין ולשכנע את עצמו שזה כל כונתו, יבקש מאחר שיניח הסכך, ויאמר לו שיניח לשם צל. ואם השיכבה הראשונה הוא לשם צל, והריבוי הוא למטרה שלא יראהו, יל"ע אם הסוכה כשרה.

וכשמניח הסכך לשם מצות סוכה בלבד ולא לשם צל, יל"ע אי מהני, דאפשר דכונת המצוה חשיב ככונה לשם צל.

*

בפטורא דהולכי דרכים

בסוכה דף כ"ו ע"א שנינו, הולכי דרכים פטורים מהסוכה, ופרש"י (ד"ה הולכי) בדרך לסחורה, ודייק מזה האגרות משה (או"ח ח"ג סי' צג) בדרך לסחורה, ומשמע דהליכה סתם אין לה היתר.

*

לצאת מהסוכה באמצע הסעודה

בסי' קעח סעי' ב' איתא דיוצא מבית לבית הוי הפסק, וכן היוצא מחדר לחדר באופן שלא נתכוין לזה מתחילה, והרמ"א שם כתב לענין דברים הטעונים ברכה במקומם שאין צריך לברך שוב, וכתב המ"ב סק"ח דכל זה לענין שאכל כזית אבל בפחות מזה דינם כדברים שאין טעונים ברכה במקומם. וע"ש בביה"ל שהשיג דמחדר לחדר בכל גווני אין צריך לחזור ולברך. ואפשר דבסוכות לכו"ע דנינן לשאר המקומות כבית אחר, וד"ז נפק"מ לענין לצאת מהסוכה קודם שאכל כזית אי צריך ולברך שוב, וצ"ע.

*

לסגור גג אזבזסט

ביום האחרון כשסוגר את הגג כדי לסוגרו לגמרי (דחשב דשוב לא ישתמש בסוכה) ושוב נמלך ופתחו, יל"ע אי נפסל הסוכה, דאפשר דמה שמבואר בסו"ס תרכ"ו ובמ"ב ס"ק י"ט שכשר היינו כשסוגר לדבר זמני ולפיכך לא בטיל מיניה שם סוכה משא"כ הכא שסוגר לגמרי.

והנה שיטת ר"ת שאם הסוכה מסוככת כהלכתה תו יכול לפרוס עליה סדין כדי להגן מפני החמה וכדי שלא ישרו העלין, דבטיל הוא לגבי הסכך. והמחבר הביא שיטה זו בסי' תרכ"ט סעי' י"ט בשם י"א, והביה"ל שם הביא פוסקים שפסקו כן לדינא, ועל כן כתב דכהגשמים נוטפין מוטב שיפרוס סדין אך לא יברך. ולדבריו יל"ע בגגן הנ"ל אי חשיב ג"כ כמו סדין, או שזה ודאי אינו בטל לסכך. ואפשר שכיון שסוגרו רק ארעי, ודעתו לפתוח מיד אחרי שיפסקו הגשמים תו דינו כמו בסדין. ואף דלר"ת היכא שאינו ניכר שהוא כדי להגן אז לכתחילה לא יעשה כן, מ"מ בדיעבד כשאי אפשר בענין אחר ודאי דשפיר דמי. אלא דיש לעיין בזה עוד, דהנה בשעה"צ ס"ק ע"ג כתב לפסול כשהכיסוי עב שאין המטר יכול להכנס, וא"כ בגגון זה שאין המטר יכול להכנס גרע טפי, ואף דלר"ת כשיסכך בסכך פסול אחרי שסככה כהלכתה הרי זה כשר, מ"מ החסרון שנראה כבית אפשר דקיימת גם אחרי שהיתה הסוכה כשרה, וא"כ אפשר דבזה לכו"ע לא מידי הוא, ואין ענין לשבת תחתיו, וצ"ע.

*

לקט דברים בעניני ארבעת המינים בשביעית

דין אתרוג בשביעית

תנן (ביכורים פ"ב מ"ו) אתרוג שווה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד, שווה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית, ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו דברי ר"ג, ר' אליעזר אומר אתרוג שווה לאילן בכל דבר. דעה נוספת הובא במסכת סוכה (דף ל"ט ע"א) א"ר יוסי, אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר ורבותינו

דין אתרוג בשביעית

נמנו באושא ואמרו בין למעשר בין לשביעית (כלומר שגם לענין שביעית הזמן שקובע הוא הלקיטה ולא החנטה). והסיבה שאתרוג שונה משאר אילנות, הוא משום שתכונתו שונה, וכמו שאמרו בסוכה (דף ל"ה ע"א) שהוא דר על כל מים (כירק) והוא דר משנה לשנה ועד שבאין קטנים עדיין גדולים קיימים, והיינו שבכל עצי פרי כל הפירות גדלים פחות או יותר ביחד, והם שואבים את כוחות מהקרקע בזמן הגשמים שאז גזע העץ מקבל את כל כוחותיו להצמיח הפירות לקראת שנה הקרובה, וחז"ל הגדירו זאת 'עלה השרף באילנות', לא כן האתרוג שכל הזמן יש על העץ את כל שלבי יצור הפרי, מהחנטה ועד לפרי הגדול – יש בו גדולים וקטנים בו זמנית והם דרים באילן משנה לשנה, ויש בעץ כח הצמיחה בכל השנה כולה, שגדל על כל מים והוא זקוק להשקיה תמיד כדי שיוכל להצמיח פירות.

ובר"ה (דף ט"ו ע"ב) איתא דלענין מעשרות בירק אזלינן בתר לקיטה והר"ה שלו הוא א' תשרי, ובאילן אזלי בתר חנטה והר"ה שלו הוא ט"ו בשבט. [ובפשוטו גם באילן הראש השנה שלו הוא א' תשרי, אלא מאחר שגדל על מים משנה שעברה לכן מה שחנט עד ט"ו בשבט חשיב שנעשה כבר מלפני ר"ה]. ולענין שביעית נחלקו הראשונים מאימתי מתחיל השנה שלו, הרמב"ם בפ"ד משביעית ה"ט כתב דהוא עונת המעשרות לפי ראש השנה, ובפשוטו כונתו לא' תשרי, וכן דייק החזו"א (סי' ז' ס"ק י"ג) מרש"י בסוכה (דף ל"ט ע"ב ד"ה לולב בר שישית). אולם הביא שדעת רבינו חננאל בר"ה (שם) דהוא ט"ו בשבט להקל (שמה שחנט עד ט"ו בשבט של שביעית מותרים) ולהחמיר (שמה שחנט עד ט"ו דשמינית קדוש בקדושת שביעית). ודעת הר"ש (פ"ב מ"ה, ובהרחבה בפירושו לתו"כ פרשתא א', ד') שלחומרא הוא עד ט"ו בשבט, אבל לקולא לא אמרינן הכי, והחונטין מיד אחר ר"ה דשביעית אסורין. והשל"ה (שער האותיות אות ק', והובא בשפת אמת בסוכה דף ל"ט ע"ב) כתב בדעת הרמב"ם שהוא ט"ו בשבט (וכדעת הר"ח), והאי ראש השנה שכתב אינו א' תשרי אלא ר"ה שלהם שהוא ט"ו בשבט. אבל החזו"א למד דברי הרמב"ם כפשוטם. והטעם דחלוק שביעית דשנתן הוא מר"ה מערלה ומעשר דשנתן הוא ט"ו בשבט, ביאר הקה"י (שביעית סי' ד') דערלה ומעשר הוא דין על הפירות מחמת עצמן לפיכך אמרינן דשנתן הוא ט"ו בשבט משא"כ בשביעית שקדושתן מכח שבת הארץ, כל שבא קביעות שנתן בזמן של שבת הארץ חלה עליהו קדושת שביעית, דכל מה שצומח מהקרקע שיש בו דין שבת הארץ חלה בו דיני שביעית. ולדינא פסק הפאת השולחן (סי' ג' אות י"ד) והחיי אדם (בשערי צדק פרק ט"ז אות ח') דהראש השנה שלו הוא א' בתשרי.

אולם באתרוג לכו"ע אזלי בתר א' תשרי, דבגמ' בסוכה (דף ל"ט ע"ב) מבואר דאי אזלינן באתרוג בתר לקיטה, א"כ אתרוג הנלקט בסוכות של שביעית הרי הוא קדוש בקדו"ש, אף דמסקינן בר"ה דף ט"ו ע"א דאף אם אזלינן באתרוג לענין מעשר אחר לקיטה ראש השנה שלו הוא ט"ו בשבט, ומכאן מוכיח המהר"ם מלובלין (בסוכה שם) דלענין שביעית הר"ה שלו הוא בא' תשרי. ולכאו' זה קושיא על הראשונים שכתבו שהוא ט"ו בשבט. וכתב החזו"א (שם) ליישב דחלוק אתרוג משאר אילנות, דבאילן אזלינן בתר ט"ו

דין אתרוג בשביעית

בשבת פירשו התוס' (בר"ה דף י"ד ע"א) לפי שמה שחנט קודם לכן הוא מכח גשמי שנה שעברה ולפיכך הוא מתייחס לשנה שעברה, (וא"כ באמת ר"ה דידהו הוא נמי תשרי), אבל באתרוג דאזלינן בתר לקיטה, והרי לקיטתו שאחר אחד בתשרי הוא לקיטה של שביעית ומשו"ה באתרוג לכו"ע הראש השנה שלו הוא א' בתשרי. [וואף דלענין מעשר מסקינן דאף אם אזלינן בתר לקיטה מ"מ הר"ה שלו הוא ט"ו בשבת, ביאר הקה"י דהיינו דוקא בדבר שדינו מחמת הפירות ודנים מה שנת האילן, ומאחר שחנטת הפירות בכל שנה הוא בט"ו בשבת לפיכך זהו תחילת שנתן, אבל שביעית שאינו תלוי בשנת האילן אלא בשבת הארץ כל שגדל בשביעית הרי הוא משל שנת השביעית].

ולמעשה נחלקו הפוסקים לענין אתרוג של שישית הנכנס לשביעית, איך קי"ל לענין שביעית האם בתר לקיטה או בתר חנטה, דעת רש"י (ר"ה דף טו ע"ב) והראב"ד (פ"א מעשר שני ה"ה) והגר"א ביו"ד (סי' של"א ס"ק קצ"א), שהולכין בו אחר חנטה לגמרי ואין בו קדו"ש כלל. ובדעת הרמב"ם (פ"א ממעש"ש ה"ד ו' ובפ"ד משמיטה ויובל הי"ב) מצינו סתירות בדבריו, והכס"מ (בהלכות שמו"י שם) פירש שיטתו, דלחומרא הולכין אחר חנטה ואחר לקיטה בין לענין מעשר ובין לענין שביעית. והחזו"א שביעית סי' ז' ס"ק י' פירש שיטתו, דלשביעית ולעיקר חיוב מעשר אזלי' באתרוג בתר חנטה, אלא שהחמירו חכמים באתרוג היוצא משישית לשביעית לילך גם אחר לקיטה להחמיר, ולענין שנות המעשר הולכין באתרוג מעיקר הדין אחר לקיטה. [ועב"ז בדרך אמונה פ"א מהלכות מעשר שני ס"ק מ' ובפ"ד משמו"י ס"ק פו, וע"ע במאירי (ר"ה דף ט"ו ע"א וסוכה דף ל"ט ע"א) ובספר כפות תמרים סוכה שם דס"ל כהחזו"א]. וכ"ה שיטת בעה"מ בר"ה (דף ט"ו ע"א).

ולפיכך אתרוג של מצוה בשנת השביעית, לכתחילה (אם אפשר) קונים אתרוג שנלקט קודם שביעית שאין בו קדושה כלל. ואתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית, לרוב הפוסקים אין בו קדושת שביעית וכנ"ל. אולם לענין מעשר לכאורה אינו ברור אם היא חייבת.

דהנה בפטורא דמעשר בשנה שביעית מצינו בראשונים פלוגתא, דבר"ה (דף ט"ו ע"א) איתא, אמר רבה אתרוג בת שישית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור ובה שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר וחייבת בביעור וכו' א"ל יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת תתחייב במעשר. ומפרש רש"י דאת שחנט בשישית ונלקט בשביעית פטור מן הביעור כיון שלשביעית הולכים אחר החנטה ופטור מן המעשר אף שאינו חייב בהפקר מ"מ למעשה נמצא הוא במציאות של הפקר לפי שכל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית ועל כרחו הכל ממשמשין בו, ואתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית חייבת בביעור כיון דחנט בשביעית ולשביעית אזלי' בתר חנטה ומשו"ה פטור מן המעשר דהפקר פטור מן המעשר. ובתוס' (שם, ד"ה יד) כתבו שדברי הגמ' הללו נצרכו למ"ד דאתרוג שווה לאילן בכל דבר ואף למעשר אזלי' בתר חנטה, אבל למ"ד דאזלי' באתרוג אחר לקיטתו למעשר אי"צ לסברא דיד הכל ממשמשין וכו' אלא כיון שנלקט האתרוג בשביעית הרי בין לענין חדש וישן ובין לענין מעשר שני ועני אזלי' בתר לקיטה וכיון

שנלקט בשביעית 'שאיננה שנה החייבת במעשר על כן פטור מן המעשר'. הרי דאפליגו רש"י ותוס' בטעם פטור פירות שביעית מן המעשר דלרש"י פטור מעשר בפירות שביעית הוא משום דהוה הפקר אבל לולי זאת אין שנת השביעית פוטרת מן המעשר, ולהתוס' פירות שביעית פטורין מן המעשר אף לולי פטור הפקר מטעם דשנת השביעית יצאה מכלל מנין שנות המעשר. [ושמעתי להעיר לדעת התוס' ששנת השביעית אינה משנות המעשר, א"כ מצות הפרשת תרו"מ חשיבא מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי אין מצוה זו נוהגת בשביעית, ואע"פ דפירות שישית חייבים בתרו"מ אף בשנה השביעית מ"מ הוי כציצית למ"ד כסות יום חייב בלילה ואעפ"כ חשיב מ"ע שהזמן גרמא. וא"כ נשים לא יוכלו להפריש לאנשים, דאף דאסורות לאכול בטבל מ"מ במצות ההפרשה אינם בר חיובא].

ומעתה בניד"ד, לשיטת רש"י דפטורא דמעשר משום שהם הפקר (והפקר פטור ממעשר), א"כ הכא שחנט בשישית ואין בהם קדושת שביעית לרוב הפוסקים ואינם הפקר חייבים במעשר, אבל לתוס' דהפטור הוא משום ששנת שביעית אינה בכלל שנות המעשר, א"כ הכא אף שאין בו קדו"ש לפי שהולכים בו אחר חנטה, מ"מ כיון דלענין שנות המעשר אזלינן באתרוג בתר לקיטה, ממילא הוא פטור ממעשרות מאחר שהוא נלקט בשנה שאינו ממנין שנות המעשר. וכתב החזו"א (סי' כ' סק"ז) שאין הכרעה במחלוקת זו, ולפיכך אמר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שבאתרוג זה יעשרנו מספק בלא ברכה, ואינו חייב ליתן המעשר עני לעני מספק, דהממע"ר. [אבל חייב להפריש מעשר שני מספק, דשנת שביעית נחלקו בה הפוסקים אם הינה שנת מעשר שני או שנת מעשר עני. (ולכאו' נפטרדו מדין ס"ס ספק אם פטור מן המעשרות ואף אם הוא חייב במעשרות שמא אינו חייב במעשר שני אלא במעשר עני וא"כ איכא ס"ס לגבי חיוב מעשר שני דידיהו. ויל"ע בזה לפי דברי הרמב"ם (פט"ו ממאכ"א ה"ו) דאיסור טבל הוא איסור שיש לו מתירין (ע"ש בכס"מ), וכ' באיסור והיתר הארוך (כלל כה) דבדשיל"מ אין מתירין עפ"י ס"ס, עיין רמ"א ביו"ד סי' קי סעי' ט ובש"ך ס"ק נה וס"ק נח. ואיכ"מ). וע"ע בתוס' רי"ד בר"ה דף ט"ו ע"א דפטור מעשר בשביעית הוא מצד הפקר, ולפיכך בגוונא דבשנה שביעית אינה הפקר צריך להפריש תרו"מ ומפריש מעשר שני. הרי דנקט בפשיטות דהפרשתו הוא מעשר שני].

בזמנינו אם יש קדושת שביעית באתרוג

מצינו בכ"מ שיש באתרוג דין ערלה (ואין יוצאין באתרוג של ערלה יד"ח ד' מינים, סוכה לד ע"ב) רבעי ושביעית ומעשרות, אלא שנחלקו אי אזלינן ביה בתר לקיטה (כירק) או בתר חנטה (כאילן), ועב"ז בביכורים פ"ב מ"ו ובר"ה דף יד-טו ובסוכה דף מ ע"א. ודנו האחרונים [ספר שערי דעה סי' ח, קונטרס משמרת הבית דף כב ע"א, מעדני שביעית סי' י' אות ה'] דאפשר דכל זה היה בזמנם שעיקר נטיעתן היתה לצורך מאכל ולכך נידון כמאכל ונוהג בו כל מצות התלויות בארץ, לא כן בזמנינו שכל נטיעתן הוא למצותן ולא לאכילה. ויסוד דבריהם בנוי עפ"מ ש"כ המהרי"ט (ח"א סי' פג) להתיר ללקוט עלי תותין

בשביעית לצורך מאכל התולעת משי אע"פ שמפסידין עי"ז התותין שהם מאכל אדם כיון שעיקר נטיעתן הוא לצורך המשי ולא לעשות פירות לא קרינן ביה לאכלה ולא להפסד הואיל ומתחילתן אינן עומדים לאכילה, עי"ש. וע"ע במהרשד"ם (ח"א ס' קצ"ב) שדן לענין תרו"מ באתרוגים שבזמנינו, דאפשר שכיון שהם עומדים למצוה הרי הם פטורים מתרו"מ (בשאר שנים) הואיל ואינם מגדלים אותם לאכילה וגמר מלאכתם לא נעשה לצורך אכילה אלא לצורך מצוה, ולפיכך בזמנינו יוצאים יד"ח אף באתרוג של טבל. ועי' באור שמח (פ"ח מלולב ה"ב) ובאמרי בינה (ח"א סי' יא) שדחו דבריו, דהא באתרוג למצוה מבואר בסוכה דף לה ע"א דבעי שיהיה בו היתר אכילה, וכיון שכן פשוט שיש בו דין טבל, ע"ש. ולכאוי' ד"ז תליה בטעמים אמאי בעי היתר אכילה, רש"י (בסוכה שם) פירש דרחמנא אמר לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתו, ועי' בכפות תמרים (שם) שביאר דבריו דמשמעות לכם מלבד מה שצריך שלכם צריך נמי שיהיה ראוי לכם להשתמש בו בתשמישו העיקרי, אבל אם אינו ראוי לתשמישו העיקרי כגון אתרוג האסור באכילה אינו בכלל לכם. ולפ"ז בזמנינו שתשמישו העיקרי הוא למצוה ולא לאכילה ליכא חסרון במה שאין בו היתר אכילה. אולם הרמב"ם בפיהמ"ש פירש שהפסול הוא משום שאתרוג שאינו ראוי לאכילה אינו נחשב פרי, ולגבי ד' מינים צריך פרי הדר, ע"ש, ולפ"ז אף בזמנינו כל שאינו ראוי לאכילה הרי הוא פסול לנטילה.

ומ"מ נראה שבאתרוג יש קדו"ש אף מחמת השימוש למצוה שבו [מלבד מחמת הדין אוכל שבו], וד"ז אפש"ל בב' פנים, א', שכיון שמחמת שימוש למצוה הרי הוא מתכלה כדמבואר בסוכה דף לה ע"ב לפיכך חשיב ד"ז לשימוש, ואף דבעלמא מצות לאו ליהנות ניתנו ולא חשיב ד"ז לשימוש מ"מ כאן שמחמת שימוש הרי הוא מתכלה הרי שימוש זה גורם בו קדושת שביעית, וכן אפשר דחשיב הנאתו וביעורו שוה מחמת שבעת שימוש הרי הוא מתקלקל כדמבואר בסוכה. ב', שכיון שמגדלים אותו לצורך מצוה, אז אף שצריך שיהיה לזה שם אוכל מ"מ עיקר שימוש הוא לצורך מצוה, ומעתה מה דשימוש למצוה בעלמא לא עביד ביה קדו"ש היינו משום דחשיב כמו מלוגמא שעיקר יעודו אינו עומד לזה, אבל אתרוג (בזמנינו, ואפשר שגם בזמן חז"ל היה כן) שעיקר גידולם הוא לצורך מצוה י"ל דזה עצמו גורם שיהיה בו קדו"ש.

ועפ"ז א"ש קושית הפנ"י, שהקשה דבסוכה דף לט ע"א איתא הנותן אתרוג לחבירו מבליעו בדמי לולב לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות, ותוס' כתבו דאף דאתרוג שוה פרוטה מ"מ למצוה שוה הרבה יותר ממזון ג"ש. והקשה הא הקדו"ש הוי מחמת האוכל שבו וזה שוה רק פרוטה, וא"כ אמאי כל הכסף ששילם על המצוה נתפס בקדו"ש, ע"ש. ולהנ"ל א"ש שכיון דהקדו"ש הוי נמי מחמת המצוה, א"כ כל מה ששוה למצוה נתפס בקדו"ש.

והנה בסוכה דף לב ע"ב תנן, אתרוג... תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר, ובגמ' (לה ע"ב) איכא חד מ"ד מפני שמפסידה [ופרש"י דקליפה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה]. ובדף לט ע"א תנן, הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג

הידור מצוה ליטול אתרוג הקדוש בקדו"ש

במתנה, ומבואר דשרי ליטול אתרוג של שביעית. ומקשים העולם, הא גם בשביעית איכא הלכה שאוסר להפסידה, וא"כ אמאי שרי ליטול לכתחילה אתרוג דשביעית, ומ"ש שביעית מתרומה. [ויש שרצו לתרץ דמה שנפסד שרי לפי שאינו מתכוין, וכיון דכל מי שמוש האתרוג לא הוי פס"ר שיפסד לפיכך שרי, ורק בתרומה דכתיב "משמרת תרומתי" דאיכא דין שמירה, לפיכך אסור להפסידה אף באופן שאינו מתכוין. אולם תירוץ זה דחוק מאוד, דלפ"ז יוצא דמתני' דהתם הוי רק לר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, אבל לר"י דאסור אז באמת יהיה אסור לכתחילה ליטול]. אולם עפמ"כ דאיכא נמי קדו"ש מחמת המצוה, א"ש דשרי ליטול כיון דאחד משימושי אתרוג הוא ליטול אותו למצוה. וש"מ כע"ז במרומי שדה (סוכה לט ע"א), שכתב דמאותו טעם דשביעית ניתנה להדלקת הנר, והטעם משום דכל הנאה שהנאתו וביעורו שוה רשאין לעשות מפירות שביעית משום דכתיב "לכם" לכל צרכיכם, וה"ה הדלקת הנר, ה"נ שרי ליטול אתרוג של שביעית אף שנפסד במשמוש הידים לפי שהנאת מצוה של אתרוג מיקרי נמי הנאתו וביעורו שוה. אולם כתב דכ"ז הוא למ"ד מצות להנות ניתנו ולפיכך חשיב נטילת האתרוג הנאה והנאתו וביעורו שוה ומשו"ה שרי, אך למ"ד מצות לאו להנות ניתנו קשה שוב, ע"ש. ולכאוי' לולי דבריו אפשר דבדרשה לכם לכל צרכיכם לא כתוב שצריך הנאה אלא שצריך שימוש האדם, וכל שהוא צורך האדם מחמת מצוה או מחמת הנאה חשיב לכל צרכיכם, ופשוט. [והנה באחרונים דנו לענין אכילת חזרת בליל הסדר, דאיך שרי לאכול חזרת הקדוש בקדושת שביעית הא אין זה דרך אכילתה (לאכול אותו לבד), ובפרט לשיטות (דרך החיים) שיש לאוכלו חי בלא טחינה, ולהנ"ל אפשר שכיון שגם שימוש מחמת המצוה עביד ביה קדו"ש, א"כ לא חשיב בכך שמפסיד דבר הקדוש בקדו"ש].

והנה בספרי זמנינו כתבו לדון אי שרי לתלות אתרוג ושאר פירות הקדושים בקדו"ש לנוי סוכה, (ומנהג זה לעטר את הסוכה בפירות שונים, כבר הובא בברייתא בסוכה דף י' ע"א, ע"ש), כיון שבכך ממעט באכילתו שהרי מקצהו למצוה ואוסרו ז' ימים. [והנה מצד שע"ז גורם שיתייבש ויתקלקל קצת אין לאסור לפי דחשיב ד"ז כגורם הפסד דשרי, (אך פשוט שאסור לתחוב בו מחט וכדו' לצורך תלייתו שהרי בזה מפסידו בידים), וכל נידוננו הוי מצד שמונע אכילתו מהם ע"ז ז' ימים]. ויש שכתבו שמותר רק באופן שמתנה עליהם בערב חג שיוכל להשתמש בפירות אלו מתי שירצה, וכדמבואר בשו"ע סי' תרל"ט שאם מתנה על הנוי בערב יו"ט שאינו בודל מהם בבין השמשות מותר להשתמש בהם במשך ימי החג. ולכאוי' נוכיח שמותר מזה גופא שמותר ליטול אתרוג הקדוש בקדו"ש למצוה אף שבכך מקצהו לז' ימים. ולהנ"ל א"ש, לפי שאחד משימושי האתרוג הוא למצוה ומחמתו הוא קדוש בקדו"ש, וא"כ לא חשיב בכך שמפסידו, ורק לשימוש אחר (שאין זה הנאתו וביעורו שוה), בזה יש לאסור אם מפסידו.

*

הידור מצוה ליטול אתרוג הקדוש בקדו"ש

כתב הרידב"ז [על פאת השולחן פ"ה סי"ח] דראוי להדר אחר אתרוג הקדוש בקדושת שביעית, משום שכיון שנעשתה בו מצוה אחת, קדושת השביעית, מצוה לעשות בו גם מצות ארבעת המינים. אך צריך להיזהר בו כל דיני שביעית, שלא יהיה שמור ונעבד, ולא יעשה בו סחורה ולא יתן דמי שביעית לעם הארץ, ודיניו יובאו בסמוך.

אך יש שהקפידו לכתחלה לקחת אתרוג שאין בו קדו"ש משום חשש הפסד פ"ש בזה שנפסד קליפתו ע"י רוב שימושים, דיעוי' בדרך אמונה פ"ה ה"ז [בבהה"ל ד"ה ואין] שכתב שבאתרוג שביעית צריך ליזהר שלא ימשמשו הרבה כדי שלא פסד הקליפה מאכילה וכפי שחששו לזה באתרוג של תרומה טהרה, דתנן [סוכה ל"ד ע"ב] דאתרוג של תרומה ושל מע"ש לא יטול, ובגמ' אית מאן דמפרש מפני שמפסידה [ופרש"י קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים, ואסור להפסיד תרומה ומע"ש], אלא דבתרומה ומע"ש שאפשר ליטול אתרוגים אחרים אמרו שלא יטול אלו, אבל בשביעית שכל הפרות קדושים ואם יאסרו לא יוכלו לקיים המצוה [כי א"א לכלל כלל ישראל הביא אתרוגים מחו"ל, וגם בזמן הבית לא יהיו ישראל בחו"ל] לכן לא גזרו על זה ויזהרו שלא ימשמשו הרבה עד שיפסיד הקליפה מאכילה ע"ש. אולם העיקר הקושיא נאמרו באחרונים כמה דרכים לאר אמאי באתרוגים של שביעית לא איכפ"ל במה שנפסדים ע"י מימוש הידים, ועמש"כ בזה לעיל, ולפ"ד פשוט דשרי לנטול אתרוג הקדוש בקדו"ש לכתחילה.

*

אוצר בית דין

"אוצר בית דין", היינו שדות של שומרי שביעית המפקירים שדותיהם תיכף מתחילת שנת השמיטה ומסרום לאוצר ב"ד, והם ממנים את בעל השדה לשלוחי ב"ד לזבל ולהשקות בשנת השמיטה את הפרדס באופן המותר, ולעבוד בו עבודות 'המותרות' לאוקמי אילנא או פרי, ולקטוף את כל הפירות ולארוזו ולהובילו וכו', וקובעים להם שכרם בעד עבודתם ובעד ניהול כל הנ"ל, ושוב עושים חשבון על הוצאות הנ"ל ובתוספת טרחתם שלהם (דהיינו למפקחים, ולמזכיר) ועפ"ז קובעים את המחיר שעל הצרכנים לשלם, אבל אין הב"ד מתחשב בחישובים מסחריים ואינם קובעים מחיר הפירות לפי מחיר השוק אלא לפי חשבון ההוצאות הנ"ל.

ומקור להאי דינא הוא בתוספתא פ"ח ה"א (והעתיקו הר"ש בפ"ט מ"ח, והרא"ש שם) דבראשונה היו שלוחי ב"ד יושבין בעיירות כל מי שהוא מביא פירות נוטלין ממנו ומכניסין לאוצר ונותנין לו מזון ג' סעודות, הגיע זמן תאנים ב"ד שוכרים פועלים ועובדים אותם ומכניסין לאוצר שבעיר וכו', הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרים פועלים ובוצרים ודורכין וכונסין בחביות וכו' הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרים פועלים ומוסקים אותם וכו', ע"ש. עוד שם ה"ג רבי שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור, ופי'

אוצר בית דין

הר"ש והרא"ש (פ"ט מ"ח) דהיינו מן האוצר ב"ד דמה שברשות הב"ד אין צריך ביעור, וכ"ד הרמב"ן (פ' בהר) והראב"ד (בהשגות פ"ז), ע"ש.

והתירו לב"ד ליקח גם דמי טירחה, ולא חשיב ד"ז כסחורה אלא כחלוקת פירות הפקר (וגידרו יבואר בסמוך). ומ"מ אסור לאוצר ב"ד האוסף את הפירות לצורך הכלל לשמור את השדה שלא יקחו אחרים, מאחר שהפירות הן הפקר וא"כ מנ"ל שהב"ד יוכלו לעכב מליטול מן ההפקר בעודם מחוברין, נוחכ"א הביא ראייה לאסור משומר גם לאוצר ב"ד, מהא דתנן (שקלים ד, א) שומרי ספיחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, והקשה תוס' (שם, ובסוכה דף לט ע"ב, וביבמות דף קכב ע"א) הא משומר הוא, ע"ש, ומלא תירצו דשאני ב"ד שרשות בידם להפקיע מכ"ע, ש"מ דגם לב"ד אסור לשמור פ"ש. אך יש לדחות דשאני התם שאין שומרים זאת לצורך כל ישראל אלא לצורך הלשכה, נמצא דחשיב שהם מונעים הכל מלקחת ואינם מופקדים לכל ולהכי חשיב משומר, משא"כ בכל אוצר ב"ד שהם שומרים זאת לצורך כל ישראל. וכן הובא בספר נתיב השמיטה (מהרב פלס רב מושב נתיבה) פי"ב סעי' ו' שכך הורה החזו"א שמותר לקטוף פירות לעצמו אף בלי רשות מבית דין, וכן הובא בספר הוראות והנהגות ממרן החזו"א (שלוקט ע"י רבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א) וז"ל: אין רשות לב"ד לשמור את הפרדס והשדה שלא יקחו, וואם שומרים הוי משומר. כן העיד גיסי הגר"ש ברז"ם זצ"ל בשם החזו"א, עכ"ל, נולקמן יבואר אם בכה"ג שקוטף מעצמו יצטרך לשלם לחקלאי את ההוצאות ושכר טירחא במה שעבד בשדה בשליחות הב"ד]. אך בתשו' הרשב"ש (סי' רנח) כתב שאפשר לב"ד לשמור במחובר, וד"ז צ"ע כנ"ל.

ובפשוטו ההיתר לב"ד, היינו משום שהאיסור הוא לעשות מלאכות כדרך בעלים, וב"ד שאין עשייתם אלא לצורך הכלל א"כ אין עשייתם דרך בעלים ולהכי שרי. ולפ"ז אף לאחר הבצירה עדיין הפירות הפקר הם, ולפ"ז קשה אמאי הוא מחויב לשלם את הדמי טירחה אחרי שהפירות הם הפקר, אטו אדם שאוסף מן ההפקר ולא נתכוין לזכות בהם ובא אדם אחר וזכה בהם וכי יתחייב לשלם להאוסף דמים על פעולתו, הא אין שום סיבה בעולם לחייב תשלום על זה, ואין כאן שום פועל ללא קציצה מכל מי שבא ונוטל. וביותר יש לתמוה איך הותר לשלם על ההוצאות דקודם הקצירה הא עד כמה שהותר לאנשים אחרים לקטוף משדה זו ואין צריך לשלם על ההוצאות (במה שמתעסק הבעלים בזיבול והשקאה ושמירה מנכרים שלא יבואו) דהכל הוי הפקר א"כ תו יאסר לב"ד לשלם על זה דהוי סחורה בפ"ש, נובאמת על ההוצאות שקדם קודם שעשו בשליחות הב"ד יש שאסרו לשלם להם, אך את השכר טירחא לאחר שעשו בשליחות ב"ד עד הבצירה המנהג שמשלמים להם, ודבר זה קשה מאוד להתיר, ובאמת החזו"א (כך הובא בשמו בספר נתיב השמיטה פי"ב סעי' יד) הסתפק בזה אם לאוצר ב"ד שרי לחשב את ההוצאות של קודם הקציר, לפי שבתוספתא לא נזכר ענין הב"ד רק מקצירה ואילך, ודעת המנחת שלמה (תנינא סי' קכג אות יא) לאסור מהטעם שכתבתי לעיל. אך מנהג העולם לא כן, וא"כ קשה כנ"ל.

אוצר בית דין

וכדי לבאר זאת, נקדים לבאר מהו מהותו של אוצר ב"ד, ולפ"ז יוסבר אמאי מחוייבים לשלם את הדמי טירחה, ונאמרו בזה ד' ביאורים, א. שהב"ד באמת זוכה בפירות לטובת הציבור, ולכך יכולים ליטול מעות על שכר הפעולה כדין פועל (ולא הוי סחורה לפי שאין לוקחים אלא ההוצאות שטרחו הבעלים), וד"ז אפשר בב' נוסחאות, א' שבאמת הב"ד זוכים בפירות, ויש שלמדו כן מתשו' הרשב"ש סי' רנ"ח, וז"ל: נראה ממנה (התוספתא) ששלוחי ב"ד יכולים ללקט בשביל עניים והוא הדין לשמור "לפי שב"ד הם יד עניים" כדאיתא בפרק שור שנגח ד' וה', עכ"ל, הרי דמכח יד עניים קאתי ולפיכך שפיר הב"ד יכולים לזכות בהם לפי שרשותם הוא רשות הציבור ולפיכך חשיב שעדיין הפירות במצב ששייך לכל ישראל, וא"ש מה שהב"ד יכולים למנוע אחרים מליקח אחר שכבר זכו בהם להציבור ולפיכך שפיר יכולים לחייב דמי טירחא. ב. עפמ"ש"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות רנ"ט) דפירות שביעית הם בבעלות כלל ישראל, נוד"ז מוכרח מתוך דברי הרמב"ם (בפיהמ"ש בפ"ד מ"י) והרע"ב (שם), שביארו הטעם דאסור לקצוץ אילנות בשנה שביעית כשיתחילו לשאת פרי מפני שהוא גוזל בני אדם, והיינו כנ"ל דבשביעית הפירות הם בבעלות כל ישראל ולפיכך חשיב שגוזל מהם הפירות], ולפ"ז שפיר הב"ד יכולים לשומרו (ולא חשיבי משומר) מאחר שהם שומרים לכלל ישראל, ולקטוף וכו' מאחר שהם יד עניים וא"כ חשיב כאפוטרופוס של הציבור, ושפיר יכולים ליטול ע"ז שכר. ב' שאין הב"ד זוכין בהם כלל והפירות ממשיכים להיות עדיין הפקר, אלא דמחויב לשלם על זה שבית דין אגרו וטרחו בשביל הציבור מדין צורכי העיר המבואר בשו"ע חו"מ סי' קס"ג דמוטל על בני העיר לשלם, וגם כאן שצורך הציבור כן אף לענין זה שיעבדו בשדה [שהרי המציאות מורה שלא יגיע לציבור כל תוצרת ראויה אם המטע לא יטופל כדבעי, ולכן הציבור הוא זה שרוצה שהבית דין יטפל עבורו עד כדי שתהיה לו תצרוכת], ולפיכך הטילו את התשלום עבור כל מי שנצרך לצורך זה. ולפ"ז מי שלוקח בלא רשות ב"ד אין זה גזילה, אלא דמחויב לשלם על זה שב"ד אגרו וטרחו בשביל הציבור, וא"ש מה שהותר לשלם להם את עלות הפעולות בשדה משעה שמניהו לשליח ב"ד שיעשה כל העבודות בשליחותם. ג. ע"י ב"ד חשוב שכוחם יפה (לעשות הפקר ב"ד הפקר) היכולים לחייב את בני המקום בתשלום לבעלי השדות, אז הם יכולים שפיר אח"כ לגבות את ה"מס" הזה בשעה שהם נותנים להם פ"ש שהם הפקר אבל אין תשלום עבור הפירות, ולפ"ז שפיר יכולים לגבות גם עבור הטיפול בשדה אף על מה שטרחו קודם שעשו אוצר ב"ד (דהיינו העבודות שעשו קודם שמיטה, או דברים שהם לאוקמי שנעשה בשמיטה), אך בזמנינו אין כזה ב"ד שכוחם יפה לעשות כן, ולפיכך כהיום א"א להשתמש בטעם זה. ד. בספר נתיב בינה (שביעית סי' כה) ביאר באופן חדש, דהנה ידוע דברי הרשב"א בכתובות (דף נט) דלא שייך להקנות חצר לאוירה כיון שזה רק כתוצאה מהבעלות ואינו בעלות בפנ"ע דאין המעשים יוצאים מהידיים כ"א דכיון שהידיים שלה ממילא המעשה ידיים שלו, ולא שייך בעלות כלפי המעשה ידיים בלא בעלות על הידיים, ע"ש, ומאידך בתקנה דרבנן כן תיקנו שידים למעשיהם של אשה משועבד לבעל, והגם דגם כלפי הבעל אין היד קנויה לו כ"א ידיים למעשיהם ואיך שייך כדבר הזה, ובע"כ שמצד הבעלות שפיר אפשר לחלק זה מזה

אוצר בית דין

לפי שגם חצר לאוירה הוי חלק מהבעלות אלא דקניני ממון לא שייך על זה שיחול בעלות על התוצאה בלא שיחול בעלות על גוף הדבר, וכיון שכן בתקנה דרבנן שחל מדין הפקר ב"ד הפקר שאינו חל בתורת קנין רק בתורת דין שפיר יכול לחול בעלות המעשי בלא בעלות על היד עצמו, [נדאף שבעלות ממונית לא שייך על זה מ"מ בעלות דינית שפיר יכול לחול בזה]. ולפ"ז ביאר כן נמי לשביעית, שהתורה הקנאתו לו רק לענין לאכלה, וכיון דלא שייך קנין רק לגבי לאכלה בלא בעלות בגוף הדבר א"כ הפירות ממשיכים להיות הפקר, ולזה מהני אוצר ב"ד דהוא מדין הפקר ב"ד, דמדין הפקר ב"ד שפיר שייך בעלות כזו שהוא שלי רק לאכילה, ואז כשהשליח ב"ד מביא פירותיו לידי האוצר אזי בכה"ג הוא בעלים "גמור" על הפירות כלפי אכילה בלבד, וכלפי זה התירה התורה בעלות, וכיון שכן הפירות נחשבים למבערים כיון שהם כבר לא הפקר ויש לו בעלים. ומעתה לפ"ז כשעושה אוצר ב"ד נשאר בעל השדה המביא פירותיו לידי האוצר לבעלים, וכיון שכן שרי לו לבצור כיון שכל האיסור הוא רק שלא יבצור בדרך בעלים אבל עד כמה שהוא באמת בעלים כלפי אכילה א"כ ממילא זה מותר, וא"ש הא דצריך לשלם דמי טירחא לשלוחי ב"ד מאחר דיש כאן בעלות כלפי זה, ועד כמה שאני יכול להשאיר לעצמי לאכילה אני יכול ליטול ממך ההוצאות, וההיכ"ת לבעלות כזו היא ע"י אוצר ב"ד. נמצא לפ"ז דכשעושה את בעל הפרדס לשליח ב"ד שפיר יכול ליטול שכר טירחא על מה שפועל בעודו מחובר כיון דבכה"ג שפיר חשיב שלו לענין לאכלה, ולפ"ז אפשר שאף יהיה אסור להכנס בשדה זו ולקטוף כיון שבכה"ג באמת השדה לא הוי הפקר, וא"ש דעת הרשב"ש.

ומצאנו כמה נפק"מ בביאורים אלו, א' מאימתי אפשר ליטול שכר טירחא, לדרך א' רק מלקיטה ואילך ולא קודם לכן, לדרך ב' אפשר לקטוף אף בלא רשות ב"ד אך צריך לשלם את הדמי טירחא שיש להם עד הלקיטה, לדרך ג' נמי שרי לקטוף אך צריך לשלם את המס שיקבעו ב"ד, לדרך ד' אסור אף לקטוף בלא רשות ב"ד (ובתנאי שעשו את בעל הפרדס לשליח ב"ד) וצריך לשלם להם את הדמי טירחא משעה שנעשו שליח ב"ד. ב' אי שרי לנעול השדה, ולמנוע מאנשים מלהיכנס, לצד א' ב' ג' אסור וחשיב שמור, ולצד ד' שרי. ג' אי שרי למיין האתרוגים (דהיינו למיין ולקבוע את מחירו לפי איכותו של האתרוג כמו שנהוג בשאר שנים), לדרך א' מותר שהרי הוא שייך לב"ד (אך לנוסח ב' שכתבנו ד"ז אינו ברור), ולדרך ב' אסור שהרי התשלום אינו על הפירות אלא על הטירחא מסביב, ונהראיה לכך שהחקלאי מקבל את שכר טרחתו ללא קשר לאיכות וכמות היבול, וכל ההוצאות שעשה כשליח ב"ד בית דין נותן לו ממש שיגבה מהציבור או מקופתו, ואם לב"ד לא יתאפשר לגבות מהציבור עליו כמשלח מוטל לדאוג לשליחיו, וא"כ אין כאן כל תשלום על הפרי, וכן לדרך ג' שהתשלום נגבה סתם כ"מס" בעלמא, בלא קשר לעצם הפירות, ולדרך ד' שרי כיון שלגבי אכילה שפיר שרי לו למכור, ד' באחד שלקח אתרוג ולא שילם, אי חשיב לכם ויוצא בו יד"ח מצות ד' מינים (אלא דיש לו חוב לב"ד, שצריך לשלם להם את הדמי טירחא, אך בבעלות הפרי לא חסר ליה מידי), ולדרך א' בנוסח א' ולדרך ד' אין יוצא בו יד"ח דחסר בלכם, ולדרך ב' וג' יוצא בו יד"ח, וולהלכה למעשה

אוצר בית דין

אמר רבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א דחשיב שקיים מצוה הבאה בעבירה (עי' שו"ע או"ח סי' תרמ"ט ס"א), ובשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא שאמר דאפשר דחסר עי"ז ב"לכם" ולא יקיימו המצוה].

ב]. ולענין אי שרי לאוצר ב"ד ליטול שכר על המלאכות שעושים לצורך מצוה, יש שכתבו דכל תקנת אוצר ב"ד היה לצורך אכילה, וכמו שמבואר בתוספתא פ"ח ה"א שתקנת אוצר ב"ד נתקן משום החשודין, שבראשונה היו שומרים פ"ש וכן היו לוקטין הרבה (יותר ממזון ג"ס) ועושים סחורה, אבל לעצי ריח לא נתקן אוצר ב"ד, ולפיכך כל הפעולות שנעשים ע"י הב"ד לצורך הגידול (בין המלאכות שעושים בשביעית עצמו לדעת המתירים, וכן המלאכות שעושים קודם שביעית) והם לתועלת המצוה אין לב"ד אפשרות לגבות את הוצאות הללו מן הציבור, לפי שאין הב"ד גובה ההוצאות אא"כ נעשה לצורך אכילה. ויש שכתבו שבכה"ג הב"ד יכולים לגבות את ההוצאות רק מן הקטיף והילך משעה שהדבר בא לרשות ב"ד, אבל קודם הקטיף שהפירות הם הפקר אין יכולין לגבות אא"כ הוא לצורך פרי לאכילה, וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, [והסברא בזה אפשר, דהטעם שיכולים לגבות את הוצאת אף על זמן שקודם הקטיף שהוא עדיין הפקר, נתבאר לעיל בכמה פנים, או שזה מדין צורכי העיר המבואר בשו"ע חו"מ סי' קס"ג דמוטל על בני העיר לשלם, וגם כאן אם לא יעבדו בשביעית לא יהיה תוצאת ראוייה כדבעי, וזה י"ל שתיקנו רק לצורך אכילה אבל לצורך מצוה א"צ שיהיה אתרוג לכל אחד ואחד וסגי במה שיש אתרוג אחד בעיר. או מצד שהב"ד קנו זאת לבעלים לענין אכילה, וא"כ רק עבודות שהם לצורך אכילה הותר לו לגבות ולא מה שנעשה לצורך מצוה].

אלא לפ"ז יש להעיר דמה ההיתר כלל לעשות אוצר ב"ד באתרוגים, דהא כל תקנת חכמים הוא בשביל צורך האכילה, וכדאיתא בתוספתא הנ"ל, דבראשונה היו שלוחי ב"ד יושבין בעיירות כל מי שהוא מביא פירות נוטלין ממנו ומכניסין לאוצר ונותנין לו 'מזון ג' סעודות', אבל לצרכים אחרים מנ"ל שכלל תוקן כח לב"ד לשמור ולעשות מלאכות, וצ"ע.

ג]. מעשה באחד שמכר אתרוגים של אוצר בי"ד, ובמקום המחיר שנקבע (בשנת תשע"ה) 85 ש"ח, ביקש 100 ש"ח, והנידון אם יש בקנייתו משום איסור סחורה, שהרי באוצר בי"ד המוכר מקבל את דמי טירחה מהב"ד ולא מהקונה דאל"כ הוי סחורה כדתנן פ"ז מ"ג הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר, וא"כ התוספת דמים שלוקח מהקונה עבור דמי טירחתו הוי סחורה, או דהוי גזילה גרידא (ויכול לתת לו ולהקנות לו במתנה) שהרי האתרוג הוא הפקר ודמי הטירחה שהותר לו לקחת הוא רק על מה שהב"ד שכרו אותו ולא יותר, ולפיכך יהיה שרי לקנות ממנו, וצ"ע. [מיהו זה פשוט דלא מהני מה שהמוכר יבליע את דמי האתרוג בקופסא, א' דרבו הסוברים [חזו"א שפ"א ועוד] דלא מהני הבלעה לאיסור סחורה, ב' אף למתירים זה דוקא שעיקר הדבר הוא אינו מדבר הקדוש בקדו"ש, וכמש"כ הרדב"ז פ"ח הי"א שכל ההיתר הוא רביע, שאם הלולב היה שוה ג' יתן בו ד' מפני האתרוג, ועמש"כ בקונטרס השביעית הערה עב].

ד]. לסיום אכתוב הערה קצרה, דהנה באתרוגים יש שמפקירם לגמרי השדה ואינם עובדים בו כלל אף לא ע"י אוצר בי"ד ונותנים לכ"א רשות לקחת כרצונו. ויש שאינם מפקירים ומוסרים השדה לאוצר ב"ד וממשיכים לעבוד כל המלאכות המותרות ואינם נותנים רשות לקחת אלא כפי מה שציוותה התורה כדקי"ל דשביעית אפקעתא דמלכא, ובפרט בעצי אתרוגים שנהרסים ע"י מה שכ"א קוטף. ושמעתי מחכ"א להעיר דלכאו' בכה"ג שכל ההפקר הוי מחמת אפקעתא דמלכתא, א"כ כיון דשביעית בזה"ז מדרבנן ע"כ דכל ההפקר בזה"ז הוי נמי רק מדרבנן, וא"כ איך יוצאין בו יד"ח ביו"ט ראשון דחג, הא מה"ת כיון שלקח משדה של שביעית הרי זה אינו שלו, וא"כ יהיה תלוי בנידון אם קנין דרבנן מהני לדאורייתא. [וכמדומה ששמעתי ד"ז בשם הגר"ד לנדאו שליט"א].

*

המלאכות המותרות

ולענין המלאכות הנעשות לצורך גידול האתרוגים, כבר נתבאר שגם לאוצר ב"ד לא הותר לעשות מלאכות האסורות כ"א מלאכות המותרות שהם לאוקמי אילנא. והנה בגידול האתרוגים ישנם כמה מלאכות שנתחבטו בהם גדולי המורים, ונתחיל בזה, דבמסכת מו"ק דף ג ע"א איתא שהתירו מלאכות דרבנן במקום פסידא, וברמב"ם פ"א ה"י מבואר שהטעם שהתירו משום שאם לא יעשה כן תעשה הארץ מליחה וימות כל עץ שבה, ויש שדייקו (משפט כהן סי' עט) שלא התירו אלא משום הפסד העץ וכלשון הרמב"ם וימות כל עץ שבה, אבל משום הפסד הפרי אסור, והטעם דכיון שפ"ש הפקירתן תורה ואינם שלו תו לא הותר מלאכה בהפסדן, אך דעת המהרי"ל דיסקין זצ"ל (בשו"ת קונטרס אחרון סי' ה' ס"ק רנ"ט) והחזו"א (סי' טז סק"ד, סי' כא סקי"ד) דשרי אף לצורך הצלה מהפסד פירות שביעית, דאין ההיתר מחמת הפסד ממוני של הבעלים אלא מחמת שיפסד דבר המותר באכילה. עוד יש שדייקו מהרמב"ם שלא לכל הפסד התירו כ"א הפסד גמור שע"ז ימות "כל" עץ שבה, אולם בחזו"א מבואר (כ"פ בסדר השביעית שהדפיס הגר"ז שביירו ז"ל בחיי החזו"א) שמותר אף שיפסדו "רוב" הפירות ולא כולן, עוד מבואר (בספר נתיב השמיטה) שהחזו"א התיר כשעלול להיות היזק "ניכר" בכמות ואיכות הפירות. ועי' בתשו' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' כז סק"ד שדן בזה, אם בגונא שאינו הפסד לגמרי אלא שגורם שיתקלקל קצת האילן או הפירות אי שרי, וכתב שמדברי רש"י והרמב"ם דאוקמי אילנא בעלמא הוא שלא ימות, משמע דהיכא שגורם רק להתקלקל ולא להמית אסור, ע"ש. עוד מבואר בשם החזו"א במה שהותר לעשות מלאכות דרבנן למניעת הפסד הפירות, דה"ה נמי דשרי לעשות מלאכות כדי לגרום שיצמחו הפירות שהוא רגיל להוציא, וכמו דשרי השקאה אף קודם שיש פירות. אולם לעשות מלאכות להשביח את העץ או פריו אסורות, וכן עבודות שיגרמו לזירוז גידול הפירות אסור.

ולענין האתרוגים נתחבטו גדולי המורים אי שרי ד"ז, ובראשית יש לדון כיון שבזמנינו אין צריך לאתרוגים אלא לצורך מצוה ואינם עומדים לאכילה, ולא מצינו שהותר

המלאכות המותרות

מלאכות לצורך מצוה דהא מצות לאו ליהנות ניתנו. ויש שאמרו שבפ"ש יש היתר לעשות מלאכות דרבנן לצורך הצלת כל דבר עבור המטרה שלה הוא מיועד, וכשמ"כ המבי"ט (סי' סד) שמותר להשקות עשבי בושם ומה"ט שרי נמי להשקות גינות נוי, ולפיכך שרי נמי לטפל באתרוגים המיועדים למצוה למנוע את הפסד, ולפ"ז שרי נמי לעשות מלאכות כדי שיהיו ראויין למצוה אף שא"ז לצורך אכילה כמו גיזום הקוצים וכדו'. אולם מלאכות שאינם אלא לצורך הידור מצוה אסור לעשותו, וכמש"כ החזו"א דכל מה שהותר הוא היכא שעלול להיות היוק ניכר לפירות ולא שההפסד הוא בדבר צדדי שאינו מהותי לפירות. [ויש להוסיף לזה עוד דאין היתר הפסד הפירות מחמת ההפסד הממוני של הבעלים דהא הפירות הם הפקר ואין לו שום הפסד, אלא מחמת שיפסד דבר המותר באכילה, ולכן רק מה שנפסד כלפי הכמות הרגילה ויעודה חשיב הפסד]. אולם הרבה חלקו וסברו דלא דמי, דהתם הוא מיועד לעצו משא"כ הכא הוא מיועד לפריו אלא שמקיימים בו גם מצוה, ומשו"ה צריך להיות נמדד אם הפרי ראוי לאכילה וכל שראוי לאכילה אסור לעשות שום מלאכה כדי שיהיה ראוי למצוה, ולפ"ז אסור לעשות שום מלאכה כדי שיהיו האתרוגים ראויין למצוה, וכ"כ בדרך אמונה בפ"א ה"י בבהה"ל בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל. אולם להשקות הרבה מים כדי שיהיה להם את שיעורן למצוה (דרך גידול האתרוגים שמשקים אותם במים רבים, וד"ז מועיל לגודל האתרוג), התיר הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אף שכדי שיהיו ראויים לאכילה אין צורך בהשקיה מרובה שהרי פירות לאכילה אין בהם הפסד אם אינם גדולים כ"כ, משום דשיעור אתרוג למצוה הוא כביצה, שווה לשיעורו של אתרוג לאכילה דזהו השיעור לגמר פרי כדמבואר בסוכה דף לא ע"ב. אולם ד"ז הותר לכ"ע רק בתנאי שבלא השקאה מרובה לא יבואו "רוב" הפירות לשיעור זה, דאז נחשב הפסד ומותר.

ולענין הורדת הקוצים שבעצים בכדי למנוע את דקירת הפירות ע"י קוצי האילן, הנה אם לא יעשו זאת כמעט אין אפשרות שיהיו אתרוגים כשרים לברכה, והתיר הגרי"ש אלישיב זצ"ל מטעם שכיון שפעולה זו אינה נעשית בשאר אילנות כלל ממילא אינה נכללת במלאכות שדה וכרם ומותר אפילו ללא שינוי. [ויש שהתירו ד"ז מטעם אחר, דכיון שאינו מתכוין בגיזום הקוצים לעבודת האילן והקרקע כ"א למנוע נזק למראה החיצוני בפרי מחמת הקוצים א"כ אין זה עבודת אילן ושרי. אך מאידך גיסא י"א שזה סיבה לאיסור, דכיון שאינו עושה זאת לצורך הפרי רק למשהו חיצוני אז אף אם נתיר עבודות לצורך מצוה בזה יש לאסור לפי שאין זה פעולה לצורך הפרי שגדל]. והגרי"ש אפרתי כתב לדון שאפשר שבזמנינו שנוהגים לסלק קוצים בכמה סוגי פירות אפשר דחשיב מלאכות שדה וכרם. אולם רצה להתיר ע"פ סברת הגרי"ש"א הנ"ל במה שנוהגים היום הפרדסנים להתיז ספריי על האתרוג כדי שהפיטם לא יפול, מטעם הנ"ל שכיון שמלאכה זו לצורך הפיטם אינה קיימת בשום פרי א"כ אינה בכלל מלאכת שדה וכרם ואינה אסורה בשביעית. [ויש שדנו להתיר הורדת הקוצים מטעם שאינו מתכוין לזמור, ודעת הרמב"ם ועו"ר שמותר באינו מתכוין אם ניכר הדבר שאין כוונתו לאיסור, וכאן

המלאכות המותרות

ניכר הדבר שהרי אינו גוזם אלא קוצים קטנים בסביבות הפרי. אלא די ש לדון בזה שהרי גם גיזום לשמירה מפני הנזק נחשב כעבודת האילן, כשם שאסור לעשן את האילן ולהרחיק מזיקים וכדו', שגם אלו נקראים עבודת האילן לענין שביעית. אך אפשר שגיזום קוצים אינו מוגדר כעבודת הפרי או האילן, מאחר שעבודה זו נעשית גם לאחר שכבר גדל הפרי והתבשל, כל עוד שלא קוצצים אותו יש לשומרו שלא יזק וא"כ אפשר שאין לזה שם עבודת האילן, שהרי העבודה צריכה להיעשות אפילו כשכבר אינו צריך לאילן כלל]. אולם בספר ארחות רבנו (ח"ב עמו' שכה) כתב בשם רבינו הקה"י זצ"ל שאסור לומר הקוצים המקלקלים האתרוגים, לפי שפעולה שנעשית בגלל שרוצה לקחת יותר כסף בשביל האתרוג למצוה לא מקרי הפסד פרי, שראוי לאכילה.

וע"כ העושה מלאכות אסורות לצורך גידול האתרוג הר"ז חשיב נעבד ואסור, וע"כ המלאכות שנעשים לצורך הידור האתרוג לכ"ע אסור [מלבד אותם מלאכות שאינה נעשית בשאר אילנות כלל], ולצורך כשרות האתרוג [ולא לצורך האכילה] נחלקו הפוסקים ורבו הדעות לאיסור, ודעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאף לדעת האוסרים אם נעשה ע"י אוצר ב"ד שהתיר להם, אינו נאסר משום נעבד לכ"ע, מאחר שעשה בהיתר תו לא שייך לקונסו.

ואותו נידון יש ג"כ בהדסים ולולבים, דמלאכות שהם לצורך מטרת הגידול (לא למצוה) שמבלעדי המלאכה יפסד ההדס בנזק ניכר מותר, ולצורך מצוה כדי שיהיו ההדסים משולשים אז אם כל גידול העץ נעשה לצורך מצוה (כהדסים) תלוי בנידון הנ"ל, ואם אינו עומד רק למצוה (כעצי דקל שניטעו לצורך התמרים, או כהדסים שניטעו בגינות לנוי ולריח) לכאן לכ"ע אסור. [והנה בהדסים אחת הפעולות החשובות ביותר הוא גיזום העץ אחר הקטיף, ובו נדרשת מומחיות רבה, ופעולה זו מועילה לאיכות היבול הבא ולשילוש ההדסים, הנה פעולה זו אף שבכל שנה נעשית רק לאחר סוכות לאחר סיום הקטיף מ"מ בשנת השמיטה צריך לסיים את כל הגיזומים עוד בערב שנת השמיטה מהטעם הנזכר. אך יש עוד פעולה שעושים בהדסים, ששורפים אותם כדי שיגדלו משולשים, ובפשוטו גם זה בכלל העבודות האסורות בשביעית, אך יש שרצו להתיר ד"ז מאחר שכל פעולה זו הוא בכדי שיהיו ראויים למצוה כדי שיהיו משולשים א"כ אין זה בכלל עבודת שדה ואילן ושרי, וצ"ע. ויש שרצו להתיר כ"ז ע"י גוי, דהתירו אמירה לנכרי באיסור דרבנן (דשביעית בזמן הזה דרבנן) לצורך מצוה].

ולענין אם יש בהדסים ובלולבים דינא דשמור ונעבד, הרי פשוט שדין שמור שייך רק בדבר שיש בו קדו"ש, אך לענין דין נעבד ראיתי להוכיח מדברי הרמב"ן ביבמות דף קכב דישנה אף בדבר שאין בו קדו"ש, וז"ל: ויש לפרש עזקה מלשון יושב ועוזק תחת הזיתים שפירשו חופר או עושה לה כמין גדר למלאותו עפר ואברויי אילנא הוא אסור ופירות עצמן אסורין דמחמת עבודת שביעית באו וקי"ל הנוטע בשביעית יעקור ושדה שנטייבה לא תזרע למוצאי שביעית, עכ"ל, ומבואר שהוכיח דינא דנעבד מנוטע שיעקור ושדה שנטייבה, שבשניהם אין קדו"ש, א"כ מבואר שנעבד אסור גם בדבר שאין בו קדו"ש.

[אולם לדינא יש שהקילו בדבר שאין בו קדו"ש ועשו בהם רק מלאכות דרבנן, דהא בפירות חורף של שנה שישית שנכנס לשביעית אוכלים אותם (בשביעית) אף לנוהגים להחמיר באיסור נעבד, אפילו שעושים בהם מלאכות האסורות בתחילת החורף. ויש שהקילו אף היכא שעשו בהם מלאכות דאורייתא, וכ"נ דעת החזו"א שהחמיר לעצמו בשמור ונעבד ומ"מ מחנוכה דשנה שמינית אכל מירקות שנקנו בשוק אף (שבזמנם) שהם נזרעו בשביעית באיסור, הרי דס"ל שכיון שאין בהם קדו"ש אין בהם איסור נעבד, ולא חשש לדעת הרמב"ן הנ"ל].

*

נעבד באיסור אי כשר לנטילה ואי שרי לברך עליו

ולענין אי שרי ליטול לולב ואתרוג שנעשו בו עבודות באיסור, הנה לשיטות דנעבד אסור באכילה הרי זה פסול, כדאמרינן בסוכה דף לה ע"א דאתרוג שאין בה היתר אכילה פסול, ובפרט לסוברים דנאבד אסור אף בהנאה דאית ביה משום כתותי מיכתת שיעוריה, [ואף באיסור דרבנן אמרינן כן כדמבואר בריטב"א בסוכה דף לד ע"ב (ד"ה של). ומה שהתיר המג"א בסי' תרמ"ט סק"כ בדבר שאין האיסור בעצמותו היינו כגון אתרוג שבלע איסור דהאתרוג בעצמותו לית ביה שום חסרון כ"א שמעורב בו דבר אחר המונע מלאוכלו משא"כ כאן שרבנן אסרו את האתרוג בעצמותו מלאכול]. אלא אף למאי דקי"ל דשמור ונעבד אינו נאסר וכמו שהכריע החזו"א, מ"מ לענין לצאת בו יד"ח מצוה אפשר דלא מהני וכ"ש שלא לברך עליה, דהנה בתוס' בסוכה דף ל ע"א מבואר שאם הלולב נתגדל ע"י עבירה אז אפילו אם בשעת קיום המצוה אין כאן עבירה הו"ל מצוה הבב"ע, שכתבו דלולב של אשירה אין בו משום מהבב"ע משום שלא נתגדל ע"י העבירה, וכן מדייק השער המלך בהלכות לולב, [נהגם דקיי"ל לענין לולב הגזול בסי' תרמ"ט שאם קנאו לפני המצוה ע"י יאוש ושינוי רשות לא מיקרי מהבב"ע, י"ל דגזל שאני דמעתה רק דמים הוא חייב לו משא"כ בניד"ד דהוא נוצר באיסור והוא קיים עוד בשעת קיום המצוה]. וע"ע ברש"י בפסחים דף לה ע"ב שגם בעבירה דרבנן שייך מהבב"ע. ובפרט בקיום מצות ד' מינים דחשובה כקרבן, וכמו שאמרו בסוכה דף מה ע"א אמר ר' אבהו אמר ר"א כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותים עד קרנות המזבח, וא"כ יש בזה משום הקריבהו נא לפתחך, שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, וא"כ יש בזה משום הקריבהו נא לפתחך, ועמש"כ בסי' קנד מ"ב ס"ק מח. ולענין הברכה, עי' בט"ז ובהגר"א באו"ח סי' כה והעתיקו המ"ב שם ס"ק נד דאפילו אם אין כאן עבירה בשעה שמקיים המצוה אסור לברך עליו, וגם המג"א (סי' תרמט סק"ב, והעתיקו המ"ב שם) שמקיל בגזל ע"י יאוש ושינוי רשות לברך עליו, אין ראיה לניד"ד דאפשר דשאני התם שעתה רק דמים הוא חייב לו משא"כ הכא שניכר בו העבירה בשעת קיום המצוה, וצ"ע. ולדינא יעוי' בחזו"א סי' י' סק"ו שכתב שיוצאין בהן המצוה אפילו נעבדו באיסור ושמרוהו, [ואצטט לשונו: ואתרוגין של שביעית אע"ג שמטייבין (שחורשים) אותן בשביעית באיסור ומשמרין אותן, אין הפירות נאסרין ויוצאין בהן בחג], וכ"פ בדרך אמונה פ"ד ס"ק צא, ובספר "שיח השמיטה" הוסיף

שבכה"ג לא נאסרין האתרוגין אף לברכה.

*

אתרוג - זמן ביעורו

בסוכה דף לה ע"א איתא דאתרוג דר באילנו משנה לשנה, ואמרי' שם דעד שבאין קטנים עדיין גדולין קיימין, ועי' בתוס' בר"ה דף יד ע"ב ובסוכה דף מ ע"א שהוא מתקיים באילן שנים ושלוש שנים. ולפ"ז מקשים העולם על הא דמבואר בר"ה דף טו ע"א דישי ביעור באתרוג (אמר רבה אתרוג... ובת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר וחייבת בביעור), הא לא כלו לחיה מן השדה. ועי' ברידב"ז (פ"ח הי"ג) שכתב דד"ז משתנה מזמן לזמן, ובזמן חז"ל היו נלקטים מן האילנות, וכלה לחיה מן השדה, ולפיכך יש בו ביעור, ע"ש.

והנה קודם שנכתוב בזה הכרעת הפוסקים לדינא, אכתוב מציאות הדברים, דהנה מה שאמרו שאתרוג דר באילנו משנה לשנה, לפי מציאות הנראית בזמנינו אין הכונה שעושה פירות כל השנה, אלא שעושה פירות פעמים בשנה ויש בו ב' מחזוריות, אלא שעדיין יש באילנו מהמחזור הראשון מתי שמתחיל המחזור השני. [וזמן ביעורו בפשוטו בכל גווני הוא בגמר המחזור השני, וכמו שאמרו במתני' פ"ט מ"ד אוכלין על הדופרא (דו פרי, רמב"ם בפיהמ"ש) שזמן ביעורו הוא לאחר המחזור השני, ובפשוטו כן הדין נמי באתרוג]. ובאופן שאין מורידים האתרוג מן העץ יכול הוא להשאר זמן רב ויעבור עליו כמה מחזוריות של גידול, וזהו שאמרו שהוא מתקיים באילן שנים ושלוש שנים. ויש עוד לידע שבזמנינו זמן הקטיפה של האתרוגים הוא בחודשי אלול תשרי, ולאחר מכן נשאר בשדה אתרוגים שנשרו תחת האילנות ונרקבים אחרי ג' חדשים, וכן נשאר על האילן אתרוגים קטנים שאינם ראויים למצוה מחמת קטנותם. ולפיכך יש שטענו שמחמת אותם מעט שנשארו על העץ חשיב דלא כלה לחיה שבשדה, ולפיכך אין חייב בביעור מיד אחרי סוכות. אך המציאות הוא שבחודשי שבט מורידים את כל האתרוגים מהמחזור הקודם כיון שהם מקשים על הצמיחה החדשה שלא תצא כראוי, והנידון אם אז חשיב זמן הביעור.

ואכתוב בקצרה, עי' בחזו"א (סי' י' סק"ו ד"ה ואתרוגין) שכתב שיש ביעור באתרוג, ועי' בספר השמיטה (פ"ט ס"ט, והערה 4 שם) שהביא דעת הגר"ש סלנט שזה בחודש שבט, [ואצטט בזה את לשון התשו' שכתב הגר"ש סלנט זצ"ל להנצי"ב מוואלזין: ושאלתי ע"ז מיודעים היטב, והשיבוני, כי אין דומה שנה לשנה, ותלוי בקרירות החורף, כי בעת הקרירות החזק, נושרים עלי האתרוגים עם האתרוגים, וברוב השנים הוא בחודש טבת או שבט, אז מתחילים האתרוגים להיות נושרים מאילונתיהם, ואז חלה כלה לחיה, כי עד החודש ההוא דר האתרוג באילן, ע"כ, והעתיקו בספר השמיטה והלכותיה פ"ט הערה קי"א, וכן הסיקו רבני זמנינו, שברוב השנים בחודש שבט נופלים מחמת הקור, ולכן לכתחילה יפקירם לפני חודש זה ויכניסם לביתו מתוך כונה שלא לזכות בו (משנ"י ח"ג

סי' ל"ד). וכן נתפרסם ע"י המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה, שזמן תחילת הספק שכלה, לענין זה שצריך להפקיר מאז מספק, הוא א' שבט תשע"ו, והזמן ודאי הוא א' אדר"א תשע"ו, דעד אז כבר מסירים מגדלי האתרוגים את כל האתרוגים מהעצים. ובתאריך י"ד אדר א' תשע"ו התפרסם ע"י בית המדרש להלכה בהתישבות, 'הודעה לציבור', שלאחר בדיקה עדיין יש בפרדסים אתרוגים על העצים שחנטו (שליש גידול) בשנת השמיטה, ולהערכתנו, אתרוגים אלו המגדלים יורידו בחודש ניסן, ולפ"ז זמן הביעור בסופי האתרוגים יהיה לקראת סוף חודש ניסן תשע"ו, לכן אנו שבים ומציעים שהמפקירים אתרוגים לא ישובו ויזכו בהם אלא יכוונו שלא לזכות בהם, ויאכלום בתורת מופקר]. ובשם המהרי"ל דיסקין (הובא בשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ל"ד עמו' קעט) הובא שהוא לאחר סוכות, וכן הובא (בספר אורחות רבינו ח"ב עמו' של"ג) בשם החזו"א שהוא מיד לאחר סוכות, ועי' במנח"ש (תנינא סי' קכג אות ט') שכתב נמי שכיון שנוהגין לתולשן בזמן קבוע בשנה יש להם ביעור. אולם בספר בית רידב"ז (סי' ח אות יג) כתב שאין ביעור לאתרוג כיון שבזה"ז (היינו בזמנו של הרידב"ז) הרי הוא דר באילנו ומתקיים ב' וג' שנים, ור"ל שלפני שכלו אתרוגים של שביעית שמצויין עד לשנה הבאה כבר מצויין אתרוגים של שמינית וממילא א"צ ביעור. אולם החזו"א (סי' טו סק"ג) חולק וס"ל דפירות שמינית אין מצילין לענין ביעור דאינה בכלל מצוי, ע"ש. וע"ע בדרך אמונה בבהה"ל פ"ז הי"ג שכתב דדוחק גדול לומר דהא דמבואר בר"ה דיש ביעור באתרוג איירי באופן שקצו כל האתרוגים שבמדינה ולא נשאר כלום, וע"כ הוכיח מזה דאין אוכלין כלל על פירות שמינית ואם כלו פירות שביעית צריך לבער מדי, ע"ש. ולדבריו זמן הביעור הוא זמן רב אחר סוכות בעת שכלו כל פירות שביעית (והוא בשנה התשיעית). ובספר חוט השני (פ"ה עמו' רמ"ח) כתב שבזמנינו אין האתרוגים מתקיימים באילן זמן רב (ובודאי לא ב' וג' שנים כמש"כ הרידב"ז), ע"ש. ויש שכתבו דד"ז תלוי בזנים, שאתרוגים תימניים וכדו' דרים שנה ויותר, ויש זנים אחרים שאינם מתקיימים זמן רב.

והנה בדעת הרמב"ם מצינו מבוכה אי אזלינן באתרוג בתר לקיטה או בתר חנטה. ומצינו סתירות בדבריו עי' פ"א ממע"ש ה"ד ו' ופ"ד משמו"י הי"ב, ועי' בכס"מ (הלכות שמו"י) שפירש שיטתו דלחומרא אזלינן בתר חנטה ובתר לקיטה בין לענין מעשר ובין לענין שביעית. נולפ"ד אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית, וכן אתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, אסור לקטוף ללא רשות מפורשת מבעה"ב, דאף שהוא קדוש מספק מ"מ לאחרים אסור לקחת ללא רשות. ועמ"ש"כ בשו"ת אור לציון שביעית פ"ב תשו' ט"ז. והחזו"א (שביעית סי' ז' סק"י) והכפות תמרים (סוכה דף מ ע"א ד"ה ורבותינו) פירשו שיטתו דלשביעית ולעיקר חיוב מעשר אזלינן בתר חנטה אלא שהחמירו חכמים לילף אף בתר לקיטה להחמיר, ולפיכך אתרוג בת ששית הנכנס לשביעית חייב בתרו"מ ויש בו קדושת שביעית. [והמרכבת המשנה (מע"ש פ"א ה"ה) כתב שהרמב"ם פסק כרבותינו שבאושא, ולענין שביעית לעולם הולכים באתרוג בתר לקיטה, דכל שנלקט בשביעית חייב בביעור וכו' וכל שנלקט בשמינית אפי' שרוב גידולו בשביעית פטור, דלענין שביעית

אם צריך שיהיה דעתו לאוכלו בעת שקוטף

הולכים באתרוג בתר לקיטה, [ודלא כהחזו"א הנ"ל], ודוקא לענין מעשר ס"ל דבן שישיית הנכנס לשביעית אינו נפטר הגם שבעלמא אזלינן בתר לקיטה למעשר הכא אין לפוטרו כיון שבהגיעו לעונת המעשרות [בשישית] נעשה טבל ושוב אינו נפטר ללא מעשר, ע"ש. וע"ע מש"כ בזה האור שמח בהלכות מע"ש שם]. ולהלכה כתב החזו"א (שם) דקי"ל כדעת רוב הראשונים דאזלינן בתר לקיטה למעשר ובתר חנטה לשביעית ולפיכך אתרוג בת שישיית הנכנס לשביעית אין בו קדו"ש, אלא שנהגו להחמיר כהרמב"ם. [והנה במש"כ הרמב"ם שיש בו קדו"ש וחייב במעשר, בע"כ צ"ל שמפקירו רק מספק על הצד שיש בו קדו"ש שהרי כל הדין שביעית שבו אינו אלא משום חומרא ולפיכך חייב במעשר, וכתב החזו"א (שם ס"ק יד) שלכן הוא עצמו אינו יכול לקחת הפירות ולעכב על מי שבא לזכות דהוי ספק איסורא, אך גם לאחרים אסור ליקח מספק דשמא אין בהם דין שביעית ואינו הפקר ולפיכך חייב במעשר. ובדרך אמונה (פ"ד הי"ב בבה"ל ד"ה הר"י) כתב דאף שמספק אינו יכול ליטול כל הפירות לעצמו מ"מ יכול הוא לומר לכמה מידידיו שיטלו את הפירות לעצמם וא"צ להפקירם מספק לכל העולם דהממע"ה]. והקשה הגרש"ז אוירבעך זצ"ל (מנחת שלמה תנינא סי' קכג ד"ה ולמש"כ צריך) דלדעת הרמב"ם שלחומרא אזלינן באתרוג בתר לקיטה, א"כ במוצאי שביעית יצטרכו מיד לבער מספק, דהא שיטת הרמב"ם (פ"ד הי"ב) דאזלינן בירקות בתר לקיטה ממש (ולא בתר גמר פרי) וא"כ לעולם במוצאי שביעית מיד חשיב שכלו ירקות שביעית לחיה מן השדה, וקי"ל דאין אוכלין על המשומר וכיון שפקעה מיניה חובת הפקר מן הדין אין לך משומר גדול מזה, ואף לר' יוסי שמתיר לאכול גם על המשומר מ"מ היינו דוקא במשומר שקדוש בקדושת שביעית משא"כ הכא שפקע לגמרי פ"ש שבשדה. [ויש שרצו לומר דלא חל חובת ביעור משום שעדיין יש בשדה אותם אתרוגים שנשרו מן האילן ואינם נרקבים עד ג' חדשים. ויש שחששו לזה והרי הם מפקירים האתרוג רק על הצד שהגיע בו זמן הביעור (ובכה"ג אסור לאחר לזכות בהם מספק) ושוב יזכה בהם]. ושו"מ בחזו"א (סי' טו סק"ג) שדן בד"ז לענין ירקות אם זמן ביעורו הוא מיד במוצאי שביעית מהטעם האמור שכבר כלה כל פ"ש לחיה שבשדה, אך בסוף דבריו צידד לומר שאף שפירות שמינית אינם מצילים מביעור מ"מ לענין זה לא אזלי בתר לקיטה אלא כל שהגיע לעונת המעשרות בשנת השביעית מיקרי פירות שביעית וקרינן ביה יש לחיה בשדה, ע"ש. ולפ"ד אותם אתרוגים שנשארו על העץ אף שהם קטנים מאוד, הרי הן מצילין מן הביעור שהרי הם באו לעונת המעשרות כדתנן במתני' במעשרות פ"א מ"ד וברמב"ם פ"ב ממעשר ה"ה. [אולם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בקונטרס הליכות והנהגות) שרק ירקות שנגמר כל גידלם בשביעית ואינם גדלים יותר מצילים מן הביעור, אע"פ שלא נלקטו הירקות בשביעית, אבל לא די במה שהגיעו לעונת המעשרות בשביעית]. אולם בעיקר דברי החזו"א צ"ע קושית המנחת שלמה, דהא קי"ל דאין אוכלין על המשומר.

*

אם צריך שיהיה דעתו לאוכלו בעת שקוטף

יש שהעירו במה שהותר לקטוף אתרוג שגדל בשביעית לצורך ד' מינים, דכל זה דוקא כשדעתו לאכלו לבסוף (עי"ז שיעשה ממנו מרקחת), דבלא"ה חשיב גרם הפסד, שהרי אם היה האתרוג נשאר על העץ היה מתקיים יותר מזמן, ועכשיו בלקיטתו מאילן הרי הוא מזרז את קילקולו. והביאו לזה ראייה מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש פ"ד מ"י, דהתם מבואר דהצריך "ענפי עצים" (וגדלים עליהם פירות שביעית) מותר לכרות הענפים רק כשיגיעו הפירות לעונת המעשרות שאז הפירות ראויים לאכילה ולא נחשב שמפסידים, וכתב שם הרמב"ם דכשיגיעו הפירות לעונת המעשרות וכורת את הענפים "יקח פריו ויאכלנו", כלומר שכל ההיתר לכורת הענפים הוי רק בכה"ג שדעתו לאכול הפירות, אבל בלא"ה אסור דהוי גרם הפסד לפ"ש. אולם הראיה מהתם יש לדחות בתרתי, א', דהתם כורת לענפים בזמן שהפירות אינם ראויים אלא ע"י הדחק, ולפיכך אם אין דעתו לאוכלו חשיב שמפסידו בזה שמסירו, דסו"ס אין מי שיאכלנו, משא"כ בניד"ד הרי כשמסירו הוא ראוי לאכילה ולא מפסידו מידי, ומה שאח"כ אינו אוכלו ונרקבים הפירות מעצמם לא חשיב אלא גרם הפסד דממילא דשרי' ב', דהתם אם לא יסירו עתה ימצא להם אוכלים אח"כ ולכך חשיב גרם הפסד, משא"כ באתרוג שגם אח"כ לא ימצא להם אוכלים א"כ במה שנגרם הפסד קודם לא חשיב דעביד מידי.

*

אתרוג בוסר

עוד יש שעוררו, שבעת שקוטף האתרוג יש להקפיד לתלוש רק אתרוג שהוא ראוי לאכילה, דאף שלענין מצוה יוצאים בו יד"ח אף כשהוא בוסר (כל שיש בו שיעור כביצה) כדאיתא בשו"ע סי' תרמ"ח סעי' כב, מ"מ לענין שביעית כתב הרמב"ם (פ"ה משמו"י הט"ו) דאין אוספין פ"ש כשהן בוסר שנאמר תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה, הרי דבכה"ג אסור ללוקטה בשביעית. [אולם ד"ז אינו מצוי כ"כ, כיון שבדרך כלל אתרוג שהגיע לשיעור מצוה כבר אינו בוסר, ואינו מצוי אלא במעט אתרוגים שיש להם שיעור מצומצם]. אולם יש שדנו להתיר ד"ז הועיל ובזמנינו כל גידול האתרוג הוא למצוה לפיכך לא חשיב שמפסידו בכך, וצ"ע. [ושו"מ בשולחן שלמה (שביעית עמו' רכו) שכתב דמותר לתלוש מן האילן אתרוג משהגיע לעונת המעשרות אף אם הוא ירוק, אף דס"ל בעלמא שאסור לתלוש פירות שאינם נאכלים (אף משהגיעו לעונת המעשרות) מ"מ כאן שכוונתו להשתמש בהן למצוה הרי לענין זה אינו מפסידו ולפיכך שרי].

*

כמה אופנים איך למנוע מאנשים מלקטוף אתרוגים בשביעית

מעשה באחד שרצה למנוע שלא יקטפו מפרדסו אתרוגים, מאחר שע"י קטיפת כאו"א נגרמים לעץ נזקים כבדים, וכמו שמבואר בר"ה דף טו ע"א דאתרוג קשיא ליה ידא ואידי דמשמשי ביה כו"ע בשביעית לא טעון פרי עד תלת שנין. והיו לו כמה עצות איך למנוע בהיתר.

א'. לומר שאינו מפקיר את העוקץ (שהרי אין זה חלק מהפרי), ותו הוי אתרוג חסר שאין יוצאין בו יד"ח. ועב"ז בדרך אמונה (פ"ד צה"ה ס"ק רצ"ה) שכתב שצריך להפקיר גם את ידות הפרי כיון שזה צורך הפרי, ומצינו שידות האוכלין נידונים כאוכל ומקבלים טומאת אוכלין ואין מסככין בהם כאוכלין, ע"י סוכה דף יג ע"ב, טור וב"י או"ח סי' תרכ"ט. [ויש שדנו כן גם גבי אשכול ענבים, אם יכול להפקיר את הענבים לחוד בלא האשכול. אך שם הוי ממש ידות הפרי, ובפרט לפמש"כ הקה"י בנדרים (סי' כח) להוכיח שהדין הפקר בשביעית אינו רק בפירות אלא אף גוף הקרקע לענין פירותיו הוי הפקר כמו קנין דקל לפירותיו, ומעתה י"ל דכל שהוא צורך הפרי או צורך תלישת הפרי הרי הוא ג"כ הפקר, לא כן בניד"ד גבי עוקץ האתרוג שבמשך השנה מי שקוטף אתרוג אינו נצרך לד"ז לצורך תלישת הפרי. עוד יש לחלק דהתם כיון שדרכם לקטפם עם הפרי לפיכך הם בטילין לפרי, ויתרה מזו מצינו בכס"מ ובמהר"י קורקוס פ"ז הט"ז דגרעינים וקליפים יש בהם קדושת שביעית מה"ט לפי שהם בטילים לעיקר הפרי שראוי למאכל אדם, לא כן עוקץ האתרוג שבשאר ימות השנה אין קוטפים אותם עם הפרי ולפיכך אין לו שייכות עם עיקר הפרי]. ויש שטענו דשפיר יכול ליטול גם העוקץ ואין בו חסרון דלכם, לפי שהעוקץ אינו מכלל האתרוג, אלא דחיישינן שמא ניטול עמו גם מהפרי ולכך כשניטל העוקץ הרי"ז פסול, ולכן מה שזה חלק מהפרי הוי הפקר ושפיר הוי לכם, ועל העוקץ לא הוי גזל משום שבעלמא אינו מקפיד ע"ז תו אית ביה משום כופין על מידת סדום, אלא דאם עושה כן משום הנזקים שנגרמים לו עי"ז שפיר מצי עביד כן, ובזה מי שקטף אתרוג קיים מצות ד' מינים אלא דעבר הגזל הלקיחת העוקץ. ויש שטענו שעפמש"כ לעיל שבזמנינו שנוטעים אתרוגים לצורך מצוה ולא לצורך מאכל, הרי הקדו"ש שבהם הוי מחמת שהוא מיוחד למצוה, לפ"ז י"ל שכיון שלצורך המצוה צריך ג"כ לעוקץ, א"כ העוקץ הוי חלק מהפרי הקדוש בקדושת שביעית, ולכן גם על זה חייל ההפקר.

ב'. באופן שיש לו בשדה עצים של ערלה, יאמר שיש עצי ערלה ואינו מוכן לגלות היכן העצים שהם עדיין ערלה. [והנה באופן שאין שם עצי ערלה ואומר שיש שם עצי ערלה כדי למנוע מבנ"א מלקחת, רבו הדעות דד"ז חשיב כמו שמושיב שומר שמונע מהציבור מלקיחת הפירות. אך בגוונא שבאמת יש שם עצי ערלה, בזה יש לדון דאפשר שמדין ונטשתה אינו מחויב לגלות היכן הם. (ודמי לאחד שיש בשדהו בעלי חיים המזיקים ובנ"א מפחדים מחמת זה ליכנס לשדהו, ובעל השדה יודע איך להתגבר על הבעלי חיים, וכי

מחויב לפרט לכולם האיך אפשר להתגבר עליהם וליכנס לשדה), ועי']. ויש שרצו להוכיח מב"ק דף סט ע"א כרם רבעי מציינים וכו' רשב"ג אומר בד"א בשביעית דהפקר ניהו אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות, ומבואר שכל הסיבה שהיו מציינים הוי כדי לאפרושי מאיסורא, ולכאורה מדין שביעית נמי צריך לסמן שהרי בלא"ה כל עץ אינו יכול ללקט דאינו יודע אם זה איסור, וכי מה נפק"מ אם א"א ללקטו מחמת איסור או מחמת שמונע ע"י גדר מלהכנס, ואין לומר דלולי שמסמן מחזקינן אחר הרוב שהכל היתר, דהא מבואר ברש"י בקידושין דף לח ע"ב שספק ערלה בא"י אסור היינו שלא ידוע אם העץ ערלה או לא, הרי שכל עץ מספק הוא בחזקת איסור, ובע"כ חזינן שמה שאינו מגלה מה ערלה לא חשיב שמור ושפיר הוי הפקר. אולם יש לדחות דהתם יכול כל הרוצה ללקוט לבוא לשאול אם מה שלוקט הוא היתר, וכה"ג חשיב שפיר ונטשתה, וכמש"כ הפוסקים שיכול לנעול (מפני הגנבים) ולומר שמי שרוצה מפתח ולהכנס יבוא לבעלים וכדו'. [אולם יש לדון אם מחויב בעל השדה לגדלות אחר שכבר תלשו ולקחו האתרוגים, מה הם ערלה כדי שיוכל להשתמש בהם, ואף אם נאמר שמחויב בזה מדין השבת אבידה, עדיין יש לדון אם קודם שתלשו שעדיין הם הפקר מחויב נמי לגלות איזה אתרוג מותר באכילה מדין משיב אבידה, דאפשר דהשבת אבידה הוי רק באופן דשייך החפץ לבעל האבידה, ולא כה"ג שעדיין החפץ הוא של הפקר, וצ"ע].

[ויש שרצו להוכיח דכל שמדיני חו"מ יכול לתלוש או אף שמונע מחמת דיני יו"ד לא חשיב שמור, ולכן בניד"ד כיון שאף אם זה ערלה מותר לו לתולשו או אף שנמנע מחמת דין ערלה שבו מ"מ לא חשיב שמור, וראיותם מהא דאיתא בנדרים דף מב ע"ב דמודר הנאה מחבירו אינו יורד לתוך שדהו משום גזירה שמא ישהה בעמידה, ולכאורה אמאי לא חשיב ד"ז דמשמר שדהו מהאיש הזה בזה שאסר עליו הנאתו שממילא לא יוכל כלל להכנס, ובע"כ כנ"ל שכיון שמדיני חו"מ הרי הוא יכול להכנס אז במה שהוא מנוע מחמת איסור צדדי אין זה חשיב שמור. אולם רבינו הגראי"ל בספרו 'אילת השחר' (בנדרים שם) כתב לדחות הראיה, דכיון דהוא יכול לזכות ולהנות בהן ע"י שאחר יזכה בשבילו לפיכך לא חשיב שמשמר. אולם כתב דמשם יש להוכיח לאידך גיסא דמניעה איסורי חשיב משמר, דאל"כ כל אדם יכול לשמור שדהו בשביעית עי"ז שיאסור שדהו על כל האנשים בשביעית, ותו לא יוכלו להכנס לקחת הפירות, ובע"כ דחשיב ד"ז לשמור. מיהו אף אי התם חשיב שמור אפשר דבניד"ד גבי ערלה לא חשיב שמור, לפי שבערלה אף מדיני יו"ד רשאי לקוטפם, אלא שאין לו בזה שום שימוש, ולא דמי להתם שאינו רשאי כלל לקטפם].

ג'. אומר שמפקיר זאת רק למי שלוקח זאת לצורך אכילה ולא לצרכים אחרים (וא"כ כיון שרוב בנ"א אין דעתם לאכלו, א"כ לגביהם אין להם היתר ליקח). ובפשוטו מהסוגיא בב"ק הנ"ל מוכח שגם ערלה הוי הפקר דאל"כ גם בשביעית איכא להלעיטהו לרשע וימות דהרי שמא הם ערלה ואין הם הפקר. [אולם לדינא כתב הרידב"ז (פ"א סוף סעי' יא ד"ה ועוד נראה) שאין בערלה קדו"ש, ואצטט לשונו: דבאיסור אכילה מהתורה אין בהם

קדושת שביעית וכעץ בעלמא חשיבא ומותר בסחורה והפסד, ע"כ, ולפ"ד פשוט שאין הם הפקר]. ובעיקר דינא נראה דד"ז תליה בפלוגתת הראשונים במקור הילפותא דדין הפקר, דדעת רש"י דילפי' מקרא "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה" (ויקרא כה, ו) אע"פ שאסרתים עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם כבעה"ב אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך, ע"כ. ולפ"ד כל הזכיה הוא כשהוא לאכלה, אולם ברמב"ם (ספה"מ מ"ע קל"ד) יליף מקרא "השביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כג, יא), ועי' במהר"י קורקוס (פ"ד משמו"י הכ"ד) שהביא לזה מקור מהמכילתא, ע"ש, ולפ"ד יל"ע אם ההפקר קשור לדין לאכלה, וד"ז בפשוטו תליה בנידון האחרונים אם הדין דלאכלה ולא להפסד הוי מדין הקדו"ש שבו או מדין ההפקר שבו, דהיינו שזה שלו רק לאכילה אבל לשאר שימושים עדיין חשיב הפקר, ולפ"ז באופן שאינו יכול לאכול א"כ אין לו בזה כלל זכיה. ושוב ראיתי בספר שיח השמיטה שהביא בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמה שמותר לקטוף אתרוג משדה של הפקר לצורך ד' מינים הוא בתנאי שיאכל חלק מן האתרוג אחרי החג, כי פירות שביעית התורה נתנה לאכילה. [וכן ראיתי מובא (בספר 'בנתיבות ההלכה' שי"ל ע"י ארגון 'והגית', כרך מב עמו' 285) בשם החזו"א, שציוה לאכול האתרוג של שביעית אחרי סוכות]. עוד אמר שאם רוצה להדר להיות לו כמה אתרוגים למצוה רשאי לקטוף כמה, ובלבד שאחרי סוכות יאכל מהם כנ"ל. אך אם כל שנה רגיל להיות לו אתרוג אחד והשנה רוצה לקטוף כמה אתרוגים כי זה לא עולה כסף, יתכן לאסור.

והנה באופן שהפרדס ביד "אוצר בית דין" חמיר טפי ויכולים הם למנוע מלקטוף יותר ממה שרגיל ליטול כל שנה, דבתוספתא פ"ח איתא: בראשונה היו שלוחי ב"ד יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותו ממנו ונותנים לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותן לאוצר שבעיר, ע"כ, ומבואר שמי שליקט יותר ממזון ג"ס ב"ד נוטלין אותו ממנו, א"כ ק"ו שרשאים לכתחילה למנוע מאלו הבאים לפרדסי האתרוגים ליטול יותר ממזון ג"ס. ושיעור מזון ג"ס באתרוג, י"א שהוא אתרוג אחד (יעוי' בסוגיא בסוכה דף לט ע"א שמבואר לענין דמי שביעית שאתרוג אחד הוא יותר ממזון ג"ס, אך אין זה ראייה לענין הפרי עצמו), ובפרט בזמנינו שא"צ זאת כ"א למצוה א"כ באתרוג אחד שיוצא יד"ח חשיב שיעור ג"ס. וי"א דמזון ג"ס שכתוב בתוספתא לאו דוקא מזון ג"ס אלא שהוא שיעור הרגיל שאדם לוקח ללא חשש שיעשה בהם סחורה כמש"כ הרמב"ן עה"ת (ויקרא כה, ז), וא"כ כמה שרגיל לקחת כל שנה שרי לו ליטול בשביעית ולא יותר. אולם באופן שהקרקע הפקר (בלא אוצר ב"ד) והבעלים אינו מרשה לקחת יותר מאתרוג אחד, אמר הקה"י (כ"ה בארחות רבינו ח"ב עמו' שכה) שמסתבר דחשיב משמר ופירותיו הוי משומרים.

ד'. והנה הקה"י הוכיח (כ"ה בארחות רבנו ח"ב עמו' שכה) מהגמ' בר"ה דף טו ע"א דאתרוג קשיא ליה ידא ואידי דמשמשי ביה כו"ע בשביעית לא טעון פרי עד תלת שנין, דחזינן שאף שנגרמים לעץ נזקים כבדים ע"י קטיפת כאו"א, מ"מ אינו יכול לגרשם

ולמנעם בגלל כן, אלא רק יכול להגיד להם שיזהרו שלא ישברו. ונראה דכ"ז הוא כשקוטף בשביעית שאז גם הקרקע והאילן הם הפקר לענין פירותיו וכמש"כ הקה"י בנדרים סי' כ"ח, אולם בשמינית שאין גוף הקרקע הפקר ואינו אלא נתינת רשות כדי שיוכלו ליטול הפירות וכמו שהוכיח הדרך אמונה (פ"ז הי"ח בבהה"ל) ממתני' פ"ט מ"ז, שם ודאי כיון שמזיקים לו גוף האילן, יכול למונעם מלקטוף.

*

זכיה באתרוג בעודו מחובר

היה אחד שבחר אתרוג במחובר, ותלה עליו שלט שזכה בזה, והנידון, אם יש זכיה במחובר, ואם יש הבדל בין הבעלים לאדם אחר. ומצינו בזה דברים מפורשים, דהנה בסוגיא בב"מ דף קיח ע"א מפורש שאפשר לזכות בפ"ש בעודן מחוברין, דאמרינן התם אמר רבה הבטה בהפקר תנאי, דתנן שומרי ספיחי שביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ר' יוסי אומר הרוצה מתנדב הוא ושומר חנם אמרו לו אתה אומר כן אין באין משל ציבור, מאי לאו בהא קמיפלגי דת"ק סבר הבטה בהפקר קני ואי יהיבי ליה אגרא אין ואי לא לא ורבי יוסי סבר הבטה בהפקר לא זכי וכי אזלי ציבור ומייתי השתא הוא דקא זכי ביה, ומבואר בסוגיא דאי הבטה בהפקר זכי אז שומרי ספיחי שביעית היו זכין בהן בעודן מחוברין בקנין הבטה, הרי מפורש שאפשר לזכות במחובר ותו לא הוי הפקר. אלא דאפשר דכ"ז הוא דוקא לאחרים אבל הבעלים עצמו אינו יכול לזכות כל זמן שמחוברין שהרי מוטל עליו להפקירו, וכן אפשר דכ"ז הוא דוקא בקנין הבטה אבל בקנין חצר כיון שהתורה הפקירו את הקרקע לצורך הפירות א"כ אף כשזה בחצרו של אחר אינו יכול לזכות בו. ובאמת בד"ז מצינו פלוגתא באחרונים, ואצטט בקצרה השיטות בזה. הרש"ש בר"ה דף ט ע"א (תוד"ה וקציר) הוכיח ממה שתוס' שם נדחקו לומר ששומרי ספיחין שמרו רק מבהמה ולא מאדם, ולא תירצו בפשיטות דזכו לעומר במחובר, משמע דס"ל להתוס' כדבר פשוט שא"א לזכות במחובר, אלא דהרש"ש שם כתב הטעם שא"א לזכות במחובר כיון דרחמנא אפקריה גם להקרקע א"כ א"א לזכות בפירות בקנין חצר, ושוב אין לו דרך קנין שיזכה לו את הפירות במחובר, ע"ש. אולם החזו"א (סי' י' סק"ה ד"ה ואע"ג) כתב הטעם דכיון דרחמנא אפקריה א"כ אף שיזכה כיון שהוא במחובר הדר דין הפקר עליה, ע"ש במה שיישב הראיה מהסוגיא בב"מ. איברא השפת אמת במנחות דף פד ע"ב (תוד"ה שומרי שביעית) כתב שבאמת יש זכיה, שכתב שם שאף שצריך להפקיר פירותיו בשביעית מ"מ מותר לו להשאיר ולשמור האכילה המותרת לו (דהיינו שיעור מזון ג' סעודות) ואפילו להשאירו מחובר לקרקע ואין צריך להפקיר שיעור זה. [והוסיף עוד, דכשמגיע זמן הביעור אז יפקיר זאת ומקיים בזה מצות ביעור ע"י הפקר גם בעודן מחובר, (וכמובן שד"ז הוא רק לשיטות שביעור זה הפקר ולא ביעור מן העולם ממש)]. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהבעלים רשאי לזכות בהם עוד במחובר בקנין חצר בשיעור מזון ג"ס, ונחשבין כמשמרים כיון דעומד בצדס. [ובזה יישב קושיית המהר"ל (בגור אריה) עמש"כ רש"י בפרשת משפטים (שמות כ"ג י"ט) עה"פ "ראשית ביכורי אדמתך", שאף

קדו"ש בלולב

השביעית חייבת בביכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך, והקשה דהרי שביעית הפירות הם הפקר וא"כ איך שייך לומר פרי אדמה אשר נתתה לי, ותי' הגרי"ש אלישיב (הערות על מס' גיטין דף מ"ז ע"ב) שכיון שרשאי הוא לזכות בפירות עוד במחובר שיעור מזון ג"ס בקנין חצר א"כ פירות אלו שלו ושפיר קרינן ביה פרי האדמה אשר נתתה לי, ואע"פ שאינם משתמרים כי מופקר לכל, מיהת הרי עומד בצדה, עי"ש. ולדבריהם יל"ע אי לאדם אחר (שאינו הבעלים) שרי לזכות במחובר שיעור האכילה המותרת (והנידון אם שייך קנין במחובר), אבל הבעלים עצמו ודאי שיכול להשאיר לעצמו אתרוג אחד, ולכתוב שדבר זה שייך לבעלים.

עוד יש לדון דאף אם אין בו זכיה, אם יש בזה משום עני המהפך בחררה שאם קדם אחר וזכה בה נקרא רשע (קידושין דף נט ע"א), והגם שלדעת ר"ת אין דין עני המהפך בחררה בהפקר, מ"מ הרי דעת השו"ע בחו"מ סי' רלז סעי' א' דלא כר"ת. ואפשר דלסברת החזו"א (שהובא לעיל) כיון שבמחובר אין לו אפשרות לזכות בו שהרי יתחייב שוב להפקירו, אלא שיכול לתלוש ולזכות, א"כ במצב הקיים שהוא מחובר לא חשיב אפי' כעני המהפך, וצ"ע.

תוס' בב"מ דף נח ע"א (ד"ה לשמור) הקשה בהא דשמרו תבואה לעומר, דאיך היה זה מותר לעומר כיון ששמרו את הזרעים, ותי' שלא היה השומר מוחה מליקח רק היה מודיען שיחדום לעומר, ומעצמן היו נמנעין מליקח. וכידוע שלהגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל היה לו בחצרו עץ אתרוגים, וכל שנה היה מביא לרבינו בעל הקהילות יעקב זצ"ל אתרוג מהודר, ובשנת השביעית מצא עצה איך לשמור לרבינו הקה"י את האתרוג המהודר, דלאחר שמצא את האתרוג הכי יפה, היה כותב עליו "אתרוג זה מיועד לסטייפלר", וממילא כל מי שהיה בא לקטוף אתרוג בשמיטה כשראה את זה לא היה נוגע באתרוג, וכמ"ש"כ התוס' שמעצמן היו נמנעים מלקחת, עכ"ד. וכסיפרו זאת לרבינו בעל האילת השחר זצ"ל אמר שאפשר שהלשון "מיועד" נראה בעיני אנשים שכבר זכה בו הקה"י והוי שמירה, וצריך למצוא לשון קלה יותר, ולא דמי להקדש שאף שהיו אומרים "שיחדום" לעומר מ"מ כ"ע ידעי שעדיין אין זה שייך להקדש רק מכינים אותם לצורך הקדש (פרי חיים עלון שי"ח).

*

קדו"ש בלולב

סוכה לט ע"א, תנן הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה, ומבואר דבלולב אין קדו"ש ובאתרוג יש ולפיכך צריך להבליע דמי האתרוג בלולב. ובגמ' (לט ע"ב) מפרש דאיירי באתרוג ולולב בר שישית הנכנסת לשביעית, אתרוג בתר לקיטה אזלינן והרי הוא שביעית לולב בתר חנטה אזלינן והרי הוא דשישית. ומקשינן (מ ע"א) טעמא דלולב בר שישית הנכנס לשביעית הוא הא דשישית קדוש אמאי עצים בעלמא הוא ועצים אין בהן משום קדו"ש דתניא וכו', שאני התם דאמר קרא לכם לאכלה לכם

קדו"ש בלולב

דומיא דלאכלה מי שהנאתו וביעורו שוה יצאו עצי הסקה שהנאתן אחר ביעורן (אבל לולב עיקר הנאתו לכבד את הבית והוא שעת ביעורו וקילקולו ודמי להנאת אכילה, רש"י), והאיכא עצים דמשחן דהנאתן וביעורן שוה, אמר רבא סתם עצים להסקה הן עומדין (פרש"י סתם עצים של היסק להסקה ניתנו לבריות וסתמן לאו להאיר הלכך לא נחתא בהו קדו"ש מעיקרא ואפילו לקטן להאיר).

ומבואר בסוגיא דבלולב יש קדו"ש לפי שהנאתן וביעורן שוה, אבל בשאר עצים שעומדים להסקה כיון שהנאתן אחר ביעורן אין בהן קדו"ש. אולם ברמב"ם בפיהמ"ש כתב דלולב מותר למכרו כמו העצים ואין קדושת שביעית חלה עליו, ומבואר שפירש הא דתנן דבלולב אין קדו"ש אינו משום דאזלינן בתר חנטה והרי הוא דבר שישית, אלא לפי שדינו כעצים שאין בהן קדו"ש. וכן בהלכה (פ"ח הי"א) סתם שבלולב אין קדו"ש, ולא העמידה בלולב בר ששית הנכנס לשביעית. ולכאור' הוא נסתר מהסוגיא. ועי' בכפות תמרים שכתב ליישב שהרמב"ם מפרש דהא דמשני רבא סתם עצים להסקה הן עומדין, הכוונה שלפיכך אף עצים דמשחן שעומדים להאיר ולא להסיק אין בהן קדו"ש לפי דאזלינן בתר רוב עצים דאין הנאתן וביעורן שוה (וחזינן את כל העצים כמין אחד), ולכך אף המיעוט שהנאתן וביעורן שוה הרי הוא בטל כלפי הרוב ואין בו קדו"ש, וכ"פ הריטב"א. ולפ"ז כתב דרבא פליג וס"ל דאף בלולב אין קדו"ש מה"ט דאזלינן בתר רוב עצים דעלמא, וכשיטתי' דכל העצים חשיבי כחדא. אולם הרבה ראשונים פירשו דברי רבא סתם עצים להסקה הן עומדין כפשוטו, דקאי העצים דמשחן שאף הם עומדים רובן להסקה ולא להאיר ולכן אין בהן קדו"ש משום שעיקר שימושן הוא בדבר שאין הנאתן וביעורן שוה, ולכך המעט שמשתמשים בו לאורה בטל ברוב. וכ"כ תוס' בב"ק דף קא ע"ב (ד"ה והאיכא) דאין לפרש דכונת רבא הינו דסתם עצים דעלמא להסקה הן עומדין והנך דמשחן בטלים לגביהו, דהא מבואר בסוגיא שבלולב יש קדו"ש ואי אזלינן בתר שימוש דרוב עצים א"כ אף בלולב אין קדו"ש, ובע"כ דכונת הגמ' דסתם עצים דמשחן להסקה הן עומדין. ומקור דברי הרמב"ם יש שכתבו דהוא ממתני' דשביעית פ"ז מ"ו דתנן הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להן שביעית ר"ש אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי (אלא עץ בעלמא), ובגמ' בנדה דף ח' מפרש דטעמא דת"ק משום דקטפא זהו פרי, והקשו הראשונים לכאור' האי קטף הכי דמי אי הנאתו וביעורו שוה מ"ט דמאן דשרי ואי הנאתו אחר ביעורו מ"ט דמאן דאסר, ועי' בר"ש (בשביעית, שם) ובתוס' (ב"ק דף קא ע"ב) שתירצו דאיירי שהנאתו וביעורו שוה ואפ"ה לר"ש שרי משום שבטל אגב העץ (ואזלינן בתר עיקר שימוש של העץ), אולם הרמב"ם מפרש שפלוגתא הוא כפשוטו אם קטף חשיב עץ או פרי, דאם זה עץ אז אף שהנאתו וביעורו שוה אין בהם קדו"ש.

ולפ"ז יוצא דלדעת הרמב"ם אין בלולב קדו"ש, ולשאר ראשונים יש. ולדינא הובא בשם החזו"א (כ"כ בדרך אמונה פ"ח ס"ק פו) שבזמנינו שאין דרך לעשות מטאטא מלולב אפשר שלכ"ע אין קדו"ש.

להלכה קי"ל דאין קדו"ש בלולב

והנה אף לרמב"ם שאוליגן בתר רוב עצים, אפשר דהיינו רק בעצים של היסק, שמשמשים בהם להסקה ולהאיר, אבל לא בעצים שאינם עומדין כלל להיסק, וכן מבואר ברש"י סתם עצים "של היסק" להסקה ניתנו לבריות. ולפ"ז יל"ע בעצי לולב שאין משמשים בו בזמנינו כלל להיסק, א"כ מה שהוא מיועד לכבד בו את הבית או למצוה הוי כבריה בפני עצמו.

ובאמת בזמנינו הפסיקו להשתמש ברוב העולם בעצים להיסק, ולפ"ז יל"ע מה דינו של הלולב, ויש שדימו זאת להא דתנן בפ"ח מ"א גבי דבר שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה כגון סיאה ואזוב וקורנית חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, ע"ש, ובסתמא כשלא חשב עליו לכלום, דעת הרמב"ם (פ"ז הי"ד) הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמי' שביעית, (והראב"ד חולק), וע"ש בכס"מ שכתב דבכה"ג יש בו שביעית ואין בו ביעור, וא"כ ה"ה בלולב אף שחשבו למצוה כיון דלא חשבו לעצים יש בו משום קדו"ש. ואפשר דגם שימוש של מצוה חשיב הנאתו וביעורו שוה, [ובפרט בזמנינו שנוטעים עצי תמרים לצורך לולבים (ובמטעים אלו העצים הינם צפופים יותר, ועיקר הטיפול הוא לצורך הלולבים) דחשיב שעיקר נטיעתו הוא לצורך מצוה], וד"ז תליא אם דבר שהנאתו קודם ביעורו יש בו קדו"ש, ועב"ז בבעל המאור (סוכה דף מ ע"א ד"ה רב כהנא) ובמשנה ראשונה (שביעית פ"ז מ"א ד"ה וממין הצובעין) שכתבו שיש בו קדו"ש, ובקה"י (שביעית סי' ו' סק"ב) הביא שלדעת הרש"ס זה ספק בירושלמי.

ולענין עצים, הנה בזמנינו משתמשים בעצים (בשאר עצים, לא בעצי דקל) לבנין ולעשות מהם כלים ולא להסקה, אלא שהנאתו קודם ביעורו או שלא מתבער כלל ולדעת רוב הפוסקים יש בהם קדו"ש, וא"כ אף לרמב"ם שעצים דמשחן בטלים בשאר עצים זה היה בזמנם שרוב העצים היו להסקה לא כן בזמנינו שרוב עצים עומדים לכלים או שאין בהם שימוש כלל. ובספרי זמנינו דנו אמאי אין בעצים שעושים מהם רהיטים וכלים קדו"ש, ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קב) שכתב ב' טעמים, א'. עפמ"כ החזו"א (סי' יג סק"ח) דכיון שנשתנה הוי כמו נתנו התבן לתוך הכר שכיון שנשתנה פקע מיניה קדו"ש, ב'. עפמ"כ החזו"א (סי' י' סק"ד) שבעצים שגדל כל הזמן לא שייך קדו"ש, שהרי החנטה שבהם הוא ההשרשה, וא"כ אם הושרש בששית אין בו כלל קדו"ש ואם הושרש בשביעית אז כיון שרבו גידוליו על עיקרו מותר, ולא משכחת דין שביעית אלא בעלי קנים ועלי גפנים ולולבים שמתחדשים בכל שנה ומתייבשים ונופלים או שנעשו חריות והוא פנים חדשות וחשיבין כפ"ש שצומחין אחר ר"ה, ע"כ. ולפ"ז בלולב שנוטעים אותם בזמנינו למצוה וגם מסככין בהם ועושים בהם קיישעלעך וגם משתמשים בהם בהרבה מקומות לצורך גגות הבתים באופן שלא נשתנה צורתו צריך להיות שינהג בהם קדו"ש.

*

להלכה קי"ל דאין קדו"ש בלולב

העולה מכ"ז, שמהסוגיא בסוכה (לט ע"ב, מ ע"א) נראה דיש בו קדו"ש, ופירשו רש"י (שם, מ ע"א) ותוס' (ב"ק דף קא ע"א ד"ה והאיכא, דף קב ע"א ד"ה ה"ג) הטעם כיון שסתם לולב עומד לעשות ממנו מטאטא לכבוד הבית והוי הנאתו וביעורו שוה. והרמב"ם (פ"ח הי"א) פסק דבלולב אין קדו"ש. ועי' בדרך אמונה (פ"ח ס"ק פו) דקי"ל לדינא שאין בו קדו"ש, והוסיף, דאף שהרבה ראשונים חולקים על הרמב"ם מ"מ בזה"ז שאין רגילין לעשות מזה מטאטא אפשר שלכ"ע אין בו קדו"ש. וכתב עוד הד"א (שם, ובבה"ל ד"ה הלוקח) שגם החזו"א צידד שבזמנינו אין בו קדו"ש, אך מ"מ לעצמו החמיר בזה, [מיהו כ"ז נפק"מ לענין לולב בשמינית, אבל בשביעית ודאי שאין בו קדו"ש לפי דאזלינן ביה בתר חנטה כדמבואר ברש"י שם לט ע"ב ד"ה ומשני], ולכן לא היה לוקח לולב מהמשומר (דהחזו"א עצמו היה נזהר ממשומר, אף שלהלכה היקל דמשומר אינו נאסר), וגם לא רצה לשלם על הלולב משום סחורה, ולכן היה לוקח לולב רק מהמופקר. אולם בארחות רבנו (ח"ב עמו' שכו) כתב דדעת הקה"י שיש בלולב קדו"ש וכפשטת הסוגיא בסוכה, ורגז על האומרים בשם החזו"א שאין בזה"ז קדו"ש, ואמר שהחזו"א אמר זאת רק בדרך פלפול וצדוד אבל לא למעשה.

ויש שהקשו דא"כ האיך שרי ליטול לולב למצוה, הא עי"ז מפסידו משימושו, שהרי לולב הוא תשמישי מצוה ואסור לייחדו לתשמיש מגונה כדמבואר בשו"ע או"ח סי' כא ובמ"ב ס"ק ו' י"א, ובשו"ע סי' תרס"ד סעי' ח', וא"כ בזה שנטלו מפסידו בידים משימושו הראוי לו להיות מטאטא. ויש שיישבו שרק לכבוד בו הבית הוי ביזוי מצוה ואסור, אך לכבוד בו מקום קדוש ונקי כמו ארון קודש או אבק שע"ג הספרים מותר, וא"כ גם ע"י נטילתו עדיין נשאר הוא בשימושו הראוי לו.

ולענין אם מותר לעשות טבעות ונרתיק מעלי לולב של שביעית, עי' בארחות רבינו (ח"ב עמו' שכ"ו שכ"ז) שהקה"י הסתפק בזה. אולם בדרך אמונה (שם) כתב שמותר, שהרי אינו מפסידו דהא עדיין הוא ראוי לעשות מהעלין מטאטא כדמבואר בב"ק דף צו ע"א שלאחר שעשו מעלי הלולב "חבל" אפשר עדיין להתירו ולעשות מהעלין מטאטא. אך עדיין לנוהגים לקשור בעלין של לולב וחותרין הקצוות משום נוי, בשביעית יהיה אסור לסוברים שיש קדו"ש בלולב שהרי מפסידו בידים ששוב לא יהיה ראוי עוד למטאטא.

הרמ"א (או"ח סי' תרס"ד) הביא מנהג לשרוף את הלולב באפית המצות, והמהרש"ל כתב שנוהגים לשורפו בשריפת החמץ. אך בלולב של שביעית לשיטות שמחמירים שיש בהם קדו"ש לא ישרפם כ"א כשכבר התייבש ולא ראוי לטאטא בו הבית, [דרך אמונה פ"ח הי"ב בהה"ל ד"ה הלוקח].

*

קדושת שביעית בהדסים

והנה הדסים חשיבי עץ ואולינן ביה בתר חנטה, ולפיכך הדס בשביעית ודאי דאין בו קדו"ש. והדס בשמינית, בירושלמי פ"ז דבשביעית איכא בעיא דלא איפשטיא אם יש בבשמים קדו"ש, והפאה"ש (סי' כ ס"ק נב) כתב דכל בעיא דלא איפשטיא אזלינן לקולא דשביעית בזה"ז דרבנן, והחזו"א (סי' כב סק"א, וסי' כו סק"ד) חולק דכיון דעיקר ספק זה בדאורייתא אזלינן לחומרא. ומעתה יש לדון בהדסים (לדעת החזו"א שיש בבשמים קדו"ש) אם יש בהם קדו"ש, א' שבזמנינו אין זה עומד לריח, ב', מחמת שניטע למצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו.

ובספר ציץ הקודש (סי' טו) הביא בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל שהציע לאותם שביקשו להוציא אתרוגי שביעית לחו"ל להבליע האתרוג בהדסים משום שאין קדו"ש בהדסים, ובפשוטו ס"ל שבזה"ז אין קדושה, וכ"ה בדרך אמונה פ"ז הי"ט בציהה"ל ס"ק רכ"ב שהטעם לפי שבזמנינו רובן אין עומדין לריח אלא למצוה או לנוי. אך לפי"ז יוצא שמש"כ בשו"ע בסי' תרנ"ג שהדס של מצוה אסור להריח בו כיון שעומד לריח והרי הוא הוקצה למצותו, אז בזמנינו שאין זה עומד לריח יהיה שרי כמו באתרוג דמבואר בשו"ע שם שכיון שעיקרו עומד לאכילה (ולא להריח) אז מזה לבד הוקצה ולא מלהריח. [ומזה יש לדון ג"כ שיהיה שרי לאכול האתרוג בהושענא רבה לאחר שנעשית בו מצוותו, כיון שבזמנינו רוב האתרוגים אינם עומדין לאכילה כ"א למצוה, ומש"כ השו"ע בסי' תרס"ה סעי' א' ובמ"ב שם סק"א דאסור היינו בזמנם שעיקרו היה עומד לאכילה, וצ"ע]. אך הביא שראה לחזו"א שהחמיר בהדסים גם משום איסור סחורה. ובדעת המהרי"ל דיסקין שהיקל בהדסים והחמיר בלולב (ולפיכך הצריך להבליע בהדסים), אף דודאי לולב בזמנינו פחות עומד לשימוש [לעשות ממנו מטאטא] מהדסים [לריח], ובע"כ צ"ל דסברתו אינו מטעם זה, אלא משום דס"ל בספק הירושלמי לקולא, וכדעת הפאת השולחן דליכא קדו"ש בדבר שעומד לריח. [וע"ע בדרך אמונה שם בבה"ל ד"ה הוורד, שכתב שם עוד טעם אמאי אין קדו"ש בהדסים, ולפי"ז אפשר דהיקל אף לצד בירושלמי שיש קדו"ש בדבר העומד לריח]. אולם מצאתי בספר ישא יוסף (ח"ה סי' קי) שכתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאמר שכל מה שהיקל המהרי"ל דיסקין זצ"ל איירי בהדסים הגדלים בשדה עכו"ם, וצירף דעת הב"י בגידולי עכו"ם יחד עם הספק של הירושלמי אודות בשמים, אבל מה שגדל בשדה ישראל יש להחמיר.

ולענין להניח הדסים במים בשנת השביעית, לכאור' יש להתיר אף כי לפעמים נוספים עוד עלים ובפרט אם הוא באגרטל או בכלי, והוא מב' טעמים, א' לפי שאין מתכוין לזריעה אלא לשמירה, ועי' בחזו"א [סי' י"ט ס"ק יד ד"ה ומ"מ] שהוכיח מכמה משניות דכל שאינו מתכוין לעבודת הארץ ומוכח שמתכוין לדבר אחר שרי, ב' מפני שהוא בעציץ שאינו נקוב ובתוך הבית, שבזה ס"ל לחזו"א [סי' כ"ב סק"א וסי' כ"ו סק"ד] שמעיקר הדין ד"ז מותר.

לקנות מחשוד

אולם לקנות לולב או הדסים מן החשוד על השביעית (כמו שמצוי בזמנינו בשווקים) לכ"ע אסור מדין זיקת שביעית, וכדמבואר ברמב"ם (פ"ח הי"ד) שאין לוקחין מחשוד דבר שיש בו זיקת שביעית אפילו שאין בזה קדו"ש כמו פרחי נוי, [אבל פירות שישית ופירות חו"ל מותר], וה"ה גבי לולבין והדסים. אולם כ"ז הוא דין על הקונה מהחשוד, אבל אין איסור לקנות תוצרת ממי שקנה מחשוד, ולכן ודאי שיש להתיר לקנות מסוחר שאינו חשוד על השביעית אף שיתכן שהוא עשה איסור במה שקנה מחשוד. ולענין לקנות ממי שעשה היתר מכירה ובעל הקרקע סבור שזה מועיל, אמר החזו"א (נתיב שמיטה עמו' סט) שבכה"ג לא גזרו משום זיקת שביעית ומותר לקנות ממנו.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שו"ת בדיני ארבעת המינים הנוגעים לדיני ממונות הערה למעשה

נראה שבימינו שאכשר דרא, ולכל אחד ובכללם בחורים ונערים יש ד' מינים משלו, יש עדיפות ביום הראשון לברך על הד' מינים שהאדם קונה לעצמו, מאשר לברך על ד' מינים אחרים יותר מהודרים.

הטעם לזה, כיון שביום הראשון צריך להיות ולקחתם "לכם" משלכם, ולכן כשהאדם קונה לעצמו ד' מינים, הרי הוא קונה הן מדאורייתא (קנין מעות, חצר וכו'), הן מדרבנן (הגבהה משיכה וכדו'). אבל כשהאדם מברך על ד' מינים של אחר, בדרך כלל אין אלא קנין הגבהה, וקנין הגבהה אינו אלא דרבנן, ולחלק גדול מהפוסקים קנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, ואף שיש ראשונים שסוברים שבמתנה הגבהה קונה מדאורייתא, מ"מ אין זה דבר מוסכם. ולגבי קנין יד, כתב הנתיבות שדבר היוצא מחוץ לידו לא נקנה בקנין יד. ובפרט שאלו שמברכים פעמים שאינם עושים הגבהה כמו שצריך, שיש דעות שצריך ממש להגביה ולא די במה שאוחזם בידו.

*

המוכר נעלם – האם יכול לברך על הלולב?

א. שאלה: בערב החג קודם החג ממש, אדם נטל לולב ממוכר בשוק ארבעת המינים לאחר שקצץ עמו את מחירו, ע"מ להראות לרב אם הוא מהודר, הרב אמר שהוא מהודר, אמנם כשחזר הקונה נכח לראות שהפקחים סילקו את המוכרים מהשוק, וכעת אינו מוצא את המוכר. ושאלתו בפיו אם יכול לברך על הלולב?

תשובה: כן.

הרחבת התשובה: הנה בפשטות מסתבר שהמוכר התכוין להקנות לו את הלולב אם זכר ממנו, שהרי יודע המוכר שלאחר החג כבר אין מה לעשות עם הלולב, ויהיה שוה פחות מפרוטה, וא"כ מעדיף המוכר שישים הקונה את דמי הלולב בצד, וישתמש בלולב, וישלם לו כשימצאהו. כן נראה. והסכים עמדי הגר"ש רוזנברג, ואמר כן בשם חמיו הגר"נ קרליץ זצ"ל. וביאר דעתו, דממ"נ אם המוכר זוכר מכך הרי מתכוין להקנות לו, ואם אינו זוכר יש כאן השבת אבידה, באופן שחייבים למכור את האבידה, וכגון חמץ שעומד לעבור עליו הפסח, ואין כאן בעיה של שום דמים, שהרי המוכר קצץ עמו את דמיו, ויכול להניח את דמי הלולב בצד ולהשתמש בו ולצאת ידי חובה, דנחשב לכם. ולאחר החג ינסה למצוא את המוכר, ואם לא ימצא, יהיה מונח עד שיבוא אליהו.

*

לקח אתרוגים בעשי"ת לבדוק וחפץ להחזירם יום קודם החג והמוכר טוען שהזיקו כי המחיר הוזל

ב. שאלה: אדם נטל אתרוגים ממוכר אתרוגים בעשרת ימי תשובה ע"מ לבדוקם, וחפץ להחזירם יום קודם החג. המוכר טוען שמזיק לו בכך, שהמחיר יותר זול, וכן שיותר קשה למכור את האתרוגים סמוך לחג, האם צודק המוכר בטענתו?
תשובה: המוכר צודק בטענתו.

הרחבת התשובה: הנה בגזול אתרוג ומחזירו לאחר סוכות, דן הפתחי תשובה (חו"מ סימן שס"ג סק"א) בשם כמה פוסקים ובכללם הפרי מגדים, אם דינו כגזול חמץ ועבר עליו הפסח שיכול לומר הרי שלך לפניך, או שזה לא דומה. ולהלכה ר"ל שזה שונה, כיון שנחשב גרמי, כמו עיכב סחורה מלמכור וכעת הסחורה הוזלה, ול"ד לחמץ שעבר עליו הפסח שכיון שהוא לא שכיחא לכן לא עשו תקנה דגרמי. ומביא עוד הפתחי תשובה מהבית שמואל, שמחלק בין חמץ שעבר עליו הפסח ששם הוא היזק שאינו ניכר, שהרי אין רואים על החמץ שעבר עליו הפסח, משא"כ אתרוג לאחר החג היזק ניכר הוא. אכן כתב הפתחי תשובה שתליא במחלוקת המחבר והרמ"א במטבע שפסלו המלך אם יכול לומר הש"ל, וא"כ יכול לומר קים לי. ויעויין במשפט שלום למהרש"ם (חו"מ סימן ר' סק"י) שמביא כמה פוסקים ובכללם השואל ומשיב המחייבים בזה למעשה, וכן מחייב בנטל סחורה ביום השוק ומחזירה לאחר יום השוק, וכעת מחירה זול. וכן מסיק הפתחי חושן לתיב. טעם החילוק בין מטבע שפסלו המלך ללקח אתרוג והחזירו לאחר החג נראה, שבמטבע שפסלו המלך לא ידעו מראש בשעת הגזילה שהמלך עומד לפוסלו, משא"כ בסחורה ובאתרוג, שידוע מראש שיש זמן היוקר ויש זמן הזול, ולכן נחשב גרמי. ונראה שה"ה כשמחזיר אתרוג קודם החג שמחירו זול יותר, שנחשב מזיק בגרמי.

*

נתקל בלולב והלולב נפסל, האם חייב לשלם?

ג. שאלה: אדם נתקע בערב סוכות בלולב שבלט מדוכן לולבים בשוק ארבעת המינים, ופסלו, האם חייב לשלם על הלולב?
תשובה: חייב.

הרחבת התשובה: הנה נפסק בהלכה (חו"מ סימן תי"ב) כשיטה ריש פרק המניח שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים, ולכן אם נתקל אדם בחפץ המונח ברשות הרבים פטור, אמנם כל זה דוקא בדבר קטן, אבל בדבר גדול שאמורים לראות העוברי דרכים, חייב הנתקל בו. עוד איתא בגמ' שם ונפסק בהלכה, שאם יש רשות להניח וכגון בית הבד שהניחו שם בחוץ את הכלים, חייב הנתקל, שהיה לו להזהר. ואף ששיטת הנימוקי יוסף

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

המובאת בדרכי משה שאין לחייב, מ"מ אי אפשר לומר קים לי כשיטה זו. לפי"ז נראה שבדוכן של לולבים שיש רשות מצד העירייה ומצד הרגילות להניחו, היה על העובר ושב להזהר בדרכו, וחייב לשלם על הלולב. אמנם אם זה בלט באופן חריג ולא מצוי, מסתבר שפטור. באופן שהלך שם בחושך ופסל לולב, בזה כתוב בהלכה שפטור אפילו אם יש רשות להניחו, וכן פסק השו"ע. אמנם הרעק"א מביא מהרש"ל שחייב אף באפילה. ולדינא ברור שאפ"ל קים לי ולהפטר באפילה.

*

מכר אתרוג בזול על סמך דעתו של רב מסוים שהאתרוג חסר, ואחר כך שאר הרבנים טענו שאינו חסר

ד. שאלה: באחד הירידים של ארבעת המינים שהיה בהם בית הוראה, קנה אחד אתרוג, וכשהראהו לרב אמר הרב שיחליפו כיון שהאתרוג חסר. המוכר אמר לקונה שלאור מה שאמר הרב, יכול לקנות את האתרוג ברבע מחיר, הקונה הסכים ולקח את האתרוג. לאחר מכן הראה הקונה את האתרוג לרבנים אחרים, וכולם טענו בבירור שהאתרוג כשר והרב הראשון טעה. האם הקונה צריך להוסיף על מחיר האתרוג?

תשובה: ברור שלא.

הטעם: שהרי דעתו של המוכר היתה שכיון שהרב בבית הוראה אצלו אמר שהאתרוג חסר הוא מוריד את המחיר לרבע, וזה באמת מה שהרב אמר, ומה שרבנים אחרים אומרים אחרת, אי"ז משנה כלל וכלל. אמנם מסתבר שאם הרב עצמו מודה שטעה, בזה יצטרך הקונה לשלם את המחיר הרגיל של האתרוג.

*

האם אפשר לקנות ערבות מילד קטן?

ה. שאלה: האם אפשר לקנות ערבות לר' מינים מילד קטן?

יסוד השאלה: כיון שקטן קונה ואינו מקנה, א"כ יש חסרון בלקחתם "לכם", ולכן ידוע שיש להזהר לקנות ערבות או שאר ד' מינים מקטן המוכרם.

תשובה: יש על מי לסמוך להקל.

הנתיבות המשפט (חו"מ סימן קפ"ב סק"ב) מחדש, שמוכר שמסר חפץ לשליח אפי' גוי, וכתב ללוקח על ידו לך משוך וקני, קנה הלוקח כשמשך. וכן אם הלוקח שלח ע"י גוי מעות למוכר לקנות ע"י הכסף, קנה המשלח כשקיבל המוכר מעות. וכן בתרומה אם ציודה לקטן לתרום, והמשלח אמר: התבואה שיפריש קטן זה ויקרא לו שם תרומה היא תרומה, הוי תרומה. הביאור בזה, שכל שהשליחות לא מצריכה חלות אלא היא מעשה קוף בעלמא, יכול גם הקטן להיות שליח. לפי"ז יוצא שקטן המוכר ערבות, אם האב או

הבעלים של הערבות אמר לקטן לך תעמוד ותאפשר לאנשים שיקנו את הערבות, אין בכך חסרון לגבי לכם, דלגבי זה יש שליחות לקטן. אכן אם אמר האב לקטן לך תמכור להם לא מועיל, כיון דנחשב שהקטן קנה ומכר להם, וזה אין לקטן כח, שהרי קונה ואינו מקנה. וגם אם הוא בגיל שקונה מדרבנן, מ"מ מדאורייתא לא קני.

החפץ חיים בביאור הלכה (או"ח סימן תמ"ח ס"ג ד"ה ובלבד) מביא מחנה אפרים (שלוחין ט"ו) שחידש, דהיכי דהקנין נעשה ע"י השליח אמרינן אין שליחות לעכו"ם, אבל בכסף לא שייך זה, דדל שליח מהכא הכסף בעצמו קונה הדבר, ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלי אמצעות השליח, ולפי"ז אפשר להקנות חמץ לגוי ע"י שליח אם שלח העכו"ם כסף בעד החמץ, והוא יסוד דומה ליסודו של הנתיבות הנ"ל. ומביא הביאור הלכה דמתשובת ריב"ש (סימן ת"א) לא משמע כן, שכתב באחד שקנה חמץ בעד עכו"ם בפסח דעובר בבלא יראה וחייב מלקות, דכיון דאין שליחות לגוי הרי הוא כמי שקונה בעד עצמו, ומיירי ששילם מעות בעד החמץ. והרמ"א פסק כריב"ש (או"ח סימן ת"נ ס"ו). ומכ"ז נראה שהמחנ"א סבר כנתיבות, והריב"ש והרמ"א פליגי על הנתיבות. אלא די"ל דבאופן שהמשלח אמר לשליח מפו' שיאפשר לקונה לקנות אף הריב"ש יודה, ונחלק רק בסתמא, ולפי"ז באופן הנ"ל בערבות שאמר המשלח לשליח הקטן תאפשר לאחרים לקנות אפשר שלכו"ע מועיל.

והנה הנתיבות המשפט (סימן רמ"ד סק"א) כתב את יסודו הנ"ל בשליחות גם לענין מתנה והוא לשיטתו, ויעויין נמי בקהלת יעקב (סימן ל' ס"א). אכן יעויין שם בקצות החושן (סק"ב) וכן בסימן קכ"ו (סקט"ו) שחלק על הנתיבות, וסבר שבכל אופן אין שליחות לעכו"ם ולקטן. ויעויין עוד בענין הנתיבות כאן במהרש"ם (ח"ג סימן שכ"ב), ובקרבן אורה (מעילה כ"א) ובמחנ"א (שלוחין ט"ו).

ומצינו עוד במחנה אפרים (שלוחין כ') שמחדש, שבאופן שהמשלח אמר לשליח תמכור לי בסכום מסויים, והיינו שקצב עמו דמים, נחשב שהמשלח מוכר, והשליח אינו אלא סרטור המעביר מכאן לכאן, וע"כ השליח אף יכול לקנות לעצמו באופן זה, כיון שנחשב שהבעלים מוכר לו, אבל כשהמשלח לא קוצב עם השליח סכום למכור, נחשב שהשליח מוכר, וממילא אינו יכול לקנות לעצמו. ולפי"ז יוצא שכל שקצב המשלח עם השליח סכום נחשב שהמשלח מכר, וזהו עוד קולא לגבי מכירת ד' מינים ע"י קטן, שאם סיכם המשלח עם השליח על המחיר, אין זה נחשב שהשליח מוכר אלא שהמשלח מוכר, וא"כ אין הקטן מוכר אלא הגדול המשלח.

*

האם יש מקום להקפיד ביותר לשלם על ארבעת המינים לפני החג דווקא?

ו. האם יש מקום להקפיד ביותר לשלם על ד' מינים שקונה קודם חג הסוכות, ולא לאחר החג, או שכיון שעושה קנינים אחרים בזה, לא צריך להגיע לקנין כסף?
תשובה: יש מקום להקפיד.

בשו"ע (או"ח תרנ"ח ס"ג) כתב אין אדם יוצא י"ח ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאילו, דבעינן לכם משלכם, ובמשנ"ב (סק"י) כתב יש אומרים דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי אחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכם מדאורייתא, אם לא שהביאו לרשותו וקנהו בתורת חצר. ולכתחילה נכון להזהר בזה ולפרוע קודם החג. ומקורו מהשערי תשובה בשם המחנה אפרים. והיינו דחיישינן לשיטות דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. וכנ"ל לכאו' יש לחוש לענין מצות, דכתב השו"ע (תנ"ד ס"ד) אין אדם יוצא י"ח במצה גזולה, ומבאר שם המשנ"ב (סקט"ו) הטעם דילפי' מחלה בגז"ש דלחם לחם דכמו שם כתוב עריסותיכם אף כאן כן, ויש לחוש לשלם דמים קודם החג כדי שהמצות יהיו שלו. ומדין עייל ונפיק אזוזי שהמקח לא חל (עיין ריש סי' ק"צ) ראיתי הערה מהגרש"ז אוירבך זצ"ל שבאתרוגים אין עייל ונפיק אזוזי, כיון שהמוכר לא חפץ שיחזירו לו את האתרוג, שהרי בערב החג אין לו מה לעשות עם האתרוג, ומעדיף למוכרו, וע"כ אינו נחשב עייל ונפיק אזוזי, וכמו מוכר שדהו מפני רעתה. לכן כדאי מאד לשלם על הד' מינים קודם החג. ומדין קנין יד, הרחבנו במק"א שדעת הנתה"מ שכל דבר היוצא מהיד אינו נקנה בקנין יד.

*

האם יש דין אונאה באתרוגים?

ז. שאלה: האם באתרוגים יש דין אונאה? ראובן קנה אתרוג בחנות אתרוגים, והמוכר היה עמוס בלקוחות, ושאל ראובן את המוכר כמה עולה אתרוג זה, אמר לו ראובן אני משלם עד 280 ש"ח, והמוכר לא ראה את האתרוג, ואמר שבסידר. וכעת לבו של ראובן נוקפו, כיון שהאתרוג היה באמת מיוחד במינו, ומחיר של אתרוג כזה בשוק הוא כ-600 ש"ח, ואולי יש בזה אונאה יותר משתות ובטל מקח, וא"כ לא קיים מצות נטילת לולב, דהאתרוג היה גזול, האם צודק הוא בחששותיו?

תשובה: אין באתרוגים כלל דין אונאה, מלבד באופנים חריגים.

עיין ב"י וב"ח לגבי דבר שאין שער קצוב וידוע שנחלקו אם יש בזה אונאה או לא. ובשבט הלוי (ח"ה סימן רי"ח) כתב שכל זה בדבר שיש בו כמה סוגים, ולכן אין לו שער ידוע, אבל בדבר שעל אותו סוג עצמו פעמים משלמים מחיר זה ופעמים מחיר אחר, בזה פשוט שאין אונאה. ובפרט באתרוגים שהמחיר משתנה מיום ליום ומדוכן לדוכן ומאדם לאדם, פשוט שאין בהם אונאה. ויעויין בחכמת שלמה (סי' ר"ט ס"ב) שכתב "נער הייתי

וגם זקנתי ולא ראיתי מי שיבוא לתבוע אונאה וביטל מקח באתרוגים, ואנוכי יושב פה זה ל"ז שנים, ומקור קניית אתרוגים הוא פה ורוכלת עמים בזה, ולא נשמע מעולם שיבוא אחד ויפצה פיהו בזה, והטעם כי כן הוא מנהג התגרין שקונין אדעתא דהכי אם טוב אם רע... נעשה כן המנהג בין התגרים שלא יהיה בזה אונאה, כמו דמהני מנהג התגרים לענין קנין". ואמנם שם מדובר לענין אתרוגים בקופסאות סגורות. אכן לאור דברינו הנ"ל, משמע דבכל אתרוגים אין דין אונאה. (חוץ מאופן שקונה קופסא סגורה שכתוב ע"ז דרגת הידור מסויימת, ופותר ורואה שאין זה בדרגת הידור זו, דבזה פשיטא דנחשב מקח טעות, והחכמת שלמה מיירי שלא היה כתוב על הקופסאות כלום).

עוד י"ל, דכיון דהמוכר הסכים למחיר שקצב הקונה אף בלא לראות את האתרוג, א"כ הרי ידע שישנה אפשרות שהאתרוג הוא מיוחד מאד, ואפ"ה הסכים למחיר, וא"כ נחשב כמו אחד שאמר ע"מ שאין לך עלי אונאה.

*

קיבל אתרוג בריבית

ח. קיבל אתרוג בריבית, האם יכול לצאת בו ידי חובת המצוה של ד' מיננים?

תשובה: נחלקו בזה הפוסקים.

הרחבת התשובה: אדם המלוה בריבית וקנה מהריבית אתרוג, או שקיבל אתרוג בריבית, יוצא ידי חובת המצוה בד' מיננים בסוכות, ואין זה מצוה הבאה בעבירה. כיון שהריבית היא של המלוה, אלא שיש לו חיוב השבה, וזה לא מונע ממנו לקיים את המצוה באתרוג, וכ"כ היד אפרים (על ס"ה). אמנם המחנה אפרים (ריבית סימן ב') מאריך להוכיח שאף ריבית היא גזל בידו, ולפי"ז לא יוכל לקיים את המצוה באתרוג שקיבל בריבית.

והנה מצינו בחוות דעת (סי' קס"א סק"י) שכתב, בענין אחד שנטל הלואה בריבית של חפץ, וכתב שכשמחזירים את הריבית אין צריך להחזיר את החפץ, אלא את שווי החפץ, והטעם, כיון שהמלוה קנה את הריבית לגמרי, ואין לו אלא חיוב השבה. ובפתחי תשובה (סק"ט) מביא בזה מחלוקת המשנה למלך והשער המלך, ובחזו"א (אהע"ז סימן מ"ב סק"ב) מכריע שצריך להחזיר את החפץ עצמו, כיון שאל"כ הרי נחשב ריבית, שנהנה ממה שיש לו את החפץ עצמו. ויש בזה נפק"מ עוד, באופן שהחפץ הוזל משעת קבלת הריבית לשעת החזרת הריבית, שלחוות דעת מחזיר שווי החפץ כמו שהיה בעת נתינת הריבית, ולחזו"א מחזיר כמו השווי עכשיו.

*

סיכם לקנות כמות אתרוגים וחזר בו באמצע הקניה

ט. ראובן סיכם עם שמעון לקנות חמש מאות אתרוגים במחיר קבוע אחיד לכל אתרוג. העיסקה היתה בנויה על כך שיש בהם אתרוגים מובחרים, ויש אתרוגים פשוטים. לאחר

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

שראובן לקח מאה אתרוגים אמר שמעון שחוזר בו מהעיסקה. האם כל העיסקה מתבטלת, או שהמאה אתרוגים שכבר לקח ראובן נקנו?

כל העיסקה מתבטלת, ואף שקבעו מחיר על כל אתרוג, מ"מ העיסקה היתה בנויה על כך שקונים את כל החמש מאות, אבל אם קונים רק מאה, הכל מתבטל. מקור הדברים: פתחי תשובה סימן ר' ס"ק ד'.

*

הזיק אתרוג יקר באמצע סוכות

י. הזיק לחבירו אתרוג ביום השני של סוכות, והאתרוג עלה לו קודם סוכות 150 דולר, כמה צריך לשלם לו?

נראה לענ"ד שצריך לשלם לו כפי המחיר שעולה בשוק אתרוג כמו שהזיקו ובשעה שהזיקו.

מקורות: במשל"מ (פט"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ז) רצה להוכיח מהגמ' ב"ק ע"ח:., שאדם שהזיק לאחד שור קרבן עולה, יכול להביא לו שה, כיון שסוף סוף מקיים המצוה, ואף שבשור הוא מצוה מן המובחר, שה"ה בהזיק אתרוג מהודר קודם סוכות יכול לשלם אתרוג הכשר לברכה, שהרי יוצא בזה ידי חובתו. ודוחה המשנה למלך, שכיון שיכול למכור את האתרוג בדמים שקנה, חייב לשלם לו אתרוג מהודר, משא"כ קרבן שא"א למוכרו. ומכאן נראה שחייב לשלם לפי המחיר שיכול למכרו בשעה שהזיקו, וכ"כ המהרש"ם (ח"ג נ"א) שמשלם על אתרוג כפי הראוי למוכרו, וכ"כ הפמ"ג (או"ח ריש סימן תרנ"ו) שמשלם על אתרוג באמצע החג כמו ששעה בשעה שהזיקו.

ואף שיש פוסקים שמשלם בכל אופן ואפי' כשהזיק קודם החג אתרוג כשר לברכה, מ"מ הפת"ש (שמ"ח סק"ד ובעוד מקומות) ועוד פוסקים הכריעו לא כן. ומסתבר שאי אפשר לומר קים לי לשלם אתרוג כשר לברכה, שהרי רוב הפוסקים סברי לא כן, ובפרט בימינו שיש ערך לאתרוג בעיני אנשים, וידוע שאנשים קונים אתרוג יפה גם בשביל להתפאר בו בעיני חבריהם, וברור שיש לו ערך אמיתי, ולא רק לקיים ידי המצוה.

ומסתבר כמשכ"ת שמשלם כמה שעולה אתרוג כזה בשוק. והסכימו עם פסק זה כמה דיינים. והגר"ש רוזנברג הסכים עם זה. אמנם טען שבאמת צריך לבדוק אם שווי האתרוג יורד שעה קודם החג.

אמנם יש צד אחר, שאם הזיק אתרוג שעה קודם החג משלם כפי שעלה לו, והיינו שאם קנה אתרוג ב 150 דולר משלם שעה קודם החג 150 דולר, ואפי' שעכשיו אתרוג זה מחירו בשוק 50 דולר, אבל אם הזיק אתרוג לאחר הברכה של היום הראשון של סוכות משלם הרבה פחות מהמחיר, כיון שבעיני אנשים הערך הוזל.

הביאור בזה, שמה שיורד המחיר של האתרוג שעה קודם החג, אין זה המחיר האמיתי של האתרוג, אלא הוא יורד מסיבה טכנית בלבד, ואין זה קובע את מחיר האתרוג.

האם אתרוגים נקנים בכסף

ולדוגמה אדם שהזיק לאחד ירקות בע"ש סמוך לשבת, ובחנויות ירקות מסויימות מורידים בשעה זו את המחירים לחצי, וכי נאמר שיצטרך המזיק לשלם חצי מהמחיר.

ושמעתי שבצרכניה מסויימת היה מבצע שמכרו קילו עוף בשקל, וכי נאמר שאדם שקנה שם עוף ויבוא אדם ויזיק לו את העוף, יוכל לשלם לו שקל, ברור שלא, שהרי אין מחיר העוף שקל, אלא מחירו האמיתי.

וכי נאמר שאדם המחלק ספרים במתנה, וקיבל אחד ספר, ואחר הזיק לו את הספר, המזיק יפטר מלשלם, כיון שמחלקים את הספרים הללו במתנה, הרי ברור שיש לספרים שווי אמיתי.

ולכן באתרוג אפי' שעה קודם החג ישלם את המחיר הרגיל של האתרוג, משא"כ לאחר יום או יומיים מהחג שהערך האמיתי של האתרוג ירד, בזה ישלם פחות. וכביאור זה נטה לומר הגרמ"מ שפרן.

*

האם אתרוגים נקנים בכסף

יא. ראובן נכנס לחנות אתרוגים בירושלים, ביקש מהמוכר שישלח לבניו הגרים בחו"ל שלושה אתרוגים מהודרים, המוכר בחר בעבורו, וראובן שילם לו על כך, בלא שנגע באתרוגים. המוכר שלח את האתרוגים, אמנם המשלוח לא הגיע ליעדו מחמת אונס, וחזר אל המוכר לאחר החג. וכעת תובע ראובן מהמוכר את כספו ששילם על האתרוגים. האם צודק בתביעתו?

יש לדון אם ד' מינים נקנים בכסף, שהרי רבנן הפקיעו קנין כסף, אמנם במצוה יש דעות שמועיל קנין כסף. והנוגע לנד"ד, שאם קנין כסף מועיל, א"כ האתרוגים של ראובן, ואין ראובן מקבל כספו בחזרה, ואם לא היה קנין, אפשר שראובן לא קנה, וא"כ המוכר צריך להשיב לו את כספו בחזרה. אלא שיש לדון מצד אחר, שאולי כיון שאמר לשלוח, א"כ קיבל על זה אחריות.

מקורות: עיין בספרי משפטי אהרן את המקורות לזה.

*

נפל הפיטם בדרך חזרתו מהרב

יב. ראובן נטל אתרוג ממוכר אתרוגים ע"מ להראות לרב. הרב אמר שעדיף לחפש אתרוג אחר. בדרך חזור לחנות, הפיטם נפל באונס. האם ראובן חייב לשלם?

אם המוכר מאמין לראובן שהאתרוג נפל באונס, ראובן פטור מלשלם. ואם אינו מאמין, ראובן צריך לשלם שלישי.

מו"מ: ע"פ הדין המוכר אינו חייב להאמין לראובן שזה קרה באונס, ויכול לחייבו להשבע שבועת השומרים, ובימינו נוהגים לחייב לשלם שלישי. אמנם אם המוכר מאמין

לראובן שזה אירע באונס, אפשר שפטור, שמסתבר שזה היה פגם באתרוג, שבד"כ פיטם אינו נופל מעצמו.

ובעיקר הדין מצינו בסימן ר' סעיף י"א ב' דעות, בלוקח ע"מ לבקרו ונפסל בחזרתו, דעה א' שהוא שומר חנם, דעה ב' שהוא שומר שכר, ויש דעה ג' שמובאת בטור ואינה מובאת בשו"ע, שחייב אף באונסין. ולפי"ז קשה לחייב.

אמנם מצינו בנתיבות המשפט בסימן קפ"ו סק"ב שכתב חידוש גדול, שאם גילה דעתו בפני עדים שלא רוצה ליקח את האתרוג, ולא בפני המוכר, לכו"ע הרי הוא חייב באונסין, ורק אם גילה דעתו בפני המוכר פטור באונס, כמו אומן שגמר לתקן את החפץ ואמר לבעלים טול את שלך שהרי הוא שומר חנם. ולפי"ז בנד"ד הרי לא אמר לבעלים שלא רוצה את האתרוג, ולכן אפשר שיתחייב באונסין. אמנם פשטות הפוסקים לא נראה כנתה"מ, וכן ראיתי שכתב בספר משפטי הממון לגר"ע לויפר שפשטות הפוסקים אינה כן. לכן קשה לחייב מכל הני טעמי באונס. ובפרט שאם באמת מאמין המוכר שזה היה באונס, מסתבר שהיה פגם באתרוג, שאחרת הפיטם לא היה נופל בלא סיבה.

*

מוכר אתרוגים שנתן אתרוג אחר בטעות

יג. ראובן שלח שליח לקנות אתרוג ממוכר אתרוגים. המוכר שלח לו אתרוג וביקש עליו 400 ש. ראובן ראה את האתרוג, והתפלל לראותו, שהיה מובחר ביותר, ולכן שאל את השליח מה קרה שזה המחיר שביקש ולא יותר, אמר לו השליח שכנראה המוכר עשה לו הנחה כי הוא ידידו. בערב סוכות חיפש הבעלים של החנות את האתרוג ששמר לעצמו, ולא מצא. בנעילת יום ראשון של סוכות דיבר עם ראובן, ותוך כדי שיחה התברר, שבטעות שלח לו המוכר את האתרוג אותו הוא שמר לעצמו.

ונשאלו שתי שאלות: א. האם ראובן יצא ידי חובת לכם, שהרי לא התכוין המוכר להקנות את האתרוג הזה לראובן. ב. האם צריך ראובן להחזיר את האתרוג למוכר, וליקח אתרוג אחר במחיר שקנה?

מסתבר שצריך להחזיר את האתרוג, ולקבל אתרוג אחר במחיר ששילם. אמנם לענין לכם מסתבר שיצא, שדעת המוכרים בד"כ להקנות לקונים, שהרי אם לא היה יוצא ידי לכם, היה צריך להחזיר לו את מה ששילם לו. ושמעתי שהגר"מ שפרן הסכים לזה שיצא ידי חובת לכם.

*

מוכר אתרוגים שהתנה שיש ביטוח בחג

יד. מוכר אתרוגים שעסק במכירת אתרוגים יפים במיוחד, התנה עם הלוקחות שיש להם ביטוח בחג, וכל אחד שהאתרוג יפסל לו, יקבל אתרוג מהודר אחר בחג. בשנה הראשונה

שעשה זאת, השאיר מספר אתרוגים בצד, ואף קונה לא בא לדרוש אתרוג אחר באמצע החג. כן גם עשה בשנה השניה. בשנה השלישית לא השאיר שום אתרוג ומכר את כל האתרוגים. באמצע החג באו שלושה לקוחות וביקשו אתרוג אחר, כיון שהאתרוג שלהם נפסל, ולא היה לו אתרוג אחר להביא להם, כיצד לידינו דייני להאי דינא?

הנה יש כאן בעיה חמורה, שאם זה מקח טעות, א"כ לא יצאו הלקוחות ידי חובה באתרוג שקנו, שהרי זה לא לכם. לכן לא כדאי ללקוחות לדרוש טענת מקח טעות (עיין סימן רל"ב ס"ד), שהרי אז הפסידו את המצוה. אלא רוצים כעת שיעמוד המוכר בתנאי ויתן להם אתרוג אחר. ומסתבר שצריך המוכר להוריד קצת מהשכר תמורת אי יכולתו לעמוד בתנאי, או להשיג להם אתרוג ממקום אחר. וכן שמעתי בשם הגר"מ שפרן.

*

נטל אתרוג להראות לרב ואביו הציע לו אתרוג אחר בחנם

טו. נטל אתרוג להראות לרב, ורב אמר שהאתרוג מהודר, אלא שבחזור מהרב פגש את אביו, שאמר לו שקנה לו אתרוג במתנה מהודר ביותר, האם יכול ראובן להחזיר את האתרוג למוכר?

הסמ"ע (סימן ר' סקכ"ט) כתב על דברי השו"ע והוא שיגביהנו כדי לקנות: "פירוש מגביה אותו לקנותו בסך דמים די קצבתו אם ייטב בעיניו, ומשו"ה אין המוכר יכול לחזור בו, והלקוח יכול לחזור בו ולומר למוכר הגבתיהו לקנותו כשייטב בעיני ולא טוב הוא בעיני", ויוצא כאן דין חדש, שכל שהגביה הלוקח ע"מ לקנותו, א"כ אינו יכול לחזור אלא באופן שאינו טוב בעיניו, אבל באופן שרוצה לחזור בו מחמת סיבה צדדית אינו יכול לחזור.

והנה בב"ח מצינו דעה שונה בהנ"ל, דעל משכ"ת הטור "ומידת חסידות שלא לחזור בו כיון שגמר בלבו ליקחנו" כתב הב"ח דהיינו באופן שהחפץ טוב בעיניו וגמר בדעתו לקנותו, אלא שחזור בו מטעם אחר, כגון שאינו צריך לו או שצריך למעות, דאז יש מידת חסידות שלא לחזור. והיינו שסבר דלא הוי אלא מידת חסידות.

והנה לשון השו"ע "והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו" נראה בפשטות שצריך הגבהה מיוחדת בפירוש ע"מ לקנותו, ולא די בהגבהה ע"מ לבקרו. אכן הסמ"ע מביא שיטת התוס' והרא"ש שסוברים שלא צריך הגבהה בפירוש כדי לקנות. ולענין הלכה כתב האמרי יושר (ח"ב סי' ע') שאפשר לומר קים לי כתוס' והרא"ש המובאים בסמ"ע דסברי שלא צריך הגבהה בפירוש כדי לקנותו, וא"כ תליא מי המוחזק. ומוסיף עוד האמרי יושר, שאף לרמב"ם באופן שסיכמו המוכר והלוקח על מחיר, לא צריך הגבהה מיוחדת ע"מ לקנות. וע"ש דמיירי באחד שקנה שעון זהב וחפץ להראותו למומחה ואח"כ המוכר חפץ לחזור בו, וכתב שם דאפי' שלא הגביה במיוחד ע"מ לקנותו, מ"מ הקונה הוא מוחזק ויכול לומר קים לי כהמפרשים דלא בעי הגבהה מיוחדת.

קנה אתרוג בחמישים שקלים ותיקנו

עוד מצינו באמרי יושר הנ"ל, שמדייק מהגר"א כמו שדייקנו מהסמ"ע דכל שהמקח טוב בעיניו אינו יכול לחזור מחמת סיבה צדדית, וע"ש שכתב דמשמעות הפוסקים אינו כן. ותמה על המחנ"א שהבאנו שמחלק אם אמר מוכר לאמר לוקח, שאם אמר לוקח אינו יכול לחזור מחמת סיבה צדדית, ואם אמר מוכר יכול לחזור מחמת סיבה צדדית, דלכאוי מאי נפק"מ, והא גם כשהמוכר אמר כן, הלא הלוקח לקחו ע"מ כן והו"ל כהתנה לוקח.

והנה לאור הנ"ל יש לדון בנד"ד. הנה עובדא זו היא הפוכה מהעובדא דמיירי האמרי יושר, דהוא מיירי שהמוכר חפץ לחזור בו, ובעובדא דידן הלוקח חפץ לחזור בו. ולכאוי באופן שלא הגביה במיוחד ע"מ לקנות הלא יש הרבה שיטות שלא צריך הגביה כזו, ואף בשו"ע וברמב"ם לא פשוט כלל דלזה נתכונו, דהא לגר"א הפי' בדבריהם לא כן, אכן מסתבר דמ"מ יכול הלוקח לומר קים לי כהרמב"ם והשו"ע ע"פ ביאור הסמ"ע בדבריהם, דכל שלא הגביהו ע"מ לקנות לא קנה כלל, וא"כ יכול לחזור בו.

ואם הגביה ע"מ לקנות, אף דדייקנו מהסמ"ע וכן דייק האמרי יושר מהגר"א שא"א לחזור בו מחמת סיבה צדדית, ואף המחנ"א כתב כן לדינא באופן שהלוקח פסק דמים, מ"מ מסתבר דאפ"ל קים לי כשיטות הפוסקים שאפשר לחזור בו אפי' מחמת סיבה צדדית, ובפרט שהאמרי יושר כתב דכן משמעות הפוסקים שאפשר לחזור בו.

ע"כ לדינא נראה שיכול לומר קים לי כיון דהמעות בידו ולחזור בו מהמקח. וכ"ז מדינא, אבל ממידת חסידות אינו יכול לחזור בו. אכן באופן ששילם כבר למוכר, מסתבר שהמוכר יכול לומר קים לי, ואין הלוקח יכול לחזור.

*

קנה אתרוג בחמישים שקלים ותיקנו

טז. קנה אתרוג בחמישים ₪ ותיקנו

ראובן ראה בדוכן אתרוגים, אתרוגים המוצעים למכירה בכמה רמות הידור, חמישים ₪, מאה ₪, וכו'. הוא נטל אתרוג אחד מהמקום שהיה כתוב עליו חמישים ₪, וראה שיש עליו נקודה שחורה. ראובן אמר למוכר שהולך לבדוק את האתרוג אצל רב, והמוכר הסכים. ראובן הלך לביתו, והוריד עם קיסם במקצועיות את הנקודה השחורה, ולאחר מכן הראה לרב, ושמע שהאתרוג שוה כשלוש מאות ₪. ראובן חזר לדוכן, ושילם למוכר חמישים ₪.

וכעת שואל ראובן, האם עבר על איסור גזל, שהרי שילם על האתרוג לאחר שערכו עלה בהרבה, ואפשר שזה מקח טעות, וא"כ לא מקיים המצוה שזה אינו נחשב לקחתם לכם?

נראה מצד הדין שאין כאן מקח טעות. אמנם יש מקום להחמיר בזה ולומר זאת למוכר.

מקורות: השו"ע (חו"מ סימן ר' סעיף י"א) כתב לשון הרמב"ם: "הנוטל כלי מבית האומן ע"מ לבקרו, אם היו דמיו קצובין ונאנס בידו חייב, שהואיל ודמיו קצובין מעת שהגביהו נעשה ברשותו ואין המוכר יכול לחזור בו, והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו, ויהיה

אותו חפץ הנמכר חביב על הלוקח, אבל חפץ שהמוכר קץ בו והוא מבקש ורודף למכרו הרי הוא ברשות המוכר עד שיפסוק הדמים ויגביהנו הלוקח אחר שפסק, ואם גילה דעתו שאינו חפץ בו ונגנב או נאבד קודם שיחזירנו, יש אומרים שהוא כשומר שכר ויש אומרים שהוא כשומר חנם".

והנה מלשון השו"ע "והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו" נראה בפשטות שצריך הגבהה מיוחדת בפירוש ע"מ לקנותו, ולא די בהגבהה ע"מ לבקרו. אכן הסמ"ע מביא שיטת התוס' והרא"ש שסוברים שלא צריך הגבהה בפירוש כדי לקנות. ולענין הלכה כתב האמרי יושר (ח"ב סי' ע') שאפשר לומר קים לי כתוס' והרא"ש המובאים בסמ"ע דסברי שלא צריך הגבהה בפירוש כדי לקנותו, וא"כ תליא מי המוחזק. ומוסיף עוד האמרי יושר, שאף לרמב"ם באופן שסיכמו המוכר והלוקח על מחיר, לא צריך הגבהה מיוחדת ע"מ לקנות. ולגבי זה נראה שלא די שיש מחיר קבוע, אלא צריך שידברו המוכר והקונה על המחיר לאתרוג זה. ולכן בנד"ד לא נחשב קציצת דמים. וע"ש באמרי יושר דמיירי באחד שקנה שעון זהב וחפץ להראותו למומחה ואח"כ המוכר חפץ לחזור בו, וכתב שם דאפי' שלא הגביה במיוחד ע"מ לקנותו, מ"מ הקונה הוא מוחזק ויכול לומר קים לי כהמפרשים שלא צריך הגבהה מיוחדת.

והנה הגר"א (סי' ר' סקל"ד) וכן האולם המשפט מבארים באופ"א את הרמב"ם, שמדובר לגבי אחד הקונה חפץ אחד, ומגביה כמה חפצים, קודם שברור לו איזה חפץ רוצה לקנות, שחסר בקנין הגבהה. ומצוי הדבר מאד שלוקחים כמה לולבים או אתרוגים להראות לרב. ולפי"ז בנד"ד שהיה אתרוג אחד, אין כאן חסרון בקנין אף לשיטת הרמב"ם. ובאמרי יושר דחה, וסבר כפירוש הסמ"ע בהבנת הרמב"ם.

לאור זה נראה בנד"ד, שנחשב לוקח על מנת לבקרו, וא"כ לרוב הדעות הרי קנה את האתרוג, ומה שהוריד את הנקודה הרי זה כמו שהיה קונה את האתרוג ולאחר מכן מוריד את הנקודה, שבזה ברור שלא היה מקח טעות, כיון שבכל נקודה יש אפשרות אולי להורידה. אלא שכיון שדעת הרמב"ם ע"פ הסמ"ע והאמרי יושר שלא קנה, א"כ יש מקום להחמיר, בפרט בד' מינים שצריך ולקחתם לכם, וכ"כ מחמירים בזה בשאר ענינים.

*

שאלות בעניני סוכה

התנגדות לסוכה בגג משותף

יז. האם שכנים יכולים להתנגד לעשיית סוכה של אחד השכנים בגג משותף?

לא. אלא שיכולים לדרוש שיתן להם מסמך המצהיר שאין לו חזקה בכך, וכן שיפרק את הסוכה מיד לאחר סוכות.

*

דיני עשיית סוכה הנוגעים להלכות שכנים

יח. אסור לבנות סוכה בקרקע של חבירו שלא מדעתו (שו"ע תרל"ז ג') שמא יקפיד הבעה"ב, ולא אמרינן בזה ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה, כיון שזה נעשה בקביעות ולא באקראי (שו"ע הרב). עשיית סוכה ברשות הרבים אסורה, והמשנה ברורה לימד זכות על הנוהגים להקל.

בנה סוכה האם זה מהוה חזקה לשנים הבאות: בשו"ע סימן קנ"ג סי"ז כתב שאחר ז' החזיק, ויש מח' ראשונים אם הכונה 37 יום או 7 ימים.

לאחר שיש סוכה בנויה, ברור שמעכב בעל הסוכה על השכן העליון להתקין מנוע של מזגן מעל סוכתו, אפילו שהמנוע אינו פוסל את הסוכה, אלא לא יהיה אפשר לישב תחתיו. באופן של חבלי כביסה או סורגים מעל הסוכה, לכאן או לאן לעכב, כיון שאינו פוסל את הסוכה. אלא שידועה חומרת הב"ח שאם יש בסה"כ של הסורגים ד' טפחים זה פוסל, אפילו אינם רצופים, והעצה לזה להניח סכך כשר בין החורים של הסורגים. ויש להסתפק אם יכול בעל הסוכה להתנגד לעשיית דבר מעליו שפוסל לפי הב"ח. ומסתבר שאם העליון יאמר שיניח סכך כשר, יכול התחתון לומר לו, שמא תשכח, ולעכב עליו. כמ"כ אם רוצה להניח מנוע של מזגן וכל שנה להעביר קודם סוכות, יכול לעכב עליו, מטענה שלא ניחא לי לירד עמך בדינא ודייני (עיין שו"ע סימן קנ"ד סט"ז).

*

החזיק לעשות סוכה בחצר המשותפת

יט. אדם שהחזיק לעשות סוכה בחצר המשותפת, ולאחר זמן שכינו רוצה לבנות מעליו ובכך לפסול את סוכתו, האם אפשר למנוע זאת?

יש לדון, שהרי השתמשות זמנית אינה חזקה. ומ"מ נראה שזה חצר משותפת, וא"כ יצטרכו העושה את הסוכה והבונה להסתדר ביניהם, ולראות אם יש מקום חילופי לסוכה, ואם אין, יוכל עושה הסוכה לעכב על הבונה לבנות. ואם יש רלסים או עמודים קבועים בחצר, בזה מסתבר שנחשב דבר קבוע לענין עשיית סוכה, ויש לו חזקה קבועה לעשות סוכה. והסכים עמי בכל זה הגר"ש רונברג. והגר"י סילמן טען שהחזקה אינה אלא על העמודים, ולדידי לא מסתברא כן, שכל שיש כאן דבר קבוע נחשב חזקה לדבר קבוע ואף לעשות את הסוכה. וכן ראיתי שכתב בספר פתחי חושן (נויקין פט"ו). והגר"מ שפרן סובר שאף אם אין עמודים, כיון שהתקין השכן אופן קבוע של פתיחה לעשות סוכה פעם בשנה, נחשב דבר קבוע, ואף שאין בחצר כלום.

מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש)

האם ניתן לאגוד את הלולב בעלי דקל הקנרי?

הסתפקתי במה שמצוי בין ילדי ישראל המסולאים מפז, שבערב חג הסוכות טרודים בעסקי האגד נאה ללולב, ומוכרים טבעות וקוישיקלעך לכל המעוניין. ונוכחתי לראות שבעלי הדוכנים של הד' מינים שינו ממנהגם ממה שהיה מצוי בילדותי... ואם בימים עברו היו מחלקים את הלולבים הפסולים בחנם אין כסף לכל מבקש, ובכך יכלו הילדים בצורה קלה וזולה להכין את מרכולתם הנ"ל. אולם בימינו השתנו הנהלים וראו המוכרים שאפשר להוציא כסף גם מלולבים פסולים, ולכן דורשים עליהם טיבין ותקילין. אולם חזקה על ילדי ישראל שלא במהרה נופלים לידי יאוש, וכמידי שנה בשנה באים התינוקות ונוטלים לולביהן בידיהן ומכינים טבעות יפות ונאות. ברם זאת שמעתי שיש מהילדים שמצאו "דרך חילופית" להשיג טבעות בחנם, שיש בניני מגורים שמגדלים בחצרותם עצי דקל לנוי, ושם ניתן למוצא בראשי האילן לולבים נאים להפליא ומהם מספקים את סחורתם. אך דא עקא שאין פשוט כלל שהלולבים הללו כשרים לנטילה, שהרי הם אינם מוציאים פירות. וידוע הדין שבין גדולי הזמן בנוגע לכשרותם של 'לולבי הקנרי' ויש מגדולי ההוראה שפסלום לגמרי. ויש לעיין האם שפיר דמי עכ"פ להכין מהם "אגד" ללולב או שכמין אחר דמו ופסולים אף לאגד.

א [החשש מצד חציצה בין הג' מינים

אמנם אנן קיי"ל (שו"ע סי' תרנ"א סעי' א') שלולב א"צ אגד, וממילא לא נכנסים לבית מיחוש של "בל תוסיף" באם אוגדים במין נוסף (עי' סוכה לו:). אך הרי הדרך של אגידת הלולב היא שקושרים תחילה כמה קשרים בגוף הלולב לבדו, ואח"כ מוסיפים לקשור ולאגוד את ההדס והערבה יחד עם הלולב, ונמצא שהקשרים שיש ע"ג הלולב עשויים להוות 'חציצה' בין הג' מינים. וכפי שמבואר בהמשך דברי השו"ע (שם) "ואם נשרו מהעלין בתוך האגודה בענין שמפסיק, אין לחוש", והוסיף הרמ"א, "דמין במינו אינו חוצץ, אבל שלא במינו חוצץ, על כן יזהר ליקח החוט שרגיל להיות סביב ההדס". ויל"ד מה דינו של האוגד לולבו מלולב הקנרי, האם לפי הדעות שהחמירו מליטלו (האג"מ ועוד), הפירוש שהוא מין אחר לחלוטין ואינו בשם לולב כלל, או שמא נאמר שגם הם מודים שיש לו שייכות למשפחת הדקלים והלולבים, ורק שלא נכלל ב"כפות תמרים" שעליה צייתה התורה, אך מצד הלכות חציצה, סכ"ס הוא מאותו משפחה, ולא יחצוץ.

עוד צ"ע בגדר החשש של החציצה שעליה דיבר הרמ"א, האם רק כשחוצץ בחלק גדול אזי נכנסים לחשש של חציצה, אולם בחציצה מועטת כמו שיעור ה"טבעות" שבטלים ברוב שאיננו מעוטף בטבעת, הרי שבאופן כזה אין לחוש לחציצה. או שמא בכל גוונא עצם הדבר שיש מין אחר שמפריד בין הג' מינים, הדבר מהווה בעיה של חציצה, ויל"ע.

בן האם לולב הקנרי הוא מין אחר

ובעיקר הענין יש להבין בהגדרת הדברים, האם לולב הקנרי מופקע לגמי משם לולב, והוא כמין אחר לחלוטין. או שמא לעולם יש לו שם לולב שסכ"ס כולם באו ממשפחת הדקלים. אלא שמ"מ מחמת חסרון שאינו מוציא תמרים לא נכלל במצות "ולקחתם" "כפות תמרים", שאיננו כפות תמרים אלא סתם לולב. אולם בהקשר לחציצה לומר שהוא מין אחר ושונה, יתכן לדון שלעולם הוא מין אחד ולא יחצוץ.

וגיסי ר' דניאל לרנר שיחי' צידד שנראה לו יותר שהוא מין ואמור גם לחצוץ. ואולי יש לדמות להדס שאינו עבות שיש ראשונים (עי' ריטב"א סוכה כט: ד"ה עוד יש עכוב) שכתבו שנחשב "מין אחר" (והמ"מ פ"ז ה"ב נוקט מטעם זה שצריך כולו עבות ולא אמרינן רובו ככולו, ומובא בב"י רס"י תרמ"ו), כיון שהגדרה של הדס זה 'ענף עץ עבות' וזה אינו עבות. וע"ע בעמק ברכה (לולב סי' י"א) וגם לראשונים שסוברים שנחשב אותו מין, לכאן, כאן זה יותר גרוע כי יש לומר שהדס הוא 'ענף עץ' ואילו 'עבות' הוא תנאי נוסף. אבל אם אינו בכלל כפות תמרים לכו"ע הוא מין אחר.

אמנם השבתי לגיסי דלפום ריהטא נראה, דהלשון של הראשונים שהוא "כמין אחר" או ש"אינו מינו" וכדו', לכאן, אין כוונתם אלא על מה שעסקו, דהיינו בענין פסול ההדסים שאינם עבות (הדס שוטה), שאין יוצאים בהם יד"ח ולקחתם לכם. אבל לעולם נראה דמילתא דפשיטא שהוא ממין ההדס. שלא נראה שיהיה מי שיאמר שצריך לאגוד את הלולב בלולב שלם וכשר על כל פרטיה ודקדוקיה! הרי ברור שהאגד נעשה באמצעות עלה אחד ויחיד מעלי הלולב, והוא פסול לחולטין לנטילת לולב. והרי הריטב"א (הנ"ל) כתב גם על לולב שנשרו רוב עליו שנידון כ"אינו מינו". אז במה וכיצד יאגוד את לולבו? אלא ודאי הפירוש בדבריו שזה "אינו מינו" לענין מסויים זה של כשרותו ל"נטילת לולב" אבל המציאות במקומה נשאר, שהוא ממין לולב ואינו מין חדש, ואת המוחש אין להכחיש.

איברא, דעיינתי בעמק ברכה (לולב יא) שציין לי גיסי אליו, וראיתי שהוא מזכיר בתו"ד דיון בראשונים שנחלקו האם עוברים ב"בל תוסיף" כשנוטלים הדס שוטה יחד עם הד' מינים. וזה היה אצל פעוט ערך דכוותי דבר מאוד מחודש, דוכי לזה יקרא "מין אחר"? הרי הוא ממין ההדס ללא ספק. ופתחתי את הרא"ש (סוכה פ"ג סי' י"ד) שמביא את הדיון הזה, ואכן מציין שדעת הבה"ג לאסור. אולם מהמשך דברי הרא"ש נראה שטעם הבה"ג נובע מחמת שבפסוק בעזרא חזינן שיש לחלק אותם לב' מינים, דכתיב בעזרא "ועלי הדס, ועלי עץ עבות". זאת אומרת שלולי הך פסוק, פשיטא ולא הוה קס"ד לחושבם לב' מינים. ובאמת שהרא"ש עצמו מאריך לדחות את הנימוק הזה, שסכ"ס כל ההדסים גדלים באותו שדה ואינם מינים שונים. ומה שמחתי לראות את טענתו: "מ"מ מין אחד הוא ואין כאן בל תוסיף, מידי דהוה אסיב ועיקרא דדיקלא דאמר לקמן (לו:): דאוגדים בו את הלולב לרבי יהודה, אבל לא במין אחר משום דסבר לולב צריך אגד, ואי מייתי מינא אחרינא הוה ליה ה' מינים. אבל סיב ועיקרא דדיקלא אין בו משום בל תוסיף, משום דמינא

דדיקלא הוא, אף על פי שאינו כשר ללולב". הרי שיש לחלק את הדבר לשני דינים, ומה שאינו מינו לענין נטילת לולב, אינו מוכיח שאינו מינו לענין אגד.

אכן ידוע מבי מדרשא את שהורה הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קכ"ג) דמחמת השינויים הבולטים בין דקל רגיל לדקל הקנרי הרי זה מהוה הוכחה וסיבה ישירה לחלקם לב' מינים נפרדים, ואינו דומה להלכות כלאים שבהם אזלינן בתר המראה הדומה, אלא כאן ובכל יתר דיני התורה המציאות נמדדת ע"פ דמיון מלא, והשינויים שביניהם הופכים אותו למין אחר. ולפי דבריו ז"ל יש מקום בהחלט לדון שגם לענין חציצה יחצוץ כמין אחר. אם כי לכאור' לולי המשמעות הזו שבדבריו, היה מקום עוד לדון דנכון ויש לחשוש שהקנרי אינו בכלל "כפות תמרים" ופסול לנטילה, אבל סכ"ס כל הרואה אומר ברקאי, עמידתו מתמרת כדקל עם ענפים ירוקים וחדים. יש שינויים פה ושם, ואולי אף בולטים לעין המתבונן, אך בסך הכללי הוא נותן רושם דומה. וא"כ להופכו לזר ומנוכר יש בזה תוספת חידוש. ויתכן היה לדונו עדיין כאותו מין לכה"פ לענין בל תוסיף וחציצה, וצ"ע. אמנם גיסי לא הסכים עמדי בזה, וקטונתי מלהשיג עליו בפרט לאור משמעות האג"מ דמשמע כוותיה. ברם היו גדולי עולם אחרים שחלקו והתירו ליטול לולב מדקל הקנרי (עי' שו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' ק"ח, שו"ת צי"א ח"ח סי' כ"ב, שו"ת יוחה דעת ח"א סי' ס"ז ועוד) וא"כ שמא רשאי המוכר לסמוך על שיטתם ולומר קים לי כשיטתם שהוא מוזן הכשר (וע"ע בשו"ת תשוה"נ ח"א סי' שפ"ו שדן בשאלה זו מהפן של החו"מ).

ג] כל לנאותו אינו חוצץ

ברם עוררני גיסי ר' אברהם בלקינד שיחי' לדברי הטור (סי' תרנ"א) ומובא גם במ"ב (סק"ט) "אע"ג דקי"ל לולב א"צ אגד צוה לאגדו משום נוי, וכיון שאין חובה לאגדו אפילו אגדו במין אחר שפיר דמי ומשום חציצה נמי ליכא אע"ג שהקשר מפסיק בין ידו ללולב דכיון שהוא לנאותו אינו חוצץ", ושורש הדברים מהגמ' בסוכה (לז). יעו"ש. וא"כ לכאור' הדיון כאן לא מתחיל, דגם אם נניח שאינו ממין הלולב, סכ"ס הוא נועד לשמש כנוי לד' מינים ואינו חוצץ.

אולם מתוך כך נכנסו לעוד מבוי שאינו מבורר מספיק לענ"ד, עד מתי ניתן להגדיר את הטבעות כדבר שבא לנאותו. הרי אנו מכירים גם את מצב הביניים, שלפני שמחליפים את הטבעות הישנות בחדשות, יש שלב שהטבעות כבר כמושות ובקושי מחזיקות, האם המצב הזה עדיין מוגדר כבא לנאותו, משום שהרי סכ"ס המטרה והתכלית של נתינת הטבעות, הוא לאגוד את הג' מינים ביחד וזה נויים של המינים. ומה שכעט אינו מיושם כ"כ, אינו מוריד מיעודם ותכליתם שהוא לנאותו. או דילמא מאחר ובמצב העכשווי האגד רפוי ולא נאה במיוחד, אזי יש לחוש שוב לחציצה.

ובאמת שיש לדון מהו הנוי שיש ב'אגד', שכמדומני דישנו חילוקי דעות בדעתם של בריות, דיש בנ"א המקפידים בעיקר על המראה האסתטי של הטבעות שיראו מיושרים

ועבים ומסודרים כדבעי, וזה גם היופי שיש במראה של הקושיקלעך שיש לו צורה מסודרת וארוגה כמעשה אמן. ואולם אם וכאשר הטבעת קצת מתרופפת ולא מחזקת, אין רואים בזה כל פגם [וכעין מה שמצוי בבנ"א שלובשים חגורה שלא מחזיקה כלל את מכנסיהם, אך עצם המראה של החגורה מוסיפה ביופי]. ומאידך יש בנ"א שסבורים אחרת, שעיקר היופי בטבעות הוא ה'איגוד' שמחבר ומאגד את הלולב והמינים בצורה אחידה וחזקה. ולפיכך הם מעדיפים דוקא לקשור את הלולב באופן הפשוט של קשירה, ולא ע"י טבעות עבות שאינם נושאות את משאם. ואם כי אינני ראוי להכריע בזה, אך כמדומני שהצד השני הוא העיקר, שהרי כל היסוד של 'אגוד' הוא מחז"ל, והמשמעות של אגוד זה החיבור של המינים, ולא כחגורה שלא נועדה אלא לתוספת יפוי גרידא. [וגיסי הנ"ל חיזק את הנחתי, שהרי אם הנזי הוא המראה האסתטי, הוא היה ממליץ שמלכות וקסברגר תייצר טבעות מעוצבות כדרכם, וגם להוסיף נצנצים וכל מיני תוספות המייפות את הלולב והד' מינים לא היה מוזיק. אך העולם נוהג באדיקות שלא לשנות את מראה המינים מכמות שהם, ומקפידים לאגוד במינם דווקא, כנראה משום שהעיקר זה הקשר והחיבור של המינים יחד].

ומעתה הדרינן לשאלתן, אותו שמקפיד על טבעות מסודרות, ומשאיר אותן על לולבו גם כשהינן במצב "נושר" שלא מחזיק את עצמו. ומעדיף להשאירן על הלולב משום שלטעמו זה מוסיף ב"אווירה" של הד' מינים שכך נוהגים כולם להניח טבעות בלולב. האם זה גם נחשב "כל לנאותו", או שמא מאחר שכאמור הטבעת עצמה כבר לא משהו, גם מצד המראה החיצוני של עצמה, ובפרט שלא מסייעת לאגוד את המינים, האם בכה"ג אין חשש חציצה?

ד] הוראת הגאון רבי יהודה סילמן

בשעתו כשנתעוררתי לספק הנ"ל, שלחתי את שאלתי לפני הגר"י סילמן שליט"א [מרא דאתרא דקהילת חסידים 'ברמת אלחנן' ב"ב] בסגנון הבא: יש לי בגינה עץ דקל, וקטפתי משם כמה לולבים, ומסרתי אותם לילדי כדי להתעסק בהכנת קושיקלעך וכדו' ולמוכרם בשוים שבשוק. [שלאחרונה בשוק הד' מינים, אין הסוחרים מסכימים ליתן בחנם מהלולבים שבדוכנם, אפילו אותם שנפסלו, אלא מבקשים מהם דמי מעליא]. אלא שלאחר מעשה נתעוררתי לעיין, שלמעשה הדקל שבחצרי הוא מזן שאינו מוציא פירות [קנרי], וראיתי שנתחבטו בזה הפוסקים האם אפשר לצאת בזה יד"ח. ומעתה יש לעיין האם ניתן להשתמש בעליו ל'אגוד', בעוד שהוא סוג זן שאינו כשר לנטילת לולב. והשיבני במכתב: עצם העובדה שאינו מוציא פירות אין בה נ"מ ויוצאים בה יד"ח, ולכן עליך לברר אם אכן הוא דקל קנרי. אם כי יש מספק להימנע מלהשתמש בו^ל.

^ל לא מספיק הוברר לי מתו"ד האם התייחסותו היא לכללות הענין של נטילת לולב' מזן בלתי מוזהה, שעל זה לכתחילה יש להקפיד ליטול מלולב מזן ידוע שאינו קנרי. אבל לעצם השאלה האם יש לחשוש מ'לאגוד' בו את

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

יצא מהסוכה בגלל קורונה אם דומה לעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו

הסתפקתי בשאלה מעניינת ב"ה, אדם שנהיה חולה קורונה ל"ע, בחג הסוכות, ומפני כך לא יכול לשבת בסוכה, האם זה דומה לירידת גשמים בחג הסוכות, והרי זה כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו. או שיש לחלק.

וידידי הגאון הגדול רבי משה יוחאי רז שליט"א, רב ק"ק "תפילה למשה", כתב לי וזה לשונו: הנה הטעם שרבותינו המשילו זאת דוקא על ירידת הגשמים בחג, ולא אמרו זאת על שאר הדברים הפוטרים את האדם משיבת הסוכה, נראה שהוא מטעם שמפתח של גשמים אינו אלא בידו יתברך (תענית ב.), וכיון שכך אם ירדו גשמים אות הוא כי אין השי"ת חפץ בשימושו ולכן פותח את ארובות השמים. מה שאין כן בשאר דברים כגון מצטער הפטור מן הסוכה, הוא גם בדברים התלויים בבחירת האדם. וכמו כן רפואת האדם בדרך כלל תלויה בו, וכמו שאמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים (כתובות ל.).

ומעתה הנגיף הנו' אשר נפוץ בעולם בעת הזאת, (השי"ת יבטלהו ברחמיו), הנה אם האדם יזהר בדרכיו, על פי רוב יוכל להשמר ממנו, וגם אם בחוסר ידיעה היה בסביבת חולה ונדבק ממנו, סוף סוף היה זה כביכול על ידי אדם. ואשר על כן, אין שייך לומר שזהו בגדר מצטער, כי לא השי"ת שפך קיתון על פניו אלא חוסר זהירותו בידועין ובלא יודעין. הן אמת כי בכל תנועה ותנועה השי"ת נמצא ומשגיח, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אם לא מכריזין עליו מלמעלה, ואצל השי"ת כל הטבע הוא נס, מ"מ בעינינו נראה הדבר שכביכול הוא הנהגת הטבע.

צא ולמד ממה שכתב בחכמת אדם (כלל קנא אות כה) וז"ל: אילו לא נתנה התורה רשות לרפאות כדכתיב 'ורפא ירפא', היה אסור לנו להתרפאות, "שהרי ההולך בדרכי התורה לא יגיע לו שום מקרה ממקרי הזמן משינוי אוירים ולא על ידי מאכלים" וכו', אך "כשאדם אינו מתנהג ומודבק בו יתברך אזי נשאר תחת המזל", והקדוש ברוך הוא יודע

הלולב לא השיב. או שמא כוונתו להשיב על האגד, שמספק אין להשתמש בו גם לא לאגד. וכפי שנידון לעיל שלפעמים אינו נכלל ב"כל לנאותו" ויכול להוזהר חציצה.

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האיזינו וזאת הברכה]

יצא מהסוכה בגלל קורונה אם דומה לעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו

מחשבות אדם כי לא יהיו תחת סוג זה וכו', וברא בעולמו עשבים ואילנות וכיוצא בהם שיהיה בהם הטבע להתרפאות בהם ונתן לנו רשות להתרפאות בהם להועיל על פי טבע. עכ"ל. וכתבתי בזה עוד בשו"ת ימין משה ח"א (חיו"ד סימן מ אות י ויד).

מבואר עכ"פ שאצל רובא דעלמא הנהגת הבריאות היא כביכול טבעית, ולכן אין זה נכנס בגדר "שפך לו קיתון על פניו".

ובתשובה אחרת בענין מי שיצא מהסוכה בעטיה של אזעקה, כתבתי עוד לכת"ר בזה, ודברינו כאן מסתייעים משם, עיין שם וצרף לכאן. עכ"ל.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה בהתיישבות

מצוה ליטול אתרוג של שביעית

כתבו הפוסקים (הלכות שביעית פרק ג' עמ' קעד) מצוה להדר אחרי אתרוג ולולב של ארץ ישראל ושיש עליהם קדושת שביעית, דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצוה אחריתי. וגם משום יישוב ארץ ישראל. (רידב"ז).

ויש מי שאומר שיש להדר אחרי אתרוג שאין עליו קדושת שביעית מפני חשש הפסד על ידי משמוש הידיים (מובא בציץ הקודש ובספר השמיטה) ואינו הלכה כן. ע"כ.

הפסק הובא על ידי רבים, בעיקר קיצורי ההלכות. ויש לעיין בו מכמה אנפי: ראשית, איזו מצוה חדא נעשתה באתרוג ובלולב? ועוד, היכן פסק כן הרידב"ז? ועוד, לדבריו השנה היה מקום להעדיף אתרוג שנלקט בשביעית. שהרי יש צד בפוסקים שלדעת הרמב"ם באתרוג אזלינן לחומרא גם בתר לקיטה, ואתרוג הנלקט בשביעית, גם אם חנט בשישית, יש בו קדושת שביעית. ואם כן עדיף ללוקטו לאחר ראש השנה?! וזו לא שמענו.

הרמב"ם בספר המצוות מונה שש מצוות בשביעית. שתי מצוות עשה (קלד – קלה) וארבע מצוות לא תעשה (רכ – רכג). הראשונה, שציונו להפקיר כל מה שתצמח הארץ בשנת השמיטה. והתיר צמיחת קרקעותינו כולם לכל אדם. והוא אמרו יתברך והשביעית תשמטנה ונטשתה. השניה, שציונו לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית. והוא אמרו יתעלה בחריש ובקציר תשבות... שנת שבתון תהיה לארץ... ואמר גם כן ושבתה הארץ. עכ"ל. אי אפשר לומר על הפרי שאתעביד ביה מצוה חדא.

אולי כוונתו למצווה להפקיר את השדה. לשיטת הבית יוסף שיש לו לאדם להפקיר שדהו. שלא כשיטת המבי"ט ושאר האחרונים ששביעית אפקעתא דמלכא היא. אלא שבספר הלכות שביעית (שם) הוסיף: והנקנה מנכרי בכלל זה שהעיקר אצלנו שפירות של נכרים יש עליהם קדושת שביעית. עכ"ל. ובפירות אלו ודאי לא קוימה מצות תשמטנה ונטשתה. וצ"ב.

הרמב"ן, בהוספות לספר המצוות מצוה שלישית, הוסיף שגם איסור סחורה הוא דאורייתא. באר בדבריו המגילת אסתר שאכילת פירות שביעית היא מצוה מן התורה. והנה, יש נוהגים אחר סוכות לאכול את האתרוג. החזון איש אף הורה לגבי אותם אתרוגים של שמיטה המיוצאים לחו"ל שמייד אחרי סוכות יאכלום. אולי גם כאן הכוונה שתעשה בהם מצות אכילת פירות שביעית לדעת המגילת אסתר. וצ"ע.

*

ועתה למקור ההלכה, פסק הרידב"ז. לא הצלחתי לאתרו בספריו. אכן, בהגהותיו לספר פאת השולחן (בית רידב"ז ה, יח) פסק שיש לייצא יין של שביעית לחו"ל. וז"ל, ואז יהיה

האם עוקץ האתרוג בכלל מצות נטילה

מצוה על כל ישראל לקנות יין לקידוש, להבדלה, לד' כוסות ולברית מילה מיין של ארץ ישראל ויקדשו על יין שביעית וכו'. עכ"ל.

אף הוא לא ביאר איזו מצוה יקיימו. אפשר שכוונתו למצות אכילת פירות שביעית שהוסיף הרמב"ן, לדעת המגילת אסתר. כך נראה גם מלשונו שלא כתב כיון דאיתעביד וכו', הביטוי השכיח כאשר עושים שתי מצוות בזהו אחר זו ולא בבת אחת, אלא רק ואז יהיה מצוה וכו'. אבל אי אפשר להקיש מפסקו לאתרוג. גם לרמב"ן יש מצוה באכילת פירות לא בנטילתם. אי אפשר ללמוד מדבריו שצריך לנטול מאתרוגי ארץ ישראל.

גם מה שכתבו (הלכות שביעית שם) בעניין הלולב, הקדוש בקדושת שביעית, צ"ב. לא מיבעיא לשיטת הרמב"ם והר"ן שכתבו להדיא שאין כלל קדושת שביעית בלולב. גם לרש"י שכתב שיש ק"ש בלולב מפני שעומד לטאטא את הבית. כיום, כאשר אף לולב לא עומד לטאטוא הבית, גם לרש"י אין ק"ש בלולבים. וצ"ע.

*

האם עוקץ האתרוג בכלל מצות נטילה

לפני כמה שמיטות בא פרדסן לאחד מגאוני הדור ונפשו בשאלתו. אם יתן לציבור להיכנס לשדה המופקר בשמיטה יש סיכון גדול לכל ההשקעות הרבות שעשה בו במשך שנים. ענה לו: תפקיר את האתרוגים עצמם, אבל לא את עוקצם. הרי את ענפי העץ אין צורך להפקיר. שים שלט בכניסה לפרדס: כל הפירות הפקר. שמיטה. עוקצי האתרוגים אינם הפקר. ואין לקחתם. כך אף אחד לא יבוא לקוטפם.

יצוין שבשמיטה הפירות הם הפקר אבל לא השדה עצמה. כל אדם רשאי להכנס לשדה ואף לטפס על האילן לצורך לקיחת הפירות. ויש לו רשות גם לקצוץ את חלק הענף הצמוד לפרי כדרך הקוטפים בכל שנה. אבל השדה אינה הפקר והענף אינו הפקר. ומי שלקחו אין לו בו דין "לכם".

כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל ד, כד) מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכל מקום שנאמר ואכלו אביוני עמך. הוסיף בדרך אמונה (צה"ל אות קצה) כשמפקיר פירות שדהו יש להפקיר גם את ידות הפירות וגם את השומר שלהם, שהם צורך הפרי.

בשבט הלוי (ז, עט) קבע כלל שאין לנו לחדש הערמה שלא נתפרשה בחז"ל. כאן אנן סהדי שזו הערמה. לעוקץ עצמו אין כל ערך ואין אדם בעולם שבאמת מקפיד עליו. הגר"נ קרליץ זצ"ל (ימי שביעית בשמו) הבין שהעוקץ הוא הפקר ממילא, ככל טפל לפרי. כך שהלכה למעשה אין לנהוג כך. אכן בשולי הדברים יש לברר את דינו של העוקץ:

*

האם העוקץ הוא חלק מן האתרוג?

בשו"ת להורות נתן (ו, קלא – קלג) דן באריכות בעצה זו, וכתב בתוך דבריו שאפשר לנטול אתרוג זה. למרות שהבעלים לא הפקיר את העוקץ, אבל אין צורך כלל לנטול אתרוג עם עוקץ.

זה לשון המשנה בתרומות (יא, ד) עוקצי תאנים, וגרוגרות, והכליטין, והחרובין, של תרומה - אסורים לזרים. ופירש בערוך השולחן העתיד (פב, ד): דווקא הפירות המנויים במשנה, בהם העוקץ ראוי לאכילה ונאכל עם הפרי, אבל בשאר הפירות העוקץ אינו פרי ומותר לזרים. [לכאורה מקורו במשנה בעוקצין סוף פרק א]. הרי שעוקץ האתרוג אינו חלק מן הפרי לענין תרומה. מסתבר שהוא הדין לענין שביעית, שכן לומדים בכל מקום שביעית מתרומה.

אבל הרב מבריסק (חידושי רי"ז הלוי יומא סוכה וקידוש החודש, בסוכה שם) הביא את המשנה בתרומות בסוגיא של נטל העוקץ. מבואר בדבריו שם שהמשנה גם באתרוג איירי, ואין חילוק בין עוקץ התאנים לעוקצי שאר הפירות.

העולה מן הדברים: לפי ערוך השולחן עוקץ האתרוג אינו חלק מן הפרי, שלא כעוקצי תאנים, הנאכלים עם הפרי. אלא שכל זה לענין שביעית ותרומה. לענין ד' מינים מכיון שניטל העוקץ פסול, חייב לנטלו ואם לא נטל פסול. לפי הגרי"ז דין האתרוג כדין התאנה, ועוקצי אתרוגים כפרי עצמו הם. ממילא נטל העוקץ פסול. וע"ש בדבריו שמדובר בחלק הטמון בפרי ולא בחלק החיצוני.

*

מקור דין השו"ע

פסק השו"ע: נטל העץ שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג, ונשאר מקומו גומא, פסול: הגה - ואם ינטל קצת העץ ונשאר עובי כל שהוא, שכל רוחב הגומא מכוסה, כשר (טור):

והנה, מקורו ברי"ף בסוכה שם, שהעתיק לשון הר"ח, בשינוי מה. לשון הר"ח: וקיימא לן דאם נעקרה בוכנא, שהוא העוקץ, מן האסייתא, חיישינן שמא נטל מגופו של אתרוג עמה וחסר ופסול. ע"כ. מבואר בדבריו להדיא שניטל העוקץ אינה פוסלת אלא רק החשש שניטל משהו מן האתרוג עצמו.

ואילו ברי"ף כתב: ואם נעקר מן העץ שהוא בוכנתו מעיקרו ולא נשתייר ממנו באסייתא כלום נמצא מקומו כמו גומא שהוא באסייתא ונראה כמו נקב וחסר ולפיכך פסול. ואם נחתך העץ מלמעלה כמעט ונשתייר כל שהוא בתוך האסייתא כשר וזהו נטל עוקצו כשר: אולי בזה פליגי הר"ח והרי"ף, אם כאשר נטל העוקץ ונראה כמין נקב הוא חסר או רק אם נטל מגופו של אתרוג עימו.

אם כן זכינו להבין חידושו של אותו גאון.

לתגובות Rachel.hvcpa@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

העיקר חסר מן הספר

על עושרו של מר גבירוני לא היו מתחרים רבים, אם כי היו מתי מעט שיכלו להתחרות בעשרו, אבל את אלו ניתן לספור על אצבעות כף היד. אך על אושרו גם לא היו רבים שיכולים להתחרות, אבל מהכיוון השני כי כמה שהיה גדול עושרו כך גודל מסכנותו. אתם בוודאי שואלים: גביר כזה גדול, מהו הסיבה שהוא מסכן כל גדול?!? אגלה לכם את הסיבה!

פשוט, לא היו לו ילדים. כמה שדרש ברופאים, כמה שניסה את כל האפשרויות, אבל עדיין הוא לא זכה לחבוק פרי בטן.

לאחר שנים רבות, כשמר גבירוני חישב להתייאש, סוף סוף זכה הוא לזרע של קיימא. את ההתרגשות שלו לא ניתן לתאר, הגיליון לא יוכל להכיל את גודל הרגשות הגואים...

בנו של מר גבירוני זכה להרוות נחת את אביו, הוא עשה חיל בלימודיו, והתנהג כמו שבנו של מר גבירוני צריך להתנהג. אך בדבר אחד היה הוא בדיוק הפוך מאביו, בעוד שמר גבירוני האב אהב פרסומות, אהב כבוד, לכל דבר שבקדושה שהיה מר גבירוני תורם, היה צריך להיות אחר מודעה גדולה בעיתון, מודעה ברכה לנגיד הדגול רודף צדקה וחסד... אך גבירוני הבן היה הפוך מכך, כל דבר היה עושה בהצנע גדול, הוא לא אהב את הפומביות, הוא לא היה יכול לסבול את ה'מצב' שעושים מסביב הגבירים...

כמובן שכשבנו של מר גבירוני הגיע לפרקו נשלחו אליו הצעות מכל קצוות תבל, שכן מי לא רוצה להיות מחותן של מר גבירוני. אך הבן העדיף משפחה פשוטה וצנועה, משפחה עם מידות טובות, משפחה שתיתן לו את מה שהיה חסר לו כה בבית אביו.

החתונה נועדה להיות ברוב פאר והדר, כי אף שהצד השני היה מהמשפחות הפשוטות, שעליהם אמרו בגמ': 'כל כמה דפשיט עדיף טפי', אך מר גבירוני לא היה יכול להתפשר לעשות את החתונה כמו חתונה רגילה, זה הרי החתונה היחידה שהוא עושה, לבנו יחידו שנולד לעת זקנותו, זה לא פשוט...

מר גבירוני חיפש את האולם הכי מפואר באזור מגוריו, וכשגם זה לא מצא חן בעיניו, שכר איזו האנגר באזור מגוריו, ערך בו שיפוצים נרחבים שיתאימו לאולם שמחות, הזמין וילונות מיוחדים, בנה גג מיוחד עם נברשות מפוארות שמשתלשלות מן התקרה, תאורה מיוחדת לאירוע, בקיצור: אולם שספק גדול אם ראייתם כזו ליופי...

העיקר חסר מן הספר

אתם מבינים שאם זאת הוא השקיע באולם, כמה הוא השקיע בכל הדברים האחרים של החתונה. תזמורת המורכבת ממיטב המנגנים כל אחד בתחומו, כשלצורך זה הם התאמנו מספר פעמים יחד בשביל שתוציא את המיטב שבמיטב מן התזמורת...

כך בכל תחום ותחום... שפים מיוחדים הוזמנו מכל קצוות תבל, לבשל לאירוע. יבוא פרחים מיוחד הובא מהולנד, בכדי לפאר את השולחנות. צוות שלם של צילום אירועים, בשביל לתעד את האירוע...

החתן – מר גבירוני הצעיר לא הבין על מה הבלגן הגדול, מה קרה, הוא בסך הכל מתחתן?! אפשר לומר אפילו, שזה קצת הפריע לו... שכן אביו היה חפץ שהחופה תהיה על במה מוארת, שתראה מכל רחבי העיר... והחתן ממש לא יכול היה לסבול זאת, הוא שתמיד ברח מן הציבוריות, הוא שתמיד זרח מן אור הזרקורים... אבל מה לעשות, החתן שתק, כיבוד אב קודם לכל... אם כך אבא רוצה, אזי אפילו שזה לא מתאים לי, אכפוף את דעתי מפני דעתו של אבא...

אבל זאת ביקש מאביו, שמכיון שהוא למד בישיבה רגילה, הוא אינו חפץ שהבחורים יהיו ביחד עם כל הקהל הגדול שאינו מתאים כל כך לבחורי ישיבה, על כן שיהיה אולם קטן ופשוט בשביל בחורי הישיבה, שם יוכל לרקוד עימם.

אביו שכל כך היה חפץ שהכל יצליח, הסכים לבקשתו, והעמיד לצד האולם – אולם פשוט, אולם לא קטן, אבל גם לא ענק כמו אולם החתונה, אולם שבו יוכלו בחורי הישיבה לרקוד כאוות נפשם. אף תזמורת מיוחדת הובאה לשם, תזמורת המתאימה לבחורי ישיבה. וכשכך לא היה מאושר מהחתן...

החופה נערכה כדת משה וישראל, ולאחר מכן החלה סעודת החתונה, הסעודה שכל כך חיכו וציפו לה... שכל כך התכוננו לה... שכל כך הרבה דמים תרתי משמע השקיעו בשבילה...

החתן שכאמור הרגיש מאוד זר ולא מחובר לאירוע הנוצץ הלז, העדיף לסעוד את הסעודה במחיצת בחורי ישיבתו, כשלאחר הסעודה נשאו הם את רגליהם בשיר ושבח לבורא העולם, כראוי וכנאה לבחורי ישיבה. החתן כמעט לא היה נוכח באולם היוקרתי והנוצץ, מי שחיפש אותו דווקא... מצא אותו באולם הקטן, שם החתן רקד בעוז ובשמחה עם חבריו...

כל אחד לא יוצא מן הכלל טרחו ליום טוב של סוכות, הרכיבו, בנו, קדחו, אזקו עם אזיקונים, סיככו, קישטו, עמלו רבות, והכל לכבוד מצות סוכה...

רבים וטובים הדירו שינה מעיניהם, הכל לכבוד של מצוה, שנזכה להנאותה, ושתהיה אכן מקום ראוי להשרות בו את השכינה, ואת האושפיזין שבאים להתארח עימנו...

העיקר חסר מן הספר

אבל לפעמים אנו יכולים להיות דומים לאותו אבא שטרח כל כך לחתונה של בנו, והחתן בכלל רקד באולם סמוך. נכון שהסתכלנו עליו בעין עקומה, הרגשנו שמשהו לא תקין כאן... לפעמים גם אנו דומים לו...

כלפי מה הדברים אמורים:

בתורה נאמר: בַּסֶּפֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּפֶת. לְמַעַן יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם פִּי בַּסֶּכּוֹת הַוְשִׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. התורה מפרטת לנו מה הסיבה שבשלה היה מצווה עלינו לישב בסוכה, וזאת משום: שבעת שה' הוציא אותנו ממצרים הוא הושיב את בני ישראל בסוכות, ונחלקו בזה חכמינו, יש האומרים סוכות ממש, ויש האומרים בענני כבוד כעין סוכה]. בכדי לשמור על כלל ישראל משמש ושרב, ומשאר מרעין בישין המצויים במדבר. ועל כן ציוותה אותנו התורה גם כן לישב בסוכה, לזכור את חיבתו אלינו, את נפלאותיו הגדולים והנוראים שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים.

וכתב על כך הב"ח: שמכיון שהתורה כתבה בפירוש 'למען ידעו' הרי במצוה זו אם אינו יודע את טעם המצוה, אם אינו מכווין את טעם המצוה הרי הוא לא קיים את המצוה. ויתרה מכך, שאם אדם ישב בסוכה ולא כיוון הטעם, הרי כאילו אכל חוץ לסוכה.

אדם יכול לאכול כזית ראשון בסוכה הכי מהודרת בעולם, אבל אם הוא לא כיון את טעם המצוה, הוא לא יצא ידי חובתו לדעת הב"ח...

על כן, בכל פעם שניכנס לסוכה תכוין את הכוונה האמורה, ובכך נזכה לכל ההשפעות העצומות שיוורדים בעת קיום מצוה זו...

מתורתו של הצפנת פענח הרוגוצ'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

חג הסוכות: גשמים בחג - שפך לו קיתון על פניו

סוכה דף כ"ח ע"ב. משנה כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו. והרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה כתב שהסימן רע הוא דוקא ביום הראשון של החג. רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מבאר את דבריו בהקדם ב' יסודות. א. מצות סוכה היא לקבוע דירתו כל שבעה. והקביעות היא ע"י אכילת הלילה הראשון (ביאר זאת בכ"מ בהרחבה ואכ"מ). ב. ע"י ירידת גשמים בטילה הסוכה, ואין זה רק פטור מצטער. על פי זה מבואר היטיב. דע"י ירידת הגשמים שבטלה סוכתו בלילה הראשון שהוא הזמן שקובע סוכתו לדירה. זהו סימן רע.

והקשה רבינו על דברי הרמב"ם מהמשנה בתענית דף ב' ע"א מאימתי מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו. ע"כ. מפורש במשנה כל החג הגשמים סימן קללה.

ותירץ רבינו, שהמשנה שם איירי לרבי אליעזר לשיטתו (סוכה דף כ"ז ע"א) דסוכה כל שבעה חובה. לדבריו באמת כל שבעה הגשמים המבטלים את הסוכה סימן קללה. [מקורות: צ"פ סוכה פ"ו ה"ב וקונטרס השלמה דף ב' טור ב']

*

סוכה לאכילת לחם הפנים בעזרה

כבר דנו המחברים איזו סוכה היתה לכהנים לאכול בה לחם הפנים. הגר"א דימאנט ז"ל במכתבו אל רבינו גם מעיר ענין זה ונביא בקיצור: ויש להעיר באכילת לה"פ דכהנים בעזרה דלכאו' אכלו חוץ לסוכה (ע' יומא ל"ט) אף אם היה כביצה, דאיך יעשו סוכה בעזרה הגם שהוא דירת עראי ואין בזה הוספה אבל תשבו כעין תדורו בעינין דיהא ראוי לשינה ג"כ. ובמכתב מאוחר מצטט מדברי רבינו שהשיבו, שאפשר לאכול בסוכה הבנויה בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש שבזבחים דף נ"ו מבואר שאוכלין שם קדשי

שמחת בית השואבה: ניסוך היין והמים - תורה שבכתב ושבע"פ. ענין השיתין

קדשים. ולמ"ד דשרי לבנות עץ בהר הבית שרי לבנות שם סוכה. באופן נוסף תירץ, שלא היה ללשכות גג"ט. [מקור: מכתב מיום ו' וירא מרחשון תרפ"ט - מליקוטים מכתבי הגרא"ד שבשו"ת צ"פ החדשות ח"ה]

*

שמחת בית השואבה: ניסוך היין והמים - תורה שבכתב ושבע"פ. ענין השיתין

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל כתב דרוש נפלא על ענין ניסוך היין והמים לשיתין (להלן מתמצית עיקר דבריו). ישנה סתירה בין הגמ' סוכה דף מ"ט ע"א ודף נ"ג ע"א אם השיתין היו מחוללין מששת ימי בראשית או שדוד המלך כרה אותם כשבנה את בית המקדש. ורש"י ותוס' כתבו דפלוגתא היא. ובאופן נוסף כתב רש"י שהיו חפורים ונסתמו ולכן דוד המלך הוצרך לכרותן. על יסוד זה דורש רבינו, דענין השיתין הוא מקור כל המין האנושי שמשם נברא האדם (ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב רמב"ם ביה"ב פ"ב ה"ב) - ואתם קרוים אדם. ואחר כך נסתם ע"י בעוונותינו הרבים. ודוד שהקים עולה של תשובה (ע"ז דף ד') חזר וחפר וסילק את העפר - העוונות. השיתין רומזים אל הלב (כמבואר בעירובין דף י"ט ע"א גבי עוברי הגיהנום דמורידין דמעות כמעין של שיתין, והיינו שהלב נשפך כמים). כהא דשפכי כמים ליבך נכח פני ה' שמבואר בתמיד דף ל"ב ע"ב שזהו העוסק בתורה. כנראה כונת רבינו שהמעין שבלב היינו הדברי תורה. וע"י העוונות נאטם הלב וצריך לחפרו. וע"י מצות סוכה שמקיימים זוכים לביטול יצרא דע"ז כמבואר בערכין דף ל"ב ע"ב שביטול יצרא דע"ז ע"י אנשי כנסת הגדולה היה בגדר סוכה. וע"י הלולב יתבטל יצרא דעריות (שלא נתבטל ע"י אנשי כנה"ג). כי לולב הוא מדקל ולדקל יש לו תאווה כמבואר במדרש (הובא בתוס' מנחות דף ע"א ע"א) וע"י לעתיד לבא אם ירצה ה' נזכה לשני ניסוכים, ניסוך המים הרומוז לתורה שבעל פה ותורה שבכתב (ע"ז דף ל"ה ודף י"ט). וכשלעתיד לבא - בימות המשיח תגמר כל התורה שבעל פה, אז יתבטל יצרא דעריות. [שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' י"א וח"ב מכתבים מכת' י"א ע"ש עוד שהאריך]

*

^{לט} וראה בספר מאורי המועדים נשאר בצ"ע. וראה דברים נכבדים על זה בספר גנוזי המועדים (דינקל) מבעל הכלי חמדה ובהערות שם. יש להוסיף שהגרמ"ד סולוביצ'יק זצ"ל נקט (בחג הסוכות תשע"ד) שהני סוכות לא היו בעזרה. [מש"כ רבינו באופן השני לא הבנתי לענ"ד, הלא גם להניח קירווי של סכך חשיב עץ בעזרה].
^מ רבינו הוסיף שדקל שייך גם לע"ז, וגם ע"ז דפער שייך לבי' היצה"ר, ואכ"מ.

ושאבתם מים ב'ששון' - ביאור

הגאון רבי שמואל דוד זובולדובר זצ"ל רבה של צ'יזוב הי"ד מצטט במכתבו אל רבינו מדברי רבינו אודות השמחה של ניסוך המים. הדברים לא מושלמים, וגם טעונים ביאור, חבל שלא זכינו לתשובתו של רבינו, אך ניתן ללמוד מהם. **נשמח אם יאירו עינינו בהבנת דברי קדשו.**

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מבאר, שישנם ב' דיני ניסוך המים. ניסוך של בית המקדש הטעון מים חיים - מי השילוח. וניסוך של במה שאין צריך מים חיים. ומוסיף, כי חלוקים המה גם בגדר השמחה. של בית המקדש הוא ב'שמחה' - שלמה. ושל במה הוא בגדר קרבן וב'ששון' - שיש בו צערמא. ומבאר שזהו משום "דהוה גדר תשובה".

במכתב מאוחר יותר לחתנו ובתו כותב רבינו באופן אחר: "וניסוך המים השקה ששון אית בו צערא, מחמת דגם ב"נ יש להם השפעה כמבוא' סוכה נ"ה. כשהוא משקה משקה לכו' [ל]". בקצרה (לפי המתבאר בהערות על המכתב ותוספת לפי הנראה כעת) איתא בסוכה דף מ"ח ע"ב. א"ל ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו, עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי, דכתיב ושאבתם מים בששון. א"ל אי הוה כתיב לששון כדקאמרת, השתא דכתיב בששון משכיה [עורו] דההוא גברא משוינן ליה גודא [נוד - רש"י] ומלינן ביה מיא, ע"כ. מבואר שגם המין שותף במשהו בשאיבה של המים. ומבואר עוד בסוכה דף נ"ה ע"ב ששבעים קרבנות החג באים עבור אומות העולם. וכן השפעת הגשמים גם עבורם כמבואר בסנהדרין דף ל"ט ע"א. לכן יש כאן גדר 'ששון' שמחה המהולה בצער על שותפות האומות בסיבת ההשפעה ובקבלתה. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"ה (שיופיע אי"ה בקרוב) מילואים לסימן בגדר ניסוך, וח"ב מכתבים מכת' ב']

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

^{מא} כדברי הגמ' בכתובות דף ח' ע"א שאין אומרים במילה שהשמחה במעונו משום צערא דינוקא. ונקראת ששון מגילה דף ט"ז ע"ב [הגר"ש אלטר שליט"א]

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**ענין הסוכה לדעת מיהו בעל הבית – אם ד' לא יבנה בית
שוא עמלו בוניו בו. וענין הנענועים – הודו לד' כי טוב פי
לעולם חסדו – ואמרו הושיענו**

הנה בשנה האחרונה התרחשו בעולם כולו וגם בארץ הקודש מאורעות רבים כל כך שמחייבים אותנו להתבונן לפני שמגיעים לחג האסיף ולחג הסוכות. ובעזרת השם נחשבה כמה מחשבות..

והדבר הראשון שיש ללמוד השנה, שהעולם המדעי והמודרני - שיש בידו כלים מכלים שונים, ושמייצר כמעט כל דבר שניתן רק לדמיון, - עומד נפעם כל פעם מחדש, מאפס היכולת האנושית להתמודד מול איתני הטבע. ונקח דוגמאות.

כידוע בשנה האחרונה היינו עדים לשריפות כמותן לא היו עשרות שנים, ברחבי העולם השונים, כולל גם בארץ הקדש.

במקומות שונים בעולם, במדינות מפותחות ביותר, ירדו גשמים עזים כל כך שגרמו לאסונות כבדים בגוף ובממון, ללא שום דרך להתגונן.

כמה בתים התמוטטו לפתע, ללא שום קשר בין המקומות, וכן אנשים כשלו איש באחיו, ורודף אין, אף זה במקומות שונים. וכבר הקימו ועדת חקירה גם כן.

ועוד הרבה מאורעות אסונות ואבידות, שממש קשה לזכור הכל, כי צרות האחרונות משכחות הראשונות, ד' ירחם.

וכך אמר הנביא ישעיהו (פרק ט פסוק ז והלאה) בדבר השם יתברך: **דָּבַר שְׁלַח ד' בְּיַעֲקֹב וַנִּפְּל בְּיִשְׂרָאֵל.**

וַיִּדְעוּ הָעָם כָּלוּ... בְּגֵאוֹה וּבְגֵדֵל לִבָּב לֵאמֹר.

לִבְנִים נִפְלוּ וְגִזִּית נִבְנְהָ, שְׁקִמִּים גָּדְעוּ וְאַרְזִים נַחְלִיף.

וַיִּשְׁגֹּב ד' אֶת צְרֵי רִצִּין עָלָיו וְאֶת אֵיבָיו יִסְכֶּסֶךְ. אַרְם מִקְדָּם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֹר...

וְהָעָם לֹא שָׁב עַד הַמִּפְּהוּ וְאֶת ד' צָב' לֹא דָרְשׁוּ...

ובפירוש הרד"ק שם, לא התבוננו כי האל הוא המכהו בעונותיו ולא שב אליו ולא דרשו אותו.

והנה כאשר מתבוננים בדברי הנביא, (כולל הפסוקים שלא העתקנו וכולל דברי חז"ל הקדושים בכמה מקומות), הלא נגיע מיד למסקנה שההסטוריה כבר כתובה מראש, כולל ועדת החקירה, וכולל מסקנותיה, גם אלו שעדיין לא התפרסמו...

ושוב נשאל, מה כן עלינו ללמוד ממה שקורה?

והתשובה ששום דבר לא קורה... זה נעשה בכוונת מכווין...

בעל הבית שולח מסרים, וזה הכל. ודיירי הבית אמורים להבין את המסרים. ואם אינם מבינים, הלא עליהם לעשות מאמצים כדי כן להבין. ואם הדיירים אינם מבינים, כי חושבים עצמם לבעלי הבית, זה גרוע מאד, ולא בשביל בעל הבית, אלא בשבילם... כי זהו המסר העיקרי, לדעת מיהו בעל הבית. ואם את זה לא מבינים, הרי הרבה שלוחים למקום...

והאמת שלצורך כך ציוותה אותנו התורה הקדושה, לשבת בסוכה, כדי שנדע שאין אנו בעלי הבית, ואם ד' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. וכדי שנכיר מיהו באמת אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא... ובזכות זה נזכה לכל הטוב בזה ובבא. אמן.

ועוד מחשבה נחשבה... כי בסוכות אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, וכמה מאות או אלפי אנשים בארץ ובעולם, יצאו בנסיבות שונות ומשונות, מדירת הקבע שלהם, ומחפשים דירת עראי... ולפעמים זה התרחש אחרי שכבר היו מתגוררים במקום עשרות שנים, ולפתע צריכים לנטוש הכל כדי להמלט בעור שיניהם, ד' ישמרינו...

והנה אנחנו מנענעים הלולב - בשעת ההלל - בעת אמירת הודו לד', ובעת אמירת אנא ד'. ובפשוטו המטרה היא לחדד לעצמינו את ההכרה העמוקה כמה חייבים אנו, להודות להשם על הכל, ועל כן מנענעים בהודו, וכן לחדד את ההכרה שלו לבדו ראוי להתפלל, ועל כן מנענעים באנא ד', וכמה הדברים חשובים כיום, כאשר החשך יכסה ארץ וערפל לאומים...

ויהי רצון שבזכות העסק במצוות הקדושות וההתבוננות בטעמי המצוות והכוונה בהן נזכה לפתקא טבא - ולראות בשוב השם ציון יגל יעקב ישמח ישראל, במהרה בימינו אמן סלה.

ענין בהלכה / ראובן אליאך, מודיעין עילית לולב עם 'קור"א' האם הוא לכתחילה

יש לדון במי שיש לפניו לולב שהסירו ממנו את ה'קור"א' ואין בו חשש הימנך, וכפוף, וסליק בחד הוצא, וכו', ויש לפניו לולב עם 'קור"א' שאין ידוע כשרות העלה האמצעי, האם יכול ליקח הלולב עם קור"א.

מנהג הספרדים ברור היה שאפשר לסמוך על לולב עם 'קור"א' כיון שרובם כשרים [מאמ"ר תרמ"ה ס"ק ד', והעתיקו האורל"צ חלק ד' סימן ל"ב אות ב'], ואף שאין אחר המנהג כלום, ברור שכל המנהג היה קולא שאפשר לסמוך על הרוב אבל בלולב בעל תיומת אחת אין צד ליקח דוקא קורא וכדלהלן.

עיקרי הדברים הם - דהב"י ביאר בדעת התוס' שהביאו דעת הגאונים שהם איירי בלולב בעל ב' תיומות ומחוברים ע"י 'קור"א' ואם נחלק הקורא הוי 'נחלקה' לגאונים, אולם התוס' י"ל שמיאנו בזה ונתקשו בביאור דעת הגאונים, והמאמ"ר כ' שעפ"ז יש ליזהר שלא להפריד הקור"א שמא ימצא לולב בעל ב' תיומות, והשד"ח והלב חיים כתבו שמנהג הספרדים ליקח 'קור"א', ובזמנינו שמצוי לולבים כשרים בלי 'קור"א' יש לעיין בזה כדלהלן:

א. כל מש"כ המאמ"ר הוא דוקא בלולב עם ב' תיומות כמפורש להדיא בדבריו ובדברי הב"י וא"כ בזמנינו שרובם עם תיומת א' ללא חשש ב' תיומות, א"כ לא שייך כלל חומרת הב"י לדעת הגאונים ואי"צ בלולב כזה כלל 'קור"א', ולא שייך ע"ז מנהג לקחת עם 'קור"א' ללא תועלת.

ב. להלכה לא נפסק כהגאונים וכל הראשונים לא הסבירו כמותם [מלבד רי"ן], והשו"ע לא פסק כמותם ומעיקר הדין ודאי שאין לחוש לזה אלא בתור חומרא, ומנגד פסולי הימנך וכו' הם לכו"ע פסולים ואם יש לפנינו לולב עם 'קור"א' ולולב בלי 'קור"א' הרי עדיף הודאי אף שיש כאן לכאור' רוב כשר [דהא נח' בזה אם הוא חיבור, והגריש"א לא הקפיד שלא ליקח לולב עם ב' תיומת ללא 'קור"א', ישא יוסף ג' קס"ח בסופו].

ג. כתבו הפוסקים דאפשר דהתוס' לא ס"ל את הסבר הב"י דהא בכל לולב יש 'קור"א' ולא ס"ל שהקור"א מחבר וא"כ אם יש בו פסולי הימנך אינו חיבור וכ"כ בשם הגרי"ז שמסתימת כל הפוס' שלא הזכירו שהקורא נקרא חיבור משמע שלא ס"ל כהב"י [חמדת משה בחלק הסימנים על 'קורא'].

ד. במאמ"ר שם שהוא ראש המדברים בענין זה מדוייק שקור"א אינו חיבור שכתב שם שאין להפריד את הקור"א כדי לבדוק 'נחלקה' ששהרי מן הסתם לא נחלקה ואם נחלקה לא נחלק אלא במעט", מדוייק מזה שהקור"א אינו חיבור דאילו היה חיבור היה לו להכשיר שאי"ז 'נחלקה' [וביאר הגר"י לשינסקי שליט"א דיש לדחות שמא איירי בקורא

פנימי ולא בקורא חיצוני, ואה"נ קור"א חיבור אולם קורא חיצוני אינו חיבור וחוששים שיפגע בקורא פנימי המחרב].

ה. ועוד יש להעיר דמנהג הספרדים שלא מכסכים וזהו נובע כנראה מדברי האריז"ל שכ' שלא ינענע בשעת ההולכה וההבאה, וכבר תמהו הפוסקים על המנהג דהא כל קפידת האריז"ל כמפורש בדבריו הוא דווקא 'בשעת' ההולכה וההבאה אבל לאחר מכן אין קפידא, וא"כ איך שבקינן דעת רוב הראשונים והרמב"ם והשו"ע [וכן הרי"ף והרא"ש והטור להבנת הב"י, הרדב"ז, ט"ז, כפ"ת, הגר"א, המ"ג, מאמ"ר, וכדמש' בגמ' טפח לנענע] שבלא נענועים לא יוצאים יד"ח נענוע, כיון שחייב לנענע חוץ מהולכה והובאה, אולם אף שאין אחר המנהג כלום ומנהג ישראל תורה מ"מ המדקדקים נוהגים בצנעה לכסכס אחר ההולכה וההבאה כדי לצאת יד"ח השו"ע ורוב הראשונים ובלולב עם 'קור"א' אין יכול לכסכס [עיין בכ"ז הלכות חג בחג פ"ט עמוד שסג' הערה 51, ושכ"כ היעב"ץ ועוד].

ו. בכל התורה היכא דאפשר לברר חייב לברר א"כ הוי מיעוט שאינו מצוי וכיום בלולבים מצוי פסולי הימנק, וסליק בחד הוצא [או שכולו עלה א', או שהעלה השני אינו חופה רוב השני] וכן פסולי כפוף, שקור"א לא מצילים [חוץ מהימנק שיש לדון בו], וע"כ לכאוי יהיה חייב לברר מה יש מתחת לקורא, ושמעתי ממורי הוראה שהפסולים הם מיעוט שאינו מצוי ובפרט בזן דרי, ועוד שכ' הרעק"א שאם אחרי הבירור תשאר מסופק אי"צ לברר וכיום יש הרבה ספיקות, אולם הגריש"א ס"ל [ישא יוסף ג' סימן קס"ח בסופו] שאף שאינו מצוי כ"כ חייב לברר ובפרט לפי מה שכתבנו להלן שאיתרע רובא.

ז. ועוד יש לעורר שהרבה פעמים הקור"א עוטף את הלולב אבל אינו מחובר אליו אלא תלוי 'ומפורק' ואינו מחובר אליו כלל ולכאוי בקורא כזה חייב לבדוק האם פסול כיון שכלל אינו חיבור הרי זה כלוקח לולב מבלי להסתכל אם פסול, ובב"י מפורש להדיא וז"ל 'ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ אחד בלי שום פירוד', ויש לשים לב שקור"א מחובר ומדובק, וכן מורה הגר"ש זעפרני שליט"א שלכתחילה מטעם זה אין ליקח לולב עם קור"א משום שמצוי שמתפרק בחג.

ח. בפמ"ג [תרמ"ה א"א ס"ק א'] כתב 'ומצוה ממובחר להיות כפות לגמרי. משמע כשהוא כולו כחץ פסול' וצ"ב כוונתו, ונראה בלולב שכולו נראה כאחד בלי עלים והוא הקורא שמקיף כולו ממש ויש לחוש לזה [הערת הגר"י לשינסקי שליט"א].

ט. ועולה על כל זה שמעתי מאחד המגדלים הגדולים בארץ שסיפר במסל"ת שהדקלים עד גיל 20 נותנים לולבים יפים הם מקלפים הקור"א ומשווקים אותו כך, אולם מגיל 20 עד 25 הלולב יוצא עם פסולים שונים וע"כ אין מקלפים אותו ומוכרים אותו בתור 'לולב עם קורא' ולפי"ז נפל בבירא טענת מיעוט וע"כ מחוייב לברר דאיתרע חזקתיה [והקונים לולב עם 'קור"א' ואחר החג פותחים הרבה פעמים מוצאים פסולים, עי' קובץ נזר התורה עמוד שס"ח מהר" ליברמן שליט"א].

היוצא מדברינו: בני ספרד הלוקחים לולב עם 'קור"א' יש להם לסמוך על המנהג שנהגו כן לסמוך על רובא דלולבים כשרים ומנהג ישראל תורה. אולם יר"ש ראוי לו להדר ולדקדק ולא ליקח לולב עם 'קור"א' אלא ליקח לולב עם תיומת אחת שיכול לבודקה שהעלה העליון אינו הימנך, ואינו יבש, ואינו כפוף, ולכה"פ מי שקונה עם 'קור"א' יבדוק שהוא מחובר היטב, ולכה"פ יסיר ראש הקורא כדי לבדוק ראשו [וכן מנהג בני תורה המדקדקים שלא ליקח לולב עם קורא, וכ"ד הגריש"א (ישא יוסף ג' קס"ח בסופו), וכן נהג החזו"א [אורחות רבינו ח"ב רל"ב ג'], וכ"ד הגרשז"א דעדיף ליקח בלי 'קור"א' [מעדני שלמה עמ' ע"ז, ובהלי"ש], וכ"ד הגר"ח"ק [ארבעת המינים עמוד י"ג, ובביאור המנהג י"ל או שפעם כולם היו כשרים ואין לחוש, או שרובם היו פסולים והעדיפו לסמוך ע"ז כמוש"כ באורחות רבינו שלא מצא לולב כשר לקח עם קור"א (הגר"ש זעפרני שליט"א), או די"ל שנזהרו מלכסס כמבואר באריז"ל].

לתגובות: R962531@GMAIL.COM

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

גירא בעיניה דסיטנא

א. התגרות מסוכנת

דין גירא בעיניה דסיטנא

כתוב בגמרא רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי ליה, אמר דין גירא בעיניה דסיטנא. ולא מילתא היא, משום דאתי לאיגרויי ביה (סוכה לח, א. מנחות סב, א). כאשר רב אחא בר יעקב ניענע את הלולב, הוא אמר אלו החיצים שלי, החיצים שנלחמים בעיניו של היצר הרע. והגמרא אומרת שזה לא דרך, מפני שזו התגרות, ואז השטן עלול לנקום, להתאמץ במיוחד ולהתגרות בו עוד יותר חזק.

נסיעת חירום ונסיעה מסוכנת

פעם נכנסתי לחנות בשכונת גאולה בירושלים עיר הקודש, ושמעתי שיח של שני צעירים מתלהבים, שככל הנראה קיבלו כעת רישיון אמבולנס. אחד סיפר לחבירו, תשמע - נסעתי את כל גאולה ברוורס בנסיעה דחופה עם סירנה, וכולם פינו לי את הדרך. חשבתי לעצמי, נסיעה דחופה היא מסוכנת, עושים אותה רק בשעת חירום, כאשר יש מקרה רפואי דחוף. לעשות זאת בזמן אחר זה סיכון שלא לצורך, וזה ממש מיותר. הרי אם ח"ו הם יעשו תאונה, גם בנסיעה דחופה באמת נהג האמבולנס אמור להיות אשם, מפני שבסופו של דבר הוא נסע בניגוד לחוקי התנועה, ויכול להיות שלא ראו אותו.

[טעות נוספת שלהם, הם לא ידעו שאני 'בעניינים', סבתי ז"ל היתה אומרת אף פעם אל תדבר בקול, מפני שאתה לא יודע מי שומע אותך. למען האיזון אני מוסיף שבתקופתי נתפס נהג אמבולנס מפעיל סירנה סתם, והוא סיים את תפקידו מיידית.]

בכל התגרות יש סיכון, בנסיעה דחופה זה סיכון לתאונה, ובחיי האדם זה סיכון לחטא ועוון. רב אחא בר יעקב התגרה בשטן, המפרשים מסבירים שהיו לו את הכוחות לעמוד בזה (ערוך לנר שם), אבל זה לא דרך לכל אדם.

יש לנו כוחות

נהג האמבולנס רצה לראות שהוא באמת מסוגל, שיש לו את היכולת לנהוג בצורה כזו, שיש כיסוי לרישיון האמבולנס שלו. בשביל זה הוא הטריח את הציבור לחינם, וזה לא בסדר.

גם לנו אסור להתגרות בשטן לחינם, זה עלול להזיק ולחזור אלינו בצורה קשה. אבל זה לא אומר שאין לנו את הכוחות, ארבעת המינים מלמדים אותנו שלכל אחד יש את הכוחות, כל אחד מסוגל להתמודד עם יצר הרע כאשר הקב"ה מעמיד אותו בניסיון. והיכן הכח הזה נמצא - במצות נטילת לולב, בארבעת המינים.

ער כמה להתגרות

רב אחא בר יעקב אמר שיש לו את הכוחות. בשביל מה הוא אמר את זה, לא בשביל להתגאות, הוא רצה ללמד אותנו שגם לנו יש כוחות להתגבר על היצר הרע. ייתכן שהוא מסכים עם דברי הגמרא שזו לא הוראה לרבים, ויכול להיות שזו מחלוקת. אבל גם אם זו מחלוקת, אין כאן מחלוקת על כך שיש לנו כוחות, כל השאלה היא עד כמה להתגרות כאשר זו לא שעת מבחן ואין לנו נסיון.

וְאֵל תְּבִיאֵנוּ לֹא לְיַדֵּי חַטָּא, וְלֹא לְיַדֵּי עֲבָרָה וְעוֹן, וְלֹא לְיַדֵּי נְסִיוֹן, וְלֹא לְיַדֵּי בְּזִיוֹן. וְאֵל תִּשְׁלַט בְּנוּ יִצְרָה־עַל הָרָע (ברכות השחר). אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון (סנהדרין קז, א).

*

ב. התרגשות במצוות

הפסיד את הברכה

אם אדם יצא ידי חובת נטילת לולב לפני הברכה, אפילו לרגע אחד, הוא הפסיד את הברכה (סי' תרנא סע' ה ומשנ"ב ס"ק כה). לכן נוהגים להחזיק את האתרוג הפוך עד אחרי הברכה, מפני שאם נחזיק אותו ישר אז יצאנו ידי חובת המצוה והפסדנו את הברכה.

שמעתי מהגאון רבי רפאל שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר, שנשים לא מסוגלות להבין את ההלכה הזו. מה, בשביל רגע אחד הפסדנו את כל המצוה. מפני שעיקר ההתרגשות של המצוה היא בברכה, ומפסידים את כל זה בגלל אחיזה של רגע אחד, והרי באותו רגע בכלל לא היתה התרגשות מיוחדת.

התרגשות בקיום המצוות

לפי דרכינו למדנו להתבונן בהתרגשות המיוחדת שיש בקיום המצוה. הכח והאפשרות להתגרות בשטן הוא כח חזק מאוד, הוא מוכרח להיות כח רוחני, אבל יש כאן בסיס גשמי ויסוד מובן למתבונן.

מצוה גוררת מצוה (אבות ד, ב). הסביר רבינו יונה שיש טעם טבעי, אדם מתרגל לעבודת ה', מתקרב אל ה', ואז קל לו לעשות מצוה נוספת. ויש גם טעם רוחני, כאשר אדם עושה מצוה, המצוה מסייעת בידו לעשות מצוה נוספת. הפירות של המצוה בעולם הזה הן מצוות נוספות.

לקבל כוחות

כאשר אדם מקיים מצוה הוא מקבל כוחות, הן כוחות של התרגלות ביום המצוות, וכן כוחות רוחניים לקיים עוד מצוות. כאשר אדם מתרגש מקיום המצוות, הוא מקבל כוחות פנימיים, כוחות גשמיים של התרגלות, וכוחות רוחניים של התגברות על היצר הרע. זה קיים גם במצוה בלי התרגשות של ברכה, וכל שכן עם הרגשת הרוממות והרוחניות

שמגיעה עם המצוה. ואת זה רואים במצות ארבעת המינים - דין גירא בעיניה דסיטנא, כפי שאמר רב אחא בר יעקב.

*

ג. ארבעת המינים

ניסיתי לקחת את היסוד הזה, ו'להלביש' אותו על חלק מהמשלים המפורסמים במהותם של ארבעת המינים. בחינות שונות וזויות מבט מחודשות על הצורה של עם ישראל ושל הנפש היהודית.

משפיע על הכלל

כאשר נתבונן נראה שכל המבנה של העולם הוא בצורה של משהוא עיקרי ומסביבו הרבה דברים, או של משפיע ומושפע (עפ"י רמב"ם בהקדמה לפיה"מ). כמה גלקסיות וכוכבים יש מלבד כדור הארץ (ראה בספרי שבילי דירחא ח"א פ"ה ס"א הע' 2 מרחבי החלל - מאמר השקפה), וכולם יודעים שהעיקר נמצא כאן. כמה בעלי חיים יש ביחס לאדם. כמה אנושים יש בכל העולם מול העם הנבחר, וכמה תלמידי חכמים יש מול כל העם, כמה כהנים יש מול שאר העם, וכמה זמן בשנה כל כהן באמת עובד בבית המקדש.

הביטוי 'צדיק אחד בסדום' (עפ"י רש"י בראשית יט, ה, או בראשית רבה מט, יג) לא נאמר סתם, לפעמים זו המציאות. כך מסביר הרמב"ם את האדם השלם ביחס לשאר העם (בהקדמה למשנה ד"ה הנה נתברר, בשני מקומות), ואולי זה ההסבר למדרש האומר כי מתוך אלף שנכנסו למקרא אחד יוצא להוראה (ויקרא רבה ב, א. קהלת רבה ז, כח). ומדוע שלא נקבל את אותה צורת מחשבה על עבודת ה' שלנו - רגע כמימריה של התרוממות רוחנית ישפיע על כל השבת (לקראת שבת ד עמ' 15).

עיקר איברי האדם

ההשפעה הזו נמצאת אצל כל אחד, וקיימת במעגלים שונים בצורה של עם ישראל ושל הנפש היהודית ועבודת ה' הפרטית שלנו. כאמור, אולי אפשר לראות מעגלים אלו במדרש על ארבעת המינים.

רבי מני פתח... השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם, וההדס דומה לעין, וערבה דומה לפה, והאתרוג דומה ללב. אמר דוד. אין בכל האיברים גדול מאלו שהן שקולין כנגד כל הגוף. הוי - כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹךָ (תהלים פרק לה פסוק י, ויקרא רבה אמור ל, יד).

ארבעת המינים מסמלים את האיברים העיקריים בגופו של אדם, את האיברים המשפיעים על כל האיברים. כתב רבינו בחיי ארבעה מינין הללו רמז לארבעה איברים שבגוף האדם, שהם עיקר כל פעולותיו (רבינו בחיי ויקרא כג, מ. הסבר דומה כתוב בספר החינוך מצוה שכד). על ידי אותם איברים מגיעים ל-כָּל עֲצָמוֹתַי, מגיעים לכך שכל העצמות נרתמות ומשתתפות בעבודת ה'. ואז כל הפעולות שלנו נעשות לשם שמים.

צורת עם ישראל

משל נוסף מובא במדרש על צורתו של עם ישראל. פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וערבי נחל אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים (ויקרא רבה אמור ל, יב. ובקיצור בתנחומא שם סימן כה).

ודוקא כולם ביחד זה הקיום של מצות ארבעת המינים, גם הערבה הינה חלק מכלל ישראל. תלמידי החכמים משפיעים על כלל העם.

משל הגפן

המשל הזה, של חלקי עם ישראל, מובא בגמ' בהקשר אחר, וכמה שינויים: אמר רבי שמעון בן לקיש אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל. והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא לא מתקיימן איתכליא (חולין צב, א).

עץ הגפן בנוי מכמה חלקים. חלקי עם ישראל נמשלו לגפן, אפילו האשכולות הדשנים והרעננים תלויים באחזקתם של הקנוקנות, הריקים שבישראל. כאן לא מדובר רק על כפרה על הקנוקנות, הענפים תלויים בקנוקנות ובעלים. חלקי העם תלויים אחד בשני.

אחרי חטא העגל הקב"ה אמר למשה רבינו לְךָ רַד (שמות לב, ז). וכתוב בגמרא אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו אתה למה לי (ברכות לב, א). גדלותו העצומה של משה רבינו, גם היא תלויה במצבו הרוחני של כלל ישראל.

ואולי לכן תפילת יום הכיפורים חייבת להיות עם העבריינים (כריתות ו, ב. טור או"ח ריש סי' תריט. עקבי פרשת השבוע שנה שניה, ליום הכיפורים וסוכות). תלמידי החכמים מוכרחים להשפיע על כלל העם, נוטלים את האתרוג עם ההדס וההערבה.

*

ד. כח ויכולת

בשביל לבלוט ולהראות

נביא משל נוסף על אמבולנס, בזוית שונה. בנק הדם מארגן התרמות דם, ומעביר את הדם לבתי חולים. לצורך כך יש רכבים יעודיים, המחזיקים את כל הציוד הנדרש להתרמות דם בכל מיני מקומות, וכן ציוד קירור להעברת הדם לבתי חולים. בימים

כתיקונם רכבים אלו לא צריכים סירנה, רק כאשר יש צורך דחוף בדם, מעבירים את הדם לבית החולים בנסיעה דחופה. וזה לא מצוי, וגם כאשר צריכים זאת לפעמים, אפשר להעביר את הדם באמבולנס רגיל בתוך צידנית.

כיון שמדובר במערכת המשולבת עם אמבולנסים שנועדו לנסיעות דחופות, ומדובר בצוות שלפעמים נקרא לעזרה ראשונה, קל להם לקבל אישור להתקנת סירנה ואורות על ניידת הדם. פעם שאלתי נהג של ניידת דם לשם מה הוא זקוק לאורות וסירנה, ומתי הפעם האחרונה שהוא השתמש בה, בתפקידו כנהג ניידת דם ולא כנהג אמבולנס. והתשובה שלו היתה קצרה ופשוטה: בשביל הסתלבט, בשביל לבלוט בכביש ולהראות שהוא מיוחד. אפילו אם הוא לא מפעיל את הסירנה, הוא מראה שיש לו רישיון לנסיעה דחופה, ויש לו את הכלים לעשות זאת. ובקיצור: יש לו את הכח והיכולת לנסוע בנסיעה דחופה.

יש כח ויכולת

אנחנו נמצאים בתוך עולם החומר, בממלכתו האפילה של אותו מלך זקן וכסיל. אבל יש לנו את הכח ואת היכולת, יש לנו נשמה טהורה. גם אם כל היום אנחנו עסוקים בפרנסה וכלכלה, אנחנו יכולים להראות את היכולת - יש לנו את הכח והיכולת. ואת זה רואים בצורת האדם, ברוחניות שמופיעה בקיום המצוות, בנטילת לולב ואתרוג, באחיזת החנית - דין גירא בעיניה דסיטנא.

חיות ו'פרישקייט'

ובמילים פשוטות, מצות נטילת לולב נותנת לנו חיות בקיום המצוות, נותנת לנו כוחות רוחניים, כוחות איתם משתמשים במלחמה עם היצר הרע.

כעין מה שכתב רבינו בחיי ועל דרך השכל בטעם ארבע מינין שבלולב. ליחות הפרי הוא חיותו, ולכך נצטוינו בצמחים הללו שיהיו הדר, להיות ליחותן שהוא חיותן משומר בתוכן. ועמהם נעשה אות וסימן לדרכי החיים. ולכך בחר הכתוב בצמחים האלה ארבעתן, כי הם רעננים כל השנה, ומתקיימין בליחותן יותר משאר פירות. והתורה הנתונה לנו בסיני נקראת אורח חיים, ואנחנו שקבלנוה נקראין חיים, כענין שכתוב וְאֵתֶם הַדְּבָקִים בָּהּ אֶל־לִהְיֶיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם (דברים ד, ד). ולכך באה המצוה שניטול הצמחים האלה, בעלי הנפש הצומחת שבהן סימן החיים, לקלס בהן לפני אדון הכל הנקרא א-להים חיים... (רבינו בחיי שם).

*

ה. מציאות והרגשה רוחנית

מציאות רוחנית

אמר רבינו ירוחם ליבוביץ זצ"ל קשה מאוד לפעול אצל האדם, להיות חש שרוחניות הוא מציאות. אין אנו מדברים כבר על נתינת יקר אל הרוחניות, שיהיה ניכר שהוא

גירא בעיניה דסיטנא

העיקר וכל השאר הוא טפל, לכל הפחות להחשיב זאת למציאות, הרי גם כן אין מחשיבים. כי כאשר נמצאים בעולם אחר ובמצב אחר, אכן אין כל ידיעה מזה העולם, מי שהרגיש זאת פעם אחת, משיג כבר ידיעות מאותו עולם. ומבלי לפעול בעצמו להחשיב את הרוחניות ל'יש', למציאות... ואמנם באמת אין כל אפשרות להבין זאת, כאשר הרוחניות אינה נחשבת לכולם... (מאמרי המשגיח אלול תשרי, מאמר טו עמ' לה).

הרגשה רוחנית

כאשר מרגישים אפילו פעם אחת את המציאות הרוחנית של העולם, אז כל צורת האדם משתנית, הוא יודע שהוא שייך לעולם אחר, הוא מרגיש געגועים לאותה הרגשה מרוממת, ולא מסתפק בשום דבר אחר. הנשמה לא מסוגלת למצוא מנוח אחרי שהיא התחילה להפעיל את החושים הרוחניים שלה.

ייתכן שגם זה טמון בדברי רב אחא בר יעקב שאמר דין גירא בעיניה דסיטנא. קיום המצוה נותן לו הרגשה של קירבת אלוקים, מראה שלכל אדם יש את הכח ואת היכולת, וכל הבעיה היא השאור שבעיסה, שהוא נמצא בתוך הגשמיות העכורה המפריעה לו להרגיש קירבת אלוקים (ראה רבינו ירוחם שם מאמר יב עמ' ל, שפירש כך את תפילת רבי אלכסנדר ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. ברכות יז, א).

ואולי אותה משיכה רוחנית היא הכח הנלחם במלך זקן וכסיל השולט עלינו, זה כנגד זה.

אַהֲבָה רַבָּה

הרוחניות הגבוהה ביותר שקיימת בעולם הזה, לימוד תורה (דרך ה' חלק ד פרק ב אות ג. נפש החיים שער ד פרק כז). התפילה עליה מלאה בתחנונים ובערגה, אבל הברכה מתחילה בסיגנון אחר לגמרי. לימוד תורה מורה על אַהֲבָה רַבָּה ו-אַהֲבַת עוֹלָם, על הקשר האמיץ עם ריבונו של עולם ועל האור ועל הרצון הפנימי שנמצא בליבו של כל אחד ואחד.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

לחשוב על הזולת!

בין יום הכיפורים לחג הסוכות נוהג היה הרב הקדוש, רבי חיים מצאנז, ללבוש בגדי יום טוב ולחבוש את השטריימל שלו. באחד מהימים הללו הסב רבי חיים ליד שולחנו ונאנח עמוקות. בניו ותלמידיו התפלאו:

במקום שתשרה על פניו שמחת יום טוב ההולך וקרב, הצדיק נאנח. חששו שמא אין הוא חש בטוב בבריאותו. נגשו אליו ושאלוהו לסיבת אנחותיו.

ביקש מהם הצדיק שיקראו אליו לאלתר את החסידים העשירים שהתאכסנו באכסניה פלונית. עשו כדבריו. כשבאו אליו אמר הצדיק: עבר ראש השנה, עבר יום הכיפורים ואני עוד לא עשיתי תשובה. באיזה פנים אעז להיכנס לסוכה?

נודעו החסידים לשמוע את דבריו, והוא המשיך: זקוק אני לסכום נכבד של כסף לצדקה ואין לי. אם תלוו לי את הסכום הזה, אוכל לעשות תשובה כראוי, ובמשך כמה שבועות, בעזרת ה', אחזיר לכם את ההלוואה. לא הססו החסידים בעלי הממון ונתנו לו מיד את הסכום המבוקש, והצדיק נהרו פניו והיה שרוי בשמחת יום טוב.

בליל התקדש חג הסוכות, כשבא מבית הכנסת מעוטף בטלית, כדרכו בקודש, נכנס ישר אל הסוכה הגדולה שבחצרו, התעכב רגע ליד הפתח, הלך לראש השולחן ואמר: עבר ראש השנה, עבר יום הכיפורים ואני עוד לא עשיתי תשובה. באיזה פנים אעז להיכנס אל הסוכה? אבל, "אני בצדק (בצדקה) אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך"] תהלים יז, טו]

*

כותב בספר פלא יועץ [סוכה]: חיוב מוטל ליתן לעניים חלק האושפיוזין שאם יתן ישר רוב ברכה מהם כמפורש בזוהר. ויזמין על שולחנו איזה עני ואם לא יכול יפריש מממונו צדקה בערב הרגל עבור כל סעודה ויאמר זה אני נותן לצדקה עבור חלק אברהם קדישא, וזה אי נותן עבור חלק יצחק אושפיוזא קדישא, וכן הלאה על זה הדרך.

הרה"ק רבי חיים מצאנז היה מרבה בצדקה בערב סוכות ולא הוציא כסף רב על נוי סוכה, ואמר: נוי סוכה היפה ביותר, שהעניים לא יהיו רעבים בחג.

*

רבי יעקב רבינוזון מרדישקוב ז"ל היה איש גלמוד מדוכא כל ימיו ביסורים, פעם מצאו אצלו כתוב כדלהלן: 'הבוקר אחרי התפלה ניגש אלי יהודי, ושאל אותי למה אני יושב ב'ויברך דוד'. חשבתי לעצמי: זה שאני יושב בלא אשה, זה לא מפריע לו, זה שאני יושב בלי פרנסה, זה לא מפריע לו, מה כן מפריע לו, שאני יושב ב'ויברך דוד'...

לחשוב על הזולת!

הרה"ח רבי נחמן יוסף וילהלם זצ"ל סיפר: קודם עלותו לארץ ישראל הוא נסע להרבה צדיקי הדור לקבל מהם ברכת 'צאתכם לשלום'. במהלך נסיעותיו הגיע לחצר הקודש של הרבי מקארלין האדמו"ר רבי ישראל מסטאלין זי"ע המכונה בפי חסידי קארלין "הפרנקפורטר", על שם מקום מנוחתו. כשהגיע רבי נחמן לבית הרבי, מצא את דלת חדרו פתוחה לרווחה, הציץ פנימה וראה את הרבי יושב בראש השולחן, וסמוך אליו יושב אדם זקן. הזקן סיפר לרבי עובדות ומעשים מצדיקים שזכה להכירם, הוא דיבר בקול וניתן היה לשמוע את כל מהלך שיחתו.

סיפור אחד אשר 'בדידי הוי עובדא' סיפר הזקן: המעשה אירע אצל זקנו של הרבי, האדמו"ר ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע. שנה אחת הקדים החורף לבוא.

החל מראש השנה החלו לרדת גשמים עזים, רוחות סוערות השתוללו בחוצות, וכפור עז שרר. תוך ימים ספורים התכסו העיר קארלין והסביבה במעטה לבן, שלג כבד הצטבר על גגות הבתים והפך עד מהרה לקרח מגודל הקור.

חג הסוכות עמד בשער, ולא היתה ניכרת שום תכונה לקראת החג. גם אותם בתים שהיו להם סוכות מוכנות, ומעל הסכך היה צריך רק להזיז את ה"שלאק", לא היה אפשר להזיזם...

הזקן שישב מול הרבי, סיפר ואמר שגמלה בלבו החלטה לעשות כל מה שביכולתו כדי שה'בית אהרן' יוכל לקיים את מצות סוכה. הוא נעמד על הגג בקור העז, חרף את נפשו, ועמל ויגע במשך שעות וימים לשבור את ערימות הקרח שהצטברו. גירד עוד קצת שלג ועוד קצת, עד שלאחר עמל ויגיעה עלה בידו לנקות את כל הגג. הזיז את ה"שלאק", וכיסה את הסוכה בסכך כשר. בדיוק באותו היום ערב סוכות היה, השמים התבהרו והשמש יצאה להאיר. כשהסוכה היתה מוכנה ומקושטת, הוא נכנס לבשר לרבי את הבשורה הטובה שהסוכה מוכנה.

האדמו"ר הבית אהרן קם מכסאו, יצא לחצר, וכשראה את הסוכה מוכנה, קרנו פניו הטהורות מאושר ושמחה. הוא פנה אליו ואמר, יש בידך לבחור אחת משתי האפשרויות: או לזכות להיות "עמי במחיצתי בגן עדן", או לבחור בעשירות מופלגת לך ולזרעך, ולעולם לא יחסר לך ממון. אפילו כשתהיה בדרכים, תכניס את היד לכיס ותמצא כסף.

השיב אותו זקן וענה שהוא בוחר בעשירות! וסיים הזקן ואמר: מה אומר ומה אדבר, ברכתו של הצדיק התקיימה במלואה. מעולם לא היה חסר לי כסף, שפע רב הושפע לי ולבניי...

אבא זצ"ל כשהיה מספר את הסיפור היה מסיים ואומר: הרבה שנים לא ירדתי לסוף דעתו של אותו זקן וחסיד. כשהיתה לו האפשרות לבחור בדבר הגדול ביותר, לשהות במחיצת הרה"ק הבית אהרן, מי יוכל לתאר את גודל התענוג והאושר לשהות בהיכלו של הרבי, איככה העדיף את העשירות - תענוג חולף ועובר - על תענוג רוחני לנצח נצחים...

בזכות מצות לולב

לאחר שנים סיפר את המעשה למחותנו הרה"ח רבי יוסף קנובל'ך זצ"ל, מחשובי חסידי בעלז וממקורבי הרה"ק רבי אהרן מבעלז זי"ע. להפתעתו הגיב רבי יוסף ואמר: הצדק עמו וטוב עשה שבחר בעשירות. גם אני - אמר רבי יוסף, אם היו נותנים לבחור בין שתי הברירות, הייתי בוחר בעשירות. אבא הרים את גבות עיניו בהבעת פליאה... אולם ר' יוסף קרא את מחשבותיו ואמר: אם היה בוחר להיות "עמי במחיצתי" הרי את נפשו הציל, ולעצמו היה "מסודר" במנוחה נכונה. מה שייך יותר טוב מזה? אבל איזו תועלת היתה צומחת מזה לאחרים?...

אבל בזה שבחר בעשירות, יכל לגרום הנאה להרבה יהודים. לעזור לאלמנות וליתומים, לסייע בהכנסת כלה, ועוד הרבה הרבה צדקות וחסד, נו... הפטיר ר' יוסף! מה יותר טוב "עמי במחיצתי" או לעזור לעשרות ומאות אנשים בצדקה וחסד!...

*

בזכות מצות לולב

הרב מלכיאל ר. נצר למשפחות ירושלמיות מזה דורי דורות, משרת בחברא קדישא הצבאית, תפקיד מאד קשה ולא נעים, אך ללא ספק עבודה חיונית וחשובה ביותר. בין המשימות שמוטלות עליו, להיות קרוב לשדה הקרב ולטפל בחללים שנפלו הי"ד, להחזירם לבני משפחותיהם כדי שיוכלו להביאם לקבר ישראל ולתת להם את הכבוד האחרון הראוי להם.

הרב מלכיאל אינו איש סיפורים, מטבע הדברים הוא לא נוהג לספר על אסונות שראו עיניו, מעדיף היה לשכוח אותם ולמחקם כליל מזיכרונו, אך ישנם סיפורים שיש בהם התעוררות רגשית ורוחנית המותירות אחריהן רושם עז על כל השומעים, ומהם לא חוסך הרב מלכיאל מלפרסם בכל כינוס והתאספות חברים ובני משפחה.

אחד הסיפורים שאוהב הרב מלכיאל לספר אירע במהלך מלחמת יום הכיפורים תשל"ד. ישראל הותקפה בפתאומיות ע"י הערבים בשתי החזיתות בצפון ובדרום, אחד הקרבות המרים ביותר ניטשו ליד תעלת סואץ, ימים רצופים אחרי יו"כ ובכל ימי חג הסוכות היו הרב מלכיאל ועוזריו חורשים את מדבר סיני בניסיון לאתר חללים שנפגעו ממטוסים מצריים שפלשו לתוך שטח סיני, ופגעו במשאיות ובחיילים שעשו דרכם לחזית. וכך לאט לאט התקרבו לעבר התעלה.

בגי'פ בו נסע הרב מלכיאל נהג להחזיק סידורים, ספרי תהילים, טלית ותפילין, ובימי חול המועד של סוכות אף דאג שיהיה עמו סט של "ארבעת המינים" כדי לזכות את הרבים. בכל מחנה אליו היה הרב מגיע, היו מקיפים אותו חיילים מכל הסוגים למיניהם, חלק ביקשו לברך על ארבעת המינים, חלק ביקשו לקרוא פרקי תהילים, והיו שנטלו את הסידור ונשקוהו בערגת קודש. הרב היה נעתר בשמחה לבקשות החיילים ופעמים אף התעכב מספר שעות עקב זאת, אך תמיד השתדל שהכול יבואו על סיפוקם.

בזכות מצות לולב

לא רחוק מהתעלה, בלב המדבר הפתוח, בתוך בקעה גדולה, הוקמה העמדה הצבאית, מצידה המערבי נערמו כמויות גדולות של חול שיצרו מעין רכס הרים שהסתיר את המחנה ומנע פגיעות ישירות מהצד המצרי של התעלה. אותו יום, היה זה בהושענא רבה, יצא בני נהג סמיטריילר ממרכז הארץ עם משאית עמוסה בפצצות מכל הסוגים, היישר אל קירבת התעלה, מידי יומיים היה עושה את ה"קו" הזה. בני, נשוי כשנה משרת בצבא קבע, "מלח הארץ", וחניך קיבוץ "השומר הצעיר". כאמור, עשה בני את דרכו במסלול זה במכונית הסמיטריילר נושא בקרבו מטען כבד ומסוכן של פצצות – אספקה ללוחמים. אין זו נסיעה קלה, היא דורשת מאמץ רב וריכוז מרבי, האוטו הוא גדול ממדים – סמיטריילר, ובנוסף מטענו מטען מסוכן מאד. לא פעם לאחר שהוא מגיע לתחנתו הסופית, עוד לפני שמגיעים החיילים לפרוק בזהירות את המטען הרגיש, כבר נרדם לו בני בתא הנהג ושוקע בשינה עמוקה למספר שעות, בטרם יעלה בחזרה עם המשאית הריקה לנקודת המוצא בתל אביב.

ביום הושענא רבה כשהגיע בני ליעדו, התפלא לראות כי אין נפש חיה באזור. הוא החנה את הרכב במקומו הקבוע, ובמקום לתפוס תנומה לעיניו העייפות, החליט מרוב סקרנות לבדוק להיכן נעלמו ה"חברה". הוא עלה על אחת הגבעות שסובבו את המחנה, והנה רואה הוא ממרחק את כל החיילים מתקהלים ועומדים בתור. הוא לא הבין למה ולמי מחכים הם בתור? סקרנותו גברה, והוא גלש מהגבעה למטה, ופסע לעבר החיילים. משהתקרב שאל: "מה מתרחש כאן?" השיב לו אחד החיילים: "הרב מלכיאל מהחברא קדישא הגיע ובידו ארבעת המינים! והוא מזכה בהם את הרבים. וכשנודע זאת לחיילים, עטו עליו כולם בבקשה שיאות לתת להם לברך על האתרוג והלולב". בני חייך מעט, ועשה בידו תנועת ביטול.

"שטויות", אמר, "לא מאמין בכל זה". הוא סב על עקבותיו והחל לשוב אל המשאית, עדיף לישון קצת מלעמוד פה בתור...

והנה שומע הוא קול מוכר שקורא לו: "בני!, בני!" הוא הסתובב, הקול היה מוכר לו, היה זה מנשקו חברו מילדות. לאחרונה אף התקרב לדת בצורה משמעותית. בני עצר מלכת. מנשקו התקרב אליו, מושיט לו את ידו ומחבק אותו, ובסלנג הצברי פלט: "היי, מה נשמע? מה העניינים? כבר שנים לא ראיתך". ובני מתרגש אף הוא, לא בכל יום פוגשים חבר ילדות. והם מתרפקים בנוסטלגיה על העבר של ילדותם שהיה מתוק ונחמד, תוך כדי שהם משוחחים אומר מנשקו לבני: "בוא תזכה לקיים מצוות ארבעת המינים". אך בני מבטל את הדרישה "עזוב שטויות..." מנשקו מתעקש. "תראה בני, היום זה היום האחרון משבעת ימי החג שאפשר לקיים את המצווה. מחר גם אם תרצה לא תוכל לקיימה, חבל לפספס!..." בני היה עייף, הוא ניסה להסביר למנשקו שהוא "מת" מעיפות, הוא אחרי נסיעה של המון שעות, והוא היה רוצה לשוב אל משאיתו הנמצאת מעבר לגבעה ו'להרביץ' שינה עד שיגמרו לפרוק את המשאית, ו... "חבל על הזמן", אך מנשקו

בזכות מצות לולב

לא ויתר. "בני, ממצווה לא מפסידים, לעולם לא תפסיד!" ובני נכנע. "טוב, אמרת אמרת..."

הם עמדו בתור שהתקדם לאט לאט. חלפו כעשר דקות, הגיע תורם. מנשקו הראה לבני איך הוא מברך ואיך מחזיקים את הלולב לפני ואחרי הברכה. כשגמר לנענע העבירים לבני. הכיפה שעברה מראש לראש הגיעה לראשו של בני, והוא קרא בקול את הברכה: "... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על נטילת לולב. "אמן!" קראו החיילים מסביב. ואז נשמעה שריקה חדה ומוכרת. טיל עף מהצד השני של התעלה לעבר המחנה. לפי הנוהל השתטחו מיד כולם על הרצפה והמתינו לפיצוץ. מעט מאוד טילים הועפו בתקופה הזו מצדה המערבי של התעלה, רובם ככולם התפוצצו בשטח פתוח. אך הפעם קרה שינוי, הטיל פגע ישירות במשאית הסמיטריילר שהייתה עמוסה בטילים ופצצות, ובמקום הפיצוץ הרגיל של טיל שמתפוצץ בשטח פתוח, נשמע קול נפץ מחריד. כל האזור רעד ועמוד אש היתמר לגובה עצום. בעקבות הפגיעה נשמעו במקום שרשרת התפוצצויות של כל התחמושת שהייתה על המשאית. כה עזים היו הפיצוצים עד שמכתש ענק נפער באדמה מההדף של כל הפצצות שהתפוצצו. ר' מלכיאל ממשיך את סיפורו שמאוחר יותר כשהכל נרגע נבדק המקום, לא יכלו החיילים למצוא אפילו רסיס מתכת אחד, ומכל משאית הסמיטריילר הענקית לא נותר שריד וזכר.

הראשון שקלט את משמעות הנס היה בני. הוא פרץ בבכי, ולא היה מסוגל להירגע. אלמלא מצוות ארבעת המינים, איזה סוף מר היה מצפה לו. בני ראה בחוש כי ממצווה לא מפסידים! והוא החליט לקיים עוד מצוות, לא רק כדי לא להפסיד אלא כדי להודות לה' על החסד העצום שעשה עמו באותו יום גדול הושענא רבה. כעבור שלושה חודשים נולדה לבני בת, ובעיתון הצבאי במקום בולט הוכנסה הודעה בזה הלשון: "בת נולדה לבני שועלי ורעייתו" מתחת לשורה זו נכתב "אני מאמין בכל ליבי ונפשי שזכיתי להישאר בחיים וזכיתי לראות את התינוקת שנולדה לנו רק בזכות המצווה של נטילת ארבעת המינים שקיימתי בשעה שהמשאית שלי הופצצה מן האוויר."

(סיפר: הרה"ח ר' יצחק ברבר הי"ו)

חג שמח!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל' ו'הליכות עולם', מאנשעסטער

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת

איתא בגמרא סוכה (כז:): תניא רבי אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה. מאי טעמא דרבי אליעזר אמר קרא חג הסכת תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה הראויה לשבעה, ורבנן הכי קאמר רחמנא עשה סוכה בחג. ושויין שאם נפלה שחוזר ובונה אותה בחולו של מועד, פשיטא, מהו דתימא האי אחריתי היא ואינה לשבעה קא משמע לן."

ויש לבאר הדברים לפי דברי המהר"ל בספרו נצח ישראל (פרק לה) וז"ל "אמרו בפרק חלק (סנהדרין צו:), אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי. אמר ליה, מאן בר נפלי, אמר ליה משיח. משיח בר נפלי קרית ליה, אמר ליה אין, דכתיב (עמוס ט, יא) "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת".

הבית כאשר נופל נתבטל ענינו הראשון שהיה לו, ואם חוזר לבנות, הוא בית חדש ולא נקרא שהקים בית נופל, שכבר נתבטל, רק כאילו בנה בית חדש מתחלה. אבל הסוכה שאינו בית שהוא בנין גמור וקבוע, ובקלות הוא חוזר ומעמידו, לכך אם נפל שייך בו הקמה, והוא חוזר לענין הראשון בקלות. וכן מלכות בית דוד, שהוא עומד להקמה אחר נפילת המלכות נקרא המלכות "סוכת דוד הנופלת". ואף בשעת נפילתה יש עליה שם "סוכה", כיון שהסוכה עומדת להקים אותה, וקרוב מאוד הוא להקימו בקלות:

ומה שקרא רב נחמן משיח בשם 'בר נפלי', בא לגלות על מה שאמר הכתוב (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה". כי משיח נקרא 'בר נפלי', שהמלכות נפלה ועומד להקימה. כמו האדם שנופל, שודאי יעמוד, ולא יהיה נופל לעולם. וכך מלכות בית דוד נקרא 'נופל', שהוא עומד להקמה. ומאחר שהוא כך, אם כן לא סר שבט מיהודה, שכאשר יבוא מלך המשיח, אין זה רק שיקים סוכת דוד הנופלת, שהוא ראוי להקמה. ולא יהיה מלכות חדש, כמו מי שבונה בית שהוא בנין חדש - כאילו לא היה כאן בית. אבל מלכות בית דוד היא כמו סוכה הנופלת, שעומד להקים אותה מנפילתה, ולא נקרא הקמת בנין מחדש, רק שמקים אותה, ושם ראשון עדיין עליה, והרי לא סר שבט מיהודה" עיי"ש עוד.

אמנם אין הדברים פשוטים כל כך, שהגם שרבי אליעזר מודה שאם נפלה הסוכה הראשונה וחוזר ובנה אותה אין זה נחשב כסוכה אחריתי אלא כהמשך לסוכה הראשונה, אבל רש"י ביאר בטעם הדבר "הואיל וישב בה ביום טוב וזו להשלים היא סוכת שבעה קרינן ביה". כלומר דאנו אומרים כן רק "הואיל וישב בה", כלומר שכבר ישב בה ועכשיו

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת

רוצה להשלים ישיבתו בסוכה חדשה, דכיון שבא להשלים הסוכה הראשונה שנפלה דנים אותה כהמשך אחד וכאילו הוא יושב בסוכה הראשונה, אבל אם לא ישב מעולם בסוכה הראשונה אין זה המשך אלא מקום חדש.

ובתוס' שם (ד"ה מהו) החמיר עוד יותר והביא שיש שגרסו בגמרא "קא משמע לן כיון דבדידה קעביד איהי היא" דהיינו שמאחר שבונה את הסוכה החדשה באותם עצים שהיתה בנויה בהן הישנה דנים את השניה כהמשך של הראשונה. ולפי גירסא זו אם אינו בונה את השניה מעצי הראשונה הרי זה כאילו יצא מסוכה לסוכה.

אמנם הרש"ש דייק מלשון רש"י הנ"ל שחולק על זה והעיקר היא דכיון שישב בה וזו להשלים קרינן ביה סוכת שבעה וז"ל "ברש"י וזו תשלומים לראשונה היא, משמע אפילו בנאה במקום אחר ובעצים אחרים, דלא כתוס', והטעם נ"ל שהוא על דרך שאמרו בר"ה (ה:)'סד"א הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעברו עליו שלשה רגלים דמי' ועמש"כ שם בס"ד:

אבל גם לרש"י א"א להחשיב הסוכה החדשה כהמשך לסוכה הישנה רק אם ישב בסוכה הישנה קודם שנפלה. ואז אע"ג שנפלה ובנאה במקום אחר ובעצים אחרים, כיון שסוכה זו באה להשלים הסוכה שנפלה אנו דנים אותה כהמשך מסוכה הראשונה וכסוכה אחת דמי.

ובזה יש להבין דברי הלל הזקן (סוכה נג.) שהיה אומר בבית המקדש בעת שמחת בית השואבה בשם הקב"ה "אם תבוא אל ביתי (דהיינו אל בית המקדש) אני אבוא אל ביתך (ואשרה שם שכינתי) אם אתה לא תבוא אל ביתי אני לא אבוא אל ביתך שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך". הרי שרק אחר שהאדם היה בבית המקדש וזכה שם לקבל פני השכינה, יכול להמשיך ולהעביר השראת השכינה גם אל ביתו.

ויסוד זה אנו רואים גם בגמ' מו"ק (כה.) דאיתא שם שאין השראת השכינה אלא בארץ ישראל ואין רוח נבואה בחוץ לארץ, ושואל על זה הגמרא והלא יחזקאל הנביא ניבא בחו"ל וכדכתיב (יחזקאל א, א) "היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים" והשיב רב חסדא "מאי היה שהיה כבר", וביאר שם רש"י "שהיה כבר בארץ ישראל, ששרתה עליו רוח הקודש".

ובמשך חכמה (בראשית מו, ב) כתב שמגמרא זו ילפינן "שאינן השכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, ומזה יצא לנו מוסר השכל שכאשר ישראל אוחזין אל הקבלה הנאותה והולכים בדרכי ולמודי אבותיהם אז הישראלי הוא גוי איתן עתיק יומין אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונו אז שורה השכינה עמהם גם בחו"ל גם בלילה, אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם ואינם הולכים בדרכיהם אז כשהם בפני עצמם הלא אין שכינה שורה בחו"ל ונסתלקה שכינה מהם ונתונים למשסה ולבו כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק שכבר ראה והיה דבר ד' אליו ודו"ק" עכ"ל.

ויסוד זה נוגע גם לקהילות ובתי מדרשות וכדנפסק בשו"ת חות יאיר (סוף ס' קכ"ו) שקהלה שנחרבה ושתלה את עצמה בעיר אחרת אין זה קהלה חדשה אלא המשך לקהלה הישנה, ומוטל עליהם לקיים מנהגי הקהלה הישנה. והיינו שכמו שאומרים לגבי סוכה שנפלה "מהו דתימא האי אחריתי היא ואינה לשבעה קא משמע לן", כן פני הדברים לגבי קהלה שנחרבה, דאע"ג שבית המדרש הישנה נחרבה, אבל אין אנו מסתכלים על העצים והאבנים אלא על חברי הקהלה והם חיים וקיימים, ולכן אנשים אלו שבאו מקהלה הנחרבה ובנו לעצמם בית מדרש חדשה מוטל עליהם להמשיך מנהגי ודרך הקהלה במקום החדשה.

וברוח זו אמר הרה"ק ר' שלמה מטשארטקוב זי"ע (דברי שלמה עמ' רלד) שבתי מדרשות שמקימים חסידים על שם רבם ורוצים בזה להנציח בזה דרכי וזכרון רבם, ומדקדקים להתנהג שם כפי מנהגי רבותיהם וכפי דרכם ושיטתם, "כמו שבית המקדש של מטה מכווין כנגד בית המקדש של מעלה כך מכוונים הבתי כנסיות כנגד ההיכל בשמים של רבם" עכ"ל. כלומר דכאשר הבית המדרש החדש "מכח קמא קאתי" אז אנו דנים אותה "כתשלומין" להראשון אע"פ שבנאה "במקום אחר ובעצים אחרים".

וכזה איחל לי מרן אדמו"ר שליט"א מבאיאן בחודש חשון תשע"ד כאשר שזכיתי להצטרף אליו בנסיעתו לקברי אבותינו ורבותינו הק' בגליציה, וסיימנו ימי הביקור בעיר טשארטקוב, והלכנו להתפלל בקברו של אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע, ואחרי התפלה ניגשתי אליו ובקשתי ברכה מהרבי שליט"א שנזכה בקרוב לבנות בית המדרש החדש של טשארטקוב בעיר מנשסתר ואיחל לי שנזכה להעביר הקדושה שנמצא פה בטשארטקוב ולהעבירו לבית המדרש החדש במאנשסתר.

ויסוד זה כתב הרה"ג ר' צבי הירש פרבר זצ"ל בספרו כרם הצבי (פר' כי תצא עמ' קג) בדרשה לנוכת הבית וז"ל "במס' מגילה כ"ט אמרינן כי בבבל איכא השראת השכינה בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ופירש רש"י דשף ויתיב "כי יכניה וסיעתו בנאו אותה מאבנים ועפר שהביאו עמהם בגלותם לקיים מה שאמרו כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". כן עלינו לבנות בתי כנסיות מהאבנים שהבאנו מארץ מולדתנו פולין וליטא ששם היו אבני קודש ומנהגי קודש ועל ראשי העדה לפקח למלא תעודת המקום שיהיה באמת מקום קדוש כי זהו בנינו, לא רק החומר והלבנים רק בנינו הרוחני ונשמתו הקדושה" עיי"ש עוד,

*

שובע שמחות את פניך – אלו שבע מצוות שבחג

חז"ל דרשו (ויק"ר ל, ב) על היום טוב של סוכות את הפסוק (תהלים טז, יא) "תודעיני אורח חיים שובע שמחות את פניך", "אל תהי קורא בו 'שובע שמחות' אלא שבע שמחות, אלו שבע מצוות שבחג ואלו הן, ד' מינים שבלולב וסוכה וחגיגה ושמחה" (וראה מאירי לסוכה, לז: למה הד' מינים נקראים ד' מצוות ולא מצוה אחת). ורבינו בחיי (בספרו כד

הקמח) כתב שגם הד' מינים עצמם הם שבעה, לולב אחד, אתרוג אחד, שתי ערבות ושלשה הדסים וביחד הם שבעה. ומאחר שחז"ל גילו לנו שיש חשיבות מיוחדת בזה שאנו מקיימים שבע מצוות דייקא, מובן שיש איזה כוונה עמוקה בזה וצריכים להבין אל מה ירמזון הדברים.

וכן מצינו חשיבות המספר שבע לגבי הסוכה וכדברי רבינו בחיי בספרו כד הקמח (ערך סוכות), "ולפי שהיה ז' עננים לכן נצטוינו לעשות מצוה זו בחודש השביעי ז' ימים". וכן איתא בספר תורת המנחה (דרשה פג - לחד הראשונים שהיה תלמיד הרשב"א), "בצאתם ממצרים מוקפין היו בשבעה ענני כבוד וכנגדן יושבים בסוכה בכל שנה שבעת ימים". ובספר מאה שערים (להריקאנטי שער יט) כתב, "סבבם בשבעה ענני כבוד ומטעם זה סוכה שאינה שבעה טפחים על שבעה טפחים פסולה". ושמות השבעה עננים מנויים ברש"י (ישעיה ד, ה), "ענן, עשן, נוגה, אש, להבה, חופה, שכינה". ועוד איתא במעם לועז, שלכן נקרא היו"ט חג הסוכות בלשון רבים ולא חג הסוכה, כיון שהיו"ט נקבע לזכר שבעת ענני הכבוד שהקיפו את ישראל בכל רוח. (ובדבריהם מבואר הטעם שמברכין בכל יום 'לישב בסוכה' דלא כפסח שמברכין על אכילת מצה רק בליל ראשון, אלא דשאני סוכות דכל יום הוא כנגד ענן אחר ואינו רק המשך מיום ראשון).

ובכדי להבין קצת הדברים, נראה לומר בהקדם דברי הגמרא (מגילה, כג.) "הני שבעה קרואים כנגד מי", ששואלת הגמרא כנגד מי תיקנו חכמים השבעה עליות בתורה בשבת קודש ותירצה הגמרא "כנגד שבעה רואי פני המלך" וביאר רש"י "כדכתיב (אסתר א, יד) 'שבעת שרי פרס ומדי' וכנגדן תיקנו אלו מעין דבר מלכות".

דהיינו, שכמו שמצינו באחשורוש שהיו לו "שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות" (שם) ומזה אנו לומדים שמנין שבעה הוא דרך מלכות כדי לשרתו ולכבדו, לכן תיקנו שבעה עליות לתורה כדי לכבד התורה. ובריטב"א (שם) ביאר לפי דברי חז"ל (ברכות, נח.) ד'מלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא', ולכן כמו שיש לאחשורוש שבעה משמשים, כמו כן במרום יש שבע מלאכים המשרתים וסיים הריטב"א "וזה אמת". (ובדבריו מתורץ תמיהת תוס' בסנהדרין י: ד.ה. שבעה עיי"ש)

ובזה מובן מה שאמרו חז"ל בפרקי דר"א (פר' ד) "ושבעה ענני כבוד טובבים אותו", שיש שבעה עננים הסובבים כסא כבודו ית'. ורבינו בחיי בספרו כד הקמח (ערך סוכה) כתב שיש במצות סוכה חלק הנגלה וחלק הנסתר, חלק הנגלה הוא 'כי בסוכות הושבתי וכו'', "והנסתר היא זהו שאמר הכתוב 'בסוכות תשבו שבעת ימים' ואמרו רז"ל אלו ענני הכבוד שהרי ישראל במדבר היו מקיפין אותם שבעה עננים והנה זו מעלה גדולה לישראל כשהיו מוקפים בשבעה עננים כי כן דרשו חז"ל שהקיף כסא הכבוד שבעה עננים, ולכן נצטוינו במצות סוכה, שנעשה סוכות כנגד אותן סוכות והם עננים שהקיפו אותנו במדבר".

והנה כאשר היו ישראל במדבר מסובבים בשבעת ענני הכבוד, לא היו הגוים יכולים לראותם ולא היו יכולים להרע להם, שענני הכבוד כיסו אותם לגמרי וכמו דאיתא בבעל הטורים עה"פ (במדבר כה, ה) "הנה עם יצא ממצרים הנה כסא את עין הארץ והוא יושב ממולי" וכתב הבעל הטורים, "יושב כנגדי, ורואה אותי ואני איני יכול לראותו מפני העננים שמקיפים אותו". (וכן איתא בפנים יפות, (שם)).

ולפי זה תמה האור החיים הק', איך הצליחו אחר כך לראותם וכדכתיב (במדבר כב, מא) "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם". וכתב ביישוב הדבר, שעשה בלעם כן על ידי כישוף ויש כח למכשפות לעשות כן כאומרם (סנהדרין, סז:), "למה נקרא שמם מכשפות שמכחישין פמליא של מעלה", ועכ"ז סיים האור החיים הק', "והודיע הכתוב שלא גילו להם אלא קצה העם לא פינת הצדיקים וגדוליהם", שאפילו בכישוף לא היה יכול בלעם להסיר ענני הכבוד החוסים על הצדיקים.

ובזה נבין מה דכתיב (במדבר שם, א) "ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה **שבעה** מזבחות והכן לי בזה **שבעה** פרים ו**שבעה** אלים" וכתב שם האבן עזרא, "יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר, ושביעי בימים ובחדשים ובשנים ושבעה כשבע העולה ושבע הזאות". ובפירש אבי עזר (שם) כתב, "פקח עיניך וראה בזוהר פר' וישב, וז"ל: "ואשביעך בה' אלקי השמים", מאי ואשביעך ברזא דשבע נהורין עילאין דאינון רזא דשליטא עילאה' (וכדאיתא באבן עזרא (בראשית כא, ל), "ודע כי מילת שבועה עיקרה שבועה". וע"ע שפת אמת מטות תרל"ח). וגדולים דברי חכמינו ז"ל במסכת ביצה (כה:)' אמר רבי אלעזר, אמר הקב"ה אפילו כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלין בקינוח סעודה לא עשאוני בני'. עתה ראית אפס קצה אחת מדברי הרב, וכאשר תפקח עיניך בדברי חן תמצא כהנה וכהנה", עכ"ל. (ובגמ' ביצה הנ"ל, יש נתינת טעם למה שהביא הביאור הגר"א (למשלי ו, לג) בשם זוהר הק' שיש שבעה דינים וחקירות העוברים על האדם בעת פטירתו עיי"ש, ובקב הישר (סוף פר' לט), מביא שהרשעים נידונים בשבעה מיני פורעניות בעת פטירתם, עיי"ש. וראה עוד ברבינו בחיי (בראשית ז, א) שזה היה הטעם שנצטוו נח "מכל הבהמה הטהורה תקח לך **שבעה** **שבעה**".)

והיינו, שהשתדל בלעם לעורר את שבעה כוחות הטומאה, על ידי השבעה מזבחות, כדי להתגבר על קדושת ישראל, שהם מגווננים על ידי שבעת ענני הכבוד ולא עלתה הדבר בידו, שגם אחר כל מאמציו, לא הצליח בלעם להסיר השבעת ענני כבוד, המכסים את כלל ישראל ומגינים עליהם מכל רע. וכן מצינו בגמ' קידושין (כט:), איך היה רב גובריה של רב אחא בר יעקב, שהיה מזיק בבית מדרשו של אביי ש"אידמיה ליה כתנינא דשבעה רישוותיה" (שנראה כנחש עם שבע ראשים). ובמהרש"א שם ביאר, "השבעה רישין הם השבע כוחות הטומאה שהביא הנחש הקדמוני לעולם" והיה סכנה ליכנס שם והוצרכו לחכות עד שבא רב אחא בר יעקב, שרק הוא היה יכול להסיר המזיק ולהכניעו. ואמרו שם בגמרא, שבכל כריעה שהיה כורע בתפילתו, הפיל ראש אחד של המזיק ולאחר שבעה כריעות נכרתו כל השבעה ראשים שלו.

ובספר שיטה לא נודע למי (לאחד מהראשונים) כתב, דהיינו על ידי תפילת שמונה עשרה שיש בה שבעה כריעות, שתיים בברכת 'אבות' ושתיים בברכת 'שים שלום' ושלש כריעות ב'עושה שלום במרומיו'. וכן כתב הבן יהוידע (ב"ב, טז. ד"ה דרשה בשם המגלה עמוקות). (וראה בספר זרע קודש פר' כי תצא מה שהעיד הרה"ק מליזענסק זי"ע על הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, שבשעה שהוא מתפלל תפילת שמונה עשרה הוא מפיל אלפי אלפים כוחות הטומאה). ובסדר הדורות (ערך רב אחא בר יעקב) כתב, שכוחו של רב אחא בר יעקב בא לו מהשבע כריעות שהשתחוה יעקב אבינו לעשו הרשע, שבזה הכניע את כוחו ולכן היה נקרא בר יעקב, שהלך בעקבות יעקב אבינו שהשתחוה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו, כלומר עד שהכניע רשעותו המכונה עשו וגילה חלק הטוב בו המרומוז בתיבת "עד אחיו". ובדבריהם נבין דברי הגמ' בב"ק (טז.) "שדרו של אדם לאחר **שבע** שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים".

ובשם משמואל (פר' דברים תרע"ט) כתב, דכאשר הוכיח משה רבינו את כלל ישראל במשנה תורה (דברים א, א), הזכיר שבעה מקומות "במדבר, בערבה, מול סוף, בין פארן וטפל, ולבן, וחצירות, ודי זהב". וביאר השם משמואל, "**כי ידוע שכוחות הטומאה הם שבעה**, מת, שרץ, ונבילה, וזיבה, ונדה ויולדת וצרעת. וזהו דבש"ס קידושין (כט:): דאידימיה ליה האי מזיק לר' אחא כתנינא דשבעה רישוותיה". ועיי"ש בשם משמואל לעיל (פר' דברים תרע"ה, עמ' יא), "**ידוע דשבעה מלכי כנען הם לעומת שבע מידות הרעות** והנה בש"ס סוכה (נב.) **שבעה שמות יש ליצר הרע**, רע, ערל, טמא, שונא מכשול, אבן צפוני". (וראה בספר מחיר היין לרבינו הרמ"א שכתב, ששבע הנערות הם נגד שבעה שמות הללו). ובאור החיים הק' (ויקרא יד, ט) כתב בטעם שהמצורע צריך לשבת מחוץ לאהלו שבעת ימים, "**כנגד שבעה הדרגות הטומאה אשר יטמאו בהם בית ישראל כי הם שבעה כידוע**". (וע"ע ברבינו בחיי פר' חוקת עה"פ במדבר יט, טז בחלל חרב).

וכן מצינו בפסוקי התוכחה כתיב (ויקרא כו, יח), "ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם **שבע** כחטאותיכם" (וע"ע בזה ברבינו בחיי ריש דברים). וביאר האור החיים הק' (שם) שהמנין שבע היא מדה כנגד מדה, כנגד השבע לשונות של מרידה שעובר האדם בעת החטא: (א) לא שמעו, (ב) לא עשו, (ג) בחוקתי מאסו, (ד) משפטי ה' גאלו, (ה) מונעים אחרים בלתי עשות, (ו) הפרו ברית, (ז) אחר שיסירם ה' ולא שמעו לי וסגרו שערי התשובה. וברשב"ם ביאר הענין שבע לפי דברי הקרא "שבע יפול צדיק". ויש עוד לציין לדברי השל"ה הק' עה"פ "שופטים ושוטרים תתך לך בכל שעריך" דכותב בשם ספר היצירה "**שבעה שערים הם בנפש, שתי עינים שתי אזנים והפה ושני נקבי האף**" וע"ז באה האזהרה לשום עליהם שופטים ושוטרים, לבל יתקלקלו השבעה שערים. ולפי דבריו מובן דכאשר האדם חוטא וקלקל השבעה שערים, לכן "ויספתי ליסרה אתכם **שבע** כחטאותיכם".

ומאחר שהיה כוחו של רב אחא בר יעקב כה גדול עד שהיה יכול להתגבר ולהכניע כל הז' כוחות של היצר הרע, מובן מה דאיתא בגמרא סוכה (לח.) שמתארת לנו הגמרא את

גודל עבודתו של רב אחא בר יעקב בעת הנענועים עם הארבע מינים, שהיה לוחם כנגד יצר הרע ולוחצו בעיניו וכלשון הגמרא, "רב אחא בא יעקב ממטי ליה ומייתי ליה אמר דין גירא בעינא דסיטנא". ופירש רש"י, "הרי זה לחץ בעיניו של השטן". ומסיימת הגמרא, "ולאו מילתא היא משום דאתי לאיגרוויי ביה". ופירש רש"י, "אין נכון לומר כן שיתגרה בו שטן שהוא יצר הרע ושיאנו לתעות מעל קונו וימסור עצמו על הדבר". והיינו שרק לרב אחא בר יעקב שהיה יכול ללחום ולהתגבר כנגד השטן, היה מותר לו לומר כן.

וכאשר בא יהושע בין נון וכלל ישראל לכבוש את העיר יריחו, ציוה הקב"ה ליהושע (יהושע ו, ד-ה), "ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים לפני הארון וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות והיה במשוך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה ונפלה חומת העיר תחתיה".

ואיתא בירושלמי סוכה (פר' ד, הל' ג), שלכן עושים דוקא שבעה הקפות בהושענא רבה, "אמר ר' אחא זכר ליריחו". ויש לפרש זאת לפי דברי השם משמואל הנ"ל, "דשבעה מלכי כנען הם לעומת שבע מידות הרעות". וכן איתא בספר בעל שם טוב עה"ת (שמות, סי' יא), וז"ל: "כל השבעה אומות הם כנגד הז' מדות, חסד הוא כנען, חתי כנגד פחד יצחק ואמורי הוא תפארת. על כן ויעבור אברם בארץ, מדת חסד, וזה לעומת זה ויהכנעני אז בארץ, וכן תמצא שאחר שנולד יצחק היו בני חת, ואצל יעקב אשר לקחתי מיד האמוריים", עכ"ל. וכדי להתגבר על שבעה כוחות הרעות האלו, הוצרכו להקיפם שבעה פעמים, דוגמת תפילת רב אחא בר יעקב, שכרע שבעה פעמים ובכל פעם הפיל את אחד מכוחות הטומאה.

והיוצא מכל הנ"ל, שאחרי שבחטא אדם הראשון, באו שבעה כוחות טומאה לעולם וכמ"ש המהרש"א (בקידושין הנ"ל), לכן עבודתינו היא להכניע ולהתגבר על שבעה כוחות אלו. אמנם עדיין נשאר לנו להבין, למה חטא אדם הראשון, גרם דוקא שבעה כוחות הטומאה דייקא ולא ששה כוחות או שמונה כוחות או מספר אחר?

ואולי יש לומר, לפי דברי הפסוק (משלי ט, א), "חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה". ואיתא שם בפירוש הגר"א, וז"ל: "חצבה עמודיה, אלו שבעה עמודים שהעולם עומד עליהם האמורים בריש פר' ועתה ישראל גוי ומלתם וגו'", עכ"ל הגר"א. והיינו דכתיב שם בפרשה (דברים י, יב-טז), שבעה מדריגות שהקב"ה מבקש מבני ישראל: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך. לשמור את מצות ה' ואת חוקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם ולא תקשו עוד". (וראה עוד בבעל הטורים, עה"פ האזינו השמים, עיי"ש ובאמת ליעקב מאדמוה"ז מסאדיגורא ריש פר' בא).

ובאבות דר' נתן (פר' לז) איתא "שבעה מדות יש שמשמשות לפני כסא הכבוד ואלו הן, חכמה, צדק, ומשפט, חסד, ורחמים, אמת, ושלוש, שנאמר (הושע ב') וארשתיך לי לעולם

וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'".
(ובפירוש בן אברהם מסביר איך שחכמה אמת ושלוש מרומזים בפסוקים אלו עיי"ש).

והיינו שבכל עשיית מצוה יש בה שבע חלקים מה ה' אלוקינו שואל מעמנו ומספר שבע דייקא הוא דרך כבוד להקב"ה וכדברי המגילה הנ"ל, ובוזו מובן דברי הגמ' בבא בתרא (ע.ה.), "עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק", דהיינו שכל מצוה כלולה משבעה חלקים ולכן בעד כל מצוה מקבל שבע חופות. (וקב הישר (פר' טז) מביא בשם זוהר הק' שיש שבעה פתחים לנשמות הצדיקים להיכנס לגן עדן עיי"ש).

ולכן כאשר האדם חוטא ומורד כנגד הקב"ה, נמצא שעושה ההיפך של שבעה דברים אלו, ולכן הוא בורא ומביא שבעה כוחות טומאה לעולם, כנגד שבעה חלקים שהחסיר, מדה כנגד מדה, שכמו שיש שבע מדריגות בכוחות הקדושה, כן זה לעומת זה יש שבעה מדריגות בכוחות הטומאה וכדברי האור החיים הק' הנ"ל, שכל חטא נחלק לשבעה חלקים וכדכתיב (ויקרא כו, יח), "ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם **שבע** כחטאותיכם". ובספר דרכי חיים מהגר"ח פלאגי זצ"ל מביא דברי האבות דר' נתן הנ"ל ומבאר בזה דברי המשנה באבות (ה, י) "שבעה מיני פרעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירה". (ובביאור הגר"א (למשלי ו, לג) דגם לאחר פטירתו של אדם עובר עליו שבעה מיני דינים עיי"ש). ונוהגים בעת יציאת המת מן הבית ללכת **שבעה** פסיעות ובכל פסיעה אומרים מילה מהפסוק "כי מלאכיו יצוה לך" וכו' שיש בה **שבעה** מלות.

ומאחר שביו"ט יש חיוב מיוחד של קבלת פני השכינה לעבדו ולשרתו ית', לכן הרבה ממצוות החג תלויים במנין שבע, כדי לרמוז שתכלית המצוות הם שנהיה עובדי ה' ולשרתו, וכלשון האור החיים הק' (ויקרא כד, א), וז"ל: "מצות שבעיות, פסח ז' ימים, חג הסוכות ז' ימים, שמחת המינים ז' ימים, גם ראש השנה ויום הכיפורים ישנם בבחינת השבע להיותם בחודש השביעי, גם מצות המנורה בחינת שבע נרות, גם השולחן ישנו בסוד שבע דכתיב (ויקרא כד, ו) 'שש המערכת' וגו' והשולחן הסדורות עליו שהוא סוד המקבץ בו שש מעלות והיא משלמת שבע. ותמצא מצות ספירת העומר שהוא שבע שבתות, **כי סודם ועיקרם אחד**", עכ"ל.

ובמקום אחר כתב האור החיים הק' (שמות יב, טו), בטעם שבעת ימים תאכל מצות, "גם יש טעם ברוחניות כי יסודי הקדושה שהם שורש נשמות ישראל שבעה עינים ותקרא כנסת ישראל בת שבע לסיבה זו".

(ובעת הנחת אבן הפנה בעיירה באיאן לקלויז הק' - סוף חודש סיון תרמ"ז, כאשר אדמו"ר הזקן מבאיאן זי"ע לקח האבן היסוד "בידו הימנית השיבו על היסוד והקיש בו בקורנס שבע הקשות" (כמתואר במכתב על ידי אחד המשתתפים, הובא בגליון באיאן מס' תשי"א), ופתח ואמר: "השי"ת יעזור שנוכה בקרוב לבנין בית המקדש ושנראה על אבן אחת **שבעה עינים**". ואחר כך אמר: "אדם מקדש עצמו מלמטה' היינו היסוד

'מקדשין אותו מלמעלה', כשהיסוד היא טוב 'חצבה עמודיה שבעה' אזי 'האבן הראשה תשואות חן חן לה'".

ואכן, אע"פ שחודש תשרי שהוא חודש השביעי, יש לו עבודה מיוחדת להגיע למדריגה זו של 'שובע שמחות', אל תקרי 'שובע' אלא שבעה שמחות, אבל גם אחרי תשרי מוטל עלינו להמשיך בעבודה זו וכדביאר השפת אמת (סוכות תרס"ה) סוף הפסוק הנ"ל, "שובע שמחות את נעימות ימינך נצח", כלומר שנעימות קיום השובע שמחות אינו רשאי להפסק אחרי החג, אלא שיהא נעימות ימינך "נצח", שישאר לנו הנעימות לכל השנה לנצח נצחים.

וכן אנו רואים שעבודה זו להגיע ל'יסוד צדיק בשבעה נעלם', אינה מיוחדת רק לשבתות וימים טובים גרידא, אלא גם לימי החול וכדאיתא בתוספתא (סוף פ"א דברכות), "רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין שבע מצוות מקיפות אותו, תפילין בראשו ותפילין בזרועו, מזוזה לפתחו וארבע ציציות מקיפות אותו ועליהן אמר דוד (תהלים קיט, קסד) 'שבע ביום הללתיך'". וכן איתא בגמ' מנחות (מג:): "ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרעותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך".

וזהו שאמר דוד המלך "שבע ביום הללתיך", דהיינו שאנו צריכים לשבח את השי"ת שבע פעמים ביום, דכך היא דרך מלכות על ידי שבע פעמים דייקא וכנ"ל. וכך הוא לשון בעל הטורים (בראשית א, א), "בפסוק של בראשית יש ז' תיבות כנגד ז' ימי השבוע וז' שנים בשמיטה וז' שמיטין ביובל וז' רקיעים (תענית, יב:): וז' ארצות (פדר"א יח) וז' ימים (ב"ב, עד:): וז' משרתים וכנגדם אמר דוד 'שבע ביום הללתיך' ולכך תקנו 'יהא שמייה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא' שהם ז' תיבות ואומרים אותו ז' פעמים", עיי"ש עוד. (וכן איתא בטור או"ח (סי' נו) בשם סידור רב עמרם גאון ז"ל, שבקדיש חייב אדם לומר שבעה דברים בשבחו של הקב"ה כנגד שבעה רקיעים, עיי"ש).

ובזה גם מובן מה דאיתא בשו"ע בהלכות תפילין (או"ח ס' כז, ס' ח), "ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות". ובביאור הגר"א (שם) כתב, דמנהג זה ליתא מדינא דגמרא שבגמרא לא הוזכר רק כריכות על האצבע אבל לא על הזרוע. ובמגן אברהם (שם, סקי"ג), ציין לכוונת האר"י ז"ל ושל"ה הק'. וכך כתב השל"ה הק' (מס' חולין, פר' נר מצוה שער האותיות, עמ' י), "כורכין רצועות סביב הזרוע שבעה כנגד 'שבעה הנערות הראויות לתת לה מבית המלך' (אסתר ב, ט)".

וקשה להבין, איזה שייכות יש בין פסוק זה לענין רצועות התפילין והיאך ילפינן מפסוק זה שנדע כמה כריכות לקשור על היד? ולפי הריטב"א הנ"ל מבואר, והיינו שכמו שנתנו לאסתר המלכה שבעה נערות מבית המלך מכיון שכך הוא משפט ודרך מלכות, כמו כן צריך לכרוך הרצועות בשבעה כריכות, כדי שעל ידי זה לא יזוז כלל התפילין של יד ממקומו והשבעה כריכות הם המשרתים את התפילין של יד, כדי שלא יתרופף כלל

הקשר ולא יפול מעל ידו וכן מרמז הדבר שמוטל עלינו להתקשר אל הקב"ה בשבע מדריגות.

ובזה מבוארת התפילה שאומרים מיד אחרי הנחת תפילין, "ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה להשפיע טובך לבריותך". ובסידור המפורש הביא שתפילה זו מיוסדת לפי דברי הזוהר הק' (ח"ג, עמ' רעד) שב' שינין יש על התפילין של ראש, מצד אחד של ג' ראשין ומצד שני של ד' ראשין, שביחד הם מרמזים על שבעה קני המנורה והם מרמזים לשבע המדריגות שהעולם מתקיים עליהם ומתנהג על פיהם. ויש להוסיף שבזה גם מובן הטעם שאומרים הפסוקים "וארשתוך לי לעולם" וכו' שמרמזים על השבעה מדות שמשמשים לפני כסא הכבוד (וכדאיתא באבות דר' נתן פר' לז המובא לעיל).

וכן מפורשים הדברים בזוהר הק' (פר' פנחס, עמ' רנד.), שלכן היו במנורה שבעת נרות, "שבעת נרות שלה הוא סוד 'את שבע הנערות לתת לה מבית המלך' שהן כנגד שין של שלש ראשים ושין של ארבעה ראשים".

ובגמרא חגיגה (יג.) אמר ריש לקיש שיש שבעה רקיעים, ובתוס' (ברכות, לד. ד"ה אמר) איתא שכנגדן אומרים ז' פעמים "ה' הוא האלקים" ביום הכיפורים. וכמו כן בליל פסח אומרים "לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם לברך לעלה לקלס" וכתב התוס' (פסחים, קטז ד"ה לפיכך) "יש אומרים שבע הודאות ולא יותר כנגד ז' רקיעים". ובביאור הגר"א כתב שבתפילת יעלה ויבוא יש שבעה עליות "יעלה ויבוא ויגיע" וכו', שהן כנגד שבעת הרקיעים שהם כמו שבע בחינות של מחיצות המבדילות בין לבבות ישראל לאביהם שבשמים והן מדריגות של טיהור מטמטום הלב (עיין בזה במכתב מאליהו ח"ב, עמ' מב).

ובזה מובן, למה הסוכה צריכה להיות תחת רקיע השמים ואם יש דבר חוצץ בין הסכך והרקיע הסוכה פסולה וכדאיתא בגמרא סוכה (ט): "העושה סוכה תחת סוכה כאילו עשה בתוך הבית". ובגמ' איתא בטעם הדבר, "בסכת תשבו" ולא בסוכה שתחת הסוכה". וביאר המשנה ברורה (סי' תרכו, ס' א), "דבעינן שתהא הסוכה תחת אויר השמים דכתיב 'בסכת תשבו' חסר ויו דהיינו באחת ולא בסוכה שתחת סוכה או תחת הבית או אילן". ולכאורה קשה, ומה בכך שיש איזה חציצה למעלה מהסוכה, והלא סוכתו מסוככת כהלכתה והיא דירת עראי, ולמה צריך שלא יהא הפסק בין הסכך לרקיע השמים? ולפי הנ"ל מיושב הענין, שדא ודא ענין אחד הוא, שעבודת חג הסוכות היא לתקן השבעה מדריגות המבדילות בין ישראל לאבינו שבשמים המרומזים בשבעה רקיעים, ועל ידי מצות ישיבת סוכה נזכה לזה ולשבת תחת צלא דמהימנותא, וכדאיתא בספר אבן שלמה (פר' יא) מהגר"א וז"ל "כל הענינים שבחודש תשרי הם רמז לעתיד לבוא, בסוכות חופות שבע כידוע, וכמו שכתוב וסוכה תהיה לצל וכו'".

ובפיוט ליום ב' דסוכות ד.ה. תשורת שי (בחזרת הש"ץ) איתא "דגול להנזיר שבעה שושנה גזר לחוגגה שבעה בשנה", וביאר במחזור המפורש שהקב"ה יכתיר כלל ישראל

בנזר של שבעה חופות בעולם הבא כדאיתא בב"ה עה. "עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק ומשום זה גזר לחוגגה שבעה בשנה כלומר שבעה ימים בשנה. ובשפתי צדיק לסוכות (אות ח) כתב דשבעה ימי סוכות הם נגד השבעה שמות של היצר הרע (סוכה נב.) ובכל יום יש לתקן עוד בחינה עיי"ש, ויש להוסיף על דבריו שהשם האחרון של היצר הרע הוא "צפוני" וזהו נגד יום הושענא רבה, וי"ל דמשום שביום הוש"ר יהיה מלחמת גוג ומגוג ותיקון השלם כדאיתא במדרש תלפיות (אות ג ענף גוג ומגוג) וכן כתב רבי חיים וויטאל (פע"ח שער הלולב פר' ח), וצפוני מרמז על משיח שיבוא מצפון כמפורש בספר ירמיה (פר' לא, והיא הפטרת יום ב' דר"ה), "כי כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע ה' את עמך את שארית ישראל. הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ". ובספר קב הישר (פר' קב, עמ' תקמא) כתב, "כשתבוא הגאולה, תהיה הגאולה תחילה במדינת צפון שהוא פולין ליטא, כמו שאמר הכתוב (שיר השירים ד, טז) 'עורי צפון ובואי תימן' כי בתחלה יהיה התעוררות הגאולה מצד צפון ואחר כך יזכה כל ישראל לרב טוב הצפון לצדיקים", עכ"ל.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

האם הכהנים בנו סוכות בבית המקדש

דנו האחרונים האם הכהנים בנו סוכות בבית המקדש.

בספר נחמיה (ח, טז) נאמר: "ויעשו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהם, ובחצרות בית האלקים, וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים", בגגות ובחצרות היו הסוכות הפרטיות, הסוכות בחצרות בית האלקים היו מיועדות לעובדים במקדש, והסוכות ברחוב שער המים וברחוב שער אפרים היו לעולי הרגלים.

היכן היו "חצרות בית האלקים".

הביטוי "בחצרות בית אלקינו" מופיע בתהלים [פרק קל"ה], כ"בחצרות אלקינו" בתהלים [פרק צב], בעוד ש"חצרות בית ה'" מופיע בתנ"ך במספר מקומות, ובכולן פירושם "חצרות בית המקדש", מקומו של "חצרות בית האלקים" הכתוב בספר נחמיה, נחלקו בזה הגאונים רב נטורנאי גאון ורב האי גאון.

לדברי רב נטורנאי "חצרות בית ה'", מתייחס לירושלים, והסוכות היו עבור עולי הרגל, וז"ל ואמר רב נטורנאי ז"ל, מצוות סוכה לעשותה כל אחד בביתו... ובית הכנסת אין צריכים לעשות בו סוכה אבל אם יש באותה העיר שוקים ורגילים ישראל לבוא שם בחג הסוכות, יעשו להם סוכה לאותן המתקבצים... אבל להוציא שם ס"ת לא נכון לעשות כן, ואין כן מנהג בשתי ישיבות, ואין עושים סוכה בבית הכנסת כל עיקר, וזה שמביאין ראיה מן הכתובים איש על גגו ובחצרות בית האלקים... מעשה זה בירושלים היה שהיו עולין לרגל ואכסניא נעשת ירושלים כשעולים לה לרגל.

ואילו רב האי גאון ביאר שגם במקדש בנו סוכות וז"ל, "... ובבגדד עושין בבתי כנסיות שלהן סוכות, וכן מנהג ישראל, ואפילו במקדש כתוב: איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלקים". (ראו את דבריהם ב"אוצר הגאונים", חלק התשובות לסוכה דף כ"ז סימנים נא-נב).

והרוקח (הל' סוכה סימן ריט בד"ה הסכות בגימטריא) כתב "בסכות תשבו ולא בסוכה שבתוך הבית, כמו שכתוב בעזרא: "ויעשו להם סכות איש על גגו" ולא תחת גגו, מי שאין לו חצר, "ובחצרותיהם" מי שיש לו דיורים מרובים, "ובחצרות בית אלקים", והלא אין ישיבה בעזרה (ראה יומא כ"ה ע"א) ושם כתיב וישבו בסכות, אלא בעזרת נשים, (ששם מותרת הישיבה, ראה סוטה מ ע"ב), וגם חצרות, (כדי להסביר את לשון הכתוב "בחצרות" לשון רבים) היו בירושלים, שהבאים לבית האלקים, אוכלים שם שלמיהם", לדבריו, החצרות היו בעזרת הנשים ובירושלים, עבור עולי הרגל שאכלו שם את שלמיהם.

איך בנו סוכות בביהמ"ק הרי אסור ליטע עץ ליד המזבח.

וצ"ב דלכאורה איסורא איכא לבנות סוכה בבית המקדש, דהרי אסור לבנות עצים ליד המזבח, "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך" (דברים טו, כא), ובילקוט שמעוני [רמז תתקז] "אפילו בית, אפילו סוכה", ובפירוש זית רענן לילקוט שמעוני שם כתב: "אפילו בית אפילו סוכה, פירוש: בהר הבית". מדברי המדרש משמע שאין לבנות סוכה במקדש, בין סוכת רשות ובין סוכת מצוה.

סכך מזכוכית.

והיה אפשר לומר דעשו סוכה לא מעצים, אלא מסוג חומר אחר, דהפרי מגדים [סי' תרכ"ט משב"ז סוף סק"א] הסתפק האם אפשר לסכך בזכוכית, וכתב דהנדון אינו בזכוכית הנפוצה המיוצרת מהחול שהרי הסכך צריך להיות "גידולו מן הארץ" ולא מהארץ עצמה, ומציין הפמ"ג ששמע דיש מקומות שמייצרים זכוכית מאפר של עצים, ואלו נחשבו גידולו מהארץ, וכתב שבשעת הדחק מסככין בזכוכית.

ומובא דשאלו להגרי"ז וצ"ל דבזכוכית הרי חמתה מרובה מצלתה, והשיב הגרי"ז דבמקום שכל הסכך סתום לא אכפת לן מה שחמתה מרובה מצלתה.

והרי אין לך שעת הדחק גדול יותר מזה דלא שייך לבנות סוכה מעץ ליד המזבח משום לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך, והיה אפשר לבנות הסכך מזכוכית.

אלא דבפסוקים כתוב מפורש שבנו את הסוכות מעצים, דבפסוק הקודם בנחמיה [ח, טו] כתיב, אשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב, והמשך הפסוק - פסוק טז, ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרתיהם ובחצרות בית האלקים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים, ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד.

הרי מבואר מפורש בפסוקים דבנו את הסוכות מעצים, אלא דנחלקו ר' מאיר ור' יהודה בביאור הפסוקים האם כשר לסכך בכל דבר או רק עם ארבע מינים, כמבואר בגמ' סוכה [ל"ז ע"א] "תניא [ספרא אמור פרשתא יב פרק יז הלכה י]: [ויקרא כג, מב] בַּסֶּכֶת תִּשְׁבּוּ... - סוכה של כל דבר, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב, והדין נותן, ומה לולב שאין נוהג בלילות כבימים, אינו נוהג אלא בארבעת מינים, סוכה שנוהגת בלילות כבימים אינו דין שלא תהא אלא בארבעת מינים, אמרו לו, כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, לא מצא ארבעת מינים יהא יושב ובטל, והתורה אמרה בַּסֶּכֶת תִּשְׁבּוּ שְׁבַעַת יָמִים, סוכה של כל דבר, וכן בעזרא אומר צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עָלַי זֵית וְעָלַי עֵץ שָׁמֶן וְעָלַי הָדָס וְעָלַי תְּמָרִים וְעָלַי עֵץ עֶבֶת לַעֲשׂוֹת סֶכֶת בְּפֶתוֹב, ורבי יהודה סבר הני לדפנות, עלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך..."

עכ"פ מבואר מפורש בפסוקים דבנו את הסוכות מעצים, והדרא קושיא לדוכתא והרי איסורא איכא לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך.

האם האיסור ליטע עץ הוא רק אצל המזבח או בכל הר הבית, והאם האיסור הוא רק קבוע או גם "לשעה".

וי"ל דהנה בעצם איסור בניית עץ ליד המזבח כתב הרמב"ם הלכות בית הבחירה (פ"א ה"ט) וז"ל ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד, ואין עושין אכסדרות של עץ בכל העזרה אלא של אבנים או לבנים.

ובהשגת הראב"ד: ואין בונין עץ בולט כלל כו'. אמר אברהם- והלא לשכת כהן גדול של עץ היתה ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גוזזטרא, אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ.

[ובהלכות עבודת כוכבים [ו, י] כתב הראב"ד וז"ל, כל האכסדראות וכו' של אבן היו לא של עץ. א"א, לשכת העץ בית היתה, בימה של עץ שעושין למלך בשעת הקהל לשעתה היתה, וכן גוזזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה לשעתה היתה עכ"ל. מדברי הראב"ד מבואר דאין איסור להעמיד עץ ליד המזבח אם הוא זמני ולא קבוע].

ועיין כסף משנה שם שצייד שאין כאן מחלוקת והראב"ד רק מפרש דברי הרמב"ם, וכ"כ בספר אבן האזל (שם), אך יש שכתבו דנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד.

לפי הכסף משנה והאבן האזל מבואר איך בנו סוכות בבית המקדש, דרק בעזרת כהנים אסור ליטע שם עץ, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ליטע עץ, ושם בנו סוכות, [וכן להראב"ד בה' ע"ז דאין איסור לבנות עץ ליד המזבח אם הוא "לשעה", הרי פשוט דאין איסור לבנות סוכה לשבעה ימים], אבל לאחרונים דס"ל דהרמב"ם חולק בזה על הראב"ד וס"ל דבכל הר הבית אסור ליטע עץ, הרי דלכאורה אסור לבנות סוכה בכל הר הבית.

האם הר הבית היה מקורה עם גג.

ויש לציין עוד, דלפי הרמב"ם לשיטתו לא היה שייך לבנות סוכות בכל הר הבית, מפני שהוא כתב (בית הבחירה פ"ה ה"א): "הר הבית והוא הר המוריה... כולו היה מקורה...". מקורו של הרמב"ם הוא הירושלמי (תענית פ"ג ה"ט) "הדא אמרה, הר הבית מקורה היה". הרמב"ם הבין את הירושלמי כאומר ש"כולו היה מקורה", הרי דלא היה שייך לבנות בכל הר הבית סוכות כיוון שלא היה פתוח לשמים, אלא היה מקורה.

אך בתפארת ישראל [מדות פ"ב הלכה א] כתב דמהירושלמי אין ראייה שכולו היה מקורה, ולדבריו, עזרת הנשים לא היתה מקורה, ושם אפשר היה לבנות סוכות.

וגם אליבא דהרמב"ם אם התקרה בהר הבית היה מזכוכית, כתבתי כבר בעניין האם מותר לעשות תחתיו סוכה, דבספר ארחות רבינו [ח"ב עמ' רי"ח] הביא שהחזון איש החשיב סכך העשוי מזכוכית כאויר כיוון שזכוכית אינו מיצל ולא כסכך פסול [אמנם

במנחת שלמה סי' נ"ח אות ל"ה משמע דס"ל להגרשו"א זצ"ל דזוכית הוי כסכך פסול], ודנתי לפי החזון איש דזוכית הוה כאוויר ולא כסכך פסול, מה דינו אם יש תקרה של זוכית, האם מותר לעשות תחתיו סוכה כשרה.

והבאתי דלפי ר"ת אם אין מציאות שייכנס הגשם הרי היא פסול, ולפי הטור בדעת הרא"ש תלוי אם עשה הזוכית לשם סוכות ולא לשם קבע, ולפי החזון איש זוכית הרי היא כאוויר הרי היא כשרה, ויש לדון דאולי פסולה משום גזירת תקרה, עכ"פ התקרה בהר הבית בוודאי נעשית לשם קבע ולא לשם סוכות ובוודאי פוסל.

בגמ' מבואר דכהנים שלא בשעת עבודה חייבים בסוכה.

בגמ' ערכין [ג ע"ב] מבואר דכהנים שלא בשעת עבודה חייבים בסוכה, "הכל חייבין בסוכה: כהנים, לויים וישראלים. פשיטא, אי הני לא מחייבי, מי מחייבי - כהנים איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב 'בסכת תשבו' (ויקרא כ"ג, מב) ואמר מר תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו, לא לחייבו. קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה, בלא שעת עבודה חיובי מחייבו, מידי דהוה אהולכי דרכים, דאמר מר הולכי דרכים ביום, פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה".

ביאור חדש הא דכהנים פטורים מסוכה, דאכלו פחות מכשיעור.

וראיתי בנתיבות ההלכה [קובץ לב עמ' קנו] בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלא היה סוכה בבית המקדש, ולחם הפנים אכלו מעט ונתברכו במעיהם, הרי דלא אכלו שיעור, ואין צורך בסוכה עכ"ד.

שיעור בכמות ושיעור באיכות.

ודבריו אינם אליבא דכו"ע, דבירושלמי מבואר דר' יוחנן בירך ברכה אחרונה על זית, אע"ג דהוא פחות משיעור כזית [דהרי איכא הגרעין בתוך הזית, נמצא דהזית עצמו ללא הגרעין הוי פחות מהשיעור], משום "כברייתו" דהוי ברייה, היינו דדבר שלם שגדל כך חשיב ומחויב לברך ברכה אחרונה, הדין של ברייה מצינו בגמ' [מכות] דנחלקו בטבל בכמה איסורו האם במשהו או בכזית, ומודים חכמים דאע"ג [דלענין טבל] דבעינן כזית, אבל [לענין אכילות שקצים ורמשים] אם אכל נמלה שלם אע"ג דהוא פחות משיעור כזית, דחייב, כיון דהוי "ברייה", הרי דברייה שויה ליה חשיבות.

הרי מבואר מהירושלמי דדעת ר' יוחנן דהשיעור של כזית הוא משום דין של חשיבות, ועל כן כשאכל זית שלם דהוא ברייה והוי חשיבות אע"ג דהוא פחות משיעור כזית מחויב לברך ברכה אחרונה, היינו דדעת ר' יוחנן דהשיעור הוא באיכות ולא בכמות.

ובפ' בחוקתי פירשתי בזה הא דזוכין ישראל ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קימעא והוא מתברך במעיו, הרי אע"ג דמבחינת כמות לא אכל כשיעור כזית, אבל מבחינת איכות שפיר מחויב לברך מה"ת אף בפחות מכזית, כיון דמתברך במעיו, וישראל מחמירים על

עצמם כן לאכול כזית שלם, וע"כ יש נשיאת פנים, דאע"ג דלא מחוייבים להחמיר, ומצד הדין צריכים לברך מפחות מכזית כיון דאיכא חשיבות דמתברך במעיו, מ"מ החמירו על עצמן לפנים משורת הדין כן לאכול שיעור כזית בכמות, וזוכים לברכה וישם לך שלום.

הרי דלפי ר' יוחנן דאיכא שיעור באיכות דמחוייב לברך עליו ברכת המזון, בוודאי דלגבי לחם הפנים דנתברך במעיו אע"ג דאכל פחות מכשיעור בכמות, אבל איכא שיעורא באיכות המחוייבו בברכת המזון והמחוייבו בסוכה, דתלוי הא בהא, אם מחוייב בברכת המזון הרי דהוא שיעור חשוב, וממילא מחוייב בסוכה.

הברכה היה רק במעיו, ולכן אינו מחוייב בברכת המזון ובסוכה.

ואולי י"ל דהרי אמרו שהוא מתברך במעיו, נמצא דהברכה ליכא רק במעיו, הרי כשאכל כמות שהוא פחות מכשיעור הרי עדיין אינו מחוייב בסוכה, והברכה נתרבתה רק כשהמאכל היה כבר במעיו, וברכת המזון בעי גם הנאת גרונו דהרי כתיב "ואכלת", ובכל דוכתא קיי"ל דהיכי דכתיב אכילה היינו הנאת גרון [רמב"ם פי"ד מה' מאכלות אסורות הי"ג], וא"כ כשאוכל קימעא ומתברך במעיו, אע"ג דאיכא הנאת מעיו ואיכא ושבעת, אבל אכתי ליכא לדינא דואכלת, וליכא חיובא דברכת המזון, וממילא אינו מחוייב בסוכה.

*

האם כלל ישראל לא עשו סוכות מימי יהושע בן נון עד ימי עזרא.

כשעלו בני ישראל מבבל לארץ ישראל בימי עזרא כתיב (נחמיה ח, יד - יז): וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי, ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב, ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרתיהם ובחצרות בית האלקים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים, "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד".

ותמהו חכמינו ז"ל בגמ' (ערכין לב ע"ב, ובירושלמי שביעית ו, ע"א): "אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא", דהא לא מסתבר שבני ישראל לא עשו סוכות במשך כל אותן השנים מאז יהושע בן נון ועד ימי נחמיה, קרוב ל- 1000 שנה.

ביאר הגמ' הנוטה מפשוטו של מקרא.

ובגמרא ביארו שני ביאורים בזה הנוטים מפשוטו של מקרא, שבאמת כן עשו סוכות במשך כל השנים, והפסוק מתפרש באופן אחר לגמרי, והא דכתיב "כי לא עשו" אינו הולך על רישא דפסוק דסכות, הביאור הראשון הוא, למאן דאמר "קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא", דורש את הפסוק "וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון" וגו', "מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם בימי

יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, וברש"י: "דהא 'כי לא עשו' לאו אסוכות מהדר, אלא הכי קאמר, 'כי לא עשו' - מה שעשו עכשיו מימות יהושע, ומאי ניהו קדושת הארץ", ואם כן אנו רואים מכך שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, ולכן היה צריכים לקדשה עתה.

ביאור השני הוא למאן דאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולעתיד לבא, כדאיתא בהמשך הגמרא: "ואידך, דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה ואגין זכותא עליהו כי סוכה, והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דוכתא כתיב 'יהושע', והכא כתיב 'ישוע', בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי", וברש"י: "ואידך, לעולם 'כי לא עשו' אסוכות קאי, ולאו סוכות ממש אלא דבעא עזרא רחמי איצרא דעבודה זרה ואימסר בידיה [סנהדרין ס"ד ע"ב]. ואגין זכותא דעזרא עליהו כי סוכה, 'כי לא עשו' דבר זה בימות יהושע כן, והיינו דקפיד קרא לאדכורי יהושע טפי מהאחרים, וקא מדכר ליה בלשון גנאי. דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא ישוע - משום דאיהו הוה ליה למיבעי רחמי עלה דמילתא".

ביאור ע"ד הפשט.

המלבי"ם וכן בשו"ת שואל ומשיב [מהדו"ק ח"א סי' קכד] העלו לבאר הפסוק כפשוטו, על פי הלכות בניית סוכה, הרמ"א כותב [אורח חיים סימן תרל"ז] שאין לעשות סוכה ברשות הרבים, ומאחר דקיימא לן שירושלים לא נתחלקה לשבטים, אם כן כל שטחי ירושלים היא רשות הרבים ואין בה רשות היחיד, ועל כן אין משכירים בתים בירושלים מפני שאינו שלהם, ולפי ההלכה שאין לעשות סוכה ברשות הרבים אין אפשרות להקים בירושלים סוכה, וכך נהגו בכל תקופת בית ראשון, אבל בביאה שניה, בימי עזרא, שקנו מחדש את ארץ ישראל בקנין חזקה וקידשוה בקדושה שנייה, אז התנו בית דין כמה תנאים ובתוכם גם שמותר לסכך ברשות הרבים בחג הסוכות, כמו שמובא בתוספתא (ב"ק פרק ו'): "כגון אלו מסככין על פתחי חניותיהן ברשות הרבים בחג", נמצא שלא יכלו לעשות סוכות ברשות הרבים מימות יהושע, וממילא לא בנו סוכות בירושלים, ומה שכתוב פי לא עשו מימי ישוע בן נון בן בני ישראל עד היום ההוא הכוונה שלא עשו סוכות ברשות הרבים (ירושלים ורה"ר בכל ערי ישראל) מזמן יהושע בן נון.

דיוק הפסוקים, על הגגות ובחצרות עשו סוכות פרטיות, ובחצרות בית ה' עשו סוכה ברשות הרבים.

ויש להוסיף, דהמלבי"ם והשואל ומשיב ביארו שתי יסודות שונים, שבכל אחד לבדו די בזה שכבר יוכלו לבנות סוכות בירושלים, היסוד הראשון הוא דלא היה לאף אחד בירושלים האפשרות לבנות סוכה מכיוון שלא נתחלקה ירושלים לשבטים, הרי דגם בתוך חצר פרטי לא היה שייך לבנות סוכה מכיוון שלא נתחלקה ירושלים, והוזה כרשות

הרבים, דלא היה רשות השייך לאדם פרטי, והיסוד השני הוא דעזרא עשה תנאי בית דין שיוכלו לבנות סוכות ברשות הרבים.

לדבריהם מבואר היטיב הא דכתיב (שם ח, טז): "ויעשו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהם, ובחצרות בית האלקים, וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים", "חצרות בית ה'" הכתיב בפסוק ביאר רב נטורנאי גאון שהכוונה הוא לירושלים, והסוכות היו עבור עולי הרגל, ורב האי גאון ביאר ש"חצרות בית ה'" הכוונה שבנו סוכות במקדש (ראו את דבריהם ב"אוצר הגאונים", חלק התשובות לסוכה דף כ"ז סימנים נא-נב).

ומבואר היטיב הפסוק, בגגות ובחצרות היו הסוכות הפרטיות, שעד עכשיו לא היה אפשרות לבנות אפילו על הגגות ובחצרות הפרטיות, כיוון שלא נתחלקה ירושלים לשבטים, הרי דדין רשות הרבים היה לו, ועכשיו שנתחלקה ירושלים שפיר אפשר לבנות סוכות על הגגות ובחצרות, והסוכות בחצרות בית האלקים היו מיועדות לעובדים במקדש, והסוכות ברחוב שער המים וברחוב שער אפרים היו לעולי הרגלים, דעזרא תיקן להם גם שאפשר לבנות סוכה ברשות הרבים.

*

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל | לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל

לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל | לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

אספקלריא לשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

דינים ומנהגים לשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב

נר זיכרון

נוהגים להדליק לפני יום טוב שמזכירים בו נשמות - נר זיכרון לעילוי הנשמות (יזכור), הנערך, בחג שמיני עצרת, ונר אחד עולה לכל הנפטרים, ומזכירים בעת ההדלקה שמותיהם (בני אשכנז - עם שם האב. בני ספרד - עם שם האם). יש הנוהגים, שהאיש מדליק נר אחד עבור משפחתו והאשה נר אחד עבור משפחתה.

שכחו להדליק נר זיכרון לפני יום טוב: יכולים להדליק (בהעברת אש) בליל יו"ט - בסמוך לשולחן האכילה (שלא יהא "נר לבטלה", שביו"ט אין להעביר אש, אלא לצורך, מאור, בישול או חימום בלבד). נזכרו רק ביום, יש להדליק בבית הכנסת, ולקיים: "כבדו ד' באורים". (שו"ע תקי"ד וביאור הלכה שם).

הדלקת הנרות - בליל שמיני עצרת: ירושלים - 5:54 - אזור המרכז - 6:09 - צפון - 6:05 ודרום - 6:06

מברכים על הנרות: "להדליק נר של יום טוב" ובנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות שהחיינו בהדלקת הנר ובנות ספרד עפ"י הגר"ע יוסף זצ"ל עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

בנוסח תפילת שמיני עצרת, וכן בקידוש אומרים: "ותיתן לנו את יום שמיני חג עצרת הזה. הטועה ואמר "את חג הסוכות" - נחלקו הדעות אם יצא, וטוב שישמע הקידוש שנית מאחר. הטועה ואמר כבר בלילה "משיב הרוח ומוריד הגשם - אינו חוזר (משנ"ב קי"ד, ב).

הערה חשובה: כתב בספר שפתי צדיק: "שמעתי מפי קדשו זקני ז"ל (בעל חידושי הרי"ם ז"ל שביום שמיני עצרת. המתפלל בציבור, על ידי זה יתוקנו כל תפילותיו שהיו ביחידות מכל השנה".

יש שכתב, שיש להקדים אמירת "ברכו בתרא" להקפות - להוציא את העוזבים את בית הכנסת במהלך ההקפות (שו"ת מנחת יצחק ז, י).

הקפות עם ספרי התורה: ריקוד עם ספר תורה פסול: ספר פסול דינו בשבת ויום טוב כמוקצה מחמת חיסרון כיס, שהרי אסור לקרוא מתוכו, והוא עומד לתיקון, מכל מקום, בשמחת תורה נהגו להקיף גם בספרי תורה פסולים, ואין חשש בדבר - דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשלמי מועד עמ' קע"ד.

ישיבה בעת ההקפות

כתב המשנה ברורה קמ"ו, י"ז: ודע שבעת שנושאים הספר חייבים לעמוד, עד שייעלם הספר מעיניו או עד שיגיע למקומו, ואפילו סמיכה [הישענות] אסורה, שסמיכה כשיבה". כנלמד מ"ויעבור מלכם לפניהם ויעמדו".

יש המלמדים זכות על היושבים מחמת עייפותם או חולשתם בעת ההקפות: א. חובת העמידה, מן הדין, בתחילת כל הקפה כשאומרים הפסוקים והפזמון, ובוודאי בעת הוצאת הספרים והחזרתם לארון, שאז נקרא ש"נושאים את הספר", אבל לאחר מכן, בפרט כשמתרכזים נושאי הספרים ורוקדים סביבם, הרי זה כאילו הספר "נמצא כעת במקומו" (ערוה"ש, הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה מועדים, ל"ב, ט והגר"ש דבליצקי זצ"ל).
ב. כשרוקדים אנשים סביב הספר והם צמודים זה לזה בפחות מג' טפחים, הרי שבלא ידיעתם, הם נחשבים כמחיצה החוצצת בין הספרים לבין היושבים וכאילו הספר ברשות אחרת, ואז בשעת הצורך והדחק, מחמת העייפות, יש להקל (הגר"י נויבירט זצ"ל בשש"כ). **יש לצייין**, שבבית הכנסת "אהבת תורה" בירושלים ת"ו, בעת התקנת הספסלים לשיבה, הוסיפו, בעלות נוספת, בהשתתפות המתפללים, בכל ספסל, עוד קרש לאורך הספסל בין רגליו, כדי שיהיה לבוד, ומאחורי כל ספסל - כרשות אחרת, ויכולים המעוניינים לשבת לכתחילה, מאחורי הספסל הראשון, בשמחת תורה, וגם כל השנה כשעומדים מאחוריהם "שמונה עשרה".

ואמנם, מרן החזון איש והגרי"י קניבסקי זצ"ל, הקפידו שלא לשבת, אלא כשספר תורה היה בידיהם (אורחות רבנו ח"ב). ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר פעם בשמחת תורה, במתק לשונו: "אלו פנים יהיו לדבר, שכל זקני התלמידי חכמים יהיו מחוץ לבית הכנסת, ורק הצעירים ירקדו עם התורה....על כן, חובה ללמד זכות בדבר". אכן, כל שכוחו ברגליו, ייצא מחוץ לבית הכנסת, לנוח בישיבה.

הערה: בשמחת תורה בעת הריקודים והשמחה לכבודה של תורה, **יש להקפיד על כל גדרי הצניעות**, ועל קיומה של מחיצה כדין בין עזרת גברים לבין עזרת הנשים – **שזהו כבודה של תורתנו הקדושה**.

זמן אמירת "שנים מקרא ואחד תרגום" של "וזאת הברכה" - בהושענא רבה (משנ"ב רפ"ה, י"ח וכה"ח, כ"ט בשם האריז"ל והחיד"א וכן נהג החזון איש הובא בספר זכור לדוד עמ' רמ"ה). מכל מקום, קרא ביום שמיני עצרת - לא הפסיד. וצ"ע שהמשנ"ב בתרס"ט, ד כתב לקרוא בשמח"ת.

הזכרת נשמות - "יזכור": "יזכור" יכול להיאמר גם ביחידות - "גשר החיים להגרימ"ט זצ"ל (ח"א פרק לא אות ב). ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - **אלו החיים "אשר פדית" - אלו המתים**. ויש לתת את הצדקה מיד למחרת יו"ט (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה כבר בערב יו"ט, ובשעת ה"יזכור" אומרים: "בעבור שנתתי לצדקה בעבורם".

תפילת גשם

בתפילת מוסף, **למנהג אשכנז** לפני תפילת לחש אומרים "תפילת גשם" ולאחר הכרות הש"ץ מתפללים לחש בהזכרת "משיב הרוח ומוריד הגשם" מנהג **נוסח ספרד** לומר "תפילת גשם" בחזרת הש"ץ. ואם הכריזו "משיב הרוח ומוריד הגשם" - אומרים גם הם בלחש משיב וכו' **המתפללים ביחידות**, לא יקדימו ביום זה תפילת מוסף לפני הזמן שמתפללים מוסף בבית הכנסת שבמקומם. ומכל מקום, היודע **בוודאות** שכבר הכריזו בבית הכנסת, אף שלא שמע בעצמו - **מזכיר**. ואם אינו יודע, **לא יזכיר** גשם אלא בתפילת **מנחה**. **שאלת הגשמים** בברכת ברך עלינו וכו' - אינה אלא **מיום ז' בחשוון**.

צאת החג

ירושלים - 7:04 **בצפון** - 7:05 במרכז ובדרום - 7:06 ר"ת - 7:39

תזכורת: שעון חורף: במוצאי שבת **חיי שרה** אור **לכ"ה מר-חשוון**, מחזירים את מחוגי השעון לשעון חורף - חזור בשעה, כלומר, בשעה 24:00 תהיה השעה 23:00. שימו לב !!! למחרת בוקר יום ראשון כ"ה חשוון: נץ החמה - 5:48 סוף זמן קריאת שמע: מג"א - 7:51 הגר"א - 8:36 סוף זמן תפילה: גר"א - 9:32 מנחה גדולה - 11:53 שקיעת החמה - 17:00.

*

בברכת מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, וחורף בבריאות ובשמחה ובשפע של גשמי ברכה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

מחיית כפים בסעודה בשמחת תורה

הנה בספרי שערי יוסף סוכות חול המועד עמ' 278 כתבתי שמנהג בחורי הישיבות למחוא כפיים ולשיר בסעודת בשמחת תורה, מחמת המשך השמחה, ויל"ע אם שרי כן, דאולי הותר רק בשעת ההקפות, והנה מצאתי בשו"ת אבני ישפה (חלק ג' סימן סח ענף ו') שכתב: הפוסקים הזכירו שמותר לרקוד ולטפח ביום שמחת תורה בשעה שאומרים קילוסים דתורה ע' מ"ב סי' של"ט ס"ק ג' ומסתבר שהקולא היא רק בזמן שהס"ת מונח לפנינו ורוקדים ומוחים כפיים לכבודו שבזה מוכח כבוד התורה וכן מצאנו בדוד שהיה מפזז ומכרכר לפני ארון ה' אבל בזמן שיושב בביתו אף אם מכוון לשם כבוד התורה כיון שאינו מוכח י"ל שאין היתר של רקוד ומחיאת כפים וכן מסתבר עכ"ד. וכן פסק בספק שמחת תורה (פ"ד הי"ד) ועי"ש שכתב הטעם דכל מה שהותר לכבוד התורה.

ועי"ש שהוכיח כן ממה שהובא במעשה רב (אות רל"ג) שהגר"א זל"ה היה הולך לפני הס"ת שמח מאוד ומספק כף אל כף ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת וכשהוחזר הס"ת לאה"ק שוב לא היה שמח כ"כ רק כמו שאר יו"ט ע"כ, ומוכח דאין את ההיתר של חז"ל, ועי' בהגהות החת"ס על השו"ע (סי' תרס"ט) כתב אדברי המג"א שם בשם המהרי"ק שלכבוד התורה מותר לרקד הוסיף בזה"ל ושם מבואר דדוקא בשעה שאומר קילוסים לתורה ע"כ, וא"כ מזה הוכיח בספר שמחת תורה דבשעת הסעודה יש לאסור. והובאו הדברים בגליון אור השבת שמחת תורה תשפ"ב, וקבלתי בזה כמה הערות והוספות, ולכן הוספתי בזה עוד כמה ביאורים ותשובות.

והנה בעיקר ההיתר לרקוד ביום שמחת תורה הוא מדברי רבינו האי גאון שהובא בשו"ת מהרי"ק (שורש ט') וגדולה מזו השיב רב האי גאון ז"ל כמו שכתב רבנו יצחק אבן גאות משמו ז"ל: אבל רגילים ביום זה הואיל ובו מסיימין התורה לעשות כמה קלוסים והידור' לס"ת כו' עד נתקנה ביום שמחת תורה, ונשאל מרב האי גאון ז"ל וזה לשונו נהגו במקומינו ביום אחרון של חג מקלסים לס"ת ומביאים מגומראות לב"ה, והשיב הא ודאי לגמור הוא דאסור כולי עד ועוד בתשובה אחרת אומר אסור להביא מגומראות ביום תשיעי ספק שמיני וכו' ודאי יום זה רגילים אצלינו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומר קלוסים לתורה אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו היתר משום כבוד התורה עכ"ל רב האי גאון כאשר הביא רבנו יצחק וכו'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סוף סימן ל"ז) כתב שמותר לרקוד לכבוד התורה בלי שום פקפוק, וכתב דפשוט שאין לחלק בזה בין שמחת תורה בחו"ל דהוא יו"ט שני לשמחת תורה באר"י, וכן משמע בעוד אחרונים, ואכמל"ו.

והנה בכאיל תערוג על המועדים (עמ' קפח') העיר הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, דכל ההיתר של הגאונים עי' מהרי"ק שורש ט' שמותר לכבוד שמחת תורה למחוא כפיים ולרקוד לכאו' נאמר על חו"ל דשמחת התורה הוא מדרבנן יו"ט שני אבל כאן בארץ ישראל ששמחת תורה הוא מהתורה אולי לא היו מתירים או דלמא מפני כבוד התורה התירו ולא שנא, וא"כ לכאורה יש צד לאסור לרקוד בא"י, [והובא שם: דלמעשה המנהג הוא לרקוד גם בארץ ישראל וכן נוהג רבנו הגראי"ל זצוק"ל]. וא"כ לפי דבריו אפשר שהשו"ע שהיה באר"י השמיט דין זה, כיון דיש להחמיר בזה, אך לפי זה יקשה לפי שיטת השבט הלוי איך יבאר דברי השו"ע דלא הזכיר דין זה.

ומ"מ בנ"ד המעיין היטב בלשון תשובת רבינו האי גאון, נראה דביום שמחת תורה לא גזרו חז"ל דאסור לרקוד, וא"כ לכן לכאורה אף בשעת הסעודה יהיה מותר לרקוד ולמחוא כפיים בשעת הסעודה, כיון דהכל נעשה לשמחת התורה, ומה לי בבית מדרש, ומה לי בחדר האוכל ודו"ק.

והגר"א אזואלי שליט"א שאלני דא"כ לפי דברי רב האי גאון אין את האיסור בכלל ביום שמחת תורה וא"כ מדוע מצינו בפוסקים שכתבו להתיר ובע"כ דלא ס"ל, ואמנם היא גופא כל ההיתר הוא משום רבי האי גאון, ומ"מ יש לדון האם זה רק בשעת שמוציאים הס"ת או כל היום דסו"ס כ"ז הוא לכבוד התורה, והסעודה היא חלק משמחת התורה. והוי בכלל סעודת סיום התורה והבן. ואולם שוב כתב לי דלכאורה אין בזה ראייה, ואמנם אחר שהתבוננתי היטב נראה לכאורה שכל ההיתר ברב האי גאון לריקוד ולא למחיית כפים, אבל סו"ס בילקו"י מתיר גם ריקוד ומחיית כפים ובע"כ דהוא אותו דין, ולכן נראה שיש להקל בזה.

והנה ידידי הרה"ג יוסף דהן שליט"א שאל למרן הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א ובעמח"ס ילקו"י, בזה"ל: בשמחת תורה האם מותר למחוא כפים שלא בשעת הקפות כגון בשירה בחדר אוכל שאז לכאורה אין זה נחשב לכבוד התורה, והשיב בחשון תשפ"א בזה"ל: ובענין ההיתר למחוא כפיים ולרקוד בשמחת תורה, הנה היתר זה לכבוד התורה, ושמחים בשמחת התורה, שמותר למחוא כפיים. עכ"ד, ולכאורה מדבריו להקל כיון דסו"ס יש לומר דהוא לכבוד שמחת תורה, ואמנם הגאון רבי אושרי אזואלי שליט"א השיב שהכוונה שאסור, וכן השיב הגר"י בן דוד שליט"א, ואמנם לדידי נראה שיש להקל בזה כיון דסו"ס הוא לכבוד התורה,

וכן בחוברת בהלכה ובאגדה של הרב דוד נקי שליט"א, כתב בזה"ל: רקודים בסעודה, גם בסעדת החג, מתר למחא כפים ולרקוד לכבודה של תורה. וכן ראינו מעשה רב בפני מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כאשר זכינו ליסב על שלחנו בסעדת החג ביום שמחת תורה, ולאחר ברכת המזון, רקדנו במעגל כל המסבים סביב מרן, ואז הרגשנו ביותר את "שמחת התורה", כשרקדנו לפני ספר תורה חי, שכל כלו תורה ותורה ותורה. אשרי עין ראתה כל אלה. עכ"ד. וכן השיב לי להתיר הגר"ש ללוש שליט"א להקל בזה כיון דהוא משום כבוד התורה.

וכן ידידי הרה"ג יוסף דהן שליט"א בעמח"ס שו"ת יד בתשובה, בני ברק, כתב לי ששאל השתא (מוצ"ש חול המועד סוכות תשפ"ב) להגאון רבי זמיר כהן שליט"א בעמח"ס שו"ת נזר הכהן ג"ח ושא"ס, האם מותר למחוא כפיים בשמחת תורה בחדר אוכל, משום שנחשב לכבוד התורה, והשיב שמסתבר שכן, ושכמדומה כן המנהג בישיבות עכ"ד.

ומ"מ אם יש מקום להחמיר בזה אנחנו צריכים ללמד זכות, וראה בספר חמדת חיים לידידי הגר"ח מלין שליט"א שהביא שם מזקינו מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א אות קב, אמר רבנו דדעת הגר"א שכל דפיקה בשבת אסור משום השמעת קול, ואמר שהגר"ש דבילצקי זצ"ל נהג כשהתארח בשב"ק אצל אדם, ולא רצה לדפוק על הדלת בשב"ק, סיכם עמו באיזה שעה בדיוק יבוא בכדי שהלה יפתח לו הדלת, ואמר רבנו שבישיבות מקילים לתופף עם היידיים בשעת הזמירות, ואינו לכתחילה, אך א"צ להעיר ע"כ אחד לשני עכ"ד, ובהערה שם ציין ידידי הגר"ח שליט"א למש"כ ברמ"א סימן של"ט סק"ג שכתב והא דמספקין ולא מחינן דמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ועוד הוסיף שם ברמ"א שהרי יש אומרים שבזמן הזה הכלי שרי, והכא נמי יש לומר לדידן.

ומ"מ לדינא נראה שמותר לכתחילה לרקוד ולדפוק על השולחנות שהכל נעשה לשמחתה של תורה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

שו"ת שמחת תורה

*מדוע קוראים בתורה בליל שמחת תורה? מנין הגיע המקור לרקוד עם דגלים, מתי (לא) כדאי לחלק ממתקים, האם ניתן לערוך את "כל הנערים" עוד לפני כל העלויות של הציבור? מאיזה גיל ילד עולה לתורה, מדוע עושים "הגבהה" הפוכה לספר התורה ולמה קופצים ב"משה אמת"? *מדוע "הקפות שניות" והאם ניתן לומר תשעים פעם "משיב הרוח ומוריד הגשם" בשמחת תורה. האם אפשר לערוך "קידוש" בסוכה והאם חייבים לרקוד עם ספר התורה *ומה עם ישיבה בשעת ההקפות? האם להשאיר ספר תורה אחד בחוץ לאחר ההקפות? ומדוע בכלל עלי, שאיני לומר כל השנה ברצינות, לשמוח בשמחת תורה! *האם ניתן לשני אחים לעלות ברציפות לתורה? מדוע אומרים "המלאך הגואל" ובכלל, כיצד מותר למכור עליות בחג או להוציא ספר תורה לרחבת בית הכנסת? *

הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א פורס בפנינו יריעת הלכות ומנהגים, קשורים בכתרי תורה, על שמחת תורה, שמחתה, קדושתה וסדריה *הדברים שלא ידענו על 'שמחת תורה', עם פסקי הלכה חדשים ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, במאמר מסכם לכבודה של תורה *

"שנים מקרא" של "וזאת הברכה"

שאלה: מתי עלי לקרוא את פרשת "וזאת הברכה", הנקראת בשמחת תורה "שנים מקרא ואחד תרגום"?

תשובה: ה"כל בו" וה"אורחות חיים" כתבו לקרוא שמו"ת של פרשה זו בליל שמחת תורה, ואילו המגן אברהם כתב בשם האריז"ל שיקראנה בהושענא רבא, והוסיף הברכי יוסף: "ומכל מקום אם קראה ביום שמיני עצרת- לא הפסיד". והפרי מגדים כתב ש"העולם נוהגים לקרותו בליל הושענא רבה, ומכל מקום נראה יותר טוב בערב שמחת תורה" (ביום, ולא בלילה- שב"ג). וידוע שהמשנה ברורה כתב פעם אחת (בסי' תרס"ט) שיקראנה בליל שמחת תורה, ואילו בסימן רפ"ה כתב שיקראנה ביום הושענא רבה (או, בחוץ לארץ, בשמיני עצרת). ובקונטרסי "הלכה כרבי אליעזר" הבאתי שמרן הגרא"מ שך זצ"ל הקפיד מאד לגמור את ה"שנים מקרא" של "וזאת הברכה" בערב שמחת תורה. הנידון בנושא זה סובב סביב השאלה ממתי נחשב שפרשת "וזאת הברכה" "הגיעה

ובאה". האם מסיום קריאת פרשת מועד חג הסוכות או מיום שמחת תורה (וראו בספר שלמי תודה בעניין).

שאלה: לא קראתי "שנים מקרא" של פרשת "וזאת הברכה" בהושענא רבה או בבוקר של שמחת תורה. עד מתי אני יכול להשלים את הקריאה?

תשובה: הכף החיים כתב שכל עוד שהציבור לא גמרו לקרוא את פרשת "וזאת הברכה", ניתן עדיין לקרוא "שנים מקרא". אך לאחר שהציבור התחילו כבר לקרוא את פרשת "בראשית" בשמחת תורה, עבר לו זמן קריאת "וזאת הברכה".

*

התאמצות בריקודים – סגולה לילדים צדיקים

שאלה: אני רוקד קצת בכל "הקפה" ואחר כך אני נח קצת, לומד קצת או מביט ברוקדים. האם זה בסדר? מהו, בעצם, השיעור שצריך לשמוח ולרקוד?

תשובה: המשנה ברורה מביא בשם תשובות מהרי"ק בשם רב האי גאון כן: "ביום זה רגילים אצלנו לרקד בו, אפילו כמה זקנים, בשעה שאומרים קילוסין לתורה ולכן יש להתאמץ בזה ולרקד ולומר לכבוד התורה, כמו שכתוב גבי דוד המלך ע"ה שהיה "מפוז ומכרכר בכל עוז לפני ה'", וכן כתבו בשם האריז"ל. והעידו על האריז"ל, שאמר שהמעלה העליונה שהשיג, באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצווה, וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הספר תורה בכל כוחו", עד כאן דברי המשנה ברורה. והביכורי יעקב הוסיף וכתב: "ואל יאמר אדם אין זה כבודי וכבוד התורה לרקד לפני המון עם כאחד הריקים, שהרי זה היה חטא מיכל בת שאול, שהשיב לה דוד המלך ע"ה "ונקלותי עוד מזאת". הרמב"ם מאריך ומפליג בעניין זה של שמחת המצווה והוא כותב, לגבי שמחת חג הסוכות ושמחת בית השואבה, את הדברים הנחרצים הבאים: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שציווה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו- חוטא ושוטה. וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר "והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'". ולפני שנתיים הוכחתי (במאמר בבטאון "קול התורה"), שדוד המלך לא טען בפני רעייתו, שאכן מסכים הוא לדבריה שאין זה כבוד וגדולה לפזז ולכרכר, אך הוא משיב לה שמכיוון שמכרכרים ורוקדים לפני ה'- לכן עושים זאת. אלא אדרבה, רק לאנשים גדולים וחשובים מתאפשר, מבחינת גדלותם, לכרכר ולפזז לפני ה', וככל שהאדם גדול ונעלה יותר בחשיבותו, כך הגברת הריקוד והשמחה לפני ה' שייכת אליו יותר ויותר.

על הגאון מוילנא ז"ל מסופר ב"מעשה רב" כי "היה הולך לפני הספר תורה שמח מאד ברוחב עוז וחדווה, וחכמת אדם תאיר פניו כלפיך אש בוערת, ומספק כף אל כף, ומפוז ומכרכר בכל עוז לפני ספר התורה". ומובא בפלא יועץ וביסוד ושורש העבודה ובעוד

ספרים, שריבוי השמחה והריקוד בהקפות שמחת תורה, בכל עוז ותעצומות, הם סגולה לילדים תלמידי חכמים ולדורות ישרים ומבורכים.

*

על מה יש לי לשמוח?

שאלה: לגדולי עולם כמו האריז"ל והגר"א אכן היה על מה לשמוח ולרקוד כל כך בשמחת תורה. אך לי, על מה כבר יש לשמוח?

תשובה: מפורסם בשם המגיד מדובנא שאמר בדרך הלצה שהוא שמח בשמחת תורה מפני ש"גם אם אח שלי עושה חתונה - אני שמח בשמחתו"... מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל אמר על הרהורי לב אלו, של 'על מי יש לי לשמוח', דברים חריפים ביותר. לדבריו, הרהורי מחשבות אלו של "מה אני קשור לתורה" לא מגיעים מהיצר הטוב אלא דווקא מהיצר הרע של האדם, שלפתע נזכר לשאול ב"מה אני קשור לתורה". ולא היא, כל אחד קשור לתורה במה שהצליח להיות קשור, ועליו לשמוח בכל עוז על חלקו, מתוך תקווה וחיזוק שבשנה הבאה יהיו לו סיבות נוספות יותר לשמוח עליהם.

וחשבתי עוד מחשבה פשוטה בעניין: שהרי בשמחת תורה אנו שמחים על החלק שבתורה שיש לכל יהודי שהגיע בכל שבת לבית הכנסת והקשיב לקריאת התורה. בשמחת תורה אנו שמחים על כך שסיימנו את כל חמישה חומשי תורה, מ'בראשית' ועד 'וזאת הברכה', ואת סיום זה כולנו סיימנו, פלוס "שניים מקרא ואחד תרגום", וממילא אין מקום למחשבות שכאלו. ב'יסוד ושורש העבודה' הביא בשם הספרים הקדושים, שככל שהיהודי, כל יהודי באשר הוא, מרבה בשמחה ובריקוד לפני ספר התורה, כך מתעורר למעלה בעולמות העליונים הקדושים שמחה וחדווה עצומה, וכל הזהיר בשמחה של תורה ביום הזה - בטוח שלא תפסיק התורה מזרעו. -ואנו מחשבנים חשבונות ועסוקים במחשבות של שטות!?

*

דגל התורה – ריקוד עם דגלים

שאלה: האם ישנו מקור רציני לכך שהילדים הקטנים רוקדים עם דגלים?

תשובה: המנהג מובא ב"ערוך השולחן", בשו"ת התעוררות תשובה ובספרים נוספים. בספר "אוצר כל מנהגי ישורון" הסביר את טעם המנהג בכך שבכל הדרך בה צעדנו, התורה עמנו ודגל התורה בידינו. ובספר "שמחת תורה" מביא רבי צבי ורשנר שליט"א טעם נוסף, שאנו מציינים בזאת זכרון לדברי המדרש תנחומא ש"בשעה שירד הקב"ה על הר סיני, ירדו עימו מלאכים עשויים דגלים דגלים, והתאוו ישראל לזה. אמר להם הקב"ה: התאויתם בדגלים?! חייכם הריני עושה משאלותיכם!"

*

שאלה: האם מותר לתת לילדי הקט בן השנתיים לנוסף בדגל שרשומים עליו פסוקים?

תשובה: לא. אל תתן לו דגל שכזה, כיוון שהוא עלול לזורקו ולגרום לפסוקים הרשומים בו להגיע לבזיון. אלא אם כן יודע אתה שבנך יישמור על הדגל מכל משמר וינהג בו כבוד. (ראה בשו"ע יו"ד רפ"ג ס"ד ובמשנ"ב סי' תרל"ח ס"ק כ"ד).

*

מסחר וכסף בשמחת תורה

שאלה: בבית הכנסת אצלנו "מוכרים" את מצוות ההקפות, "אתה הראת", "חתן תורה", "חתן בראשית" ויתר מצוות היום והכיבודים של שמחת תורה. כיצד מותר "לעשות עסקים" בחג ולדבר על סכומי כסף?

תשובה: מנהג "מכירת המצוות" בשמחת תורה הינו מנהג קדום בעם ישראל ומוזכר כבר במנהגי מהרי"ל, בשו"ת התשב"ץ, בשו"ת מהרי"ק ובספרי מנהגי אשכנזי לדורותיהם, כמו בספר מנהגי וורמזא, יוסף אומץ ועוד. ה"חרדים" כתב שיש עניין חשוב, כפי המובא בזוהר הקדוש, שלא לעשות את המצוות חנם- אלא לקנותם בשכר מלא, דבר הממשיך רוח קדושה לעושה. וכיצד מותר "למכור מצוות" בשבת וביום טוב? המהרש"ל מתיר זאת מפני שהוא לצורך מצווה. וראה במגן אברהם סימן ש"ו. והמהרי"ל עצמו נשאל כיצד "קונים מצוות" בשמחת תורה והוא השיב: "מצווה מותר לקנות ביום טוב", ובהמשך מסביר הוא כי "צרכי רבים הם שקונים המצוות, ומתירים ביום טוב". וגם אצל מרן החזון איש זצ"ל מכרו בכסף את פסוקי "אתה הראת". ובישיבות הקדושות נהגו למכור פסוקים אלו בלימוד הש"ס, בלימוד אלפי דפי גמרא ובלימוד "משנה ברורה".

*

כיבוד כהנים בהקפה הראשונה

שאלה: את מי ראוי לכבד לאחוז ספר תורה בהקפה הראשונה?

תשובה: רבי שלמה קלוגר בשו"ת "האלף לך שלמה" ובשו"ת לבושי מרדכי (להגר"מ וינקלר זצ"ל) מביאים את המנהג לכבד את הכהנים והלוויים בהקפה הראשונה. ונראה מדבריהם שכך היה המנהג בימיהם. והגאון האדר"ת זצ"ל כתב (בספרו "תפילת דוד"): "בהקפות אני מקפיד שיקפיו כהנים ולוויים כסדר קדושתם, אך אין העם שומעים לי בעניינים אלו כלל והפצירוני לילך ראשון, ומפני כבוד הרבנות נאלצתי לעשות שלא כרצוני, מאחר שהרבנים שקדמוני לא עשו כדעתי". -ולעניות דעתי אכן כך יש לנהוג בבתי הכנסיות בהם אין רב בית כנסת או תלמיד חכם מופלג, הגבוה במעלתו מעל כל יתר המתפללים. שבבתי כנסיות בהם כולם שווים לטובה בדרגתם, פחות או יותר, לכאורה אכן עדיף להקדים בהקפות את הכהנים, ולאחר מכן את הלוויים. ושטחתי הדבר לפני מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, שכתב לי בתשובה: **אולי**. ובביהמ"ד של מרן הגרי"ש

אלישיב זי"ע העניקו את ההקפה הראשונה להגרי"ש ובניו ובהקפה הבאה נתנו הספרי תורה לכהנים ואח"כ ללויים.

*

אין דבר כזה "הספר לא בשבילי"

שאלה: כיבדוני לשאת את ספר התורה ולהקיף בה כנהוג, אך הדבר "לא בשבילי". קשה לי להסתובב כך במרכז הקהל. האם אני יכול לסרב בנימוס?

תשובה: חלילה לך! ה"ערוך השולחן" כותב בשם "ספר חסידים" שכל הנמנע מלהכניס ספר תורה בתוך ארוך הקודש, התורה צועקת על נשמתו, והוא מוסיף: "ולכן יש להיזהר כשמכבדים לאדם איזה כיבוד בספר תורה, שלא יסרב חלילה, פן יענש חס וחלילה!". והגאון מהר"ש קלוגר זצ"ל (בשו"ת האלף לך שלמה) האריך והחמיר מאד מאד בעניין זה, שאסונותיו רבים ועוון בזיון התורה גדול הוא. וידועה הנהגתו של רבי חיים מבריסק זצ"ל, שכאשר נתנו לו להקפה ספר תורה, לא רצה לתת ולהעביר את הספר למישהו אחר, עד שלא יקחוהו מידי, וישנם שפירשו שהגר"ח סבר שדברי הגמרא בברכות (נה, א), שאדם שנותנים לו לקרוא בספר תורה ואינו קורא - ימיו מתקצרים, שייכים גם בקבלת ספר תורה לידי לצורך שמחה וריקוד, ומסירתו לאחר היא סוג של בזיון כבוד התורה.

*

ישיבה בזמן ההקפות

שאלה: האם מותר לשבת בסמן ההקפות, כשספרי התורה נעים במעגלי הרוקדים?

תשובה: דנו הפוסקים האם מותר לשבת בעת שמקיפים ההקפות עם ספר התורה ב"שמחת תורה". הערוך השולחן (יו"ד סי' רפ"ב) כתב: "ויש לי מקום ספק בשמחת תורה בעת ההקפות שנוטלים כל הספרי תורה מהיכל ואין מחזירין אותם עד אחר גמר כל ההקפות ורק מתחלפין מיד ליד. ולכאורה אסור לישיב עד שמחזירין אותן להיכל ולא נהגו כן, וגם טירחא גדולה היא, שלפעמים שוהין כשני שעות. ונלע"ד שבעת שמסבין עם הס"ת סביב הבימה מחוייבים לעמוד דזהו כמו שהס"ת עוברת, אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוה כס"ת על מקומה, שכשהיא על מקומה במנוחה וודאי שאין צריך לעמוד מפניה, עכ"ל. ובשש"כ פכ"ד הערה קי"ח כתב היתר לזה במקום שספר תורה נמצא בתוך מעגל אנשים העומדים זה ליד זה במרחק פחות מג' טפחים אחד מהשני, שנחשבים הם למחיצה, והוא היתר לשעת הדחק ובמקום הצורך. וראה בספר צדקה ומשפט פט"ז בשם מרן הגרש"ז אורבך שאפשר שדוקא בעת ההקפה הראשונה שהיא מעיקר הדין צריך לעמוד.

ולעניות דעתי תמוה הענין להחמיר בזה, שהרי כל הדין לעמוד בפני ספר תורה נלמד מהנאמר בקידושין ל"ג א' דאם מפני לומדיה עומדים, מפניה כל שכן. וכ"פ הרמב"ם (ס"ת י, ט), וביאר הכס"מ שמכיון ובפני נשיא ישראל צריכים לעמוד עד שיושב במקומו או עד

שיתכסה מעיניו, לכן כ' הרמב"ם שהוא הדין בספר תורה, דנשיא מטעם רבו הוא דחייב לעמוד, דהא ממש רבינו ע"ה גמרינן, עכ"ד. והנה פשוט לענ"ד שאם הנשיא הגיע למקומו ולאחר מכן נעמד כדי למסור שיעור, בכדי לעבור בין הספסלים או לשוחח עם אחד הנוכחים וכדו', שא"צ לשוב ולעמוד בפניו ולהמתין עד שישוב לשבת במקומו, מפני שהכבוד הוא רק בשעה שמגיע ויושב במקומו ותו לא. וא"כ לא נראה שבס"ת עלינו להחמיר יותר ולומר שגם כשהס"ת מסתובב בין הקהל, לאחר שיצא מארה"ק, שיצטרכו לעמוד בכל השעות שהולך ולא מתכוון כלל להגיע למקומו עד כלות ההקפות, דהבו דלא להוסיף עלה. ואולי לכן לא הביאו זאת יתר הפוסקים והמשנ"ב. ושוב הראוני שכבר העיר כעין דברי בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' י"ט, ושמחתי.

ומרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל אמר שמחפש הוא למצוא היתרים לשבת בזמן ההקפות, מפני שאם לא יהיו היתרים, אזי האנשים המבוגרים, שקשה להם לרקוד בכל העת וצריכים לנוח מידי פעם בפעם, ייצאו החוצה כדי לשבת, ובתוככי בית הכנסת יהיו וישמחו רק הצעירים שכוחם במותנם, ואין זה מכבוד התורה, שהזקנים יישבו בחוץ ורק הצעירים יותר יהיו בבית הכנסת.

ובחול המועד סוכות התש"ע נדברתי בעניין עם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שלא קיבל את דברי להתיר ואמר לי בחריפות: "רק מי שחולה ויש לו פיקוח נפש - שישב... אם זה לא פיקוח נפש - לא יושבים".

*

האם להשאיר ספר תורה אחד בחוץ?

שאלה: שאלה זו מתעוררת בבתי הכנסיות בכל שנה ושנה. האם להחזיר בסיום ההקפות ספר תורה לקריאת התורה, או שמכניסים את כל ספרי התורה ושוב מוציאים את הספרים שצריכים לצורך קריאת התורה שלאחר ההקפות.

תשובה: הלבוש (סי' תרס"ט) כתב, שלאחר סיום ההקפות עם ספרי התורה, מחזירים את הספרים לארון, חוץ משלושת ספרי התורה בהם קוראים כעת בתורה. וכך גם כתב בלוח ארץ ישראל. ואמנם בשו"ת פרי השדה (ח"ג ק"ע) מסביר מדוע ישנם בתי כנסיות שנהגו להכניס את כל ספרי התורה לארון הקודש ולשוב ולהוציא את הספרים הנצרכים לקריאת התורה, מפני שמלשון הזוה"ק "כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרא ביה" משמע שה"עת רצון" הוא דווקא כשפותחים את ארון הקודש ומוציאים את ספר התורה לקריאת התורה, ומכיוון שהוציאו את ספר התורה ושוב מוציאים אותו. וראה בספר "שמחת תורה" סימן ט"ז שמאריך לברר נפלא שאכן ראוי להשאיר בחוץ את ספרי התורה הנצרכים לקריאת התורה ולא להכניסם ושוב להוציאם. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי השבוע: כמדומה שנהוג להחזיר.

*

"קידוש" בסוכה

שאלה: ברצוננו לערוך "קידוש" בשמחת תורה בסוכת בית הכנסת, אך הגבאים שכחו לעשות היכר ולהפחית סכך או להכניס בה קערות. האם הדבר מותר?

תשובה: ה"בן איש חי" כתב, שכאשר כולם כבר אכלו בלילה של שמחת תורה בביתם ולא בסוכה, מותר לאכול בבוקר בסוכה, כיוון שכבר ניכר בבירור שאנו לא ממשיכים את חג הסוכות, מאחר שכבר אכלנו בלילה בבית ולא בסוכה. וגם לא חוששים למראית העין של האחרים בעניין. (וראה בביכורי יעקב סי' תרס"ו סק"ז).

*

לכבד שני אחים בהקפה אחת

שאלה: האם מותר לכבד בהקפה אחת שני אחים יחדיו?

תשובה: בשו"ת אבני חפץ (סי' ט"ז) כתב שיש להקפיד לא לקרוא לשניהם בשם, ובספר "שמחת תורה" מביא בשם רבנו הגרי"ש אלישיב שליט"א שרק בקריאת התורה צריך להקפיד על כך, אך לא בשאר הכיבודים. ואגב: גם ב"הוספות" הרבות של קריאת "וזאת הברכה" צריך להקפיד שלא לקרוא לאבא ולבן או לשני אחים יחדיו בסמיכות, כפי הכתוב ב"ספר המנהגות" למהר"ם מרוטנבורג.

*

לקפוץ ב"משה אמת"

שאלה: מדוע קופצים מעלה- מטה בשירת "משה אמת ותורתו אמת"?

תשובה: המן בן המדתא סיפר לאחשוורוש, כפי המובא ב"תרגום שני" על מגילת אסתר (פ"ג ח'), כי היהודים קופצים בסוכות ורוקדים כמו גדיים... במסכת בבא בתרא (עד,א) מובא המעשה המופלא שרבה בר בר חנה שמע באוזניו מתוך האדמה את בלועי קורח צועקים "משה אמת ותורתו אמת". ובספר "אורחות רבנו" מסופר שמרן הסטייפלר זצוק"ל היה קופץ ב"משה אמת" במסירות ובהתאמצות ובהתלהבות רבה, גם בשנות זקנותו, שקפיצותיו הסבו לו ייסורים.

*

לערנען און לערנען

שאלה: מה עוד צריך לעשות בשמחת תורה חוץ מלרקוד?

תשובה: ללמוד תורה. רבנו מכיר ז"ל בספרו "סדר היום" כותב כי לימוד התורה ביום שמחת תורה הרי הוא קשירת ונתינת "תכשיטים לכלה", כפי המובא בזוהר הקדוש. וידוע הסיפור, המודפס בהקדמת בניו של הגר"א ז"ל, שאדונינו הגר"א למד בליל שמחת תורה, בהיותו ילד בן 11, את כל מסכתות זבחים ומנחות.

קריאת התורה בליל שמחת תורה

שאלה: מדוע קוראים בתורה בליל שמחת תורה לאחר ההקפות?

תשובה: ישנם מספר טעמים לקריאה בלתי שגרתית זו. ה"דרכי משה" וה"ערוך השולחן" הסבירו שנהגו למכור את העליות הללו בכסף ולנדוד בהם נדרים לצדקה. ה"שערי אפרים" מסביר שקריאה זו עניינה שמחה לכבוד התורה וה"שערי רחמים" הביא בשם "מקראי קודש" שאנו חוששים שהוצאנו את ספרי התורה לרקוד בהם בכדי, ולכן קבעו לקרוא בתורה בלילה גם כן. [ולכאורה לפי סיבה זו ודאי שאין להכניס את כל ספרי התורה לארון הקודש אחר ההקפות, אלא צריך להשאיר בחוץ ספר אחד לצורך קריאה זו- שב"ג]. וב"שערי רחמים" הובא טעם מעניין מספר "זכרון ירושלים", שקריאה זו הינה זכר למצוות קריאת פרשת הקהל שבמוצאי שביעית בבית המקדש. בעבר קראו בליל שמחת תורה פרשיות שונות, והיום, כפי המנהג המובא ב"משנה ברורה", קוראים בלילה בפרשת "וזאת הברכה" ומעלים לתורה- 3 קרואים, כהן לוי וישראל. ואגב, ניתן לברך הגומל בקריאת התורה שבליל שמחת תורה (שו"ת חתם סופר סימן נ"א).

קדושת בית הכנסת בחלוקת ממתקים

שאלה: האם אפשר לחלק לילדים שקיות ממתקים בשמחת תורה בבית הכנסת?

תשובה: כשם שנוהגים לערוך "קידושים" וסעודות מצווה בבית הכנסת, לפי ההיתרים הנודעים (שמייחדים את בית הכנסת מראש לכך, ובונים אותו כ"שטיבל", בית ועד לחכמים וכדומה ולא כבית כנסת, וכן ההיתר של צורך מצווה), כך ניתן לחלק ממתקים לילדים. ומצינו התייחסות מפורשת לכך בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ה ס"ג) המתיר "כפי שנהגו בכל תפוצות ישראל לחלק מיני מתיקה בשמחת תורה מטעם שעושים סעודה לגמרה של תורה, ומיקרי צורך בית הכנסת", יעויין שם בדבריו. אך אינני מבין עדיין איזה היתר יש לכך לחלק ממתקים, כאשר כולנו יודעים שמיד לאחר שהילדים פותחים את העטיפות, הם משליכים אותם על רצפת בית הכנסת. ואולם ידידי רבי ראובן כ"ץ שליט"א העיר את תשומת ליבי שאם נחשוש לזה, אזי נצטרך לחשוש גם לכל ה"קידושים" בבתי הכנסיות, שמעצם טבעם גורמים לטינופת ולכלוך הרצפה. ואולי בכלל ההיתר של אכילה בביהכנ"ס, נכלל גם דבר זה, וצריך להתיישב בדבר ולדון בו. וכמובן: עלינו להתריע בפני הילדים להשליך את כל עטיפות הממתקים הריקות בפח האשפה, מטעמי קדושת וכבוד בית הכנסת ומטעמי דרך ארץ שקדמה לתורה. ומרן הגר"ח קניבסקי כתב לי בזה: זה צורך היום.

איסוף סוכריות בשמחת תורה

חז"ל אסרו לאסוף פירות שהתפזרו, משום עובדין דחול. וכך כתב השולחן ערוך (שלה, ה): "נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחר הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה; ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר (יח) שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה".

ואמנם כתב האליה רבה (שם סק"ה) כך: "ובשמחת תורה שנוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות, דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו (מלבושי יו"ט סק"א)". וכן פסק הכף החיים (שם אות ל"א). ובטעם ההיתר פירשו האחרונים שניכר שאינו למלאכה אלא לשמחת היום, או שהתירו עובדין דחול לצורך מצוה, (עי' איל משולש, מעמר פ"ח הערה מ"ט ובמנוחת אהבה ח"ב פ"ה הערה 25). ולגבי איסוף סוכריות, יש שהתירו עוד יותר, גם משום שהילדים אוספים את הסוכריות בכיס ולא בשקיות, ולדעת פוסקים רבים כיס הבגד אינו נחשב כסל וכקופה. ויש המוסיפים שדוקא איסוף פירות הוא עובדא דחול, כיון שהאיסוף דומה למלאכת מעמר. אך זה אינו שייך כלל באיסוף ממתקים.

*

להקשיב שוב ושוב לעליות

שאלה: האם צריך להקפיד שעשרה יהודים יקשיבו לכל ה"הוספות" ואין ספור העליות של קריאת "וזאת הברכה"?

תשובה: כתב ה"משנה ברורה" בשם ה"חיי אדם": בקריאת התורה של שמחת תורה נכון הדבר שיבחרו עשרה אנשים שישמעו, כי הרבה פעמים אין עשרה ששומעים קריאת התורה. והגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב שי"ח) כתב שיש ליישב את מנהג העולם שאינו מקפיד כ"כ בדבר, ולדבריו ישנו מקום לומר ש"בקריאה פעם שניה סגי שקורא לפני ציבור, אחר שכולם יצאו, אף שלא שומעים".

*

קריאה ברחבת בית הכנסת

שאלה: האם מותר לנו לערוך קריאת התורה נוספת ב"בית שני" או ברחבת בית הכנסת?

תשובה: המשנה ברורה (סי' קל"ה) כתב, שמה שהולכים מניין אנשים מבית הכנסת לאיזה בית ונושאים ספר תורה עמהם כדי לקרות שם, אינו נכון, שהרי אפשר להם לשמוע הקריאה בבית הכנסת. אך הוא מוסיף, שאם על ידי העברת ספר התורה למקום אחר, מתרבים הכנסות בית הכנסת מתרומות הצדקה של העולים לתורה- הדבר מותר. והיינו שלכבוד התורה וצרכיה הדבר מותר. והערוך השולחן כתב: "לא יפה עושים

בשמחת תורה, שקודם הקריאה נוטלים ספר תורה מבית הכנסת לקרוא במקום אחר כדי שכולם יעלו לתורה, אבל יצא שכרם בהפסדם וראוי למחות בהם". ובקובץ "ישורון" (ח"ד) הובאו דברי הגאון מטעשיבין זצ"ל, שהתיר לקרוא בספר תורה ברחבת בית הכנסת, למרות שאינה מקורה בגג, וכפי שמצאנו שקראו בתורה בהר הבית, למרות שלא היה שם גג.

*

הסדר שבקריאת ה"הוספות"

שאלה: עד כמה צריך להקפיד בקריאת "וזאת הברכה" החוזרת והנשנית על סדר כהן לוי וישראל?

תשובה: ה"משנה ברורה" (בסי' קל"ה ל"ז) כתב שבשמחת תורה ניתן לקרוא כהן, לוי וישראל, ושוב פעם את אותו הסדר, כהן, לוי וישראל, ומן הנכון לקרותם לתורה בסדר זה בדווקא, כהן לוי וישראל. וכאשר כל הכהנים קיבלו כבר עליה ומתחילים שוב ושוב "וזאת הברכה" מהתחלה, אין צורך לומר לישראל העולה, שהוא עולה "במקום כהן" (ספר שמחת תורה פי"ד, יעוי"ש). והמשנה ברורה (סי' תרס"ט), כתב, שאין שום מניעה לכהן או לוי להיות "חתן תורה" או "חתן בראשית". ויתכן שאין גם כל חשש לתת את עליית "כל הנערים" לכהן או לוי, מפני שבטעם הדבר שמותר לכהן או לוי לקבל את עליית "חתן תורה" ו"חתן בראשית", כתב המרדכי (גיטין פ"ה), שהדבר מפורסם שהיא עליה מיוחדת, ויתכן שלפי זה הוא הדין בעליה המיוחדת של "כל הנערים".

*

תקנה גדולה: "כל הנערים" מיד לאחר הקריאה הראשונה!

שאלה: הנשים וילדיהן ממתינות זמן רב בשמש הקופחת, מחכים שסוף סוף יסתיימו להם כל עשרות עשרות העליות בבית הכנסת בכדי להכניס את הילדים הרכים לעלית "כל הנערים". האם ניתן "לזרז את העניינים"?

תשובה: מקור עליית "כל הנערים" הוא במנהגי המהרי"ל, כפי שהביא ה"משנה ברורה" בשם הלבוש, בשביל לחנך את הילדים הרכים במצוות קריאת התורה ו"משום חיבוב מצווה" (שערי אפרים). ובספר "שמחת תורה" מביא שהגר"מ גרוס שליט"א שאל את רבנו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שכאשר הנשים ממתינות זמן ממושך בחוץ ומחכות, לפעמים תחת השמש הקופחת וללא סככה, כדי להכניס את ילדיהם הקטנטנים לבית הכנסת ל"כל הנערים", האם מותר לערוך את העלייה הזאת מיד לאחר הקריאה הראשונה שקוראים בתורה, ללא כל עשרות ה"הוספות". והשיב לו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שניתן לעשות זאת ללא שום חשש, ואין בכך שום שינוי ממנהג ישראל. ומה שאנו נוהגים לקרוא לילדים את "כל הנערים" בסוף כל העליות וה"הוספות", הוא בכדי לכבד את המבוגרים קודם. אך אם המבוגרים מוחלים על כבודם ומעדיפים שיקראו את "כל

הנערים" קודם, אין בכך שום בעיה. וזהו פתרון מצוין להרבה נשים וילדים, עגלות ופעוטות עייפים ומרוטים...

*

"עליות" הילדים

שאלה: בני אינו יודע לקרוא בסידור, אך אם אעמוד לידו ואומר לו את ברכות קריאת התורה, הוא יחזור אחרי יפה מאד. האם להעלותו לתורה?

תשובה: בהחלט. כתוב במפורש ב"שערי אפרים" (שהוא הספר הבר סמכא לענייני קריאת התורה וקדושים. ובכתבי הגרא"י וועסטהיים שליט"א כותב שמרן ה"מנחת יצחק" זצ"ל אמר לו שבהלכות אלו קובעת דעתו של ה"שערי אפרים" אף יותר מפסיקות ה"משנה ברורה", כי הוא היה ה"מרא דשמעתתא" בדינים אלו), שניתן לילדים קטנים להעלות לתורה ועומד אדם ומקריא להם את הברכה והם עונים אחריו מילה במילה. ומנהג זה, של עליית הילדים הקטנים לקריאת התורה של "וזאת הברכה", מובא בכף החיים, וכך נהגו בקהילות ישראל. ומאיזה גיל עולים הילדים לתורה? ב"פתחי שערים" (שעל ספר "שערי אפרים") הביא את דברי ה"שלמי חגיגה" שגם ילדים בני 6 יכולים לעלות לתורה, וכך כתבו בספרים נוספים. אמנם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הקפיד שלא יעלו לתורה אלא קטנים שכבר התחילו ללמוד גמרא, באזור גיל תשע, והם יודעים כבר אל נכון את חשיבות קריאת התורה והעליות. אך לפני גיל זה בערך, כדאי להעלותם רק לעליית "כל הנערים".

*

"המלאך הגואל" ב"כל הנערים"

שאלה: בבית הכנסת הקודם בו התפללתי, קראו את פסוקי "המלאך הגואל" שלאחר "כל הנערים" לפני שהעולה לתורה בירך את ברכת "אשר נתן לנו תורת אמת", ואילו בבית הכנסת בו אני מתפלל כעת אומרים "המלאך הגואל" לאחר שהעולה בירך את הברכה. מי צודק?

תשובה: שתי האפשרויות צודקות. ה"משנה ברורה" מביא בשם הפוסקים שאומרים "המלאך הגואל" לפני ברכתו האחר של העולה לתורה, וביאר ה"ביכורי יעקב" שאין זה הפסק בין הקריאה לברכה, כיוון ש"המלאך הגואל" הוא פסוק מהתורה, אותו ניתן לקרוא בעל פה, כפי שהכהן הגדול היה קורא ביום כיפור פסוק בעל פה לפני ברכת התורה שלו. ואילו בחלק מקהילות אשכנז וגרמניה (כמו ב"מנהגי ברלין") נהגו לומר "המלאך הגואל" לאחר הברכה.--ומדוע אומרים "המלאך הגואל"? אנו מברכים אותם בפסוק זה שבכל הנערים כולם שהגיעו לכאן, לא ישלוט עין הרע (ליקוטי מהרי"ח).

*

הגבהה הפוכה

שאלה: מדוע משנים בהגבהת ספר התורה והופכים את הקלף והכתב לכיוון הציבור, ולא עושים "הגבהה" כרגיל בכל ימות השנה?

תשובה: כבר ב"שערי אפרים" כתב שהמנהג אינו נכון. אך עצם צורת הגבהה זו היא היא ההגבהה הנכונה בכל ימות השנה לדעת "בעל העיטור" (ראה ב"י סימן קמ"ז). רק שאנו לא נוהגים כך כיום. והאשל אברהם מבוטשאטש זצ"ל הסביר את המנהג בכך שאנו מציינים ומרמזים שעל תורתנו הקדושה נאמר "הפוך בה והפוך בה דכולא בה", וגם משום שנשיא אפרים הקריב קרבן ביום השמיני ויעקב הרי שיכל את ידיו בהגיעו לברכת אפרים, וגם מפני הרמז ש"אפילו אומר לך על ימין שהוא שמא ושמאל שהוא ימין"...

*

90 פעם מנגינת "משיב הרוח" ו"ותן טל ומטר לברכה"

שאלה: האם ביכולתי לומר "90 פעם" "משיב הרוח ומוריד הגשם" ו- 90 פעם "ותן טל ומטר לברכה", כדי לפתור לעצמי את הספיקות ההלכתיות באם אסתפק האם הזכרתי בתפילה "משיב הרוח" או "ותן טל ומטר לברכה" בתפילות ימי החול?

תשובה: הגר"י גרינברגר שליט"א בשו"ת החדש שלו, שו"ת שובה ישראל חלק ב', כותב לאפשר להגיד בשמחת תורה 90 פעם "משיב הרוח ומוריד הגשם", מפני שבתפילת מנחה אנו אומרים גם כן "משיב הרוח" והוא דבר הנצרך לצורך היום ולא רק להמשך ימי החורף. אך הוא אוסר לומר 90 פעם "ותן טל ומטר לברכה", מכיוון ש"ברכת השנים" לא נאמרת בחג שמחת תורה ונמצא שאנו מכינים מיום טוב לימי החול, ראה שם בדבריו. - אך לעניות דעתי ניתן לומר גם 90 "ותן טל ומטר", מכיוון שהדבר אינו חשוב כהכנה פיזית, טכנית ומציאותית גרידא לימות החול, אלא שינוי ומהפך מוחי פנימי, שהחל מרגע זה אני ב"מצב חורף" ולא ב"מצב קיץ". והכנה זו, למרות שהשלכתה ההלכתית תסייע לו רק לימות החול, אינה נחשבת להכנה לימות השבוע אלא לעכשיו, והארכת בעניין זה ואי"ה אפרסמו בל"נ. וכעת מצאתי שמרן הגרש"ז אורבך זצ"ל מתיר זאת וכעין מה שכתבתי. ואולם מורי הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי השבוע: 'אין ראוי להקל'. וישנם בתי כנסיות שאף חיברו מנגינה מיוחדת לתשעים הפעמים הללו והפכו אותם לשיר חביב וקיצבי (במנגינת 'טובות מאורות', או: 'משיב הרוח ומוריד הגשם' של רבי אלתר). ולדעתי בשיר זה אולי יש כבר יותר להקל, כי כיום זהו כבר שיר נחמד וקיצבי, ונהנים בו מעצם השירה.

*

הקפות שניות

שאלה: "הקפות שניות" מה הם?

תשובה: האריז"ל הקפיד מאד לשמוח ולעלוז ולהקיף הקפות גם במוצאי שמחת תורה והקפיד לערוך 7 הקפות שלמות, ובספרי תלמידיו וחכמי המקובלים כתבו שיש "רוזין עילאין" בהקפות אלו. וכך מובא גם בכף החיים ובבן איש חי ובשו"ת זרע אמת, ועוד.

*

(בימים אלו יצא לחנויות ספרו החדש של רבי שמואל ברוך גנוט, 'מחשבה בפרשה', על סדר פסוקי חומש בראשית, ובו לקחי מוסר ותבונה, סיפורי מופת, עובדות מגדולי ישראל, הגיונות מחשבה ופניני תורה והלכה, בצירוף הליכות והנהגות ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. הפצה ראשית: יפה נוף).

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

"אני ואתם נשמח יחד"

בת"י פ' פינחס על הפסוק ביום השמיני עצרת תהיה לכם כתב: "בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה פְּנִישִׁין תְּהוּוֹן בְּחֻדְוֵא מִן מְטִילְכוֹן לְבְּתִיכוֹן פְּנִישֶׁת חֻדְוֵא וְיוֹמָא טְבָא וְאִירוּעַ קְדִישׁ תְּהוּי לְכוֹן" (ביום השמיני תכנסו בשמחה מסוכתכם לבתיכם כניסת שמחה, ויום טוב ומקרא קודש יהיה לכם).

מבואר מדבריו דמלבד השמחה בעצם היו"ט יש כאן גם שמחה מיוחדת בזה שנכנסים מן הסוכה לבית, ולכאורה תמוה איזה שמחה יש בזה שנכנסים מן הסוכה לבית, וגם לכאורה אדרבה היה ראוי להצטער על הפרידה מהישיבה בסוכה בצילא דמהימנותא ומחד' מינים.

והנה עניינו של חג זה מבואר במדרש שהובא בילקוט פ' פינחס רמו תשפ"ב, וז"ל:

"אמר רבי אלכסנדר משל למלך שבאת לו שמחה כל שבעת ימי המשתה היה בנו של מלך טורח עם האורחים, וכיון שיצאו שבעת ימי המשתה אמר המלך לבנו יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טורח עם האורחים עכשיו אני ואתה נשמח יום אחד ואיני מטריח עליך הרבה אלא טול תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר, כך כל שבעת ימי החג ישראל עסוקים בקרבנותיהן של אומות העולם דאמר ר' פינחס כל אותן שבעים פרים שהיו ישראל מקריבין בחג כנגד שבעים אומות שלא יצדה העולם מהן מה טעם תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה בטוחים אנו בתפלה.

וכיון שיצאו שבעת ימי החג אמר הקב"ה לישראל עכשיו אני ואתם נשמח יחד ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד ואיל אחד, וכיון ששמעו ישראל כך התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אמר ר' אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בך בתורתך, בך בישועתך, אמר רבי יצחק בך בעשרים ושתים אותיות שכתבת לנו בתורתך ב' תרי"ך עשרים".

מבואר שחג הסוכות שייך גם לאומות העולם, אך שמיני עצרת הוא מיוחד לישראל לבדם, שבו הקב"ה שמח עמהם בלבד ואין לזרים אתם.

^{מב} ובמנורת המאור הלכות סוכה גרס בדברי המדרש: "כל אותן שבעים פרים שהיו ישראל מקריבים בחג, כנגד שבעים אומות הם, כדי שלא ישטינו עליהם, מפני שאומות העולם מתקנאין בתפלותיהן של ישראל ובאהבת הב"ה לישראל, שנא' תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה"

ובפי' הגר"א בשה"ש כתב דהפסוק לריח שמניך טובים וגו' על כן עלמות אהבוך כנגד סוכות, והפסוק משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך כנגד שמיני עצרת, והיינו כמבואר במדרש הנ"ל שפסוק זה הוא כנגד שמע"צ, ובתוספת מעשה רב כתב ששמע"צ דוגמת עוה"ב דלעתיד שלא יתערב זר בשמחתנו, ובפי' הגר"א לספד"צ פ"ה כתב: "ואח"כ בסוכות חופות שבע כידוע וכמ"ש וסוכה תהיה לצל יומם כו' זמן שמחתינו וגם האומות יתקיימו ורעו זרים צאנכם, ואח"כ שמיני עצרת שיכלו אומות העולם וישמחו ישראל לבדן עצרת תהיה לכם, ויאכלו ג' סעודות של שבת היינו סעודת בהמות בהררי אלף וסעודת לויתן ויין המשומר"^{מג}, ובאדרת אליהו דברים א' י"א כתב: "כינור של משיח ח' נימים הוא כנגד שמע"צ כמ"ש עצרת תהיה לכם מכל השבעים אומות והוא פר אחד וכו' משל למלך וכו' שאז יהיו ישראל גוי אחד בארץ שנא' הן עם לבדד ישכון".

ועוד כתב בפי' הגר"א לשה"ש שם שמשכני אחריך נרוצה כנגד קיבוץ גלויות, היינו שבגלות ישראל תחת שלטון הע' שרים, אך בקיבוץ גלויות ישובו כולם להיות רק תחת כנפי השכינה בארץ ישראל שלא נמסרה לשום שר או כוכב, והוא כנגד שמע"צ שבה ישראל לבדם, הביאני המלך חדריו כנגד ביהמ"ק, נגילה ונשמחה בך כנגד גילוי שכינה כמ"ש והיו עיניך רואות את מורייך, וכמ"ש בסוף תענית עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים כו' וכל אחד מראה באצבעו כו', נזכירה דודיך מיין נגד ביאור התורה לעתיד מפה אל פה כמ"ש כי מלאה הארץ דעה כו', מישרים אהבוך כמ"ש אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד.

דהיינו שכאשר יהיו ישראל גוי אחד לגמרי תשרה השכינה עליהם בשלימות ובגילוי וממילא כל אומות העולם ישתעבדו אליהם, ויהפכו גם הם להיות כעין גוי אחד, אע"פ שמטבעם הם רבים, כמ"ש "מאלה נפרדו הגוים" "בהפרידו בני אדם", והקב"ה בלל את לשונם, מ"מ ע"י השעבוד לגוי אחד ישיגו גם הם מהאחדות וישובו לדבר בשפה ברורה בלשון הקודש, ולעבדו שכם אחד, וכמ"ש הרמח"ל במאמר החכמה על ויעשו כולם אגודה אחת שגם האומות יעשו אגודה אחת ע"י שישתעבדו לגוי אחד.

ולכן אומרים בשמחת תורה אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, שאז נראהו עין בעין ונכיר את יחודו בבירור.

ועוד איתא בשם הגר"א שהקשה על מ"ש והיית אך שמח לרבות יו"ט אחרון, הא אכין ורקין מיעוטין הן, וביאר שהוא מיעוט שכל הימים שמחים ע"י ד' מינים וכאן רק שמחה בלי אמצעות מצוה אחרת, ובספר החינוך מ' שכ"ד: "ואם תשאל שמע"צ שיש בו שמחה

^{מג} מבואר ששמע"צ גם כמו שבת, כיון שהיא כנגד העוה"ב יום שכולו שבת, ושבת היא לישראל לבדן שלא ניתנה לגויים וגוי ששבת חייב מיתה.

גדולה לישראל למה לא נוטלין בו ד' מינים התשובה ששמע"צ כולו להשי"ת כמו שאמרו ז"ל משל למלך כו' וא"כ א"צ זכרון אחר".

ובפי' הגר"א משלי ל"א כ"ה עה"פ עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון ביאר שעוז הוא ר"ה ויו"כ הדר הוא סוכות שבו פרי עץ הדר ותשחק ליום אחרון הוא שמע"צ שעליו נאמר והיית אך שמח, ודייק מזה בספר דברות צבי שר"ה ויו"כ וסוכות הם בגדר "לבושה" שהם שמחה עם לבושים דהיינו ע"י אמצעים, אך שמע"צ ותשחק ליום אחרון, שמחה עצמית בלי לבושים.

ויש לבאר שהוא כדרך בנ"א שמתקרבין זל"ז בתחילה ע"י מתנות ודורונות ואחר שנתחזקה אהבתם כבר שמחים זה בזה גם ללא שום מתנה או פעולה מיוחדת.

ועוד יש לבאר שהדבר נמשל לשמחת חתן וכלה, שבתחילה יש קידושין ונישואין שהם ע"י פעולות חיצוניות, ועושים אותם עם סעודות גדולות ואורחים רבים מתנות ותכשיטים שירה וריקודים, והחופה נעשית בחוץ בפרהסיא (ולמנהג אשכנז תחת כיפת השמים), וכשנסתיימה החתונה החתן והכלה נכנסים לביתם לשמוח זה עם זה בצנעה ובחשאי, בלי סעודה ובלי שירה וכל השאר רק שמחים זה בזה ממש, וכל שמחת החתונה היתה רק הכנה לשמחה זו, כדי שישמחו זה בזה שמחה שלימה באהבה ואחיה ושלוה ורעות, ולולי זה לא היתה סיבה לשמחה כלל.

וכן הדבר כאן, בחג הסוכות יושבים בסוכה שהיא החופה ועושים הרבה מצוות, והסוכה היא דוקא בחוץ תחת כיפת השמים, ומדינא סגי בג' דפנות שהוא מקום פתוח, ומשתפים בשמחתנו גם את שרי אומות העולם, ובשמע"צ הוא היחוד, שאז אנו שמחים בקב"ה עצמו בלי אמצעים, ושמחה זו היא דוקא בבית שהוא מקום סתר.

ולכן ביום זה אנו שמחים בתורה שהיא רצונו של הקב"ה והוא ורצונו חד כמ"ש בנפה"ח שער ד', ועיקר הדביקות בקב"ה הוא ע"י התורה כמ"ש קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא.

וכ"כ הגר"א באד"א פ' אמור דזיווגא בשמיני עצרת, וכתב שם בפי' באר יצחק: "וידוע כי הזיווג בשמע"צ שלכן שואלין על הגשמים כמ"ש האריז"ל... ולכן אז שלימו דחדוותא בסוד שמחת חתן וכלה, ולכן אז עצרת תהיה לכם ונגדו פר אחד כו' ישראל לבד".

וזהו שכתוב בשה"ש "לריח שמניך טובים על כן עלמות אהבוך", שבחתונה שמחים עמה כל העלמות, אבל אח"כ "משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו", שאחרי שמחת הכלולות לוקח המלך את המלכה לבדה אל ביתו וארמונו, לשמוח עמה בחדרי חדרים בסתר אהלו.

ומעתה מבוארים היטב דברי הת"י שכתב: "בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה פְּנִישִׁין תְּהוּוֹן בְּחֻדְוָא מִן מְטִילְכוֹן לְבְּתִיכוֹן פְּנִישֶׁת חֻדְוָא", כי כניסה זו היא כדי לשמוח לבד עם הקב"ה, כמו כניסת החתן והכלה אחר הנישואין לשמוח יחד בביתם, וכל שמחת החג היתה רק הכנה לשמחה זו, כדי ש"אני ואתם נשמח יחד" שמחה גדולה ושלימה ברוב עוז וחדוה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה',

מאנשעסטער

לזכות ל"הרחבת הדעת" ברוחניות ובגשמיות

הנה כל שנה כאשר זוכים לסיים התורה"ק ומתחילים מחדש, יש התעוררות גדול של התחדשות! פשוטו כמשמעו, עומדים אנו עוד בראשית השנה, מתוך ששון ושמחה בשמחת התורה. והנה יש אנשים שאמנם בוחרים כל שנה בפירוש חדש בפירוש התורה"ק, לדוגמא שנה אחת יקחו להוסיף על פרש"י ותרגום גם פירוש הרמב"ן ובשנה הבאה פירושו של האורחה"ק, כל אחד מה שלבו חפץ. אולם יש אופן אחר של התחדשות כאשר מתחילים התורה"ק מחדש, והוא גם כן להרבות ולהוסיף בתורה"ק ועבודת השי"ת, אבל במקום להוסיף ב"כמות" עוד פירוש ועוד פירוש מדברי הראשונים ורבותינו הקדמונים אשר מפיהם אנו חיים, הוא להוסיף ב"איכות". אין כוונתי ללמוד ביתר עיון, ביתר בירור, אשר כמובן גם בזה יכולים להתשמש במתנה זו של "התחדשות", אלא "איכות" אחרת, וכפי שיתבאר בס"ד.

איך קוביד השפיע על תפילתו?

נקדים בדבר ששמעתי השבוע על מישהו שבמשך כמה וכמה שנים "לא היה מהעשרה ראשונים", ונתקיים אצלו "מאחרים לבוא וממהרים לצאת", וכאשר נשתנו סדר בראשית בהמגיפה "קוביד" ובמשך תקופה ארוכה התפלל ביחידות בביתו, זכה שיאירו עיניו באור חדש בתפלה, וטעם הטעם הנפלא לעמוד לפניו יתברך ולשיר שירות ותשבחות לו, עד שכהיום הזה הוא מוכן ומזומן מעוטר בטלית ותפילין יותר מרבע שעה לפני התפלה, ומעתה הוא "ממהרים לבוא ומאחרים לצאת"! נבוא ונתבונן יחד, מה נשתנה, הרי תיבות התפלה לא נשתנו, ה"סידור" לא נשתנה מאומה, הרי מעולם היו אותו תיבות, אותו "ברוך שאמר", ואותו "אשרי", וא"כ למה עכשיו נתארכה לו התפלה כל כך?! אלא כנראה השינוי היה באיכות העבודה דהיינו שהבורא כל עולמים הוא אין סוף, ויש אין סוף מדריגות איך יכולים להתדבק לו יתברך. ולכן כאשר ההתקשרות והדביקות התעלה להיות ביתר פנימיות והאמונה נעשית יותר מוחיש, הרי נתקיים דברי המסילת ישרים בפרק י"ט כאשר מתאר האופן שיכול האדם להתפלל.. "מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

מימרא דהרה"ק מרוז'ין זי"ע אודות "אתה הראת"

והנה כאשר זוכים לשאוב מחודש תשרי כדבעי, הרי מן החובה לדעת, מה שאמר הרה"ק מרוז'ין זי"ע כי כל עבודת ימי אלול והסליחות, וכל עבודת ימי ראש השנה עשי"ת ויום הק' יוה"כ ועבודת ימי הסוכות, הכל להגיע אל ה"אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו". ומה הכוונה בזה, להגיד מילים אלו בכוונה יתירה, ולכאן נראה פשוט, שע"י עבודת הימים נוראים, לא רק שהיהודי יאמין שיש בורא עולם, אלא שיזכה למדריגת "דעת", וכמבואר בתניא פ"ג ביאור ענין הדעת, לחיות בפועל עם מה שיודע בשכלו.

משל ונמשל להבין איך שמתעלים בענין הדעת

ואולי יכולים לתרגם ולפרש הענין במשל במילי דעלמא. גם ילד קטן יודע שיש שוויית לכסף, כי רק עם כסף אפשר לקנות הסוכריה, וגם רואה שההורים חייבים לשלם בכדי לקבל דברים בחנות... (כהיום יש כל מיני סוגי חשבונות וכרטיסים.. עכ"פ בימים שעברו..). אולם כאשר הוא מתבגר קצת ונעשה כבר ילד יותר גדול, הוא כבר רואה שיש מחירים שונים, יש דברים שעולים הרבה כסף ויש דברים שעולים פחות כסף.. לא שזה תמיד נוגע לו, אבל רואה ומבין. אולם בשנות הבחרות, כאשר יש לו דברים שרוצה לקנות, וחייב לחשב חשבוננו לראות אם יש לו מספיק בכדי למלא רצונו, הרי ממילא הוא מבין עוד יותר. וכאשר מתחתן וריחיים על צווארו, הרי ענין כסף מקבל פנים חדשות, כי מבין ויודע שבכדי לכסות ההוצאות מדי חודש בחדשו חייב ליישב השאלה "כסף מנלן"... ואם מפקידים לו מלעילא שפע של כסף ומבין שניתן לו נסיון העושר ומצד אחד גודל הזכות שיכול להועיל לאחריו באופנים שונים בהחזקת תורה ובגמ"ח ומצד שני מבין גודל האחריות בפקודת הקודש שניתן לו התפקיד של "גבאי צדקה" הרי אז סוגיות הממון נשתנה עוד. וק"ו כאשר מגיע להשנים שחייב להתחתן ילדיו בשטעו"מ הסוגיא מקבל עוד עומק. הנמשל פשוט, ככל שיותר נוגע לו בהחיי יום יום ונעשה יותר מקושר לה, הוא מבין בדעתו הדברים ביתר עומק עוד ועוד^מ.

והנה כמו כן – להבדיל אלפי אלפים – בנידון דידן בהסוגיא של דביקות והתקשרות עם הבורא כל עולמים. מן הראוי כי ככל שיתבגר האדם ונתרחב דעתו יותר ויותר, יתעלה עוד בהאי ענינא לדעת ולהכיר ולהתקרב אליו יתברך ביתר עומק ושתתפרש אצלו הפסוק "אתה הראת לדעת – כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו".

ר"ה – חכמה, יו"כ – בינה, סוכה - דעת

^מ (והנה כמובן, הכל רק משל ונמשל, כי יש בעלי מדריגה שאינם יודעים צורתא דמטבע וזוכים לקיים השלך על ה' יהבך פשוטו כמשמעו – כמובן רק כאשר באמת אוחזים באותה מדריגה בלי דמיון וכו' ואכ"מ)

והנה ימים אלו של ראש השנה יום הכיפורים וסוכות משפיעים המוחין (חכמה בינה ודעת) על המידות. ובספה"ק מבואר (ע' עטרת ישועה עה"ת פ' דברים ועוד) כי ראש השנה משפיע "חכמה" וכלישנא דגמ' (שבת קי"ז): "תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה", יום כיפור משפיע "בינה" וכמבואר בכמה דוכתי כי תשובה שייכת לבינה. ו"סוכות" משפיע "דעת" כמש"כ (ויקרא כ"ג מ"ג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבת. וגם בעבודת הארבע מינים משפיעים דעת להמידות כמבואר בספה"ק (ע' אור המאיר ובבאר מים חיים פ' תרומה ועוד).

רמזים נפלאים בהאי ענינא

ומצינו בזה דברים נפלאים ב"אמרי נועם" (על מועדים - לשמיני עצרת ס"ק ז') וז"ל אתה הראת לדעת [דברים ד לה]. נראה, כי בכל יום מנענעים בלולב ע"ב נענועים בשעת ההלל להמשיך החס"ד (-בגמטרי' ע"ב), ובשבעה ימים הוא ז' פעמים ע"ב, עולה לדע"ת. על כן אומרים תיכף בליל שמיני עצרת 'אתה הראת לדע"ת', כי על ידי הלולב נמשך הדעת הנרמז בראש הלולב למעלה כידוע.

ובהמשך שם (ס"ק ח') כותב עוד בזה "על ידי הסוכה נמשך הדעת, כמ"ש [ויקרא כג מג] 'למען ידעו דורותיכם'. גם הלולב רומז על דעת, כידוע מכוונות [עיין בשער הכוונות בהקדמה לדרושי חג הסוכות]. על כן אחר קיום ב' מצוות הללו סוכה ולולב, אומרים 'אתה הראת לדע"ת'. ועל כן תיבות כ"י הוי"ה הו"א האלקיים עולה לול"ב. ונחלק בתיבות, כ"י הוי"ה הו"א עולה [בגמטרי'] לול"ב שהוא בחינת הוי"ה, ותיבת האלקיים עולה הוי"ה אדנ"י שהוא הסוכ"ה, ועל ידי שניהם נמשך הדעת והמוחין לישראל.

שלשה דברים מרחיבין "דעתו" של אדם

וחובה נעימה לצרף לזה משנתו להלן בס"ק כ"ז רמז נפלא, ואלו דבריו "הנה אמרו ז"ל (ברכות נ"ז):, שלשה דברים מרחיבין דעתו של אדם, דירה נאה, כלים נאים, אשה נאה. זה רומז לימים הקדושים האלו. 'דירה נאה' הוא סוכה. 'כלים נאים' הוא מצות לולב ומינויו. 'אשה נאה' הוא שמיני עצרת שלאחריו, סוד היחוד. (כפשוטו, כפי שמצינו ברש"י פ' פנחס כי שמיני עצרת בבחינת "סעודה קטנה" וכמבואר בספה"ק כי היא בבחינת "חדר יחוד" בין קוב"ה וכנסת ישראל, באופן שאין לנו עסק עוד עם השבעים אומות), והשלשה האלה הם בבחינת דעת. [וממשיך לבאר..] סוכה על דרך (בראשית ל"ג, י"ז) 'ויעקב נסע סכתה', ויעקב ידוע [שהוא] בבחינת דעת [ומציין לזה מקור מדברי הזוה"ק], גם נאמר בסוכה (ויקרא כ"ג מ"ג) 'למען ידעו דורותיכם', וכמ"ש חז"ל [סוכה ב.]. עד עשרים אמה אדם 'יודע' שהוא דר בסוכה. ולולב, ראשו הוא בחינת דעת, כמ"ש [בנוסח היה"ר לפני נטילת לולב] 'ובנענועי אותם תשפיע שפע ברכות מדע"ת עליון לנוה אפריון'. ובשמיני עצרת אומרים 'אתה הראת לדעת', בחינת 'וידע אדם' וכו' [בראשית ד כה]. על כן אמרו ג' דברים מרחיבין 'דעתו' דייקא.. והכנה על ימי הסוכות הוא ראש השנה על ידי מצות תקיעת שופר, על כן תקיע"ה עולה [בגמטרי'] דיר"ה כל"י אש"ה.

בכל דרכיך דעהו

והנה מצות סוכה כולל האכילה והשתיה והשינה, ומלמד אותנו שגם פעולות הגשמיות יהיו ב"צלא דמהימנותא" באופן שה"דעת" שנמשך בסוכות פועל לקיים מקרא שכתוב "בכל דרכיך דעהו" וכמש"כ השו"ע (או"ח סי' רל"א) וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: **בכל דרכיך דעהו** (משלי ג, ו) ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה.. והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו.

אתה "אומר" שיש בורא עולם, או שאתה "יודע" כן?

ובזה נסיים מעין ההתחלה, ובהקדם מה שאמר הקדושת לוי זי"ע לחמיו כאשר שאל אותו לאיזה תכלית נסע אל המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, והשיבו "למדתי שיש רבוננו של עולם!" וצעק עליו "לדעת שיש רבש"ע?! הרי השפחה גם יודעת!" הרה"ק ענה לו "היא **אומרת** שיש רבש"ע, ואני **יודע** שיש רבש"ע!" ועי' בדומה לזה בשפת אמת (לקוטים פר' ויצא עה"פ וישכב) וז"ל "וכן שמעתי בשם הרה"ק ז"ל מפרשיסחא שאמר כי גם עם הארץ **אומר** אני מאמין, רק שהוא מאמין והצדיק **יודע**".

ולכן, כאשר זוכים לחוג היו"ט של סוכות אנו לדעת כי יוצאים עם "רכוש גדול" – כי זוכים ל"הרחבת הדעת" ובזה יכולים לגשת אל התורה והמצוות ועבודת השי"ת מתוך התחדשות נפלאה, להתרגל להתבונן ביתר עומק וביתר בירור – מתוך ההרחבת הדעת, מתוך ההתחדשות של המוחין, מה חובתו בעולמו, לעבדו בלבב שלם מתוך ההכרה היותר ברורה ש"יודעים" שיש רבש"ע ולא רק שאומרים כן.

הרחבת הדעת בגשמיות

ומתן שכרה בצדה שיהיה גם הרחבת הדעת כפי הפירוש הפשוט בהגמ', וכמבואר במאור ושמש פ' האזינו בביאור הפסוק "ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים" (בראשית כו, יט). וז"ל נראה לרמוז בזה דהנה על ידי מצות סוכה ולולב אנו נצולים מכל גזירות רעות ומכל הקטרוגים, על ידי שאנו ממשיכים המוחין שהן חכמה בינה ודעת על המדות. וממילא כשנשפע שפע לנפש שנתמלא בחכמה ובדעת להבין דרכי התורה ועבודה ממילא גם שפע גשמיות יורד עמם". ויש לצרף גם לדברי הגמ' (סנהדרין צב.). "ואמר רבי אלעזר כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו" והרי מכלל לאו אתה שומע הן, כי מי שיש לו דעת, יש לרחם עליו. וע"י שזוכים לדעת את ה' יעורר רחמי שמים עלינו, אכ"ר. אולם עיקר ה"מתן שכרה" היא עצם הדעת שנשפע לנו בימים אלו, ושניתן לנו היכולת לעבדו מתוך ידיעה יותר ברורה בס"ד, וכמובן אלו הדברים "באבנתא דלבא תליא מילתא" ודברים שבלב אינם מסורים ליכתב, והכל רק בתורת ראשי פרקים, ותן לחכם ויחכם עוד מכח מה שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו!

לנפש תדרשנו / הרב נפתלי שמואל רייך, משגיח רוחני ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

ריקוד החיים של איש יהודי

רבים הם מאמרי צדיקי הדורות בשגב מעלת יום שמיני עצרת ורום ערכו, שהוא כידוע שיא ותכלית כל הימים טובים של ירח האיתנים. וכלשון קודשו של הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע: **ימי בין המצרים, תרועה ושברים, יום הכיפורים, סוכה וד' מינים, כולם הכנה לאתה הראת לדעת.** ויהודי בעל נפש שואל את עצמו, "איך כל זה נוגע אלי? אם היום הזה הוא כל כך גדול וקדוש, בודאי יש מטרה ותכלית אותה רוצה ה' שנשיג ונשאב מהיום הנשגב הזה, מהי אפוא התכלית הזאת?!"

אכן, לא יתכן כי מעלת היום הזה הוא במושכלות גרידא. ועלנו להתבונן, מה התכלית של שמיני עצרת? מה התועלת שאנו מסוגלים לקבל מהיום הזה שירומם אותנו בחיי היום-יום שלנו, ומה היא העבודה הנדרשת מצדנו על מנת שנוכל להפיק תועלת זו?

במאמר זה, נתבונן קצת, ננסה ללמוד באמת את השייכות של שמיני עצרת אלינו דיקא, ואיך נזכה שהיום הזה ירים אותנו – לא רק ליום אחד בלבד, ולא רק לתקופה מסוימת, אלא לכל השנה כולה.

*

ידועים דברי רש"י ז"ל על הפסוק ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם וגו' עֲצַרְתָּ הוּא כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ (ויקרא כג, לו):

עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי. כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר אמר, בני, בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם.

והתמיהה עולה מעצמה: וכי מה תועיל הוספת היום אחד? הרי הגיע הזמן להיפרד ופרידה מטבעה כרוכה בכאב, והלא לאחר היום-אחד, גם יצטרכו להיפרד, ומה תועיל ההוספה? אדרבה, שמא להיפך, ככל שזמן השהות יחדיו יגדל, כך הפרידה תהיה כואבת יותר?!

אך אולי ניתן לבאר את כוונת המדרש באור אחר:

'עכבו עמי עוד יום אחד', פירושו: כדי שעל ידו תשארו עמי לנצח!

למה הדבר דומה? לשני אוהבים ששהו זמן מה ביחד והגיע הזמן להיפרד. אין ברירה, כל אחד צריך ללכת לדרכו, להמשיך בשגרת חייו ועיסוקיו. אבל הם לא מסוגלים. השהות יחדיו הייתה כה נעימה ועריבה לשניהם; הם לא רוצים להיפרד. מה עושים? מחליטים שלא נפרדים!

אמנם לא שייך להישאר ביחד לעולם במובן הפיזי, אבל אפשר להגביר את הקשר לדרגה כזאת, הרבה מעבר לגבולות החומריים – ואז נמצאים ביחד תמיד במובן הנפשי! וזו כוונת המדרש 'עכבו עמי עוד יום אחד' – כדי שעל ידו תשארו עמי יחדיו לנצח! היום הזה יחקוק את קרבתנו ואהבתנו זה לזה, בצורה כזו שהקשר ביננו ישאר תמידי, ולא יפסק לעולם.

הקשר והאהבה יעלו למקום כה גבוה, מקום בו מרחקים גיאוגרפיים מתגמדים וכאילו אינם לעומת עוצמת הרגשות של קירבה ואהבה הקיימים בלב. שום אמצעי טכני אין ביכולתו לנתק את הקשר הפנימי הזה.

כשתמצא לומר, זוהי הנקודה של שמיני עצרת.

לאחר שחולפת ועוברת לה תקופה כה קדושה של ירח האיתנים: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, סוכה וד' מינים; כל יום טוב וייחודיותו, כל מועד והשפעתו, והנה הגיע הזמן להיפרד, התקופה הקדושה מסתיימת. אומר הקב"ה לכלל ישראל, "קשה עלי פרידתכם". כביכול אינו מסוגל להכיל את כאב הפרידה.

אז מה עושים?

יש עצה: 'עכבו עמי יום אחד'. נתעכב ביחד עוד יום, וביום זה נגביר את הקשר ונעלה אותו לדרגה כזאת, שבה אין מצב של פרידה בכלל.

בשמיני עצרת אנו נכנסים למצב שכלל לא נפרדים. הקב"ה לא עוזב אותנו, ואנו לא עוזבים אותו. זה לא שמחה של יום, ולא סיומת של תקופה של שמחה, חלילה, זה יסוד והתחלה של קשר נעלה, פנימי ועמוק. קשר נצחי.

זהו כח וסגולת היום הקדוש של שמיני עצרת: **"עצרתי אתכם אצלי"**. להגיע לקשר כזה עם הקב"ה, עד כדי להיות עצורים אצלו בקשר נצחי, בבחינת "ואני תמיד עמך" (תהלים עג, כג), קשר אשר לעולם לא יפרד - קשר בדרגה כזו, שאין אצלו בכלל אפשרות פירוד.

*

לאור זה, עלינו נתבונן איך באמת זוכים לזה? מהי העבודה ביום הקדוש הזה שעל ידה נקבע בלבנו קשר נצחי עם הקדוש ברוך הוא, קשר של קיימא?

הרשו לי לשתף אתכם עם איזו הארה, שהאיר ה' ברעיוני שנה אחת באמצע הריקודין קדישין, ונראה לי שיש בו קורטוב של אמת, לשפוך אור על תפקידנו ביום הקדוש הזה.

עמדתי מהצד והתבוננתי על ה'המון חוגג' בשמחה ובהתרוממות, ושמתי לב לדבר מעניין: יש משהו מיוחד בריקוד היהודי. זוהי רקידה מקורית ומיוחדת במינה, שאיננה בנמצא אצל שאר אומות העולם.

אנו רואים זאת בכל זמני השמחה המסובבים את העולם היהודי, אם זה שבתות, חגים ומועדים, חתונות, סעודות מצוה וכדו' יהודים נותנים יד זה לזה ורוקדים במעגל בתנועה

מתמדת: תחילה מניפים את הרגל הימנית קדימה, ולאחר מכן את הרגל השמאלית קדימה, וחוזר חלילה שוב ושוב. מתנוודדים ושרים וחוזרים על תנועות אלו שוב ושוב.

אצל אומות העולם אין את הריקוד הזה. בעבר, היינו עורכים סמינרים לצעירים חילוניים שלמדו באוניברסיטאות שונות ברחבי ארצות הברית. הבחורים היו באים לשבוע וחצי לניו יורק, לישיבת אור שמח; מטיילים ונהנים מכל מיני אטרקציות; ובין לבין שמעו הרצאות על יהדות וטעמו את טעם הטוב של שבת, תורה ויהדות אותנטית. במסגרת הסמינר היה לנו מנהג לקחת את הבחורים לחתונה חסידית; שיראו מה זה שמחת חתן וכלה אמתית. ואכן, היו יוצאים מהתפעלות. בחייהם לא ראו את המחזה הזה של אנשים השמחים שמחה פנימית ואמתית. בקביעות הייתי שומע מהם, שאמנם ראו בעבר כל מיני סוגים של ריקוד, אבל את הריקוד היהודי המיוחד הזה, הם לא ראו מעולם!

אכן, ריקודה מלאה בכל כך הרבה טעם וחן!

ברם חשבתי לעצמי: הלוא דבר הוא? ישראל אם אינם נביאים הם, בני נביאים הם; בוודאי טמון בתנועת הריקוד הייחודי הזה דברים עילאיים...

ואולי באמת, צורת הריקודה הלזו באה להביע את סוד השמחה היהודית – שמחה שמקורה בהשלמה גמורה בהנהגת הבורא.

כידוע, צד ימין של האדם שייך לקו החסד – מידת האהבה, וצד השמאל לקו הגבורה – מידת הדין. הריקוד היהודי מבטא ואומר, כי גם כשאנו עומדים על רגל ימין, היינו, כאשר רואים בעין חסדי השי"ת אתנו והוא מאיר פניו אלינו, ואנו זוכים לחיות בבחינת 'להגיד בבוקר חסדיך'; וגם כשהרגל מתחלפת ואנו עומדים על צד שמאל, היינו, שכלפי חוץ המצב נראה כבחינת דין, הסתרת פנים ח"ו, ואנו צריכים לאחוז בבחינת 'ואמונתך בלילות'; בין במצב זה ובין במצב זה אנו עומדים ומשוררים: טוב להודות לה!

ויתר מכן, בזמן שאנו מחליפים בין הרגליים, אנו מנדנדים עם הראש כלפי מטה וכלפי מעלה. בשעה שאנו נשענים על רגל שמאל, מכופפים את הראש כלפי מטה; בכך אנו מבטאים את הביטול וההשלמה שלנו לרצון הבורא, וע"ד לשון הגמרא (יבמות קכא, א), "וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי". ותיכף עוברים לרגל ימין ומרימים את הראש כלפי מעלה, לבטא את החיבור והדביקות שאנו חשים לאבינו שבשמים, שוכן מרומים, בזכות ובכוח הביטול הזה.

והנה ידוע מספרים הקדושים, כי אורו הגדול של שמיני עצרת הוא הגילוי של "אִתָּה הָרִאָתָ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֵ-לֵהִים אֵין עוֹד מְלַבְדּוֹ". הפסוק אותו אנו אומרים בהתעוררות לפני תחילת ההקפות ובו אנו פותחים את היו"ט. המשמעות הפשוטה של הפסוק היא כמובן האמונה בהקב"ה ואחדותו יתברך. אבל יש במילים האלו משמעות נוספת על דרך העבודה. השם הוי"ה כידוע מורה על מידת הרחמים; 'א-להים' מורה על מידת הדין. היסוד של יהודי הוא לדעת כי הנהגת הקב"ה בשם הוי"ה והנהגת הקב"ה בשם אלוקים –

ריקוד החיים של איש יהודי

הכל אחד. כי 'ה' הוא ה'אלוקים'! הכל מגיע ממקור אחד: אבינו אב הרחמן. אין עוד מלבדו.

ואולי זו צריכה להיות עבודתנו ביום הקדוש הזה, להשריש עובדה זו בלבנו עד שהיא תחלחל עמוק-עמוק בתוכנו ותאיר את כל פנימיותנו ומציאותנו באור האמונה, ועל ידי כך נחזק את הקשר עם הקב"ה עד כדי להיות עצורים אצלו ודבוקים בו לעולם.

כמובן, היום הזה, הוא יום גומרה של תורה ואנו רוקדים ושמחים בשמחת התורה, אבל בד בבד, הרי הריקוד שלנו אינו ריקוד של שמחה בעלמא כמו אצל שאר אומות עולם. כאמור, לנו כיהודים יש משמעות אחרת לגמרי בריקודינו, ובשעה שאנו שמחים ומודים להקב"ה, אנו מרוממים את גופינו כלפי מעלה ומחליפים בין הרגליים ומבטאים בזאת: כי 'ה' הוא ה'אלוקים'! הדין והגבורה, החסד והרחמים – הכל הוא ממקור הרחמים והחסדים! ובין אם יהיה כך ובין אם יהיה כך, נשיר ונזמר לה' הטוב, תכלית הטוב, שכל כוונתו להיטיב לבניו אהוביו! ובזה אנו מעלים את הקשר שלנו עם הקב"ה לדרגה גבוהה ונעלה, עד למקום שבו לא שייך שום פירוד. כי כאשר יהודי שלם ושמח עם הנהגת הבורא עמו, הרי אין שום דבר שיכול להפריד בינו לבין ה' יתברך ולקלקל את השורה.

*

זכרון חי עומד לנגד עיני. בפעם הראשונה שזכיתי לחסות בירח האיתנים בצל מורי ורבי, בעל ה'נתיבות שלום' מסלונים זי"ע. באמצע ההקפות, הרגשתי לפתע חלישות הדעת. ראיתי את הציבור בכזאת התרוממות, כזאת דבקות, וחשבתי לעצמי, 'איפה אני בכל התמונה? איך אני מתחבר לדבר הגדול שמתחולל כאן?' השאלה לא נתנה לי מנוח. בתמימותי, החלטתי לגשת ישר אל המעיין, הרבי הקדוש זי"ע. הרבי עמד ליד סטנדר כשפניו אל הקהל הקדוש והוא מביט בעיניו הרחומות על צאן מרעיתו ששמחים בשמחת התורה, ניגשתי אליו ושאלתיו, "מה העבודה של ההקפות? מה מכוונים בעת הריקודים?"

הרבי ז"ל ענה לי בנועם ובחן, "היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד' (שבת עג, ב). לכולם מטרה אחת, להפריד הפסולת מתוך האוכל. אבל מרקד (=ניפוי הקמח) זה השלב האחרון. אחר שכבר הפרידו פעם ופעמיים, נשאר השלב האחרון של הבירור – וזה מרקד!" (יתכן שאמר את הדברים בשם הרה"ק מרוז"ן זי"ע, איני זוכר בבירור).

שנים תמהתי על הדברים ורציתי להבין: איך הריקודים מבררים את הפסולת מהאוכל? את הטוב מהרע?

ואולי זה הפשט. בחינת הביטול שמשיגים על ידי קבלת רצון ה' באהבה – אותה אנו מחדירים בלבנו על ידי הריקודים – זהו הבירור שמברר את שאריות הפסולת של ישות ואנוכיות שיש אצל האדם!

*

ריקוד החיים של איש יהודי

ה'ריקודין קדישיין' הם החלק המרכזי של עבודת יום שמחת-תורה. בהיכלות רבות, הריקודים נמשכים שעות ארוכות. ויש אפילו מקומות שהריקודים תופסים אצלם את רוב שעות היום. יד ביד, יחד עמך בית ישראל, מסתובבים במעגלים במשך שעות ארוכות במשך היום הקדוש הזה; ומה עושים? מחדירים עמוק בלבם פנימה: "אָתָּה הָרְאָתָ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֵל-לְהִים אֵין עוֹד מְלַבְדּוּ". וכך מתמזגים ויוצרים בקולם האילם את ריקוד החיים של איש יהודי, וממשיכים בזה קשר עילאי עם הקב"ה, קשר של "אהבה עזה, אהבת מישור, בלי עקיבה" (לשון רש"י, שיר השירים א, ד).

*

מסופר על יהודי יקר, ניצול שואה שעבר שבעה מדורי גיהנום בשנות הזעם, שזכה לאחר ששרד את המלחמה להקים בית ולבנות מחדש משפחה לתפארת, אבל תמיד היו שומעים אותו גונח לעצמו: "אי, אי, אי". בני המשפחה – אמנם זה הפריע להם, אבל – קיבלו את זה בהבנה. אחרי כל מה שעבר עליו, הבינו, שיש צלקות שלא מתרפאות עם הזמן והוא סובל ייסורי נפש ולכן הוא גונח תמיד, "אי, אי, אי".

כשהגיע יום הנישואין של בנו הבכור, הבן ישב ליד האבא במזרח והוא שומע איך אביו גונח כרגיל: "אי, אי, אי". כאן כבר לא יכול היה להתאפק יותר. "אבא", הוא אמר, "אתה ניצחת! ניצחת את הגרמנים ימ"ש! הם חשבו שהם כילו כל קרן ישראל, והנה קם דור חדש, ואתה זוכה ויושב כעת בחתונה של בנך שנולד לך אחרי כל מה שעברת, למה אתה עדיין גונח? תשמח אבא, תשמח!!!"

והאב מסתכל על בנו ואומר לו, "אני רואה שאתה בכלל לא מבין. הגניחות האלו הם לא מה שאתה חושב". ואז לראשונה הוא משתף את בנו בסוד הגניחות התכופות שלו. "בשנות הזעם, כאשר הייתי במחנות, היינו ביחד כמה חברים מהישיבה והתאוננו על כך שאין לנו אפשרות לקיים אף מצוה. ללמוד, כמובן לא היינו יכולים; תפילין, לא היה לנו; שבת, לא יכולנו לשמור; להתפלל, פשוט לא היה לנו מתי. ואז העיר אחד מהחברים שאמנם המצוות המעשיות אין בידנו לקיים אבל יש מצוות תמידיות שיהודי יכול לקיימם בכל עת ובכל רגע. ואז עשינו לעצמנו סימן שעל ידו נזכור תמיד את המצוות התמידיות: א"י, א"י, א"י".

א"י הראשון, זה: א'נוכי ולא י'היה לך; אמונה בה' ובאחדותו יתברך. א"י השני, זה: א'הבה וי'ראה; אהבת ה' ויראת ה'. א"י השלישי, זה: א'הבת י'שראל.

מאז, התרגלתי לומר כל הזמן "אי, אי, אי", כאשר אני מכוין בזה למצוות התמידיות שיהודי צריך לקיימם בכל עת. אמנם לאוזן הפשוט, שאינו יודע מסתורי לבי, זה נשמע באמת כ'גנוחי גניח וילולי יליל', וכך גם בודאי חשבו הגרמנים הארורים בעת שעינו אותי ושמעו את "גניחותיי", אבל באמת אני עסוק כל העת ב"חאזרין אמונה", ומשריש אני בלבי את האמונה בהשי"ת ואחדותו ומעורר לבי לאהבתו ויראתו, ולאהבת אחינו כל בני ישראל".

סיפור מדהים שמגלה טפח לאיזה קשר פנימי ועמוק יהודי יכול להגיע עם הקב"ה! שאף בעת שעובר ייסורי גוף ונפש שאין כדוגמתם, הוא דבוק באלוקיו ושלם בהנהגתו.

*

בזוה"ק (ח"ג קד, ב) מובא הלשון: **בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לָכֶם, דְּהָא יוֹמָא דְּא, מִמְּלָפָא הוּא בְּלַחֲדוּי, חֲדוּתָא דִּילִיָּה בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל. מְתַל לְמִלְפָּא דְּזִמִּין אוֹשְׁפִיזִין, אֲשֶׁתְּדִלוּ בְּהוּ כָּל בְּנֵי הַיְכָלִיָּה, לְבַתָּר אָמַר מְלָפָא, עַל פְּנֵי אָנָּא וְאַתּוֹן אֲשֶׁתְּדִלְנָא כְּלָהוּ בְּאוֹשְׁפִיזִין, וְקִרְבָּתוֹן קִרְבָּנִין עַל שְׁאָר עַמִּין בְּכָל יוֹמָא, מִפְּאֵן וְלִהְלָאָה, אָנָּא וְאַתּוֹן נְחֲדֵי יוֹמָא חַד.**

כלומר, שבשמיני עצרת הקב"ה אומר לבני ישראל, עד עתה, לכל אומות העולם היה חלק בשמחה על ידי הקרבת השבעים פרים. מכאן והלאה, נשמח רק אני ואתם. יום שמיני עצרת זה יום יחיד ומיוחד שבו השמחה היא של הקב"ה עם בניו אהוביו בלבד ולא עם אף אחד אחר.

ויש לדייק בלשון הזוהר שמצד אחד אומר, **"מִפְּאֵן וְלִהְלָאָה אָנָּא וְאַתּוֹן נְחֲדֵי"**, 'מכאן ולהלאה', משמעותה שמתחיל ענין חדש שיהיה לו המשך; ומיד אחר כך אומר **"יוֹמָא חַד"**, 'משמע שזה ליום אחד בלבד'. וצריך ביאור, האם השמחה ביחד הוא שמחה מכאן ולהבא או שזה רק שמחה ליום אחד?

אך לפי האמור לעיל אפשר לפרש, כי השמחה שנשמח ביחד ביום זה 'האחד', יביא לכך שנשמח ביחד **'מכאן ולהבא!'**

*

לעולם לא אוכל לשכוח את המחזה של שמחת תורה בימי ילדותי בק"ק מחזיקי הדת, בעיר מנשסטר שבאנגליה. היה ניצול שואה בשם ר' סנדר גלוק ז"ל, יהודי שבור ורצוף שלא היה לו כלום בחיים. אחרי כל מה שעבר, התחתן וניסה להקים את ביתו מחדש אבל לא זכה לזש"ק. וכל שנה, בשמחת תורה, באמצע ההקפות – בין אחת מההקפות למשנהו – היה נעמד על הבימה ושר בשאגה, כשבידו הוא דופק בחוזקה על הבימה: "א גאנץ יאהר פריילאך, א גאנץ יאהר פריילאך, א גאנץ יאהר פריילאך, פריילאך זאל מען זיין!"

אנחנו, הילדים, הבטנו על המחזה הזה, כמחזה משעשע שהיה חוזר על עצמו מידי שנה. "אה, הנה מיסטר גלוק עולה לבימה להתחיל את ההצגה שלו" היו הילדים מתלחשים בגיחוך כאשר ר' סנדר היה עולה לבימה לקיים את מנהגו הקבוע...

איי, כמה טפשים היינו.

מִפְּאֵן וְלִהְלָאָה אָנָּא וְאַתּוֹן נְחֲדֵי!!!

היהודי היקר הזה קיים זאת כפשוטו!

ריקוד החיים של איש יהודי

לא היה לו כלום בחיים. לא ילדים, לא כסף, ואפילו קצת כבוד לא היה לו. אבל מה הוא רצה בשמיני עצרת? מה הוא מבקש מהקב"ה? "א גאנץ יאר פריילאך!" זה מה שהוא רצה. מכאן ולהבא נשמח אני ואתה!!!

*

זה המסר שצריך ללוות אותנו מהיום הקדוש הזה, יום שמיני עצרת: מכאן ולהבא נשמח אני ואתה.

כן, אנחנו. אני ואתה. במצב בו אנו נמצאים. היכן שאנו שרויים. עם כל הקשיים והנפילות שעוברים עלינו. אבינו שבשמים פונה אלינו בשמיני עצרת ומזמין אותנו להתקשר איליו בקשר של קיימא. קשר עילאי של אהבה ודבקות. כל מה שדרוש מאתנו זה להתרומם מעט ולהדבק במקור החיים והטוב, במי שחפץ בנו באמת. והוא על ידי שנקבל את הנהגתו אתנו באהבה ובלב שלם, ונאמין שהכל לטובה.

אכן, זה לא פשוט, ואין זו עבודה קלה כלל וכלל.

כל אחד מאתנו הרי רוצה לראות את חייו מתנהלים על מי מנוחות. רוצים להיות מסודרים מבחינה כלכלית, לראות נחת מהילדים, שיהיה לנו הארת הדעת בעבודת ה', בריאות והרחבה וכו' וכו' וכאשר המציאות בשטח אינה כפי שדימינו שהיא תהיה, כשהחיים לא 'דופקים' בדיוק לפי הציפיות שלנו – אנו נשברים...

וגרוע מעצם דכדוך הנפש הן המחשבות השליליות שמתחילות לצוץ לנו בראש... "למה עשיתי כך, ולמה התנהגתי כך; פה פשעתי, וכאן שגיתי". אנו מתחילים להאשים את עצמנו ואחרים בכל מה שקרה לנו, ושוכחים כי הכל ממנו יתברך.

ובאמת, הרי אנו יודעים שמחשבות אלו אינם מובילות לשום מקום טוב. אנו יודעים שמחשבות אלו הן הרסניות ומייאשות – ובמיוחד המחשבות של האשמה עצמית, והתחושה שהרסנו במו ידינו את החיים שלנו – חוץ מלדרדר אותנו למרה שחורה ועצבות, הן אינן מובילות לכלום. אולם, אנו לא מצליחים להשתחרר מהן. המחשבות האלו חוזרות אלינו שוב ושוב, ותופסות את כל הראש והמחשבה בעל כורחנו.

המבוגרים שבינינו ודאי עוד זוכרים את הפטיפון. לפני לא הרבה שנים, טרום עידן הדיסקים, כשאפילו קלטות פשוטות עדיין לא היה בנמצא, כשרצו לשמוע מוזיקה, היה מכשיר שנקרא 'פטיפון', על גביו היו מניחים את התקליט שאותו רצו לשמוע. על גבי הפטיפון היתה קבועה מחט דקיקה, ובתקליט שהיו מניחים מעליו היו קווים לפי עובי וגובה התו שהיו רוצים שישמע, המחט הייתה זוה לפי החריטות, וכך היה הפטיפון משמיע את קולו.

כל תקליט היה אורך כמה דקות, וכשהיו רוצים לעבור לתקליט הבא, הרימו את המחט מעל גבי מסלול החריטות הקודם, ומעבירים אותו למסלול הבא. כל עוד שלא הרימו את

המחט ממקומו ומסירים אותו מהמסלול הנוכחי, התקליט היה חוזר על עצמו שוב ושוב ללא הפסקה...

נדמה שדפוס המחשבות שלנו דומה בתכלית ל'פטיפון'. אנו דומים לפטיפון בעל מחט תקועה. ברי וידוע לנו שדפוס המחשבות שלנו הוא לא נכון. שאנחנו צריכים לשנות את המבט וההסתכלות. לראות את הכל במבט יותר טוב ויותר חיובי. אבל... המחט תקועה. אנחנו לא מצליחים להרים את המחט ולעבור לתקליט אחר. תקליט עם צליל שונה. והתקליט עם הצלילים השליליים חוזר על עצמו שוב ושוב...

איך משתחררים מזה?

זה לא פשוט להזיז את המחט כשהיא תקועה, אבל זוהי העבודה של שמיני עצרת.

צריך לדעת כי כל המחשבות והרגשות האלו נובעות מעלמא דפרודא. מכך שאנו חיים במציאות של העדר האמונה ר"ל, ואין אנו רואים את היד המכוונת ששולטת בכל המקרים. כאשר יהודי חדור אמונה בהקב"ה, ויודע כי הכל ממנו יתברך, אין מקום למחשבות כגון אלו, ואין בכלל על מה להתמרמר. לא על המקרים שקרו לנו ולא על המקרים שכביכול עוללנו לנפשנו. כי גם מה שנדמה לנו שאנחנו גרמנו לעצמנו, באמת גם זה ממנו יתברך.

והדברים נכונים אפילו כלפי עניינים שברוח. ואם כי יודע איניש בנפשיה כמה רחוק הוא מלהיות מה שהוא צריך להיות; איך נראית התורה שלו? היכן עומדת דרגתו הרוחנית? כמה אנו נופלים בניסיונות קריטיות?? אך זאת חובה עלינו לדעת כי בחשבון נפש על העבר, יש יסוד מצדיקי אמת שאסור להתעכב על החשבונות האלו, אלא על האדם לקבל על עצמו מכאן ולהבא ולהמשיך הלאה. וכלשון שהיה שגור בפייהם, "מאי דהוה הוה, מכאן ולהבא!" ויש, שדוקא במצבו הנוכחי, לאחר שחטא, יכול להגיע לעיקר תיקונו, וכמאמרו הידוע של הבעל שם טוב הקדוש זי"ע על הפסוקים "וְהַפִּיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים וְגו' וְעַבְדְּתֶם שָׁם אֱלֹהִים מֵעֵשָׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וְאֶבֶן וְגו' וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱ-לֹהֵיךְ וּמִצָּאתָ וְגו'" (דברים ד, כז-כט), ואמר בלשונו הקדוש: "משם דייקא!" אדם צריך לדעת, שאם הקב"ה שם נפשו בחיים, גם במצבו הנוכחי, סימן הוא, שכל מה שעבר עליו עד עכשיו הוא חלק מפאזל גדול ומורכב שלבסוף יוביל אותנו לתיקונו הגמור. אין להישבר, רק להחזיק חזק ולקבל על עצמנו בקבלה גמורה לשוב אל ה' מכאן ולהבא.

ולמען זה אנו מקדישים שעות רבות של ריקוד ביום שמחת תורה. כל אחד נושא על גבו את ה'פעקל' שלו, מי בכה ומי בכה, לכל אחד מאיתנו יש 'חבילין דמעיקין', ענינים שמעיקים לו על הלב, בגוף וברוח, אבל ביום הזה אנו מתעלים ושמחים עם הקב"ה. אנו רוקדים בצד ימין ורוקדים בצד שמאל, נניף ראשנו אל-על מתוך רצון להתחבר אל מקור הרחמים והטוב, ונחדיר בעצמותינו כי ה' הוא אלוקים אין עוד מלבדו.

ריקוד החיים של איש יהודי

ובזכות זה אנו זוכים שהקב"ה אומר לכל אחד ואחד מאתנו: מכאן ולהבא נשמח אני ואתה! בכל השנה נזכה לחיות בשמחה עם הקב"ה! ושנה הבאה שוב נחדיר זאת עמוק לליבנו ונחזק את הקשר, כדי שזה יעמוד לנו לעוד שנה נוספת. וכך לנצח נרקוד באהבה את ריקוד החיים של איש יהודי!

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין שמיני עצרת הוא יום של דביקות בהשי"ת - וכל מה דבעי שאיל יהיב ליה

איתא במדרש (ילקוט שמעוני פרשת פנחס תשפ"ב): "אמר רבי אלכסנדר ממשל למלך שבאת לו שמחה כל שבעת ימי המשתה, היה בנו של מלך טורח עם האורחים, וכיון שיצאו שבעת ימי המשתה אמר המלך לבנו יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טורח עם האורחים עכשיו אני ואתה נשמח יום אחד ואיני מטריח עליך הרבה, אלא טול תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר, כך כל שבעת ימי החג ישראל עסוקים בקרבנותיהן של אומות העולם, דאמר ר' פינחס כל אותן שבעים פרים שהיו ישראל מקריבין בחג כנגד שבעים אומות, שלא יצדה העולם מהן מה טעם תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה בטוחים אנו בתפלה, וכיון שיצאו שבעת ימי החג אמר הקדוש ברוך הוא לישראל עכשיו אני ואתם נשמח יחד ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד ואיל אחד, וכיון ששמעו ישראל כך התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אמר ר' אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בך בתורתך, בך בישועתך", ע"כ.

והנה, משמע מדברי המדרש שרק אחר שיצאו שבעת ימי החג והקריבו פרים כנגד כל האומות העולם, אז הוצרך הקב"ה להוסיף יום אחד כדי שנשמח יחד עמו. וזה תמוה, דמה חסרון יש במה שהיו מביאים קרבנות כנגד כל אומות העולם עד שמשום הכי היה צריך הקב"ה להוסיף יום מיוחד לשמוח רק עם עמ"י, ועמ"י מצדם שמחו כ"כ ביום זה עד שאמרו נגילה ונשמחה בתורתו וגם בישועתו?

טעם לפרי החג

ונראה לבאר דברי המדרש, הנה כעין דברי המדרש איתא בסוכה (נה, ב): "אמר רבי אליעזר הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות. פר יחידי למה - כנגד אומה יחידה. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה. ליום אחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה ממך. אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן", ע"כ.

ופי' רש"י (בד"ה שבעים פרים) וז"ל, "פרי החג שבעים הם, חוץ משל שמיני, כנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם - לפי שנידונין בחג על המים", עכ"ל. ומבואר מדברי רש"י, דהטעם שהוצרכו כלל ישראל להביא קרבנות עבור אומות

העולם, הוא משום שאילו לא היה להם כפרה, לא היו גשמים יורדים בכל העולם. וע"י הקרבנות שהביאו כלל ישראל בחג הסוכות יש לאומות העולם כפרה.

תכלית של המועד להיות דבוק להשי"ת

ועל פי זה יש לבאר דברי המדרש, דהנה התכלית של כל רגל הוא להורות שכלל ישראל הם דבקים בהשי"ת. וכן פי' המהר"ל את דברי הגמ' במכות (כג, א): "אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה: כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם, דכתיב: אלהי מסכה לא תעשה לך, וסמיך ליה: את חג המצות תשמור", ע"כ. וכתב המהר"ל ז"ל, "המבזה את המועדות וכו'. דבר זה מבואר, כי המועד הוקבע שיהיו חוגגין אל השי"ת ועובדים עבודתו יתברך, והוא נקרא מועד מלשון ונועדתי לך. כי השנים שהם מתחברים ומתועדים יחד נקרא מועד, וכן הרגל הוא שיהיה השי"ת מתוועד עם עמו ומתחבר להם. ומי שמבזה את המועדות כאלו אינו רוצה בחבור הזה ומתדבק באחר. ולכך אמרו במסכת יומא (נד, א) כשהיו ישראל עולים לרגל היו מגביהין להם הפרוכת והיו מראים להם (כשעלו לרגל) כי עלייתם לרגל הוא עצם החבור שנקרא מועד, ולפיכך אז היו מראים להם זה. ולכך אמר המבזה את המועדות, ולא אמר המבזה הרגלים כלישנא דקרא", עכ"ל.

שמיני עצרת יום של דביקות יתירה בהשי"ת

ולפי זה יש לומר, דמאחר שמבואר שהתכלית של כל המועדים הוא להיות דבוק בהשי"ת, א"כ כשכלל ישראל הביאו קרבנות עבור אומות העולם, סברו, דאיכא חסרון באותו דביקות עם השי"ת, שהרי הקב"ה גם כן משגיח על אומות העולם, שאילו חטאו אומות העולם ולא יהיה להם כפרה לא ירדו להם גשמים, א"כ איכא חסרון באותו דביקות, שהקב"ה אינו דבוק רק עם כלל ישראל, שהרי משגיח גם על אומות העולם כמו שמשגיח על כלל ישראל.

ועל זה "אמר הקדוש ברוך הוא לישראל עכשיו אני ואתם נשמח יחד". ר"ל, דליכא שום חסרון באותו דביקות, והגם שהקב"ה משגיח גם על אומות העולם, מ"מ כלל ישראל הם המובחרים והאהובים אצל הקב"ה יותר מכל שאר האומות כמו דאמרינן בתפילה: "אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו, ורוממתנו מכל הלשונות וגו'". [וכ' העקידת יצחק שיש כאן ג' לשונות, א] שבחר בנו. ב] שאוהב אותנו. ג] שרצה בנו, עיי"ש.

וזהו התכלית של "שמיני עצרת" - להיות דבוקים רק עם הקב"ה, וכמו שפי' רש"י (ויקרא כג, לו) עצרת היא - "עצרת אתכם אצלי". ר"ל, יום אחד שהקב"ה מתדבק אך ורק עם כלל ישראל. וכל זה הוא להורות על גודל האהבה שהקב"ה אוהב את עמו. וזהו כוונת דברי המדרש הנ"ל.

בשמיני עצרת כל מה דבעי שאיל יהיב ליה

ולפי זה מובן היטב דברי הזוהר הידועים. דאיתא בזוהר (ח"ג דף לב ע"א): "תא חזי, ביומא דא שלמין ומסיימי עמין ברכאן דלהון, ושראן בדינא, וישראל ביומא דא מסיימי

דינין דלהון, ושראן בברכתא, דהא ליומא אחרא זמינין לאשתעשעא במלכא, לנטלא מינייה ברכאן לכל שתא, ובהוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו, ומאן דיתיב עם מלכא, ונטל ליה בלחודיה, **כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה**, ועל דא ישראל שראן, ועמין מסיימי, ועל דא כתיב (מלאכי א, ב): אהבתי אתכם אמר ה' וגו', ע"כ.

ופי' המתוק מדבש את דברי הזוהר וז"ל, "בא וראה, כי ביום הזה של הושענא רבא מסיימים האומות את קבלת הברכות שלהם, שקבלו על ידי השבעים פרים שהקריבו עליהם בשבעת ימי חג הסוכות, ומעתה הם מתחילים בהנהגת הדין, אבל ישראל ביום הזה מסיימים את המשכת ונתינת הדינים למלכות, ועתה הם מתחילים בקבלת הברכות, כי ליום האחר שהוא שמיני עצרת, הם מזומנים להשתעשע עם המלך ב"ה, כדי לקבל ממנו ברכות לכל ימות השנה, ובאותה השמחה לא נמצאים עם המלך אלא ישראל בלבדם, ומי שיושב עם המלך, והמלך לוקח אותו לבדו לשבת עמו, כל מה שהוא רוצה שואל ומבקש, וניתן לו מבית המלך, ועל כן ישראל מתחילים עתה את קבלת הברכות, והעמים מסיימים ולא מקבלים עוד ברכות ועל זה נאמר: אהבתי אתכם אמר ה' וגו' ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה", עכ"ל.

ומבואר מדברי הזוהר ככל הנ"ל, שיום שמיני עצרת הוא יום של דביקות בהשי"ת, ומכח אותו דביקות - **"כל מה שאדם רוצה לבקש ניתן לו"**!

טעם שהיו שמחים בישועת ה'

וא"כ י"ל, דזהו הטעם שכלל ישראל היו שמחים בישועת הקב"ה. דהנה מן התנאים להיות בוטח בישועת ה' הוא שיכיר גודל האהבה שהקב"ה אוהב אותנו, וגם גודל ההשגחה שהקב"ה תמיד משגיח עלינו [עי' במש"כ החובת הלבבות פ"ב ופ"ג בענין זה], וא"כ מאחר שהקב"ה הורה לכלל ישראל [בדביקות של יום שמיני עצרת] שהם אהובים אצלו יותר מכל שאר האומות, והשגחתו על כלל ישראל אינו כמו שאר אומות העולם, מיד היו בטוחים בישועת ה', וע"כ היו בשמחה על ישועת ה'.

תכלית השגחת השי"ת

ויש להוסיף, דזהו הטעם שהיו בשמחה גם בהתורה הקדושה. דהנה כתב רבי אהרן קטלר זצוק"ל (משנת ר"א ח"א, עמ' כג) וז"ל, "עוד עיקר גדול, כי גילוי ההשגחה הוא לפי הבטחון, היינו כי מראים לו שהוא מושגח מהשי"ת ועי"ז תתחזק אמונתו בחוש, משא"כ בלא הגילוי, אף שנותנין לו, אך כיון שנותנין בדרך הסתר יש לו מקום לטעות. ואז"ל "ה' צלך" מה הצל הזה וכו' (של"ה שער הגדול ל') **ומה שרואה יותר השגחה חופפת עליו, הרי הוא מתדבק יותר בהשי"ת ומייחל לו**, וכן זוכה לעצם הטובה עבור בטחונו כאמור (תהלים לב, י): "והבוטח בה' חסד יסובבנו", ואם יזכה בלא בטחון הרי הוא חשבון מיוחד, שהרי הקב"ה יסד טבעה של ההנהגה לפי הבטחון, ברוך הגבר וגו', וח"ו להיפך נגרם חסרון, וע"כ יש הבדל באופן הקבלה אם היא ע"ד בטחון או ח"ו בלא בטחון", עכ"ל. הרי התכלית בכל מיני גילויי ההשגחה הוא שעי"ז נחזק עצמנו יותר ויותר להיות מאמינים

בהקב"ה, ולהיות דבוקים בו. וכפי מה שהאדם דבק בהקב"ה הרי הוא שמח בתורת ה', ועובד ה' יותר ויותר. וא"כ פשוט ביותר אמאי היו שמחים בתורה הקדושה.

ואפשר דזהו הטעם מדוע אנו שמחים בשמחת תורה דוקא ביום שמיני עצרת, דרק אחרי שהקב"ה מוסיף עוד יום אחד להיות דבוקים בו, ואנו מרגישים האהבה, רק ע"י זה שייך להיות בשמחה גדולה, עם התורה הקדושה.

מפסידי הבטחון

והנה מי שאינו מכיר גודל אהבת השי"ת על ברואיו זהו סיבה שיפסיד כל בטחונו בהשי"ת. וכבר האריך החובת הלבבות (פרק ז') שזהו אחד מן הסיבות שיפסיד כל מדת הבטחון בהשי"ת וז"ל, "ומפסידיו עוד, הסכלות בענין הבורא ובמדותיו הטובות, כי מי שאינו מבין רחמי הבורא על ברואיו והגנתו עליהם והשגחתו ומשלו בהם ושהם קשורים באסוריו לא ינוח לבו ולא יסמוך עליו", עכ"ל. ר"ל, שכל זמן שלא יתברר לאדם גודל רחמי השי"ת, ואינו מכיר מידותיו של הקב"ה, לעולם לא ינוח נפשו להיות בוטח בהשי"ת באמת, דבכל ענין שיבוא לבטוח בהשי"ת, יחשוב לעצמו "מה"ת שיעשה לי השי"ת מה שאני סומך עליו ובוטח בו לעשות"? אבל אם מכיר את גודל האהבה שהשי"ת אוהב את עמו ישראל, בודאי לא תעלה על דעתו מחשבה זו, דמי שאוהב את חבריו, בודאי יעשה מה שסמוך עליו לעשות, קו"ח בן בנו של קו"ח אם אחד בוטח בה' בודאי שימלא חפצו בכל מה שבטח בו.

ועל כן, החובה מוטלת על האדם להתבונן ברחמי השי"ת על ברואיו, וע"י זה יחזק את עצמו להיות מן הבוטחים בהשי"ת באמת. אבל האמת הוא שאין לנו שום השגה בגודל אהבתו אותנו, כדאיתא בזוהר הק' (שמות דף ה' ע"ב) וז"ל, "א"ר יהודה אלמלי הווי ידעין בני נשא רחמימותא דרחים קודשא בריך הוא לישראל הווי שאגין ככפיריא למרדף אבתריה", [תרגום: א"ר יהודה אלמלי היו יודעין בני אדם האהבה שאוהב הקב"ה לישראל היו שואגים ככפירים לרדוף אחריו], עכ"ל. הרי מבואר מדברי הזוהר, דלית לנו שום השגה כמה אהובים אנו לפני אבינו מלכנו, מלך מלכי המלכים הקב"ה.

השגחת השי"ת על כלל ישראל

איתא בזוהר (ח"א דף ר"ה, ע"ב): "אתה ה' אבינו, דהא אנת קיימא עלן תדיר לברכה ולאשגחא עלן, כאבא דאשגח על בנין בכל מה דאצטריך לון" [תרגום: אתה ה' אבינו, שהרי אתה תמיד עומד עלינו לברך ולהשגיח עלינו כמו אב שמשגיח על הבנים בכל מה שצריך להם"], ע"כ.

הרי, הגם שהקב"ה משגיח על כל העולם כולו, מ"מ השגחת השי"ת עלינו הוא "כאב על בנו". דהאב תמיד משגיח על בנו בהשגחה גדולה, ותמיד דואג על צרכיו, בין בדברים הגדולים ובין בדברים הקטנים על כל פרט ופרט של חייו. וכל זה הוא רק על בנו, אבל על אחר שאינו בנו אפילו אם משגיח עליו אינו כמו הדרגה שמשגיח על בנו, דגודל אהבתו על בנו גורם הך השגחה. ואם אחד באמת ירגיש שהקב"ה משגיח עליו ממש כמו אב

שמשגיח על בנו האהוב לו, בודאי בלי שום ספק שיבטח בהשי"ת באמת, ובודאי יזכה להשגחת השי"ת שיעזרהו בכל מצב שהוא.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

מהו הסוד של אתה הראת...

היה זה בשעות אחר הצהריים של ערב יום הכיפורים, עת השמש עברה את חצי הרקיע, וכבר נטתה לערוב, בזמן שכל עם ישראל מתכונן בסילודין לקראת היום הקדוש הממשש ובא, ועל אחת כמה שכך היו הדברים אצל של רבי הלל מפאריטש מתלמידיו הגדולים של הרה"ק האדמו"ר האמצעי והצמח צדק מליובאוויטש.

לפתע נפרצה דלת ביתו ביללה, 'רבי הושיעני' התפרצה אישה אחת אל ביתו של רבי הלל. 'מה קרה', 'במה אוכל לעזור לך', שאלה רבי הלל. פרצה האשה שוב בבכי 'הפריץ שבה את בעלי'... 'בעלי לא יכול להשאר בבור ביום הקדוש'... כך מיררה בבכי שעה ארוכה. הושיבה רבי הלל, הגיש לה כוס מים, וביקש ממנה לספר את כל הסיפור מתחילתו.

וכך סיפרה: אנחנו חוכרים פונדק מהפריץ, וזה זמן רב שלא שילמנו לו את דמי החכירה, עקב מיעוט ההכנסות. הפריץ שלא ידע רחמים, תבע בכל עת את כספו, אך כאמור לא היה בידינו לשלם את החוב הגדול, וכיון שראה הפריץ שהכסף לא מגיע, לקח את בעלי, באיום שאם לא יגיע הכסף תוך מספר שעות, לא יזכה שוב בעלי לראות את אור השמש... ואני אנה אני באה, מהיכן יהיה לי לשלם את הסכום הגדול הזה...

'בכמה כסף מדובר' בירר רבי הלל, '300 רובל כסף' ענתה האשה, 'אוי! זהו סכום גדול עד למאוד, אך עלינו לנסות לגייס את הכסף, ואולי בשעות אלו של ערב יום הכיפורים יתעוררו היהודים – רחמנים בני רחמים, ויתגייסו למען הצלת נפשות'.

מיד עזב רבי הלל את עיסוקיו, בירך במהירות ברכת המזון, לבש את הקיטל הצחור, ומיהר לעבר בתי היהודים בעיירה לזכות אותם במצוה גדולה זו.

ניסה רבי הלל לצרף עוד פרוטה לפרוטה, עוד רובל מיהודי פלוני, עוד רובל מיהודי אחר. אך לאחר שעה ארוכה מנה רבי הלל את כל מה שאסף, וראה שאין בידו אלא סך שעדיין לא מגיע לכדי עשירית מהסכום. בחשבון מהיר שעשה, הבין שיצטרף להשקיע עשרת מונים בכדי להגיע לסכום המדובר, ומכיון שהיה כבר ממש מאוחר, המקדימים כבר החלו ללכת ל'כל נדרי', מה עושים!?! לא ידע רבי הלל, דבר זה לא ניתן לדיחוי!

עד שנוכר... בקצה של העיירה שכן בית מרוח, שם נהגו לשתות כל גויי הארץ, להטביע את יגונם בטיפה המרה. אך היו גם מקצת מבני ברית, שכמעט שכחו מכך, שגם נהגו ככל הגויים, וגם הם קבעו שם את מושבם. עתה חישב רבי הלל... אולי בערב יום הכיפורים, יתעורר מעט ליבם הקשה, ויתנו ממונם למצוה חשובה זו. בזמן אחר לא היה מעלה רבי

הלל כזו מחשבה על קצה דעתו, שכן אותם שוכני בית מרוח, אם כי משופעים בממון היו, אך במצוות היו דלים וריקנים, ושכך לא היה מנסה לעורר את ליבם הקפוא... אך עתה בלית ברירה, הרהר רבי הלל: זה מצב של פיקוח נפש, וזהו הברירה היחידה שיש בידי, ועל כן אנסה גם אפשרות זו.

הס הושלך בבית המרוח, עת נצפה רבי הלל נכנס עם הקיטל הצחור, אין זה מקרה שבשגרה לראות יהודי עם זקן ופיאות שנכנס למקום זה, ועל אחת וכמה וכמה יהודי חשוב כמו רבי הלל, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר בשעה זו של ערב יום הכיפורים שכל היהודים ממהרים לבית הכנסת...

רבי הלל ניצל את רגעי ההפתעה, ועלה על אחד השולחנות, ובמלים קצרות תיאר את המקרה הקשה וביקש את עזרת הנוכחים...

כשוך התדהמה הראשונית, החלו יושבי הבית לצחוק בקול גדול... לא מצא רבי הלל מקום לגבות מעות של צדקה אלא בבית זה, הניחיה כדבר הזה, שאחד מיושבי הבית הזה פתח את ידו לתת פרוטה לעני, ועל אחת כמה וכמה בבית הזה.

'רבי הלל' קרא אליו יהודי משוכני השולחנות, 'אין זה לענין שאתה בא ככה, לבוש בקיטל, כולך רותת מאימת הדין, ואתה בא לבקש כסף מאיתנו, בא שב איתנו שתה כמה כוסות משקה, כמו אחד מ'החברה' ואז נוכל לפתוח את הכיס.

'עשינו עסק' עונה לו רבי הלל, 'אני שותה כמה כוסות משקה, ואתה תורם לי חמישים רובל, כן! חמישים רובל, רובל אחד לא פחות!

'בסדר', ענה לו היהודי, שכנראה המראה של רבי הלל העיר בו קצת מליבו המאובן, 'אם תשב איתנו, תשתה מהמשקה הזה כמה כוסות אתרום לך'...

רבי הלל לא התמהה, אף שאין זו השעה המתאימה לשתות לשוכרה, אך פיקוח נפש דוחה את כל התורה, ובוודאי דבר זה שאין שום שמץ איסור. התיישב ליד השולחן מזג לעצמו כוס, והריק את כולו לתוך פיו... אם כי זה היה קשה... אבל אין זמן... עוד מעט השקיעה וחייבים לפדות את היהודי... כך הריק לתוך גרונו מספר כוסות של משקה בזו אחר זו...

היהודים האחרים שישבו שם גם ניסו, 'אם אתה שותה עוד כמה כוסות גם אתן לך חמישים רובל', רבי הלל שהכוסות הראשונים היו מעבר לרגילותו, כבר לא יכל להכניס עוד טיפת משקה, הראש כבר התחיל להסתובב, אבל מה לא עושים בשביל יהודי אחר... וכך הוריק אל תוך גרונו עוד מספר כוסות... הוא כבר כמעט לא הרגיש שיש לו ראש... אבל אין ברירה...

כך חזר הסיפור על עצמו כמה וכמה פעמים, שבכל פעם השתיה יותר קשה ויותר קשה, אך רבי הלל ידע שזה הדרך היחידה לחלץ מהם ממון, ואם הוא רוצה לראות את היהודי

יוצא מבית כלאו לפני יום הכיפורים חייב הוא לעשות זאת... כך הוריק עוד כוס ועוד כוס...

שכולו מתנדנד מכמויות המשקה שהורקו אל תוך גרונו רץ אל בית הפריץ, זרק את הכסף בפניו, שכן היה זה בדקות האחרונות לפני השקיעה, הוא לא הספיק לראות את היהודי יוצא מבית כלאו, ומיד אץ רץ אל בית מדרשו של הרבי לתפילת 'כל נדרי'...

כשהגיע לבית מדרשו של הרבי כשלו רגליו, ונפל נרדם על ריצפת בית הכנסת, הרבי לא הרשה להעיר אותו. ידע הוא שאם רבי הלל נמצא במצב כזה, אות הוא שכך צריך להיות. הציבור גמר כבר את 'כל נדרי', כבר אוחזים באמצע מעריב... ורבי הלל עדיין שוכב על הריצפה, כשכל הקיטל מלוכלך בשיירי משקה וקיא, והוא יושן...

התפילה מתקדמת, כבר אוחזים בתפילת לחש של מעריב, כל אחד מתייחד עם קונו, מפיל את תחינתו לפני בורא העולם שיחוס עליו וימחל לו על עונותיו, הציבור רובו ככולו שקוע בתפילה בלחש, בית המדרש שקט בשעה זו... לפתע מתרומם רבי הלל ממקומו משכבו, כשעדיין כולו מבוסס מכמויות המשקה שהגיר אל תוך גרונו ומעיו, מתנוודד קלות ניגש הוא אל ארון הקודש... הציבור השקוע בתפילה רצה למנוע את רבי הלל לגשת, אך חזקה עליהם פקודם רבם שלא לגעת בו.

ולפתע בחלל בית המדרש השקט, נשמעה קריאתו הרמה של רבי הלל לתוך ארון הקודש שפתח לרווחה... אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו ----

לאחר התפילה, פנה הרבי לחסידיו: היודעים מה מטרת כל הימים נוראים?!? מהו מטרת כל העבודת בראש השנה וביום הכיפורים?!? להיכן אנו שואפים להגיע?!? היכן הוא הפסגה של כל אותם הימים המקודשים?!?

כל אותם ימים אינם אלא בשביל שמחת תורה, אז שפותחים את ארון הקודש, ואומרים: אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו ---- זהו הרגע המכונן בכל הימים נוראים, בכל חודש תשרי... אתה הראת לדעת... כי ה' הוא האלוקים... אין עוד מלבדו... אין רגע יותר גבוה מזה.

רבי הלל במסירות נפשו בערב יום כיפור, שהסכים לא רק את נפשו למסור, אלא גם את כל רוחניותו, את כל היום כיפור שלו הוא היה מוכן למסור עבוד יהודי אחר... כבר ב'כל נדרי' הגיע למדרגה של... אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו ----

*

מסיפור זה אנו יכולים ללמוד רבות... אנו יכולים ללמוד מהי מסירות נפש של חסיד... אנו יכולים לנסות ללמוד מסיפור זה איך היו נראים חסידי קמאי... אבל אנו יכולים ללמוד גם על מהותו של החג שאנו עומדים בו - שמחת תורה.

בגליון הקודם נתבאר ענינו של חג הסוכות, שהוא 'למען ידעו דורותיהם', וכאמור אף מהפן ההלכתי, כל שלא כיון כוונה זו – לא יצא יד חובה. ואם כן בוודאי הוא, שבפנימיות הענינים, הסוכה מורה על ענין של 'דעת', 'למען ידעו'...

בשמחת תורה, שמגיע מיד לאחר הסוכות, אנו עומדים ואומרים 'אתה הראת לדעת'. מהו החילוק בין ה'למען ידעו', לבין ה'אתה הראת לדעת'!?!?

בכדי זאת נצטרך קצת להקדים, ולחזור מעט אחורה...

*

מובא בספרים הקדושים, שראש השנה, יום הכיפורים, חג הסוכות – הינם כנגד שלש המוחין, שהם חכמה, בינה, ודעת.

וביתר ביאור קצת, על קצה המזלג, [כמובן שיש בזה ענינים גבוהים ורמים מאוד, אך זהו על פי פשטותם של דברים]: כי ראש השנה הוא ראשו של השנה, וכמו שנאמר 'ראשית חכמה'. וכן אמרו חז"ל על תקיעת שופר שהיא 'חכמה ואינה מלאכה', כלומר מצות תקיעת שופר, מכוונת ומתואמת לבחינה של 'חכמה'. 'יום הכיפורים' הרי הוא יום של תשובה, ותשובה רומז על ענין הבינה, כמו שנאמר 'ולבבו יבין – ושב ורפא לו', שהגמ' דורשת זאת על ענין התשובה. 'סוכות' הוא ענין הדעת כמו שנאמר 'למען ידעו דורותיכם, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל'.

ואם נרצה לפשט זאת יותר קצת למילים שלנו, נענה ונאמר: ראש השנה הינו תחילת בנין העבודה, בתחילה צריך להשיג שיש ריבוננו של עולם, בתחילה צריך לקבל עליו עול מלכות שמים, להכיר בכך שיש ה' שהוא מלכנו שאנו צריכים לעובדו.

לאחר מכן מגיע יום הכיפורים, שהוא קבלת עול מצוות, לשוב בתשובה על מה שחטאנו כלפיו, לקבל עלינו מכאן ולהבא את עול המצוות. שהרי ביום זה גם נתקבלו לוחות שניות, שהוא בחינה של מתן תורה.

אמנם כל זה הוא בחינת המוחין, היינו שאנו משיגים במוחינו ובשכלנו שיש מי שצריך לעבוד, ויש מי שמצווה אותנו במצות, ולכך אנו צריכים לעשות את רצונו. אבל עדיין לא ירדנו לשלב המעשה, עדיין לא עשינו שום דבר בפועל, אף לאחר שכך השגנו והחלטתנו... כי כמו הרבה פעמים, אדם יכול לדעת שכך צריך לעשות, הוא יודע גם מה צריך לעשות, אבל שזה מגיע לשלב המעשי – משום מה זה קצת נתקע... וזאת משום שבשכלו הוא הבין כך, אבל זה עדיין לא ירד לכלי המעשה, הוא עדיין לא התחבר לענין כל כך עד שזה נעשה חלק ממנו, הוא עדיין לא הפנים זאת בתוכו...

ועל זה מגיע חג הסוכות, שהוא ענין ה'דעת', שזהו הענין של ההתקשרות וההתחברות עד כדי כך שזה משפיע על המעשים של האדם. כי כמו שבראש השנה ויום הכיפורים עמדנו שעות רבות, התפללנו, התחננו, ביקשנו, וזאת משום שימים אלו הם כנגד המוח והשכל של האדם, ועל כן עיקר העבודה בימים אלו הוא בעבודה שבלב שהיא תפילה.

אמנם סוכות רובו מצות מעשיות, מצות ארבעת המינים, מצות שמחת יום טוב, והעיקר היא מצות סוכה - שהיא מצוה שיורדת עד הענינים הכי מעשיים, כביכול הכי קטנוניים, כי בסוכות המצוה היא לאכול בסוכה, לישון בסוכה, לטייל בסוכה, הענינים שנראים כהכי שייכים לענינים של העולם הזה, דווקא אלו ענינים אלו מרוממים לדרגה של מצוה.

שכן, הדרגה הכי גבוהה של עובד ה', היא לקחת את עניני העולם הזה, ולרומם אותם לעבודת ה'. שכן מהותו של עבד, היא שכל כולו מסור לאדונו, עד שגם שכשהוא אוכל והוא יושן - הוא גם מקיים את רצון אדונו. וזהו הענין שאנו מקיימים בחג הסוכות, אנו לוקחים את הענינים הכי נמוכים, אכילה, שינה, טיול, ואנו מקיימים עימהם מצוה...

אמנם בחג הסוכות אנו עדיין לא נמצאים בדרגה המושלמת, של לרומם את כל עניני העולם הזה, להעלות אותם לרומם אותם, אנו עדיין עובדים על בחינת הדעת, להתקשר ולהתחבר עד שכל הענינים יהיו עבודת ה', ועל כן בנתיים אנו עושים 'סוכה', מהו ענין הסוכה!?!?

נתבאר בדבריו של הרבי הרש"ש מאמשינוב, שהעיצה לכך היא לעשות את הענינים של העולם הזה בצורת ארעית, 'צא מדירת קבע, ושב בדירת ארעי', לקחת את כל הענינים של העולם הזה, לעשות מהם דברים עראיים, העיקר הוא עבודת ה', אף הדירה שהיא עניני העולם הזה, אנו עושים זאת באופן ארעי. ברור! אנו צריכים לאכול. ברור! אנו צריכים לישון, אנו צריכים אף לטייל. אבל צריך לדעת, שזה רק באופן עראי, זה לא המטרה, זה רק אמצעי להביא את האדם למשהו יותר גבוה, משהו יותר נעלה.

וזהו בחינת הדעת של חג הסוכות, בחינה של 'למען ידעו דורותיכם', להחדיר בתוכינו מה הוא העיקר ומהו הטפל, בשביל מה הגענו לעולם, בשביל מה גאל אותנו ה' ממצרים, שיהא מוחדר אצל היהודי בתכלית הענין עדי החיי היומיומי, שאנו עבדיו של הקב"ה וצריכים אנו לעובדו ולעשות רצונו.

אמנם לאחר שבעה ימים של ישיבה בסוכה, שבעה ימים של ישיבה בצילא דמהימנותא, שבעה ימים של ישיבה בצוותא עם האושפיזין הקדושים, לאחר שהחדרנו אצלנו בכל השבע מידות, כל השבע בחינות, את מטרת בואינו לעולם הזה, לאחר זה ניתן להגיע לאתה הראת לדעת...

על הפסוק ביום השמיני עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לָכֶם כּוֹתֵב הַתְּרַגּוּם יוֹנְתָן בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה כְּנִישִׁין תְּהוּוֹן בְּחֻדְוָא מִן מְטִילְכוֹן לְבִתְיִכוֹן, היינו היום השמיני תקרא 'עצרת', על שם האסיפה, שנאספים מן הסוכה לבית.

היינו לאחר שבעה ימים שהחדרנו לעצמנו כל הזמן את ה'למען ידעו דורותיכם', אזי יכולים לחזור הביתה, יכולים להכנס חזרה לבית, על אף שנמצאים בבית להיות כל הזמן מאוחדים ומקושרים עם הריבונו של עולם. גם כשאנו מתעסקים בעניני העולם הזה, גם כשאנו מתעסקים עם עניני הבית, אזי גם כן אנחנו מאוחדים ומקושרים עם ה'.

זה הבחינה של 'אתה הראת לדעת', זה לא עוד החדרה של 'למען ידעו דורותיכם', אנו נמצאים כבר במצב יותר גבוה, במצב של 'הראת לדעת', אנו כבר רואים ממש בחוש את הענין של 'כי ה' הוא האלוקים', אנו מוחדרים בכל עת, את הענין שגם כאן בעולם הזה, עולם שבו ההסתר רב על הגלוי, בחינת 'אלוקים' שהוא שם של גבורה, שם של הסתר, הוא גם כן 'הוי"', הוא גם כן גילוי עצמיותו של ה'.

ואזי אנו מגיעים למסקנה ש'אין עוד מלבדו', אין שום דבר, לא בעליונים... לא בתחתונים... אין עוד מלבדו... אין שום דבר חוץ ממנו... גם דברים שנראים לנו שהם חוץ ממנו... זה לא באמת חוץ ממנו, זה רק הסתר, רק כיסוי, אבל האמת האמיתית היא שאין עוד מלבדו...

וכשהאמת מתגלה, כשמגיעים למדרגה שרואים ממש בראיה חושית ש'ה' הוא האלוקים', אזי נופלים כל המחיצות, נופלים כל ההסתרים, הכל ממש אחד, ואז... השמחה הטבעית של כל נשמת היהודי המאוחדת עם אלוקיה פורצת מאליה...

מתורתו של הצפנת פענח הרוגוצ'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

קהלת: אם נקראת מגילה

כתב המרדכי מגילה פ"א תשפ"ג. הגה"ה במסכת סופרים על רות איכה קהלת ושיר השירים מברך על מקרא מגילה. ורבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל סובר דלא גרסינן 'קהלת', דאינו נקרא מגילה. וכתב דלא צינו שהיו קוראים קהלת. [מקורות: כת"י על המרדכי, צ"פ סופרים פי"ד ושו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ח' (בחריפות)]

הושענא רבה ושמיני עצרת: חיוב העינוי ביום הכפורים גם בחנוכת בית המקדש והבאת פר העלם דבר בהושענא רבא על הוראת בי"ד של שלמה

רובו של הענין כבר הופיע בפרשת אחרי, אך לכבוד המועד שנינו והוספנו

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל כותב דרוש נפלא עפ"י הגמרא במועד קטן דף ט' ע"א א"ר פרנך א"ר יוחנן אותה שנה [שחנכו את ביהמ"ק בימי שלמה המלך] לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצאה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ובהמשך הגמ' שם איתא שהיתה להם דרשא בטעות להתיר את האכילה ביום הכיפורים, וע"י הבת קול נתבשרו שנמחל להם אותו העון, כמבואר במו"ק שם ובשבת דף ל' ע"א. מבאר רבינו שזוהי כונת התורת כהנים בפ' אחרי פ' ז' א'. (על עינוי יוה"כ) לחוקת עולם, לבית עולמים. לרבות חובת עינוי גם בחינוך בית המקדש. ומוסיף רבינו דנתחייבו ע"ז פרי העלם דבר כמבואר בהוריות דף ד' ע"א, ובאמת הגמרא [הבבלי והירושלמי] בהוריות דף ג' ע"א לומדת מהכתוב בשלמה דרוב קהל המחייב פר העלם דבר זהו רק רוב אנשי ארץ ישראל.

עוד הוסיף רבינו ואצטט לשונו: ולפי הנראה הקריבו אז בהושענא רבה הפרים של העלם דבר ונתכפרו הסנהדרין עם כל ישראל. ואז בש"ע [- בשמיני עצרת] יצאת ב"ק [- בת קול] שנמחל כמבואר שבת דף ל' ומ"ק דף ט' וכו' ולכך הש"ר [- הושענא רבה] הוה אצלנו גדר זמן כפרה. ועיין בירוש' פ"ד דר"ה דיליף מקרא דיום יום ידרושון זה יומא דתקיעתא ויומא דערבתא וכו'.

ובמקום נוסף כתב רבינו: ולכך הוה ה"ר זמן כפרה לכל ישראל וזה דאנו אומרים גמר חתימה דאז נתכפר להם וא"ש ועיין זבחים דף מ' חטאו רוב ציבור אין הקדושה.. ובזה המנהג דמחליפים הפרוכת.

מתורתו של הצפנת פענח הרוגוצ'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין
עילית

**הושענא רבה ושמיני עצרת: חיוב העינוי ביום הכפורים גם בחנוכה בית המקדש והבאת
פר העלם דבר בהושענא רבא על הוראת בי"ד של שלמה**

הגר"א דימאנט ז"ל במכתביו מביא עוד שרבינו מפרש עוד בירושלמי הנ"ל: ור"ל שהיה
יום קבוץ וכנופיא משום שיום הערבה עשו בפרהסיא גדול שבודאי חלקו הצדוקים על
ערבה כמו שחלקו על ניסוך המים. ע"כ. ומעיר ע"ז הגרא"ד שזה "רמז", יקר וחשוב מאוד
מדברי הירושלמי, כי הצדוקים עדיין לא היו בימי ישעיהו. [א"ה: ואולי כונת רבינו
שישעיהו ניבא ע"ז שעתיד להעשות כן]

הגרא"ד בהמשך המכתב כותב ע"ד רבינו לבאר הא דהוריות שהקריבו בימי שלמה פר
העלם דבר וכו': דבר נפלא הוא מאד מאד, וכבר כתב לי מר דבר זה בהיותי בגולה
[בווארניעק?] ואז אמרתי זה בשם הדר"ג נ"י לפני הלומדים שם ויתפלאו מאד כי באמת
נפלא הדבר. [מקורות: צ"פ עה"ת ושו"ת צפנת פענח החדשות ח"ב סי' צ' ח"ג סי' מ'
ובמילואים, ח"ה ליקוטים מכתבי הגר"א דימאנט ז"ל]

*

אני מודה מאד להרב ישראל אברהם קלאר שליט"א על האכסניה מידי שבוע בשבוע
לתורתו של מרן הצפנת פענח זצ"ל, ובודאי בעל הצפנת פענח מכיר לו טובה על דיבוב
שפתותיו בקבר. וכבר בחיי חיותו כתב כמה פעמים שמכיר טובה למפרסם ומסייע להפיץ
דברי תורתו.

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

זמן שמחתנו - כוחה של "שמחה של מצוה"!

אנו עומדים עתה בימים של זמן שמחתנו, ולקראת יום שמחת תורה. זה הזמן להתעורר ולהתחזק בחשיבותה וכוחה של שמחה של מצוה.

הרב מאיר וסרצוג מחיפה, מחה"ס 'מראה השולחן' ו'אמא של תורה', מספר כדלהלן:

*

סֵפֶר לי כיצד חזרת בתשובה? הפצרתי באותו 'בן עליה' הדר בשכונתי – אשר אור שמחת התורה נסוך היה בתמידות על פניו – כאשר נודע לי כי איננו 'דתי מן הבית'.

"צריך זמן בשביל זה", השיב. "איזו הזדמנות מיוחדת..."

ובסוף ההזדמנות הגיעה.

"היה זה זמן מה לפני מועד גיוסי לצבא", פתח את סיפורו. "רציתי להספיק לראות עולם' עוד טרם שנות הצבא העומדות בפתח. נסעתי לארה"ב לראות את 'אמריקה' – ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות. ואכן 'חרשתי' את אמריקה הגדולה לאורכה ולרוחבה, החל ממפלי הניאגרה, דרך גורדי השחקים במנהטן, וכלה בבית הלבן ושדרת המוזאונים – שבעיר הבירה 'ושינגטון'.

לפתע אני רואה כי התארך הזמן מהצפוי, וימי חגי תשרי עומדים בפתח – ר"ה, יום כיפור, סוכות. לא נעים לחגוג אותם בבדידות עם תרמיל על הגב. נזכרתי בקרובי משפחה רחוקים הדרים בעיר לייקווד שבמדינת ניו-ג'רסי, יהודים מסורתיים עם לב יהודי חם. יצרתי עמם קשר.

'בשמחה! יש בייסמנט גדול מיוחד לאורחים'. באתי, הכנסת-האורחים הייתה בנוסח אמריקאי על כל המשתמע. כל מה שהיה עלי לשלם, זה לשמוע 'קצת' תקיעות בר"ה, 'כל נדרי' ביום כיפור, וכן על זה הדרך.

והנה הגיע יום שמחת תורה. אומר לי המארח: 'תשמע, להיות בשמחת תורה בלייקווד ולא לבקר בהיכל הישיבה, לראות אלפי בחורים שמחים עם התורה – זו החמצה!'

"טוב, מה לא עושים כשבעל הבית – המארח, מבקש בקשה צנועה שכזו..."

וכן, שם אירע ה-מ-ה-פ-ך! שמחה כזו לא ראיתי מחיי. הבחורים שיתפו אותי בריקודים, ואף נתנו לי רקע על תוכן השירים – 'ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו', 'אין אדיר כה', 'אשרי העם שככה לו אשרי העם שהשם אלוקיו וכו' וכו'. מה אומר ומה אדבר, נכנסתי בשעות הבוקר להיכל הישיבה, ויצאתי רק בשעות הערב. לא יכולתי לעזוב את הריקודים לרגע.

אינני יודע להגדיר מה קרה לי שם בדיוק, אך ה'לב' שלי נפתח לראשונה בחיי. הרגשתי עמוק עמוק בפנים שמחה עצומה, שמחה על שיש לי 'נשמה קדושה', שמחה על שאני 'יהודי', שמחה שיש לי 'אבא בשמים'. הבנתי שהחיים שחייתי עד עכשיו הם הבל הבלים. נהייתי לאדם אחר.

בסופו של יום, ברור היה לי כשמש בצהרים שלצבא אינני חוזר, אלא הישר לישיבה, לחבוק את התורה הקדושה, את אבא שבשמים, כל השנה, לא רק בשמחת תורה.

כך עשיתי, כך בניתי את ביתי, וב"ה זוכה אני כיום להיות מלמד של תינוקות של בית רבן.

מי היה מאמין. בעל תשובה ללא סמינר, ללא רב, ללא הרצאות – הכל בזכות שמחת התורה בהיכלה של ישיבת ליקווד!

מה רב כוחה של "שמחה של מצוה"!

נגיל ונשיש בזאת התורה כי היא לנו עוז ואורה!

חג שמח!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צוף התורה / הרב נעם לסר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים

תפילות שלוש רגלים

מסופר על החתם סופר, שלאחר שסיים את תפילת המועד אמר, נצטוינו במועד בחציו לה' וחציו לכם, כעת קיימתי בתפילה את החציו לכם, כעת אגש לסעודה לקיים חציו לה'... מהי המתיקות המיוחדת אותה טעם החתם סופר זיע"א בתפילת המועד? תפילת המועד איננה צרור בקשות אלא מהלך בנוי לתפארה שיש לעמוד על טיבו.

ימי המועדים - קבלת קהל מיוחדת

בברכת השבת אנו אומרים והנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון, ובימי המועד אומרים והנחילנו בשמחה ובששון. יש כאן הבדל עצום, אהבה ורצון באים מאתו יתברך, שהוא אוהב אותנו ורוצה בנו, ואילו שמחה וששון באים מאתנו שאנחנו שמחים וששים בעבודתו יתברך. הטעם לכך הוא, שהשבת היא מתנת הבורא, שהנחיל לעם בחירו את יום שביתתו וקדשו וברכו ומסרו לבניו אהוביו. אך המועדים נתקנו בימים מיוחדים שבהם פנה הבורא לעמו, והעניק להם מתנה מיוחדת. כל רגל משלושת הרגלים, מעמידה את עם ישראל על רגליו. כל אחד מן הרגלים מחזק את היהודי ומעניק לו את הכח לעמוד בנסיונות הממתינים לו בשנה החדשה.

"אחרי החגים" נתחיל שידוכים... "אחרי החגים" נחל בבנייה... ביטוי זה נשתרש אצל כל מי שרוצה להתחיל משהו. ישנה מוסכמה: לא להתחיל שום דבר באמצע החגים, החגים ואף הימים שביניהם, הם זמן לינוק מקדושת הימים, להתחזק ולאגור אוצרות של קדושה טהרה אמונה וביטחון, שילוו אותנו בימי השגרה, ואין לעסוק בהם בעניינים אחרים, ועלינו להתמקד בשמחה ובששון שעל ידם נוכל לקלוט את החג.

ולכך נאמר והנחילנו ה' אלוקינו בשמחה ובששון מועדי קדשך, שכאשר אנו שמחים וששים בעבודתו יתברך, נוכל לקלוט ולהפנים את מעלת הימים הנשגבים. לעומת זאת הדרך כיצד לקלוט את סגולות השבת היא באהבה וברצון - על ידי שהבורא יאהב אותנו וירצה אותנו. וכאשר היהודי שמח ביהדותו ורואה בה כמתנה למרות היותו מוגבל מחמתה, אזי בימי הרגלים זכאי לקבל דברים שאינו יכול לקבל בימים כתקנם.

משל למה הדבר דומה:

ויקם מלך חדש על הממלכה. עם ישיבתו על כסאו, מצא לחרדתו חוסר סדר, וחוסר צדק משווע. איש הישר בעיניו יעשה, איש את רעהו חיים בלעו, והחליט לעשות סדר. הטיל את חיתתו על התושבים, מינה שוטרים שישיבו את הסדר על כנו, והטיל קנסות כבדים על מפרי הסדר. מרבית מהתושבים זעמו, ועזבו את המדינה בחמת זעם. אך קומץ קטן של אנשים קיבלו את המלך בשמחה, הם הבינו שהמלך לא בא להרע חלילה אלא

לעשות סדר לטובת כולם. בתחילה קבלו את מרותו שלא להמרות את רצונו, לאחר מספר חדשים הסכימו לקבל גם את חוקיו לפרטיהם ולקיימם גם בחדרי חדרים. ולאחר מכן הסכימו למסור לניהולו גם את שדותיהם ועסקיהם, שינהלם באופן הטוב ביותר, ובטחו בו שיעניק להם את כל צרכיהם.

עם השנים התרחבה מלכות המלך, ומדינות נוספות קבלו את מרותו, בהבינם שאין עוד מקום להפקרות השולטת במדינה. לאחר כמה שנים, המלך שלט ברמה במספר לא מבוטל של מדינות. המלך לא שכח את קומץ האנשים שקבלו את מרותו, והבינו את כוונתו הטובה. ובכל שנה ושנה, יום קבלת מרותו, יום קבלת חוקיו ויום קבלת ניהולו - נזכרו אותם אנשים אצל המלך, והוענק להם יחס מועדף. וזהו הטעם שכאשר אנו מקבלים את המועדים בשמחה ובששון, אנו מושפעים בשפע של הטבה בגשמיות ורוחניות. בחג הפסח, קיבלנו את מרותו של הבורא להיות לנו לעם, בחג השבועות קיבלנו את חוקי המלך. ובסוכות קיבלנו את ניהולו של המלך, שהוא צילא דמהימנותא, שבו אנו משליכים בטחוננו על מלכנו.

ביאור המבנה הכללי של ברכת היום

ברכת היום מחולקת לשלושה חלקים: א] אתה בחרתנו מכל העמים וכו'... ותתן לנו. ב] יעלה ויבוא. ג] והשיאנו את ברכת מועדיך וכו' קדשנו במצוותיך והחתימה מקדש ישראל והזמנים.

נמשיך במשל בו פתחנו. כאשר אחד מאותו קומץ שומרי אמונים מגיע אל המלך ביום המיוחד. חשוב עד מאוד שיזכיר על מה ולמה בא, ומה אומר לו אותו היום, ועל ידי זה יובן שיש לו שייכות עם אותו היום - ועקב כך ראוייה בקשתו להתקבל. ואם יאמר אותו אחד, שמחתי מאוד להיות מאלו שהכירו במלכותך בימי החושך והמאבק במורדים. או שמחתי מאוד בחוקיך הישרים והנוכחים שהנחלת לנו. משום כך מזכירים בתחילה את שמחתנו להיות מן העם באופן כללי, ושמחים במעלה המיוחדת של זמן חרותנו, מתן תורתנו ושמחתנו.

אתה בחרתנו - הכרה בחשיבות היום ומעלתו

כשאנו אומרים בתפילה ותתן לנו את יום וכו'. אנו מביעים שמחה בעובדת היותנו לעם, [אתה בחרתנו] ושמא תאמר, מדוע באנו עכשיו להזכיר את הענין הזה, מה יום מיומים - על זה מוסיפים ואומרים ותתן לנו את המועד הזה שיש בו סגולה מיוחדת, והטבה מיוחדת מכל העמים, ועקב כך באנו להתפלל את תפילת יעלה ויבוא שיעלה זכרוננו לטובה.

כלומר מכח ה"אתה בחרתנו" ומכח "זמן חרותנו" אנו מייחלים שיזכרנו לטובה. ויחון אותנו בדבר ישועה ורחמים.

החילוק בין "יעלה ויבוא" ל"השיאנו"

יעלה ויבוא אין אומרים במוסף, והשיאנו אומרים גם במוסף. ונראה בביאור החילוק, שיעלה ויבוא הוא בקשה לזכור אותנו לטובה ביום זה, ולהשפיע עלינו שפע של חיים וטובה מן ההיבט הגשמי שעל ידי זה יהא לבנו פנוי לעבודתו יתברך. ואילו "והשיאנו" מדבר על עניני הרוח, קדשנו במצוותיך. וכן מוכח בתפילת ראש השנה, שבמקום והשיאנו ה' אלוקינו את ברכת מועדיך אומרים "מלוך על כל העולם וכו' וידע כל פעול וכו' קדשנו במצוותיך". ומשום כך, בתפילת מוסף שהיא כנגד קרבנות החג, אין צורך להזכיר את השפע הגשמי של חיים וטובה, שזהו עיקר הקרבן. שהקרבן מוריד את השפע הגשמי, כמו שמבואר בגמ' בכתובות שהמזבח משפיע שפע של טובה. אך את הבקשות הרוחניות צריך לפרט. ולכך בהשיאנו אנו מבקשים שנשאב מן המועד את מעלות הרוח קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך וכו'. והקב"ה ישיא אותנו ויעלה אותנו מחושך החמירות אל מעלת הרוח והקדושה.

מאמרים לפרשת וזאת הברכה תחילת תשפ"ב

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

צדקתך

וימת שם משה עבד ה' (לד, ה)

צידוק הדין בשעת מיתת משה

תוספות (מנחות ל. ד"ה מכאן) כתבו, 'מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, פירש רב שר שלום גאון על שנפטר משה רבינו באותה שעה^מ, לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה, משום דאמרינן חכם שמת כל בתי מדרשות שבעיר בטילין', והביאו גם הטור (סי' רצב). ובמטה משה (עמוד העבודה, שבת, סי' תפה) כתב שמנהג אבותינו תורה היא, וזכר לדבר משה עבד ה' (יהושע א ב) אותיות שניות שב"ת.

והרמ"א (דרכי משה שם) כתב שבכל יום שאין אומרים בו תחנון אם הוא חול, הרי כשחלה שבת באותו יום אין אומרים צדקתך, וביאר הלבוש 'שהיא צדוק הדין על מיתת משה רבינו ע"ה, והוא דומה לתחנון', ולכאורה תמוה, כי אם בשבת עצמה ניתן לומר צידוק דין זה, למה תדחה אמירה זו מצד היותו יום שאין אומרים בו תחנון^מ.

מתי היא שעת מיתת משה

אכן התוס' שם והרא"ש (פסחים פ"י סי"ג) הקשו, ממה שמצינו במדרש (דב"ר ט ט) 'כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה, אמר רבי ינאי כתב י"ג תורות, י"ב לי"ב שבטים ואחת הניח בארון, ואם מת בשבת היאך כתב ספרי תורה בשבת, ומוכח כמבואר בסדר עולם, שמשה רבינו לא מת בשבת אלא בערב שבת^מ.

^מ ביד אפרים (סי' יז) ובשאלת יעבץ (ח"א סי' לג) הוכיחו כן ממה שאמרו (סוטה יג): 'אותו שבת של דיווגי היתה', ופירש רש"י תחלת היום של משה וסופו ליהושע, הרי שהעברת המלכות בעת מיתת משה היתה בשבת, ולא בערב שבת, וכן העיר המהרש"א (סוטה שם).

^מ ואמנם בשו"ת הרי בשמים (ח"ג סי' עד) כתב שמותר לאבל להתפלל בתפלת המנחה בשבת, כשאר הימים שאין אומרים בהם תחנון, שהרי אומרים צדקתך במנחה של שבת, אף שהוא צידוק הדין. וראיתו תמוהה, שהרי ביום שא"א תחנון אין אומרים צדקתך, הרי שיש ענין מיוחד בכך שאין השבת דוחה את אמירת צידוק הדין, וכדלהלן.
^מ המהרי"ל (שו"ת, סי' רג) הביא שהרוקח כתב ליישב, שכל אדם יש לו מזל למעלה בפרגוד, ואותו מזל שלמעלה מת בשבת, וחשיב למטה כמת, ולפ"ז כתב מהרי"ל ליישב גם מה שאמרו (שבת קנו). על מי שנולד בשבת, שימות בשבת, אף שאין מצוי כן, כוונת חז"ל למזל שלו שלמעלה מת בשבת. והב"ח (או"ח סי' רצב) כתב בשם רמ"ע מפאנו שמשה רבינו מת בערב שבת, והיה מונח בכנפי השכינה עד שנקבר בשעת מנחה בשבת, ואין הנשמה עולה למעלה עד שהגוף נקבר. וכן משמע ממה שאמרו בזהר (ח"ב פח): 'ביוםא דשבתא כד מטא עדן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח וכו', ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא בגין למנדע דלא בדינא אסתלק וההיא שעתא ברצון דעתיקא קדישא נפק נשמתיה ואתטמר ביה', והיינו שאף אם יצאה נשמתו בערב שבת, הרי בעת המנחה התגלה שסילוקו לא היה מצד הדין אלא מצד הרצון העליון, שהיטיב עמו וכלל נשמתו בשרשה.

שלשה שמתו ברעוא דרעוין

בזוהר (ח"ב קנו.) אמרו 'תלתא אינין איסתלקו מעלמא בחדא זמנא, וכולן כלילן במשה, חד משה נביאה, וחד יוסף צדיקא, וחד דוד מלכא, בגין כך תלתא צדוקי דינא הכא'. והיינו ששלשת צדיקים אלו עניינם אחד, ולכך נכללו במשה, כי משה שעניינו הדעת הוא אחוז בתפארת, ויוסף הצדיק שייך לחלקו כי גוף וברית חד הן, ושלמות הגוף היא בדוד, שהוא בעטרת היסוד^{מח}, והצד השווה שבהם הוא היותם מקיימים ומלמדים את רצון השי"ת.

לאידך שווה עניינם של כל המקבלים מהם, וכמו שכתב הגר"א (שה"ש א א) 'יהושע ושלמה שניהם בסיהרא בשלימותא^{מט}, כי יהושע שקיבל ממשא ושלמה שקיבל מדוד, בשניהם היתה התגלות מלכות השי"ת, יהושע בהכנסת ישראל לארץ, ושלמה בהכנסת ישראל לבית המקדש, ולכך היתה ראויה המלכות לעבור אליהם בשעת רעוא דרעוין של שבת קודש, כי אז היא שעת גילוי רצונו ית' עד תכליתו, ושם היא מנוחתו, בהיות המלכות מתגלה, ומתקיימת בכל רבדי העולם, וכדלהלן.

והנה לגבי מיתת משה בשבת אמרו (דב"ר ט ט) שהיה עוסק בתורה, וסבר שתשקע החמה ויעבור היום ותתבטל הגזרה^י, וכן מצינו אצל דוד (שבת ל.) שביקש למות אחר השבת, ואמר לו הקב"ה 'כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו

^{מח} מהותה של מדת יסוד היא אסיפת כלל השפע הבא מכל מידות השי"ת, והוא ממשיך חסדים מהדעת העליונה עד מלכות המקבלת, אך בסופו של היסוד יש עטרה, שהיא המלכות של ז"א עצמו, לבד מהמלכות המקבלת, שהיא פרצוף נוקבא ועומדת בפני עצמה, והיינו שכאשר השפע עומד להיות מושפע, צריך להלבישו בצורה מסויימת שבה השפע יכול להתגלות, והוא נעשה בכח עטרת היסוד [כן מבואר בשעה"כ סוכות דרוש ה, בעניינו של האתרוג, עי"ש, ולעיל פר' וילך לגבי יהושע]. וראה בביאור הגר"א לספד"צ (פ"א ד"ה וז"ס ימות) שדוד בעטרת היסוד, והחלוקה של מלכות בית דוד היא שנחלקה עטרת היסוד מן המלכות. ולהלן יבואר איך כל אחד משלשת פסוקי 'צדקתך' תואם לאחד משלשת צדיקים אלו.

^{מט} על הכתוב (לד ט) ו'יהושע מלא רוח חכמה', אמרו (זהר ח"ב רטו.) 'יהושע דא איהו רזא דאשלמותא דסיהרא וכו' מלא ברזא דאשלמותא דשמא קדישא, כדין איהו מלא רוח חכמה ודאי'. ועל המעבר ממשא ליהושע כתוב (שם ח"ג רפד.) 'אמר ליה קוב"ה למשה, משה, תבעי לאכחשא עלמא, חמית מן יומך שמשא פלח לסיהרא. חמית מן יומך דישלוט סיהרא בעוד דשמא קיימא. אלא, הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע. יתכניש שמשא, וישלוט סיהרא'. ועל שלמה אמרו בהרבה מקומות (שם ח"א קנ. רכג. ועוד, ילקו"ש שמות קצ) 'ותרב חכמת שלמה, דקיימא סיהרא באשלמותא'.

^נ ראה שם שהקב"ה אמר לשמש שתאריך להאיר, וימשך היום. וכעין זה הביא החתם סופר (ח"ו סי' כט) הביא בשם הרמ"ע מפאנו, שמשא כתב ס"ת ביום מותו אף שמת בשבת, כי אותו היום שמת משה נתארך, ולמעלה בשמים היה שבת, ולמטה ערב שבת, ותמה החתם סופר שאם כן, מעת שהתארך אותו יום ונטל משעות של יום השבת שאחריו, נמצא שלעולם שבת שלנו נמשכת בשעה שלמעלה הוא יום חול, ואין אנו שובתים בשבת של יוצר בראשית, וכתב על כך 'שרי ליה מאריה למימר הכי ושביק לחסידותיה, וסמבטיון ובעל אוב וקברו של רשע יוכיחו, ובמלחמת עמלק העמיד משה רבנו ע"ה השמש יום תמים, א"כ מכאן ואילך נתבלבלו השבתות ולא ניתנה תורה בשבת שלמעלה, ולמה לא ירד מן בשבת שלנו שהיא חול למעלה, אולי יאמר שהקב"ה לא חשש על שבת שלמעלה, אלא על שלא נצא בשבת שלנו ללקוט מן, דברים הללו אטורים לשמוע ולהעלות על לב, ישתקע הדבר ולא יאמר, אך יאמר, לא-ל-גומר עלי, שהקב"ה מסכים זמנים שלמעלה עם ישראל שלמטה'.

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

צדקתך

כמלא נימא^{כא}. ולהאמור, עומק תשובת הקב"ה היא, שהנהגת המשפיעים כ'מלכות' במחלקת שללה, אינה דומה להנהגת המקבלים כ'מלכות' שאין לה מדילה מידי, וכל עניינה הוא שיחול בה גילוי שלם של כל מה שקבלו, ובשעה זו אין מקום להמשך השפעי^{כב}.

מנוחת הנפש בשעת המנוחה

והנה ההיכל העליון שבעולם הבריאה, הוא היכל הרצון, ועל היכל זה אמרו בפרקי היכלות (זהר ח"א מד:): 'בגו היכלא דא אתכניש משה ברחימו דנשיק נשיקי רחימותא, האי הוא היכלא דמשה', והיינו שבדרגא זו התגלה ביטוי רצון השי"ת במשה רבינו, שהוא כנשיקה של אהבה^{כג}, ובחיבור זה יצאה נשמתו, וביאר הגר"א שם, שענין מיתת נשיקה, הוא כמאמר הכתוב (שה"ש ה ו) 'נפשי יצאה בדברו', ממנו דרשו (שבת פח:): שיצאה נשמתם של כלל ישראל בעת מתן תורה, מפני גילוי אהבת השי"ת לישראל שהיתה שם, וכיון שבזמן המנוחה בשבת מתגלה הרצון העליון, לכך עליית נשמתו של משה היתה בשעה זו^{כד}.

עוד זאת מבואר בזהר (ח"ב קנו.) שמשה הסתלק בשעת תפילת המנוחה בשבת, שהיא עת רצון, ובאותה שעה היה הרצון למעלה וצער למטה, ולכן ננעלים שערי בתי המדרשות בשבת משעת המנוחה ומעלה^{כה}. ולכאורה תמוה, אם אכן במקורו העליון הוא עת גילוי הרצון, למה הוא נקבע כשעת צער בעולמנו. וביאור הדברים הוא, שהצער נובע ממיעות ההשגה בעולמנו, מחמת היותו מוגבל לתפיסת שכל האדם הגשמי, אולם עם זאת, כאשר נודע שסיבתו היא מן הרצון העליון שכל תכליתו להיטיב, הרי שנפש האדם הומה ומשתוקקת להדבק בעליון ית' ולהשיג קצות דרכיו, וזה ענין נעילת בתי המדרש

^{כא} בעלי התוספות (דברים לא א) הביאו שבמדרש נקט לשון זו גם לגבי תפילת משה להכנס לארץ, וראה בפייט לשמחת תורה 'חנן אעברה נא ואראה, ההר הטוב והמעלה, טהור ענהו רב לך אל תוסף דבר, יהושע משרתך הגיע זמן להיות חבר, כי המלכות בחברתה כמלא נימא'.

^{כב} רמ"ע מפאנו (מאמר שבתות ה') כתב שנודע לדקדק שרק 'כמלא נימא' אינה נוגעת, אבל מקצת נימא נוגעת, וכונתו להאמור (תיקו"ז לז) 'ברית איהו נימא', לאמור ששיעורה הוא כמלא היסוד, ונמצא ש'אין מלכות נוגעת' היינו שמעת הגיעה זמנה להיות פרצוף נוקבא בפני עצמו, שוב אינה יכולה לשמש כעטרת היסוד.

^{כג} וכמים הפנים אל הפנים, התגלה בזה הרצון השלם של משה להתאחד עם השי"ת, שבו הוא נפטר ונפרד מן הגוף. וכיון שהרצון מתגלה במצח, לכך היתה קבורתו בערבות מואב, לתיקון עזות מצח של בת לוט שקראה לבנה 'מואב' להורות שבא מאב. וראה אפיקי ים שלהי סוטה.

^{כד} וראה בזהר (ח"ב פח:): 'בכל שיתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין, אבל ביומא דשבתא כד מטא עדן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא, ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא בגין למנדע דלא בדינא אסתלק וההיא שעתא ברצון דעתיקא קדישא נפק נשמתיה ואתטמר ביה'.

^{כה} ראה שם 'בשעתא דמית יוסף צדיקא יבשו מקורין ומבועין וכלהו שבטין נפלו בגלותא, פתחו עלאי ואמרו צדקתך כהררי א-ל משפטיך תהום רבה וגו', בשעתא דמית משה אתחשך שמשא בטיהרא ואנעלת תורה שבכתב נהוראה דאספקלריאה דנהרא, בשעתא דמית דוד מלכא כנישת סיהרא נהוראה, ואורייתא דבעל פה כנישת נהוראה, ומההוא זמנא אתגניזו נהורין דאורייתא ואסגיאו מחלוקת על משנה וחכימיא במחלוקת וכלהו תקיפי לבא בערבוביא ועל דא חדוה דאורייתא לאו איהו בההוא זמנא בכל דרין דעלמא'.

צדקתך

בעת סילוק הצדיקים, שאינה באה להוסיף עגמת נפש, כי אם להגביר את התשוקה בשעה זו המסוגלת להשיג את דרכיהם, וכבר הובא (בפר' האזינו) שצערה של תשוקה נעלה זו, נחשב כעונג לכמהים להדבק במושכלות.

ואמנם כבר הקדים הזהר (שם) ואמר שתפילת המנחה השבת אינה כמנחה של חול, כי בחול בשעת המנחה הוא זמן דין בעולם, ואינו עת רצון, אבל בשבת כל רוגז מתעלה, והכל נתכלל כאחד, ואף שהדין מתעורר הרי הוא מתבסס [-מתמתק], ולכן נאמר עליה 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון' כי בעת רצון נכלל הכל כאחד, והדין מתבסס באותו זמן, וחלה חדוה בכל. והיינו כאמור, כי בכל רובד רוחני שיש לו צד של תפיסה האמיתית חלה באמת חדוה, וכל מה שאמרו 'ועל דא חדוה דאורייתא לאו איהו בההוא זמנא בכל דרין דעלמא', היינו שבתפיסת עולם המעשה הסתלקה החדוה לדורי דורות, אך לכך נתקנה אמירת צדיוק הדין באותה שעה, כי בה מתגלה ששורש הדין נובע מריצוי של הרצון העליון, שכולו טובה ותכליתו חדוה.

הרצון הריצוי והמנוחה

והנה בתפילת המנחה בשבת מזכירים את ענין ה'מנוחה' שבעה פעמים, עד 'מנוחה שלימה',

והיינו כמבואר, כי בה נשלמת קבלת שפע קודש העליון, וכאשר מתגלה רצונו ית' עד תכליתו, הרי זו היא מנוחתו.

מנוחה זו המבטאת את קיום הרצון העליון, עניינה כולל גם ריצויי, כמבואר לעיל (פר' בראשית) שעל מצוות מנוחת השבת שייך לבקש 'רצה במנוחתנו', אף שלא מצינו בקשת ריצוי אלא על עבודת ה', משום שמנוחת השבת היא בשלימות הייחוד, ומנוחה זו טעונה ריצוי עליון.

והוא המכוון לעיל, שיהושע ושלמה קבלו מלכותם בעת מנוחה של שבת, כי אז שעת גילוי מלכותו, והיינו שעל שניהם מצינו שהיו אנשי מנוחה¹¹, יען כי מעלת מלכותם היתה

¹¹ 'רצון' כולל גם ריצוי, כאמור (איוב לג כו) 'יעתר אליו וירצהו', והיינו שאף אחר מחילה צריך עדיין לרחמים וחסדים עליונים כדי להיות רצוי. ולכן אומרים במנחה 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון', כי אז מאיר מצח הרצון ומסלק את הדינים מכל העולמות, וממשיך את קדושת השבת כהארה מכתר שעניינו הוא שלילת הגשמיות, או אז מתמלאת משאלת עם מיחדי השי"ת 'רצה במנוחתנו', כמבואר לעיל (פר' בראשית) שעל מצוות מנוחת השבת שייך לבקש ריצוי, משום שמנוחת השבת היא בשלימות הייחוד, ומנוחה זו טעונה ריצוי עליון.

¹² יהושע הביא את ישראל לשילה, והיא היתה נקראת 'מנוחה' (זסחים ק"ט). ושלמה הביא את ישראל לבית המקדש, ומצינו בצווי דוד לשלמה על בנין הבית (דה"א כב ט), שאמר לו שהתנבא 'הנה בן נולד לך, הוא יהיה איש מנוחה', ואכן בו היתה שלימות המנוחה, כמבואר בגנזי מרומים, שהמנוחה היא ביטוי המתייחס לזיווג, כאמור (רות א ט) 'ומצאנה מנוחה אשה בית אישה', וכן (שם ג א) 'הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך', והזווג מתגלה בבית המקדש. ונקרא 'מנוחה', כי תכלית כל הבריאה היא להשפיע חסד לנבראים, ובה מתקיים רצונו ית', ומגיע למנחותו והיינו תכליתו, וראה דברי הגר"א (ספד"צ פ"ג ד"ה מלכין דאתבטלו).

בהעמדת סיהרא באשלמותא, שעניינה הוא שכולה עומדת לקבל את השפע בשלימות, כפי שנטבעה על ידי המלכות המשפיעה [כמבואר בהרחבה לעיל פר' וילך].

צידוק הדין במנחה בשבת

והנה בסוף הפרשה נאמר (דברים לד ו) 'ולא ידע איש את קברתו', ואמרו בזהר (ח"ב פט.) שכיון שנשמת משה יצאה ונגנזה ברצון דעתיקא קדישא, לכן 'לא ידע איש את קברתו', כי כשם שעתיקא קדישא טמיר מכל טמירין, ולא ידעין עלאין ותתאין, אף נשמת משה שנגנזה ברצון שהתגלה בשעת תפילת מנחה של שבת, היא טמירה מכל טמירין דעלמא, ואין הדין שולט בה, זכאי חלקו של משה.

העדר היכולת להשיג את מקום קבורתו של משה^{נח}, מלמד עד כמה הוא שייך אל הרצון העליון הנעלם מהשגה, ומחייב את צידוק הדין, שעניינו הוא להבין עד כמה שורש הדין נעלם, ולדעת שאף הדין כלול ברצון העליון שכולו להיטיב בהטבה שלימה, ותכליתו היא הריצוי במנוחה שלימה.

לפיכך אומרים 'צדקתך' במנחה של שבת, ולא ביו"ט או ר"ח שחל להיות בשבת, לפי ש'צידוק הדין' עניינו להכיר שיש שורש טוב נעלם, שממנו נובע מה שנראה לנו כדין קשה, אך הצורך באמירה זו הוא רק כאשר קדושת הזמן שוה לעת שארע בו הדין, אך אם היא נעלית ממנו, כגון כאשר נוספת עוד קדושה על קדושת השבת, אזי מתגלה רעוא דרעיון אף בלא אמירת צידוק הדין^{נט}.

סדר הפסוקים ב'צדקתך'

צידוק הדין על מיתת שלשת הצדיקים ברעוא דרעיון כולל שלשה פסוקים, וכל אחד מורה על עניינו של צדיק אחד, ובשער הכוונות (ענין מנחת שבת) כתוב שיש לומר את סדר פסוקי 'צדקתך' כמנהג ספרד, והוא כסדרם בתהלים, שמתחילים ב'צדקתך כהררי א- ל' ואח"כ 'צדקתך אלקים עד מרום' ואחרון 'צדקתך צדק', ולפי סדר זה נרמזו שלשת הצדיקים כסדרם, ושלא כמנהג בני איטליא [מנהג אשכנז שלנו] שמהפכים אותם למפרע ממטה למעלה^ס.

^{נח} ראה בסוטה (יג:) 'וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראנו היכן משה קבור, עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה, נחלקו לשתי כיתות אותן שעומדים למעלה נדמה להן למטה למטה נדמה להן למעלה, לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. רבי חמא ברבי חנינא אמר אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור.'

^{נט} וזו כוונת האמור בשער הכוונות (ענין מנחת שבת) 'טעם למה אין אומרים צדקתך בר"ח שחל להיות בשבת, לפי שביום השבת המלכות טפלה לז"א, כי הוא עלה בדיקנא והיא לא עלתה, וכיון שצריך להעלות מ"ן לזווג או"א, וז"א אינו עמה, לכן במקומו אנו לוקחים ג' הצדיקים, להעלות עמה מ"ן... ובר"ח היא עולה להשתמש עמו בכתר אחד, ואינה צריכה לעליית ג' הצדיקים אלו בג' פסוקי צדקתך צדק.'

^ס כי כוונתנו להעלות מ"ן עם המלכות לצורך זווג או"א דעלו במקום דיקנא דא"א עם ז"א. ובסידור יעב"ץ ביאר, שלמנהג אשכנז הפס' הראשון מדבר על התורה שהיא חשובה מכל, וכנגד משה רבינו שניתנה התורה על ידו. והשני 'אשר עשית גדולות' נגד יוסף הצדיק שעליו נאמר (בראשית לט ט) 'איננו גדול בבית הזה ממני', והאחרון

צדקתך

והיינו שטעם מנהג אשכנז הוא, שצידוק הדין של שבת, הוא מצד תפיסת הנשמה היתירה, וכפי שהיא מתגלית במוסף, שאומרים 'תכנת שבת' בסדר תשר"ק, כי היפוך הסדר מורה על תשוקת הנשמה לשוב אל שורשה, ומטעם זה יש להפוך גם את סדר הפסוקים בצידוק הדין. ואילו למנהג ספרד צידוק הדין בשבת הוא המשכת שפע הקדושה כסדרו, ולכך יש לומר את הפסוקים כסדרן, שהוא כסדר שהמשיכום שלשת הצדיקים, יוסף משה ודוד, ולפי זה נבא לבאר את סדר הפסוקים לפי עניינם.

הפסוק 'צדקתך כהררי א-ל' נאמר על מיתת יוסף, שעניינו הוא שמירת השפע לתכליתו, והוא ענין קבלת השכר שנמשל כהרים, כי ביום הדין הגדול יראו הצדיקים את גבורתם על היצר שהיה כ'הר גבוה' (מגילה ג.), ושלימות השכר היא בדקדוק הדין כי 'משפטך תהום רבה', והוא צידוק הדין על שכר ועונש שיתגלה לעתיד לבא.

הפסוק האמצעי 'וצדקתך אלקים עד מרום' נסוב על משה, והוא כנגד שבת של מתן תורה, ומבואר בסידור הגר"א (לרנ"ה) ש'וצדקתך' עם האותיות הוא בגימ' 'כתר', והוא עניינו של משה, שעלה למרום וזכה בכתרים ומחזירם בשבת, ובזה עשה השי"ת צדקה עם ישראל, ועל כך נאמר 'אלקים מי כמוך' כענין 'והא-ל הקדוש נקדש בצדקה', שצדקת חסדיו מגלה כמה הוא מופרש מתפיסתנו.

והכתוב 'צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת', נאמר על דוד המלך, כי עניין מלכותו הוא להחיל את דרך התורה על עולם המעשה, והיינו שתפיסת 'צדקתך צדק לעולם', היא הכרה שכל תהפוכות העולם תכליתם להפיק את רצון השי"ת בשלימות ההטבה, ומתוך כך מתברר לאדם כי 'תורתך אמת', דהיינו שאמיתות התורה חלה על כל פרטי הבריאה, ולכך הוא שייך לעניינה של שבת בראשית, בה התגלה שהבריאה אינה באה להסתיר כבוד השי"ת, אלא אדרבא, תכליתה הוא לגלות את כבוד שם מלכותו לעולם ועד.

'צדקתך כהררי א-ל' נגד דוד המלך, כי הררי א-ל רמו למלכות רמה, ובכל פסוק יש צידוק הדין יותר מקודמו. ולמנהג ספרד 'צדקתך כהררי א-ל' רמו ליוסף הצדיק שהוא כאחד האבות שהם בחינת הררי א-ל, ו'אשר עשית גדולות' רמו למשה רבינו שנעשו גדולות על ידו, וכל המורא הגדול, ו'צדקתך צדק לעולם', רמו לדוד שנאמר (ישעיה לב א) 'הן לצדק ימלוך מלך'.

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת וזאת הברכה

לג, ז: וזאת ליהודה ויאמר.

בבית אלקים [למבי"ט שער התפילה סוף פי"ט] כתב מה שאמר הכתוב וזאת ליהודה ויאמר, וכן בכל שאר השבטים אמר וללוי אמר, לבנימין אמר וליוסף אמר. אפשר שהוא רומז למה שאחז"ל רש"י [בשם רבינו משה הדרשן] לעיל [כח, כד] כי י"א ארורים שבפרשת כי תבוא הם כנגד י"א שבטים, ולא רצה משה לומר ארור כנגד שמעון שלא היה בלבו לברכו לפני מותו. וא"כ אלו הברכות הם כנגד אותם הארורים שנאמר בהם וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם ארור האיש וכו', ובכל אחד מהארורים נאמר ואמר כל העם אמן, ולכך ייחד לשון אמירה פה [בברכה] לכל אחד, כנגד מה שנאמר בהם לשון אמירה באותם הארורים, כי בלבו ובשפתיו כאמירתו לגבוה ברך אותם משה כדי שיתקיימו בהם ברכותיו.

*

לג, י: ברך ה' חילו.

בעין אליהו [שיק יומא כו, א] הביא את דברי הרמ"א [בהגהה ביו"ד רסה, יא] בשם רבינו פרץ דסנדק הוי כמקטיר קטורת ולכן נוהגין שלא ליתן ב' ילדים לבעל ברית אחד משום דחדשים לקטורת. ולכאורה היכן מצינו רמז בקרא דמילה דמי לקטורת והיא מעשרת. אבל באמת מצינו מקרא מפורש כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ודרשו בספרי דקאי על ברית מילה, ואח"כ כתיב ישימו קטורה באפך וכו' ברך ה' חילו וקאי גם על קרא דובריתך ינצורו דכתיב לפני פניו.

*

לג, י: ישימו קטורה באפך.

איתא ביומא [כו, א] דמעולם לא שנה אדם בקטורת. מאי טעמא, א"ר חנינא מפני שמעשרת. אמר ליה רב פפא לאביי מאי טעמא אילימא משום דכתיב ישימו קטורה באפך וכתוב בתריה ברך ה' חילו, אי הכי עולה נמי הכתיב וכליל על מזבחך, אמר ליה הא שכיחא והא לא שכיחא, ופירש"י דאם לא כן נמצא הכל עשירים עכ"ל. וצריך להבין וכי צרות עין היא חס ושלום בכהנים שיהיו כולן עשירים, עיין בן יהוידע.

וכן הקשה התוס' רא"ש דלא נהירא פירושו למה לא תעשיר העולה כיון שהיא כליל כמו קטורת, ולוואי שיהיו כולם עשירים. שוב ראיתי בריטב"א שם שכתב בזה"ל דאין הכל ראויין שיתעשרו ומשום הכי לא מעתרא אפילו למי שראויין, וכתב הריטב"א ואינו

פניני עיון בפרשת וזאת הברכה

נכון בטעם כי כמו שמתעשרין בקטורת כל הזוכה בו בין קטן ובין גדול [אפילו למי שאין ראוי], למה לא יתעשרו גם בעולה עכ"ל.

ונראה המכוון ברש"י כפירוש רבינו אליקים שם דאין הברכה מצויה אלא בדבר שאינו מצוי ולפ"ז לק"מ.

והנה במאירי [תמיד לב, ב] כתב ואמר חדשים לקטורת, כלומר כהנים שלא הקטירו קטורת מעולם, ומפני שכולם היו חפצים בה **מצד קבלה המונית שהיתה בידם שכל העוסק בה מתעשר עכ"ל**. ולכאורה קשה הלשון "קבלה המונית" והלא היא סוגיא מפורשת ביומא הנ"ל דדרשינן לה מקרא, אלא שבאמת גם שם פירש כן וז"ל ואין מפייסים בזה אלא אותם שלא הקטירו קטורת מעולם **שכך היו בטוחים בעצמם שהמקטיר קטורת מתעשר**, למה שראו בברכת משה רבינו ישימו קטורה וכו' ברך ה' חילו עכ"ד.

והנה בספרי כאן איתא ישימו קטורה באפך זו קטורה שלפני ולפנים, ובספרי דבי רב כתב אולי דמדכתיב "באפך" דריש ליה הכי, דאפים לשון פנים כמו וישתחוו לו אפים [בראשית מב, ו] עכ"ד.

ולספרי ניחא **מפני שהברכה קאי על קטורת יום הכיפורים, אלא שהיתה "קבלה המונית" והיו "בטוחים בעצמם" דהברכה קאי גם על קטורת של כל השנה כולה**. [וכ"כ בספר לפני תמיד שם]

ובטעם הא דקטורת מעשרת ראיתי בשו"ת חת"ס [או"ח סימן קנח ד"ה ובעזה"י] שכתב הנה אחז"ל [מו"ק כח, א] בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא כי אם במזלא, **וצריך לומר דהקטרת קטורת המעשרת הוא כמו זכות גדולה שמשנתנה המזל על ידו כמו שכתבו תוס' [שבת קנו, א ד"ה אי], ועוד דאפילו עשיר גדול כר"א בן חרסום [יומא לה, ב] נמי צריך לקטורת כי אולי על פי המזל ירד הגלגל, משא"כ ע"י ברכתו של משרע"ה יברך ה' חילו לעד, ומי שלא העשיר אין זה מכחיש ברכתו של משרע"ה דאולי החטא גורם עיין שם.**

שוב ראיתי בזוהר [פרשת ויקהל דף ריט, א] מבואר דמזבח הפנימי נקרא מזבח אע"פ שאין שוחטין שם לפי שקושר ומבטל לסיטרא אחרא, לכך נקרא מזבח שהסיטרא אחרא היה בורח מן המשכן ע"י עשן הקטורת [וכ"כ בתרגום שיר השירים פרק ד פסוק ו], **ולפי ששמחת הקטורת היא להשי"ת לבד לפיכך היה עומד המזבח בפנים וברכות בו נמצא ולכך נסתם מן העין**. מה שכתב "דברכות בו נמצא" היינו שמעשרת כדכתיב ברך ה' חילו.

*

לג, יב: לבנימין אמר וגו'.

לכאורה הול"ל ולבנימין אמר בוי"ו החיבור כמ"ש בכל שאר השבטים.

ונ"ל לפמש"כ רש"י וז"ל: לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות, ושל בנימין בבנין ביהמ"ק בחלקו, סמכן זה לזה, וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנא' וימאס באוהל יוסף, ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף.

ולפ"ז נראה דלפיכך לא כתב וי"ו החיבור **לומר דשבט לוי שנא' בו ברכה בעבודת הקרבנות ושבט בנימין שנאמר בו ידיד ה' ישכון לבטח עליו אחד משלים את השני ואי"צ וי"ו החיבור שיחברם יחד.**

שוב ראיתי ברוקח שכתב אי משום דבנימין לא חטא אלא מת בעטיו של נחש כדאיתא ס"פ פ"ק דב"ב לכן לא עשאו טפל לשאר השבטים, או רמז שע"י פילגשו דלוי שנכתב מקודם ללוי נפלו מבנימין בפילגש בגבעה.

*

לג, יב: לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו.

עיינן בספורנו שפירש דנקרא בנימין "ידיד ה'" לפי שמת בעטיו של נחש, ישכון לבטח שלא יגלה בגלות עשרת השבטים.

אמנם עיינן בספרי דהרבה אוהבים למקום וחביב מכולן מי שנקרא ידיד. ובמלבי"ם פירש **לפי שלא היה בו עוון מכירת יוסף כלל**, ומפני זה זכה שהמקדש בחלקו.

*

לג, יג: וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו.

יש כאן אריכות בברכת יוסף יותר מכל אחיו [שכתב בהם רק פסוק אחד או שנים].

במדרש חדש [נשא ד"ה יהודה] כתב על יוסף נאמר "מי יתנך כאח לי" [שיר השירים ח, א], כיצד שאתה מוצא שאחר כל הרעות שעשו לו אחיו אמר להם ואתה אל תיראו וגו', לפיכך נשתבח מכל אחיו. וכתב שם הביאור אולי הכוונה שבברכות יעקב לבניו האריך בשבחו של יוסף יותר מכולם וכן בוזאת הברכה.

*

לג, יח: שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהליך.

בשמירת הלשון [שער התורה פרק ה' בהגהה] פירש אף שאין מדרך הסוחר לשמוח בעת צאתו מביתו לסחורה רק אחר ביאתו לביתו פן לא יצליחנו הקב"ה ויהיה עמלו לריק, ובפרט כשמפליג על הים שהוא גם כן מקום סכנה, לכן אמר משרע"ה אתה זבולון תוכל לשמוח בצאתך להפליג בספינה [כפירש"י שם] כי יששכר יושב באוהליך אשר יחדת לו לתורה ולתעודה, א"כ בודאי יצליחך הקב"ה וכמו שאמר הזוהר הקדוש עיין שם.

*

לג, יט: כי שפע ימים ינקו.

כתיב "ימים" לשון רבים וכן בפרשת ויחי [מט, יג] זבולון לחוף ימים ישכון. וראיתי להרד"ל בביאורו לפרקי דר"א פי"ח שביאר דיהודה ובנימין ויוסף ויששכר ואשר כולן היה שוכן גבולם על חוף הים הגדול המערבי שהוא גבול כל המערב, אלא נשתבח זבולון הוא שיש לו ב' ימים, היינו משני גבוליו למזרחו ים כנרת ולמערבו ים הגדול, וכן במד"ר נשא פי"ג גבי זבולון "בקר שנים", כנגד מה שברכו משה כי שפע ימים ינקו שני ימים.

*

לג, כ: ולגד אמר ברוך מרחיב גד.

פירש"י מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח.

בביאור הרא"ם [על הפסיקתא זוטרותא] ביאר שהיה מרחיב על ידי שהיו בני גד כובשין עמים שסביבם [שהרי הן היו סמוכין לספר כדפרש"י בסמוך], ולפי"ז "ברוך" קאי על מי משבט גד שכובש עמים ומוסיף עוד שטח לנחלת גד שמרחיב את גבולם.

אמנם ברמב"ן פירש דמשה נתן להם מתחילה נחלה רחבה בעבר לירדן יותר משאר שבטים יען כי הן ביקשו תחילה עכ"ל. ולפי"ז "ברוך מרחיב גד" קאי על משה רבינו עצמו וצ"ע.

*

לג, כב-כג: ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון וגו'.

יש להעיר דבכל הפרשה בין שבט לשבט יש הפסק פרשה בינתים חוץ מכאן שאין הפסק בין דן לנפתלי וצריך טעם. שוב מצאתי בדרך שיחה להגר"ח קנייבסקי שליט"א שעמד בזה וכתב דהנה בדין מצינו שחיפש תמיד להתרחב יותר שלא היה לו די במה שיש לו [עייין שופטים פרק יח רש"י ד"ה כי] וזה דכתב כאן "דן גור אריה יזנק מן הבשן" שדן הוא כמו גור אריה שמזנק לתפוס עוד טרף "ויזנק" הוא מלשון שמחפש עוד, משא"כ נפתלי טבעו הוא היפך זה, "שבע רצון" והיה לו כדי צרכו ולא חיפש יותר, ללמד שהשתדלות לא היא זו שמועילה.

*

לג, כג: נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה.

יעויין בטעמא דקרא שכתב בברכות [נא, א] דרשו האי קרא על כוס של ברכה, וכן בירושלמי דרשו כל הפסוק ע"ז מובא בתוס' שם. וצ"ע מה ענין כוס של ברכה לברכת נפתלי, וי"ל משום דנפתלי בישר ליעקב אבינו שיוסף חי כדאיתא בתרגום יונתן וירושלמי בפסוק נפתלי אילה שלוחה, ובצורור המור פרשת ויחי בשם מדרש שנפתלי היה תמיד מבשר בשורות טובות וזהו שאמרו הנותן אמרי שפר [ועייין רמב"ן שם], ואיתא חולין [פז, א] דהמבשר בשורה טובה מגיע לו כוס של ברכה לברך לכן דרשו כל הפסוק על כוס של ברכה עכ"ל.

ואפשר בס"ד להוסיף דנראה הטעם דמי שאומר בשורות טובות לחבירו נותנים לו כוס של ברכה לברך, על פי מה דאיתא סוטה [לח, ב] דאריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך [הוא יברך], א"כ שפיר י"ל דהמבשר בשורות טובות לחבירו הוי בכלל "טוב עין" כמובן וראוי ליתן לו כוס של ברכה לברך.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

צדקה שקיים משה רבינו

צְדָקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל (לג, כא)

בגמרא בב"ב (ט' ע"ב) מובא: "אמר רבי אליעזר הגדול, גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאילו במשה רבינו כתיב: "כי יגורתי מפני האף והחמה", ואילו בעושה צדקה כתיב: "מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה" (משלי כ"א, י"ד).

וכתבו התוס' שם (ד"ה גדול): "גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, פירוש יותר משכך חימה ממשה רבינו בתפילתו. ואע"ג דמשה נמי עשה צדקה בסתר, שמא אותה שעה כבר פסק אותו זכות עכ"ל.

וצריך לומר דראיית תוס' דמשה רבינו עשה צדקה, הוא מקרא ד"צדקת ה' עשה" (דברים ל"ג, כ"א), והיינו משה כפירש"י.

ויש לעיין, איזה מתן בסתר היה ניתן לעשות במדבר, הלא אוכלי המן ושותי הבאר היו, שמלותיהם לא בלו ורגלם לא בצקה, עננים הקיפום ומלאו כל צרכם וכולם שמחים היו בחלקם, וצ"ע.

עוד יש לבאר מה ביאור דברי תוס' "שמא אותה שעה כבר פסק אותו זכות", וכי מנין לנו לומר דאותו מתן בסתר שקיים משה רבינו לא קיימה באופן קבוע וצ"ב.

ת. בדברי חז"ל נשאלת כבר שאלה זו, ובדבריהם מבואר, כי עצם זה שמשה רבינו ציוד את ישראל על מצות הצדקה בסתר ומעלתה, זה עצמו מראה שהוא עשה צדקה רבה בישראל, והיינו במה שלימד לישראל את מצות הצדקה וגרם לקיומה בקרב כלל ישראל, דזה עצמו מוכיח על מה שקיימה בעצמו.

וז"ל הספרי (דברים, פיס' שנ"ה): "צדקת ה' עשה, וכי מה צדקה עשה משה בישראל, והלא כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, באר עולה להן ומן יורד להם ושלו מצוי להם, וענני כבוד מקיפות אותם, אלא שאמר: "כי יהיה בך אביון" ע"כ.

ובמדרש תנאים (דברים פל"ג) מובא בנוסח קצת שונה, וז"ל: "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, וכי מה עשה משה צדקה עם ישראל, והלא כל אותן ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר היה המן יורד להם והבאר עולה להם והשלו מצוי להם וענני כבוד מקיפין אותן, וכי מה עשה משה עם ישראל? אלא שהכתיב להם בתורה: "לא תאמץ את לבבך" ע"כ.

ולענ"ד יש להוסיף עומק בדברי מדרש אלו, עפ"י המבואר בספרי המוסר, כי אין לו מלאדם להוכיח ולתת מוסר לאחרים, במידה שהוא עצמו עדין לא השתלם בה. ולפי זה, לא הורה משה לישראל לקיים כל מצוה, עד שהוא בעצמו קיימה.

צדקה שקיים משה רבינו

לפי זה מובנים הדברים ביתר ביאור, דאין כוונת המדרש רק שמשה ציוה לישראל על מצות הצדקה ותו לא, אלא באו ללמדינו, שמעצם זה שמשה רבינו ציוה לישראל על מצות צדקה ומתן בסתר, זה עצמו מוכיח שמשה רבינו קיים בעצמו מצות צדקה ומתן בסתר, שכן לא היה מורה הוא לאחרים מה שהוא עצמו לא קיים.

ולא יקשה לך כיצד ניתן לקיים מצות צדקה במדבר, דהא מבואר בכ"מ שלא הסתפקו ישראל רק באכילת המן, דאע"פ שהיה מספיק להם, מ"מ היו הם קונים בהמות מתגרי אומות העולם שהיו במדבר והיו שוחטין ואוכלים להם, ומסתבר שגם שאר מאכלים כפירות וירקות קנו וטעמו ולא אלו רק מן. וא"כ אם היה מתברר למשה שיש אדם מסויים שרוצה לטעום דבר מה מלבד המן, הוא היה דואג לספק לו זאת בסתר.

ועוד אפשר שכיון שהיה המן יורד לרשעים במרחק, יכול להיות שהיו כאלה שויתרו עליו או על חלקו, מטורח המרחק או מחמת הבושה, ובסתר היה דואג משה רבינו לקמץ מחלקו ולדאוג להשלמת חסרונם.

אמנם במדרש רבה ועוד, מבואר כי הצדקה שעשה משה עם ישראל, היתה עצם זה שישב לדון אותם זמן רב, והיה מציל עשוק מיד עושקו, דאין לך צדקה גדולה מזו, להחזיר לאדם את המגיע לו.

וכ"כ במדרש רבה (במדבר, פר' נשא): "דינים מנין, דכתיב: 'וישב משה לשפוט את העם וגו', ונקראו על שמו דכתיב: 'צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל'. וכן איתא בפסיקתא (רבתי, פ"ה, ד"ה ויהי ביום כלות משה): 'והדינים מנין? צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל'. וכ"ה במכילתא (דר"י, בשלח - מסכתא דשירה פ"א): 'מדינין ברח ולדינין חזר, 'צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל', הא לפי שנתן נפשו עליהם נקראו על שמו" עכ"ל.

ואת הקשר בין עשיית הדין ל"מתן בסתר", יש לבאר עפ"י דברי המדרש (דברים רבה פ"ה) שכתב: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה, מהו משפט וצדקה לכל עמו, ר' יהודה ור' נחמן חד אמר היה דן את הדין מזכה את הזכאי ומחייב את החייב, **אם לא היה לחייב ליתן היה דוד נותן משלו**, הוי משפט וצדקה" ע"כ. ומסתבר שדוד המלך למד לעשות כן ממשה רבינו בעצמו, ונמצא כי בדין עצמו היה קיום של מתן בסתר.

ואת דברי התוס' האומר שמא פסקה הזכות אז, לפי דברי המדרש שהצדקה היא מה שלימד בתורה על הצדקה, י"ל שמתחילה לימד את התורה עצמה קודם שניתנה, אך אחר שהורידה כבר יכלו ישראל ללמוד על מצות הצדקה לבד. ולפי השיטה שמצות הצדקה היא מה שדן את ישראל לבדו, אפשר שאחר שמינה שרי עשרות מאות ואלפים, וריבה דיינים בישראל, תמה זכות לו.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

ביאורים בשמונה פסוקים דפטירת משה

מה המעלה בזה שמשו פסע כמה מעלות בפסיעה אחת

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרֶבֶת מוֹאָב אֶל הַר נֹבו רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן (לד, א).

ופרש"י מערבות מואב אל הר נבו, כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת עכ"ל.

*

להודיע מעלתו של משה שמהר לעשות רצון קונו

יש לפרש שבא להודיע מעלתו וגדלותו של משה רבינו הגם שהיתה פטירתו קשה עליו לא עיכב הדבר, ולא עוד אלא שמהר לעשות רצון קונו ודילג כמה מעלות בפסיעה אחת.

*

אצל משה היתה ההסתלקות כמבית לעליה

ויש לפרש עוד עפ"י מש"כ האור החיים פרשת בחוקתי עה"פ אם בחקתי תלכו (כו, ג) אופן העשרים וז"ל עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ילקוט תהלים תתל"א) כי כשברא אדם הראשון בעולם הזה לא בראו לשבת בעולם הזה לעולמי עד כשלא יחטא, שא"כ אדרבא ירידה היא לו ושפלות, כי תכלית המקוה היא בעולם העליון ששמה יקצר אשר זרע, אלא היתה הכונה כי עלה יעלה לשמים ולאוצרות החיים בעת אשר יחפוץ, ויהיה כמי שדר בבית ובעליה על גבה, וכשירצה לעלות ולהשתעשע יעלה כמו שמצינו שעלה אליהו בסערה השמימה, ועל ידי החטא הוצרך להפשיט עורו מעליו ויניח הגוף בעולם הזה, והודיע הכתוב כי בהתעצמות האדם בעסק התורה יכול להשיג באמצעותה שלא ירגיש במות אלא כאדם ההולך ממקום למקום ותמצא שהצדיקים אינם מרגישים בצער הפרידה על דרך אומרם (קהלת ה) מתוקה שנת העובד כי מי שהוא עובד ה' שנתו שהיא המיתה מתוקה ועריבה עליו ע"ש.

ואנן נמי נימא לגבי משה רבינו שעלייתו למעלה היתה בבחינה זו מחדר לעליה וברגע כמימרא ללא עיכוב נתעלה.

*

פסיעה אחת היא פסיעה רוחנית ועליה במעלות

עוד יש לפרש עפ"י מש"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל (האזינו דברים לב, מט) עה"פ עלה אל הר העברים הזה דחשב בליביה ואמר דלמא דמייא מסוקתא דא למסוקתא דטוורא דסיני

אמר איזל ואקדיש את עמא, [חשב בלבו ואמר שמא דומה עליה זו לעליה של הר סיני, אמר אלך ואקדש את העם].

ובספר הזכות לפרשת שקלים כתב וז"ל שידוע אידרא של רשב"י שכתב האר"י ז"ל שבעת פטירת קדוש עליון מתאספים כל הארות של תורה ומצוות שעשה ומאיר את רצון לכך גילה אז הסודות ע"ש, וזה שביקש משה רבינו ע"ה, ואז יהיה פטירתו ככל הצדיקים שהשי"ת נראה להם אז, ויהיה עת רצון שיוכל לפעול עבור ישראל מה שהיה רוצה וזה דרכו של משה רבינו למסור נפשו עבורינו ע"ש.

וביסוד זה ראיתי לבאר דמה"ט חשב משה שעלייתו דומה לעליית הר סיני כי אז נתעורר כל מה שפעל בעוה"ז ובודאי נתעורר כח של מ"ת.

ובזה יש לפרש דכמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת כי לא היה פסיעה גשמית הנמדדת בגובה הרגלים, אלא פסיעה רוחנית ופסען משה בפסיעה אחת.

*

להודיע שלא נס לחו

בפשוטו יש לפרש שבא להודיע דלא כהתה עינו ולא נס לחו (לד, ז), והיה בכח גבורתו עד שהיה פוסע כמה מעלות בפסיעה אחת.

*

**מה היה מיוחד במערת המכפלה שהראו למשה רבינו קודם פטירתו
וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַכֶּפֶר בְּקֶעֶת יְרַחוּ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעַר (לד, ג).**

פרש"י ד"א מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנכב ויבא עד חברון עכ"ל, וצריך טעם הא הראו למשה את כל ארץ ישראל, וכמוש"כ רש"י שם פס' א' הראו את כל ארץ ישראל וכו', ולמה הראוהו את מערת המכפלה באופן פרטי.

*

בזכות האבות יוכלו לעבוד את ה' גם בעסק הגשמי

ויש לפרש כי המרגלים לא היו חפצים ליכנס לארץ ישראל מחמת יראתם פן יתגשמו בעבודת הארץ בחרישה וזריעה וכו', וטוה היה להם להשאר במדבר תחת הנהגת משה רבינו שהיתה באופן נעלה ללא התעסקות בגשמיות ובחומריות כמבואר בספרי קדש פרשת שלח יעו"ש, וזה היה טעם דבני גד ובני ראובן שחפצו להשאר בעבר הירדן אצל קבורת משה רבינו וכמבואר להדיא (דברים לג, כא) **וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון**, ופרש"י כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה, **ספון** אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה עכ"ל.

וכלב היה באמת ירא מעצת המרגלים כתיב ביה ויבא עד חברון (במדבר יג, כב), ופרש"י כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות

בעצתם ע"ש, והיינו שבזכות כח האבות יהיה האפשרות להתעסק בעבודת הארץ ולהיות בדביקות בה', וע"כ הראו למשה באופן מיוחד את מערת המכפלה שלא ירא שמא יפלו ישראל ממדרגתם בארץ ישראל.

*

מדוע בפטירת משה לא בכו כל בית ישראל

וַיִּבְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְּכִי אֶבְל מֹשֶׁה (לד, ח).
פרש"י בני ישראל הזכרים, אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות עכ"ל, עוד צריך ביאור מה ההדגשה ויתמו ימי בכי אבל משה.

*

משה רבינו לא היה חפץ שיבכו בפטירתו

ויש לפרש עוד עפ"ימ"ש"כ בספורנו (דברים לא, א) עה"פ **וילך משה** זו"ל התעורר לזה כו', וזה אחר שהשלים עניני כריתת הברית התעורר לנחם את ישראל על מיתתו כדי שלא יערבבו שמחת הברית הראויה להם להורות על היותם מקבלים הברית בשמחה, על דרך ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט, ב), כאמרו (שם כז, ז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך, **בן מאה ועשרים שנה אנכי היום**, ואין להתעצב על מיתתי שלא הייתי ראוי לחיות עוד בטבע, לא אוכל עוד לצאת ולבא וגם אם הייתי חי לא הייתי יכול לצאת ולבא לפניכם בוקנתי ע"ש.

ומעתה יבא על נכון כי בני ישראל ידעו שלא לרצון לפני משה הבכיה על פטירתו, ועל כן היו מבני ישראל שלא בכו כלל, והיה מהם שלא היו יכולים שלא לבכות, אבל גם בהו כתיב ויתמו ימי בכי אבל משה להורות כי לא הרבו בבכיה.

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

הבולם עצמו בשעת מריבה

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ (לג, א)
כתב רש"י: "לפני מותו - סמוך למיתתו, שאם לא עכשיו, אימתי?"

פלא! מדוע צריך התנצלות על כך שמשה רבינו מברך את ישראל? מדוע הוא דוחה את הברכה עד סמוך למיתתו? מדוע לא לברך אותם כל ימי חייו? וכי משה רבינו איננו חפץ חס ושלום בברכתן של ישראל?

ביאר מו"ר הגאון רבי חיים קמיל זצ"ל על פי דברי המדרש (דברים רבה א, ב) על הפסוק (משלי כח, כג): "מוכיח אדם אחרי חן ומצא ממחליק לשון": "ר' פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר, 'מוכיח' - זה משה. 'אדם' - אלו ישראל... מהו 'אחרי'? אמר הקדוש ברוך הוא, בשביל להביאן 'אחרי'! 'חן ומצא' - זה משה... 'ממחליק לשון' - זה בלעם שהחליק בנבואותיו וגבה לבם ונפלו בשיטים".

תפקידו של משה רבינו איננו לברך ולהחליק בלשונו. בלעם הרשע עשה כך! הוא "ברך" את ישראל - החליק להם בלשונו. ומה יצא מכך? "גבה לבם ונפלו בשיטים". רחמנא ליצלן! תפקידו של משה רבינו הוא להוכיח את ישראל "בשביל להביאן אחרי!"

אשר על כן משה רבינו איננו מברך את ישראל אלא סמוך למיתתו. כל ימיו הוא היה "מוכיח". כעת - "אם לא עכשיו אימתי?" ועל כן הוא מברך את ישראל.

הוי אומר, יש לברך את ישראל רק כאשר הושלמו התנאים הנדרשים ורק כאשר אין חשש שהברכה תביא חלילה להשלכות שליליות.

או אז הברכה היא בבחינת: "מלה בסלע!"

אולם המברך שלא במקום, הזמן או האופן המתאים, אלא כדי להחליק בלשונו - עדיפה שתיקתו!

עליו ניתן ניתן להמליץ: "שתיקה בתרי".

*

לסיום סדרת מאמרים זו אודות "מלה ושתיקה" אביא דברים נפלאים של מו"ר הגאון רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל המבוססים על דברי ה"ילקוט" לפרשתנו (ילקוט שמעוני וזאת הברכה רמוז תתקסד):

"אמר ר' אילעא, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שהוא בולם עצמו בשעת מריבה, שנאמר 'תולה ארץ על בלימה'".

וכך אמר מו"ר זצ"ל ("תפארת שמשון", בראשית):

"הקדוש ברוך הוא 'תולה את הארץ' על אדם ששותק בשעת מריבה. הוא היסוד לכל העולם!

כאן מוצאים אנו גדלות הנקנית בצורה בלתי צפויה, ללא עמל במצוות ובתורה, רק 'בלימה בשעת מריבה'. והוא כעין מה שאמרו חז"ל 'כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה' (מכות כג ע"ב). ושומה עלינו להבין, איזו גדלות טמונה בשתיקה, בבלימה?

ידוע שהמלאכים אומרים שירה. מהי שירת המלאכים? 'קדוש קדוש קדוש', ו'ברוך כבוד ה' ממקומו'. אך ישנם מלאכים אחרים - חיות הקדש - הנקראים 'חשמל' (יחזקאל א, ד). ומבואר בגר"א שהמילה 'חשמל' מורכבת משתי מילים, 'חש - מל'. 'עתים חשות. עתים ממללות'. (חגיגה יג ע"ב). לפעמים החיות שותקות. ולפעמים הן מדברות. ומוסיף הגר"א שזהו ענין חזרת הש"ץ.

כי כשמשבחים את הקב"ה מוכרחים להגיע לשלימות של שירה - דיבור יחד עם שתיקה! תפילת שמונה-עשרה של הש"ץ היא שירה, וגם השתיקה של הציבור היא שירה. וביחד יש כאן את השירה המיוחדת שעניינה 'חש - מל'.

ישנן שתי דרכים כיצד לשיר להשם. ישנו ניגון של 'קדוש קדוש קדוש'. ישנו ניגון של 'ברוך כבוד ה' ממקומו'. וישנו ניגון של... שתיקה!

שתיקה אם כן איננה רק לא לעשות עבירות. שתיקה היא בעצם גם שירה!

אצל אליהו הנביא מובא תיאור של שירת המלאכים (מלכים א יט, יא-יב): "וַיֹּאמֶר יְצָא וְעַמְדָּתָ בְּהָר לְפָנַי ה' וְהִנֵּה ה' עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָּה וְחֹזֶק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לְפָנַי ה', לֹא בְרוּחַ ה', וְאֶחָר הָרוּחַ רֵעַשׁ, לֹא בְרֵעַשׁ ה'. וְאֶחָר הָרֵעַשׁ אֵשׁ, לֹא בְאֵשׁ ה', וְאֶחָר הָאֵשׁ קוֹל דִּמְמָה דִּקָּה". השיא של השירה הוא 'קול דממה דקה'! כמו שנאמר (תהלים סה, ב) 'לך דומיה תהילה! השבח הגדול ביותר הוא ה... דומיה!'

נצייר לעצמנו: אילו היה נכנס לכאן תלמיד חכם גדול היו כולם מנמיכים את טון דיבורם ומתחילים ללחוש. אבל אם היה זה תלמיד חכם עצום, גדול הדור, היו כולם שותקים. היתה משתררת דממה באולם!

שתיקה היא השירה הגדולה ביותר. יותר מהשיר היפה ביותר שישנו. וחז"ל אומרים, איזו שירה מחזיקה את העולם? 'תולה ארץ על בלימה'! כשאדם יודע לשתוק לכבוד שמים, כאשר הוא מתפוצץ לומר מילה, לעקוץ את השני להראות את עצמו חשוב יותר, אך הוא 'צועק' שתיקה (!) לכבוד השם יתברך, זוהי הגדלות שבגדלות!

הבה נצייר לעצמנו תמונה של גדלות: יענקל'ה מגיע הביתה אחרי חתונה בחיפה. השעה מאוחרת. הוא עייף, מותש. רוצה רק לישון. הוא כבר אמר קריאת שמע שעל המיטה, ואז הוא חושב לעצמו, 'רגע, אם ה' הוא 'אחד', עלי לעשות משהו לכבוד השם! כדי לא להירדם הוא ממלא דלי מים, משליך לתוכו קוביות קרח, מוריד את גרביו, מכניס

את הרגליים למים ולומד עד אור הבוקר. זוהי גדלות מן הסוג שאנו מאחלים לילדינו. באותה שעה הקב"ה ודאי מכנס את פמליא-של-מעלה ואומר 'ראו בריה שבראתי בעולמי'.

נתבונן עתה במעשיה של אשתו של יענקל'ה הלז, נקרא לה 'רחל'.

השעה תשע וחצי בבוקר. יענקל'ה בכולל ואשתו רחל בבית עם התינוק אשר ברגעים אלו מתרוצץ ברחבי הבית. לפתע היא מגלה שישנם מים על הרצפה. מתברר שהתינוק סתם עם פקק את חור הניקוז של האמבטיה ופתח את הברז. המים עלו על גדותיהם וכעת הבית מוצף במים. היא נוטלת מגב ובמשך שעה-וחצי עובדת קשה לגרוף את המים. תוך כדי כך היא נזכרת שהיה לה כאב גב לפני יומיים. פתאום מצלצל הטלפון, על הקו השכנה מלמעלה ובפיה בקשה: 'רחל, אני חייבת לצאת לאיזה מקום. תוכלי לעשות לי טובה, לשמור על התאומים שלי?' היא מסכימה, ותוך חמש דקות התאומים בביתה מצטרפים לתינוק שלה. ישנם עדיין מים על הרצפה...

סוף סוף היא גומרת לייבש את הבית, ואז היא מביטה בשעון ומגלה לחרדתה שהשעה כבר 12:30 ועליה להכין ארוחת צהריים. היא תופסת את התינוק והתאומים, רצה למכולת, חוטפת מהמדף שני קופסאות תירס, נעמדת בתור לקופה, משלמת, ואז רצה הביתה, מחממת מהר משהו מהמקפיא, וברוך השם איכשהו ארוחת הצהריים מוכנה בזמן.

יענקל'ה מגיע הביתה, מביט בסיר ומפטיר בנימת אכזבה, 'אין משהו אנושי לאכול בבית הזה?'

והיא... שותקת! ממלמלת בשקט, 'אני מצטערת, לא היה לי זמן'.

הוא יוצא מהבית, קונה לעצמו מנה פלאפל, חוזר, השעה כבר 2:00. 'אני חייב לישון', הוא מודיע לאשתו. 'בבקשה תשמרי על השקט'.

היא משתדלת בכל כוחה לשמור על התינוק והתאומים שלא יפריעו את מנוחת בעלה. ב-3:00 הוא חוזר לכולל. וב-3:30 חמותה מתקשרת, 'רחל, שמעתי שהכנת היום תירס לארוחת צהריים???'.

ברגע זה הדם עולה לה לפנים, הדמעות עולות לעינים. היא אומרת, 'רק רגע אמא'. היא נגשת לברז, מוזגת לעצמה כוס מים ומברכת, 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו' ושותה. ויחד עם המים נשטפים גם הכעס והדמעות. הכל נמוג כלא היה. ברגע זה הקב"ה מכנס את פמליא של מעלה ואומר: 'ראו בריה שבראתי בעולמי!'

זוהי גדלות של 'לך דומיה תהילה!'

'וְהָיָה בְּהִיבֹל קִדְשׁוֹ הֵס מִפְּנֵי כָּל הָאָרֶץ (חבקוק ב, כ). השבח הגדול ביותר הוא 'הס מפניו כל הארץ!'

*

הבולם עצמו בשעת מריבה

בסיום סדרת מאמרים זו בענין "מלה ושתיקה" שזיכני השם יתברך בהם מאוצר מתנת חנם, עלי להודות להקדוש ברוך הוא, אך אילו פי מלא שירה כים אין אני מספיק...

אומר אפוא:

"לך, דומיה תהילה!"

ומתוך תהילת הדומיה הנני גם בתפילה שיעזרני השם יתברך להמשיך לכתוב ולהפיץ מדברי תורתנו ולזכות בהם את הרבים ושתהיה כוונתי לשם שמים.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

הבוטח בה' זוכה להשראת השכינה

לְבַנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבֵטַח עָלָיו חֶפֶף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן (לג, יב)

פי' רש"י (בד"ה לבנימין אמר) וז"ל, "לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו, שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו, שנאמר (תהלים עח, טז): וימאס באהל יוסף וגו'. ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף", עכ"ל.

בנימין היה בוטח בה'

ופי' בתרגום אונקלוס: "לבנימין אמר רחימא דה' ישרי לרוחצן עלוהי יהי מגין עלוהי כל יומא ובארעיה תשרי שכינתא", עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו, דהבוטח בה' (רוחץ) ה' מגן עליו, ומשרה שכינתו עליו. ועל כן זכה בנימין שבית המקדש היה בנוי בחלקו. ועי' במש"כ הרמב"ן וז"ל, "ידיד ה' ישכן לבטח עליו - יקרא לבנימין ידיד ה', יאמר בנימין שהוא ידיד השם ישכון בארצו לבטח על השם, והשם יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה שכינתו בתוך ארצו. ובין כתפיו - ירמוז למה שדרשו בו רבותינו (זבחים נד, ב). ועל דרך האמת, ידיד ה' ישכון על בנימין, ויהיה זה לבטח לבנימין, שיבטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, והוא יהיה חופף ומגין על בנימין כל היום ולא יבושו בעת צרה, ובין כתפיו של בנימין ישכון לעד", עכ"ל. [נועי' במה שהאריך ההעמק דבר ששבת בנימין היה למעלה מדרך הטבע האנושי, עי"ש בדברים הנפלאים].

אולם יש לבאר, מדוע זכה בנימין להיות מן הבוטחים בהשי"ת יותר מכל שאר השבטים, דמשום הכי זכה להשראת השכינה, ובית המקדש נבנה בחלקו.

יתומים אין להם על מי להשען

ונראה לומר לענ"ד בעזה"י, דהנה בנימין זכה למדרגה גבוהה במדת הבטחון, משום דמאז שנולד היה בלא אמו, דכשנולד בנימין מתה רחל אמו כדכתיב (בראשית לה, יח-יט): "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין. ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם". ובנימין מעולם לא היה לו אם, וע"כ לא היה לו אמה שיבטח בה שתעזור ותסייע לו בכל דבר ודבר, וע"כ הוצרך לבטוח ולהשען רק על אבינו שבשמים, שהוא יעזרהו בכל מה שהיה צריך עזר.

ה' שומע תפילת יתומים

ויסוד דבר זה מבואר היטב בדברי רבינו בחיי על הפסוק (שמות כב, כב): "אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו" וז"ל: "ויתכן לפרש בזה כי דרך בני

העולם שהם עלובים באיזה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים ועוזרים, והיתום והאלמנה הם חלושי הכח אין להם עוזרים, ולכך לא יבטחו באדם כי אם בהקב"ה שהוא עוזר ומושיע ומגן ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם, וכענין שכתוב בהם (משלי כג, יא): "כי גואלם חזק הוא יריב את ריבם אתך", ומפני שדרך הבריות לענותם תמיד כל היום לכך כפל הענוי, והיה ראוי שיאמר "אם ענה תענה אותם" ליתום ולאלמנה שהזכיר, ואמר "אותו" להזהיר שלא לענות אחד מהם פעם אחר פעם, שאם יעשה כן "כי אם צעוק יצעק אלי" כלומר כשיצעק אחד מהם אלי "שמוע אשמע צעקתו" של כל אחד ואחד וכן כל צעקה וצעקה של כל אחד, ועל כן הוצרך הכתוב לכפול הצעקה והשמיעה כדי ליתן שמיעה על כל צעקה וצעקה, וכן מצינו חלקי השמיעה ומדרגותיה כפי הצעקה והצער שיש לו בצעקתו, והוא שכתוב (תהלים לט, יג): "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה", הזכיר בתפלה שאדם מנענע שפתיו לשון "שמיעה" והזכיר בשועה שמצטער יותר וצועק לשון "האזנה" שהוא הטיית האוזן וגדול משמיעה, ובדמעה היוצאה מתוך הכנעה וצער גדול יותר הזכיר (שם) "אל תחרש" והוא הפקת רצונו, ותבין מזה איך הקדוש ברוך הוא מדקדק בנתיבות השכר למדוד לכל אחד כמדתו, "עכ"ל.

ומקור לדבריו הוא מדברי המדרש (שמות רבה פ' ל'): "כל אלמנה ויתום לא תענון - ר' יוסי אומר למה אהב אלקים יתומים ואלמנות אלא שאין עיניהם תלויות אלא בו שנאמר (תהלים סח, ו) אבי יתומים ודיין אלמנות לכך כל הגוזלן כאלו גוזל להקב"ה שהוא אביהם שבשמים", ע"כ.

הרי מבואר בדבריו יסוד זה, דיתומים ואלמנות משום שאין להם אב ואם, ואין להם על מי להשען, ע"כ הם בוטחים וסומכין לגמרי רק על אבינו שבשמים, ומשום הכי השי"ת שומע אל תפילתם - שעיניהם תלויות רק בו ית'. וזה שהקב"ה שומע אל תפילתם אינו דוקא משום שהם יתומים, רק משום שהם בוטחים וסומכין לגמרי עליו, משום שאין להם על מי להשען. ואם כן לפי זה יכול כל אחד ואחד, אפילו אם יש לו אב ואם, מ"מ אם יסמוך לגמרי על השי"ת, ולא יבטח באחר לעזור לו, ואלא ישים עצמו ממש כמו יתום, ויתלה עיניו רק אל השי"ת, בודאי השי"ת ישמע לתפילתו כמו ששומע לתפילת יתום.

חודש כסלו נגד בנימין

ועי' במש"כ ר' צדוק הכהן (פרי צדיק ר"ח כסלו אות ב') וז"ל, "ושם חודש זה כסלו והוא מלשון אם שמתו זהב כסלי (איוב ל"א, כ"ד) וכן כי ה' יהיה בכסלך (משלי ג', כ"ו) שהוא לשון מבטח עוז. נראה שעסק חודש זה שכל אחד מישראל יהיה לו מבטח עוז בה' ... והאריז"ל חשב שנים עשר החודשים כנגד שנים עשר השבטים כסדר הדגלים. ונמצא חודש כסלו נגד בנימין דכתיב ביה (דברים ל"ג, י"ב) ידיד ה' ישכון לבטח עליו שהוא יש לו מבטח עוז בה'", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שחודש 'כסלו', שלשון כסלו הוא אחד מן הלשונות של בטחון [עי' בחובת הלבבות סוף שער הבטחון], הוא כנגד בנימין, שהוא השבט של בטחון בהשי"ת, כמו שנ"ל. וכיון שבנימין היה בוטח בה', זכה להשראת השכינה, ונבנה בית המקדש בחלקו.

בטחון הוא קיום השכינה

ויסוד זה מבואר היטב בדברי הגר"א (ביאורי הגר"א אגדות ב"ק צב, ב) שכתב לבאר דברי הגמ' "כד הוינן זוטרי לגברי [רש"י: כשהיינו קטנים היינו חשובים כגברי], השתא דקשישנא לדרדקי [עכשיו שהזקננו הננו שפלים כתינוקות]" וז"ל של רבינו הגר"א, "כד הוינן זוטרי כו', כמ"ש במדרש (ויק"ר פכ"ה) משל התרנגולת כשהיא קטנה אמה זנה אותה ונותנת בפיה וכשמתגדלת ובאה לאכול עמה מכה אותה לפי שכבר יכולה לזון א"ע, כן כשהאדם קטן בוטח על בוראו מאד ומנהיגו הקב"ה בהשגחה עצומה פרטיי וכשנתגדל בוטח בעצמו, וכמו כן ההשגחה נמעטת מעליו, כמו כן בישראל קודם הים היו מתייראין מן המצרים והיו בוטחים בה' מאד ואח"כ כשנתמעט בטחונם נתמעט ההשגחה מעליהם, וע"ז היו במקדש הכרובים 'כרביא' להיות שהקטנים הם קיום השכינה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דכל קיום השכינה במקדש היה אך ורק מכח מדת הבטחון! וכיון שבנימין היה בוטח בה', זכה שבית המקדש היה בחלקו.

כרובים מורה על בטחון

איתא במכות (כג, א): "אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה: כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם, דכתיב: אלהי מסכה לא תעשה לך, וסמיך ליה: את חג המצות תשמור", ע"כ. וכתב המהר"ל וז"ל, "המבזה את המועדות וכו'. דבר זה מבואר, כי המועד הוקבע שיהיו חוגגין אל הש"י ועובדים עבודתו יתברך, והוא נקרא מועד מלשון ונועדתי לך. כי השנים שהם מתחברים ומתועדים יחד נקרא מועד, וכן הרגל הוא שיהיה הש"י מתוועד עם עמו ומתחבר להם. ומי שמבזה את המועדות כאלו אינו רוצה בחבור הזה ומתדבק באחר. ולכך אמרו במסכת יומא (נד, א) כשהיו ישראל עולים לרגל היו מגביהין להם הפרוכת והיו מראים להם (כשעלו לרגל) כי עלייתם לרגל הוא עצם החבור שנקרא מועד, ולפיכך אז היו מראים להם זה. ולכך אמר המבזה את המועדות, ולא אמר המבזה הרגלים כלישנא דקרא", עכ"ל. הרי שהכרובים היה המקום של חיבור ודביקות להשי"ת. ומובן היטב כנ"ל.

וידועים דברי המשך חכמה שבטחון הוא דבקות בהשי"ת, דכתב דמהפסוק "ובו תדבק" לומדים את מצות ה"בטחון", וביאר שמדת הבטחון הוא דביקות בה', ונעתיק כאן מקצת מתוך אריכות דבריו הק' (דברים י, כ) וז"ל: "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון... והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם. ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה. ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו. כל אלה הענינים נקבצו אצל השי"ת "הוא מלכנו, הוא אבינו", אם כן "הוא יושיענו" (ע"פ ישעיהו לג, כב). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמדה והחולי, והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר". והוא בעל היכולת

האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם. אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושליה ושקט, ולא יעשה הסיבות המוכרחות רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך, כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון. וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל, עכ"ל. וא"כ מובן היטב דברי המהר"ל, דהכרובים מורים על הדביקות בהשי"ת, והיינו כדברי הגר"א שהכרובים שעשויים 'כרביא' מורים על הבטחון בהשי"ת.

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה

ועל דרך זה כתב הכתב סופר (פרשת וישב) לבאר מה שאמרו חז"ל (שבת ל, ב): "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה". וז"ל, "וצריך להבין למה לא, וכי כאיש אל שיכזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמתרחק ממנו, הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח. אלא הוא הדבר אשר דברנו במקום אחר, כי מי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהשי"ת ומאתו לא תצא הרעות, לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג כואב ונאנח ומצטער, חסרון אמונה והבטחון הוא, ואיש כזה אין ראוי שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא. ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לטב עביד אע"פ שאינו רואה איך ומה", עכ"ל. הרי, דמי שאינו בשמחה הוא סתירה להשראת השכינה, דמראה שהוא אינו מאמין בהקב"ה, וע"כ אין השכינה יכולה לשרות עליו.

הבית המקדש נחרב משום חסרון בטחון

ולפי זה מובן היטב אמאי נחרב הבית המקדש משום "שנאת חנם", שעבירה זו בפרט יסודה מחסרון אמונה ובטחון בהשי"ת. שאילו היה מאמין באמונה שלימה, שלא יתכן לאף בן אדם בעולם לעשות לו שום רעה אם לא נגזר כך מאת השי"ת - אין מקום כלל לשנאת שום יהודי. [ועל דרך זה כתב החינוך לבאר איסור נקמה (מצוה רמ"א) עי"ש]. ואם השכינה שורה רק בבטחון, אם כן כשבכלל ישראל יש חסרון במדת הבטחון, זהו סיבה שבית המקדש יחרב. ואם אנו נזכה לתקן חטא זה, ונבטח בהשי"ת, מהרה יבנה בית המקדש במהרה בימינו, אכי"ר!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח הרוגוצ'ובער זצ"ל / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

משה רבינו קידש אויר ארץ ישראל לעולם

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרַבְתַּת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל
הָאָרֶץ אֶת הַגְּלֵעָד עַד דָּן (לד, א)

ספרי פיסקא שנו: מלמד שהראהו א"י מיושבת על שלוותה וחזר והראהו מציקים לה.

כאשר מקורבו של רבינו ר' דוד פוטש ז"ל שהיה מתומכיו בשעת גלותו בפטרבורג, ולימים עסקן חשוב ונאמנם של עוד גדולי ישראל (החפץ חיים האור שמח האמרי אמת הגרא"ב וסרמן החזו"א) זצ"ל, עלה לארץ ישראל, שלח לו רבינו מכתב נפלא הכולל דרוש נפלא מענין אויר ארץ ישראל, הנוגע למצב הרוחני ששרר באותם ימים כאשר מרשיעי ברית עמדו לחולל שמות בישוב המתפתח בארץ ישראל. נצטט את המכתב בלשונו: לידידי ה' ר' דוד שי' לבית פאטעש. שלום וברכה לו ולכב"ב.

מאוד שמחתי כאשר קבלתי מכתבו אשר בא בעזה"י לאה"ק בחוהמ"ס קודם הזמן של קיטור לולבך דירושלמי פ"ב דשבת [פירוש הירושלמי וזה לך הסימן בעת דאיתקטיר לולבך וזה מיום שביעי של ערבה שקושרין הלולב עם האגודה להניח אותו מן הצד קטור את רגלת מלילך ולפרוש על הים - פנ"מ].

וד' ית' יצליחו וימלא לו כל משאלות לבו לטובה, כי אווירא דא"י נשאר בקדושה לעולם, דזה פעל משה רבינו בראיה של א"י. כי מבואר בסוטה דף ט' דלא שלטה שונאים במעשה ידיו, כי הוא מקדיש בקדושה עולמית תורה שבכתב ותורה שבע"פ קה"ג [קדושת הגוף] קדושת שמן המשחה אשר לא יפקע לעולם. ולא שייך בהם באו פריצים וחללו עיין בתוס' יומא דף מ"ד ע"א. אף דבעוה"ר גם שם יש הרבה קנוקנות דחולין דף צ"ב ע"א [אמר רבי שמעון בן לקיש אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה כו' קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל], מ"מ באוויר א"י לא יפעו כלום. וזה דיעות כזביות אשר הם נקראים שדים אמיתים כמ"ש רבנו הרמב"ם במורה ח"א [וכבר ידעת כי כל מי שלא הגיע לו זאת הצורה אשר ביארנו ענינה, הוא אינו איש אבל בהמה על צורת איש ותבניתו, אבל יש לו יכולת על מיני ההיזק וחדוש הרעות, מה שאין כן לשאר ב"ח, כי השכל והמחשבה שהיו מוכנים לו להגעת השלמות אשר לא הגיע, ישתמש בהם במיני התחבולות המביאות לרע והוליד הנזקים כאלו הוא דבר ידמה לאדם או יחקהו] רוחות, אך בא"י הם נמחים באוויר גדר שמן המשחה, וזה גדר תפילין כמבואר שבת דף קנ"ג ע"א [ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין. (שהם שם משמן טוב דכתיב וראו כל עמי הארץ

משה רבינו קידש אויר ארץ ישראל לעולם

כי שם ה' וגו' ותנא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש - רש"י], וזה וראו כל (עם)
[עמי הארץ] כו' תפילין שבראש, ובירוש' דברכות פ"ה ה"א אפילו רוחות ושדים. ונזכה
אי"ה במהרה לגאולה אמיתית, ונזכה לראות בנצו"י [- בנין ציון וירושלים] ולהשיג
השגות של ועמדו רגליו ביום ההוא כו' ותרבה החכמה והדעת אי"ה במהרה.

כ"ד ידידו המחכה לצאת מאת גץ היון במהרה

יוסף ראזין רב מדווינסק

*

במקום אחר כתב רבינו בזה"ל: "וכן אויר של א"י ג"כ קדוש לעולם וזה ג"כ דאויר
מחכים דשל משה לא [נתבטל?] ומשום דראה אותם קודש לעולם". [מקורות: שו"ת צ"פ
החדשות ח"א מכת' י"ב וצ"פ נדרים דף ס"ב ע"א ע"ע בצ"פ תרומות דף ו' טור ב']

*

אני מודה מאד להרב ישראל אברהם קלאר שליט"א על האכסניה מידי שבוע בשבוע
לתורתו של מרן הצפנת פענח זצ"ל, ובודאי בעל הצפנת פענח מכיר לו טובה על דיבוב
שפתותיו בקבר. וכבר בחיי חיותו כתב כמה פעמים שמכיר טובה למפרסם ומסייע להפיץ
דברי תורתו.

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

פינת ההלכה מאת מרן הראש"צ בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

שינה בראש השנה

מהו המקור למניעה משינה ביום ראש השנה? | מאיזו שעה ושלב ביום ניתן להקל? | האם יש להקפיד להתעורר משינת הלילה מיד בעלות השחר? | האם ראוי להחמיר גם לענין שינה ביום בעשרת ימי תשובה? | עד כמה צריך לטרוח בהשכמה לתפילה בהנץ החמה, ובפרט אם זה על חשבון איכות התפילה? | ומהי הקולא בעקבות שינויי הרגלי זמני השינה?

*

שאלה: האם רשאים לישן לכתחילה ביום ראש השנה, ואם יש להקל אחר חצות היום, או שיש להחמיר כל היום. והאם יש להתחיל תפילת ראש השנה בהנץ החמה?

*

מקור מניעה משינה בראש השנה

תשובה: מקור ענין זה הובא בדברי הרמ"א בהגה (סי' תקפג) ובדרכי משה (שם), וכן בדברי הט"ז והגר"א, כולם הביאו בשם הירושלמי: "האי מאן דדמיך בריש שתא, דמיך מזליה" [-הישן בראש השנה, מזלו יישן]. וכמו כן מצאו לכך מקור גם בדברי הזוהר הקדוש (ח"ב דף קפט ע"א), שם דרשו בדרך רמז על הכתוב (יונה א ו) 'ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלוקיך' - דלאו שעתא הוא למידמך, דהא סלקין לך לדינא על כל מה דעבדת בהאי עלמא, תוב מחובר. [-מה לך נרדם, שאינה שעה היא להירדם ולישן, כי נכנסים לך בדין על כל מעשיך בעולם הזה, שוב מחטאתיך].

דברי הירושלמי

אמנם דברי הירושלמי לא נמצא לפנינו, וכן העיר הגאון מהר"ץ חיות (מגילה יב ע"ב). גם בערוך השולחן (או"ח סי' תקצז) כתב שלא ידענו איפה נמצא זה הירושלמי, והאריז"ל לא חשש לזה, ואמר דאחר תקיעות ואחר חצות כבר נמתקו הדינים. וכך מפורש בשער הכוונות (דף צ ע"א): שמעתי מפי מורי האריז"ל, שאין לישון בראש השנה, אך שמעתי עוד מפיו שאין זה אלא עד חצי היום, ומאחרי חצות היום ואילך אחר התקיעות ותפלת מוסף יכולים לישון. וסיים, ואני זוכר שראיתי למורי ז"ל שאחר חצות היום שכב על מטתו וישן.

שינה בראש השנה

ובאמת דברי הירושלמי כבר הביאו הראשונים, ורבי יהושע אבן שועיב - שהיה תלמיד הרשב"א, חבירו של הריטב"א, ורבו של רבי מנחם בן זרח - בדרשותיו (דרשה לר"ה) כתב: "מכאן כתבו בירושלמי שאסור לאדם שישן בראש השנה, כדאמרינן התם הך בר נש דדמיך בריש שתא, ועוסקין בדיניה לעיל, שהוא מורה עצלה, דכתיב, מה לך נרדם". ובשו"ת משנה הלכות (חיי"ג סי' פ) כתב כי לפי ראות עיני האחרונים לא מצאו הלשון והירושלמי, מכל מקום נאמנים עלינו הרמ"א והבאים אחריו, שראו כן בירושלמי.

מאחר חצות והתקיעות ואילך

בכף החיים (סי' תקפג אות לו) כתב שמה שכתבו כי מאחרי חצות היום ואילך אחר התקיעות ותפילת מוסף יכולים לישון, היינו אפילו אחר חצות היום של יום ראשון דראש השנה, שהוא 'דינא קשיא', וכל שכן ביום שני דראש השנה שהוא 'דינא רפיא'. ולא כמו שכתב בספר נזירות שמשון (סי' תקפב) על פי האריז"ל שהתקיעות למתק הדינים וכיון שמצוות תקיעת שופר כל היום זמנה, לכן אין לישן כל היום. אך נעלמו הימנו דברי שער הכוונות שהעיד כי רבינו האריז"ל היה ישן בראש השנה אחר חצות היום.

התעוררות משינת הלילה בעלות השחר

על פי דברי הירושלמי יש מחמירים לקום מוקדם בימי ראש השנה קודם עמוד השחר, שהוא תחילת היום, ובכך לא יישן ביום. ומרן החיד"א במורה באצבע (אות רנז) כתב שנכון להשתדל לקום באשמורת הבוקר, ולפחות הבוקר אור. ורמז על זה בספרו דבש לפי (מערכת ה), מכל מקום אין חיוב לדקדק בזה. ואף שהחיד"א נקט לישון 'הבוקר אור', אין כוונתו לעמוד השחר, אלא להנץ החמה, וכוונתו לאור חמה. ובאור לציון (ח"ד עמ' מב) כתבו העורכים שעדיף לקום בעמוד השחר ולישן אחרי חצות היום, מאשר לקום אחרי עמוד השחר ולא לישן כל היום.

אולם למעשה יש לומר בזה שאינו מוכרח, ובספר שלמי מועד (עמ' מו) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאף לדברי הירושלמי הנ"ל, אין צורך לקום משנתו ביום ראש השנה קודם עלות השחר, שלא אמרו בירושלמי אלא במי שנראה שאינו מתחשב בתוקף קדושת היום שהוא יום הדין הנורא, וזהו במי שהולך לישון ביום, ללא כל סיבה מוצדקת, אבל כל זמן שישן שנת הלילה וטרם התעורר משנתו אף שהאיר השחר, אין בזה משום זלזול לראש השנה, ולכן מי שהשינה נצרכת לו כדי לכון בתפילתו כראוי, יישן כהרגלו.

גשמים בסוכה בלילה

ויש סייעתא לכך מהמבואר בגמרא (סוכה כט ע"א) ובשו"ע (סי' תרלט ס"ז) לענין שינה בסוכה, שאם היה ישן בליל החג בביתו מפני הגשמים שירדו ולא יכל לישן בסוכה, משפסקו הגשמים אין מטריחים אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה, אלא רשאי לישאר לישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר ויעור משנתו. וכתבו האחרונים דהיינו שיעור משנתו מעצמו ואין צריך להעירו, דכיון שישן בהיתר רשאי להמשיך לישן עד שיעלה עמוד

שינה בראש השנה

השחר ויעור משנתו מעצמו. וכמו כן אפילו אם נתעורר משנתו קודם עלות השחר אינו צריך לחזור לסוכתו, ורשאי לסיים שינתו בביתו.

ואמנם הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סי' תרלט) העלה שתיכף מיד כשיעלה עמוד השחר יתגבר כארי ויקום ממטתו ולא יחזור להמשיך לישן בביתו, וחומר יתרה היא, ובפרט אם ישב ולמד בתחילת הלילה כראוי. וכמו כן לענין שינה בליל ראש השנה, אף משהגיע עמוד השחר והוא עדיין ישן, אין צריך להטריחו ולהעירו משנתו, ויוכל לקום בשעה 7:00-6:30, שכבר יוכל להתפלל בכוונה ולא יהיה עייף בתפילה.

השכמה בהנץ החמה

יש מהדרין להתפלל בראש השנה בהנץ החמה, ובספר מטה משה (סי' תתקנח) כתב שיש חמש השכמות בשנה, ראש השנה, יום הכיפורים, הושענא רבא, פורים ותשעה באב, וסימן לדבר בראשי תיבות: וישכם א'ב'ר'ה'ים'.

אולם תלמיד חכם היושב ועוסק בתורה גם בליל ראש השנה, ואם יצטרך להקדים לישן כדי לקום ולהתפלל בהנץ החמה, חבל שיצטרך להפסיק מלימודו, צריך להרבות זכויות ביום הדין, כי מי שהוא ער ולומד תורה וכן בתהלים, הוא מעורר גם למעלה מליצי יושר עליו (מטה אפרים סי' תקצח), והתורה בעידנא דעסיק בה אגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה כא ע"א). ולכן מיד לאחר סעודת ליל ראש השנה יקבע לו לימודו, ואינו צריך לקום ולהתפלל בהנץ החמה. ויעשה כפי מה שטוב עבור לימוד התורה, שאם יכול ללמוד בליל ראש השנה עד שעה מאוחרת בהתמדה, אין לך דבר גדול מזה, אף שיקום משנתו לאחר עמוד השחר.

לשון מרן בשו"ע (סי' פט ס"א): "מצווה מן המובחר להתפלל בהנץ החמה, דכתיב (תהלים עב ה) 'יראוך עם שמש'", מרן דקדק בלשונו לכתוב 'מצווה מן המובחר', משמע שאינו לעיכובא. 'והוי מחשב שכר מצווה כנגד הפסדה' (אבות פ"ב מ"א), אם יהיה זה על חשבון לימוד התורה. וכמו כן בליל ראש השנה אם יקדים לישן יפסיד לימודו, לכן רשאי לקום ולהתפלל לאחר הנץ החמה.

שינוי הרגלי זמני השינה

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' פו) כתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמה שמוזכר בספרים שיש ה' השכמות בשנה, ומהם ראש השנה, שבזמן הזה קיל קצת, וגם מה שיש פוסקים שחששו לקום קודם עמוד השחר או על כל פנים לפני הנץ החמה, זה היה בימיהם שהיו נוהגים תמיד לקום בעלות השחר, שהיו ישנים מוקדם וקמים מוקדם, אך כיום שיש חשמל וישנים בשעה מאוחרת, אין על זה קפידא, ויכול לקום כפי רגילותו בכל השנה. והביא שמנהגו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא היה מתפלל ותיקין בכל הימים הנ"ל זולת הושענא רבה. וכך היה מנהג מרן זצ"ל. וכן הביא בשגרי"ש אלישיב בקובץ בנתיבות ההלכה (קובץ מ' עמ' קצח) שאין צריך לקום בראש השנה קודם עמוד השחר

אכילה קודם תקיעת שופר

ולתפלל בהנץ החמה, אם אחר כך יגרום שירדמו ולא ישמעו קריאת התורה ואמירת הפיוטים, רשאי להמשיך לישן ולקום כהרגלו, בשעה 7:00-6:30 ולהתפלל בעירנות.

וכמו כן בחור ישיבה המבקש לקום בהנץ החמה, מייעצים לו שלא יעשה כן, אלא ילמד בלילה עם חברותא ויתפלל תפילה ישיבתית בשעה 7:30-7:00 באופן מסודר, לקבוע מקום לתפילתו ומקום לימודו (עי' ברכות ח ע"א), ועדיף יותר להתפלל תפילה ישיבתית עם כל תלמידי הישיבה, במקום תורתו, מאשר תפילתו ותיקון.

שינה ביום בעשרת ימי תשובה

ובספר משחא דרבותא (ח"ג סי' תקפג) כתב שדברי המגן אברהם שאחר חצות מותר לישן, זהו דוקא לפי הטעם שאיך יישן ועוסקים בדינו, ולאחר חצות אין דנים. אבל לפי הטעם דדמיך מזליה, דהיינו שזה מורה עצלות ורשלנות, לפיכך אסור לישן כל היום. אולם לפי מה שכתב בשער הכוונות אין לחוש לזה, שכן מעשה רב מהאריז"ל. ובלקט יושר (עמ' קלא) שהגאון מהרא"י לא היה חושש לזה והיה ישן ביום ראש השנה, וכמו שכתב כן הפרי חדש על מהר"ם, וכן הוא בבית חדש ס"ס תקצו, בשם הגהות מהרש"ל. ובאליה רבה (סי' תקפג סק"ה) כתב שהלבוש השמיט דבר זה, כי סובר שמותר, כמהר"ם שהיה רגיל לישן בראש השנה כמו בשאר ימים-טובים.

גם מהר"י עייאש במטה יהודה (שם) כתב שמכיון שאמרו בגמרא (סוכה כו ע"ב) שאסור לישן ביום יותר משישים נשימות רצופות, אף שאין אנו נזהרים בזה בשאר ימות השנה, ראוי להזהר בזה בעשרת ימי תשובה, וכשם שכתב בשו"ע (סי' תרג) שיש להזהר מפת של עכו"ם בעשרת ימי תשובה, הגם שאינו אלא חומרא בעלמא. וכל שכן בשינה שהיא מן הדין. וכן פסק הגאון רבי חיים פלאג"י במועד לכל חי (סי' טו אות ל). אך כבר כתב האליה רבה (סי' ד ס"ק יא) שאין זה אלא ממידת חסידות, כדמוכח בגמרא (שם). ומה שאמרו בירושלמי לענין ראש השנה שהוא יום הדין, ואף בזה היה האריז"ל מקיל אחר חצות, הבו דלא להוסיף עלה להחמיר גם בשאר עשרת ימי תשובה, והיא חומרא יתירה.

ומלבד זה כתב בשו"ת בנין עולם (או"ח סי' א) דמה שאמרו שאסור לישן ביום, אינו אלא במי שישן בלילה כל צרכו, אבל מי שהיה ער בלילה והיה עוסק בתורה, מותר לו לישן ביום, וכן מי שרוצה להיות ניעור בלילה שיבוא אחר כך כדי לעסוק בתורה, וע"י שישן ביום, תהיה דעתו צלולה להבין ולהורות, שפיר דמי שיישן ביום, והעיקר שכל מעשיו יהיו לשם שמים. והכל לפי מה שהוא אדם, ולפי מזג טבע בריאותו. ועל כל פנים אין נראה להחמיר בזה בעשרת ימי תשובה, שחומרא יתרה היא, ולא חששו לזה.

מסקנת הדברים

מנהג טוב ונכון שלא לישן ביום ראש השנה, שכן נאמר בשם הירושלמי מאן דדמיך בריש שתא - דמיך מזליה. ואם ראשו כבד עליו, יישן מעט אחר חצות היום, לנוח קימעא, כדי שיתחזק במשך היום לעבודת השי"ת ולהגות בתורה גם בראש השנה.

אכילה קודם תקיעת שופר

מנהג הפסקה לקידוש לפני תקיעת שופר, האם הוא מוסכם לכל הפוסקים? | אימתי חל חובת קידוש ביום שבת ויום-טוב, אחרי תפילת שחרית או מוסף? | מהו שיעור טעימה המותר, ובאיזה דבר אין שיעור? | האוכל לפני קידוש, האם קיים מצוות סעודת שבת? | איזו קבלה טובה יקבל כל אחד לקראת השנה החדשה? | תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה

*

שאלה: במקומות שמאריכים בתפילה בימי ראש השנה, האם מותר לטעום עוגה או פירות לפני תקיעת שופר, והאם חובה לקדש לפני הטעימה?

הפסקת הקידוש לפני תקיעת שופר

תשובה: מנהג זה שיש שהנהיגו שכל הציבור מפסיקים אחרי קריאת התורה ומקדשים קידוש היום ואוכלים עוגות ופירות לפני תקיעת שופר, אינו מוסכם על הפוסקים. ואצל בני ספרד לא נהגו בזה כלל לעשות ההפסקה ולטעום קודם התקיעות, עד סיום תפילת מוסף, כמו שכתב בשו"ת שמש ומגן (ח"ג סי' כג, וסי' נז אות ד). וגם מרבני אשכנז יש שקראו על זה תגר, כמ"ש בספר שלמי מועד (עמ' לז ולט) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. מצד ההלכה יש לדון בזה בשלושה נושאים. א. האם מותר לאכול לפני תקיעת שופר. ב. האם מותר לאכול לפני תפילת מוסף. ג. האם מותר לאכול בלי קידוש.

שיעור אכילה המותר

להלכה תופסים שאסור לסעוד סעודת קבע של אכילת פת עו עוגה יותר מכביצה, כ-54 גרם, לפני תקיעת שופר ולפני תפילת מוסף, אבל טעימה פחות משיעור הנ"ל, או פירות אף ללא כל הגבלת שיעור, מותר. וכן אכילת פת, אפילו בנטילת ידיים וברכת המוציא וברכת המזון, פחות מכביצה, מותר.

ומי שמוכרח לאכול פת או עוגה בשיעור גדול יותר, לפני שיתקע בשופר, יש אומרים שחייב לקדש על הכוס לפני שיאכל, שמיד לאחר תפילת שחרית חלה עליו חובת קידוש, ואסור לטעום בלי קידוש. וכך נוהגים אותם שמפסיקים בין לפני תקיעת שופר, שמקדשים קידוש היום.

זמן חלות חובת קידוש

מן הדין ניתן לסמוך על פוסקים רבים שכתבו כי חובת קידוש אינה חלה אלא רק אחר תפילת מוסף, אך בזה מקילים רק לאדם חלש או חולה, או כשאין אפשרות לקדש על יין, אבל לכתחילה אם רוצה לטעום יש לעשות קידוש מיד אחרי שחרית, שכן דעת הרבה אחרונים שכבר חל חובת קידוש, כן דעת הב"ח (סי' רפו) שאסור לטעום בין שחרית למוסף בלי קידוש, וכן כתב בעולת שבת (שם סק"ג), המגן אברהם (שם סק"א), האליה

אֲכִילָה קוֹדֵם תְּקִיעַת שׁוֹפָר

רבה (שם סק"ט), שו"ע הגר"ז (שם ס"ד), תוספת שבת (שם סק"ד), וכן כתבו הגאון רבי עקיבא אייגר ובית דינו בתקנות שהובאו בשו"ת רעק"א (ח"ד סי' עא אות יב), שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ז אות ב), מטה אפרים (סי' תקפח ס"ב), שדי חמד (מע' ר"ה סי' ב סוף אות לא), שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' נד אות ג). וכן פסק במשנה ברורה (שם סק"ז).

דעת המקילים

אולם, כנגד זה כתב העטרת זקנים (סי' פט) בשם מהרש"ל שמותר לשתות קודם תפילת מוסף, כיון שעדיין לא הגיע זמן חובת קידוש. וכן כתב הפרישה (שם אות ו), נחלת צבי (סי' רפט), וכן בשו"ת הרמ"ז (סי' נט) שפשוט שמותר לטעום קודם תפילת מוסף, משום שעדיין לא הגיע זמן קידושא רבה. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו כף החיים (סי' כח אות סו), וכן בספר עיקרי הד"ט (סי' יג אות ג) שכך פשט המנהג.

ואף האליה רבה (סי' רפו סק"ט) כתב לענין מי שליבו חלש, מותר לטעום בין שחרית למוסף אף בלא קידוש, כי יש לסמוך על דעת הנחלת צבי (סי' רפט) שלא חל חובת קידוש קודם תפילת מוסף. וכן כתב הגאון רבי אלישע דנגור, רבה הראשי של בגדד, בספרו גדולות אלישע (סי' רפו סק"ו), שאין חובת קידוש עד אחרי תפילת מוסף.

וכן בספר זכרון יהודה (עמ' מא) במנהגי הגאון בעל אמרי אש, כתב שהחלוש יוכל לשתות תה או קפה קודם תקיעת שופר, ואינו צריך לעשות קידוש, שעדיין לא חלה עליו חובת קידוש, דהוי כמו קודם התפילה, ואף תמה על מה שיש נוהגים לקדש ולאכול קודם התקיעות, הרי טרם חל חובת קידוש. ובס' דרכי חיים ושלום (סי' תשטז) כתב שדעת הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר שמותר לשתות תה או קפה בין תפילת שחרית לתקיעת שופר, אפילו בלי קידוש, מפני שעדיין לא חל החיוב לקדש קודם תפילת מוסף, ושכן הנהיג בבית מדרשו.

ספק-ספיקא

ואמנם כאמור כמה פוסקים מחמירים בזה, אך יש לצרף להקל בזה את דעת הראב"ד בהשגות (פכ"ט מהל' שבת ה"י) הסובר שאין איסור לטעום קודם הקידוש של היום, ורק בלילה אסור שהוא דאורייתא, אך קידוש היום, בין בשבת ובין ביום-טוב, הוא מדרבנן, ולכן מותר לטעום.

ואף שאין הלכה כהראב"ד, אך כמה ראשונים סוברים כמותו, וכן הסכים להקל המאירי (פסחים קו ע"א), וכן רבינו זרחיה הלוי - הרז"ה בעל המאור סובר להתיר לטעום קודם קידוש של יום, והובא בארחות חיים (עמ' סג ע"ב). וכן הוא בתשובת הרשב"א (ח"ז ס"ס תקכט) בשם הרז"ה, וכן כתב מהר"ם חלאוה (פסחים קו ע"א), חידושי רבינו דוד בונפיד, תלמיד הרמב"ן (פסחים קו ע"א, עמ' שסב), ובשו"ת עין יצחק (סי' יב אות ד) שכן נראה דעת הר"ן (פסחים שם).

אכילה קודם תקיעת שופר

ואף על פי שהרמב"ם (פכ"ט מה' שבת ה"י) פסק שאיסור טעימה קודם קידוש הוא גם לפני קידוש של היום, וכן פסק מרן בשו"ע (סי' רפט ס"א), וזו דעת ראבי"ה והרא"ש והטור, בשבלי הלקט (ס"ס פד) בשם רבינו ישעיה, וכ"ה בתוס' רי"ד (פסחים קו ע"א), וכך ההלכה. ברם, בנידון דידן, שעושים הפסקה לפני תקיעת שופר בין שחרית למוסף, יש כאן ספק-ספיקא להקל, שמא לא תיקנו חז"ל חובת קידושא רבה אלא לאחר תפילת מוסף, כדעת העטרת זקנים בשם מהרש"ל ונחלת צבי ועוד, ושמא הלכה כדעת הראב"ד שבכלל אין שום איסור טעימה לפני קידושא רבא.

לקדש לכתחילה

אמנם כמה אחרונים החמירו בזה ולא הקילו בנידון שלנו אלא רק בחולה, אבל מסקנת ההלכה שאף שמן הדין רשאים לסמוך על פוסקים רבים הסוברים שחובת קידוש לא חלה אלא עד אחר תפילת מוסף, מכל מקום למעשה אין להקל אלא לאדם חלש או חולה, או כשאינן אפשרות לקדש על יין וכיו"ב, אך כשיש אפשרות לקדש תחילה, מקדשים גם לפני מוסף, וישתה כמלוא לוגמיו בלבד, פחות מרביעית, ויאכל כזית עוגה או יותר עד כביצה, וכמו כן יכול לאכול פירות ומגדנות ללא הגבלת שיעור. ואחר תפילת מוסף יחזור ויקדש שנית על היין לפני שיסעוד בביתו, לצאת ידי חובת סעודה שניה של שבת ויום-טוב.

קיום מצוות סעודת שבת לפני קידוש

חולה שאכל פת קודם שהתפלל, קיים מצות סעודה שניה, ואינו חייב לחזור ולסעוד אחרי תפילתו, שהרי סעודות שבת אינן קשורות לתפילות שבת לעיכובא, אלא לזמן, דהיינו סעודה הראשונה בלילה, וסעודה שניה ביום לפני חצות, וסעודה שלישית אחר חצות.

וגדולה מזו אף מי שעבר ואכל במזיד קודם התפלה, יצא ידי חובת סעודת שבת. ואמנם בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' ח) כתב שאם אוכל באיסור לפני התפילה, לא חל עליו חובת קידוש, אף על פי שרוצה לקדש, דאפשר שחכמים הפקיעו לגמרי חובת קידוש במקום איסור אכילה. אך באמת מניין לחדש כן שחכמים הפקיעו חובת קידוש מפני איסור אכילה קודם התפילה, דאמנם עשה איסור באכילה לפני התפילה, אך מצוות סעודת שבת לחוד.

הלכה למעשה

ולמעשה מסקנת ההלכה היא, שבני ספרד אינם נוהגים להפסיק בין תפילת שחרית למוסף, אלא מיד אחר תפילת שחרית קוראים בתורה ולאחר מכן הפיוטים ומיד לאחריהם תקיעת שופר, בלי הפסקה. ובני אשכנז בחלקם אינם מפסיקים כדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, אך חלקם, מפני שמאריכים הרבה בתפילה, מפסיקים לאחר ההפטרה לפני תקיעת שופר, ומקדשים לפני הטעימה, לחוש לדעת הפוסקים שחובת קידוש חל מיד לאחר תפילת שחרית, וטועמים עוגה עד שיעור כביצה ולא יותר, או פירות כמה

חוליה קורונה ביום-הכיפורים

שיחפוף, ושבים לתקיעת שופר ותפילת מוסף. ולאחר תפילת מוסף יש לחזור ולקדש שנית.

תכלה שנה וקללותיה

שתהיה לכולם שנה טובה ומבורכת. תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה. בשנה זו, תשפ"א, עברנו הרבה דברים קשים מאד. המגיפה שהשתוללה בתחילת השנה וחזרה ביתר שאת בסוף השנה, וכמו כן האסונות שהתרחשו לנו. אסון מירון, האסון בגבעת זאב (קארלין), במיאמי, וכל מיני אסונות שהתרחשו, ה' ירחם.

כולנו נתחזק ביום ראש השנה, שהוא יום הדין, בו קובעים לכל אחד ואחד מי יחיה ומי ימות, מי במים ומי באש וכו'. נתחזק בקבלות, נקבל על עצמינו ללמוד תורה בכל יום ויום, שלא יעבור עלינו אפילו יום אחד בלי לימוד תורה. אף מי שטרוד בעסקיו, עסקים חובקי זרועות עולם, גם הוא ימצא זמן ללמוד בחברותא או שיעור מסויים, ויבוא מדי יום ביומו ללמוד ולשמוע תורה, שהתורה 'אגוני מגנא ואצולי מצלא' (סוטה כא ע"ב).

התורה מגינה ומכפרת

בזמן שבית המקדש היה קיים, כאשר אדם חטא היה מביא קרבן חטאת ומתכפר לו. כיום אין לנו בית המקדש, העוונות מתכפרים על ידי לימוד התורה, כמאמרם ז"ל (מנחות קי ע"א, ועי' ראש השנה יח ע"א) מהו דכתיב (ויקרא ז לז) "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" וכו', כביכול כתוב 'לא עולה', שכל העוסק בתורה אין צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם. התורה מכפרת על העוונות, כשם שטמא הטובל במי מקוה הריהו נטהר, וכמו כן הלומד תורה מתכפרים לו עוונותיו. לכן נבוא לקראת ראש השנה עם קבלה, כל אחד ואחד יקבל על עצמו שבעזרת השי"ת במשך כל השנה הבעל"ט, תשפ"ב, לא יעבור עליו אפילו יום אחד בלי לימוד תורה, ואז התורה תגן עלינו.

נזכה כולנו, כל עם ישראל, להכתב ולהחתם לחיים טובים ולשלום, לכולם יהיה בריאות איתנה ונהורא מעליא. ונכוין טוב באמירת 'אבינו מלכינו מנע מגיפה מנחלתך'. שיזכו לומדי התורה להתרבות, שיזכו האברכים להתרבות ככל האפשר, כהנה וכהנה, ונזכה כולנו להגדיל תורה ולהאדירה. תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות אמן ואמן.

הדברים נמסרו ביום ב' כ"ט אלול תשפ"א, ערב ראש השנה תשפ"ב.

*

חולֵה קורוֹנָה בְּיוֹם-הַכִּיפּוּרִים

מי שנדבק בחולי הקורונה, האם חייב לצום ביום-הכיפורים? | חולה האוכל ביום-הכיפורים, האם תיקנו מברך ברכת הנהנין? | האם חולה רשאי להחמיר על עצמו ולצום? | חולה שאינו צם, צריך לקדש קודם שיאכל? | האם צריך לערב דבר מר במאכל כדי שלא יהנה? | האוכל שיעור המחייב בברכת המזון, האם מזכיר 'יעלה ויבוא'?

*

שאלה: הנדבק במגיפת חולי הקורונה, האם חייב לצום ביום-הכיפורים?

*

דרגות חולי קורונה

תשובה: יש דרגות שונות בחולי זה. מי שנדבק בחולי ויש לו רק חום ותסמינים שונים, כגון העדר חוש ריח וטעם, אך אינו זקוק להנשמה, ומתהלך כבריא פחות או יותר, ויש לו מעט כאבי ראש וחולשה, באופן כזה יצום כרגיל. אלא אם הרופא אומר לו שעבורו, מחמת גילו וכיו"ב זה מסוכן, וכל שכן אם הוא כבר זקוק להנשמה, ומצבו החמיר יותר, והרופא קובע שעליו לשתות ולאכול, יאכל לשיעורים, כי פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה. וכאשר מרגיש טוב והרופא אומר שיכול לצום, יתחיל לצום, ואם במהלך היום חש ממש שלא בטוב, בשל מחלתו, ישאל את הרופא, ויוכל לאכול.

פיקוח נפש דוחה כל התורה

בגמרא (יומא פה ע"ב) מובא על רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מהלכין בדרך, ולוי הסדר ורבי ישמעאל בן רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. נשאלה שאלה זו בפניהם: מנין לפיקוח נפש שדוחה שבת ויום-הכיפורים? כל אחד למד מפסוק אחר. ורבי אלעזר למד ממצוות מילה שדוחה שבת, שנאמר (ויקרא יב ג) 'וביום השביעי ימול בשר ערלתו' - 'וביום' ואפילו בשבת. רבי שמעון בן מנסיא למד מהפסוק (שמות לא טז) 'ושמרו בני ישראל את השבת' - חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. רבי יהודה בשם שמואל למד מהפסוק (ויקרא יח ה) 'ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם' - 'וחי בהם' ולא שימות בהם, ופירש רש"י שיחיה בהם בודאי ולא יבוא בעשייתה לידי ספק מיתה, ומכאן שמחללין שבת ויום הכיפורים אפילו על ספק פיקוח נפש. ובגמרא קליסו חכמים לימוד זה שאין לו פירחא.

מרן השולחן ערוך (סי' שכח) כתב שחולה שיש בו סכנה, מצווה לחלל עליו את השבת, משום (ויקרא יט טז) 'לא תעמוד על דם רעך'. לחולה עצמו המצווה במה שאוכל, ומקיים 'וחי בהם' ולא שימות בהם. ולאחרים המצווה לחלל שבת עבורו, משום 'לא תעמוד על דם רעך'.

חולת קורונה ביום-הכיפורים

הלימוד המיוחד בספק פיקוח נפש

יש להתבונן מדוע צריך פסוק ללמוד שפיקוח נפש דוחה שבת וכל התורה כולה, הרי שבת ויום-הכיפורים אינן בכלל המצוות עליהן נאמר יהרג ואל יעבור, ורק על איסור ע"ז ג"ע וש"ד נאמר יהרג ואל יעבור, וממילא נלמד שפיקוח נפש דוחה שבת ויום הכיפורים, ומדוע צריך לימוד מהפסוק 'וחי בהם' - ולא שימות בהם. ומהר"ם בן חביב בתוספת יום הכיפורים (יומא שם) כתב שהלימוד בגמרא שדוחה שבת ויום הכיפורים, היינו בספק פיקוח נפש, אך בודאי פיקוח נפש, אין צריך פסוק, שאינו בכלל ג' עבירות עליהן נאמר יהרג ואל יעבור.

מצוות חילול שבת במקום פיקוח נפש

כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת, פירוש המשניות שבת פי"ח): דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות, וכשעושים דברים אלו, אין עושים אותם לא על ידי נכרי ולא על ידי קטנים, אלא על ידי גדולי ישראל, כי לא ידעו שזה הותר רק בשביל פיקוח נפש ולא תהא שבת קלה בעיניהם. ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר (ויקרא יח ה) 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם' - ולא שימות בהם, הא למדת, שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוה בעולם, וכנאמר (משלי ג יז) 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'. ואלו האפיקורסים האומרים שאסור לחלל שבת או יום הכיפורים אף לצורך פיקוח נפש, עליהם הכתוב אומר (יחזקאל כ כה) 'וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם'. ואם הוא חולה שאין בו סכנה, עושים צרכיו על ידי גוי. אולם פשוט שאם אין מי שיסייע לגדול בהצלת נפש אלא קטן, ודאי שגם קטן או נכרי מחללים השבת, ולא אמרו אלא לכתחילה במקום שיש גדול.

אין החולה רשאי להחמיר על עצמו

ולכן חולה שהרופא אומר שיש סכנה אם יתענה ביום הכיפורים, חייב לשמוע לו, ואסור להחמיר על עצמו להתענות ביום הכיפורים. ונאמר בתורה (שמות כא ט): 'וְיִרְפָּא יִרְפָּא', ולמדו בגמרא (ברכות ס ע"א, בבא קמא פה ע"א): מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. וכתב הרמב"ן (במלחמות ה' סנהדרין עד ע"ב, תורת האדם דף יא:): שאין שום מידת חסידות לחולה שיש בו סכנה להחמיר על עצמו, שלא יחללו עליו שבת או יום הכיפורים, ואדרבה, המונע עצמו במקום סכנה, מתחייב בנפשו, שנאמר (בראשית ט ה) 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש'. וכן הביא הר"ן (יומא פג ע"ב), והמאירי בחיבור התשובה (עמ' תעא) כתב שהמתחסד ומוסר עצמו לסכנה הריהו מכלל שופכי דמים.

רבי אברהם בן עזרא (פר' משפטים) כתב שלא ניתן רשות לרופא לרפאות אלא מכות ופצעים חיצוניים, אבל חולי פנימי הוא ביד ה' לרפאותו, ולא בידי הרופאים, וכן הרמב"ן (פר' בחוקותי) כתב כי ברצות ה' דרכי איש, אין לו עסק ברופאים, וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, לא דרשו ברופאים אלא בנביאים, וזה היה עונו של אסא שנאמר

חולֵה קורוֹנָה בְּיוֹם-הַכִּיפּוּרִים

בו (דברי הימים טז יב) 'גם בחוליו לא דרש את ה' כי ברופאים'. והגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' שנא) וכן בשו"ת אבני נזר (חו"מ סי' קצג) כתב שבחשש ספק סכנה מותר להחמיר על עצמו ולהתענות ביום-הכפורים, שהוא מדאורייתא, ואדם חשוב ראוי שיחמיר על עצמו, ורק בתשעה באב שהוא מדרבנן אסור להחמיר.

אולם להראשונים הנ"ל במקום חשש סכנה, כולל חולי פנימי, אין לחולה להחמיר על עצמו ולהתענות ביום הכיפורים. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תמד). וכן בחובת הלבבות (שער הבטחון שער ד) כתב שאסור לסמוך על הנס, שמא אינו ראוי להעשות לו נס ומתחייב בנפשו, ואפילו אם עושים לו נס, מנכים לו מזכויותיו (שבת לב ע"א).

קידוש לחולה האוכל ביום-הכיפורים

חולה האוכל ביום הכיפורים, אינו צריך לקדש תחילה, כדברי המג"א (סי' תריח), ואם מקדש - עובר על איסור ברכה לבטלה, כי יצא ידי חובת קידוש של יום-הכיפורים בתפילת ליל יוה"כ. ותקנת קידוש על היין נלמד מהפסוק (שמות כז) 'זכור את יום השבת לקדשו', וכתוב (שיר השירים א ד) 'נזכירה דודיך מייך', וכן (הושע יד ח) 'זכרו כהן לבנון', ולמדו 'זכירה' - 'זכירה', שזכירת השבת היא על היין. ואסמכתא הוא ולא מדאורייתא, ומדאורייתא יוצא ידי חובת קידוש גם בשבת וכן ביוה"כ בתפילה (תוספות פסחים קו ע"א). אך ביוה"כ אין תקנה כלל.

ברכת הנהנין לחולה האוכל ביום-הכיפורים

חולה האוכל ביום הכיפורים, מברך ברכת הנהנין לפניה, 'שהכל', 'המוציא' וכיו"ב. ואם רופא הורה לו לא להתענות, אף לא לשיעורים, אם אכל שיעור שלם תוך כדי אכילת פרס, מברך גם ברכה אחרונה.

ואין הדבר דומה לחולה שרופא ציוה עליו לאכול מאכל איסור, בישולי גויים וכיו"ב, שנפסקה הלכה שאינו מברך. וכן רשע, שאינו שומר התורה והמצוות, ואוכל מאכלות אסורות, די לו בעוון זה, ואיך יברך על איסור. ונאמר (תהלים י ג) 'ובוצע בירך - ניאץ ה'', וכתב הרא"ה (ברכות רפ"ז) שאין זה מברך אלא מנאץ. וכל שכן ברכה אחרונה, אינו מברך. ומבואר בגמרא (בבא קמא צד ע"א) הרי שגזל סאה של חיטים מחבירו וכו', והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ. יקבל עונש על גזילת הקמח ועל ברכתו על הגזל. 'אני ה' שונא גזל בעולה' (ישעיה סא ח) - אף אם הביא קרבן עולה, אין מתכפר לו.

איסורי אכילה ב'חפצא' וב'גברא'

אמנם להראב"ד (פ"א מהלכות ברכות הי"ט) אף מזיד ואוכל מאכלות אסורות מדאורייתא חייב לברך, אך דעת כמה ראשונים שאין מברכים על אכילת איסור, אף אם רופא ציווה לו לאכלם, לא לפניה ולא לאחריה, וחכמים הפקיעו חוב ברכה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (סי' תשצד) והריטב"א (הל' ברכות פ"ה הי"ב). ולחילוק התוספות (גיטין ז ע"א),

חולַה קורוֹנָה בְּיוֹם-הַכִּיפּוּרִים

היינו ברשע שיצרו גבר עליו ואוכל דברים אסורים, וכן חולה האוכל איסור על פי הוראת רופא, שהמאכל עצמו אסור ב'חפצא'. אך האסור רק מפני שהשעה גורמת, כגון יום הכיפורים, ובשאר הימים כשר לאכילה, מה שיאכל בהתאם להוראת רופא, מותר וצריך לברך.

חולה האוכל ביוהכ"פ, מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון

חולה שאכל ביום הכפורים כשיעור כזית בתוך כדי אכילת פרס, מברך ברכת המזון וצריך להזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון, 'ביום הכפורים הזה', כיון שאכל שיעור זה בהיתר משום פיקוח נפש, על פי הוראת רופא, והיינו פרוסת פת במשקל כ-27 סמ"ק. וכך פסק מרן בשו"ע (סי' תריח ס"י): חולה שאכל ביוה"כ ונתיישרה דעתו באופן שיכול לברך ברכת המזון, צריך להזכיר יוה"כ, וכתב בבית יוסף דכיון שבהיתר אכל, יוה"כ אצלו כשאר יו"ט לדידן. וכ"ה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' עא) שאדרבה מצוה עבד, דכתיב 'וחי בהם', והוי כמו שאר יו"ט לדידן, ומזכיר מעין המאורע.

אמנם בשבלי הלקט (סי' שיב) כתב שאין הזכרה בברכת המזון ביום הכיפורים, דלא מצינו הזכרה אלא במקום שיש מצוה באכילתו, והובא בחוקת הפסח (טייב. דף קטו ע"ב). אולם באמת גם כאן יש מצוה באכילתו, שנאמר 'וחי בהם'. וכאמור דעת מרן, וכן כתבו כמה אחרונים, ומבואר בגמרא (שבת כד ע"ב) שכל שיש בו מוסף מזכיר מעין המאורע. ולפי זה חולה האוכל שיעור כדי אכילת פרס בתשעה באב, אין צריך להזכיר, שאין בו מוסף, ורק ביום הכיפורים מזכיר.

עירוב דבר מר במאכל החולה

כמה אחרוני זמנינו חידשו שהחולה צריך לערב באוכל או בשתיה דבר מר, שבכך שאינו כדרך הנאתו יורד דרגה לדרבנן, וכמו שמצינו שמאכילין אותו חצי שיעור. אולם אינו נכון, דכיון שהותר לו לאכול ולשתות, רשאי לאכול כהרגלו ואינו צריך לאכול שלא כדרך אכילה ולסגף עצמו. ומה שאמרו מאכילין אותו הקל הקל תחילה, זה רק מדרבנן, ומן התורה הכל מותר לגבי פיקוח נפש, וכדברי המבי"ט בקרית ספר (פי"ד מהל' מאכלות אסורות) שמדאורייתא אין דבר העומד בפני פיקוח נפש. ודברי הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת ה"ג) ששבת 'דחוייה' היא אצל סכנת נפשות, היינו מדרבנן, אך מדאורייתא מותר לגמרי.

וכתב הרב המגיד (פ"ב מהל' שבת הי"א) שמהרמב"ם מוכח שדוקא לגבי יולדת בשבת, שהוא דבר טבעי, כל דאיכא לשנויי משנינן, אבל שאר חולה שיש בו סכנה, אין צריך לשנות, שלגביו הוא כחול לכל דבר. וכן פסק בשו"ע (שכח ס"ד). והוא הדין לענין אכילה ביוה"כ שאין צריך לשנות ולערב דברים מרים. וכ"כ הגאון מטשעבין בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' פח) שחולה שיש בו סכנה אוכל ביוהכ"פ כהרגלו, ולא יסגף עצמו באכילתו שלא כדרך אכילה, פן יבא לידי סכנה. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכג) שאין לסגף החולה ביוהכ"פ לזונו ע"י חוקן דרך המעיים, שזהו בכלל עינוי נפש, ויוכל

חוליה קורונה ביום-הכיפורים

לבא לידי סכנה. וכ"כ בס' שמירת שבת כהלכתה (פל"ט ס"ל) שחוליה שהותר לו לאכול ביוהכ"פ, אל יסגף עצמו בהזנה מלאכותית, כגון אינפוזיה, זונדה וכיו"ב, אלא כרגיל. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' כה פכ"א עמ' קנה) על פי דברי הרופאים, שיש לחוליה להתאמץ ולאכול אכילה טבעית, ולא דרך הזנה מלאכותית, כי יש מרחק רב בהשגת התועלת הדרושה לגוף, בין אכילה טבעית דרך הפה והגרון, להזנה מלאכותית.

ולפיכך חוליה קורונה יוועץ ברופא, ואם אומר לו שחייב לאכול, לא יצום, ויאכל לשיעורים, לסירוגין. ואם הרופא אומר לו שבמעט תסמינים שיש לו, כגון מעט חום ולא יבוא לידי סכנה, לא יאכל ביום הכיפורים שהוא דאורייתא, ורק אם יכול לבוא לידי ספק סכנה.

'הסר כל חולי ומגיפה מכל עמך ישראל'

תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות, שתהא גמר חתימה טובה לכל עם ישראל, ונזכה שתקויים בנו תפילתינו 'אבינו מלכינו מנע מגיפה מנחלתך', 'הסר כל חולי ומגיפה מכל עמך ישראל בכל מקום שהם. נזכה לבשורות טובות, ישועות ונחמות, לגאולה שלימה אמן ואמן.

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' וילך, ג' תשרי תשפ"ב

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

זה טעים לי!

בני הפעוט הכריזו בארוחת-ערב "אני כבר אוהב אבוקדו!" "מה קרה?" שאלנו בהתעניינות. "הבוקר, שכחתם לשים לי לחם בתיק, והרבי ראה שאין לי אוכל. הוא נתן לי חצי מהסנדוויץ' שלו!" "באמת? שלו? מה היה בסנדוויץ' שהרבי נתן לך?" "לחם חום עם אבוקדו ועגבניה!" "ואכלת את זה? הרי בבית אתה לא מוכן לגעת באבוקדו!". תשובתו מהדהדת בקרבי כעבור שנים רבות: "כשהרבי נתן היה לי טעים. מעכשיו אנו אוהב אבוקדו לכל החיים".

רבינו החיד"א מאריך בקושיית הקדמונים: במדבר זכינו לשלש מתנות טובות, מן, באר וענני הכבוד. מדוע, אפוא, חוגגים חג הסוכות **זכר לענני הכבוד**, ואין עושים זכר לניסים הנוספים. כדרכו, החיד"א מציע כמה תירוצים. ביניהם מבאר, שיש הבדל משמעותי בין שלשת הניסים הללו. מי הבאר והמן היו **הכרחיים** לקיומנו. אין חיים ללא מזון ושתייה. אך ענני הכבוד היוו עבורנו 'פינוק'. בהם חשנו חיבתו של הקב"ה. העננים הגנו עלינו מפני השרב והצינה, סילקו מזיקים, הקלו על רגלינו בהליכתנו וגיהצו את בגדינו. על גילוי **תוספת אהבה מצד הקב"ה**, נקבע חג לדורות.

האם ניסו פעם לערוך רשימה: 'חובותיו של המלמד'? ברור שבראש הרשימה ייכתב: ללמד ולחנך. ישנם מחנכים, לצערנו, שזו כל רשימתם. אינם **מבינים** כי משימותיו רבות הרבה יותר. 'כרוחב לב המלמד כך אורך רשימתו'. שיחות אישיות ומילות עידוד, **הקדמת שלום ו'בוקר טוב'**, פתקי-נחת להורים, שיחות טלפון מלטפות וביקורי חולים. השתתפות ב'שמחות' ואירועי משפחה, וכמובן, זכירת ימי הולדת (החל מ-30 יום קודם לחג זה...). ומה עם עזרה לימודית מעבר לשעות הלימוד? רבים יודעו בתמיהה "מה? מלמד מאפשר לתלמיד להתקשר לאמו בהפסקה מהטלפון האישי שלו?" יש **שיצדיקו** אטימותם וואו עצלותם בטענת "זה לא חינוכי! יש לשמור דיסטנס!" בחור מבקש ללוות 10 ש"ח מהר"מ שלו? מלמד ירכוש לתלמידו 'חוברת לימוד' בחנות שליד ביתו? ישָרתו? לא מתאים!!

ממהות חג הסוכות, **זכר לענני הכבוד** דווקא, אנו לְמִדִּים שאין אנו 'נזכרים' על מילוי **חובותינו** הבסיסיות, אלא דווקא בעד מה שעשינו **מעבר** לחובה! 'הדברים הקטנים' שמוכיחים יחס, אכפתיות ואהבתנו הפנימית לכל תלמיד.

רבינו החיד"א מביא **טעם נוסף**. הַמְתָּנוּת האחרות, מן ובאר, באו לאחר תרעומת ותלונות מצד בני ישראל, ואילו העננים באו ב'מאור פנים' מאת השי"ת, ללא שקדמו להם קושי וניסיון. וכה כתב **רבינו השפת אמת** (סוכות תרמ"ז) "וחג זה נקרא זמן

שמחתנו... ואי מצות שקבלו עליהם בשמחה עדיין עושים... ג' מתנות שהיו לדור המדבר, מן ובאר היו ע"י מריבות, וענני הכבוד קבלו בשמחה...". רבינו זי"ע חקק (בכמה מקומות) יסוד גדול, ששימור המצוה לאורך ימים, כדבעי, כרוך בשמחה שְׁבִיעַת קבלתה. בדרך שאמרו חז"ל לגבי מצוות מילה, כך בקיום כל יתר המצוות.

לפי כלל זה, כאשר חפצים אנו שבנינו ותלמידינו יתמידו וימשיכו לאורך ימים ושנים לצעוד בשבילי החינוך ובעקבי המסורה, מבלי לסטות ולרעות חלילה בשדות זרים, חובה שההנחלה תהיה בשמחה! בכך ייקחו להם צידה לכל שנות חייהם, לא את השיעור הנלמד לבדו, אלא גם האופן בו השיעור נמסר, האוירה הנעימה והחוויות הרגשיות.

לא בכדי באו ענני הכבוד בזכות אהרן הכהן, אוהב השלום ורודף השלום, שהיה מקדים שלום גם לעבריינים, כאלה "שבכלל לא חייב להתייחס אליהם" עסק בשלום-בית למרות הטענה "לא ראוי לכה"ג הנכנס לפני-ולפנים לרדת לדיוטא זו". אהרן אהב כל יהודי, ולכן לא נקלה בעיניו לעסוק בטובתם. ענני הכבוד גילו עבורנו 'חיבה יתירה' ודרכי נועם ללא טרוניה. על כן עטוף חג זה במיוחד בהידור ונוי, קישוט הסוכה, אגד הלולב, הידור המינים. ושמחת בחגך.

נתפלל שבנינו יישארו בתוככי ענני הכבוד, מוגנים מ'נחשים ועקרבים'. בחוץ, אורב עמלק, מוכן לזנב בנחשלים. כאשר נשכיל להעניק 'לפנים משורת הדין' יישארו 'לפנים מן החומה'. 'סנדוויץ' טעים' מונע טעימה מעץ הדעת... בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ שאלות בפרשת האזינו

- א. אלו מאיסורי עבודת כוכבים מקורם בפרשה (ע"ז כט:), רש"י בסנהדרין ס:)?
- ב. באיזו קללה בפרשה טמונה ברכה (סוטה ט:)? ומדוע אין ישראל יכולים לקבל בזמן הזה רוב טובה (יבמות מז, ועי' ברמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ד הל"ד)?
- ג. היכן מצאנו לשון "עוף" (עי' רש"י תהילים עו, ד)? ולשון "כריתה"? לשון "דיינים" (עי' רש"י שמואל א ב, כה)? ולשון "היפוך מחשבה"?
- ד. מנין ש"כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח" (כתובות קיא.)? ומנין שעונין בשכמל"ו בשעת שמיעת השם המפורש (יומא לב:)?
- ה. היכן נצטווינו לשמוע בקול החכמים (סוכה מו.)?

*

חדוותא דאפטריתא האזינו (שמואל ב כב)

- ו. היכן מצאנו לשון "הרכיץ" (עי' רש"י בראשית כד, סד)?
- ז. איזה כתוב מן ההפטרה הוא קיום ברכה האמורה בפרשת ויחי (עי' רש"י בראשית מט, ח)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת וילך

- א. היכן נרמזה אסתר המלכה (חולין קלט:)?
"אסתר מן התורה מנין (דברים לא-יח) ואנכי הסתר אסתיר"
רש"י אסתר. הסתר אסתיר בימי אסתר יהיה הסתר פנים ומצאוהו צרות רבות ורעות:
והיכן מצאנו לשון המשמש הרבה במסכת יבמות (עי' חגיגה ה.)?
הלשון "צרות", המופיע במסכת יבמות פעמים רבות במובן "ב' נשים לאיש אחד"
(ומופיע בויקרא יח, יח: וְאִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ לֹא תִקַּח לְצִרָר) ועל הכתוב (לא, כא) וְהָיָה כִּי תִמְצָאן אֶתֹו רְעוֹת רְבוֹת וְצָרוֹת וְכוּ' אמרו חז"ל (חגיגה ה.)
"מאי רעות וצרות אמר רב רעות שנעשות צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא."

אספקלריא לחג הסוכות ולשמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ב [ולפרשיות האזינו וזאת הברכה]

תשובות לפרשת וילך

רש"י זיבורא ועקרבא. נקיט הכי משום דאמרינן במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין (דף כח:):
חמימי לעקרבא וקרירי לזיבורא וחילופא סכנתא הלכך היכא דנכתיה זיבורא ועקרבא
נעשות צרות זו לזו דלית ליה תקנתא לא בקרירי דקשה לעקרב ולא בחמימי דקשה
לזיבורא:

ועי בדעת זקנים (בפרשתינו, ד"ה רעות רבות וצרות) "רעות שנעשו צרות זו לזו כגון
זיבורא ועקרבא שמים צוננין מעלי לעקיצת דבורים ומים חמים לעקיצת עקרב וחלופא
סכנתא מי שעקצו זיבורא ועקרבא אינו יודע מה לעשות שמה שמועיל לזה מזיק לזה וכך
הן צרותיהן של ישראל בגלות כשהעכו"ם מיצר לו ירא לצעוק עליו פן ישניאהו ואם לא
יצעק עליו ירגיל להיות מיצר לו":

ב. היכן מצוי אחד מעשרת הק"ו שבתורה (בראשית רבה צב)?

(כז) כִּי אָנֹכִי יִדְעֵתִי אֶת מְרִיךְ וְאֶת עֲרֹפֶךָ הִקְשָׁה הֵן בְּעוֹדָנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמְרִים הֵייתֶם
עִם ה' וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי:

ומנוהו חז"ל (בראשית רבה צב, ז) בין עשרה ק"ו שבתורה.

ג. היכן מצאנו לשון "שומן" (עי' רש"י תהילים כ, ד)?

(כ) כִּי אֲבִיאֲנֹךָ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וְצִבְרָן וְדָבָשׁ וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשָׁן וכו'.
ועל הכתוב (תהילים כ, ד) יִזְכֹּר כָּל מְנַחֲתֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ יִדְשָׁנָה סְלָה: פירש"י ידשנה סלה.
לשון שומן כמו (דברים לא) וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשָׁן כלומר יקבלם ברצון כעולות מחים:

לשון "התראה" (עי' רש"י זכריה ג, ו)?

(כח) וְאַעֲיִדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:

ועל הכתוב (זכריה ג, ו) וַיַּעַד מֶלֶאכֶךָ ה' בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: פירש"י ויעד. לשון התראה כמו
(דברים לא) ואעידה בם את השמים וגו':

ולשון "דבר קיום הנעקר ומתבטל בלא טעם" (רש"י ב"ב קכ: ד"ה חכם מתיר)?

(טז) וַעֲזַבְנִי וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:

ואמרו חז"ל (ב"ב קכ:): "חכם מתיר ואין בעל מתיר בעל מפר ואין חכם מפר" ופירש"י
(ד"ה חכם מתיר) "בלשון מותר לך מותר לך כדכתיב לא יחל דברו הוא דלא יחל אבל
אחרים מוחלין לו ולשון היתר משמע להו לרבנן האי לא יחל וטעם יש לדבר לפי שהחכם
אינו מתיר ביום שמעו כמו בעל בלא טענה אלא ע"י שמוצא לו חרטה ועקר את הנדר
מעיקרו הלכך לא שייך ביה לשון הפרה אלא לשון התרה שהתיר לו איסור ע"י הוראה
וטענה גמורה אבל בעל מיפר לאשתו ביום שמעו בלא חרטה מגזירת הכתוב כמו והפיר
את בריתי (דברים לא) כל דבר קיום הנעקר ומתבטל בלא טעם קרוי הפרה":

ד. מאיזה כתוב דרשו חז"ל לקרוא לכהן ראשון בתורה ולאחריו ללוי (גיטין נט:)?
שאמרו חז"ל (גיטין נט. במשנה) כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל, ובגמ'
(שם:) מנה"מ אמר רב מתנה דאמר קרא (דברים לא-ט) ויכתוב משה את התורה הזאת
ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא
והדר לוי".

ה. מנין שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים?

(סוטה יג:) "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים לא-ב) שאין ת"ל
היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום
ומחדש לחדש דכתיב (שמות כג-כו) את מספר ימיך אמלא".

*

תשובות לחדוותא דאפטרותא וילך-שובה (הושע יד, יואל ב)

ו. הושע: מאיזה כתוב עולה החילוק בין העושה לשם שמים לבין מי שעושה לשם
תאוותיו (הוריות י:)?

"אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (הושע יד-י) כי ישרים דרכי ה'
וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו
לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה זה שאכלו לשום מצוה צדיקים ילכו בם זה
שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בם".

ז. יואל: איזו הלכה מהלכות קריעה נסמכה לכתוב מן ההפטרה (מו"ק כו:)?

"עד היכן קורע עד טיבורו ויש אומרים עד לבו אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר
שנאמר (יואל ב-יג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם".

חדוותא דמועדא – שאלות לחידודא על הקריאות למועדות / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

קריאה לא' דסוכות (ויקרא כב-כג)

- א. מהו הסימן ברואה אתרוג בחלום? ולולב? (ברכות נז).
- ב. מנין שאין נוטלין ארבעת המינים בלילה (סוכה מג.)?
- ג. מנין שהכהנים חייבים בסוכה, ומה הטעם שסברו לפוטרם (ערכין ג:)?
- ד. מנין שחול המועד אסור במלאכה (חגיגה יח.)?
- ה. מנין שזבחי שלמי צבור שחיטתן בצפון (זבחים נה.)? ומנין שנאכלין לזכרי כהונה (שם)?

חדוותא דאפטרותא א' דסוכות (זכריה יד)

- ו. על איזה מאורע נאמר הכתוב (תהלים צט, א) "ד' מלך ירגזו עמים" (עי' רש"י שם)?
 - ז. היכן נרמז שבעוה"ב עתידין לברך רק הטוב והמטיב (פסחים נ.).
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לקריאה לא' דסוכות (ויקרא כב-כג)

- א. מהו הסימן ברואה אתרוג בחלום? (ברכות נז).
- הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר (ויקרא כג, מ) פרי עץ הדר כפות תמרים
ולולב? (שם)

"הרואה לולב בחלום אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים"סא

^{סא} כדדברי הגמ' (סוכה מה:): "ר' לוי אומר כתמר מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים".

וכמאמר דוד לשלמה (דה"א כח, ט) וְאַתָּה שְׁלֹמֹה בְּנִי דַע אֶת אֱלֹקֵי אֲבִיךָ וְעֲבָדְהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה כִּי כָל לְבָבוֹת דּוֹרְשׁ ה' וְכָל יֵצֵר מִחֲשָׁבוֹת מִבֵּין אִם תִּדְרָשׁוּנִי יִמְצָא לְךָ וְאִם תִּעְזֹבֵנִי יִזְנִיחֶךָ לְעַד: וּבְפִי הַמְיֻחָס לְרִשְׁיִי בִיָּאֵר "בלבב שלם לא נאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהיה לך אלא לבב אחד לאבינו שבשמים וכן יסוד הפייט (בקדושתא דמוסף של יום א' דר"ה) שני לבבות לך כאחד לאחד, ודוגמתו (מלכים א' ח') והיה לבבכם שלם עם ה' אלקינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב א' שלם וכן מפורש בב"ר וסעדו לבכם אחר

תשובות לקריאה לא' דסוכות (ויקרא כב-כג)

ב. מנין שאין נוטלין ארבעת המינים בלילה (סוכה מג.)?

"דתניא לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת דברי ר' אליעזר מ"ט דר' אליעזר אמר קרא (ויקרא כג, מ) [ולקחתם לכם] ביום [הראשון] ואפי' בשבת ורבנן האי ביום מאי עבדי ליה מיבעי ליה ביום ולא בלילה ור' אליעזר ביום ולא בלילה מנא ליה נפקא ליה מסיפא דקרא (ויקרא כג, מ) ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים ימים ולא לילות".

ג. מנין שהכהנים חייבים בסוכה, ומה הטעם שסברו לפוטרם (ערכין ג:)?

"הכל חייבין בסוכה כהנים ליום וישראלים פשיטא אי הני לא מחייבי מאן מיחייבי כהנים איצטריכא ליה סד"א הואיל וכתוב (ויקרא כג, מב) בסוכות תשבו ואמר מר תשבו שבעת ימים כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו³⁰, והני כהנים הואיל ובני עבודה ניהו לא ליחייבו, קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה בלא שעת עבודה חיובי מיחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחיובים בלילה".

ד. מנין שחול המועד אסור במלאכה (חגיגה יח.)?

תניא אידך (ויקרא כג, לה) כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר (ויקרא כג, ד) אלה מועדי ה' וגו' במה הכתוב מדבר אם בראשון הרי כבר נאמר שבתון אם בשביעי הרי כבר נאמר שבתון הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד ללמדך שאסור בעשיית מלאכה

ה. מנין שזבחי שלמי צבור שחיטתן בצפון (זבחים נה.)? ומנין שנאכלין לזכרי כהונה (שם)?

"מנא לן דבעי צפון דתני רבה בר רב חנן קמיה דרבא (ויקרא כג, יט) ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת מה חטאת בצפון אף שלמי צבור בצפון אמר ליה רבא וכי חטאת מהיכן למדה מעולה דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש³¹ אלא מדתני רב מרי בריה דרב כהנא (במדבר י, י) על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם מה עולה קדשי קדשים אף זבחי שלמי צבור קדשי קדשים מה עולה בצפון אף זבחי שלמי צבור בצפון אלא היקשא קמא

תעבורו (בראשית י"ח) מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהיה כן כדכתיב שיתו לבכם לחילה (תהלים מ"ח)".

³⁰ וציינו האחרונים לדברי חז"ל אלו כמקור להרמ"א שלימד זכות על אלו שאינם ישנים בסוכה, (סימן תרלט סעיף ב' בהגה) "ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות וכו' ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת".
³¹ דוקא בקדשים נאמר כלל זה (זבחים מט:): לחד מ"ד.

למאי אתא כי חטאת מה חטאת אינה נאכלת אלא לזכרי כהונה אף זבחי שלמי צבור
לזכרי כהונה^{טד}

תשובות חדוותא דאפטרטא א' דסוכות (זכריה יד)

1. על איזה מאורע נאמר הכתוב (תהלים צט, א) "ד' מלך ירגזו עמים" (עי' רש"י שם)?

(יב) וְזֹאת תְּהִיָּה הַמִּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגַּף ה' אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלַם הַמֶּקֶ בְּשָׂרוֹ
וְהוּא עֹמֵד עַל רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמְקְנָה בְּחַרְיָהֶן וְלִשְׁוֹנוֹ תִּמְקֶן בְּפִיָּהֶם:

ופירש"י (תהילים שם) ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג, ואז ירגזו עמים כענין
שנאמר (זכריה יד) וזאת תהיה המגפה וגו'

2. היכן נרמז שבעוה"ב עתידין לברך רק הטוב והמטיב (פסחים נ.)?

"והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד אטו האידנא לאו
אחד הוא אמר רבי אחא בר חנינא לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה על בשורות
טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת לעולם הבא
כולו הטוב והמטיב".

^{טד} ולכאורה מדברי הגמ' נראה שנדחה הלימוד הראשון לשחיטה בצפון משום שאין דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד
בהיקש, אולם הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פ"ה הלכה ג) הביא את הכתוב הראשון כמקור לכך, ונראה שנקט
כהמ"ד דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לחג הסוכות

פִּילוּשׁ חֶסְרוֹן תְּבַדֵּק בְּבַחֲיָנָה
לְמַעַן תֵּצֵא בְּפְרֵי דָר
כְּפֹל לֹא יִשְׁמַע בְּרֹאשׁ שָׁנָה
זְכוּת אֵב חֲלִילָה פֶּן תַּעֲדָר
תֵּן תּוֹדָה עַל חֲכָמַת הַתְּקָנָה
בְּפִתּוּחִים וּסְתוּמִים שֶׁה' סִדֵּר

*

יִחַפֵּשׂ הַיֵּטֵב שׁוֹחֵט וּבּוֹדֵק
אִם לֹא יְבַדֵּק לְאֱלוֹקָיו פֶּשַׁע
סוֹבְבָנוּ וּבְשָׁנוּי נִקּוּד נִדְקָהֵק
נוֹשָׁעָנוּ וְכַבֵּיכּוֹל ה' נוֹשָׁע
לְפָנָיו בַּתְּפִלָּה נִצְטַדֵּק
וְחִידוֹתֵם מִשְׁתַּעֲשְׂעוֹת נָא הוֹשָׁע

*

פיתרון כתב החידה לפרשת נצבים: 'מלח'

הַשְּׁבוּעַת הַתְּבוּנָה וְתַתְּמָה, עַל מַה עָשָׂה ה' כְּכֹה לְאֶרֶץ הַזֹּאת
לְהִיפֶךְ הַכֹּל עַל מַה? גַּפְרִית וּמֶלַח שְׂרִיפָה כֹּל אֶרֶץ (דְּבָרִים כט, כב)
וּלְנִצְבַּת הַכֹּל נִדְמָה. וְתַבַּט אֲשֶׁתוֹ מֵאַחֲרָיו וְתֵהִי נֹצֵיב מֶלַח (בְּרֵאשִׁית יט, כו)
בַּתְּחִלָּה, טְבִילָה עָלֶיךָ שׁוּמָה, בַּתְּחִילַת הַסְּעוּדָה טוֹבְלִים אֶת הַפֶּת בַּמֶּלַח (מ"ב קס"ז ס"ק
ל"ג)
וּבַחֲרוֹת עִם יָרֵק תִּטְעַמָּה. טוֹבְלִים בְּלִיל הַסֹּדֵר כֶּרֶס בְּמֵי מֶלַח (שׁו"ע תע"ג, ו)
בְּסוּף דָּאָג לְאַצְבַּע מְסוּמָא, בְּסוּף הַסְּעוּדָה מֵימֵי אַחֲרוֹנִים בְּגַלֵּל מֶלַח סְדוּמִית שֶׁמֶסְמָא אֶת
הַעֵינִים (עִירוּבֵין יז):
וְלֹא רֵק בְּגַלֵּל זְהָמָה. וְלֹא רֵק בְּגַלֵּל נְקִיּוֹת
לְתַמְרִים עֵין נִזְדַּהְמָה, הַמֵּימֵי בִירִיחוֹ הֵיוּ רְעִים
וְנִבְיָא זֵרֵק לְמֵימֵי פְּנִימָה. וְאַלִישַׁע זֵרֵק מֶלַח לְהַמְתִּיק אֶת הַמֵּימֵי (מְלָכִים ב' ב, כא)

בְּגַעַל נְאֻסָּרָה מְלַחְמָה, אבימלך אסר מלחמה על געל בשכם שמרד
וְשׁוֹפֵט זֶרְעָה בְּחֶרְמָה. וכשכבש את העיר נתן אותה זרע מלח (שופטים ט, מה)
לֹא נִשְׁפַח מִזְבֵּחַ אֲדָמָה, על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב, יג) וכן היו בוזקין מלח על
הכבש לא להחליק (עירובין קד).
כִּי כָרַתְנוּ בְרִית עִוְלָמָה. ברית מלח עולם הוא לפני ב' (במדבר יח, יט)
רֵיחַ נִיחֻחַ נִתֵּן לְבוֹשָׁמָה, בקטורת - מלח סדומית רובע (כריתות ו).
בְּמִקְדָּשׁ לִלְשׁוֹנָה נִתְרָמָה. לשכת המלח (מידות ה, ג) שהיו תורמים לה לקרבנות (מנחות
כא:)
שִׁתְפוֹת שֶׁבֶת לֹא תִקְיָמָה, אין מערבין ומשתתפין במים ובמלח (עירובין ז, י)
וּבְחֶסֶד אִוּ בְּחֶסֶד מְמוֹנֵךְ רָמָה. הרוצה למלוח את ממונו יחסר ממנו לצדקה וגירסא
אחרת חסד (כתובות סו):
נֶלֶךְ בְּדַרְכֵי תוֹרַת חֻכְמָה, כך היא דרכה של תורה
כֵּן הִיא, וְלֹא בְּמִינֵי תְרַגְמָא. פת במלח תאכל וכו' (אבות ו, ד)

מלה צפונה / הרב יוסף שפר חידה לפרשת האזינו ולחג הסוכות

בחג לצורי ארננה
על כליון אויבי כעננה
ורכה ארוכה ורעננה
אצל מזבחי אתננה
ואקדים וכפי אנקנה
וברום ראשי זבח אקנה
והדמים שם אזרקנה
וזר מזהב אתקנה
ובשעת האזנה
במדבר אמצאנה
וכבת עין אצרנה
ולשומרים אשאלנה
עת אקומה נא

*

בעיר מסוגרת חומה איננה
ומהלכי רוחות בקהלת אספרנה
ובפישון וגיחון נהרות עדנה
מעומק תהום ישווע יונה
ומפרים וכלבים אזכה להגנה
ולמדקדק עם צדיקיו אפנה בתחינה
שבעיר בין ערים עיננו תחזינה

*

חידה לחג הסוכות

מיום מחילה יצאנו שמחים,
בו נתאונן נביא על שילוחים,
ונרמז ביקוד ועלים צומחים.

ותיכף מחיל אל חיל מתהלכים,
 ובנין ארעי כראוי מסככים,
 מחמה ומחורב וממטרים ניתכים.
 ולא אתן בזו רווחים,
 כי אף זוזים למטה נמתחים,
 לאמונה אזכה, ורועים לאורחים.
 בתורת משה באחת נשכחים,
 בשופט ליומו שהכניס מלאכים,
 ירמוז בבונה-משכן, יודע היפוכים.
 מנוסתם בעת ימים נופחים,
 שאיפת עבד מצוא מנוחים,
 וענפי גפן זאת על הרים פורחים.
 מדידת דקל באורכים,
 וחיה להרחיק מטמוני כוכים,
 יקר חסדו של מלך המלכים.
 בסתר נשב ונהיה בטוחים,
 ובצל נאכל בערבי פסחים,
 ונשמר משינה אצל דקל וירחים.
 ובדברי החכם בחגיגנו נחכים,
 כי חכמה וכסף בזה שייכים.
 אפסות האדם בזה כורכים,
 וצער לכידה באבלינו שופכים.
 חפצי איסור בשבת מונחים,
 ממכת חמה יהיו זנוחים,
 ובתחינת שכיבה בקשה שוטחים,
 עמקות הבשר ברוע שיחים,
 למרגלות היכל דברים נוכחים,
 ובשמונה ניחל אדמוני למדוחים.

*

חידה לשמחת תורה ולפרשת וזאת הברכה

ביום שמחתינו מנו נחדל,
לט"ו לא יעלה על דל,
ואז אשאלנו כרש ודל,
פירותי ימתיק כלשון בחרדל.
בזאת יומשל לשיסוף קדל,
ובהאזן בנחת כעקב בצד גודל,
בו יבורך אשר באוהל נבדל,
וקיבלו אף אח ששערו מגודל.
יעטה בו מזון הנערם כמגדל,
כמותו לא מעל כהן שגודל,
בקינת מלך, מן גלבוע דולדל,
ובראשי לדופק, ורגלי מסנדל.
מכשיר הוא, טומאה לא תובדל,
בחג האביב בתפילה אשתדל,
ומתי יחיה כעשב יגדל.

פתרון חידת 'מלה צפונה' לשמחת תורה ולפרשת וזאת הברכה

פתרון החידה: 'טל'

*

ביום שמחתינו מנו נחדל, שבשמחת תורה מפסיקים להזכיר מוריד הטל. לט"ו לא יעלה על דל, שחמישה עשר יום, עד ז' חשוון, לא מוזכר הטל בתפילה. ואז אשאלנו כרש ודל, שמז' בחשוון שואלים ותן טל ומטר לברכה פירותי ימתיק כלשון בחדל. הוא בפרשתן "ממגד שמים מטל" שהוא מתיקות הפירות בזאת יומשל לשיסוף קדל, בפרשתן כתיב "אף שמיו יערפו טל" שיש שפירשו לשון עריפה (קדל- עורף) ובהאזן בנחת כעקב בצד גודל, בפרשת האזינו נאמר "תיזל כטל אמרתי" ומשמעו שהוא בנחת בו יבורך אשר באוהל נבדל, הוא יעקב אבינו ע"ה שהיה יושב אוהלים ונתברך "ויתן לך אלוקים מטל השמים" וקיבלו אף אח ששערו מגודל. הוא עשן שנתברך "מטל השמים מעל" יעטה בו מזון הנערם כמגדל, הוא ה'מן' (שמבואר בגמרא שנערם לגובה ס' אמה) שנאמר בו "ותעל שכבת הטל", ועוד כמותו לא מעל כהן שגודל, עי' הוריות יב- "כטל חרמון" מה טל חרמון אין בו מעילה וכ' בקינת מלך, מן גלבוע דולדל, "הרי בגלבוע אל טל" (שמואל ב, א) ובראשי לדופק, ורגלי מסנדל. "קול דודי דופק... שראשי נמלא טל... רחצתי את רגלי" (שה"ש)

מכשיר הוא, טומאה לא תובדל, שטל הוא מז' המשקין המכשירים לקבל טומאה בחג האביב בתפילה אשתדל, תפילת טל ומתי יחיה כעשב יגדל. שהקב"ה עתיד להחיות מתים בטל (עי' חגיגה יב, ב) בב"א.

פולמוס

פולמוס / הרב נסים יחיאל בן שמעון, ורבני ולומדי אספקלריא

בשיעור שבעה על שבעה בשינה בסוכה

בשו"ע (סי' תרלד ס"א) פסק דהשיעור המינימלי לסוכה, הוא שבעה על שבעה טפחים. וזאת על פי דברי הגמ' בסוכה (ג.) לפי הבנת הרא"ש (פ"א סי' א) כידוע.

וצריך להבין מהו עומק דברי חז"ל, במה שאמרו דסגי שיעור שבעה על שבעה, דבשלמא לאכילה ושתיה אתי שפיר, כמו שכתב המגן אברהם (סי' תרלד סק"א) שדרכם היה לשבת בהסיבה ולא היו אוכלים זקופים ויושבים כמונו, אבל לגבי שינה בסוכה שיש בה שבעה על שבעה, תמוה הדבר היאך יתכן ששיעור כזה קטן יספיק בשביל בני אדם לישון בסוכה, והדברים מחייבים בירור.

ונראה שיש כאן שתי שאלות הטעונות ביאור.

א' כלל גדול בידינו 'תשבו כעין תדורו' (סוכה כו. כז. כח: ועוד) צריך שהדירה בסוכה תהיה מקבילה לדירה בבית, המקביל לדירה בבית הוא לעשות בסוכה, והיינו 'שמעשה הדיורים' שנעשה עד היום בבית יעבור לסוכה, והיינו שצריך 'להעתיק' את דירתו לסוכה. ולפי"ז לא מובן הרי אין כאן תשבו כעין תדורו, שהרי בדירתו בודאי שאינו ישן באופן זה, א"כ למה נחייבו בסוכה יותר מאשר בבית.

ואין לבוא בטענה שכוונת הגדרת חז"ל היתה 'מה ראוי לדירה' ולא 'מה ראוי לדירה נוחה', דזה אינו, וזאת משני טעמים. א' שינה בכפיפה וקיפול ידיו ורגליו ובאלכסון, בודאי אינה 'צורה' כלל של שינה. ב' זאת ועוד, יש לטעון ששינה זו נמשכת לשבעה ימים, ולפי"ז יש לומר שהדרישה לישון בפישוט ידיים ורגלים, נכלל עדיין 'במה ראוי לדירה'. ואפילו 'שבמציאות', קיימת היכולת לישן בסוכה באופן זה, מ"מ אינו צורה של שינה, כאמור. והדברים פשוטים וברורים לכל מוצא דעת ובינה.

ב' פטור גדול אמרו לנו חז"ל, 'מצטער פטור מן הסוכה' (סוכה כה: כז. ועוד) לפיה אדם שהישיבה בסוכה מְסָבָה לו צער, פטור מהשהות בה. לפי זה יש להקשות דבודאי אדם הישן באופן זה, אין לך מצטער גדול מזה. וא"כ מדוע מעיקרא חז"ל קבעו שיעור של שבעה על שבעה טפחים, באופן שעצם הימצאותו של האדם תגרום לו צער ועוגמת נפש.

ועכ"פ לא קשיא ששיעור שבעה על שבעה אינו מועיל לכל אחד, שהרי ישנם בני אדם בעלי קומה גבוהה, שלא די להם בשיעור מועט זה, ובודאי שלא יוצאים ידי חובה בסוכה שבעה על שבעה, והביאור לזה, שהגדרת חז"ל מה נקרא 'שם סוכה', וזה הולך לפי הסטנדרט של העולם שרובם אנשים לא גבוהים ולא נמוכים, ומטעם זה גם נמוך קומה

(ננס - גמד) ביותר שישב בסוכה שהיא פחות משבעה על שבעה, לא יצא ידי חובתו, כי שיעור אחד לכולם.

אלא שלענין דוחק וצפיפות בסוכה, מצינו מחלוקת בפוסקים אם מחשיב את האדם למצטער. דעת החכם צבי (סי' צד) שאין לך מצטער גדול מזה ויהיה פטור ממצות סוכה. אבל הרבה פוסקים נקטו שצפיפות ודחיסות מקום אינה פוטרת את אנשיה מהסוכה, שאין זה נחשב למצטער שפטור מהסוכה. כן כתב בתרומת הדשן (סי' צב) והביאו הרמ"א להלכה (סי' תרמ ס"ד) אליה רבה (שם סק"י) נהר שלום (שם סק"ב) אבני נזר (סי' תעט) שו"ע הגר"ז (שם ס"ז) דרך החיים (אות ו) משנ"ב (ס"ק כ"ו) בן איש חי (פרשת האזינו אות יב). גם מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל (חזון עובדיה סוכות עמ' קצד) הכריע להלכה כדברי התרומת הדשן.

ויש לעיין מהי דעת השו"ע בזה. הנה המעיין בדברי בבית יוסף (סי' תרמ) יראה שהביא את דברי תרומת הדשן הנ"ל בקיצור שאי"ז נחשב למצטער. אבל משום מה בשו"ע השמיטו, ורק הרמ"א (שם ס"ד) הביאו להלכה. ושוב חוזרים אנו לכללי ההוראה, איך להתייחס לכך, כאשר הבית יוסף הביא הלכה ואילו בשו"ע השמיט את ההלכה, האם יש להוכיח מזה, שחזר בו ממה שפסק בבית יוסף, או שאין מזה שום ראייה, אלא אדרבה לא הזכיר הלכה זו בשו"ע, משום שהיה הדין פשוט בעיניו, או משום שהוא נכלל ונלמד מעיקר הדין שנפסק בשו"ע.

וכבר האריכו בזה האחרונים, עיין למרן החיד"א (מחזיק ברכה יו"ד סי' מז סק"ד) נשמת כל חי (ח"ב סי' יז) כה"ח (סי' ריא אות כד) יביע אומר (ח"ה או"ח סי' לט אות ד - ח"ט או"ח סי' רט אות א - ח"ט סי' לה אות ד ועוד) ובעין יצחק (ח"ג עמ' תקמד). וכאן ישנם שתי אפשרויות לומר, או שהיה פשוט בעיניו שהוא בכלל מצטער כדברי החכם צבי, או שהוא נכלל בדברי השו"ע בדינא דמצטער. ועכ"פ אין ראייה מוכרחת לזה מהי דעת השו"ע.

אמנם יש לתמוה על כל האחרונים הללו, מה הגיון יש בזה, הלא אין לך מצטער גדול מזה שמוכרח לקפל את גופו לישן בכפיפה, וידוע שאדם צריך להרגיש שחרור בפרט בעת השינה, והדברים מתמיהים. ובאמת שזהו פלא גדול על הפוסקים הנ"ל. ובאמת ראיתי שהגאון הגדול רבי משה לוי זצ"ל (שו"ת תפילה למשה ח"ב סי' מ) הכריע להלכה כדעת החכם צבי הנ"ל, שאין חיוב לישון בסוכה בסוכה שיש בה שבעה על שבעה טפחים, שאין לך צער גדול מזה.

ואולי נראה לומר שסברת התרומת הדשן היא שיש להבדיל בין 'צער' לבין 'הנהגה של עראי', וכיון שאנשים רגילים להצטופף ולהתכופף כשישנים עראי, הרי שכך היא הנהגה של 'סוכה דירת עראי', ולפי"ז 'מצטער' הוא כל מה שחורג מגדר 'העראיות' שקבעה תורה לסוכה. ואתי שפיר לפי"ז עיקר דבריו של התרומת הדשן, שכתב בזה הלשון: "אלא על כרחך אורחיה הוא לפעמים לישן בכפיפת גופו ואיבריו, ולא מיקרי מצטער בהכי",

והיינו כפי האמור. [אמנם זהו הוא רק לבאר מעט שיטת הפוסקים הנ"ל, אבל הפשטות היא שאדם זה מצטער כשישן בשיעור כל כך קטן, ויל"ע].

ולפי דעת רוב הפוסקים הנ"ל שסוברים שדוחק ודחיסות מקום אינו נקרא צער לענין שינה, לא קשיא שבסוכה שיש בה שבעה על שבעה, איכא צער. אך לדברי החכם צבי התמיהה מתעצמת. ואולי יש לומר, שמודה החכם צבי שכיון שסוכה 'דירת עראי' בעיניו, די בכך שיש הרבה אנשים שישנים בכפיפה, ונחלקו רק אם מי שמצטער מחמת דוחק המקום פטור מכך מדין מצטער.

ועל פי סברא זו אף א"ש נמי שהו"ל בכלל 'תשבו כעין תדורו', שכן זוהי 'הנהגה של עראי', והיות שאנשים רגילים להצטופף ולהתכופף כשישנים עראי, הרי שכך היא הנהגה של 'סוכה דירת עראי', ושוב אי"כ חסרון של כעין תדורו, ודו"ק.

ודברתי על כך עם הגאון רבי יעקב ששון שליט"א [נכדו של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל] וכתב לי שזו באמת שאלה טובה. ואולי אפשר לומר ע"פ דברי הרא"ש (פ"ד דסוכה) שהשינה בסוכה היא טפלה לאכילה, ולכן יהיה שיעור סוכה נקבע על פי האכילה, עכ"ד. והיינו שתפסו עיקר הקביעות באכילה, וכידוע שזה נחשב העיקר. וממילא לעניין השיעור המינימלי, כל שאפשר איכשהו לישן דיינו. [ובפרט שבאמת מצות שינה היא מצוה 'קיומית ולא חיובית']. אמנם עדיין צ"ע, ולא מתבאר כל כך ענין שיעור שבעה על שבעה לפי זה.

והנה יש שבאו בטענה לומר, כי היות ובלא"ה די בראשו ורובו, כך או אחרת אינו צריך לקפל את גופו ואיבריו, ושוב אין צער בכך, שהרי יכול להניח את רגליו חוץ לסוכה. אמנם אינו מיישב רק דינא דמצטער, אבל עדיין יש כאן כמה דברים הטעונים ביאור.

א' אינו בכלל תשבו כעין תדורו, שהרי בביתו לא ישן באופן זה.

ב' ועוד דהיא גופא קשיא, מה שקשה מדוע חז"ל יאמרו שיעור שלא יוכל אדם להכניס את כל גופו בסוכה, אלא בדוחק.

ג' ועוד שלא בכל סוכה יכול להניח רגליו חוץ לסוכה, כאשר מדובר בד' דפנות.

ד' ועוד שבתרומת הדשן מבואר להדיא דבסוכה שיש בה שבעה על שבעה, אפילו שיעור ראשו ורובו לא יוכל לישן. והראיה מהתוס' (שבת צב.) שהוכיחו דגופו של אדם בלא ראשו הוא שלושה אמות בלא ראשו שהם שמונה עשר טפחים. וא"כ אפילו אם נחשב שבעה על שבעה באלכסון הו"ל עשרה טפחים פחות חומש, וראשו ורובו של אדם הוא יותר מעשרה טפחים, וא"כ איך שיערו חכמים שיעור סוכה שלא יוכל לישן בה בראשו ורובו. ועל כרחק שרק על ידי כפיפת גופו ואיבריו של האדם, א"ש.

[והנה המעיין ברש"י (סוכה ג. ד"ה ורבי) יראה שכתב להדיא דשיעור ראשו ורובו, היינו שבעה על שבעה טפחים, והוא מפורש בגמ' בסוכה (טז:): עיי"ש. הרי להדיא דשיעור ראשו ורובו נכנס בשיעור שבעה על שבעה. אולם נראה שאינו ראייה כלל על פי הנ"ל,

די"ל שרק ע"י כפיפת גופו ואיבריו, נכנס בשיעור זה, אבל בלא כן אין יכול להיכנס לשיעור זה. עוד י"ל ע"פ גירסת הגנזי יוסף שגרס שם ברש"י ראשו ושולחנו, וככל הנראה בא לשלול שראשו ורובו אינו נכנס בשיעור שבעה של שבעה].

אולם יש לעיין אם באמת 'רובו' נמדד לפי גובהו כשעומד זקוף, יתכן ש'רובו' לא כולל רגליים אלא רק 'איברים חיוניים' כמו לב כבד וכליות, זה אמנם בניגוד לתרומת הדשן.

ונראה שהביאור בזה, דהוא בכלל 'נמסר הדבר לחכמים', שיקבעו פרטי הדין כפי דעת קדשם וזהו כוונת התורה מתחילה, ובכה"ג הוי דבריהם כעיקר דברי תורה, וכבר האריך לבאר ולהשתית יסוד זה, מורי ורבי מרן הגאון רבי אשר וייס שליט"א (מנחת אשר בראשית סי' ג אות ב - מנחת אשר שמות סי' לא אות ב - מנחת אשר דברים סי' כז - מנחת אשר ב"ב סי' מב - מנחת אשר הגדה של פסח סי' ט - מנחת אשר ר"ה סי' ט אות ג - מנחת אשר מכות סי' מ אות א - מנחת אשר פסחים סי' פו אות א - שו"ת מנחת אשר סי' יד אות יג). ולפי"ז יש לומר דהוא הדין הכא, הדעה של ראשו ורובו ושולחנו [בניגוד לדעת רבי דס"ל שהוא ד' אמות] קיבלה שזה השיעור בטפחים נאמר.

אמנם אפשר לומר שאם נאמר שחכמינו קבעו שיעור מינימום לשעת הדחק, בהבנה שמי שיכול יעשה לעצמו סוכה יותר מתאימה, ואנו בדור מפונק, ולכן בשיעור שבעה על שבעה אנו מצטערים. מי שמצטער והיכולת בידו יעשה סוכה יותר גדולה.

וחשבתי עוד בס"ד לומר, דכיון דבשעת השינה הרי הוא פטור מן מצוות ולכן העיקר תלוי לפי זמן האכילה, ולפי"ז יוצא שעיקר המצוה תהיה בהליכה לישון וההכנה לשינה היא המצוה, כדברי מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל. אמנם יש לעיין לכאורה שהרי גם באופן זה הרי הוא מצטער. ואולי כיון שמצטער לזמן מועט לא נחשב למצטער כדי לפטור עצמו ממצות סוכה, והיינו דצריך שיעור חשוב לדינא דמצטער, שהצער הפוטר מהסוכה הוא 'משמעותי', כזה שאם המצטער היה סובל כך בביתו, היה מעדיף לעבור לבית אחר כדי להימלט מן הצער, ויש לעיין.

וידידי הג"ר רפאל סויד שליט"א אמר לי, שהרעיון הוא שבעבר אנשים היו ישנים אף בישיבה, וכך הייתה צורת חייהם, ודבר זה מתבאר מכמה מקומות, ואכמ"ל, ועל כן לא יפלא דחז"ל קבעו שיעור שבעה על שבעה ותו לא, עכ"ד. והיינו דיתכן שהכוונה שזה שיעור הראוי לשינה בישיבה ברווח.

ולפי דבריו מתיישב מלבד דין מצטער, שהרי ישן ברווח, דשוב הוה ליה 'תשבו כעין תדורו'. דלפי הנ"ל היות ודרכם היה גם בישיבה, שוב הו"ל תשבו כעין תדורו, אמנם עדיין יש לדון לפי"ז שהיום אין הדרך לישן בישיבה אלא בשכיבה.

אבל עדיין צריך ביאור לביאורו, שאי אפשר לישון כך שבעה ימים.

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב יעקב ששון

שאלה טובה שאלתם: וכמדומני שכבר כתבו בזה, וכעת מקוצר הזמן והעומס של החג לא אוכל לעיין היטב.

ואולי אפשר לומר עפ"י דברי הרא"ש בפ"ד דסוכה שהשינה בסוכה היא טפלה לאכילה, ולכן יהיה שיעור סוכה נקבע על פי האכילה. אם כי בתרומת הדשן ועוד מבואר דלא כן. וצריך עיון.

*

תגובה ב.

הרב ירוחם ארלנגר

ידועים בזה דברי האחרונים, בתרומת הדשן סי' צב כבר עמד על קושיא זו, וכתב שכיון שאנשים רגילים הרבה פעמים לישון בכפיפה נתנו חכמים שיעור זה.

וראה ט"ז תר"מ ה' מה שתמה על דבריו כדבריכם, ומה שתירץ באליה רבה ס"ק י, ומשנה ברורה שם כ"ו שדוחק מקום אינו נקרא צער לענין שינה, ולעומתם חידושו של החכם צבי סי' צד שמי שמצטער מחמת הדוחק פטור מלישון בסוכה ולדבריו התמיהה מתעצמת.

וצ"ל שמודה שכיון שסוכה דירת עראי בעיני די בכך שיש הרבה אנשים שישנים בכפיפה, ונחלקו רק אם מי שמצטער מחמת דוחק המקום פטור מכך מדין מצטער. ובאחרונים העירו על דברי החכם צבי במה זה שונה מסוכה הנעשית במקום זבובים או גנבים, והיאך יוכל לאכול בה כיון שאינו יכול לישון בה.. ונאמרו בזה תירוצים ותן לחכם ויחכם עוד..

חג שמח

*

תגובה ג.

הרב משה מרדכי אייכנשטיין

זו שאלה חשובה

ואולי צ"ל שתפסו עיקר הקביעות באכילה כידוע שזה נחשב העיקר. וממילא לעניין השיעור המנמלי, כל שאפשר איכשהו לישן דיינו

בברכת המועד

משה מ. אייכנשטיין

*

תגובה ד.

הרב יהושע בורודיאנסקי

מועדים לשמחה!

היות ויש גם צד חומרא ובעיה לחייב לעשות סוכה גדולה [לרבי אמנם צריך ד' על ד']
התחשבה התורה לאיך גיסא, והיות ושרי לשהות בסוכה גם רובו ולא רק כולו, די בז'
על ז' כדי לישן בסוכה כזו בצורה נורמלית כאשר מקצת חוץ לסוכה.

בנוגע למצטער, היטב אשר כתב בזה אדמו"ז במנחת שלמה סוכה [ובעוד ספרים, שם
זה מכת"י] כי לא שייך פטור מצטער בכל דבר שהצער לא מיקרי ומזדמן רק הוא מחמת
שיעור וצורת הסוכה, שהרי כך התורה ציותה לשהות בסוכה כזו.

כטו"ס

יהושע בורודיאנסקי

*

תגובה ה'

הרב יצחק שלמה פייגנבוים

הוא קושיא עצומה.

עצם ההערה הוא בתרומת הדשן סי' צ"ב והביאו הרמ"א סי' תר"מ ס"ד
וז"ל מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו לא מקרי מצטער
וחייב לישון שם, אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו, וע"ש במג"א ובמ"ב ס"ק כ"ו.

*

תגובה ו.

הרב אליהו לוין

די בראשו ורובו, ואינו צריך לקפל. גם גובה עשרה מפריע לי.

חכמינו קבעו שיעור מינימום לשעת הדחק, בהבנה שמי שיכול יעשה לעצמו סוכה יותר
מתאימה, אנו בדור מפונק, ולכן בשיעור זע"ז אנו מצטערים. מי שמצטער והיכולת בידו
יעשה סוכה יותר גדולה.

*

תגובה ז.

הרב דוד אריה שלזינגר

נראה לומר כיון דבשעת השינה הרי הוא פטור מן מצוות ולכן העיקר תלוי לפי זמן האכילה.

ועוד כיון דבשינה אפילו ארעי צריך סוכה ולזה לא צריך פישוט ידיים ורגלים לכן לא החמירו יותר מז' על ז'.

הרב השואל:

הטענה השניה אני מסכים.

לגבי הטענה הראשונה, לענ"ד זה אינו, שכן לפי"ז יוצא שעיקר המצוה תהיה בהליכה לישון וההכנה לשינה היא המצוה, [כדברי הגרש"ז] אבל לכאורה גם באופן זה הרי הוא מצטער. ואולי כיון שמצטער לזמן מועט לא נחשב למצטער כדי לפטור עצמו ממצות סוכה, ויש לעיין.

*

גם רואים שתקנו לברך רק על האכילה ולא על השינה, ויש ליתן טעם כי להיות ער אי אפשר יותר מג' ימים ולכן הא שהולך לישון אינו מוכיח שהוא מפני המצוה, אבל אכילה הרי יכולים להתענות ז' ימים וא"כ בודאי אוכל לשם מצוה.

*

תגובה ח.

הרב רפאל סויד

אכתוב בקצרה, ברור שהרעיון הוא שבעבר אנשים היו יושנים אף בישיבה, וכך הייתה צורת חייהם, ודבר זה מתבאר מכמה מקומות, ואכמ"ל, רק שנאמר שאין ספק שהייתה מצויה תופעה של רוכלים המחזורים בעיירות שישנו ברחוב, או בבית כנסת, והדברים ידועים, ועל כן הכל לפי הענין. ולפי"ז באמת יש לדון בזה"ז שלכל אדם סוכה כזאת הוא מצטער

הרב השואל:

יש"כ. נפלא! לפי דבריך מתיישב מלבד דין מצטער, דהלא אינו בכלל תשבו כעין תדורו, שהרי בביתו אינו ישן כך.

ולפי הנ"ל היות ודרכם היה גם בישיבה, שוב הו"ל תשבו כעין תדורו, אמנם עדיין יש לדון לפי"ז שהיום אין הדרך לישן בישיבה אלא בשכיבה.

אמנם עדיין צ"ע בדבריו דעדיין לא מיישב כל כך, שהרי אי אפשר לישן כך שבעה ימים.

*

תגובה ט'

הרב בן ציון גרינפעלד

בהשאלה מהו עומק דברי חז"ל במה שאמרו "דצריך" שיעור שבעה על שבעה. - עיין בלשונו הזהב של הט"ז בסי' תר"מ סק"ה שכ' בתו"ד: ואי קמ"ל "דשרי" לעשות סוכה בענין שיסבול צער בשכיבה [-שיקפל רגליו] זה פשיטא דהא בפירוש אמרו "דשרי" לעשות סוכה קטנה ז' על ז' וכ"ש כשהיא גדולה קצת יותר וכו', עיי"ש, הרי דחז"ל "הקילו" בזה לעשות סוכה אפי' שיש בו "רק" ז' על ז', יען דהוה "דבר שאין דרך בני אדם להצטער בו", עי' שו"ע שם ס"ד ברמ"א, ודו"ק.

*

תגובה י.

הרב מיכאל ויצמן

שלום רב

בקשר לשאלה של הרב נסים בן שמעון שליט"א למה נתנו שיעור קטן בסוכה של שבעה על שבעה שאינו ראוי לשינה שלא בדוחק.

נראה פשוט שהוא מפני שרצו לתת השיעור הכי קטן שעל ידו יוצאים י"ח, והיינו שגם בו יוצא י"ח, למי שאין באפשרותו לעשות יותר מזה.

תודה רבה

פולמוס / הרב ישראל חיים בלומנטל מג"ש בכולל תורת מרדכי, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב ישראל חיים בלומנטל:

מקור לרמז בפסוק ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר

בצעירותי שמעתי פירוש עה"פ האמור בישעיהו ד'ו (מובא בסוכה ו'): וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור "מזרם וממטר" כדלהלן:
יו"ט א' של סוכות הוא כנגד איסור בל תוסיף ובל תגרע.
יש לנו רמ"ח מצוות עשה.

כשאגרע - אקיים רק רמ"ז - בגימ' "זרם".

כשאוסיף אקיים רמ"ט - בגימ' "מטר".

על זה אנו מתפללים בכניסתנו לסוכה שהסוכה תגן עלינו מזרם וממטר (מתוך תפילה לפני הכניסה לסוכה בליל יו"ט ראשון) - מלגרוע או להוסיף חלילה על מצוות השי"ת.
מכיון ששמעתי זאת לפני כארבעים שנה, אינני זוכר את הדברים במדוייק ואף אינני זוכר את מקור הדברים. אודה מאוד למי שימצא עבורי את הדברים במקורם.

תודה מראש

ישראל חיים בלומנטל

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב נח גדליה קוצ'קוב

ראה ס' מעגלי חיים בשם ערוגות הבושם, וס' בלבבי משכן אבנה, מאת הרב איתמר שורץ.

*

הרב מנשה פייגנבוים, מח"ס 'יקרה מפנינים' עה"ת

בס"ד. להלן מש"כ בנו של בעל הערוגת הבושם בצוואתו הנקראת זכרון אב, זה לא ממש מה ששמע, אמנם אולי מכאן מקור לדברים

הרב יקותיאל יהודה גרינוואלד ז"ל אבד"ק יארע כתב בצוואתו זירוז בענין מצות הצדקה, וכה דבריו ואם יסיתך יצרך שלא ליתן כאשר הוא רגיל בחלקות לשונו לומר, כי אסור לרחם על איש כזה כי הוא בעל עבירה, וחטאים גדולים הוא נושא על עצמו, וצובע

לך את האיש שהוא בצבע שחור מאוד, אל תאבה לו ואל תשמע אליו, כי אין בודקין למזונות אמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא דף ט ע"א), וכמו כן אמרו בואו ונחזיק טובה לרמאין, שאלמלא הן היינו חוטאין בכל יום (כתובות דף סח ע"א).

ואדוני אבי מורי הגאון הקדוש בעל ערוגת הבשם זי"ע אמר בדרך צחות, על הא דאיתא ביהי רצון שאומרים קודם שנכנסים לסוכה, ותתן לי זכות לשבת ולחסות בסתר צל כנפוך בעת פטירתני מן העולם ולחסות "מזרם וממטר".

וצריך ביאור, דלמה מתפללין להנצל מזרם וממטר בעת הפרידה מן העולם.

ואמר הוא ז"ל, כי רמ"ח עשין יש, ואחד מהן הוא מצות צדקה, וכמה פעמים בא היצר הרע ואומר שלאיש כזה אינו מצוה ליתן ואדרבה עבירה היא ליתן לו, ולפי דבריו לא הוי רק זר"ם עשין כי חסר לו מצוה אחת. וכמה פעמים הוא מוסיף על המצוות, באמרו אשר איש כזה מצוה לרדפו עד חרמה ואף למסרו, אם כן הוא מוסיף על המצוות מצוה אחת, והוה ליה עשין כמנין מט"ר רחמנא ליצלן ממצוות כאלו, וזה אפשר לומר מה שאנו מתפללין ומבקשין שהשם יתברך יצילנו מזרם וממטר. ודברי פי חכם חן. (קונטרס זכרון אב - ח)

בברכת שבתא טבא

מנשה פייגנבוים

*

הרב מנחם וינטרוב

ראה ס' סוכת שלום עמ' 161

וכן בס' ודרשת וחקרת עמ' 509

וכן בס' שערי המועדים של הרבי מלובביץ' עמ' 112

*

הרב שמואל פלאי

ראה ס' טללי אורות בשם ערוגות הבושם.

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

"כִּי יִצְפְּנִי בְּסֶפֶה" – סיפור מיוחד לחג הסוכות

פרק ראשון – כאבים בלתי מזוהים

לעוברים ושבים ברחוב השקט נדמה היה כי הם חולפים ליד ים רועש שגליו המקציפים מתרוממים ונשברים על סלעי החוף. עובר אורח שתהה כיצד הגיע הים לאמצע הרחוב, והרים את עיניו לעבר מקור המיית הגלים, גילה מיד כי שאון הגלים המתנפצים בוקע מחלונות של בנין גדול, שבקיר החזית שלו בלטו אותיות גדולות "ישיבת מחזה אברהם".

בהיכל בית המדרש היו אותה שעה כארבע מאות בחורים שברובם הגדול היו ישובים על ספסלים ארוכים. הם למדו בהתלהבות מתוך גמרות גדולות, שהיו פתוחות לפניהם על סטנדרים גבוהים. קולות הלימוד של הקבוצה הגדולה הפכה להמיה גדולה ומתוקה.

הבעת מתיקות לא היתה נסוכה על פניו של שלום פניגשטיין ברגעים אלו. את מקום הבעת האושר שעטתה את פניו העדינות לפני רגע אחד בלבד, כאשר ירד לעומקו של תירוץ התוספות, תפסה לפתע ארשת של כאבים כאשר שוב הרגיש את גלי הכאב הגדולים גואים בבטנו.

הוא לפת לרגע את צדו השמאלי הקרוב למוקד הכאב, ושאל את עצמו מה אכל בארוחת הצהרים שלשום, עת התחיל הכאב להציק לו, וכיצד זה מתעתע בו הכאב כאשר פעם אחת הוא הולם בו בצד ימין, אחרי כמה דקות בצד שמאל ולפעמים הוא מצליף בו במרכז הבטן. ובכלל, מדוע כואב לו כל כך.

כנראה קלקלתי את הקיבה, לחש לעצמו וניסה להבליג מול היסורים שחתכו בבטנו ללא רחמים. הוא ניסה למקד את מבטו בשורותיו של ה"ברכת שמואל" בו עיין לפני כן, אך יונתן, החברותא שלו, נבהל מול פניו המאפירות ושאל בדאגה "אתה מרגיש טוב?"

"לא" הודה שלום, "אני לא יודע מה קורה לי, כבר שלושה ימים שהכאבים האלו מציקים לו. באים ונעלמים ושוב חוזרים".

"אולי תנוח במיטה" שאל יונתן.

שלום לא קיבל את ההצעה והמשיך ללמוד מתוך כאבים, אבל כאשר חזרה ההתקפה לאחר חצי שעה נכנע והלך לחדרו בפנימייה. שתה כוס תה ועוד כוס, דבר די נדיר אצלו, והניח בקבוק חם, תופעה נדירה עוד יותר, על מוקד הכאב. מאוחר יותר הקיא את התה ואת כל מה שאכל בשעות האחרונות.

למחרת בבוקר, התגברו הכאבים עוד יותר, והמשגיח נכנס לתמונה. "סע הביתה, לך אל הרופא שלך ותחזור לישיבה בריא ושלם" הציע בחיוך שחיפה על דאגה שכססה בקרביו. פניו האפורות של שלום מאד לא מצאו חן בעיניו.

שלום נסע הביתה במונית. בדרך החל מרגיש יותר טוב והצבע הלבן אפור התחלף שוב בצבעו הרגיל.

אמו נבהלה כשראתה את בנה יקירה חוזר הביתה שבוע בלבד לאחר תחילתו של זמן אלול. "מה קרה לך מיין קינד?"

"כבר כמה ימים יש לי כאבי בטן חזקים והקאות" סיפר. "אני צריך ללכת לקופת חולים". היא חששה קצת שאולי משבר נפשי עובר על בנה, אולי געגועים פתאומיים אחזו בו. "לא ולא", דחתה את המחשבה, בגיל 13 וחצי הבחור עזב את הבית ועד עכשיו לא זייף, אז בגיל 17 נקלע למשבר? מאידך, אולי בכל זאת יש בעיה? אולי החברותא נטש אותו, אולי התעמת עם המשגיח?

"בישיבה, הכל בסדר?" ביררה בטון אגבי.

"אמא מה קרה לך?" ענה בעלבון קל. "בישיבה הכל מצוין, אבל כשיש הקאות וכאב בטן כזה חזק, המשגיח בעצמו עודד אותי לנסוע הביתה".

אחרי הצהרים הלך לקופת חולים, ישב במסדרון על ספסל והרגיש משונה להמתין לרופא יחד אנשים מבוגרים. כשהגיע תורו להיכנס שמח לעזוב את המקום המעיק.

הרופא בדק אותו, מישש את בטנו, שאל שאלות שונות, ושלח אותו לבדיקות דם מגוונות.

הבדיקות לא העלו מאומה. "כנראה זה היה קלקול קיבה חולף" הסביר לו הרופא. כיון שבינתיים הוקל לו, החליט שקלקול הקיבה מאחוריו וחזר לישיבה. ליומיים.

ההתקפה הבאה הגיעה ביום השלישי לאחר ששב לישיבה. לפי הגוון האפרפר שכבש את לחייו הבין יונתן כי חברו שלום שוב במצוקה. "אני חושב שאני יודע ממה אתה סובל" קרא בהתרגשות, "לאבא שלי היתה פעם התקפת כליות, והפנים שלו נצבעו באפור כמו שלך. שלום, לדעתי יש לך אבן בכליות. אתה לא שותה מספיק".

את הדיאגנוזה והסיבה ירה במהירות ותיכף מיהר להסיק גם מסקנה. לרגע קצר נעלם ומיד שב ובידיו שתי כוסות מים.

"שתה שלום, אתה חייב לשתות הרבה".

כעבור שעה, לאחר ששתה ארבע כוסות מים בזו אחר זו ולא הוקל לו, אלא אדרבה, הקיא אותם והכאבים החמירו, נסע שלום הביתה ומשם שוב דידה לקופת חולים.

הנוכחים בתור פינו לו את מקומם למראה הגוון החולני שעל פניו. הוא נכנס אל הרופא ללא שהיות והתלונן על התקפת כאבים חוזרת. סיפר גם מה אמר לו החבר וביקש להיבדק באזור הכליות.

הרופא הרחיב את הבדיקות, ורשם לערוך אולטרא סאונד בחלל הבטן ובעיקר לבדוק את הכליות, הכבד וכיס המרה.

התשובות היו שליליות. לא הודגמו אבנים בכליות או בכיס המרה. הכל נראה תקין. גם הכבד לא היה מוגדל.

אבל הכאבים...

ארבע התקפות חוזרות של גלי כאבים איומים חווה שלום על בשרו ובפעם הרביעית 'ראה כוכבים'. הוא שכב במיטה וגנח בכאבי תופת. רופא הוזעק אליו ומיהר להזריק לו משכך כאבים הישר לתוך הוריד. באותה שעה הוקל לו, אבל גברת פנינה פניגשטיין, אמו של שלום החליטה שעד כאן! היא תשים קץ לשאננות האופיינית והאדישות של קופת חולים. נסעה אתו במונית לקופת חולים ובכעס נורא חוללה שם סקנדל. הרימה קול וצעקה על הפקידות ועל כל מי שצריך. "תתביישו לכם, אני חברת קופת חולים מיום לידתי ומשלמת מס חודשי כמו שעון, זאת התמורה שאני מקבלת?! הילד שלי מתפתל מכאבים ואף אחד לא יכול לעזור לו?!"

הצעקות הועילו, וכמאמר הבריות "במדינת ישראל שום דבר לא זו בלי צעקות". שלום הוכנס לרופא פנימי בכיר ששאל את פנינה, האם המודאגת, "אתם רוצים הפניה לחדר מיון?"

"רק זה לא" ענתה וקפצה אצבעותיה. "נשב שם יום שלם לפני שמישהו יואיל להסתכל עליו".

"אם לא תהיה ברירה, נשלח אותו לשם". אמר הרופא בנועם ובדק את תוצאות הבדיקות של שלום במסך המחשב. "עשיתם לו בדיקות כבד?"

"בודאי, הוא עבר בדיקת אולטרא סאונד והתוצאה היתה שהכבד לא מוגדל".

"ובדיקת תפקודי כבד בדקתם? רמת פרוטאין בדם?"

"לא".

הרופא רשם לערוך לשלום בדיקה דחופה על תפקודי הכבד, והריץ את צוות המעבדה לתת לו את התשובה המהירה ביותר.

התשובה נפלה על משפחת פניגשטיין כפצצת חמש קילוטון.

הבדיקה העלתה שהכבד של שלום אינו מתפקד. או כפי שהגדיר זאת הרופא בשפה מאד לא מקצועית באזני ההורים המבוהלים, "הכבד של בנכם שלום מת".

*

פרק שני – השתלת כבד

"אבל איך?" לחשה גברת פניגשטיין ופניה מאבדות צבע. "איך מת הכבד ואנחנו לא הרגשנו כלום?"

הרופא חש שהפריז בעוצמת הניסוח החרוף וניסה להישמע אנושי ומתחשב. "הבן שלך התלונן על כאבי בטן לאחרונה? הוא הקיא?"

"התלונן?" היא צחקה במרירות. "הוא קפץ עד לתקרה מרוב כאבים. היו לו כמה התקפות כאבים ובכל פעם הפנים שלו נראו כפני מת, והקיא הרבה מאד. אבל חשבנו שיש לו אבנים במרה או בכליות".

"ההתקפות האלו נבעו מהכבד". הסביר איש הרפואה, "זו מחלת כבד נדירה שיכולה לתקוף כבד בריא ושלם וסתם כך להוציא אותו מכלל פעולה. אנחנו חושדים שנסתם צינור מרכזי בכבד, אבל מדע הרפואה טרם למד את הבעיה הזו לעומקה. ואנחנו חושבים..."

"רגע אחד" מנורה אדומה נדלקה לפתע בראשו של האב ההמום, ר' גדליה פניגשטיין. "אתה יודע מה מפריע לי כל הזמן בסיפור הזה? הבן שלנו לא היה צהוב בשום שלב, לכן לא חשדנו בכלל שזה נובע מהכבד. הוא היה מחוויר ומאפיר, אבל לא היה צהוב. אני רוצה להבין איך זה יתכן שהכבד שלו הרוס, והילד שלי בכלל לא צהוב".

"התפרצת לדלת פתוחה" ענה לו הרופא. "הקדמת את המשפט הבא שלי. רציתי לומר לך שאחד הסימנים המאפיינים את המחלה הזו, שאנחנו ממששים קצת באפלה אודותיה, הוא שהחולה כלל אינו צהוב, אבל יחד עם זה הכבד שלו חדל מלתפקד".

הוא השתתק לרגע. מחפש את המילים הבאות. הם נשמו בכבדות כשהרופא חזר ודיבר. "אם אתם רוצים להציל את חיי בנכם, אין לכם ברירה אלא להשתיל בגופו של בנכם כבד חדש".

השתלת כבד?!

סחרחורת נוראה תקפה את אמו של שלום. החדר כולו הסתחרר סביבה במחול שדים. להשתיל כבד! איך מתמודדים עם המילים המאיימות האלו.

עצמה את עיניה בכוח, מתנתקת מן המציאות. זה לא קורה לי, שיהיה ברור. החוויה הזו לא מתרחשת בשום אופן. זה רק איזה חלום רע שעוד רגע אתעורר ממנו ואגלה שטבעתי במצולות סיוט. שלום הוא בחור בריא כארו.

אבל כשחזרה ופקחה את עיניה לא ליטפו אותה קצות השמיכה שלה, כבכל בוקר, והתמונה הנהדרת של האגם הכחלחל והברבורים הצחורים השטים בו, שציירה סבתא רחל בגיל הנעורים והעניקה לה למזכרת, אותו ציור עתיק ומשובב נפש התלוי על קיר חדר השינה שלה, לא עמד מולה כעת. רק פניו המתוחות של הרופא העומד וממתין בסבלנות עד שיתאוששו בני הזוג מן ההלם שתקף אותם.

"השתלה? איפה עושים השתלת כבד?"

את המילים האלו לא אמרה פנינה פניגשטיין. כלומר, הלסת שלה עלתה וירדה והלשון נעה בחלל הפה. הצלילים יצאו לאויר. אבל זו היתה רק תגובת שרירים בלתי רצונית

לתא זריז במוח שקלט את דברי הרופא, עיבד את הנתונים ושידר פקודה למערכת העצבים בלי להתייעץ עם מערכות נוספות במוח. היא, פנינה פניגשטיין עצמה, במלוא הכרתה, לא אמרה את המילים המזעזעות האלו.

הרופא חיכה לשאלה הזו.

"יש לנו כמה מרכזי השתלות כבד מצוינים בארץ, ביניהם בתי החולים הדסה עין כרם ובילינסון. אבל הצרה היא ששם יש תור ארוך. עלולים לעבור חודשים עד שיגיע תורו של שלום. הייתי ממליץ על טיסה לקולומביה".

"למה קולומביה?" נעו שפתייה חוורות וקפוצות. מה זה קולומביה, איפה נמצאת קולומביה למען השם? מעולם לא יצאו מגבולות הארץ.

"אומר לכם את כל האמת" הרופא הצמיד את ידיו ללוח לבו במחווה של שבועה. "יש מרכזי השתלות מתקדמים באירופה. כגון צרפת, גרמניה ובלגיה. אבל מה, הם יקרים מאד, אתם לא תעמדו במחירים שלהם. לכן קופות החולים בארץ שולחות ל"מרכזי ההשתלות הבינלאומי על שם פאבלו טובון אוריב" הנמצא במדינת קולומביה, אתם יודעים, דרום אמריקה. או בעצם, אם נדייק, בצפון-דרום אמריקה. אתם תיסעו לעיר 'מדאין'. שם תאשפזו את שלום בבית החולים האוניברסיטאי, שמחירי הניתוחים שלו עממיים יותר, וטיב המנתחים שלו לא רק שאינו נופל במאומה מאלו של עמיתיהם באירופה או בישראל, אלא לדעת רבים, עוד עולה עליהם. בראשות הצוות הרפואי של בית החולים עומד פרופ' גונזלו קוריאה, פתולוג בעל שם עולמי שהצעיד את בית החולים קדימה מאז התמנה למנהלו. אנחנו מצדנו נשתדל שפרופ' חורחה איוון גוטיירו, הנחשב לאחד המומחים הגדולים בעולם לניתוחי השתלות אברים, יערוך בגופו את השתלת הכבד. אבל אתם חייבים להזדרז עם ההשתלה - הטעים הרופא במנגינה מאיימת - במצבו הנוכחי, בנכם לא ישרוד את החורף הבא".

*

פרק שלישי – טיסה לקולומביה

חיי משפחת פניגשטיין נכנסו בשבועיים הבאים לסחרור כמוהו לא ידעה מעולם. התרוצצות רבתי שהחלה בפניה לעסקנים רפואיים בכירים שהצטרפו בחום להמלצתו של הרופא על מרכז ההשתלות בקולומביה ובמיוחד על הרופא הנבחר. בני הזוג מעולם לא טסו לחו"ל, שלום בודאי לא. היה צורך להנפיק לכולם דרכונים.

הימים הנוראים חלפו עליהם והוטבעו בחותם של תפילות נרגשות שמעולם לא ידעו כמותן. זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. בכל שנה מתפללים ומתכוונים במילים האלו ומבקשים בכל לב, אבא יקר תן לנו חיים. אבל בראש השנה וביום הכיפורים הנוכחיים... כל הנשמה בכתה. עיניה של פנינה פניגשטיין הפכו לשני מעיינות נובעים של דמעות. לבה כמעט קרס תחת נטל האיום. אוי, שרק לא יקרה לו משהו רע. פרח של ילד הוא. זה

עתה נפתחו עלי הכותרת שלו, כמהים להציץ אל העולם בחינניות ביישנית. שלא יקמול הפרח, אבא שבשמים.

למחרת יום הכיפורים טסו בני הזוג פניגשטיין עם שלום, הבן החולה. היתה זו טיסה ארוכה ומייגעת שבסיומה הבליחה קרן אור בדמותם של טים, אלכס, רון וקלאודיה, צוות של ארבעה מקומיים האחראים לקבל את הפונים להשתלה ובני משפחותיהם, ומלווים אותם לאורך כל התהליך כדי להקל עליהם את הקשיים. הם המתינו להם עם רדתם מהמטוס. טים ואלכס נצמדו לצבי פניגשטיין, האב. רון היה המלווה הקבוע של שלום ואילו קלאודיה נבחרה כבת לוויה לפנינה, אמו של הנער החולה. לכל הסידורים האלו היה אחראי העסקן הרפואי הבכיר שהמליץ על הניתוח בקולומביה. מעבר להמלצתו, הוא דאג לכל הפרטים על הפסיק האחרון.

הם היו מפוחדים. המילה קולומביה הטילה עליהם אימה משתקת. חששו שמדובר במדינה מן העולם השלישי. המפגש הראשון עם צוות המלווים, שחומי הפנים בעלי הלשון המתגלגלת המם אותם. הם היו מאירי פנים וחייכניים במידה שלא תיאמן ועשו כל מאמץ לשבור את הקרח כבר מן הרגע הראשון.

הנחיתה בבוגוטה היתה בשעת צהרים. ר' צבי פניגשטיין, הניח למלוויו החייכניים לגרור את עגלת המזוודות בבנין הטרמינל בעוד הוא נושא את הנרתיק עם הלולב בזהירות מרבית. בתוך חבילה קשיחה היו ארוזים גם אתרוג והדסים, ור' צבי הניח כי ערבות בודאי ימצא היכן שהוא.

מקבלי פניהם חשבו על הכל והגיעו במיני ואן גדול מאובזר ומרווח. הם נסעו מבוגוטה במשך כמה שעות אל העיר מדאין השוכנת צפונית מערבית לקולומביה. המלווים עשו כל מאמץ להנעים להם את הנסיעה הארוכה, ולמרות קשיי התקשורת, כאשר בני משפחת פניגשטיין אינם שולטים באנגלית על בוריה, הצליחו לתקשר עם אלכס וטים שכבר ליוו יותר מחולה אחד מישראל והבינו משפטים בסיסיים בעברית.

*

פרק רביעי – סוכות בבוגוטה

מדאין הפתיעה אותם. היא התגלתה כעיר יפהפיה השוכנת בעמק עטור ירק ומים זורמים, ומוקפת הרים טרופיים המתנשאים עד לגובה של 2500 מטר. כשיצאו לרחוב הוקל להם. האנשים היו מאירי פנים, אדיבים ושקטים, הרחובות היו מלאים עצים ופרחים.

“אני לא מאמין למראה עיני” אמר ר' צבי לאלכס, “חשבתי שנגיע לאיזה ג'ונגל שורץ פושעים ואני רואה אנשים נחמדים בכל מקום”

“מה אתך? צחק אלכס, “מדאין נקראת “עיר האביב הנצחי”. מזג האוויר כאן תמיד נוח, כמו האוכלוסיה. נכון, מדי פעם יורדים כאן גשמי מונסון כבדים, אבל הם מתחלפים מיד

בשמש הקיצית המלבבת של העיר. כפי שאתה רואה, העיר מחולקת לשכונות עוני נוסח ה'סלאמס' בברזיל. אבל ממול אתה יכול להבחין בשכונות פאר עם מגדלי ענק, שם נמצאים קניונים ומסעדות בשפע."

ומה עם סוכות? הציקה השאלה בראשו של ר' צבי. "האם יש כאן קהילה יהודית?" פנה אל מלווהו בתקוה.

אלכס החל מנפנף בידיו. "תראה, אנחנו מכירים את המנהגים שלכם. אתם צריכים "כושער פוד" (מזון כשר). אז תדע שבחנויות כאן אתה יכול להשיג דגים עם קשקשים ואנחנו נדאג לכם לאספקת מוצרי חלב כשרים. בשר כשר נוכל לספק לך מבוגוטה הבירה, שם קיימת קהילה יהודית."

חצי צרה. אוכל כשר לכל הפחות יהיה. "אז כאן אין קהילה יהודית?" שאל בפנים נחמדות.

"כאן לא."

ובכן, אם ברצונו לשבת בליל החג בסוכה יהודית כשרה, כנראה עליו לנסוע לבוגוטה.

בית החולים העניק להם יחס אדיב להפליא. צוות המחלקה עטף את שלום בחום ואהבה. הרופאים הצטיירו בעיניהם כמלאכים משמים. הם היו אדיבים ואכפתיים, והעניקו להם יחס נפלא. קבוצת רופאים נכנסה לחדרו של שלום זמן קצר אחרי שהתקבל לאשפוז. הם עברו על תיקיו הרפואיים וערכו התייעצות בינם לבין עצמם בנוכחות המשפחה. רופאים בכירים שאלו, חשבו ושוב התייעצו, גם עם זוטרים מהם, ואפילו לא התביישו בכך.

ה"קונסיליום", אותה התייעצות רפואית בכירה בחדר, נמשכה כחצי שעה. לאחריה הסביר הרופא הבכיר משהו ארוך בהיגוי לטיני מתגלגל באזני אלכס וזה תרגם את המסר לבני המשפחה:

"ככל הנראה יש תורם עבור בנכם. מאושפז כאן בבית החולים בחור צעיר שעבר תאונת דרכים והוא מוגדר כצמח. משפחתו מסכימה לתרומה. אגב, אחוז התורמים בעיר מדאין עומד על 39 למיליון. אחוז זה הינו הגבוה בעולם, הודות למודעות הגבוהה של האוכלוסיה המקומית. זמינות איברים זו מאפשרת לנו ביצוע השתלה חוזרת במידת הצורך בזמן קצר מאוד, ובכך היא מקטינה באופן דרסטי את הסיכון הכרוך במקרה של דחייה. כעת יעבור בנכם סדרת בדיקת ארוכה שבמרכזה בדיקת התאמת רקמות. אם הכל יהיה כשורה - נוכל לערוך את ההשתלה בתוך יומיים שלושה, או ארבעה, תלוי בכל מיני גורמים. מצב הבריאות של בנכם, מצבו של התורם, אשר כרגע הוא ללא שינוי, קריטי אך יציב. וגם מצב התור הכללי בבית החולים. ישנם כאן כמה מועמדים להשתלת כבד. בהם אחד הממתין להשתלה כפולה: כבד וכליה. אם כי לכם ניתנת עדיפות כמעט ראשונה."

צבי פניגשטיין ערך לעצמו חשבון מהיר. יומיים או שלושה, עיתוי הניתוח הוא אפוא בדיוק בחג הסוכות. האם יהא עליו לעבור חג סוכות ללא סוכה?

פנינה כמו קראה את מחשבותיו. "צבי, אל תילחץ". לחשה לו, "נבקש מהם שידחו את הניתוח בעוד יום או יומיים. אני חושבת שזה לא קריטי. אתה תיסע לימי החג הראשון לבוגוטה הבירה. שם ישנה קהילה יהודית ובודאי תהיה לך שם סוכה, שלא לדבר על תפילות החג בבית כנסת יהודי כהלכתו".

"איך אוכל לעזוב אתכם במצב מסובך כל כך?" דמעו עיניו של צבי מבלי שחש. "את זוכרת שמדובר ביומיים חג. אמנם אנחנו לא חייבים לשמור את החג השני כיון שאנו תושבי ארץ ישראל. אבל אסור לי לחלל בפרהסיא את יום-טוב שני של גלויות. לא אוכל לחזור למדאין עד צאת החג השני, ואם בינתיים ינתחו את שלום?"
"לא ינתחו אותנו בחג, מילה שלי"

הרופאים הביטו בהם באהדה. הם לא ידעו על מה נסוב הדיון בין הבעל והאשה, ואלכס הזדרז לתרגם באזני הרופאים מה שלחש לו צבי. הם השמיעו מילות הערכה, אך כששאל אלכס אם ייאותו להמתין לאב עד שישוב מבוגוטה בסוף החג, הסבירו כי לא יוכלו להבטיח זאת. מנגנון בית חולים אינו מתיישר לפי מנהגי העם היהודי. זאת היא מערכת מדי מורכבת, הסביר הרופא.

*

פרק חמישי – התורם מתאים

בערב החג יצא צבי לבוגוטה בירת קולומביה חמוש בארבעת המינים – הוא מצא עץ ערבות קטן לא הרחק מבית החולים - וראשו בל עמו. לפי הסיכום שערכו, יעמדו הוא ורעייתו בקשר באמצעות הטלפונים הסלולאריים שברשותם, כאשר מעברו של כל טלפון יעמוד איש קשר שאינו יהודי. בבית החולים, ליד מכשיר הטלפון של פנינה עמדה המסייעת קלאודיה, גם היא נמנתה על צוות הליווי לעזרת המשפחות, ואילו את מכשיר הטלפון של צבי - יאייש טים, שהתנדב לנסוע עם צבי לבוגוטה, ולשהות עמו שם במשך יומיים וחצי בקרב בני הקהילה היהודית.

לפי כל הסימנים, עמד ניתוח ההשתלה להתבצע ביום החג השני אחרי הצהרים, אם בדיקת סיווג הרקמות תהיה חיובית.

הרכב עשה את דרכו בכיוון ההפוך מכפי שהגיע, כעת טיפס והעפיל בכיוון דרום-מזרח, חולף במשך כמה שעות על פני מראות נוף ססגוניים ומרהיבי עין עד שהגיע לבוגוטה הבירה. צבי היה מצויד במספרי הטלפון של רבנים מקומיים האחראים על הכשרות, ומיד עם כניסתו העירה יצר איתם קשר.

אבן הוסרה מלבו כאשר אכן נודע לו בוודאות כי במקום קיימת קהילה יהודית, ויותר מסוכה אחת מתנוססת בגאווה בחצרות בוגוטה. מארחו היה ישראלי לשעבר בשם

שרוליק ברנד, יהודי תוסס ושמח שהגיע לכאן לרגל קשרי מסחר, ו'בטעות' השתקע במקום למעלה מעשרים וחמש שנה. הוא שמע על המקרה הקשה של אורחו ועשה כל מאמץ להנעים לו את השהות בביתו.

לקראת ערב ירדו להתפלל בבית הכנסת. צבי פניגשטיין סקר מדי פעם את פניהם של המתפללים וחשב לעצמו, "מי כעמך ישראל". חשבתי שרק בארץ ישראל יש יהודים טובים... בוגוטה, קצה העולם, הבט וראה כיצד יהודים צעירים עומדים ומתפללים בכוונה, בפנים רציניות. לא יאומן כי יסופר. כשראה את הסוכה המקושטת בפאר והדר, חשב כי אילולא טס עד לכאן כדי לראות את תמונותיהם של גדולי ישראל מכל החוגים בעבר ובהווה, מתנוססות לתפארה על דפנות סוכה במדינת קולומביה, דיינו!

באמצע סעודת ליל החג הראשון נכנס לרגע הביתה מן הסוכה, ושמע את המכשיר הסלולארי שלו מצלצל במטבח, שם ישב טים וסעד את לבו. הוא נדרך כקפיץ. טים שוחח במשפטים מהירים קצביים שנשמעו לו כמנגינה חסרת פשר.

"מה אמרו לך?" שאל אותו בחרדה.

טים החזיק את המכשיר בידו. "הם עוד מדברים" אמר, והרי"ש המתגלגלת שלו היתה עגולה מתמיד. "מחכים לתשובה שלך".

לבו צנח בקרבו. "מה אני צריך לומר?"

טים הביט בו בפנים מתוחות. "התורם מתאים. רוצים להקדים את הניתוח ביום, אבל אשתך אומרת שאתה תחליט".

"ואם אני מחליט מיד?"

"הוא ייכנס לצום כבר מעכשיו, ומחר אחרי הצהרים יעבור את הניתוח".
בלעדיו!

הוא פתח בהתרוצצות נסערת בטרקלין ביתו של מארחו. שולי השטיח התרוממו כאשר רגלו התנגשה בגדילי הצמר פעם אחר פעם. מן החצר הגיעה שירתם של בני המשפחה והאורחים הרבים, "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת", במנגינה הידועה. יכול היה לחוש כאן כמו בבית, אלמלא הנסיבות החמורות.

מה לענות? מה! אם יאשר מידיית את הניתוח, לא יחכו לו והניתוח יתבצע ללא נוכחותו. ולא תהיה לו הזדמנות לומר כמה מילות עידוד ותמיכה באוזניו של שלום ברגעים הקשים הללו.

לא, הוא לא יכול לאשר זאת.

בחופזה חזר אל המטבח. טים המתין לו בקוצר רוח.

"אני מבקש לחכות עם כל הפרוצדורה עד מחר, ולבצע את הניתוח כמתוכנן, רק מחרתיים". אמר בהחלטיות.

טים הנהן בראשו, "אולי לא אמרתי מקודם, אבל יכול להיות שפרופ' חורחה גוטיירו לא יהיה מחרתיים בבית החולים. יש לו יום עיון בגלל זה הוא רוצה להקדים את הניתוח למחר".

עקשנות חסרת פשר חדרה ללבו כמסמר פלדה שראשו נקטע, וכל צבתות שבעולם לא יוכלו לשולפו עוד ממקומו. "אז נחכה לו שיחזור, אני לא מסכים שיעשו את הניתוח בלעדי. נקודה".

טים הסתכל בו במבט שאומר "זה החיים של הבן שלך". צבי כבש את עיניו בקרקע. הוא בעצמו לא ידע להסביר מה עבר עליו.

*

פרק שישי – המקדים רפואה למכה

שמש הבוקר של חג הסוכות שלחה קרניים מהססות אל קני הסכך והציצה מבין החרכים. אור זהבהב ליטף את זקנו האפור של צבי פניגשטיין. הוא מתח את ידיו בפיהוק גדול, פקח את עיניו ומיד כבשה מועקה את לבו. בלילה התקשה להירדם וכעת היה מטושטש למחצה, אבל הזכרון היכה בו מיד: עיכבתי את ניתוח ההשתלה של שלום. למה? גם אני לא יודע.

המארח המתין שיטול ידיו ויתלבש ומיד הגיש לו קפה חם שניחוחו הערב התפשט בכל הסוכה. "זאת קליה מקומית". הסביר לו בחיוך. "קפה קולומביאני, אתה יודע. אנחנו מייצאים קפה לכל העולם".

אבל בטרם יגמע את הקפה לגרונו היבש, לחש בשפתיים רוגשות את "יהי רצון" שלפני נטילת לולב, ושעה ארוכה התייחד עם האתרוג והלולב. ידיו מוליכות ומביאות את תשמישי המצוה הירקרקים מעלה ומטה, מזרח ומערב, צפון ודרום.

בבית הכנסת פרץ ויכוח סוער בין שלושה מתפללים שכל אחד מהם רצה לקנות לאורח מארץ ישראל את העליה החשובה בקריאת התורה. הרב הכריע בין הטוענים וקנה בעצמו את העליה עבורו...

לאחר התפילה ניגשו אליו כל המתפללים. לחצו את ידו וברכוהו בחום בברכת חג שמח. הוא השתדל לחייך, אבל לפתע כשלחץ את ידו של אחד המתפללים זלגו עיניו דמעות.

"שמחת החג... ושמחת בחגך והיית אך שמח" אמר הלה בניגון נלבב, מלא אמפתיה.

פיקת גרונו עלתה וירדה. ההזדהות של יהודי בקצווי תבל בצערו, נגעה ללבו. יבבה לא רצונית פרצה מפיו. "אתה צודק, אני רוצה לשמוח, אבל איך אני יכול? בעיר מדאין שוכב הבן שלי במצב קשה ומצפה להשתלת כבד".

האיש שמע אותו במלוא הריכוז. "שמע, אני משתתף בצערך ודאגתך, אבל אתה יודע מה? הסיפור שלך נשמע לי מאד מוכר. לפני כמה שבועות שמעתי סיפור דומה מחבר שלי. אחד מבני הקהילה המקומית. אני חייב לברר זאת".

הם נפרדו לשלום. צבי חשב שבזאת תם הענין, אך אותו יהודי לא נח ולא שקט. מיד עם תום הסעודה פסע רגלי מרחק של שעה לביתו של ידידו, שוחח עמו וביקש ממנו להתלוות אליו. בשעת אחר צהרים מאוחרת הגיעו שני האנשים לביתו של שרוליק ברנד, נרגשים מאד היו. הם דברו עברית רצוצה ובסיוע האנגלית העילגת של צבי, הצליחו שני הצדדים להבין זה את זה לא רע...

"מה היה לבן שלך?" שאלו. הזר ביניהם, זה שהגיע ממרחקים הוסיף, "חשוב לי מאד לשמוע את הכל. פרט אחרי פרט".

צבי פניגשטיין שיחזר את תולדות מחלתו של שלום, מהתקפי כאבי הבטן וההקאות, עד שבדיקת תפקודי כבד גילתה כי הכבד חדל לפעול, והצורך הדחוף בהשתלת כבד. "אואן מומנט, רגע אחד" עצר אותו האורח. "יש לי משהו חשוב מאד לומר לך. גם אשה שלי היה חולה עם כל סימפטומים כמו בן שלך".

הוא שטח את המקרה של רעייתו. שהמיוחד במחלתה היה כי הכבד היה חולה אך החולה לא הצהיבה בשום שלב. הרופאים אבחנו כי הכבד מת, וכבר דובר על השתלה במדאין, העיר הסמוכה. אבל אז הגיע ד"ר פיליפה שונקופ, רופא בכיר המתגורר לא רחוק, וטען כי לאור מחקרים שערך, במחלה זאת הכבד לא מת, אלא רק חדל זמנית מפעולה, ואפשר לעוררו לחיים על ידי תרופה ניסיונית שעדיין לא נכנסה לספר התרופות. הוא השיג את התרופה שבית החרושת המייצר שלח דוגמיות ממנה לבתי חולים בכל העולם. אשתו החולה בלעה מנה הגונה של גלולות מן הסוג הזה, והבריאה בלי ניתוח.

"מה אתה אומר?" קפץ צבי ממקומו. "אתה רוצה לומר שהבן שלי יכול להבריא בלי ניתוח?"

"יתכן מאד, וכדאי לברר", אישר האיש.

הם רצו לביתו של הרב והציגו את הנתונים. "אם זה לא פיקוח נפש" אמר הרב, "איני יודע פיקוח נפש מהו".

הוא התיר להם לנסוע מיד לביתו של ד"ר שונקופ ולבקש ממנו סיוע לנער החולה.

ד"ר שונקופ היה בביתו למרבה המזל. היתה שעת בין ערביים כאשר נכנסו לחניון מתחת לביתו. השמש כבר שקעה למחצה וצבעה פס ורדרד ארוך לאורך הרקיע. מיליוני אורות פנסים ריצדו בקו האופק של בוגוטה כאשר נכנסו לביתו של הרופא, ד"ר פיליפה שונקופ. מלוויו דברו אתו ופרסו בפני הרופא את הנתונים, ואילו צבי ישב ושפתיו לחשו פרקי תהלים. הלוואי, הלוואי שזה אמיתי. אבא שבשמים, תעשה נס שהבן שלי יבריא

ויחזור לאיתנו, ללא צורך להיכנס להרפתקה המסוכנת הזו ששמה השתלת כבד. ומה יהיה אם הניתוח לא יצליח?

הרופא טלפן מיד ל"בית החולים האוניברסיטאי על שם פאבלו טובון אוריב" בעיר מדאין. דיבר עם כמה רופאים ובירר את פרטי המחלה. לא היה לו צל של ספק כי זאת היא בדיוק אותה מחלה, ממנה הצליח לרפא את האשה החולה לפני זמן קצר. מכשירי הפקס והמחשבים בבית החולים ובביתו של ד"ר פיליפה עבדו שעות נוספות באותו ערב ארוך. בבתי הכנסת באזור התפללו תפילת ערבית חגיגית של ליל יום טוב שני. בארץ ישראל נערכו החגיגות הראשונות של שמחת בית השואבה, כאשר תמונת המצב התברר לאשורה.

בעשר בלילה הצליח ד"ר פיליפה לשכנע את הצוות המטפל בבית החולים במדאין, להקפיא לפי שעה את ההכנות לניתוח.

"או קי" אמר לו פרופ' גוטיירו, "אני מסכים לחכות עם הניתוח עד שהחולה יקבל את התרופה הנסיונית. אמא שלו מוכנה לחתום על אחריותה לבנה אם יקרה לו משהו כתוצאה מדחיית הניתוח".

צבי נשם לרווחה כאשר הגרזן חבט בראשו בשנית.

"אבל איפה התרופה?" שאל פרופ' גוטיירו, "לנו אין אותה".

זאת היתה שאלת השאלות באותו לילה ארוך כאורך הגלות. היכן ניתן להשיג תרופה ניסיונית מסוימת המיועדת לעורר כבד שנפגע מדלקת בלתי ברורה וחדל לפעול. תרופה שהיצרן שלה שיווק אותה לפני כחצי שנה בכל רחבי תבל אולם כעת לא מצליחים להשיג אותה.

דומה היה לצבי פניגשטיין כי שערות זקנו הלבינו לגמרי באותו לילה של יום טוב שני של גלויות. חגו שלו היה חול המועד, אולם חגם של היהודים המקומיים נעשה גם הוא חולי-חולין, בשרשרת טלפונים אינסופית שהתמשכה כל הלילה והקיפה כמעט את כל הגלובוס.

בשלוש לפנות בוקר, לאחר התשובה השלילית, אולי המאתיים במספר, חש צבי כי לבו עומד לפקוע. טעמה המר של האכזבה ייבש את לשונו לערמת חול ועשה משיניו גל של אבני חצץ. אולם, לא יתכן שהביאו אותו עד לנקודה זו, נתנו לו פתח של תקוה רק כדי לחזור ולנעול אותו בפניו.

השעה היתה כבר ארבע לפנות בוקר. גם הרופא ד"ר פיליפה שונקופ הפקיר את לילו למען נער יהודי שמעולם לא ראה. טלפון אחרון לבית חולים פרטי, אי שם במדינה קטנה העונה לשם ישראל.

”יש לנו את התרופה הזו” ענתה סגנית מנהל בית החולים, ”אפילו את כל הכמות שקבלנו. לא עשינו בה שום שימוש, ואם אתה אומר שהיא עשויה להציל חיים – אנו נדאג להטיס אותה עוד היום לקולומביה”.

הודו לה’ כי טוב כי לעולם חסדו!

”הקב”ה טלטל אותנו עד קצה העולם”, צחק ובכה צבי לסירוגין, ”כדי ששם נשמע על גלולה שרק היא יכולה לרפא את בני, וגם היא נעלמה מהמדפים ונמצאת באופן פלאי נדיר רק באיזה בית חולים פרטי קטן בישראל, ממנה באתי. מי חכם ויבן זאת”.

”לא! אמרה פנינה. ”אתה מסרת נפשך על מצוות סוכה, יכולת לומר שאתה פטור הפעם מן הסוכה בגלל הניתוח. אבל אתה התעקשת. נסעת למרחקים לחפש סוכה. ושם פגשת את האדם שהיה השליח ממרומים לבטל את הצורך בניתוח. איך אנחנו אומרים במזמור לדוד ה’ אורי וישעיה? כי יצפנני בסכה ביום רעה. ה’ החביא והצפין אותנו ביום רעה”.

לאחר שבועיים וחצי חזרו בני הזוג פניגשטיין לישראל. שלום הבריא לחלוטין בסיוע התרופה הנסיונית. הכבד שאמנם לא מת, אלא רק ”נרדם” חזר והתעורר לחיים בריאים תקינים.

עד מאה ועשרים.